

NICOLINE VAN DER SIJS

Yankees, cookies en dollars

*De invloed van het Nederlands
op de
Noord-Amerikaanse talen*

AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS

YANKEES, COOKIES EN DOLLARS

Nicoline van der Sijs

Yankees, cookies en dollars

De invloed van het Nederlands op de
Noord-Amerikaanse talen

AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS

Een Engelse vertaling van dit boek is gepubliceerd onder de titel *Cookies, Coleslaw, and Stoops. The Influence of Dutch on the North-American Languages*, ISBN 978 90 8964 124 3.

Cover Design: Kok Korpershoek
Book Design: Kok Korpershoek en Femke Lust

ISBN 978 90 8964 130 4
E. ISBN 978 90 4851 054 2
NUR 624, 632

© Nicoline van der Sijs, 2009

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^e het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
1. De Nederlandse taal in Noord-Amerika	13
1.0 “The last real speaker of the dialect”	14
1.1 Nederlanders en indianen	16
1.2 De Nederlandse taal aan de Amerikaanse oostkust: het Leeg Duits	24
1.3 Nederlandse plaatsnamen uit de zeventiende eeuw	52
1.4 Dutch en double Dutch	57
1.5 Het Amerikaans-Nederlands, Amerikaans-Vlaams en Amerikaans-Fries van negentiende- en twintigste-eeuwse immigranten	62
1.6 Nederlandse plaatsnamen uit de negentiende en twintigste eeuw	101
1.7 De Nederlandse taal en cultuur in de VS anno 2009	108
2. Nederlandse woorden die een stempel gedrukt hebben op het Amerikaans-Engels: een thematisch glossarium	113
2.0 Inleiding: bronnen en inrichting van het glossarium	114
2.1 Voeding, drank en genotmiddelen	117
2.2 De planten- en dierenwereld	146
2.3 Huisraad en dagelijkse gebruiksvoorwerpen	170
2.4 Staatsinrichting en staatsburgers	183
2.5 Het Amerikaanse landschap	206
2.6 Eigenschappen en persoonsaanduidingen	218
2.7 Kerk en kerkelijke feestdagen	225

2.8	In en om het huis	232
2.9	Handel	239
2.10	Geld en maateenheden	244
2.11	Kindertaal	249
2.12	Vervoer over water en land	263
2.13	Kleding	271
2.14	Varia	278
2.15	Nederlandse leenwoorden die niet afkomstig zijn van immigranten	284
2.16	Besluit	288
3.	Nederlandse invloed op Noord-Amerikaanse indianentalen	291
3.0	Inleiding	292
3.1	Delaware Jargon	292
3.2	Indianentalen die in de zeventiende eeuw aan de Amerikaanse oostkust werden gesproken	294
3.3	Thematisch overzicht van Nederlandse leenwoorden	297
3.4	Alfabetisch overzicht van Nederlandse leenwoorden	302
3.5	Besluit	305
	Literatuur	307
	Lijst van illustraties	317
	Index op de Amerikaans-Engelse woorden uit hoofdstuk 2	323

Woord vooraf

In 1609 landden de eerste Nederlanders, Vlamingen en Friezen op de Amerikaanse oostkust. Ze namen hun cultuur, gebruiken en geloof mee, en natuurlijk ook hun taal. De Nederlandse taal zou een halve eeuw lang de officiële taal van de Amerikaanse oostkust blijven. Hoewel de Nederlandse kolonie in 1664 door de Engelsen werd overgenomen, heeft het Nederlands verrassend lang standgehouden in de Verenigde Staten. Inmiddels zijn er vier eeuwen voorbijgegaan – in het ‘Hudson-jaar’ 2009 feestelijk gevierd –, maar tot op de dag van vandaag zijn de Nederlandse sporen in de Noord-Amerikaanse talen niet uitgewist. Dit boek beschrijft hoe dat komt en om welke sporen het gaat. Zonneklaar blijkt dat er van oudsher een bijzondere taalkundige en culturele band tussen de Lage Landen en de VS bestaat.

De Nederlandse immigranten trokken aanvankelijk naar de oostkust van Amerika om handel te drijven met de indianen. Zij brachten bont terug naar Europa, en in ruil daarvoor namen zij allerlei Nederlandse producten mee naar de Nieuwe Wereld. Veel daarvan was nieuw voor de indianen, en zij namen dan ook de Nederlandse begrippen ervoor over in hun talen. In hoofdstuk 3 komen 69 Nederlandse leenwoorden ter sprake die door een of meer Noord-Amerikaanse indianentalen zijn overgenomen.

Nadat Nieuw-Nederland in 1664 was ingelijfd bij New England, werd het Engels een belangrijke concurrent van het Nederlands. Toch bleef het Nederlands nog lang in gebruik, niet alleen in oorspronkelijk Nederlandse kringen, maar ook daarbuiten. Uiteindelijk verloor het echter steeds meer terrein. Juist toen halverwege de negentiende eeuw de meeste Nederlandse afstammelingen het Nederlands hadden ingewisseld voor het Engels, kwam een tweede stroom Nederlandse, Vlaamse en Friese immigranten op gang, die zich in verschillende Amerikaanse staten vestigden en opnieuw Nederlands en Fries naar het Amerikaanse continent brachten. Sommigen van hen ruilden hun moedertaal snel in voor het Engels, anderen daarentegen hielden vast aan het Nederlands of Fries. In hoofdstuk 1 worden de lotgevallen van het Nederlands, Vlaams en Fries in Noord-Amerika beschreven, zowel dat van de eerste als van de tweede stroom immigranten. Er blijken opmerkelijke overeenkomsten te bestaan tussen de manier waarop het Nederlands van beide immigrantenstromen zich heeft ontwikkeld en de terreinen waarop het zich het langst heeft gehandhaafd. Waarschijnlijk het spectaculairst is dat veel taalgebruikers dermate aan hun moedertaal hechtten, dat zij die generatie op generatie doorgaven. Zelfs nu nog, zo blijkt, is de trots op de Nederlandse achtergrond bij velen groot, hoewel de taal inmiddels nog slechts door weinigen wordt gesproken. *If You Ain't Dutch, You Ain't Mu(t)ch* is een vaste uitdrukking geworden die men op kaarten, T-shirts en tegeltjes drukt.

Zowel de Engelse als de Nederlandse taal maakte een ontwikkeling door in Amerika, onafhankelijk van het Europese Engels en Nederlands. Er werden op het Amerikaanse continent nieuwe woorden gemaakt of geleend voor specifieke geografische omstan-

digheden, inheemse dier- en plantensoorten, eigen maatschappelijke en culturele ontwikkelingen, en technische vernieuwingen. Er ontstonden nieuwe uitdrukkingen, en de taal ging in spelling en grammatica een eigen weg.

Taal werd een issue toen de VS zich in 1776 onafhankelijk van Groot-Brittannië hadden verklaard. De nieuwe onafhankelijke staat zocht naar een eigen identiteit en een eigen staatsinrichting, om zich te onderscheiden van het vroegere moederland. Om zoveel mogelijk afstand te nemen van Groot-Brittannië en alles wat daarmee samenhang, ging men de verschillen tussen de Engelse en Amerikaanse cultuur en taal benadrukken. Dat is waarschijnlijk ook de reden waarom het Engels nooit als officiële taal van Amerika is aangenomen. Wel was het Engels inmiddels in de jonge Verenigde Staten de belangrijkste en meestgebruikte omgangstaal. Om zich toch ook in taalkundig opzicht te onderscheiden van de taal van het voormalige moederland, besloot men de bijzonderheden die de taal in Amerika inmiddels bezat, niet langer te beschouwen als taalfouten, maar als kenmerk van een eigen, nationale taal. Voor de uitdrukkingen, woorden en zinsconstructies die eigen waren aan Amerika muntte John Witherspoon, hoofd van de universiteit van Princeton en een van de ondertekenaars van de onafhankelijkheidsverklaring, in 1781 de term *Americanisms*.

Hiermee was het officieel: het Amerikaans-Engels verschilde van het Brits-Engels en dat was iets om trots op te zijn. Om het verschil tussen de twee talen nog verder te vergroten, stelde de woordenboekschrijver Noah Webster in 1789 voor om een eigen Amerikaanse spelling in te voeren, zodat direct uit het woordbeeld bleek of een tekst geschreven was in het Amerikaans- of Brits-Engels. Op die manier konden de afwijkende spellingen die in de VS al lang gebruikt werden en die tot dan beschouwd werden als spelfouten, een bewijs worden van de eigen nationale identiteit.

En zo geschiedde. Vanaf het begin van de negentiende eeuw verschenen artikelen en monografieën, vooral woordenboeken, waarin het bijzondere karakter van het Amerikaans-Engels en de amerikanismen werden beschreven. Een van die bijzonderheden was de opname van leenwoorden uit talen van groepen immigranten, zoals uit de Lage Landen. Die leenwoorden kwamen niet voor in het Brits-Engels, al werden sommige daarin later wel opgenomen, soms via het Amerikaans-Engels. In hoofdstuk 2 is beschreven welke woorden het Amerikaans-Engels uit het Nederlands heeft overgenomen. Het gaat om 246 woorden, die grotendeels nog steeds gebruikt worden: sommige zeer algemeen, andere alleen regionaal, en een klein gedeelte alleen nog als historische term.

Deze verzameling leenwoorden geeft een fascinerend beeld van de contacten tussen Nederlands- en Engelstaligen op het Amerikaanse continent en is een getuigenis van de blijvende culturele invloed die de Nederlanders in Amerika hebben uitgeoefend. Het wekt weinig verbazing dat woorden die de Nederlandse kolonisten gebruikten om het nieuwe Amerikaanse landschap en de tot dusver onbekende planten en dieren te beschrijven, in het Amerikaans-Engels zijn blijven voortleven. Ook op het alledaagse leven van Amerika heeft de Nederlandse taal een blijvend stempel gedrukt met woorden voor voedsel, drank, huisraad, kleding en dagelijkse gebruiksvoorwerpen. Sociale omgangsvormen en maatschappelijke instellingen zijn mede bepaald door begrippen met een Nederlandse achtergrond. De handelscontacten brachten een aantal woorden die in verband staan met handel, geld- en maateenheden en met vervoer over

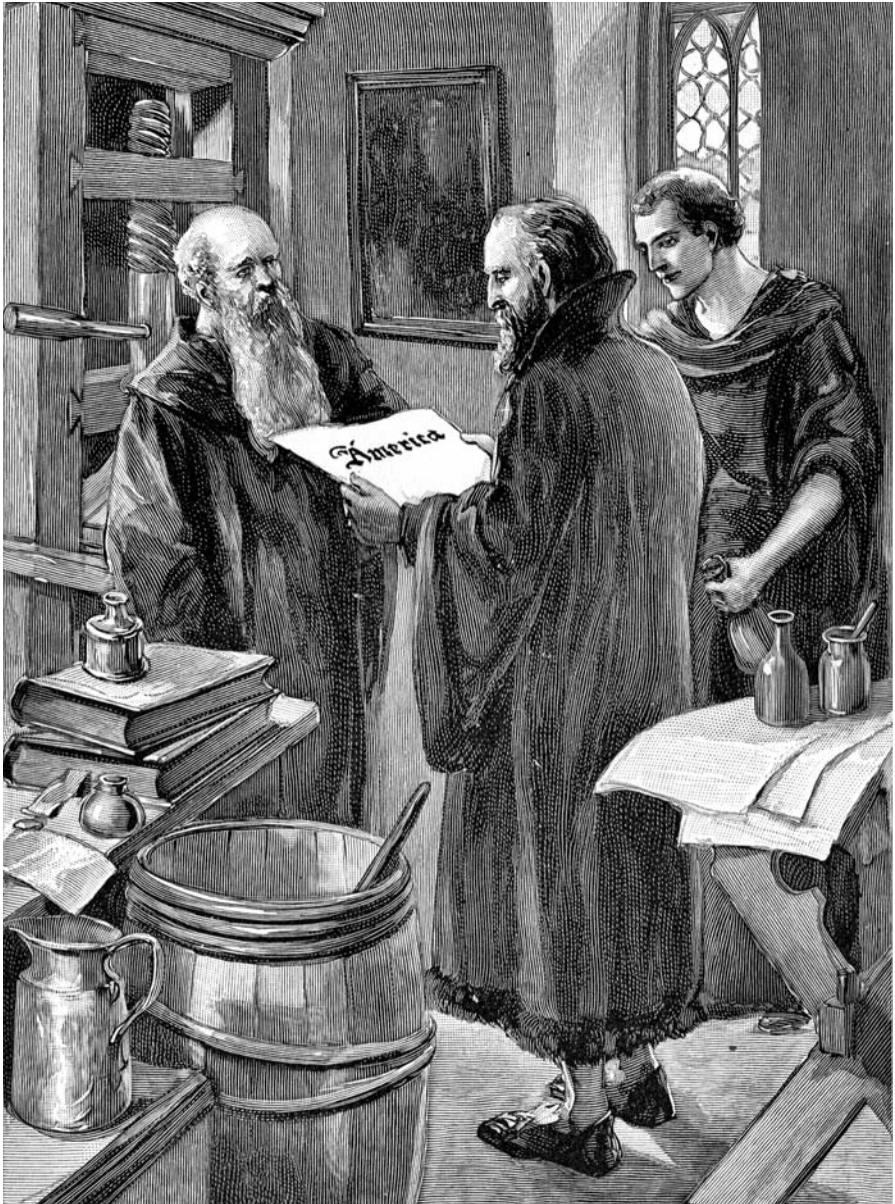
water en land. Verrassend zijn ook enkele woorden uit de kindertaal en in het slang.

Het gebruik van de Nederlandse leenwoorden wordt getoond aan de hand van citaten. Uit die citaten blijkt tevens sinds wanneer de woorden in het Amerikaans-Engels voorkomen. Het eerst vermelde citaat is telkens het oudste, voor zover momenteel bekend. Uit de datering van de citaten valt op te maken of het woord is overgenomen van de eerste of de tweede stroom Nederlandse immigranten.

De verzameling in hoofdstuk 2 omvat uitsluitend leenwoorden die in meerdere bronnen zijn geboekstaafd. Obscure Nederlandse leenwoorden die slechts in één of twee bronnen van het Amerikaans-Engels vermeld staan zonder enige nadere toelichting, zijn in dit boek niet opgenomen. Er circuleren namelijk verschillende woordenlijstjes van Nederlandse leenwoorden die telkens weer worden overgeschreven en die meestal afkomstig zijn uit Menckens driedelige *The American Language* of uit een artikel van W.H. Carpenter uit 1908-1909. Zo zouden ooit in het Amerikaans-Engels de Nederlandse leenwoorden *connalyer* ‘menigte’ (van Nederlands *canaille* ‘gepeupel’), *coss* ‘kast, ladenkast’ (van Nederlands *kast*) en *klainzaric* ‘onordelijk’ (van Nederlands *kleinzerig* ‘lichtgeraakt’) zijn gebruikt. Deze woorden zijn echter in geen van de woordenboeken met amerikanismen opgenomen en evenmin staan ze vermeld in het *Dictionary of American Regional English* (DARE). We weten dus niets over het gebruik ervan: door wie, wanneer, hoe? Het is zelfs niet uit te sluiten dat het om spookwoorden gaat. Daarom zijn dergelijke onzekere gevallen hier buiten beschouwing gelaten.

246 Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels lijken op het eerste gezicht wellicht een bescheiden bijdrage. Maar dat is bedrieglijk. De situatie van het Nederlands in de VS is uniek te noemen: de Nederlanders vormden onder de inwoners van Amerika vanaf het allereerste begin slechts een kleine minderheid. Zelfs in Nieuw-Nederland woonden behalve Nederlanders mensen met vele andere nationaliteiten en moedertalen. Toch is het dit kleine groepje Nederlanders gelukt een blijvende invloed op de Amerikaanse taal en cultuur uit te oefenen. De omvang van de taalkundige erfenis van de Nederlanders staat in geen verhouding tot de aantallen sprekers. De Amerikaanse taalkundige Charlton Laird constateerde in 1972 dan ook: ‘More words per capita have been borrowed into American English from [the] early Hollanders than from any other sort of non-English speakers.’

Hoe groot het Nederlandse aandeel aan het Amerikaans-Engels is geweest, blijkt ook als we de Nederlandse invloed op het Amerikaans-Engels vergelijken met die op het Brits-Engels. In het *Oxford Dictionary of English Etymology* zijn ongeveer vijfhonderd Brits-Engels woorden opgenomen die rechtstreeks ontleend zijn aan het Nederlands, waarvan de oudste, zoals *dam*, al dateren uit de twaalfde eeuw. De contacten met het Brits-Engels hebben dus negen eeuwen geduurd. De contacten waren door de geringe afstand tussen Engeland en de Lage Landen veelvuldig, en ze vonden plaats in veel omstandigheden: handel, oorlog, reizen, immigratie, literatuur. Daarentegen hebben de contacten met het Amerikaans-Engels ‘slechts’ vier eeuwen bedragen, was het aantal Nederlanders dat eraan deelnam relatief gering, en waren ook de omstandigheden beperkt. Toch blijkt uit de cijfers dat de invloed op het Amerikaans-Engels verhoudingsgewijs - laten we zeggen jaarlijks - groter is geweest dan die op het Brits-Engels. Dat komt doordat de Nederlandse en de Amerikaanse taal en cultuur zich in de VS met elkaar vermengden, waardoor de contacten veel intensiever waren dan de oppervlakkige contacten tussen



Gravure van een drukkerij met het moment waarop de naam America voor het eerst in druk verschijnt, in 1507. In dat jaar liet de Duits-Franse cartograaf Martin Waldseemüller (op de gravure in het midden) in Saint-Dié, Vogezen, de eerste wereldkaart drukken die het hele Amerikaanse continent toonde: *Universalis cosmographia secundum Ptholemaei traditionem et Americi Vespuccii aliorumque lustrationes* (een tekening van de hele aarde in de traditie van Ptolemeus en de reizen van Amerigo Vespucci en anderen). Amerika werd, uiteraard, vernoemd naar de ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci. In mei 2003 slaagde de Library of Congress erin het enig overgebleven exemplaar van deze wereldkaart aan te kopen. (Bron: *The Printing Art*, deel 4, nr. 5, jan. 1905.)

Britten en Nederlanders. Overigens bevatte de moedertaal van de Engelsen die vanuit Groot-Brittannië naar het Amerikaanse continent trokken, al allerlei Nederlandse leenwoorden die in een eerder stadium in Groot-Brittannië waren overgenomen. Dergelijke woorden komen in dit boek niet ter sprake, want de Nederlandse leenwoorden in het Brits-Engels zeggen niets over de taalkundige en culturele invloed van de Nederlanders op het Noord-Amerikaanse continent.

Het aantal Duitse immigranten dat in de loop van de eeuwen naar de VS is getrokken, is aanzienlijk groter dan het aantal Nederlandse, en zij hebben ook meer leenwoorden aan het Amerikaans-Engels geleverd. Sommige woorden die het Nederlands en Duits gemeen hebben, zijn zowel door Nederlandse als door Duitse immigranten naar de VS gebracht. Dat is waar nodig in hoofdstuk 2 vermeld. Er zijn evenwel geen woorden uit het Pennsylvania Dutch vermeld, een taal die wordt gesproken binnen gemeenschappen van mennonieten en amish in met name Pennsylvania, Indiana en Ohio. Anders dan de naam van deze taal doet vermoeden, gaat het hier namelijk om een Duitse en niet om een Nederlandse variëteit. De sprekers zelf noemen hun taal *Pennsylvania Deitsch* of *Pennsilfaanisch Deitsch*. Dit *Deitsch*, een variant van *Deutsch*, is verengelst tot *Dutch*, vandaar de verwarrende naam *Pennsylvania Dutch*.

Rest een woord van dank. Dit boek is tot stand gekomen op verzoek van de Nederlandse Taalunie en met subsidie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen; beide instellingen wil ik graag bedanken. Verschillende meelezers hebben belangrijke suggesties gedaan. Veel dank ben ik verschuldigd aan Sybe Bakker, Hans Beelen, Jan van den Berg, Joan Houston Hall, Jan Noordegraaf en Piet van Reenen. Verder hebben Van Cleaf Bachman, Peter Bakker, Willem Frijhoff, Jaap van Marle, Rob Naborn, Christine Valk en William Vande Kopple mij nuttige informatie verschaft. Piet Verhoeff en Language Unlimited hebben de tekst in het Engels vertaald; de Engelstalige editie is gepubliceerd onder de titel *Cookies, Coleslaw, and Stoops. The Influence of Dutch on the North-American Languages*. Ed Schilders is verantwoordelijk voor de keuze van de illustraties, die een belangrijke aanvulling op de tekst vormen.

HOOFDSTUK 1.

De Nederlandse taal in
Noord-Amerika

1.0 ‘The last real speaker of the dialect’

In ieder goed verhaal komt ten minste één boef voor. Gelukkig voor het verhaal, maar jammer voor de wetenschap, kent ook de geschiedenis van het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust zo’n boef. Sterker nog: de geschiedenis eindigt met hem. Zijn naam is Lawrence Gwyn van Loon.

Van Loon werd geboren in 1903 in New York City en overleed in 1985 in het plaatsje Gloversville, New York. In zijn jeugd leerde hij van Walter Hill, zijn grootvader van moederskant, de *tawl* – het Nederlands dat toen nog werd gesproken in de vallei van de Mohawk, een rivier in de staat New York. Samen met zijn vader en grootvader ging hij in vakanties op bezoek bij enkele ouderen die de *tawl* nog enigszins beheersten. Dit was het begin van Van Loons levenslange relatie met de Nederlandse taal. Maar al tijdens zijn middelbare schooltijd (zo schrijft hij in 1980) ‘things got ... a bit blurry ... but at least skeletons remained’. Tijdens zijn studie geneeskunde bracht hij de zomers van 1930 en 1932 door in Nederland, in de kliniek van het Amsterdamse Wilhelminagasthuis ‘where I quickly found that what I knew from Gramp and all the others was an oddity (to say the least)’. Hier leerde hij ook zijn Nederlandse vrouw kennen, Grietje Prins, met wie hij in 1932 in het huwelijk trad. Hij vestigde zich als huisarts in Reading, Pennsylvania. Met vrouw en kinderen werd thuis Nederlands gesproken.

De belangstelling voor het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust die tijdens zijn jeugd was gewekt, liet Van Loon zijn leven lang niet los. Hij wijdde er verschillende publicaties aan. Het begon in 1938 met het boek *Crumbs from an Old Dutch Closet. The Dutch Dialect of Old New York*, dat bij de prestigieuze Haagse uitgeverij Martinus Nijhoff verscheen. Van Loon beschrijft het Mohawk Dutch, het Nederlands zoals hij dat in zijn jeugd had horen spreken in de Mohawkvallei. Opvallend – maar dat is wijsheid achteraf – is dat in het boek geen enkele verantwoording wordt gegeven over hoe het materiaal is verzameld en welke informanten eraan hebben meegewerkt; wel worden halverwege het werk enkele citaten opgevoerd van een zekere “Mr. and Mrs. Dewitt Link”. In 1939 verschenen van Van Loons hand twee artikelen in gezaghebbende Nederlandse tijdschriften, uitgegeven onder auspiciën van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, namelijk *Onze Taaltuin* en *Eigen Volk*; het eerste artikel handelde over het Jersey Dutch, een restant van het Nederlands in New Jersey, het tweede over Nederlandse cultuursporen aan de Amerikaanse oostkust.

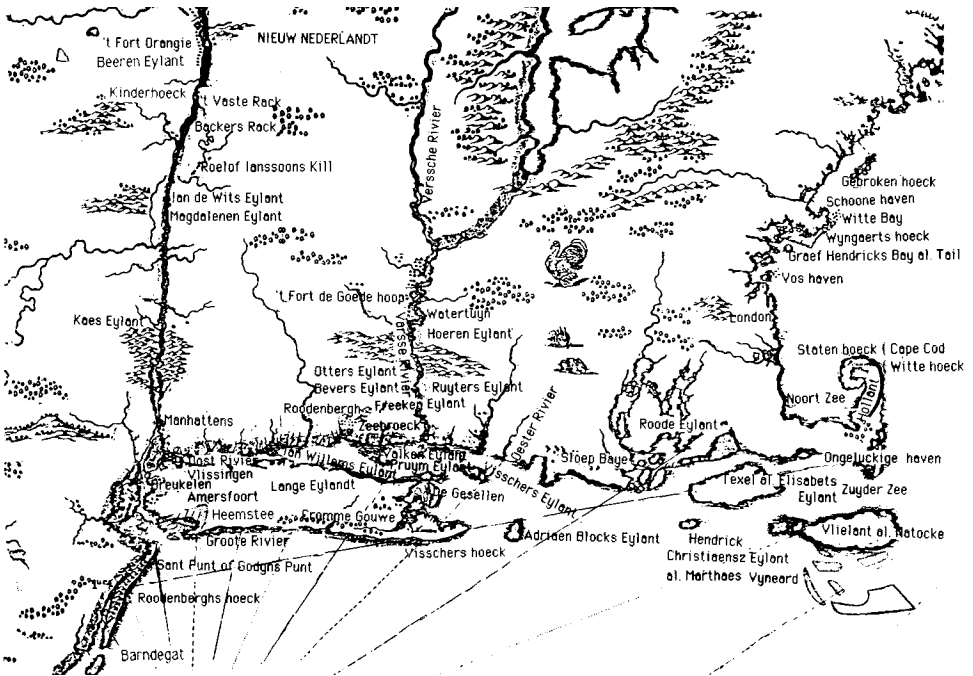
Van Loons boek uit 1938 werd nog in 2000 door een Amerikaanse taalkundige gekarakteriseerd als ‘one of the most cited sources on the structure of the Dutch dialect of upstate New York and its late survival’. Dat ligt voor de hand: het was de eerste en enige beschrijving van het Mohawk Dutch. In 1975 afficheerde Van Loon zich in een brief aan de Nederlands-Amerikaanse neerlandicus W. Lagerwey als ‘wellicht de

laatste spreker van dit Nederlands dat hij in zijn jeugd had gehoord en geleerd'. Ongetwijfeld op influisteren van Van Loon nam de historicus Van Cleef Bachman dit in 1980 over toen hij Van Loon 'the last real speaker of the dialect' noemde.

In dat jaar 1980 publiceerde Van Loon een verhaal in het Mohawk Dutch, 'Het Poelmeisie', dat hij zich herinnerde uit zijn jeugd. Het verhaal over een jongen die door een prachtige vrouw wordt verleid in een waterpoel te stappen en daarbij verdrinkt, was hem omstreeks 1915 verteld door 'Mrs. Dewitt Lynck of Glenville Village, New York'. De historica die het verhaal inleidt, Alice Kenney, schrijft dat het verhaal van groot belang is, omdat 'the possible contributions of Hudson Valley Dutch folklore to American literature have gone unrecognized because so little was known about them'.

De juichende stemming over de beschrijving van het laatste gesproken Nederlands aan de Amerikaanse oostkust sloeg in de loop van de jaren tachtig van de twintigste eeuw om in diep wantrouwen. Toen kwam namelijk vast te staan dat ander werk van Van Loon, dat eveneens betrekking had op overblijfselen van Nederlanders aan de oostkust, gebaseerd was op vervalste stukken – hieronder komen we daar nog op terug. Met terugwerkende kracht werden al het werk van Van Loon en alle documenten waarmee hij bemoeienis had gehad, verdacht.

Uit onderzoek van onder anderen Charles T. Gehring (dat hieronder nader ter sprake komt) is gebleken dat Mrs. Dewitt Link of Lynck, die zowel in de *Crumbs* als in 'Het Poelmeisie' als bron wordt opgevoerd, van Schotse en niet van Nederlandse



Illustratie 1.1 – Naar de kaart van Nieuw-Nederland door Nic. Joh. Visscher, in 1655 uitgegeven door Justus Danckerts (bron: Daan 1987: 66)

afkomst was: haar meisjesnaam luidde Mary Jane Lowe. Volgens vroegere burens kende ze geen woord Nederlands. Het verhaal ‘Het Poelmeisie’ kan volgens de Nederlandse taalkundige Jaap van Marle bovendien onmogelijk ruim driehonderd jaar mondeling zijn overgeleverd, omdat stijl en taalgebruik veel te literair en gekunsteld zijn. Volgens hem wortelt het verhaal in de ‘romantische’ negentiende-eeuwse traditie van sprookjes zoals die zijn verzameld door de gebroeders Grimm.

Wat feit en fictie is in Van Loons boek uit 1938 en in zijn artikelen uit 1939 en 1980, valt voorlopig niet uit te maken – we komen er verderop op terug. Het feit dat al deze werken zijn geschreven op een moment dat van het Nederlands dat Van Loon in zijn jeugd had gehoord, slechts ‘skeletons remained’, terwijl hij inmiddels via zijn huwelijk jarenlang eigentijds twintigste-eeuws Nederlands had gehoord, doet het ergste vrezen.

Buiten kijf staat wel dat er nog in het begin van de twintigste eeuw mensen woonden aan de Amerikaanse oostkust die het Nederlands spraken dat door Nederlandse kolonisten in de zeventiende eeuw was meegenomen en sindsdien van generatie op generatie was doorgegeven. Daarvan getuigen ook anderen, die deze taal echter helaas meestal niet hebben genoteerd. Maar laten we beginnen bij het begin: de aankomst van het Nederlands in Amerika.

1.1 Nederlanders en indianen

De Nederlandse taal landde in Noord-Amerika in september 1609, toen het schip de *Halve Maen* onder leiding van de Engelsman Henry Hudson de rivier op zeilde die zijn naam zou krijgen. Hij was in opdracht van de Verenigde Oost-Indische Compagnie op zoek naar een noordelijke route naar Indië, maar vond een dichtbebost eiland dat uitnemend geschikt was voor een kolonie: Manna-hata. Al bij deze eerste expeditie kwamen de Nederlanders in contact met groepen indianen – door hen ‘wilden’ genoemd, de stereotiepe benaming die Nederlanders in alle verre landen gebruikten voor de bewoners die ze er aantroffen. Maar het waren ‘vriendelijke en beleefde mensen’ met wie zij kralen, messen, bijlen, gedroogde krenten en bonen ruilden tegen huiden.

Nadat de bonthandel met Rusland was ingestort door overbejaging op de bevers, zochten de Nederlanders een nieuwe leverancier van huiden. Zij waren dan ook zeer geïnteresseerd in het wildrijke Noord-Amerika. Ook lieten ze hun oog vallen op de sterke Amerikaanse houtsoorten. Na 1609 zonden zij telkens nieuwe expedities uit om het nieuw ontdekte gebied nader te onderzoeken. De ontdekkingsreiziger Adriaen Block, wiens naam nog voortleeft in Block Island, noemde het gebied op een kaart uit 1614 als eerste Nieuw-Nederland, het daarmee claimend voor de Nederlanders. Op de kaart tekende hij ook het Lange Eylandt (tegenwoordig Long Island) en Manhattan.

Aanvankelijk voeren Nederlanders met handelsproducten heen en terug naar Nieuw-Nederland. Voor de bonthandel met de indianen werden er langs de rivieren verschillende handelsposten of factorijen opgericht: als eerste Fort Nassau in 1614, in 1624 vlak daarbij Fort Oranje (het huidige Albany). Van de diepe binnenlanden voerden ‘rivier-indianen’ in bootjes hun producten aan.

In 1621 richtten Nederlandse handelaren de West-Indische Compagnie op, die van de Nederlandse overheid het monopolie kreeg op de handel met Noord- en Zuid-Amerika. In 1624 vestigden kolonisten zich definitief in het gebied tussen de Zuydt Rivier, Noort Rivier en Versche Rivier – later Delaware, Hudson en Connecticut genaamd – en werd Nieuw-Nederland een Nederlandse provincie met als officiële taal het Nederlands. Een jaar later, in 1625, vestigden zich Nederlanders op Manhattan, de plaats die uiteindelijk uitgroeide tot de hoofdstad Nieuw-Amsterdam. Het jaartal 1625 geldt dan ook als geboortedatum van New York en staat op het stadszegel, hoewel volgens veel historici een ander jaartal meer recht zou doen aan de historische werkelijkheid – bijvoorbeeld 1624, toen de eerste kolonisten aankwamen. 1625 geldt trouwens pas sinds 1977 als geboortjaar; voordien hield men 1664 aan.

In 1629 stelde de West-Indische Compagnie ‘patroonschappen’ in, waardoor nieuwe kolonies opgericht konden worden onder leiding van een patroon (zie 2.4). De eerste patroon was Kiliaen Van Rensselaer die Van Rensselaerswijck stichtte. In 1645 stichtte zijn voormalige schout Adriaen Cornelissen van der Donck *Colen Donck* ‘kolonie Donck’. Van der Donck publiceerde in 1655 *Beschryvinge van Nieuw-Nederlant*, een van de eerste boeken over Nieuw-Nederland, geschreven door iemand die daar daadwerkelijk leefde en werkte. Een andere Nederlander die uit eigen ervaring publiceerde over de Nieuwe Wereld, was Jacob Steendam, die van 1650 tot 1662 in Nieuw-Amsterdam woonde. Hij schreef twee lange gedichten: *Klagt van Nieuw-Amsterdam* uit 1659 (waarin de Republiek der Nederlanden wordt verweten dat ze te weinig doet voor de nieuwe kolonie) en *t Lof van Nuw-Nederland* uit 1661. Deze twee gedichten maken hem tot de eerste Amerikaanse dichter.

Uit deze werken, en ook uit andere, latere boeken over Nieuw-Nederland, blijkt dat de Nederlanders in Amerika kennismaakten met een voor hen nieuwe natuur, waarin vele tot dan toe onbekende dieren en planten leefden. De Nederlanders waren de eerste Europeanen die bepaalde plaatsen, planten en dieren aan de oostkust van de VS een naam gaven, en die Nederlandse namen zijn vaak tot op heden bewaard gebleven (zie 2.2 en 2.5).

Oude ‘bewijzen’ van de contacten tussen Nederlanders en indianen

De Nederlanders en indianen dreven levendig handel met elkaar, maar over hun oudste contacten was tot in de jaren zestig van de vorige eeuw vrijwel niets bekend. Hierin leek verandering te komen toen de hierboven al genoemde Lawrence G. van Loon in 1968 een artikel publiceerde in *The Indian Historian*, getiteld ‘Tawagonshi, the Beginning of the Treaty Era’. In zijn artikel nam Van Loon de tekst op van een verdrag dat was gesloten tussen Nederlandse en indiaanse handelaren, in zeventiende-eeuws Nederlands geschreven op twee stukken huid en gedateerd 21 april 1613. De openingswoorden waren ‘Hier op Tawagonshi...’, en het was ondertekend door de Nederlandse handelaren Jacob Eelckens en Hendrick Christiaenssen en door vier Irokese indianen, ‘chiefs of the Long House’, genaamd GarhatJannie, Caghneghsattakegh, Otskwiragerongh en Teyoghswegengh.

Uit deze vroege kolonisatieperiode was geen enkel contract tussen Europese handelaren en Noord-Amerikaanse indianen bekend. De vondst was dus sensationeel, en de publicatie ervan leidde tot enige beroering. Maar direct al waren er ook twijfels over de authenticiteit. En die bleken meer dan gerechtvaardigd.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw heeft kritisch taalkundig en historisch onderzoek door onder anderen Charles T. Gehring, directeur van het New Netherland Project van de New York State Library, zoveel anomalieën aan het licht gebracht dat inmiddels zeker is geworden dat het document niet in 1613 is geschreven, maar ergens in het midden van de twintigste eeuw. Al eerder was geconstateerd dat de namen van de chiefs eigenlijk Irokese plaatsnamen zijn, die je in verschillende moderne handboeken kunt vinden. Nu bleek ook dat het zeventiende-eeuwse Nederlands woordverbindingen bevatte die in die periode helemaal niet bestonden. De letters in het handschrift maken ofwel de indruk op moeizame, onnatuurlijke manier te zijn neergeschreven, of ze vertonen on-zeventiende-eeuwse, moderne trekken. Bovendien zijn de handtekeningen van de twee Nederlandse handelaren van een en dezelfde hand, en die van Jacob Eelckens komt niet overeen met een authentieke handtekening die berust in het archief van Amsterdam. Tot slot lijkt het alsof de tekst niet is geschreven met een ganzenpen en niet op huid maar op papier. Maar dat laatste is niet uit te maken. Want het originele verdrag is onvindbaar en het is nooit door iemand anders dan Van Loon gezien. Van Loon beweerde dat hij het in 1978 aan twee chiefs van de Onondaga in bewaring had gegeven, maar bij navraag is gebleken dat dit niet het originele verdrag kan zijn, want het is geschreven op papier en niet op huiden. En een fotokopie van het verdrag, dat volgens het artikel van Van Loon berust bij het archief van de American Indian Historical Society, is niet teruggevonden.

Door het onderzoek van Gehring en anderen is ook aan het licht gekomen dat Van Loon al sinds 1959 heeft lopen leuren met zijn manuscript, maar dat alle beoordelaars terughoudend of sceptisch reageerden, waardoor het niet tot publicatie kwam. In 1960 bood Van Loon de huiden met het verdrag zelfs voor een bedrag van vijf cijfers aan de staat New York te koop aan, maar de koop ketste opnieuw af vanwege twijfels aan de echtheid. Uiteindelijk lukte het Van Loon in 1968 dan om het verdrag gepubliceerd te krijgen.

Dat het Tawagonshi-verdrag vals is, staat onomstotelijk vast. Helaas wordt het nog op diverse plaatsen op internet opgevoerd als 'the First Treaty in Land and Resources Records'. Twee zaken blijven onbeantwoord. Ten eerste: waar komt het contract vandaan? Van Loon hield zich op de vlakte en beweerde slechts het verkregen te hebben via iemand 'who was the agent on the Missisaqua Reservation in Canada many years ago'. De tweede, veel interessantere vraag is: wie was de vervalser? Voorlopig valt niet te bewijzen dat Van Loon dat zelf is geweest, maar dit lijkt, mede in het licht van latere ontdekkingen, een *educated guess*.

Van Loons bemoeienissen met de geschiedschrijving van de Nederlanders in Noord-Amerika zijn namelijk niet beperkt tot het 'oudste' verdrag. Bijna twintig jaar eerder had hij in het *Dutch Settlers Society of Albany Yearbook* van 1939-1940 een brief en kaart gepubliceerd die in 1634 vervaardigd zouden zijn door Jeronimus dela Croix, een van de drie Nederlandse expeditieleden die onder leiding van Harmen Meyndertsz van den Bogaert in de winter van 1634-1635 de Mohawkvallei hadden verkend.

Deze gebeurtenis is historisch, en Van den Bogaert heeft hiervan een belangrijk dagboek bijgehouden, waarin hij onder andere de oudste Mohawk-woordenlijst - ongeveer tweehonderd woorden - noteerde. De brief en kaart van Dela Croix die Van Loon produceerde, waren echter veel gedetailleerder dan het dagboek van Van den Bogaert en bevatten belangrijke aanvullende historische informatie. Na het voorgaande zal het niemand meer verrassen dat ook deze documenten als vervalsingen zijn ontmaskerd. Onderzoek van opnieuw Gehring en anderen leverde op dat ze waren geschreven met moderne inkt en een moderne pen - wél op oud, wellicht zeventiende-eeuws papier. Het handschrift waarmee de zogenaamde brief en kaart van Dela Croix zijn geschreven, lijkt op dat van het Tawagonshi-verdrag en dat vertoont weer veel overeenkomsten met Van Loons eigen handschrift... Andere 'ontdekkingen' van Van Loon die al voor publicatie als vervalsing door de mand vielen, zijn een vroege akte van Manhattan, een kaart van Albany uit 1701 en een kaart van de rivier de Hudson; met die laatste ontkende Van Loon later trouwens iedere associatie.

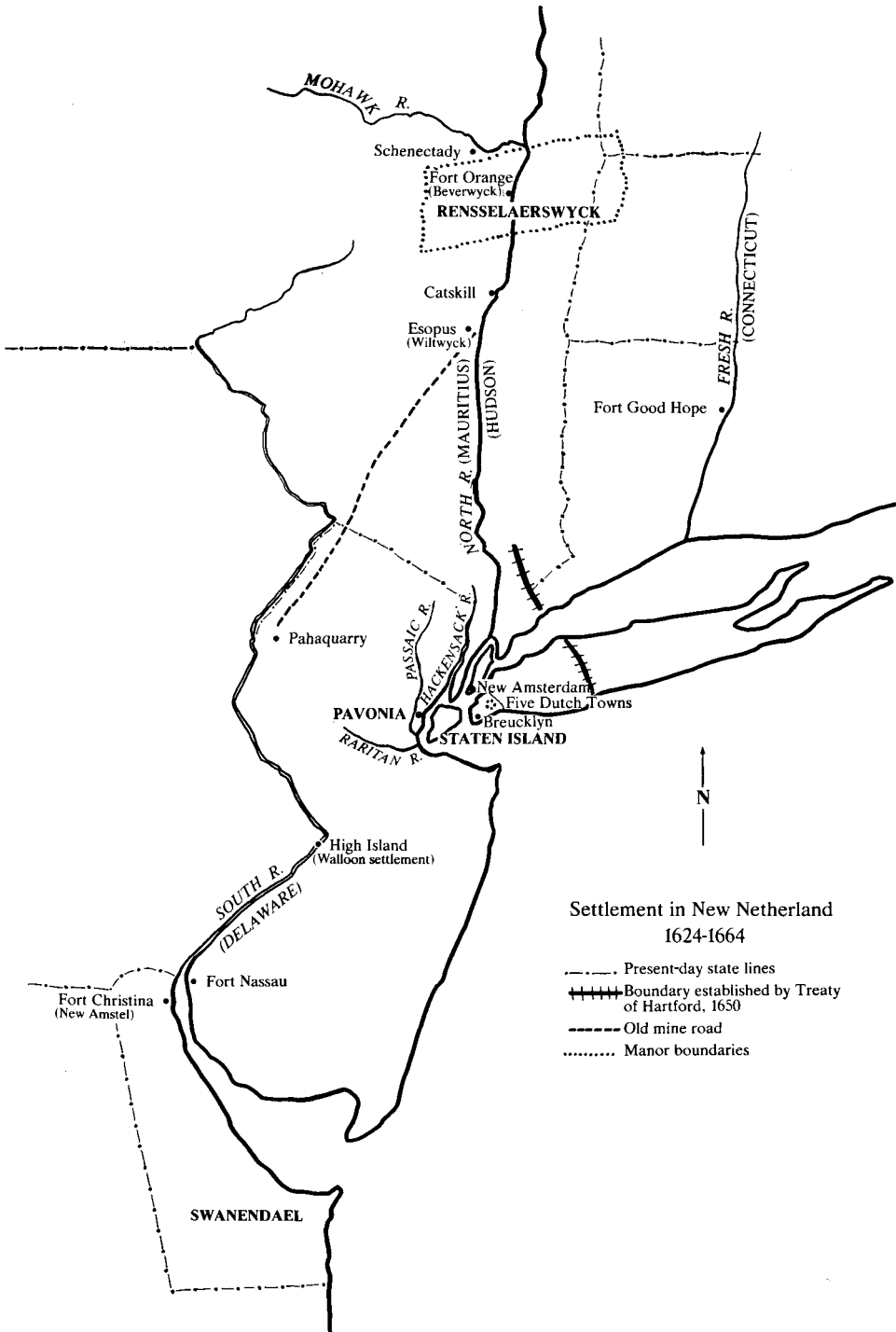
In het vervolg zullen we Van Loon nogmaals tegenkomen, want zijn naam loopt als een rode draad door het verhaal van het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust.

Een historische aankoop

De West-Indische Compagnie had de Nederlanders opgedragen de indianen netjes en eerlijk te bejegenen en hun uitdrukkelijk verboden zich te mengen in binnenlandse aangelegenheden. De indianen met wie de Nederlanders handelden, behoorden namelijk tot verschillende stammen die regelmatig slaags raakten. Op een smalle strook langs de kust van de huidige staat Connecticut woonden Pequot-indianen. Langs de Delaware woonden (Munsee en Unami) Delaware, die zichzelf Lenape noemden. Aan de bovenloop van de Hudson leefden Mahican-indianen. De Mohawks of Irokezen woonden rond Lake Mohawk. De grootste Irokese stam werd gevormd door de Seneca, die woonden rond wat nu Seneca Lake heet. Met name tussen de Mohawks en Mahicanen bestond veel rivaliteit.

In 1626 schaalden de Nederlanders zich, tegen alle instructies in, aan de zijde van de Mahicanen, waarschijnlijk in de hoop op die manier in de toekomst een goede bondgenoot in hen te vinden. Daarmee kozen ze partij in de strijd tussen de indianenstammen. In de schermutselingen werden enkele Nederlanders gedood. Mede als gevolg daarvan zetten de kolonisten de toenmalige leider van de kolonie, Willem Verhulst, af en kozen een nieuwe leider, Peter Minuit. Deze Minuit was vier jaar gouverneur van Nieuw-Nederland. Zijn naam zou allang in de vergetelheid zijn geraakt, ware het niet dat hij een handeltje sloot dat verreikende gevolgen zou hebben.

Minuit was van oordeel dat het kleine groepje Nederlandse kolonisten zich moest vestigen op een strategisch gelegen en goed te verdedigen plaats, om zo beter beschermd te zijn tegen mogelijke aanvallen van andere Europese koloniale machten of van indianen. Daarbij viel zijn oog op Fort Amsterdam, dat een jaar eerder op het zuidelijke deel van het eiland Manhattan was gesticht. Om dit uit te kunnen breiden, kocht hij voor goederen ter waarde van 60 gulden in 1626 het hele eiland van de plaatselijke indianen, die waarschijnlijk behoorden tot de stam van de Lenape.



Illustratie 1.2 - Vestigingen in Nieuw-Nederland (bron: Kenney 1975: 21)

‘Hebben t’Eylant Manhattes van de wilde gekoght voor de waerde van 60 gulden; is groot 11000 morgens’, zo werd laconiek aan de Staten-Generaal in Den Haag bericht. Inmiddels staat deze aankoop te boek als de bekendste, goedkoopste en lucratiefste onroerendgoedtransactie in de geschiedenis. Bovendien met precedentwerking, want vanaf dat moment kochten Europese kolonisten telkens stukjes en stukken grond aan van indianen.

Deze aankoop wordt vaak afgeschilderd als een sluwe zet van de hebbelijke Nederlanders, die daarmee de argeloze indianen voor het lapje hielden. Inmiddels is dat beeld echter genuanceerd, onder anderen door Russell Shorto in zijn magnifieke geschiedwerk *The Island at the Center of the World, The Epic Story of Dutch Manhattan and the Forgotten Colony That Shaped America* uit 2004. De indianen, die niet eens op het eiland woonden, kenden namelijk niet het begrip van wettelijk eigendom van land; waarschijnlijk dachten ze dat ze de grond tijdelijk verhuurden of de Nederlanders tijdelijk het recht gaven om de grond met hen te delen. Het bedrag in goederen dat betaald werd, was bovendien in overeenstemming met de op dat moment heersende grondprijs – alleen achteraf, nu op datzelfde plekje de onbetaalbare metropool New York is gevestigd, lijkt het bedrag van 60 gulden wat aan de lage kant.

Fort Amsterdam werd het middelpunt van de stad Nieuw-Amsterdam, die snel uitgroeide tot een drukke havenstad. De bevolking van Nieuw-Amsterdam zag echter met lede ogen dat de buurkolonie Nieuw-Engeland veel sneller groeide: rond 1650 woonden daar ongeveer 50.000 kolonisten tegen nauwelijks 7.000 in Nieuw-Nederland. Bovendien leed de kolonie verlies door slecht beheer en door ruzies tussen inwoners en bestuurders, en tussen bestuurders onderling. De Staten-Generaal in Den Haag bogen zich over de kwestie en besloten tot een reorganisatie van de kolonie. Nieuw-Amsterdam kreeg op 2 februari 1653 stadsrechten. Er werd een gemeentebestuur geïnstalleerd en alle burgers kregen het burgerschap: zij werden Nederlands burger met alle rechten en plichten van dien, en ze kregen hierdoor direct belang in de gemeenschap. Deze status behielden zij ook nadat de Engelsen in 1664 het roer hadden overgenomen, terwijl in het moederland Engeland slechts een klein deel van de stadsbevolking dergelijke rechten bezat. In 2003 werd dan ook op 2 februari ‘Charter Day’ gevierd: het 350-jarige officiële bestaan van de stad New York. Nieuw-Amsterdam heeft in veel opzichten blijvende invloed op de Amerikaanse cultuur en politiek gehad. Het algemene burgerschap, nog steeds een belangrijk verworven recht in Noord-Amerika, is dus een van de erfenissen van de Nederlanders. Ook de populaire voorstelling van de *American dream*, de kans die iedere Amerikaan heeft om van krantenjongen op te klimmen tot miljonair, is in zekere zin te danken aan de Nederlandse politiek. De West-Indische Compagnie



verbood in Nieuw-Nederland namelijk de oprichting van gilden, om te voorkomen dat deze te veel macht kregen, zoals in de Lage Landen, waar arbeiders en ambachtslieden verplicht bij gilden waren aangesloten. Het directe gevolg van dit verbod was dat alle beroepen voor iedereen open stonden en iedereen de kans kreeg op te klimmen op de maatschappelijke ladder.

Illustratie 1.3 – Chief Cornplanter – opperhoofd van de Seneca, met pijp (bron: Wikimedia Commons, naar een schilderij van F. Bartoli, 1796)

Conflicten met indianen

Na het conflict in 1626 sloten de Nederlanders vrede met de Mohawk. Later ontstonden echter nieuwe conflicten tussen Nederlandse kolonisten en groepen indianen, meestal ingegeven door onbegrip of achterdocht. Zo besloot de toenmalige bestuurder Willem Kieft na een incident in 1641, waarbij een kolonist omkwam, tegen alle adviezen in tot een oorlog tegen de Wappingers of Wappani-indianen. De Wappingers waren een indianenstam die een taal sprak die verwant was met die van de Lenape- en de Mahican-indianen. Kiefts geheime agenda was om de indianen te verdrijven en zo de mogelijkheid te scheppen de kolonie verder uit te breiden. Verschillende indianenstammen sloegen nu de handen ineen en verenigden zich tegen de Nederlanders. 'Kieft's War', ook wel de 'Wappinger War' genaamd, duurde van 1643 tot 1645. Nadat er aan beide zijden veel verliezen geleden waren, werd in augustus 1645 uiteindelijk een wapenstilstand gesloten.

Ooggetuige van de oorlog was David Pietersz. de Vries, die in 1631 en 1638 als patroon met anderen twee kolonies had gesticht, eerst Swaanendael en later Vriessendael, die echter beide door de indianen onder de voet gelopen werden. De Vries probeerde te bemiddelen tussen de Nederlanders en de indianen, en was zeer kritisch over de manier waarop de indianen werden behandeld en over de handelwijze van Kieft. In 1643 keerde hij naar Nederland terug, waar hij in 1655 *Korte historiael ende journaels aenteyckeninge van verscheyden voyagiens inde vier deelen des wereltds-ronde, als Europe, Africa, Asia, ende Amerika gedaen* publiceerde. Hierin geeft hij als eerste uitgebreide informatie over het leven van de Noord-Amerikaanse indianen (zie 3.2) en hij vermeldt onder andere dat de indianen de Nederlanders *Swannekens* noemden, wat in hun taal 'mensen van de zee' of 'mensen van het zoute water' betekende.

In 1659 en opnieuw in 1663 raakten de Nederlanders slaags met de Esopus, een stam van de Unami Delaware-indianen die woonden rond de Nederlandse vestiging Wiltwyck, halverwege tussen Nieuw-Amsterdam en Fort Oranje. Die schermutselingen

zijn de geschiedenis ingegaan als de Eerste en Tweede Esopus-oorlog. In 1663 riepen de Nederlanders de hulp in van de Mohawk. Uiteindelijk werd de strijd beëindigd, nadat de leider van de Esopus was gedood.



Illustratie 1.4 - Indianen in Nieuw-Nederland
(bron: gravure uit David Pietersz. de Vries,
Korte historiael, 1655: 175)

Conflicten met Europese concurrenten

De Nederlanders hadden veel meer te duchten van andere Europese machten in Noord-Amerika dan van de inheemse bevolking. Dat bleek in 1664, toen de Engelsen Nieuw-Amsterdam binnenvoeren en gouverneur Peter Stuyvesant de provincie aan hen moest afstaan. Dit incident leidde mede tot de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog. Bij vredesbesprekingen in 1667 werd overeengekomen dat de Engelsen en de Nederlanders de Amerikaanse koloniën die ze elkaar eerder hadden afgenomen, mochten houden. In concreto betekende dit dat Nederland Suriname en het omringende gebied in Zuid-Amerika mocht behouden en dat Nieuw-Nederland van Engeland bleef. De aandeelhouders van de West-Indische Compagnie waren niet rouwig om deze ruil: zij waren meer geïnteresseerd in de winstgevende slavenhandel van Afrika naar Zuid-Amerika dan in de bonthandel – die sowieso aan het afnemen was door overbejaging – en de landbouw van de Noord-Amerikaanse kolonisten. Suriname tegen Nieuw-Amsterdam: dat gold als een voordelige ruil voor de Nederlanders.

Het duurde nog tien jaar voordat het gezag van Nieuw-Nederland definitief aan de Engelsen werd overgedragen. Toen doopten de Engelsen Nieuw-Amsterdam en Nieuw-Nederland om tot New York, naar de Engelse stad en provincie, maar vooral ter ere van de hertog van York, onder wiens leiding de kolonie was gesteld. Dat zij *New* gebruikten in de plaatsnaam, is trouwens te herleiden tot Nederlandse invloed, aldus Stewart in zijn



Illustratie 1.5 – ‘Peter Stuyvesant’s Army entering New Amsterdam’, tekening van William Heath (1795-1840) voor *A History of New York* van Diedrich Knickerbocker (Washington Irving); voorop lopen de Van Brummels, ‘uitvindere van suppawn’ (zie 2.1), gevolgd door de cider zuipende Van Klotens en de op bont jagende Van Pelts (bron: Collectie Universiteitsbibliotheek Leiden (UBLHOTZ 3844))

Concise Dictionary of American Place-Names: voordien vormden de Engelsen namelijk vrijwel nooit nieuwe plaatsnamen met *New*, maar na de overname van Nieuw-Amsterdam namen zij deze gewoonte over. De Engelsen noemden Fort Oranje en de erbij gelegen vestiging Beverwyck voortaan Albany, naar de Schotse titel van de hertog van York: hertog van Albany. En Wiltwyck werd omgedoopt in Kingston. De Engelsen sloten verdragen met de indiaanse stammen en legden de grenzen van de grondgebieden vast.

De periode van Nederlandse overheersing in Noord-Amerika heeft dus slechts kort geduurd: van 1624 tot 1664 was de Amerikaanse oostkust een provincie van Nederland met als officiële taal het Nederlands. Daarna werd Engels de belangrijkste taal van de oostkust, en namen Nederlanders en indianen deze taal als tweede taal over; na verloop van tijd werd het voor sommigen zelfs hun eerste taal. Maar gedurende deze periode van veertig jaar had het Nederlands wel zijn sporen nagelaten in de indianentalen die in de omgeving van Nieuw-Nederland werden gesproken, in de vorm van een aantal leenwoorden (zie hoofdstuk 3 voor een overzicht van Nederlandse leenwoorden in die indianentalen).

1.2 De Nederlandse taal aan de Amerikaanse oostkust: het Leeg Duits

Nieuw-Nederland omvatte grofweg de huidige staten Connecticut, New York, New Jersey, Pennsylvania en Delaware – een gebied dat vele malen groter was dan het huidige Nederland en België samen. De bevolking woonde echter geconcentreerd in enkele kleine gebieden, met name rond Nieuw-Amsterdam en Fort Oranje. Dat kon niet anders, want de groep kolonisten was slechts klein: toen Nieuw-Nederland in Engelse handen viel, telde de kolonie naar schatting tussen de 9.000 en 10.000 inwoners, waarvan ongeveer 1.500 in Nieuw-Amsterdam woonden.

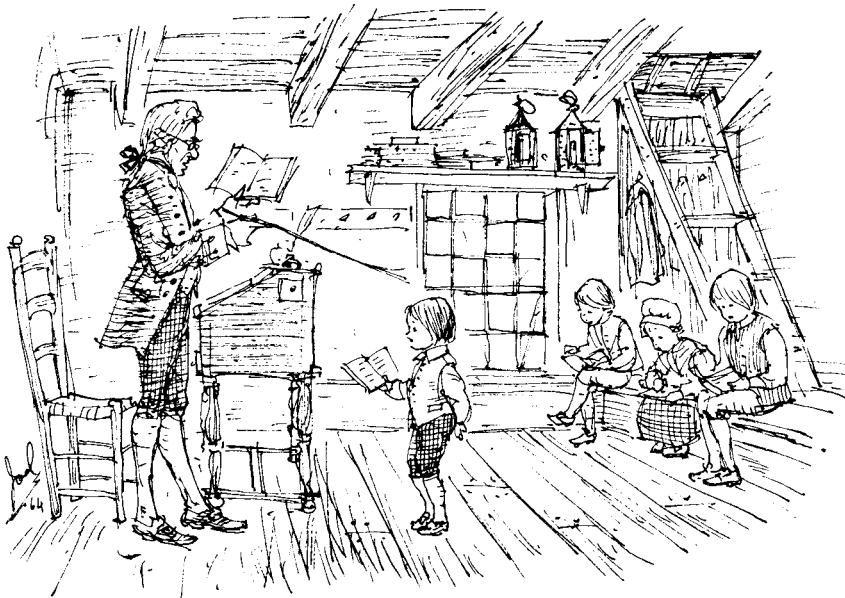
Van begin af aan woonden er in de kleine kolonie Nieuw-Nederland mensen uit alle windstreken met een heel scala aan moedertalen: naast het Nederlands onder andere Hoog- en Nederduits, Fries, Frans, Engels, Noors, Zweeds, Deens en allerlei indianentalen. Ook was er een klein aantal slaven uit Afrika, die verschillende Afrikaanse talen als moedertaal hadden. De Nederlanders en het Nederlands vormden wel de grootste minderheid, en in Nieuw-Amsterdam waren zij ver in de meerderheid. Die Nederlanders spraken verschillende Nederlandse dialecten. Op dat moment bestond er namelijk nog geen uniforme standaardtaal. Een standardschrijftaal kreeg in de zeventiende eeuw in de Lage Landen vorm, maar de Nederlandse spreektaal bleef nog eeuwenlang in het hele taalgebied grote verschillen vertonen. Een meerderheid van de nieuwe kolonisten was afkomstig uit de provincies Noord-Holland en Utrecht, waar een eigen dialect werd gesproken.

De Nederlandse spreektaal die aan de Amerikaanse oostkust gebruikt werd, ging afwijken van het Europese Nederlands, zoals er ook verschillen zijn ontstaan tussen het Amerikaans- en Brits-Engels. Dat kwam onder andere doordat het contact met het Europese Nederlands na 1664 grotendeels werd verbroken, en door invloed van het Engels. De overzeese variëteit van het Nederlands kreeg na verloop van tijd de naam

Leeg Duits, Laeg Duits, Laag Duits of *Low Dutch*. *Leeg* is een dialectvariant van *laag*. Waar de naam *Leeg Duits* vandaan komt, is niet zeker. De historicus Van Cleaf Bachman, die naar nog zal blijken een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het onderzoek naar deze variëteit, vermoedt dat de Nederlanders al tijdens de koloniale periode hun taal *Leeg* of *Laag Duits* zijn gaan noemen, ter onderscheiding van het gecultiveerde ‘Nederduits’ dat in de kerk werd gesproken (*Nederduits* was op dat moment de normale benaming voor de taal die later algemeen *Nederlands* werd genoemd). De Engelse term *Low Dutch* is volgens hem een vertaling van *Leeg Duits*. Ik vermoed echter dat het andersom is gegaan. *Leeg Duits* is namelijk pas eind negentiende eeuw aangetroffen, terwijl de benaming *Low Dutch* als aanduiding van de Nederlandse spreektaal in de VS veel ouder is. In de *Boston Gazette* van 8 oktober 1795 is sprake van ‘A white Girl ... who talks good English, high and low Dutch’. De benaming *Low Dutch* bestond al in het Brits-Engels ter aanduiding van het Nederlands in Europa – *Low Dutch* was de Engelse weergave van *Nederduits* (Nederlands *neder* betekent ‘laag’). Waarschijnlijk is de betekenis van *Low Dutch* in het Amerikaans-Engels toegespitst tot die van ‘Nederlandse spreektaal in de VS’, tegenover het *High Dutch* ‘Hoogduits’ van de Duitsers, het *Pennsylvania Dutch* voor de Duitse spreektaal in Pennsylvania, en het *Dutch of Holland Dutch* voor het Nederlands van Europa. De sprekers van het *Leeg Duits* zelf noemden hun taal meestal eenvoudigweg *de tawl*. In de loop van de negentiende eeuw leerden zij de Engelse benaming *Low Dutch* voor hun taal kennen en vertaalden dit terug in het Nederlands als *Leeg Duits* of *Laag Duits*. Dit vormt direct een mooie illustratie van de Engelse invloed op het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust: men wist niet meer dat het Nederlandse equivalent van *Low Dutch* eigenlijk *Nederduits* was en maakte daarom een nieuwe vertaling.

De basis voor het *Leeg Duits* werd gelegd in de periode tussen 1640 en 1690, zo heeft de taalkundige Anthony Buccini in 1995 in een mooi en uitvoerig onderzoek aangetoond. Vanaf 1640 was het aantal Nederlanders aan de Amerikaanse oostkust substantieel; na de machtsovername van de Engelsen kwamen er nauwelijks meer Nederlanders naar de oostkust, en na 1690 trokken er veel naar gebieden in New Jersey en Albany. De taalverschillen binnen het hele gebied waar *Leeg Duits* gesproken werd, zijn slechts heel klein, wat betekent dat de taal gevormd moet zijn voordat men naar de verschillende streken trok, want later hadden de taalgebruikers uit de verschillende streken nog maar weinig contact met elkaar.

Binnen het Europese Nederlands bestonden er forse dialectverschillen, maar overall waar sprekers van verschillende dialecten bij elkaar kwamen, pasten zij hun taalgebruik aan elkaar aan om beter te kunnen communiceren. Uit Buccini’s onderzoek is naar voren gekomen dat aan de Amerikaanse oostkust en misschien al in de noordelijke Nederlandse steden waar de kolonisten vandaan kwamen, in de zeventiende eeuw een sterke dialectnivellering heeft plaatsgevonden ten gunste van het Hollands-Utrechtse stadsdialect, vooral het Amsterdams, en dat die nivellering is voortgezet in de nieuwe kolonie. De klank *a* had in het *Leeg Duits* een enigszins o-achtige uitspraak, wat verklaart waarom een aantal Nederlandse leenwoorden die in het Standaardnederlands worden geschreven met *-a-*, in het Amerikaans-Engels als *-o-* of *-aw-*, *-au-* zijn overgenomen, zoals in *boss*, *cole-slaw* en *crawl* (zie voor deze woorden hoofdstuk 2, en voor meer voorbeelden van de klankverandering 2.16).



- Laas-Lare-Larer-Las-Latters-Lereboek-
Lere-Leremister-Loft-Lonterne-

Illustratie 1.6 – Tekening van een schoolklas van Joel Altshuler (bron: Storms 1964)

De klankverandering van de *a* had waarschijnlijk al plaatsgevonden in het Amsterdams en was dus door de kolonisten meegenomen vanuit Nederland. In het Standaardnederlands is de *o*-achtige uitspraak in later eeuwen als onbeschaafd gaan gelden, maar doordat het contact tussen het Leeg Duits en het Standaardnederlands was verbroken, kon deze uitspraak in het Leeg Duits de normale worden. Ook de tweeklank in bijvoorbeeld *taid* 'tijd' komt uit het Hollands (de meeste andere dialecten hebben hier *ie*: *tied*). En tot slot zijn het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon *jij*, *je* en van de derde persoon meervoud *hullie* 'zij' afkomstig uit dit dialect. Invloed van Zuid-Nederlandse dialecten op het Leeg Duits – die eerdere onderzoekers zoals de Nederlandse dialectoloog Jac. van Ginneken nog veronderstelden – is door Buccini niet aangetroffen. Dat wordt bevestigd door de vorm van de Amerikaans-Engelse leenwoorden uit het Nederlands die in hoofdstuk 2 van dit boek genoemd worden. Deze bevatten bijvoorbeeld nooit de zuidelijke verkleiningsuitgang *-(e)ke* (zie **Yankee** in 2.4 en zie 2.16).

Ook al waren de Nederlanders in de Nederlandse kolonie niet in de meerderheid, toch had de Nederlandse taal de overhand. Dat kwam, aldus opnieuw Buccini, door een aantal factoren: verschillende niet-Nederlandse kolonisten zullen eerst enige tijd in Holland hebben gewoond en daar al Nederlands hebben geleerd; het Nederlands was in de kolonie de officiële taal zowel voor het bestuur als voor de kerk, wat een stimulans was om Nederlands te leren; er vonden huwelijken plaats tussen Nederlanders en niet-Nederlanders; en tot slot hadden niet-Nederlandssprekenden veel contact met de dominante Nederlandse groep doordat de bevolking geconcentreerd was in enkele

kleine gebieden. Het resultaat was dat de niet-Nederlandse meerderheid zich aanpaste aan de Nederlanders en het Nederlands overnam. Dat blijkt ook uit het feit dat in de latere restanten van het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust geen invloed is gevonden van andere talen zoals het (Hoog- of Neder)duits of het Frans.

Het 'Nederduits' van de kerk

Behalve de Leeg Duitse spreektaal kende de voormalige Nederlandse kolonie nog een andere variëteit van het Nederlands, namelijk het 'Nederduits' van de Nederduits Gereformeerde Kerk – het kerkgenootschap waarvan de meeste Nederlanders lid waren (zie 2.7 voor enkele andere, kleinere protestantse groeperingen). Al in 1628 arriveerde de eerste fulltime dominee, Jonas Michaëlius, aan de oostkust, al snel gevolgd door de eerste onderwijzer, want het Nederlandse gebruik van een 'school met de bijbel' werd naar Amerika overgeplant: alle scholen waren verbonden aan de kerk. Kerkdiensten werden in het Nederlands gehouden, maar de kerktaal was het 'Nederduits' van de Statenbijbel, een archaische en formele taal die fors afweek van de dagelijkse spreektaal (ook van die in de Lage Landen, trouwens). Dit 'Nederduits' werd op de Nederlandse scholen onderwezen. Alle dominees kwamen uit Nederland of ontvingen scholing in Nederland. Aan de Nederlandse kerkdiensten namen ook Fransen en Walen deel, zo schreef Michaëlius in 1628 naar Amsterdam, want onder hen waren er maar weinigen die de Nederlandse taal niet begrepen.

Toen de Nederlanders het bestuur van hun kolonie overdroegen aan de Engelsen, werden er 'Articles of Capitulation' opgesteld, die de Nederlanders zeer veel rechten gaven, waaronder dat van godsdienstvrijheid (zie de inleidingen van 2.4 en 2.7). De Nederduits Gereformeerde Kerk van New York viel daardoor vanaf 1696 officieel onder de Amsterdamse classis en niet onder de anglicaanse staatskerk.

Gedurende de gehele achttiende eeuw probeerde de Gereformeerde Kerk in de VS een onafhankelijke positie te verwerven ten opzichte van de moederkerk in Nederland. Het eerste verzoek om een eigen classis ofwel provinciaal kerkbestuur te mogen oprichten werd in 1709 door de Amsterdamse classis nog ferm van de hand gewezen. Vanaf 1754 echter, werd een Amerikaanse afdeling in het leven geroepen die regelmatig bijeenkwam. Niet iedereen was daarmee gelukkig. Om een schisma te vermijden werden in 1772 'Articles of Union' aangenomen waarin onder andere een eigen positie van de Dutch Reformed Church in North America ten opzichte van de Amsterdamse classis werd vastgelegd, maar tevens werd afgesproken dat het beleid van de Nederlandse kerk zou worden gevolgd en er nauw contact met Nederland zou blijven bestaan. Dat hield ook in dat men zowel vasthield aan de Kerkorde zoals die vastgesteld was tijdens de Nationale Synode van Dordrecht in 1618/1619, als aan de drie belijdenisgeschriften van de Gereformeerde Kerken in de Lage Landen, namelijk de Nederlandsche geloofsbelijdenis, de Heidelbergse catechismus en de Dordtse leerregels (de drie 'Formulieren van Enigheid').

In 1792, dus na de Amerikaanse onafhankelijkheid, stelde wat toen de Reformed Dutch Church in the United States of America heette, eigen statuten vast. In 1819 veranderde de kerk zijn naam in Reformed Protestant Dutch Church in North America.



*Illustratie 1.7 - Verbreiding van de
Nederduits Gereformeerde Kerken in 1775
(bron: Bachman 1982: 3)*

Pas in 1867 verviel 'Dutch' en werd de naam officieel omgedoopt in 'Reformed Church in America'. Dat 'Dutch' al die tijd behouden bleef, bewijst hoezeer de kerk in Amerika zich bewust bleef van zijn Nederlandse wortels.

Het feit dat het Nederlands en de kerk meer dan een eeuw onlosmakelijk met elkaar waren verbonden, gaf lange tijd steun aan het behoud van het Nederlands in de VS. Ook Nederlanders die overgingen naar het Engels, moesten Nederlands leren om de kerkdiensten te kunnen volgen als zij lid bleven van de Nederlandse kerk – wat de meesten deden. Maar het Nederlands stond overal onder druk van het Engels, ook in de kerk. Toch zag het er aanvankelijk goed uit voor het Leeg Duits: er was sprake van terreinwinst en van nieuwe sprekers.

Aanwas van het Leeg Duits

Nadat Nieuw-Nederland in 1664 was ingelijfd bij de Engelse kolonie New England, kwamen er nauwelijks nog nieuwe Nederlanders naar de Amerikaanse oostkust. Wel trokken er veel Engelsen naar het gebied, zowel uit andere gebieden in Amerika als uit Engeland, en ook uit andere landen vestigden zich mensen in en rond New York. Het Nederlandse aandeel in deze stad, waar Nederlanders voordien in de meerderheid waren, daalde tot rond de 50 procent in 1703.

Onder druk van de Engelsen trokken veel Nederlanders vanuit Manhattan en 't Lange Eylandt (Long Island) naar nieuwe gebieden: naar Albany, aan de bovenloop van de Hudson en de benedenloop van de Mohawk, en naar gebieden in New Jersey, zoals Somerset County en het gebied rond Bergen. Wat George Washington 'the Dutch Belt' noemde, liep van het noorden langs de Hudson via New York naar de Raritanrivier in het zuiden, in New Jersey. Hier ontstonden homogene gemeenschappen waar men vasthield aan de Nederlandse taal en kerk en aan Nederlandse tradities en gewoontes. Men schat dat in 1735 90 procent van de 4505 inwoners van Somerset

County en 25 procent van de 4764 inwoners van Middlesex County bestond uit Nederlanders. De totale populatie van oostelijk New Jersey met 26.500 inwoners bestond voor ongeveer de helft uit Nederlanders, zo blijkt uit onderzoek van Vermeule. Nog in 1776 had de sheriff moeite om voldoende Engelssprekenden in dit gebied te vinden om een jury samen te stellen, zo beschreef William Smith in zijn *History of the Province of New York from the First Discovery*. In de tweede helft van de achttiende eeuw waren de Nederlanders in grote steden als Albany en Kingston ver in de meerderheid en was het lokale bestuur in hun handen.

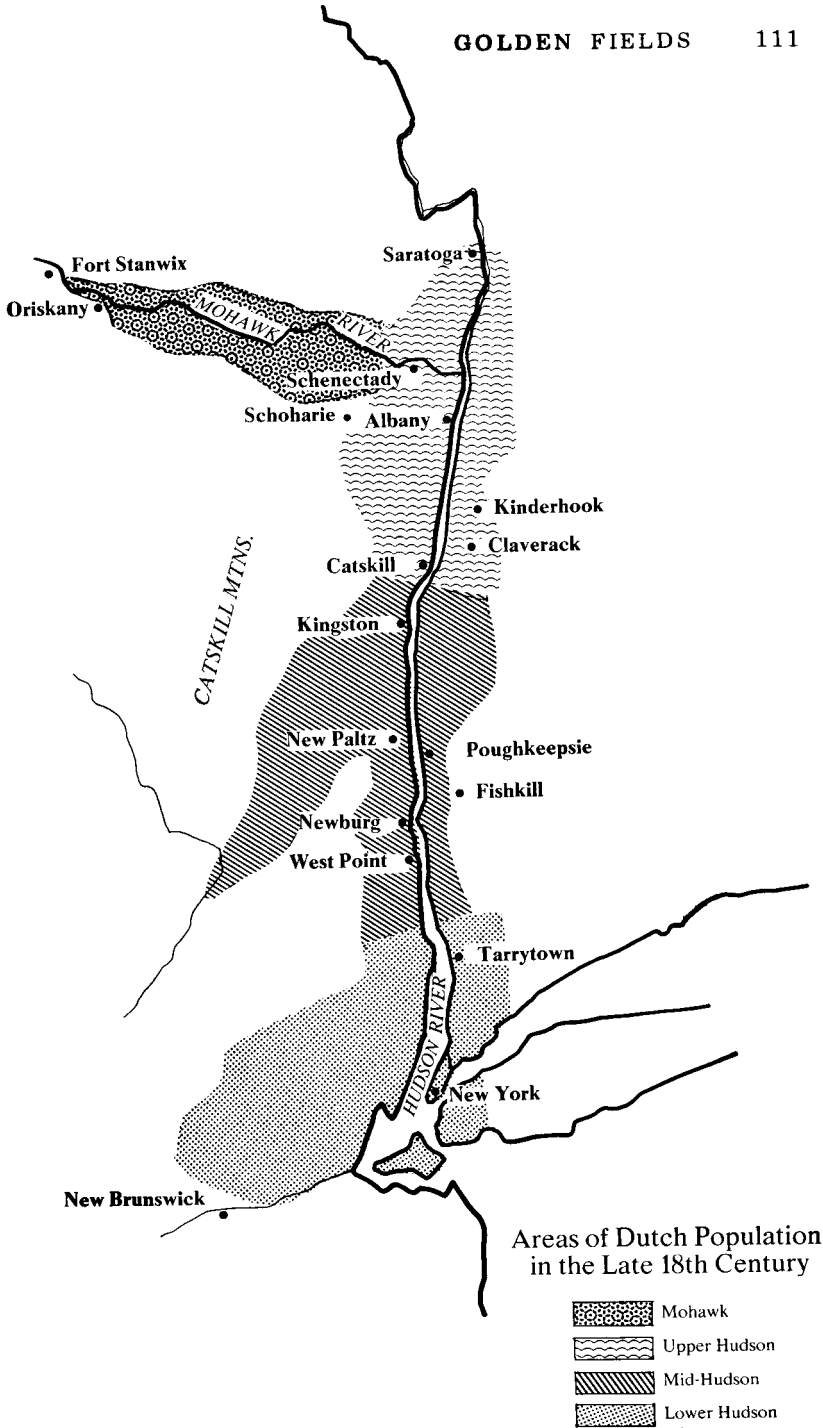
En er kwamen ook nieuwe sprekers van het Nederlands bij. De gezinnen waren kinderrijker dan tegenwoordig. Andere kolonisten in gebieden waar de Nederlanders de overhand hadden, zoals Engelsen, Fransen en Duitsers, leerden vaak Nederlands en trouwden dikwijls in Nederlandse families in. Bovendien leerden in de achttiende eeuw veel slaven Nederlands van hun meester. Dat blijkt uit het feit dat er regelmatig advertenties in kranten verschenen waarin zwarten als slaven werden aangeboden met de aanprijzing dat ze Nederlands kenden. Ook de Nederduits Gereformeerde Kerk stimuleerde het aanleren van Nederlands. Want omdat deze kerk geen onderscheid maakte naar ras, zullen veel zwarten gestreefd hebben naar verbetering van hun levensomstandigheden door zich aan te sluiten bij de kerk, zo merkt de journalist Lucas Ligtenberg op in zijn *De Nieuwe Wereld van Peter Stuyvesant*.

Domeinverlies van het Nederlands

Hoewel aanvankelijk het aantal sprekers van het Leeg Duits toenam, werd de taal geleidelijk in officiële domeinen steeds meer verdrongen door het Engels. Na de machtsovername van de Engelsen nam het Engels in het officiële verkeer de positie van het Nederlands over. In de rechtspraak stapte men van het Nederlands over op het Engels. Richard Nicolls, de eerste Engelse gouverneur en opvolger van de Nederlander Peter Stuyvesant, legde direct beslag op de Nederlandse archieven. In 1683 werd verordonneerd dat alle officiële documenten in New York voortaan in het Engels moesten worden gesteld. Op gemeentelijk niveau bleef het Nederlands in sommige regio's echter nog lang in gebruik. Op Long Island werden stadsarchieven zelfs nog tot de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog van 1776 in het Nederlands bijgehouden, en ook in andere gemeenten bleef men archieven nog enige tijd in het Nederlands schrijven en in Nederlandse guldens en stuivers (zie 2.10) rekenen.

Maar Engels werd de algemene omgangstaal en de taal waarin wetgeving en onderwijs plaatsvonden – de VS kent tot op heden geen officiële taal. Ook Nederlanders moesten zich in schriftelijke contacten met de overheid in het Engels uitdrukken, en daarvoor moesten zij die taal redelijk goed leren. Als hulpmiddel voor de Nederlanders verscheen dan ook in 1730 een uniek taalgidsje, *The English and Low-Dutch School-Master / De Engelsche en Nederduytsche School-Meester* van Francis Harrison, schoolmeester in Somerset County, New Jersey. Het boek werd gepubliceerd door William Bradford in New York. Het is het enige Nederlands-Engelse taalgidsje dat vóór 1800 in de VS is gedrukt. Hoewel Harrison beweert dat zijn doelgroep uit zowel Engelstaligen als Nederlandstaligen bestaat, blijkt uit de inhoud dat het vooral bedoeld is voor Neder-

GOLDEN FIELDS 111



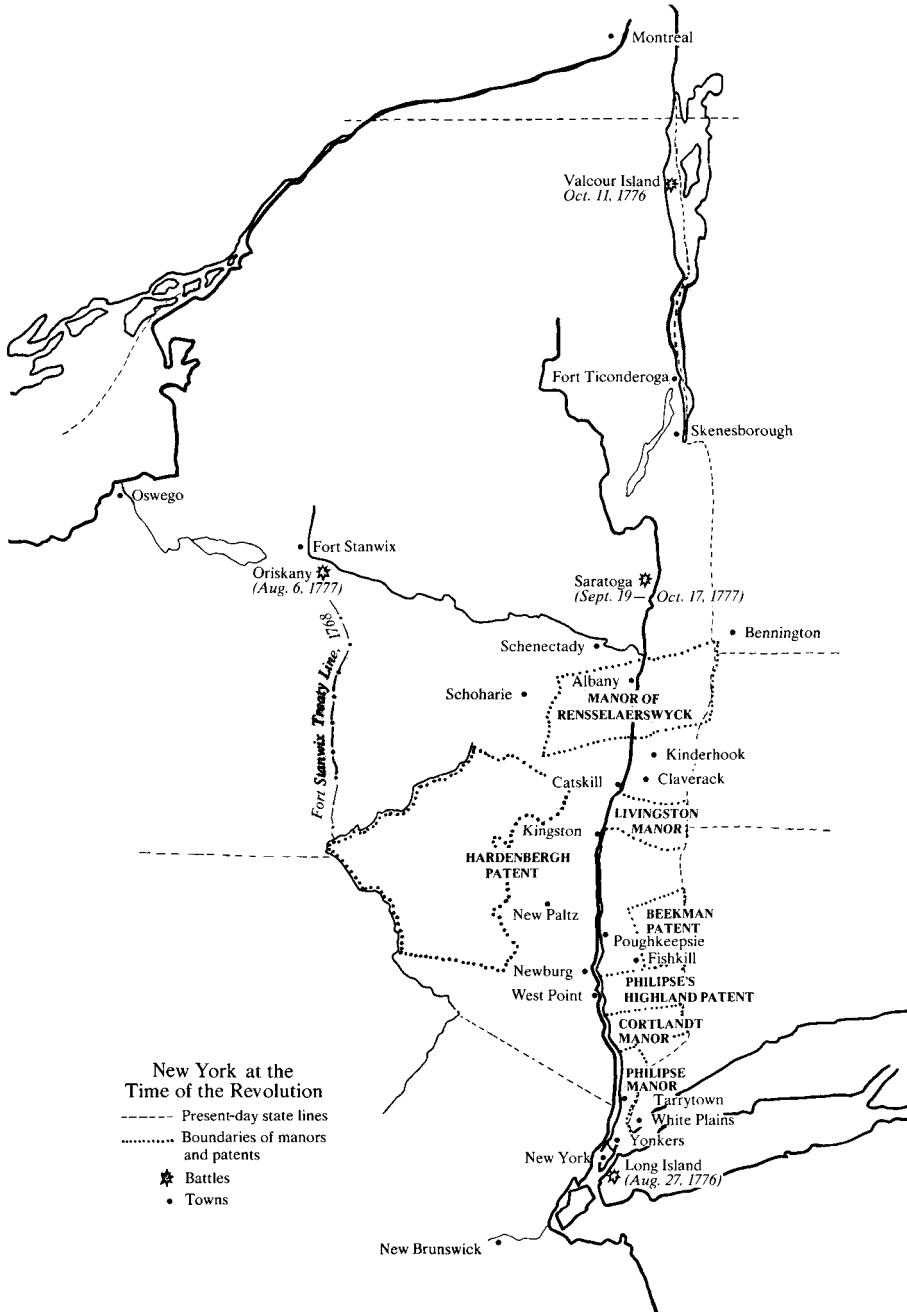
Illustratie 1.8 – Gebieden met Nederlandse bevolking eind achttiende eeuw (bron: Kenney 1975: 111)

landstaligen in Noord-Amerika die Engels willen leren, want er is alleen een Engelse grammatica in het boek opgenomen en geen Nederlandse, en de woordenlijst en de meeste voorbeeldzinnen zijn Engels-Nederlands. Het boek lijkt een uitgelezen kans om kennis te nemen van het Nederlands zoals dat in 1730 aan de Amerikaanse oostkust werd gesproken, maar de taalkundige Rob Naborn heeft aangetoond dat het gidsje helaas grotendeels is samengesteld uit taalboeken die al in de zeventiende eeuw waren gepubliceerd in Nederland.

Ook in de kerken ondervond men invloed van het Engels. Die was het grootst in de stad New York. Al in 1726 luidde de New Yorkse kerkenraad de noodklok over de kennis van het Nederlands onder de leden. In 1763 schreef de raad aan de Amsterdamse moederkerk dat vrijwel niemand nog Nederlands verstond en daarom vroeg men toestemming om een dominee te benoemen die ook in het Engels kon preken. Die toestemming kwam in 1764 en hoewel sommige leden wegliepen, was het tij niet meer te keren: in 1769 trad een tweede dominee aan die in het Engels preekte. In 1773 besloot de kerkenraad van New York om op de openbare school een onderwijzer te benoemen die zowel in het Engels als in het Nederlands onderwijs kon geven. In 1785 trad de laatste onderwijzer af die het onderwijs geheel en al in het Nederlands gaf.

Ook elders gingen kerken over op het Engels. In Kingston, New York trad bijvoorbeeld in 1808 een Engelstalige dominee in dienst. En dat terwijl een groot deel van de gemeente onderling nog Nederlands sprak. De kerken stapten soms al vroeg over op het Engels om de jeugd bij de les te houden. Ook speelde bij deze overgang mee dat de gemeente weliswaar Nederlands sprak, maar dat de kloof tussen het gesproken Leeg Duits en het gepreekte Nederduits vrijwel onoverkomelijk was geworden. Hoe het zij, de laatste Nederlandse preek werd in 1833 gehouden. De meeste Nederlanders bleken realpolitiker. Zo verscheen in 1826 in het *Magazine of the Reformed Dutch Church* een verhaal over een boer die vijftig jaar lang in de kerk in het Nederlands had gebeden, en zich aanvankelijk verzette tegen de invoering van het Engels. Maar na een tijdje constateerde hij: 'We are all Americans – happy Americans. The language of the majority must prevail. Our sons must learn the English, if ever they would aspire after honours and important stations in life.' Desondanks waren er in Bergen County, New Jersey vlak voor de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog nog kerkgangers die met elkaar in het Nederlands spraken, terwijl toen al tachtig of negentig jaar niet meer in het Nederlands werd gepreekt.

In de tweede helft van de achttiende eeuw ging men ertoe over de belangrijkste protestantse leerstellingen te vertalen in het Engels, waaruit we kunnen concluderen dat de kerkleden moeite hadden met de Nederlandse tekst. In 1763 werden enkele psalmen in het Engels vertaald op Nederlandse melodieën. Dominee Lambertus de Ronde, een van de twee Nederlandse dominees in de stad New York en voorstander van het gebruik van Nederlands, publiceerde in 1763 in het Engels een boek over de Heidelbergse Catechismus. Hiermee was hij de eerste vertegenwoordiger van de Gereformeerde Kerk in Amerika die een theologisch werk in het Engels publiceerde. In 1782 werd de Heidelbergse catechismus voor kinderen in het Engels vertaald. In 1793 verscheen de Engelse vertaling van de geloofsbelijdenis, het kerkboek en de kerkorde. In 1794 werd de eerste algemene synode gehouden van de inmiddels onafhankelijke Reformed Dutch Church. De statuten van deze vergadering werden bijgehouden in



Illustratie 1.9 - New York ten tijde van de Amerikaanse Revolutie (bron: Kenney 1975: 156)

het Engels en niet in het Nederlands, wat betekent dat op dat moment het Engels het Nederlands als officiële taal van de kerk in de VS verving.

Dit weerhield de kerk er niet van te groeien – misschien was die groei zelfs wel te danken aan de overgang naar het Engels. In 1792 waren er 116 gemeenten, in 1821 waren dat er 187 en in 1845 274. Toch waren er in het begin van de negentiende eeuw nog ongeveer 250.000 Amerikanen die het evangelie in het Nederlands lazen, aldus de historisch-geograaf Jacob van Hinte in zijn enorme overzichtswerk *Nederlanders in Amerika* uit 1928.

De gevolgen van de Amerikaanse onafhankelijkheid

In het laatste kwart van de achttiende eeuw was het aantal Nederlandssprekenden aan de Amerikaanse oostkust waarschijnlijk het hoogst, zo heeft Bachman berekend: hij schat dat er in de staten New York en New Jersey in 1790 ongeveer 100.000 mensen Nederlands spraken. Op illustratie 1.8 staat het gebied waar eind achttiende eeuw de Nederlandse bevolking was gevestigd. Niet alle mensen van Nederlandse oorsprong spraken op dat moment overigens nog Nederlands of alleen Nederlands. Maar dit gebied onderscheidde zich van andere gebieden door het geloof (zie 2.7) en door allerlei Nederlandse gebruiken en culturele verschijnselen: bijzondere voedingsmiddelen, huisraad, gereedschappen en vervoersmiddelen, een eigen architectuur en afwijkende kleding (zie 2.1, 2.3, 2.8, 2.12 en 2.13).

Hierna werd de Dutch Belt, het gebied waar Nederlands werd gesproken, fors ingeperkt. Daarbij speelde de Amerikaanse onafhankelijkheid een belangrijke rol. De positie van het Engels werd door die onafhankelijkheid namelijk versterkt. New York was de eerste stad die zwichtte voor het Engels. Ten tijde van de Amerikaanse Revolutie (1775-1783) kon waarschijnlijk nog een derde van de bevolking van New York Nederlands spreken. Jongeren van Nederlandse origine speelden als kind Nederlandse spelletjes (zie 2.11) en ze kenden nog Nederlands, maar op wat latere leeftijd gingen ze steeds vaker onderling Engels spreken. De Britten gebruikten New York City tussen 1776 en 1783 als uitvalsbasis, en Britse officieren werden ingekwartierd bij Nederlandse gezinnen. De Nederlandse gebieden in de staat New York hadden zwaar te lijden onder de oorlogshandelingen.

Om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen moest men Engels leren. Veel Nederlanders stonden aan de kant van de opstandelingen. Na de onafhankelijkheid zetten de Nederlanders in de stad New York zich schouder aan schouder met de overige Amerikanen aan de opbouw van de nieuwe natie, en zetten daarvoor eigenbelang en de eigen taal en cultuur opzij. Er werden nieuwe middelbare scholen opgericht, en geen daarvan was Nederlandstalig. Dit alles had nadelige gevolgen voor de Nederlandse taal en cultuur. In landelijke gebieden buiten de stad New York stond het Nederlands sterker. Er werd nog veel Nederlands gesproken ten westen van de Hudson, in New Jersey, rond Kingston en langs de bovenloop van de Hudson en de Mohawk. Hoe belangrijk het Nederlands in het noorden van de staat New York nog was, blijkt wel uit het feit dat dominee Lambertus de Ronde in 1788 de Amerikaanse Grondwet die het jaar ervoor was opgesteld, in het Nederlands vertaalde. De grondwet

moest door speciale volksvergaderingen in alle toentertijd dertien staten van de VS goedgekeurd worden. De Nederlandse vertaling van De Ronde werd gepubliceerd door de stad Albany en dankzij de vertaling kreeg de grondwet onder de oudere mannelijke bevolking zoveel aanhang dat de staat New York zich erachter schaarde. In 1789 werd de grondwet van kracht.

De Nederlandse invloed op de Amerikaanse onafhankelijkheidswording is wellicht nog groter. Uit onderzoek is gebleken dat Thomas Jefferson bij het opstellen van de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring in 1776 mede is geïnspireerd door het Nederlandse 'Plakkaat van Verlatinghe' dat de Staten-Generaal in 1581 hadden opgesteld en waarin de Nederlanders verklaarden de Spaanse koning niet langer als heerser te erkennen. Dat zou betekenen dat de Nederlandse opvattingen over individuele en nationale vrijheid, die in 1664 via de 'Articles of Capitulation' van Peter Stuyvesant de Amerikaanse samenleving al hadden beïnvloed, voor de tweede keer van ingrijpende invloed waren. Ook andere founding fathers, zoals John Adams, Benjamin Franklin en Alexander Hamilton, waren goed bekend met Nederland en de ideeën die daar heersten, en stelden deze hun volgelingen ten voorbeeld. Friesland was het eerste gewest van de Republiek der Nederlanden dat de onafhankelijkheid van de VS erkende, volgens sommigen is er zelfs sprake van een wereldprimeur. Deze erkenning door de Friese Staten vond plaats op 26 februari 1782; op 19 april volgden de Nederlandse Staten-Generaal dit goede voorbeeld. In 1909 brachten Amerikanen in het Friese provinciehuis te Leeuwarden een gedenkplaat aan om dit heuglijke feit te herdenken. Maar de Nederlanders waren – zo gaat het verhaal – dan weer de eersten die een Amerikaans schip een saluut hadden gebracht en daarmee officieus de onafhankelijkheid van de VS hadden erkend: dat gebeurde al op 16 november 1776, toen een Amerikaans schip de haven van St. Eustatius binnenvoer; sinds 1990 wordt dit gevierd als Dutch-American Heritage Day. En, nu er toch sprake is van herdenkingen: 19 april geldt als Dutch-American Friendship Day, omdat op die dag in 1782 de Staten-Generaal besloten Johan Adams te accepteren als gevolmachtigd minister van de Verenigde Staten van Amerika, waarmee zij tevens de onafhankelijkheid erkenden en onderstreepden.

Een aardig detail is nog dat George Washington, die in 1789 tot eerste president van de VS werd benoemd, graag officieel was aangesproken met *High Mightiness*, de Amerikaanse vertaling van het Nederlandse *Hoogmogendheid*; zijn voorkeur ging hiernaar uit omdat deze titel ook werd gebruikt door 'the Stadtholder of Holland'! Maar daarmee ging het Congres niet akkoord, en na allerlei deliberaties werd gekozen voor de aanspreekvorm 'Mister President'.

Na de Amerikaanse onafhankelijkheid kwam er een centrale wetgeving, de handel en industrie namen toe en treinen deden hun intrede, waardoor het reizen over langere afstanden mogelijk werd. Dit alles leidde tot intensievere contacten tussen Engels- en Nederlandersprekenden. Nederlanders die niet al eerder tweetalig waren geworden, werden dat nu wel, behalve als zij op een zeer afgelegen plek een boerenbedrijf hadden. In de nieuwe industrieën was het Engels de voertaal. Dat blijkt uit een advertentie in de *Catskill Recorder* van 1807 voor nieuwe tolwachters: 'Wanted ... 10 or 15 sworn TURNPIKERS ... No Dutchman need apply unless he is pretty well Yankeyfied.' Toch leverde het Nederlands een kleine bijdrage aan de Amerikaans-Engelse handelstermen, zie 2.9.

In de loop van de negentiende eeuw wisselden door al deze maatschappelijke veranderingen steeds meer mensen het Nederlands in voor het Engels. Toen in 1910 de verplichte leerplicht werd ingevoerd, betekende dat de doodsteek voor het laatste restje ruraal Nederlands.

Jersey Dutch en Mohawk Dutch

Nadat begin negentiende eeuw de afstammelingen van de Nederlanders ook in gebieden als westelijk Long Island in New York en de Raritanvallei in New Jersey het Nederlands opgegeven hadden, leefde het Leeg Duits nog slechts voort in twee gebieden, die geen contact met elkaar hadden: in Bergen en Passaic County in New Jersey, en in het gebied rond Albany in de staat New York, langs de bovenloop van de Hudson en de benedenloop van de Mohawk. In deze gebieden werd nog tot in de twintigste eeuw Nederlands gesproken, zij het steeds minder en alleen nog door ouderen die altijd ook Engels kenden. Het Leeg Duits dat in deze twee gebieden werd gesproken, noemt men Jersey Dutch respectievelijk Mohawk Dutch. De laatste moedertaalsprekers werden waarschijnlijk tussen 1860 en 1880 geboren, en nog tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw waren er enkele ouderen die de taal konden spreken. Dat is dus ruim drie eeuwen nadat hun voorouders zich in de Nieuwe Wereld hadden gevestigd! Maar dit waren de laatste stuiptrekkingen. Begin twintigste eeuw vertelde een informant dat hij slechts één ander kende met wie hij een gesprek in het Leeg Duits kon voeren, maar dat die in een ander dorp woonde, zodat ze hun moedertaal nauwelijks konden gebruiken. Dit beeld is echter te eenzijdig, want Jacob van Hinte vermeldt dat hij tijdens zijn Amerikareis in 1921 zowel in de Mohawkvallei als in New Jersey nog regelmatig mensen was tegengekomen die ‘oud-Nederlandsch’ spraken.

Vóór de twintigste eeuw is er nooit iets gepubliceerd in of over het Leeg Duits. Wel zijn er in de negentiende en twintigste eeuw boeiende opmerkingen over de taal geboekstaafd door Nederlandse reizigers of immigranten. Vaak merkten die op dat ze het Leeg Duits moeilijk te verstaan vonden, waaruit wel blijkt hoezeer het Leeg Duits en het Europese Nederlands uit elkaar gegroeid waren. Maar misschien is een veel belangrijkere constatering dat ze de taal over het algemeen wel verstonden, al moesten ze daarvoor in het begin soms wat moeite doen. Zo verbaasde de Nederlandse dominee Gerardus Balthazar Bosch zich erover, toen hij in de jaren twintig van de negentiende eeuw New Jersey bezocht, dat het Nederlands zo lang had overleefd in Amerika, maar hij merkte ook op dat dit Nederlands ‘zeer slecht, lomp en plat, en met vele verkeerde uitdrukkingen besmet’ was geworden. Volgens hem zou de taal snel helemaal verdwijnen, wat hij niet betreunde: ‘onze taal zal er, over het algemeen, niet veel bij verliezen.’ En in 1866 schreef de echtgenote van de Nederlandse ambassadeur in New York naar huis dat één op de tien mensen in New Jersey Nederlands begrijpen als je het tegen hen spreekt, ook al spreken zij niet precies ‘ons beschaafde Nederlands’, maar eerder een boerendialect. Toen Van Hinte in 1921 in Amerika onderzoek deed voor zijn boek *Nederlanders in Amerika*, ontmoette hij een oude boer in Midland Park die Nederlands sprak, maar hij kon hem nauwelijks verstaan. Van Hinte geeft in zijn boek (1985: 59-62) een hele reeks voorvallen van ontmoetingen tussen mensen van de ‘Old Dutch Branch’



Illustratie 1.10 – Benjamin Franklin in zijn drukkerij (printery, een Nederlands leenwoord). Rechts de drukker aan de pers; links is nog een 'bok' met 'zetkast' te onderscheiden (bron: collectie Ed Schilders; litho waarschijnlijk circa 1935)

en Nederlandse reizigers of negentiende-eeuwse Nederlandse immigranten, waarbij de laatsten vooral verrast waren door het feit dat ze in het Nederlands met elkaar konden communiceren.

Pas toen het Leeg Duits vrijwel uitgestorven was, gingen taalkundigen erover publiceren (in kader 1 zijn ter illustratie enkele voorbeelden uit die publicaties opgenomen). De New Yorkse taalkundige John Dyneley Prince was de eerste die een beschrijving en woordenlijst publiceerde van het Jersey Dutch zoals dat op dat moment – in 1910 – nog gesproken werd in Bergen County. Prince had Nederlands geleerd als senator van Passaic County, een district waar vele duizenden Nederlanders woonden. In zijn inleiding merkt hij op dat het Jersey Dutch tot 30 jaar daarvoor in veel landelijke gebieden gebruikt werd door Nederlandse, Engelse, Duitse en Franse kolonisten, maar dat het sindsdien door de komst van de openbare scholen verdrongen was en op dat moment nog slechts voortleefde in het geheugen van zo'n 200 ouderen, allemaal boven de 70. Wel had de jeugd volgens hem de typerende hortende intonatie en monotone toonhoogte van hun ouders bewaard: 'the curious jerky intonation, unclear diction and the marked singsong tone of voice, which were the characteristics of the parent speech'. Prince had zijn gegevens verzameld door gesprekken met vier bejaarde informanten.

In 1939 publiceerde de inmiddels al bekende Van Loon een artikel over het Jersey Dutch. In 1964 verscheen postuum een woordenlijst met ongeveer 1600 woorden van een native speaker van het Jersey Dutch, James Storms (1860-1949), die zichzelf 'about the last surviving person in my section' noemde. Naar nu blijkt is de woordenlijst die Van Loon in zijn artikel uit 1939 afdrukte, grotendeels gebaseerd op het dat moment nog ongepubliceerde woordenboek van Storms – wat Van Loon overigens in zijn artikel niet vermeldt, hoewel hij Storms wel als een van zijn informanten noemt.

Over het Mohawk Dutch bestaat slechts één publicatie, namelijk het reeds genoemde *Crumbs from an Old Dutch Closet* uit 1938 van Van Loon. In dit boek is een relatief omvangrijke woordenlijst opgenomen die is gebaseerd op die van Prince: de Jersey Dutch-woorden van Prince zijn door Van Loon vervangen door hun Mohawk Dutch-equivalenten. Net als Prince, die Van Loon trouwens had aangespoord om de *Crumbs* te publiceren, identificeerde Van Loon enkele woorden in het Leeg Duits die afkomstig zouden zijn uit een indianentaal; de Mohawk Dutch-woorden *johnny dog* 'bever', *enookierat* 'muskusrat' en *suikerdas* 'wasbeer' zouden teruggaan op Irokese woorden. Later, in 1980, vertelde hij hoe hij omstreeks 1930 een indiaan was tegengekomen die hem had aangesproken met de groet *Hoo come jaww?*, wat volgens Van Loon pure *tawl* was voor 'hoe gaat het?' Ook dit komt waarschijnlijk uit de woordenlijst van Prince, die de groet *hû kom je ân?* voor het Jersey Dutch had genoteerd. Hoe betrouwbaar de gegevens van Van Loon zijn, is thans moeilijk te zeggen; duidelijk wordt in ieder geval dat het taalcontact tussen Nederlanders en indianen hem zijn hele leven is blijven fascineren.

Kader 1. De ingangen van de letter F in de drie gepubliceerde twintigste-eeuwse woordenlijsten van het Leeg Duits.

Hieronder volgt de letter F uit 'The Jersey Dutch dialect' van J. Dyneley Prince uit 1910. Als ingang is het Engelse woord gegeven, gevolgd door zijn Jersey Dutch-equivalent; daarachter is de herkomst van het Jersey Dutch-woord vermeld (N. = Nederlands); waar deze herkomst in het origineel ontbreekt, is hij door mij tussen vierkante haken aangevuld. B, D, H, Hk zijn de initialen van de vier informanten: Bartholf, De Freece, Hopper en Hicks. De spelling van de Jersey Dutch-woorden beoogt de uitspraak zo goed mogelijk weer te geven.

Farm *pläk* = N. *plek* 'spot'; 'farm' = *boerderij*.

Farmer *bür*; pl. *-e* = N. *boer*.

Fast (*speedy*) *xäu* (Hk); *käu* (D) = N. *gaauw*; *je räid härd* 'you drive fast' (Hk) [Nederlands *je rijdt hard*].

Fault *sxjilt*; *häm äixe sxjilt* 'his own fault' (Hk) [Nederlands *schuld*; *zijn eigen schuld*]; *mäs* 'error' (Hk) [Nederlands *mis* of Engels *mess*].

February *Februäri* (Hk) [Nederlands *februari* of Engels *February*].

Feed (*infin.*) *fädere*; (*imv.*) *fäder* (D). = N. *voederen* [respectievelijk *voeder*].

Fellow (person) *kääd'l* (Hk) = N. *kerel*.

Fever *kôz* = N. *koorts*.

Few *wääinix*; *bêtsë: dā bän bêtsë vān dāx dāt lêve dāt däu'ts sprêke* 'there are few to-day that live who speak Jersey Dutch' = N. *weinig* 'few'; *beetje* 'a little.' This is a wrong use of *bêtsë*.

Fifteen *väif'tin* = N. *vijftien*.

Fifty *väif'tix* = N. *vijftig*.

Find *vānde*; *vond*; *xjevonde* (Hk) = N. *vinden*.

Fine *mûi*; *mûi oxtent* 'a fine morning' (Hk) = N. *mooi*.

Fire *vuer* (Hk); *vîr* (D) = N. *vuur*.

First *êrst* (Hk), almost *êst* = N. *eerst*.

Fish *vāše* (n); *fāsse* *infin.*; (D) = N. *visch*; *visschen*.

Five *vāif* = N. *vijf*.

Fly *vlîxe* (*infin.*): *hāi vlîxt māt se wikke* 'he flies with his wings' (Hk) = N. *vliegen*

Foot *vût* (Hk) = N. *voet*; *plôt* (D) = N. *poot*, 'paw of an animal'.

For *för*; used instead of N. *om* 'in order to': *för dāt te dūne* 'in order to do that' (Hk). *För* = N. *voor*.

Forget *verxête* (*inf.*); 'forgotten' = *vergêten* (D). = N. *vergeten*.

Fork *sxôtergāfel* (D) = N. *schotel* 'plate' (?) + *gaffel* 'fork'.

Forty *vêrtix* = N. *veertig*.

Four *vîr* = N. *vier*.

Fourteen *vêrtin* = N. *veertien*.

Fox *voše* (Hk). Dim. of N. *vos*.

Friday *Vrāidix* = N. *Vrijdag*.

Friend *vrînt*; pl. *vrînde* = N. *vriend*.

Frightened. See *Afraid*.

Fro: 'to and fro' = *tû en vrô*; English. N. is *heen en weder*.

From *vān, fān* = N. *van*.

Front (adj.) *vônder*, as *vôderspôren* 'front spurs'; corrupted from N. *voorder* 'further.' In N. 'front' = *voorst*; *voor-*.

Fruit *vræxt* (Hk) = N. *vrucht*.

Full *vol*: *volle mân* 'full moon' (Hk) = N. *vol*.

Funny (peculiar) *wonlik*; as *en wonlik dāng* 'a f. thing' (B). Corr[uption] of N. *wonderlijk*.

Hieronder volgt de letter F uit *Crumbs from an Old Dutch Closet* van L.G. van Loon uit 1938. Als ingang is het Engelse woord gegeven, gevolgd door zijn Mohawk Dutch-equivalent; daarachter is tussen vierkante haken door mij de veronderstelde herkomst van het Mohawk Dutch-woord toegevoegd. Van Loon heeft de spelling van de Mohawk Dutch-woorden deels aangepast aan die van het Standaardnederlands. (P) betekent: ook in Prince 1910.

farewell, – farwel. [Nederlands *vaarwel*]

farm, – plek (P), farm. [Nederlands *plek*, Engels *farm*]

farmer, – boer. [Nederlands *boer*]

fat, – fet. [Nederlands *vet*]

fast, – gauw; hard. [Nederlands *gauw*, *hard*]

fasten, – binde, bond, ghebonde. [Nederlands *binden*, *bond*, *gebonden*]

fault, – skilt. [Nederlands *schuld*]

February, – Februari. [Nederlands *februari* of Engels *February*]

feed, – vawdere. [Nederlands *voederen*]

fellow, – keerel. [Nederlands *kerel*]

fever, – karts. [Nederlands *koorts*]

few, – weinugh; beetse. [Nederlands *weinig*, *beetje*]

field, – felt; akker. [Nederlands *veld*, *akker*]

fifteen, – fyftien. [Nederlands *vijftien*]

fifty, – fyftugh. [Nederlands *vijftig*]

fight, – feghte. [Nederlands *vechten*]

find, – finde. [Nederlands *vinden*]

fine, – mooi. [Nederlands *mooi*]

fire, – fier. [Nederlands *vuur*, in dialecten *vier*]

first, – eerst. [Nederlands *eerst*]

fish, – fesse. [Nederlands *vissen*]

five, – fyf. [Nederlands *vijf*]

fly, – fliegh; flieghe (verb). [Nederlands *vlieg*; *vliegen*]
 foot, – foet. [Nederlands *voet*]
 for, – for. [Nederlands *voor* of Engels *for*]
 forget, – verghe. [Nederlands *vergeten*]
 fork, – gaffel (hay); fork (table). [Nederlands *gaffel*; *vork*]
 forty, – feertugh. [Nederlands *veertig*]
 forwards, – forwards. [Nederlands *voorwaarts* of Engels *forwards*]
 four, – fier. [Nederlands *vier*]
 fourteen, – feertien. [Nederlands *veertien*]
 fox, – vossie. [Nederlands *vosje*, *vossie*]
 Friday, – Frydagh. [Nederlands *vrijdag*]
 friend, – vrint. [Nederlands *vriend*]
 frightened, – verskrokke; bang. [Nederlands *verschrokken*, *bang*]
 from, – fan. [Nederlands *van*]
 front, – voorsyd; verder. [Nederlands *voorzijde*; *verder*]
 fruit, – frught. [Nederlands *vrucht*]
 full, – fol. [Nederlands *vol*]
 funeral, – beghrafenis. [Nederlands *begrafenis*]
 funny, – wonnelik; wonlik (P). [Nederlands *wonderlijk*]
 fur, – bont. [Nederlands *bont*]

Hieronder volgt de letter F uit *A Jersey Dutch vocabulary* van James B.H. Storms uit 1964. Als ingang wordt het Jersey Dutch-woord gegeven; hierachter is tussen vierkante haken door mij de veronderstelde herkomst van het Jersey Dutch-woord toegevoegd. De spelling van de Jersey Dutch-woorden geeft de uitspraak weer.

famele [Nederlands *familie* of Engels *family*] – family.
 faudt [Nederlands *vaartje?*] – grandfather.
 feest [Nederlands *vies*] – stomach disgust.
 feole [Nederlands *viool*] – fiddle.
 fet [Engels *fit*] – fit.
 flaut [Nederlands *fluiten*] – whistle.
 fleckertia [Nederlands *flickertje*] – slight flurry (as of snow).
 flow [Nederlands *flauw*] – faint; weak.
 fluder [Nederlands *flodder*] – sloven woman.
 fluderigh [Nederlands *flodderig*] – slovenly.
 fneeze [verouderd Nederlands *fniezen*] – sneeze.
 fontaine [Nederlands *fontein*] – spring.
 fraum [Engels *frame*] – frame.
 frons [Nederlands *Frans*] – France.

Negerduits of Negro Dutch

In zijn beschrijving van het Jersey Dutch vermeldde Prince dat deze taal ook werd gesproken door een groep zwarten: 'There is a small colony of old negroes living on the mountain back of Suffern, N. Y., who still use their own dialect of Jersey Dutch, but they are very difficult of access, owing to their shyness of strangers.' Hun taalgebruik kende eigen bijzonderheden. Prince's informant uit deze groep heette William De Freece. Een van zijn blanke informanten noemde de taal van deze De Freece *nêxer dâuts* ofwel Negro Dutch.

Met het gebergte achter Suffern zal Prince de Ramapo Mountains in het noorden van New Jersey bedoeld hebben. Over de Ramapo Mountain People, een groep van ongeveer 5.000 mensen van gemengde afkomst (zwarten, blanken en indianen) die in en rond de Ramapo Mountains woonden en die Jersey Dutch zouden hebben gesproken, heeft de antropoloog David Steven Cohen in 1974 een belangwekkende studie gepubliceerd. Deze mensen, ook genoemd Ramapough Mountain Indians, Ramapo Mountain Indians of Ramapough Lenape Nation, leven in afgelegen gebieden en hebben weinig contact met de buitenwereld. Zij zouden afstammen van enkele Nederlandse pioniers, vrijgekomen of weggelopen Afrikaanse slaven en indianen. Hun voorouders waren lid



-Dauve-Deur-Desselbaum-Dienstmairt-Deuvel
Dieve-Doek-Draugh-Drup-Dwas-

van de Dutch Reformed Church. Al sinds 1880 worden zij door buitenstaanders *Jackson Whites* genoemd, wat zichzelf beschouwen als scheldnaam. De naam is waarschijnlijk een verbastering van *Jacks and Whites*, waarmee hun herkomst zou zijn uitgedrukt: de stam zou bestaan uit *Jacks*, een slang-woord voor weggelopen slaven, en *Whites*, blanken, onder wie Nederlandse avonturiers. De afkomst van de Ramapo geldt als controversieel. Zelf beschouwen zij zich als afstammelingen van Lenape-indianen die de bergen ingetrokken waren op de vlucht voor Nederlandse en Engelse kolonisten, toen de rest van hun stam helemaal wegtrok uit het gebied.

Volgens de Ramapo was de taal van hun voorouders het Munsee Delaware, en zouden zij vervolgens overgegaan zijn op het Engels, maar ook – en zelfs nog recent – Jersey Dutch hebben gesproken. Helaas is daarvan behalve door Prince nooit iets vastgelegd: alle Ramapo van tegenwoordig spreken Engels. Wel heeft Cohen nog enkele Nederlandse leenwoorden in hun taal genoteerd, die jongeren zich herinnerden uit de taal van hun grootouders, zoals *feest* ('I'm feest of it') van het Nederlandse *vies* (zie ook 2.6), *hunt* van het Nederlandse *hond*, *heit* van het Nederlandse *heet*, *häuzen* van het Nederlandse *huizen*, en *gehst du hein* van het Nederlandse *gaat u heen*. Ook uit hun achternamen blijkt dat de Ramapo Nederlandse voorouders hadden, want velen heten De Groat, De Freese of Freece, Van Dunk en Mann, teruggaand op de Nederlandse familienamen De Groot, De Vries of De Fries, Van Donck en Emanuels.

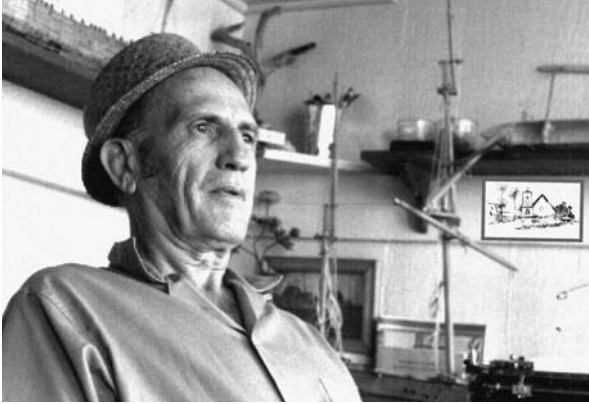
Van Loon revisited

Op dit punt van het verhaal van het Nederlands aan de Amerikaanse oostkust ontmoeten we opnieuw de alomtegenwoordige Van Loon. Wat wil namelijk het geval. In de jaren zestig van de vorige eeuw vatte de Amerikaanse historicus Van Cleef Bachman het plan op om een Low Dutch-English Dictionary samen te stellen. Hij realiseerde zich dat de tijd voor het Leeg Duits ging dringen: als er niet snel actie werd ondernomen, zou de taal onherroepelijk zijn verdwenen. Zijn doel was het Leeg Duits te beschrijven dat tussen 1850 en het begin van de twintigste eeuw was gesproken. Daarom riep hij in 1965 in *De Halve Maen*, het blad van de Holland Society of New York, informanten op om hem gegevens over het Nederlands te verschaffen die zij zich nog herinnerden uit hun jeugd. Hij kreeg veel, veelal korte, reacties, en daaronder zat een inmiddels vertrouwde naam... die van Lawrence G. Van Loon.

Van Loon woonde op dat moment op Hawaï, waar hij tussen 1955 en 1967 medisch directeur was. Op 10 juni 1965 schreef hij aan Bachman een brief (in 2009 geciteerd door de Nederlandse taalkundige Jan Noordegraaf) in een eigenaardige mengeling van Standaardnederlands en Leeg Duits die begon met de woorden:

'Waarde Heer. Ek leesde met belang in de laatste nummer van de "Halve Maen" jou interest in de laag Duitsch taal van Nieuw York en Nieuw Jersey. Feitlijk doghten ek dat de "interest" even zoo uitgestarv was as den spraake, maor ek zien dat ek het verkeert had.'

Na 1967 keerde Van Loon terug naar de Amerikaanse oostkust en vanaf dat moment werd hij Bachmans belangrijkste informant voor het Low Dutch-English Dictionary. De twee hebben jarenlang samengewerkt en daarbij heeft Van Loon talloze vragen



Illustratie 1.12 – Foto van Lawrence G. van Loon (bron: www.ancientfaces.com/research/photo/351750, overgenomen met toestemming van de familie)

lijsten ingevuld en zinnen voorgelezen en op band gezet, aldus Jan Noordegraaf, die enkele malen over van Loon heeft geschreven. Ook leverde Van Loon aan Bachman

een aantekenboek met *Vertessels fram ons vlede*, ‘verhalen uit ons verleden’, die hij omstreeks 1915, toen hij 13 jaar was, had gehoord en die hij in 1942 uit zijn geheugen had opgeschreven voor zijn kinderen. Een van die *Vertessels* was het verhaal ‘Het Poelmeisie’, al genoemd in paragraaf 1.0.

Omstreeks 1980 is Bachman om persoonlijke redenen met het woordenboekwerk gestopt; in de daaropvolgende jaren publiceerde hij enkele artikelen, en latere onderzoekers kregen toegang tot zijn typoscript; een exemplaar hiervan is gedeponereerd bij de New York State Historical Association, Cooperstown, en een kopie is aanwezig op het Meertens Instituut in Amsterdam. In dat typoscript zit een grote hoeveelheid nieuw materiaal over het Leeg Duits dat afkomstig is van Van Loon. Een *Fundgrube* voor onderzoekers, zou je zeggen. Sinds gebleken is dat Van Loon vervalste gegevens over de oudste contacten tussen Nederlanders en indianen heeft gepubliceerd, zijn ook deze gegevens echter in een kwade reuk komen te staan.

Is dat terecht? Zeker is dat Bachman van begin af aan – en in de jaren zestig van de vorige eeuw bestond er bij niemand enige twijfel over de betrouwbaarheid van het materiaal van Van Loon – de gegevens die Van Loon verschaftte kritisch heeft bekeken. Bachman merkt in zijn inleiding op dat Van Loon gezien zijn achtergrond bepaald niet de ideale informant is. Sinds zijn tiende had hij 43 jaar in Reading, Pennsylvania gewoond, midden in het gebied van de Pennsylvania Dutch, waardoor hij vanaf dat moment meer Duits dan Nederlands om zich heen hoorde. Ook bleek zijn taal beïnvloed door het Afrikaans. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had hij namelijk met verschillende Afrikaanders contact gehad. Deze hadden kennelijk diepe indruk op hem gemaakt, want in sommige *Vertessels* introduceerde Van Loon het Afrikaanse *hierdie*, een woord dat helemaal niet voorkomt in het Leeg Duits! Maar het meest opvallend was de invloed van het ‘Holland Dutch’ op het taalgebruik van Van Loon, waarmee hij sinds begin jaren dertig intensief in contact was geweest. Kortom, zo concludeert Bachman, als het mogelijk zou zijn ‘to find “uncontaminated” speakers with reasonable fluency, they would certainly have to be chosen as informants before Van Loon’.

Bachman noemt als voorbeelden van ‘Netherlandisms’ van Van Loon diens intonatie, de uitspraak van de lange *a* als *a*- en niet als *o*-klank, en Hollandse woordvormen zoals *yndelik* ‘eindelijk’ en *werelt* in plaats van de Leeg Duitse equivalenten *endlik* en *wedeld*.

Interessant is dat er banden bewaard zijn gebleven waarop de uitspraak van Van Loon beluisterd kan worden. Van Loon heeft namelijk van enkele *Vertessels*, waaronder 'Het Poelmeisie', vóór november 1943 geluidsbanden ingesproken, die beschikbaar zijn in de Library of Congress. Deze zijn door Noordegraaf beluisterd. Die meldt dat het Nederlands van Van Loon alleszins verstaanbaar is: hij klinkt als een Amerikaan die Nederlands praat. Uiteraard met een sterk 'dialectische' kleuring. De klinkers zijn zeker geen Standaardnederlands, de lidwoorden en de verbuiging van de bijvoeglijke naamwoorden lopen niet altijd parallel met het Standaardnederlandse systeem, en hij gebruikt dialectvormen zoals *hullie* in plaats van *zij* en *benne* in plaats van *zijn*. Zijn Nederlands ligt desalniettemin aanzienlijk dichterbij het Standaardnederlands dan het Leeg Duits van een eeuw eerder, toen Nederlandse reizigers meldden dat zij veel moeite hadden met het verstaan van het Leeg Duits.

Bachman stelde Van Loon allerlei vragen. Zo vroeg hij hem hoe het kwam dat hij in zijn *Crumbs* uit 1938 geschreven had dat heel gewone woorden zoals *plantasi* en *pad* niet voorkwamen in het Mohawk Dutch, terwijl uit andere bronnen bekend was dat ze wel degelijk gebruikt werden. Van Loons verklaring luidde dat hij het op dat moment erg druk had gehad met zijn medische praktijk en daarom minder tijd voor het boek had gehad dan hij had gewild. Inmiddels weten we echter dat Van Loon ondanks zijn drukke praktijk toch kans zag in het *Dutch Settlers Society of Albany Yearbook* van 1939-1940 te publiceren over een brief en kaart van Jeronimus dela Croix die later vervalst bleken.

Wat kunnen we concluderen over de betrouwbaarheid van de gepubliceerde en ongepubliceerde gegevens die Van Loon in de loop van de jaren over het Leeg Duits heeft verschaft? De conclusie lijkt mij onontkoombaar: niets ervan kan als betrouwbaar specimen van Leeg Duits worden beschouwd. Het lijkt erop dat Van Loon op basis van een vage herinnering van het Leeg Duits uit zijn jeugd, gepubliceerde gegevens van het Jersey Dutch van Prince en Storms, en kennis van het Standaardnederlands, Duits en later het Afrikaans, een geheel eigen vorm van Leeg Duits heeft gemaakt. In hoeverre dit bewust of onbewust is gebeurd, zal waarschijnlijk nooit meer te achterhalen zijn. Wel was het een bewuste daad van hem om zich aan te bieden als informant en om zich keer op keer als (misschien) de laatste spreker van het Leeg Duits voor te stellen – ook in de inleiding van Bachmans woordenboek wordt gesteld: 'L.G. van Loon, who is today perhaps the last fluent speaker of the dialect'. Weliswaar uitte Van Loon soms twijfels of hij een bepaalde uitdrukking goed had onthouden: 'Voor de zuiver waarhyd te vertelle ben ik dikkels onzeker of ik en uitdrukking goed hae oft niet.' Maar dat weerhield hem er niet van talloze vragenlijsten in te vullen, banden in te spreken en een grote hoeveelheid informatie te verschaffen. Bedenk daarbij dat de contacten met zijn grootvader sterk zullen zijn afgenomen nadat hij op zijn tiende was verhuisd naar Reading, want een reis naar de Mohawkvallei was in die tijd beslist een hele onderneming. Uit onderzoek naar tweedetaalverwerking is bekend dat jonge kinderen gemakkelijk een tweede taal oppikken, maar dat zij die even snel weer kwijt zijn zodra zij het contact met die tweede taal hebben verloren. Toch zou Van Loon zich na ruim vijftig jaar het Leeg Duits uit zijn jeugd nog herinneren en kunnen onderscheiden van het Standaardnederlands dat hij later decennialang had gehoord en gesproken: 'His speech did not

suffer seriously from the atrophy of disuse which often characterises the speech of older persons who have not spoken childhood language in forty or fifty years', aldus Bachman. Dat lijkt me sterk.

Het blijft gissen naar de motieven die Van Loon hebben gedreven. Misschien kwam zijn fascinatie voor het Nederlandse verleden van de Amerikaanse oostkust voort uit het feit dat hij een directe afstammeling was Jan van Loon, die in de zeventiende eeuw vanuit het Belgische Luik naar Nieuw-Nederland was geëmigreerd. In ieder geval was hij jarenlang lid van The Holland Society en The Dutch Settlers Society of Albany. En hij was archivaris en vertaler van de Association of Blauvelt Descendants, waarvan alle leden afstamden van Gerrit Hendrickszen (Blauvelt), die in 1638 van Deventer naar Amerika was getrokken. Hij zal genoten hebben van de aandacht die hij kreeg van vele wetenschappers en wellicht door die aandacht ook zijn aangemoedigd om telkens meer gegevens te verschaffen over een taal die steeds verder was weggezakt. Hopelijk zal iemand in de toekomst eens een biografie van deze fascinerende maar onbetrouwbare man schrijven.

Het Notebook van Walter Hill

En nog is er aan de avonturen van Van Loon geen einde gekomen. Want niet alleen was hij de belangrijkste informant van Bachman, tevens leverde hij de, in Bachmans woorden, 'waardevolste bron voor de studie van het Leeg Duits'. Die bron is een aantekeningenboek van de grootvader van Van Loon, Walter Hill (1856-1925), van wie Van Loon in zijn jeugd Leeg Duits had geleerd. Het *Notebook* van Walter Hill, dat in kleine kring inmiddels vermaard is, kreeg Van Loon in 1968 tot zijn beschikking van een kleindochter van Hill.

Hill was schoolmeester van beroep en heeft waarschijnlijk net als zijn kleinzoon het Leeg Duits op jonge leeftijd geleerd. De gegevens voor het *Notebook* heeft hij verzameld tussen 1870 en 1890 tijdens gesprekken met sprekers van het Leeg Duits. Het *Notebook* omvat ongeveer honderd pagina's en is het omvangrijkste overgeleverde document van het Leeg Duits. Het bevat een grammaticale beschrijving van het Mohawk Dutch, met een omvangrijke woordenlijst en voorbeelden van het gebruik, en enkele langere verhalen van sprekers van het Mohawk Dutch, onder wie Barend Myndertssen (zie het tekstvoorbeeld in kader 2).

Sinds bekend is dat Van Loon gegevens heeft vervalst, zijn er ook twijfels gerezen over de betrouwbaarheid van het *Notebook*. De Nederlandse taalkundige Jaap van Marle weet het zeker: ook het *Notebook* is vervalst. Maar hij twijfelt ook aan het bestaan van Walter Hill. En dat is in ieder geval ten onrechte. Jan Noordegraaf heeft aangetoond dat Walter Hill heeft bestaan en Bachman meent te kunnen bewijzen dat hij Leeg Duits heeft gekend. De conclusie van Van Marle over het *Notebook* lijkt voorbarig. Zoals Noordegraaf opmerkt, zullen eerst papier en inkt nader moeten worden onderzocht. Dat is mogelijk, want Van Loon heeft het originele *Notebook* in 1979 aan de New York State Historical Association geschonken. Ook is nader taalkundig onderzoek nodig. Dat is lastiger, want waarmee moet het materiaal worden vergeleken? Het is ouder dan de gegevens die Prince heeft gepubliceerd en veel omvangrijker.

Kader 2. Een tekstvoorbeeld uit het *Notebook* van Walter Hill, afkomstig uit de *Introduction to Low Dutch Dictionary* van Bachman. In dit fragment vertelt Barend Myndertssen over het verschil tussen de Nederduitse kerktaal en het Leeg Duits uit zijn jeugd (de spelling is min of meer fonetisch).

‘Toen ek nen jonger waz – dat waz präps agtien handert därtig want ek waz gebore vlak agter de twiede vegtery met Groot Bretänie – hadde hullie nau end dan Zondaag särvis war hullie Läg Duits gebruikt. Ha – dat waz de tyd toe de kyere allehar zatte kinniegape, end som van de audes toe. Ja. Dat ez somdeng dat hullie hebbe opgegeve jare gelede want ek ben nau aal vurby de zeuventig end ek kan niet meer erendere hoe lang het ez zents hullie nen Läg Duits särvis hadde in de kark. Mar, joe vroeg aan de dominie end hem lezinge uit de Bybel. Ja. Zie. Hullie hadde nen voorlezer, mar hy waz aal errie aud end moet oogglaze hebbe end bovedit, neneder west dat niemelt meer kon die aud Holland Bybels leze, want dat gepränt waz värd bove de aldaags veok die op de banke in dat kark zatte. Zoo, netierlik de dominie moet dat aaltegader by hemzelf doene. Wäl, ek kan zeer goed erendere dat toe hy uit de Bybel geng leze hy geng niet uitspreke dezelf gelykt hy deen by de prekery. End ek hev myn vader hore zäge aan myn onkel dat het waz aaltegader maarjarn schere want niemelt in de heel kark verstong wat hy leezd end maar nen kleen häłft wat hy preekt. Ik weet niet oft dat ez het gelykt wat joe zee mar het kon. Agter veel jare ek ben errie zeker dat die dominie leezd van de Bybel end spraak van de preekstoel aaltegader anders dan hem spreke waz toe die kwaam by ons nen vizzet make. Ek hev dekkels gewonderd, mar ja, toen ek kleen waz leerd ek errie vroeg dat nen groeiend jonger waz mar nen snatneus end diend best de mond haude.’

In modern Nederlands:

‘Toen ik een jongen was - dat was misschien in achttienhonderd dertig want ik was geboren vlak na de tweede strijd met Groot-Britannië - hadden zij nu en dan zondagsdienst waar ze Leeg Duits gebruikten. Ha - dat was de tijd dat de kinderen allemaal zaten te knikkebollen en sommige van de ouders ook. Ja. Dat is iets dat ze jaren geleden hebben opgegeven want ik ben nou al voorbij de zeventig en ik kan me niet meer herinneren hoe lang het is sinds ze een Leeg Duitse dienst hadden in de kerk. Maar, je vroeg naar de dominee en het lezen uit de Bijbel. Ja. Zie. Ze hadden een voorlezer, maar hij was al heel oud en hij moest een bril hebben en bovendien wist iedereen dat niemand meer die oude Hollandse Bijbels kon lezen, want dat drukwerk ging het gewone volk dat op de banken in de kerk zat te boven.

Dus moest de dominee het natuurlijk allemaal zelf doen. Wel, ik kan mij heel goed herinneren dat als hij uit de Bijbel las, hij niet dezelfde uitspraak had als bij het preken. En ik heb mijn vader horen zeggen tegen mijn oom dat het allemaal maar tijdverspilling was want niemand in de hele kerk verstond wat hij las en maar een kleine helft wat hij preekte. Ik weet niet of dat is zoals wat jij zegt maar het kan. Na veel jaren ben ik heel zeker dat die dominee heel anders uit de Bijbel las en sprak van de preekstoel dan zoals hij sprak wanneer hij bij ons op bezoek kwam. Ik was daar dikwijls verbaasd over maar ja, toen ik klein was leerde ik al heel vroeg dat een opgroeiende jongen maar een snot-neus was en het best zijn mond kon houden.'

Juist daarom zou het voor de wetenschap goed nieuws zijn als de authenticiteit van het *Notebook* aangetoond zou worden. Inmiddels is Bachman, aldus Noordegraaf, druk bezig met een echtheidsonderzoek, waarbij de beschikbare gegevens er tot nu toe op lijken te wijzen dat het *Notebook* inderdaad van de hand van Walter Hill is. Voor de verdere discussie zou het van belang zijn dat de gegevens van het *Notebook* voor iedereen beschikbaar komen. Zouden daarin dan de échte laatste sprekers van het Mowhawk Dutch aan het woord zijn?

Kenmerken van het Leeg Duits

Hoewel de bronnen over het Leeg Duits beperkt zijn en een deel ervan niet gebruikt kan worden omdat zij onbetrouwbaar zijn, is er toch wel enige informatie bekend over het Leeg Duits. Zo heeft Charles Gehring in 1973 een proefschrift geschreven over het Nederlands dat in zeventiende- en achttiende-eeuwse documenten werd gebruikt aan de bovenloop van de Hudson en de benedenloop van de Mohawk. Uit deze dissertatie blijkt in hoeverre het Nederlands dat aan de oostkust van Amerika werd gebruikt, ging afwijken van het Nederlands in de Lage Landen. Het Leeg Duits, dat gebaseerd was op Hollandse stadsdialecten, met name het Amsterdams, maakte een eigen ontwikkeling door nadat het contact tussen het Leeg Duits en het Europese Nederlands grotendeels was verbroken. Daarbij had het Engels invloed op het Leeg Duits, mede doordat steeds meer mensen een zekere mate van tweetaligheid kenden.

Gehring vond dat er veel variatie bestond in de Leeg Duitse uitspraak; die variatie was geringer in woordvormen. Engelse invloed op het Leeg Duits bleek bijvoorbeeld uit het feit dat van de twee persoonlijke voornaamwoorden voor de tweede persoon die het Nederlands bezit, namelijk een beleefde vorm (*gij*, later ook *u*) en een familiale (*je*), er in de negentiende eeuw in het Leeg Duits slechts één overbleef, namelijk *je*. Dat zal op het conto van het Engels te schrijven zijn, want die taal kent immers alleen *you*.

In de Leeg Duitse zinnen vond Gehring uiteraard diverse Engelse leenwoorden, maar het probleem daarvan is dat niet vast te stellen valt in hoeverre deze algemeen in gebruik waren of slechts het taalgebruik van een bepaalde schrijver weerspiegelden. Zoals bekend gebruikt de ene taalgebruiker nu eenmaal meer leenwoorden dan de andere, onder andere afhankelijk van zijn individuele achtergrond. Enkele voorbeelden zijn: *hy sal al de justice aen myn doen* ‘hij zal mij alle recht doen’, *volgens onze waare intent en meeninge* ‘volgens onze oprechte bedoeling en mening’, *die by mistake geleverd was* ‘die bij vergissing geleverd was’ en *fyftig pond in cash* ‘vijftig pond contant geld’. Ook komen er leenvertalingen voor, zoals *in ordere te stellen* naar het Engelse *to put in order*, *meest van die teyd* naar het Engelse *most of the time* en *en besye dat* naar het Engelse *and besides that*.

De grootste invloed van het Engels was volgens Gehring te vinden in de syntaxis. Een voorbeeld daarvan was de woordvolgorde van de bijzin: in het Standaardnederlands staat het verbogen werkwoord aan het einde van de zin, terwijl het in het Engels op de tweede plaats staat. Gehring vond verschillende gevallen waarin de plaats van het werkwoord in het Leeg Duits overeenkwam met de Engelse woordvolgorde, bijvoorbeeld *...dat sy besit die eeuwige salighyt* (... that she has eternal salvation), in Standaardnederlands *... dat zij eeuwige zaligheid bezit*. De conclusie is dat al in de zeventiende en achttiende eeuw het Leeg Duits invloed onderging van het Engels. Maar hoe groot en hoe structureel die invloed was, is moeilijk te bepalen. Dat zal per taalgebruiker verschillend hebben.

Over het Leeg Duits in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw weten we nog minder dan over dat uit de zeventiende en achttiende eeuw. Zeker is dat het Mohawk Dutch en het Jersey Dutch, de twee varianten waarvan het meest bekend is, veel overeenkomsten met elkaar vertoonden. Twee onderzoekers hebben geprobeerd om een taalkundige analyse van het Leeg Duits te maken op basis van de gegevens van Gehring over het zeventiende- en achttiende-eeuwse Mohawk Dutch en die van Prince over het Jersey Dutch van omstreeks 1900: de Amerikaanse taalkundige Anthony Buccini in 1995 en de Nederlandse taalkundige Jaap van Marle in 2001. Zij leggen in hun analyses verschillende accenten en komen deels tot verschillende conclusies.

De bevinding van Van Marle is dat het Leeg Duits grote invloed heeft ondergaan van het Engels. Hij wijst op het feit dat in het Jersey Dutch de lidwoorden *de* en *het* zijn samengevallen tot één lidwoord *de*, in overeenstemming met het Engelse lidwoord *the*, waardoor ook de verbuiging van het bijvoeglijke naamwoord verdween. In het Nederlands wordt de voltooid tegenwoordige tijd gevormd met het hulpwerkwoord *zijn* of *hebben*, maar in het Jersey Dutch is – conform het Engels – alleen *hebben* (*häv*) overgebleven: *äk häv xjewêst* ‘ik heb geweest’ – Standaardnederlands is *ik ben geweest*. Hierbij dient echter wel te worden bedacht dat in het oudere Nederlands en in Nederlandse dialecten het werkwoord *hebben* vaak gebruikt wordt waar het Standaardnederlands kiest voor *zijn*. De grootste invloed vond Van Marle in de syntaxis, in overeenstemming met de bevindingen van Gehring, met name in de woordvolgorde. Van Marle constateert dat het Leeg Duits veel variatie kent: er komen veel verschillende vormen naast elkaar voor. Maar uit die variatie is volgens hem geen nieuw taalsysteem ontstaan, en daaruit concludeert hij dat er sprake is van een taal in verval: het Leeg Duits werd nog maar op zeer beperkte terreinen gebruikt, kinderen namen het niet

meer over of slechts als tweede taal naast de eerste taal Engels, en daardoor ontstonden er geen nieuwe normen voor de taal meer. Volgens Van Marle was Leeg Duits in de loop van de tijd bijna ‘Engels met Nederlandse woorden’ geworden; het Engels had met name het grammaticale systeem, zoals de woordvolgorde en de werkwoordsvervoeging, beïnvloed, en niet de woordenschat.

De taalkundige Buccini benadrukt juist het feit dat het Leeg Duitse taalgebruik heel conservatief is – dat wil zeggen dat het nog veel elementen bevat van de oorspronkelijk door de Nederlanders aan de oostkust gesproken taal. Diverse bijzonderheden van het Leeg Duits herleidt hij tot oudere Nederlandse dialecten en niet tot Engelse invloed. Die is er uiteraard ook, maar volgens Buccini is er geen sprake van een mengmoes van Nederlands en Engels, en is de invloed van het Engels juist voornamelijk beperkt tot de woordenschat en meer oppervlakkige onderdelen van de grammatica en de klanken. Volgens hem bleef de taal tot op het laatst duidelijk herkenbaar als Nederlands. Dat lijkt bevestigd door Nederlandse reizigers die in de negentiende eeuw in contact kwamen met het Leeg Duits: zij meldden dat de taal in hun oren ouderwets klonk maar dat zij het over het algemeen met enige moeite konden verstaan.

Zonder meer gegevens over het Leeg Duits valt geen definitief oordeel te vellen. Zo noemt Van Marle de woordvolgorde in vraagzinnen als voorbeeld van Engelse invloed op het Leeg Duits; deze volgorde zou niet overeenstemmen met die in het Standaardnederlands. Daarbij baseert hij zich op de gegevens die Prince in 1910 heeft verzameld. Maar in Prince staan slechts vijf vraagzinnen vermeld, waarvan vier de normale Standaardnederlandse woordvolgorde vertonen. Het is onmogelijk definitieve conclusies te trekken uit zo weinig gegevens.

Wat er rest van het zeventiende-eeuwse Nederlands

Wel zeker is dat steeds meer sprekers van het Leeg Duits ook Engels gingen spreken en dus tweetalig werden. In hun Engels behielden ze verschillende Nederlandse woorden. Sommige daarvan zijn overgenomen door Engelstaligen en uiteindelijk onderdeel geworden van het Amerikaans-Engels. Die woorden zijn beschreven in hoofdstuk 2. De meeste van deze woorden zijn in de zeventiende of achttiende eeuw door het Amerikaans-Engels geleend, toen het Nederlands het grootste aantal sprekers had. In de negentiende eeuw nam het aantal mensen dat Leeg Duits sprak, snel af, waardoor in die periode het Amerikaans-Engels geen invloed meer onderging van het Nederlands dat door de eerste Nederlandse immigranten was meegenomen. Maar toen kwam er een tweede stroom immigranten op gang, zoals hieronder blijkt.

Sommigen veronderstellen dat de Nederlandse invloed niet beperkt is gebleven tot leenwoorden, maar dat allerlei taaleigenaardigheden en specifieke betekenissen waarmee het Amerikaans-Engels zich onderscheidt van het Brits-Engels, te herleiden zijn tot het Nederlands. Daarvan geeft de Nederlandse taalkundige Jan te Winkel in 1896 op pagina's 343-344 de volgende voorbeelden:

‘Ook komen vele Engelse woorden voor in eene beteekenis, die zij in het eigenlijk Engelsch niet hebben, maar die door den Nederlander terstond begrepen wordt. Een Amerikaan zegt voor “ik meen, ik denk” (“I think”) evenals wij *I believe*

(ik geloof). Als hij *sick* is, bedoelt hij niet als een Engelschman “onpasselijk”, maar “ziek” zoals wij. “Handeldrijven” is voor hem *to handle*, waarbij hij *hard money* (hard geld, zeggen wij) verkiest boven papier, al neemt hij het ook *all two* (alle twee) wel aan; maar vóór hij zelf inkoopt geeft hij gaarne vooraf te kennen, dat eigenlijk *the whole boodle is worth not a red cent*, dat de heele boel (boedel zegt men nog in het Noorden van ons land) geen rooie duit waard is, want toonde hij zich vooraf al te belust op den koop, dan zou hij een *muttonhead*, een “schaapskop” zijn. Heeft hij menschen te visite, dan is er bij hem *folks* [volk]; soms is het er dan *allmighty full* (allemachtig vol).’

De voorbeelden die Te Winkel noemt zullen zeker niet allemaal (alleen) aan het Nederlands zijn te danken. Moderne Amerikaans-Engelse woordenboeken vermelden bij deze woorden in ieder geval geen Nederlandse invloed, vandaar dat ze in hoofdstuk 2 niet zijn opgenomen. Toch is de gelijkenis tussen het Amerikaans-Engels en het Nederlands frappant.

Behalve Nederlandse leenwoorden bleven vele familienamen bewaard van nazaten van Nederlandse kolonisten. Namen als DeWitt, Gansevoort, Hardenbergh, Knickerbocker, Rensselaer, Roosevelt, Schuyler, Stuyvesant, Vanderbilt, Van Buren, Van Cortlandt, enz. hielden de herinnering aan de Nederlanders levend. Nog steeds zijn Nederlandse familienamen vaak herkenbaar door de toevoeging van *Van of De*. Soms werden gemeenten vernoemd naar prominente families van Nederlandse afkomst, bijvoorbeeld Schuylerville (naar de familie Schuyler, waarvan het bekendste lid generaal Philip Schuyler is, legeraanvoerder in de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog), Hasbrouck Heights en Voorhees in New York, of Verplanck en Voorheesville in New Jersey.

Van Hinte (1985: 73) schat dat er in het begin van de twintigste eeuw ongeveer twee miljoen Amerikanen afstamden van de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten. Dat is zeer veel, als we bedenken dat er hoogstens 10.000 kolonisten in Nieuw-Nederland woonden toen de Engelsen deze kolonie in 1664 overnamen, en dat van die 10.000



Illustratie 1.13 – Twee pijprokende kolonialen, gekleed in knickerbockers. Blijkt uit de gelaatstrekken dat de linkerman van Nederlandse en de rechterman van Engelse afkomst is? (bron: advertentie voor de treinverbinding New York – Philadelphia; in: *The Printing Art*, deel 9 nr. 3, mei 1907)



Illustratie 1.14 – *The Clove at the Catskills*, schilderij van Thomas Cole, 1827 (bron: privé collectie)

kolonisten er waarschijnlijk slechts 6.000 uit de Lage Landen kwamen. Drie Amerikaanse presidenten zijn van Nederlandse komaf: Martin van Buren, Theodore Roosevelt en Franklin D. Roosevelt. De eerste, Martin van Buren, had Nederlands als moedertaal. In 1885 werd in New York de Holland Society opgericht, waarvan men alleen lid kon worden als men in de mannelijke lijn direct afstamde van een Nederlander die al voor 1675 in New York of de Amerikaanse kolonies woonde. Het lidmaatschap benadrukte de etnische achtergrond van de ‘Vans’, zoals zij zichzelf noemden, en het wakkerde de belangstelling voor Nederland aan, maar de voertaal was Engels. Zij zongen, in het Engels, de ‘Dutch song’, die in 1898 werd gecomponeerd en waarvan het refrein luidde:

I am a Van, of a Van, of a Van, of a Van,
 Of a Van of a way back line;
 On every rugged feature ancestral glories shine,
 And all our band in kinship stand,
 With all that’s old and fine.
 I’m a Van, of a Van, of a Van, of a Van,
 Of a Van of a way back line.

Ook het tijdschrift *De Halve Maen*, dat de Society sinds 1922 uitgeeft, is ondanks zijn naam Engelstalig. Tegenwoordig kan iedereen lid worden die kan aantonen dat hij afstamt van een manspersoon die voor 1675 in Nieuw-Nederland woonde, ongeacht diens achtergrond. Op de informatieve website (www.hollandsociety.com) wordt een lange lijst van mogelijke achternamen gegeven, waaronder vele Franse, Duitse en Engelse – zelfs iemand die Nicolls heet kan toetreden; Stuyvesant draait zich om in zijn graf.

De Nederlanders vormden een tijdlang de aristocratie van New York en de Nederlandse families hielden nog lange tijd vast aan allerlei Nederlandse gebruiken, ook nadat zij de Nederlandse taal hadden opgegeven. Maar zij pasten zich ook aan, en dat was de reden van hun succes – althans dat beweerde president Theodore Roosevelt, zelf trots op zijn Nederlandse afkomst, in een toespraak op 10 januari 1890 voor het gezelschap van de Holland Society of New York:

‘Wij oude Hollandse afstammelingen in New York hebben alle reden om trots te zijn op de beroemde mannen in de Amerikaanse geschiedenis die uit ons midden zijn voortgekomen ... [Maar] ik wil graag benadrukken dat de Hollanders nooit zo’n belangrijke rol hadden kunnen spelen, nooit respect hadden afgedwongen voor hun aandeel in de vorming van het lot van de republiek, als ze Hollanders gebleven waren en geen Amerikanen waren geworden... Als ze in taal en denkwijze vreemden waren gebleven, zou Schuyler slechts een onbehouden landeigenaar zijn geweest in plaats van generaal-majoor in het revolutionaire leger, Van Buren zou kroegbaas zijn in plaats van president van de machtigste republiek die de wereld ooit heeft gekend, en Vanderbilt zou een onbekende veerman zijn gebleven in plaats van een van de machtigste architecten van het prachtige Amerikaanse industriële bouwwerk; terwijl de meesten van de onzen, als ze geen Amerikanen waren geworden, zouden zijn vervallen tot een toestand van inert, nutteloos en geminacht provincialisme.’

Een laatste getuigenis van de Nederlandse aanwezigheid aan de Amerikaanse oostkust wordt gevormd door de plaatsnamen die de Nederlanders hier hebben achtergelaten.

1.3 Nederlandse plaatsnamen uit de zeventiende eeuw

Vershillende straten in de stad New York herinneren nog aan de Nederlandse aanwezigheid. Straatnamen die teruggaan op een Nederlandse naam zijn bijvoorbeeld *Bowery Lane* (zie **Bowery** in 2.8), *Bridge street* (Nederlands *Brugstraat*), *Broadway* (Nederlands *Brede Weg*) en *Wall Street* (Nederlands *Walstraat*; hier liep de muur die men rond de stad had aangelegd om deze te beschermen tegen invallen van Engelsen en indianen).

Diverse oorspronkelijk Nederlandse nederzettingen zijn inmiddels, inclusief hun naam, opgeslokt door de stad New York en gedegradeerd tot stadswijk. Dikwijls hebben ze daarbij hun Nederlandse naam behouden. Sommige wijken zijn genoemd naar Nederlandse kolonisten, bijvoorbeeld *The Bronx* en *Yonkers* (zie **patroon** en **yonkers** in 2.4). Andere wijken waren door de Nederlandse kolonisten vernoemd naar een stad of dorp in Nederland, bijvoorbeeld *Brooklyn* (genoemd naar *Breukelen*), *Flushing* (genoemd naar *Vlissingen*), *Gravesend* (waarschijnlijk genoemd naar *'s-Gravensande*), *Harlem* (genoemd naar *Haarlem*) en *New Utrecht* (genoemd naar *Utrecht*). De wijk *Bushwick* heette oorspronkelijk *Boswijk* (zie **bush** in 2.5).

Nederlandse namen liggen ook ten grondslag aan de eilanden *Block Island* (naar de Nederlandse ontdekkingsreiziger Adriaen Block), *Coney Island* (naar het Nederlandse *Conyne Eylandt* ‘konijneneiland’), *Long Island* (vertaling van het *Lange Eylandt*), *Staten Island* (*Staatn Eylandt*, zo genoemd ter ere van de Nederlandse *Staten-Generaal*) en *Governors Island* (naar de Nederlandse gouverneur Wouter van Twiller die het eiland – toen nog geheten *Noten Eylandt* – kocht van de indianen). *Rhode Island* is door de eerste ontdekkers in de zestiende eeuw vanwege zijn omvang vergeleken met het eiland Rhodos, maar de Nederlanders gaven het de naam *Roodt Eylandt* ‘roodgekleurd eiland’, en in die vorm is het overgenomen in het Amerikaans-Engels.

Ook buiten wat nu de stad New York is, zijn Nederlandse plaatsnamen bewaard gebleven die dateren uit de zeventiende eeuw. Hieronder volgt een alfabetisch overzicht, gebaseerd op de informatie die gegeven wordt in *A Concise Dictionary of American Place-Names* van George R. Stewart uit 1970. Alleen de plaatsnamen waarvan zeker of vrijwel zeker is dat ze een Nederlandse herkomst hebben, zijn daarbij in beschouwing genomen. Het gaat uitsluitend om namen die tot op heden zijn blijven voortbestaan (op http://en.wikipedia.org/wiki/Toponymy_of_New_Netherland staat een overzicht van – zowel Nederlandse als anderstalige – geografische namen van Nieuw-Nederland, waaronder ook veel inmiddels verdwenen namen). Soms is er iets bekend over de reden van de vernoeming, en dat is dan vermeld. Er zijn natuurlijk nog aanzienlijk meer Nederlandse namen – namen voor velden, voor kleine stroompjes en dergelijke – die alleen regionaal bekend zijn en uitsluitend op gedetailleerde atlanten te vinden zijn. Toch geeft onderstaande lijst van ruim zestig namen een mooie inkijk in hoe en waarom Nederlanders het landschap benoemden. Ze kunnen als aanvulling dienen van de leenwoorden op dit terrein die genoemd zijn in hoofdstuk 2.5. Daar zal blijken dat er veel waternamen zijn gevormd met de Nederlandse leenwoorden **kill**, **binnacle**, **binnewater** en **fly**, en dat veel nieuwe geografische namen de elementen **bush**, **clove**, **cripple**, **dorp**, **gat** en **hook** bevatten.

Alplaus NY. Van Nederlands *aalplas*, een samenstelling van *aal* ‘paling’ en *plas* ‘poel’; misschien een achternaam.

Arthur Kill NY. Van Nederlands *achter kill*, eigenlijk *kil* ‘stroom’ die *achter*, dat wil zeggen aan de overkant van Staten Island lag; de Nederlandse naam is door volksetymologie veranderd.

Barkboom NY. Van Nederlands *berkenboom* ‘berk’; misschien een achternaam.

Barnegat NJ. Op een kaart uit 1656 luidde de naam *barndegat*, een variant van het Nederlandse *barnende gat*, letterlijk ‘brandende, schuimende doorgang’ tussen de eilanden.

Beer Kil NY en **Beeren Island** NY. Genoemd naar de Nederlandse dieren naam *beer*, ongetwijfeld omdat er zich hier beren ophielden.

Bergen NJ. Waarschijnlijk genoemd naar de Nederlandse stad Bergen-op-Zoom, maar wellicht ook verwijzend naar *bergen* ‘hoge heuvels’.

Boght NY. Van Nederlands *bocht* ‘kromming’, ook ‘baai’.

Bombay Hook DE. De Nederlandse naam luidde *Bompies Hoeck*, *Bomtiens Hoeck* (1654); dit is een samenstelling van *boompjes* ‘kleine bomen’ en *hoek*, dat in het Amerikaans-Engels geleend is als **hook** (zie 2.5). Het moerasland kreeg zijn naam van een Nederlandse kolonist die het kocht van een indiaan; het is zelfs bekend wat hij ervoor betaalde: een geweer, vier handen buskruit, drie vesten, een **anker** (zie 2.10) sterkedrank en een ketel.

De Nederlandse naam werd in Engelse mond volksetymologisch aangepast aan de naam van de Indiase stad Bombay.

Bout DE. De naam van de kreek gaat terug op het Nederlandse *bocht* ‘kromming’.

Bradvelt NJ. Van Nederlands *breedveld* ‘ruim terrein’; misschien een achternaam.

Butter Hill NY. Een vertaling van de Nederlandse naam *Boter Berg*, maar het benoemingsmotief is onbekend.

Callicoon NY. Van Nederlands *kalkoen*, maar misschien niet rechtstreeks uit het Nederlands geleend, maar overgenomen

via een indianentaal. Dat het Nederlandse woord *kalkoen* door indianentalen is geleend, blijkt in hoofdstuk 3.

Cape May NJ. Genoemd naar de Nederlandse kapitein Cornelius Jacobsen Mey, die hier in de zeventiende eeuw langsover.

Catskill NY. Op een Nederlandse kaart uit 1656 staat Kats Kill. Dit wordt opgevat als 'kattenstroom': stroom waar wilde katten zijn. Maar gezien de tweedenaamvals-s in Kats gaat het waarschijnlijk oorspronkelijk om een persoonsnaam of een bijnaam. Op dezelfde kaart wordt het gebied ten westen ervan Landt van Kats Kill genoemd; later viel 'landt van' weg, waardoor de naam Kats Kill werd overgedragen op het gebergte: tegenwoordig spreekt men van Catskill Creek en Catskill Mountains.

Copsie Point NY. Van Nederlands *kaapje*, *kapie* 'kleine kaap'; in het Engels is er ter verduidelijking *Point* aan toegevoegd.

Cresskill NJ. Waarschijnlijk van Nederlands *kerskil*, stroom waarlangs kersen groeien.

Crum Elbow NY en **Crum Creek** PA. Beide van het Nederlandse *krom* 'gebogen'.

Dunderberg NY. Van Nederlands *donderberg*, een samenstelling van *donder* en *berg*; zo genoemd omdat het geluid van de zomerse onweersbuien door de rotsen enorm wordt versterkt.

Dwaar Kill NY. Van Nederlands *dwars* 'snijdend, loodrecht staand' en *kil* 'stroom', dus letterlijk 'zijstroom'.

Egg Harbor NJ. Vertaling van het Nederlandse *Eyren Haven*, zo genoemd door de ontdekkingsreiziger Cornelius Jacobsen Mey omdat men er veel eieren van meeuwen en andere vogels aantrof.

Foxen Kill NY. Waarschijnlijk van Nederlands *vossenkil*, een samenstelling van *vos* en *kil*, en dan ongetwijfeld omdat er zich hier vossen ophielden.

Haverstraw NY. In 1640 genoteerd als

Averstroo, van het Nederlandse *haver* en *stro*, waarschijnlijk een achternaam.

Hempstead NY. Bekend sinds 1644 en genoemd naar de Nederlandse stad Heemstede; onder de Engelse bezetting werd de naam gewijzigd in die van een Engelse stad.

Henlopen, Cape DE. In 1633 aangetroffen in de vorm *Hinloopen*; het gaat om een Nederlandse achternaam, misschien van een bemanningslid van een van de eerste ontdekkingstochten. Hindelopen, ook wel Hinlopen, is een Nederlandse plaatsnaam.

Jogee Hill NY. Genoemd naar een indianenopperhoofd Kedgekapowell die de Nederlanders de naam Jochem (Joachim) hadden gegeven en die op deze plaats in 1684 land overdroeg aan de Nederlanders.

Kikeout DE, NJ en NY. Van Nederlands *kijkuit* 'uitkijkpost', een naam die regelmatig werd gegeven aan een strategisch gelegen heuvel. Varianten die volksetymologisch zijn aangepast, zijn **Takeout Hill** NY en **Kickout Neck** DE.

Kyserike NY. In 1702 aangetroffen als *Keysserryck*, van *Keyser*, de naam van de familie die het land bezat, en Nederlands *rijk* 'gebied'.

Maurice NJ. De rivier en de stad zijn genoemd naar het schip *Prins Maurits*, dat door indianen werd buitgemaakt en verbrand.

Middleburgh NY. Genoemd naar de Zeeuwse plaats Middelburg.

Moordener Kill NY. Van Nederlands *moordenaarskil*; in het verleden werd de naam ook wel letterlijk in het Amerikaans-Engels vertaald als *Murderers Creek*.

De naam verwijst naar een voorval in 1643 toen hier zeven mannen en twee vrouwen werden gedood door indianen.

Normans Kill NY. Genoemd naar de Noor Albert Andriessen die zich hier omstreeks



Illustratie 1.15 - Cripple, houtsneede, 1872 (bron: privécollectie)

1638 vestigde en die van de Nederlanders de bijnaam 'de Noorman' kreeg.

Orange MA en **Orange County** NY, NC, VA. Allemaal genoemd naar de titel Prins van Oranje, die in de Engelse koninklijke familie kwam toen prins Willem III in 1688 koning van Engeland werd.

Orangeburg SC (graafschap en stad) zijn genoemd naar Willem, Prins van Oranje, schoonzoon van George II. De drie steden die bekendstaan als **The Oranges** NJ zijn al in de Nederlandse periode vernoemd naar de titel Prins van Oranje van de Nederlandse stadhouders. In 1645 is echter de naam *Auronge* aangetroffen als een indiaanse persoonsnaam of stamnaam voor dit gebied; waarschijnlijk is die indianennaam volksetymologisch gewijzigd onder invloed van de titel Prins van Oranje.

Peekskill NY. Eigenlijk 'de stroom van Peek': Jan Peek was een Nederlandse handelaar die zich hier omstreeks 1665 vestigde.

Plattekill NY. Van Nederlands *plattekil*, letterlijk 'vlakke stroom, beek met weinig stroming'. De naam **Plotter Kill** NY is dezelfde naam, maar dan volksetymologisch veranderd.

Primehook DE. Van Nederlands *pruimhoek*, zo genoemd omdat er op deze landpunt (*hook*) wilde *pruimen* groeiden.

Quacken Kill NY. Van Nederlands *quackenkil*, een samenstelling van het verouderde Nederlandse *kwak* (vaak gespeld als *quack*) 'reiger' en *kil* 'stroom'.

Raunt, The NY. Waarschijnlijk van Nederlands *ruimte*, gebruikt in de nautische betekenis van 'het ruime sop, de volle zee'.

Roseboom NY. Van het Nederlandse *rozenboom* 'een struik waaraan rozen groeien'; waarschijnlijk een achternaam.

Rotterdam NY. Naar de gelijkkluidende Nederlandse plaats; vroeger werd de

naam voor meerdere plaatsen gebruikt, maar omdat *rot* en *dam* nare associaties oproepen, is de naam vrijwel overal verdwenen, behalve in NY.

Roundout Creek NY. Aanvankelijk genoteerd als *Rondout* en waarschijnlijk van het Nederlandse *rondhout* 'ongekleefd hout, timmerhout'.

Sandsea Kill NY. Het eerste gedeelte is een vertaling van de oorspronkelijke Nederlandse naam *Zantzee*; daaraan is *kill*, dat eveneens aan het Nederlands is ontleend, toegevoegd.

Saugerties NY. In 1663 aangetroffen als *Zager's Kiletje*, waarin *kiletje* een verkleinwoord is van *kil* 'stroom'. Zager was de eerste Nederlandse kolonist aan deze stroom.

Schuylkill PA. Het Nederlandse *schuylkil* is een samenstelling van *schuilen* 'zich verbergen' en *kil* 'stroom'; de samenstelling is gemaakt naar analogie van *schuilplaats*. Waarschijnlijk wordt met de naam verwezen naar een voorval waarbij een Zweeds schip zich in deze stroom verborgen had gehouden.

Sparkill NY. Van Nederlands *spar* 'conifeer' en *kil* 'stroom'; rondom de stroom groeiden ongetwijfeld dennen.

Sputen Duyvil NY. De naam verwijst naar de gevaarlijke stromingen: het is een samenstelling van *sputen* (van water) en *duivel*.

Steenykill Lake NJ. Van Nederlands *stenenkil*, een samenstelling van *steen* en *kil* 'stroom'.

Torn, The NJ. Van Nederlands *toren*, vanwege de vorm van de rotsen.

Verfkill NY. Van Nederlands *verf* en *kil* 'stroom', wellicht zo genoemd vanwege de kleur van het water.

Verkerde Kill NY. Van Nederlands *verkeerd* 'onjuist' of 'slecht' en *kil* 'stroom'.

In bovenstaand overzicht staan de belangrijkste Nederlandse plaatsnamen aan de Amerikaanse oostkust die nog gebruikt worden, maar er is geen sprake van een volledige inventarisatie – bij mijn weten is die nog nooit gemaakt. Hoewel in de loop van de tijd ook een groot aantal Nederlandse namen is vervangen door Engelse, zijn de Nederlandse sporen nog steeds duidelijk aanwezig in met name New York en New Jersey.

1.4 Dutch en double Dutch

Wat de Nederlanders ook hebben achtergelaten, is een gevoelswaarde van het woord *Dutch* – een negatieve gevoelswaarde. Nu waren de Nederlanders al bij de Britten niet populair. Zij waren in de zeventiende eeuw elkaars vijanden en concurrenten: allebei de volkeren streefden naar suprematie over de wereldzeeën en allebei wilden ze de handel in specerijen vanuit het rijke Azië beheersen. Zij betwistten elkaar ook de gebieden in Noord- en Zuid-Amerika. Tussen 1652 en 1674 vochten ze drie oorlogen uit op zee, en het was voor de Engelsen een traumatische ervaring toen de Nederlandse vloot onder leiding van admiraal Michiel Adriaensz 2. de Ruyter in 1667 de Engelse vloot een zware nederlaag toebreacht tijdens de Tocht naar Chatham, waarbij de Nederlanders de Medway opvoeren en een Engelse blokkade doorbraken.

De oorlog werd niet alleen op zee gevoerd, maar ook verbaal. De *Oxford English Dictionary* geeft diverse voorbeelden van uitdrukkingen waarin *Dutch* spottend of beledigend wordt gebruikt, sommige pas genoteerd na de zeventiende eeuw, want ook nadat er officieel vrede was gesloten, was men het verleden niet vergeten. In de uitdrukkingen benadrukt men de veronderstelde voorliefde van Nederlanders voor een borrel (vergelijk de rijk besprenkelde koopovereenkomst *Dutch bargain*, en de *Dutch courage* die in het Nederlands *jenevermoed* heet), de Nederlandse zedeloosheid (*Dutch widow* voor een prostituee), en de onbegrijpelijke taal die Nederlanders uitslaan (*double Dutch*) of de dooddoeners die ze hanteren ('thank God it is no worse' geldt als typische *Dutch comfort* of *Dutch consolation*). In een *Dutch auction* begint men opzettelijk met een prijs die ligt boven de echte waarde en verlaagt men geleidelijk de prijs totdat iemand een bod doet. *Dutch foil*, tot slot, is een goedkope imitatie van bladgoud.

Dit is dus hoe de Britten over de Nederlanders dachten. Uit de twee woordenboeken met amerikanismen van Craigie en Mathews blijkt dat ook de Amerikanen hun (voor-)oordelen over de Nederlanders in hun taalgebruik tot uiting hebben gebracht en dat het beeld van de Amerikanen over de Nederlanders bepaald niet positiever was dan dat van de Britten. Onderstaande woordverbindingen met *Dutch* zijn allemaal in het Amerikaans-Engels gevormd; sommige ervan zijn later door de Britten overgenomen.

Voor de Amerikanen blijkt de opvallendste eigenschap van de Nederlanders hun zuinigheid. In Amerika zijn dan ook de veelzeggende uitdrukkingen *Dutch party*, *Dutch supper*, *Dutch treat* ontstaan en *to go Dutch*, regionaal *to Dutch it*, die allemaal betekenen dat iedereen opdraait voor zijn eigen kosten. Vergelijk:

1887 'You'll come along too, won't you?' Lancelot demanded of Ormizon.
'Dutch treat vous savez.'

1891 *Dutchman's treat, Dutch treat*, a repast or other entertainment in which each person pays for himself.

1904 Young hopefuls at college ... need [money] to buy plug-cut and Dutch suppers with.

1914 We'll go Dutch.

1927 Dutch parties are rather more elaborate, in that while the hostess provides the dance floor, music, table, service, and cutlery, her friends bring along the drinks and the viands, raiding their family cellars and larders.

1949 [They] were part of Dutch treat crowd that took dinner at Fortnightly club.

1957 To suggest a free trade area to any of them in such circumstances looks rather like proposing to a teetotaller that you and he go Dutch on daily rounds of drinks.

In het regionale Amerikaans-Engels komt *Dutch lunch* (sinds 1904) voor, naast *Dutch luncheon*. Het heeft twee betekenissen: niet alleen een lunch die door iedereen apart wordt betaald, maar ook een eenvoudige informele lunch, meestal bestaand uit een koud buffet. Het woord wordt hoofdzakelijk ten westen van het Appalachen-gebergte gebruikt, zie illustratie 1.16.

Een tweede karakteristieke eigenschap van de Nederlanders is hun onbeleefdheid: ze zeggen onverbloemd wat bij hen opkomt (*they talk like a Dutch uncle*), en dat doen ze vaak ook nog in een onbegrijpelijk taaltje (*that's all Dutch to me*).

1838 If you keep a cutting didoes, I must talk to you both like a Dutch uncle.

1853 In some parts of America, when a person has determined to give another a regular lecture, he will often be heard to say, 'I will talk to him like a Dutch uncle'; that is, he shall not escape this time.

1872 ['Dutch Uncle' is used] in New England, in the phrase: 'Talk to him like a Dutch Uncle, with tears in his eyes and his fist doubled up.' (Schele de Vere)

1899 Any speech not understood is said to be 'Dutch.' 'That's all Dutch to me.'

Ze maken enorme herrie (in het Amerikaanse slang: een *Dutch concert* of *Dutch medley*), ze praten onzin (in het slang: *to talk Dutch*), ze geven een standje (in het slang, een *Dutch blessing*), of ze barsten uit in woede (in het slang: een *Dutch fit*).

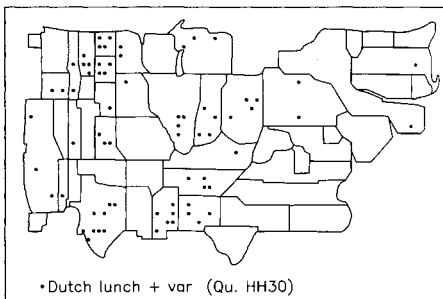
Ook worden lafheid en schande geassocieerd met Nederlanders: *to take Dutch leave* of *to do the Dutch (act)* is synoniem aan deserteren, waarbij *to do the Dutch* ook wordt gebruikt voor de ultieme ontsnapping, namelijk die aan het leven. *To get in Dutch* wil zeggen 'in ongenade of uit de gunst raken', in het slang ook 'in de problemen raken'.

1898 You've gone and broke the rules and articles of war ... You took Dutch leave.

1904 A week later Dal was found dead in his cell, and I believe he did the Dutch act (suicide).

1919 What the this and that do you mean gettin me in Dutch, you big space filler?

1920 Why did she ... run a chance of getting in Dutch with the very people she'd been trying to know?



Illustratie 1.16 – Kaartje van de verspreiding van Dutch lunch (bron: DARE 2: 244)

1958 You can't face it ... so you're doing the Dutch and leaving a confession.

1965 The day Caper Connelly does the dutch, my guess is it'll be against somebody else.

Daarentegen zijn Nederlanders kennelijk niet snel van hun stuk te brengen, volgens de Amerikanen althans, want zij zeggen *to beat the Dutch* als iets heel verbazingwekkend, verrassend of extreem is.

1775 Our cargoes of meat, drink, and cloaths beat the Dutch.

1859 *It beats the Dutch* is an expression often applied, in New York and New England, to any thing astonishing. (Bartlett)

1906 You women do beat the Dutch.

1940 A group from New England who, slightly in the Majority, agreed on a classical name 'to beat the Dutch.'

Hoewel de verschillende woordenboeken *Dutch courage* voor ingedronken moet geen amerikanisme noemen, valt op dat het woord in het Amerikaans-Engels eerder is genoteerd dan in het Brits-Engels; in die laatste taal is het oudste citaat afkomstig uit 1826, terwijl Amerikaanse bronnen de uitdrukking al in 1812 noteren. Als het al geen amerikanisme is, dan is het in ieder geval vrijwel gelijktijdig in het Amerikaans- en het Brits-Engels ontstaan.

1812 The spirit of the people is not up to it [= war] at this time; if so there would be no necessity of those provocations to excite this false spirit – this kind of Dutch courage.

1840 This ... was a company of mere militiamen got together in a hurry, and stuffed with Dutch courage for the occasion.

1852 But then came reflection in the shape of a bottle of true Dutch courage – genuine Knickerbocker Madeira.

Onaangename zaken krijgen ook het epitheton *Dutch*, bijvoorbeeld onkruid (*Dutch curse*) en ziekte (*Dutch distemper*), vergelijk:

1830 It had often happened [in 1755] that the servants coming from Germany and Holland, after being purchased, cummunicated [sic] a very malignant fever to whole families and neighbourhoods, where they went. It was of such frequent occurrence as to be called in the Gazettes the 'Dutch distemper.' This year I find it stated, that it is now settled to be precisely the disease known as the 'gaol fever.'

1877 *Dutch curse*. 'The white field daisy, so called from its annoyance to farmers' (Bartlett).

1895 'Dutch cuss' ... I have always heard ... used, among farming people, as the specific name of the common, or ox-eyed, daisy.

In het slang gebruikt men het werkwoord *to dutch* voor 'iemand's zaak of carrière opzettelijk ruïneren' of 'de bank laten springen' in een casino.

Al met al schetsen de uitdrukkingen geen gunstig beeld van de Nederlanders, maar die moeten zich maar troosten met de gedachte dat een aantal van de genoemde uitdrukkingen, zoals *Dutch distemper*, inmiddels alweer verdwenen is. Daarvoor zijn dan wel weer *Dutch disease* en *Hollanditis* in de plaats gekomen, zie 2.15. Gelukkig zijn er ook neutrale uitdrukkingen met *Dutch*, al zijn die in de minderheid, zoals *Dutch blanket* (sinds 1757) voor een zachte wollen deken gemaakt door of voor de Nederlanders in New York, *Dutch oven* (sinds 1780) voor een bepaald type oven, en recent *Dutch house*

voor een muziekstroming en *Dutch model* voor een bepaald overlegmodel (zie 2.15). En een laatste schrale troost is dat onder *Dutch* ook vaak Duitsers worden verstaan (vanwege de klankovereenkomst tussen *Dutch* en *Deutsch*) en soms zelfs Scandinaviërs en andere Germaanse volkeren.

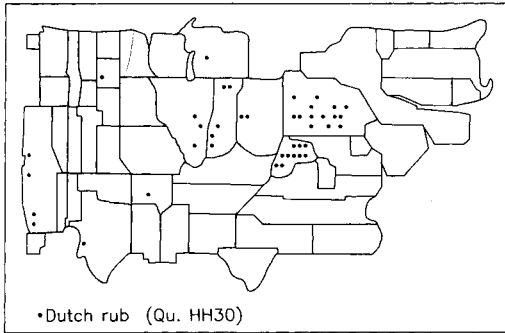
Ook het regionale Amerikaans-Engels bevat een veelheid aan uitdrukkingen met *Dutch*, zo blijkt uit het *Dictionary of American Regional English* (DARE). De uitdrukkingen zijn in twee categorieën te verdelen. Ten eerste is er een reeks woorden waarin *Dutch* neutraal betekent 'van, uit of betreffende Nederland of Nederlanders', bijvoorbeeld *Dutch ball* voor een bepaald balspel, *Dutch cap* voor wat ook *hay barrack* heet (zie **hay barrack** in 2.8) en *Dutch shelf* voor een kleine plank die aan de muur hangt en waarop snuisterijen staan. *Dutch* komt veel voor in planten- of dierenamen (*Dutch beech*, *clover*, *crow*, *fox*, *goose*, *grass*, *myrtle*, *rush*) en in namen voor voedingsmiddelen (*Dutch boiled dinner*, *Dutch cabbage*, *cake*, *cheese*, *doughnut*, *honey*).

In de tweede categorie woorden heeft *Dutch* altijd een negatieve of spottende betekenis. Het gaat om de volgende woorden (het jaartal tussen haakjes geeft aan sinds wanneer de uitdrukking bekend is). Een *Dutch bath* (1953) is een bad waarvoor maar heel weinig water nodig is, een *Dutch bed* (1905) is in de mond van vrouwelijke studenten een onopgemaakt en slonzig bed, *Dutch milk* (1905) wordt als grappige benaming voor bier gebruikt, een *Dutch nightingale* (1942) is een kikker, met een *Dutch quarter* (1970) wordt een trap tegen het achterwerk bedoeld, en een *Dutch whistle* (1950) tot slot gebruiken houthakkers onderling om een stuk schors mee aan te duiden dat met de gladde kant naar boven ligt en waarop men gemakkelijk onderuit kan gaan.

Interessant is dat een aantal verbindingen met *Dutch* een inkijkje geeft in de sociale gewoontes van de Nederlanders, of in ieder geval de kijk die de Amerikanen daarop hebben. Zo wordt met een *Dutch hop* (1949) een volksdans bedoeld die men uitvoert na een belangrijk feest zoals een trouwerij. Een *Dutch wheelbarrow* (1890) wordt gemaakt door een jongen bij zijn enkels vast te pakken en zijn benen in de lucht te houden, terwijl hij op zijn handen loopt. Als men iemand, vooral een kind, als grap of voor straf hard met de knokkels over het hoofd aait, dan geeft men hem een *Dutch rub* (1938). Deze uitdrukking komt vooral voor in het noord-midden van de VS, zie illustratie 1.17.

Een *Dutch wedding* is de naam voor een spel dat in 1936 als volgt wordt uitgelegd. Het spel begint met een meisje dat op de grond zit en een jongen uitkiest die naast haar komt zitten. Dan kiest deze een ander meisje enzovoort, totdat alle spelers in een cirkel op de grond zitten. Dan legt het eerste meisje een geldstuk tussen haar lippen en geeft deze door aan de jongen naast haar, die het moet aanpakken met zijn lippen. Hierna geeft de jongen het door aan het volgende meisje, enzovoort. Als het geldstuk valt, moet het teruggegeven worden aan de eerste speler en begint alles van voren af aan.

De Amerikanen blijken allerlei ideeën over het Nederlandse liefdesleven te hebben. In 1950 wordt uitgelegd wat een *Dutch kiss* is: een gewone kus, maar men pakt de oren van degene die gekust wordt vast. De kus vormt een heel bevredigend einde van een ruzie, want hij is uitsluitend voor vrouwen en kinderen, en de kusser kan met een stevige kneep in het oor op het laatst nog even wraak nemen. Omstreeks 1960 wordt onder *Dutch kiss* ook een gestolen of heimelijke kus verstaan – hier wordt *Dutch* geassocieerd met 'dief'. Ook *Dutch nickel* (1949) heeft de betekenis 'gestolen kus', en daarnaast worden *Dutch nickel* en *Dutch squeeze* (1968) voor 'omhelzing' gebruikt.



Illustratie 1.17 – Kaartje van de verbreiding van Dutch rub (bron: DARE 2: 247)

De uitdrukking *hotter than Dutch love* of *hot as Dutch love* wordt gebruikt voor zeer warm weer (1950) en ook voor een zeer gepassioneerde verhouding (1966-1970) – klaarblijkelijk geldt de normale *Dutch love* als vrij koeltjes. In 1982 vertelde een informant: 'My Aunt, who would be about

100 yrs. now, and was descended on both sides from the early Dutch settlers, would say, when walking into a hot kitchen on a summer's day: Whew, it's hotter'n Dutch love in here.'" In het Amerikaanse slang wordt *Dutch* sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw gebruikt voor 'klaarkomen tussen de borsten van een vrouw', en met een *Dutch boy* duiden Amerikaanse homo's een man aan die zich vermaakt met lesbiennes – de uitdrukking refereert aan het verhaal van Hansje Brinker die zijn vinger in een dijk stopte, en speelt met de twee betekenissen van *dijk* (Amerikaans-Engels *dyke*).

Tot slot kent het regionale Amerikaans-Engels uitdrukkingen met *Dutchman* die opnieuw niet erg complimenteuzen zijn bedoeld. Zo is *Dutchman's anchor* de aanduiding voor iets belangrijks dat men vergeten is mee te nemen; in 1945 wordt uitgelegd dat de naam teruggaat op een oude mop over een Nederlandse kapitein die vergeten was zijn anker mee te nemen en daardoor zijn schip verloor. Een *Dutchman's razor* is wel heel bot, zo blijkt uit de volgende verklaring uit 1912: 'When a person treads in dung he is said to cut his foot with a Dutchman's razor.' En in het Amerikaanse slang is (*Well*) *I'm a Dutchman!* een uitroep van opperste verbazing: *if that's true, then I'm a Dutchman!*

Gelukkelijk is er één uitdrukking aangetroffen die wél positief voor de Nederlanders uitvalt, en daarmee eindigen we: een *Dutchman's measure* is een extraatje dat de verkoper gratis toevoegt. Helaas is deze uitdrukking slechts eenmaal door een informant gemeld, dus wijdverbreid zal ze niet zijn geweest. Ze kan dan ook nauwelijks als tegenwicht gelden.

De meeste van de bovenstaande uitdrukkingen dateren uit de tweede helft van de negentiende eeuw of later. Ze passen in het algemene beeld van de concurrentie die in de zeventiende eeuw op het Amerikaanse continent was opgevlamd tussen de Nederlanders en de Engelsen. Maar het is niet onmogelijk dat de nieuwe stroom Nederlandse immigranten die halverwege de negentiende eeuw op gang kwam de al aanwezige aversie – althans in het woordgebruik – heeft aangewakkerd. Opvallend is nog dat er in het Nederlandse taalgebruik vrijwel niets tegenover is gesteld. Noch in het Europese Nederlands, noch – voor zover bekend – in het Amerikaanse Nederlands zijn uitdrukkingen te vinden waarin *Amerikaans* spottend of negatief wordt gebruikt. Pas vanaf 1914 nam het woordenboek van Van Dale voor *Amerikaans* de betekenissen 'vreemd, bar, buitensporig' op voor 'Het ging er Amerikaans toe'. Maar in diezelfde periode had *Amerikaans* ook een positieve betekenis; het woord werd geassocieerd met snelle groei en nuchtere zakelijkheid, bijvoorbeeld in 1907: 'Het na '70 met Amerikaanse snelheid opgehoopte uiterlijke en stoffelijke beschavingsmateriaal', of in 1913:

‘... meende B., met amerikaansche veeleischendheid’. Veel later, in de jaren zeventig van de twintigste eeuw, gingen sommige Nederlanders spreken van *Amerikaanse toestanden*, waarmee ze eigenlijk bedoelden ‘wantoestanden of misstanden zoals in Amerika’. De uitdrukking ontstond waarschijnlijk onder Nederlandse progressieven die kritisch waren over het kapitalisme en de buitenlandse politiek van Amerika. Maar hoewel de uitdrukking *Amerikaanse toestanden* in het Nederlands nog steeds regelmatig voorkomt, is ze bepaald niet uniek: er wordt in de Nederlandse pers ook veelvuldig geschreven over *Russische, Belgische, Italiaanse, Chinese toestanden*.

1.5 Het Amerikaans-Nederlands, Amerikaans-Vlaams en Amerikaans-Fries van negentiende- en twintigste-eeuwse immigranten

*‘Our streets have been taken by the Dutch’:
landverhuizers in de negentiende en twintigste eeuw*

Na de onafhankelijkheid hadden de jonge Verenigde Staten van Amerika een paar decennia nodig voor interne reorganisatie en opbouw, maar in het begin van de negentiende eeuw ontwikkelde de industrie zich, er werden wegen en kanalen aangelegd en er kwam een grote kolonisatie naar het westen op gang, waarbij grote stukken grond geschikt gemaakt werden voor landbouw. De grond was goedkoop en harde werkers hoopten er een goed leven en een goede toekomst op te kunnen bouwen. Daarom trokken veel Europeanen naar Amerika. In de tweede helft van de negentiende eeuw gingen ook kolonisten vanuit Nederland (onder wie velen uit Friesland) en België naar Amerika. Een belangrijke drijfveer waren de mislukte aardappelooftstoten in Europa, waardoor er onder de armen hongersnood optrad. De kolonisten werden *landverhuizers* genoemd, en later, toen dat woord een minder positieve klank kreeg, *emigranten*. Over deze landverhuizers is veel geschreven; het onderstaande is vooral gebaseerd op *Netherlanders in America* van Jacob van Hinte (Nederlandse editie 1928, Engelse vertaling 1985; vooral deel 2, hoofdstuk 15); het gelijknamige werk van Henry S. Lucas uit 1955; *Americans from Holland* van Arnold Mulder uit 1947; G.F. de Jong *The Dutch in America, 1609-1974* uit 1975 (vooral hoofdstuk 11); en Hans Krabbendam *Vrijheid in het verschiet. Nederlandse emigratie naar Amerika 1840-1940* uit 2006. Ook W. Lagerwey geeft in *Neen Nederland, 'k vergeet u niet* uit 1982 veel informatie en citaten.

De eerste immigranten trokken niet alleen om den brode naar een nieuwe woonplaats, maar ook omdat ze op zoek waren naar een religieuze vrijplaats. Toen de Nederduits Gereformeerde Kerk in 1816 zijn naam veranderde in Nederlands Hervormde Kerk, bracht dat ook een koerswijziging met zich mee: de Bijbel werd vrijer geïnterpreteerd en de regering legde de kerk een reglement op dat in de plaats kwam van de Dordtse Kerkorde. Niet iedereen was gelukkig met deze vernieuwingen. De onvrede leidde in 1834 tot een schisma: de Afscheiding. De afgescheidenen zagen

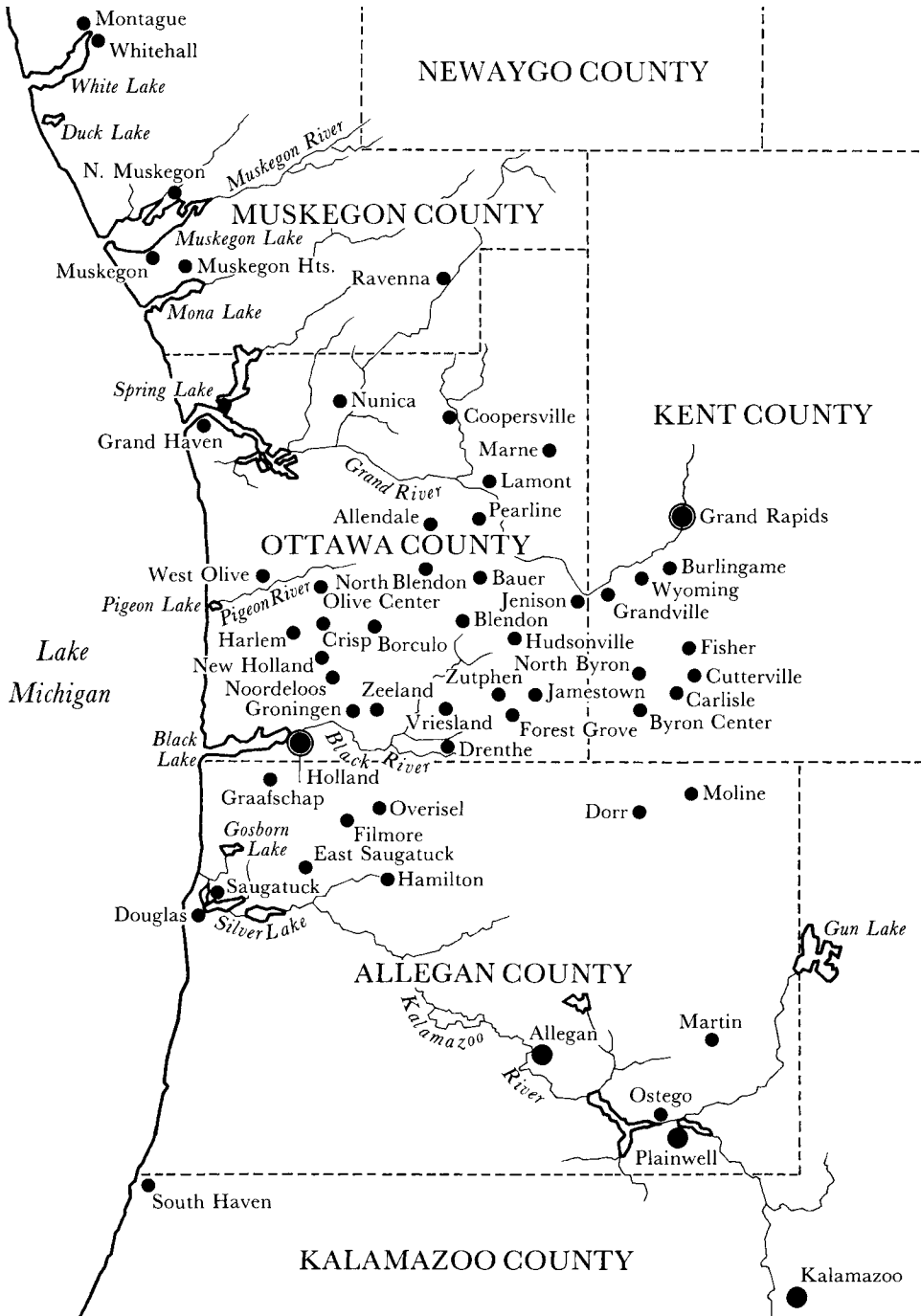
zichzelf als de verdedigers van het ware gereformeerde geloof der vaders; later, in 1892, gingen zij na een fusie met de zogenoemde dolerenden onder leiding van Abraham Kuyper verder als de Gereformeerde Kerken van Nederland. Ook andere groepen gelovigen, zowel protestanten als katholieken, waren ontevreden over de Nederlandse politiek. Zo konden armen hun kinderen voor christelijk onderwijs niet naar bijzondere scholen sturen, want tot 1917 werden deze niet door de overheid gefinancierd.

Omdat de afgescheidenen in de uitoefening van hun godsdienst sterk werden gehinderd door de Nederlandse overheid, voelden zij zich in Nederland niet thuis en zochten zij een uitweg. In 1845 vertrok de eerste groep afgescheidenen naar Illinois. De grootste groepen afgescheidenen trokken, overigens samen met hervormden, naar Michigan en Iowa. Dominee Albertus Christiaan van Raalte leidde in 1847 een groep migranten naar de 'Kolonie' in Michigan. Hier werd Holland de kerngemeente (aanvankelijk eenvoudig 'de stad' genoemd), omringd door kleine dochtergemeenten als Graafschap, Overisel, Drenthe, Noordeloos, Zeeland en Groningen. Enkele duizenden Nederlanders voegden zich bij de Kolonie. In hetzelfde jaar stichtte dominee Hendrik Peter Scholte met een groep afgescheidenen de plaats Pella in Iowa. Ook hier werden later dochtergemeenten gesticht, waarvan Orange City de belangrijkste was. Tussen 1846 en 1880 trokken 2.660 landverhuizers naar Pella.

Er trokken ook groepen katholieken naar de VS. Deze waren voornamelijk afkomstig uit Zuid-Nederland of België, dat zich in 1830 had afgescheiden van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Zo vestigden zich vanaf 1840 groepen katholieke Vlamingen in onder andere Moline en Chicago (Illinois), Kansas City en St. Louis (Missouri), South Bend (Indiana), Detroit en Rochester (Michigan), Paterson (New Jersey) en Victor (Iowa). Bovendien emigreerde in 1847 een groep Nederlandse katholieken, vooral afkomstig uit Noord-Brabant en Limburg, onder leiding van pater Theodorus van den Broek naar Little Chute, Wisconsin.

Na deze eerste immigratiestroom, waarin vooral veel gelovigen gezamenlijk naar de VS trokken, kwamen er in de tweede helft van de negentiende eeuw nieuwe Nederlanders over. Tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) nam het aantal immigranten drastisch af, maar daarna steeg het weer, vooral in de periode 1880-1890: ruim 53.000. Het ging toen vaker om individuen die eerder om economische dan religieuze redenen kozen voor een bestaan in een ander land. Velen gingen wonen bij familieleden in Nederlandse nederzettingen. Anderen gingen naar plaatsen waar geschikte werkgelegenheid was. Maar nog steeds vestigden zij zich vaak bij elkaar. Zo trokken in de tweede helft van de negentiende eeuw Nederlanders, Vlamingen en Friezen naar de San Joaquin Delta in California om mee te helpen met het droogleggen van moerassen en het aanleggen van dijken en polders. Eind negentiende eeuw trok een groep Friezen naar Whitinsville in Massachusetts, waar het Fries nog tot na de Tweede Wereldoorlog werd doorgegeven.

Er trokken nu ook Nederlanders naar grote steden. Ongeveer 1.000 Nederlandse joden vestigden zich in of rond New York City. In steden als Paterson, Passaic, Cleveland, Detroit, Chicago, Grand Rapids en Milwaukee ontstonden protestantse Nederlandse enclaves. In 1849 schreef een krant in Grand Rapids: 'During the past week our streets have been taken by the Dutch. The Hollanders have resorted here in uncommon numbers and their ox teams have made quite a caravan. ...They are a very stout, apparently healthy and frugal race.'



Illustratie 1.18 – Kaart van Nederlandse nederzettingen in Michigan rond 1880 (bron: Lagerwey 1982: 33)

Na de Eerste Wereldoorlog kwamen er strengere immigratiebepalingen, waardoor het aantal immigranten afnam. In de dertiger jaren met hun economische crisis trokken nauwelijks Nederlandse en Belgische immigranten naar de VS. Na de Tweede Wereldoorlog zochten Nederlanders en Vlamingen opnieuw een betere toekomst in de VS; tussen 1945 en 1990 gaat het volgens de historicus Robert P. Swierenga om ongeveer 130.000 personen die vooral naar California en Washington State trokken. Zij wisselden over het algemeen snel het Nederlands in voor het Engels en spelen voor het vervolg van dit verhaal geen rol.

‘Dutchness’

In totaal trokken tussen 1820 en 1949 265.539 Nederlanders en Friezen naar de VS, aldus Lucas in zijn *Netherlanders in America*. Daar komt nog een onbekend aantal Vlaamssprekende Belgen bij. De leden van de ‘Young Dutch branch’, zoals de Nederlandse landverhuizers van de negentiende en twintigste eeuw genoemd werden, volgden het voorbeeld van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten, de ‘Old Dutch branch’: zij gingen bij elkaar wonen. De ‘Young Dutch branch’ concentreerde zich in de negentiende eeuw in het Middenwesten van de VS. De historicus Swierenga heeft berekend dat van de 60.000 tot 70.000 Nederlandse immigranten die in 1870 in het nieuwe land waren gearriveerd, meer dan 90 procent in slechts 18 gewesten (counties) binnen 7 staten woonde. Volgens hem zijn maar weinig groepen immigranten zo bij elkaar gebleven. Pas in de loop van de tijd verspreidden de Nederlanders zich over een groter gebied.

Dat de Nederlandse immigranten bij elkaar gingen wonen, had te maken met hun geloofsovertuiging. De ‘founding fathers and mothers’ van de vestigingen in Michigan en Iowa waren voor het grootste gedeelte afgescheidenen. Zij waren overtuigd van hun heilige plicht het geloof der vaders te behouden. Dit kon alleen door bijeen te blijven: onderlinge solidariteit zou niet alleen hun welvaart bevorderen, maar ook de ongestoorde uitoefening van hun godsdienst mogelijk maken. Driekwart van de Nederlanders woonde in 1870 in slechts 55 Amerikaanse gemeenten. Die gemeenten waren opgezet als replica’s van de herkomstplaatsen in de Lage Landen, met in het centrum de Nederlandse kerk als belangrijkste verzamelplaats. In het dagelijks leven draaide alles om Nederlandse geloofsvormen, Nederlandse gewoontes en de Nederlandse taal. Doordat de Nederlanders zo bij elkaar woonden en vasthielden aan hun traditionele Nederlandse cultuur, konden zij, ondanks hun relatief geringe aantallen ten opzichte van immigranten uit andere landen, lange tijd hun ‘Dutchness’ bewaren, en waren zij ook voor hun omgeving duidelijk herkenbaar als Nederlanders. Zij gaven de Nederlandse taal van generatie op generatie door, omdat op die manier, zo dachten zij, het Nederlandse karakter bewaard zou blijven: ‘when the Dutch language is lost, one no longer finds that typical staid Dutch spirit either’, schreef iemand nog in 1923 in *Pella’s Weekblad* (Van Hinte p. 1009).

Hoe lang het Nederlandse karakter in geïsoleerde omstandigheden bewaard kon blijven, bewezen de mennonieten. In de zeventiende eeuw trokken Nederlandse mennonieten naar Duitsland en later vestigden zij zich met Duitse geloofsgenoten in



Illustratie 1.19 – Kaart van de Verenigde Staten van Amerika met de plaatsen waar Nederlanders zijn gevestigd (bron: Lagerwey 1982: 140)

Rusland. Om te ontkomen aan de Russische militaire dienst trokken zij in 1874 naar Amerika. Sommigen hadden nog steeds een Nederlandse naam: Jansen, Klaassen, Harmen. En toen in 1930 een Nederlandse mennoniet naar hun Amerikaanse vestiging trok, herkende hij bij hen nog steeds allerlei Nederlandse eigenschappen (hij noemde hun eenvoud, hun nette uiterlijk, hun propere schuren en stallen en hun strenge moraal), en sommigen van hen bezaten zelfs nog steeds een Nederlandse Bijbel.

Ondanks hun neiging tot samenklitten waren de nieuwe immigranten toch gedwongen zich sneller aan te passen dan de 'Old Dutch branch'. Engels was in het nieuwe vaderland inmiddels de algemene omgangstaal geworden en de taal van officiële documenten en van het onderwijs. De landverhuizers kwamen bovendien niet als bevoorrechten aan in de Nieuwe Wereld; hun zwakke economische positie dwong tot snelle aanpassing. Ze waren dan ook genoodzaakt om direct na aankomst een geringe mate van Engels te leren, in ieder geval voor op het werk. Van Hinte beschrijft in *Nederlanders in Amerika* op p. 991 enkele amusante misverstanden. Zo werden enkele jonge arbeiders boos op hun baas toen zij hoorden dat ze *upstairs* moesten slapen, omdat zij dit opvatten als 'onder de sterren', terwijl anderen niet blij waren dat zij werden betaald *in cash*: wat moesten ze met al die kaas...

Maar in Nederlandse enclaves in met name het Middenwesten werd het Nederlands generatie op generatie doorgegeven tot zelfs nog – zij het in sterk afnemende mate – na de Tweede Wereldoorlog. Over dit Nederlands, dat halverwege de negentiende eeuw in de VS werd geplant en 150 jaar later nog steeds in beperkte mate wordt gesproken door afstammelingen van de oorspronkelijke kolonisten, gaat de rest van deze paragraaf.

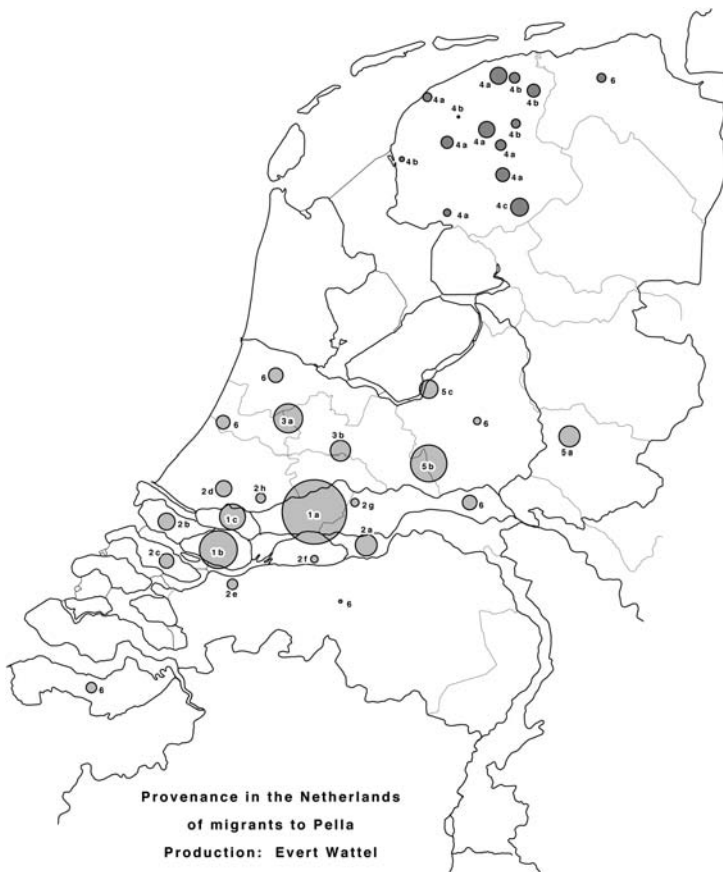
De thuistaal van de immigranten

Het Nederlands van de immigranten van de negentiende eeuw was verre van homogeen. De immigranten die naar het Middenwesten trokken, waren over het algemeen laag opgeleid en kwamen van het platteland. Thuis spraken zij dialect, en vaak kenden zij het Standaardnederlands dat op school werd onderwezen niet of nauwelijks. Enige kennis ervan hadden zij wel, namelijk via de kerk. De immigranten kwamen uit verschillende Nederlandse regio's, waardoor zij elkaar lang niet altijd konden verstaan: Gronings en Zeeuws bijvoorbeeld zijn onderling niet gemakkelijk te begrijpen, en het Fries is zelfs een eigen taal. Veel van de volgelingen van Van Raalte in Holland en omliggende gemeenten kwamen uit de noordoostelijke provincies in Nederland. Dominee Scholte nam naar Pella, Iowa vooral kolonisten mee uit het gebied waar zijn invloed het grootst was: het grensgebied tussen de Nederlandse provincies Zuid-Holland en Gelderland en van de Zuid-Hollandse eilanden, zo blijkt uit onderzoek van de dialectoloog Piet van Reenen (zie illustratie 1.20). Ze spraken allemaal plattelands-dialecten, op een kleine groep migranten na die afkomstig was uit de stad Utrecht. Opvallend is hoeveel immigranten uit dezelfde gemeenten kwamen: Swierenga heeft berekend dat bijna driekwart van alle immigranten tussen 1820 en 1880 afkomstig was uit slechts 134 van de 1.156 Nederlandse gemeenten; sterker nog: de helft van alle immigranten kwam uit slechts 55 gemeenten. Die gemeenten lagen voornamelijk in de Nederlandse 'Bible Belt'. In Pella kwamen bijna twee op de drie migranten uit een

Nederlands gebied van 60 bij 90 km, waar nauwverwante dialecten werden gesproken.

Het feit dat de Nederlandse immigranten verschillende dialecten spraken, leidde tot allerlei onbegrip. Daarom koos men er als het even kon voor om te gaan wonen bij sprekers die uit dezelfde Nederlandse regio afkomstig waren. Dat blijkt vaak al uit de namen van de vestigingen (zie 1.6): Zeeuwen gingen in Zeeland wonen en Drentenaren in Drenthe, etc. Ook binnen de nederzettingen ontstonden buurten waar mensen die afkomstig waren uit dezelfde regio of plaats, bij elkaar gingen wonen: zo kende Pella een Friese en een Groningse buurt, en een Herwijjnse buurt voor immigranten uit Herwijnen.

Uiteraard kon men het niet lang volhouden om geïsoleerd van andere dialectsprekers te blijven wonen. Er trokken zeker tot 1900 grote aantallen nieuwe Nederlanders naar de bestaande nederzettingen. En die brachten weer nieuwe dialecten en gingen verspreid tussen de anderen wonen. Bovendien trouwden sprekers van verschillende dialecten met elkaar. Het gevolg was dat er dialectnivellering plaatsvond, precies zoals twee eeuwen eerder het geval was, toen de eerste stroom Nederlandse kolonisten zich vestigde in de Nieuwe Wereld: om goed met elkaar te kunnen communiceren, pasten



Illustratie 1.20 – De Nederlandse plaatsen van herkomst van immigranten naar Pella
(bron: Van Reenen 2000: 305)

de verschillende immigranten hun spreektaal aan die van de anderen aan, zodat de opvallende dialectkenmerken verdwenen. Maar men ging niet Standaardnederlands met elkaar praten, wat tegenwoordig gebeurt als dialectsprekers uit verschillende gebieden elkaar ontmoeten, omdat men dit niet beheerste.

Hoezeer de dialecten aan elkaar zijn aangepast, blijkt ook uit het onderzoek dat de Nederlandse dialectoloog Jo Daan in 1966 deed naar het taalgebruik van Nederlandse immigranten in de VS. In *Ik was te bissie...* uit 1987, waarin zij het onderzoek beschrijft, stelt zij vast dat het merendeel van de informanten Nederlands sprak met een sterker of zwakker regionaal accent. Van de oorspronkelijke dialecten waren alleen de articulatie en intonatie bewaard gebleven; op basis van de klanken, vormen en woorden viel daarentegen niet meer vast te stellen uit welke streek een immigrant of zijn nakomeling afkomstig was. De Nederlandse dialecten bleken in de VS veel meer te zijn veranderd dan het Fries in Friestalige Amerikaanse gemeenschappen: doordat het Fries zo afweek van de Nederlandse dialecten, kon dit zijn eigen karakter bewaren.

Doordat de immigranten in Michigan, Iowa en Wisconsin afkomstig waren uit verschillende Nederlandse regio's, onstonden hier enigszins van elkaar verschillende genivelleerde dialecten. In de Graafschap en enkele andere kleinere protestantse nederzettingen rond de stad Holland, Michigan bleven bijvoorbeeld enkele oostelijke kenmerken bewaard. In de katholieke gemeenschap in Little Chute in Wisconsin (vernoemd naar een lokale waterval, en door de Nederlanders *Little Schut* genoemd) bleek duidelijk invloed van Zuid-Nederlandse dialecten te vinden. Althans in 1957, toen William Shetter hiernaar onderzoek deed – inmiddels wordt er geen Nederlands meer gesproken. Shetter vond er het voornaamwoord *gij* in plaats van het Hollandse en Standaardnederlandse *jij*, vormen als *stökske* en *blumke* met de verkleinvorm *-ke*, waar het Standaardnederlands spreekt van *stokje* en *bloempje*, de uitspraak van de *g* meer voor in de mond (de zogenaemde 'zachte g'), en dialectwoorden als *strijkholt* voor 'lucifer'. Maar ook hier had al vroeg dialectmenging plaats, dus het taalgebruik was niet te herleiden tot één bepaald Zuid-Nederlands dialect. Ook onder de sprekers in Victor, Iowa, dat was gesticht door Vlamingen, bleven zuidelijke dialectkenmerken bewaard.

Zowel de taal van de zeventiende-eeuwse kolonisten als die van de negentiende-eeuwse onderging dus dialectnivellering. Maar het resultaat was niet identiek. Daar zijn twee redenen voor: ten eerste waren de dialecten in de Lage Landen in die twee eeuwen uiteraard veranderd, en ten tweede spraken de twee groepen bij aankomst in de VS verschillende dialecten: terwijl in de zeventiende eeuw het Amsterdamse stadsdialect de toon aangaf, spraken de meeste immigranten die twee eeuwen later naar de VS trokken een plattelandsdialect afkomstig uit het midden en noordoosten van Nederland. Wanneer dan ook leden van de 'Young Dutch Branch' zich vestigden in gebieden waar nog afstammelingen woonden van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten, viel het verschil in taalgebruik beide partijen op. In 1910 merkte Prince op:

'De oude plattelandsbevolking [in Paterson, NJ] houdt zich verre van deze vreemdelingen en zegt, als men hen vraagt naar het verschil tussen de talen: *onze tål äz lëx dāuts en hoelliz äs Hölläns; kwait dääfrent* "onze taal is Leeg Duits en die van hen is Hollands; heel anders.' ... Zoals de oude mevr. Bartholf uit Paterson tegen de schrijver opmerkte, toen haar gevraagd werd hoeveel ze kon volgen van een

gesprek in het Europese Nederlands: *en p rti k n  k kwait x t verst ne, m r en p rti k n  k n t* ‘een deel kan ik heel goed verstaan, maar een ander deel niet.’”

‘Muggenziftende sektemakers’

De eerste kolonisten in Michigan en Iowa waren voor het grootste gedeelte afgescheidenen – terwijl deze geloofsrichting in Nederland zelf slechts een zeer kleine minderheid vertegenwoordigde. Later trokken steeds meer hervormden naar de Amerikaanse vestigingen en vanaf 1855 overtrof hun aantal dat van de afgescheidenen.

De afgescheidenen en hervormden sloten zich aan bij de kerk die al in de zeventiende eeuw door de Nederlanders naar de VS was gebracht, de Reformed Protestant Dutch Church in North America, die vanaf 1867 de naam Reformed Church in America (RCA) droeg. Voor sommigen echter was deze kerk te frivool: zo vond men dat er te vaak liederen werden gezongen in plaats van psalmen, dat er te weinig werd gepreekt uit de Heidelbergse catechismus en dat catechisatieles te weinig aandacht kreeg. Verder had men moeite met het feit dat het Engels inmiddels de kerktaal was geworden (zie in 1.2). In de jonge Nederlandse nederzettingen werd aanvankelijk in het Nederlands gepreekt. De Nederlandse kerkdiensten werden dan ook bijgewoond door afstammelingen van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten, die eindelijk weer de kans kregen Nederlandse preken te horen. Uit onvrede over de aansluiting bij de Reformed Church scheidde een deel van Van Raaltes volgelingen zich in 1857 af en stichtte een eigen kerk. ‘Het land beviel me wel, maar de kerk niet’, aldus een van de afgescheidenen. De leden van de nieuwe kerk ruzieden vervolgens nog jarenlang over de naam: na Holland Reformed en True Dutch Reformed namen ze in 1864 de naam Ware Hollandsche Gereformeerde Kerk aan, waarna er opnieuw ruzie uitbrak over de vraag of *Ware* in de naam behouden diende te blijven of niet – een twist die zelfs leidde tot een nieuwe afscheiding! Daarbij schuwde men harde woorden niet. Zo verweet dominee De Beij de leden van de nieuwe organisatie ervan – geheel terecht overigens – scheurmakers te zijn, en beschuldigde hij hen met een overdaad aan bijbelse uitdrukkingen van ‘scheurziekte, gekrenkt eergevoel, diotrefisme en persoonlijke veeten. Misleiding, farise isme, dat de mug uitzuigt en den kemel doorzwelgt, een geest der verleiding, liefdelooze drijvers en sectenmakers!’

Uiteindelijk werd in 1880 besloten het pretentieuze *Ware* te schrappen en de kerk Hollandsche Christelijke Gereformeerde Kerk te noemen. In 1890 werd ook *Hollandsche* geschrapt, omdat ook Engelse en Duitse gemeenten lid van de kerk waren en omdat men was samengegaan met de True Reformed Dutch Church – weer een andere tijdelijke afscheiding. Vanaf dat moment luidt de naam Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika (Christian Reformed Church in North-America), waarmee de naam gelijkkluidend werd met die in Nederland. Hiermee was nog geen einde gekomen aan de afscheidingen; zo gingen in 1924 de Protestant Reformed Churches een eigen weg.

Van de kerken met wortels in Nederland heeft de Christian Reformed Church (CRC) momenteel de meeste aanhangers, zelfs meer dan de Reformed Church: in de VS en Canada ongeveer 300.000, aldus hun website, tegen 270.000 aanhangers van de Reformed Church. In Nederland daarentegen hebben de Christelijke Gereformeerde

Kerken (zoals ze sinds 1892 heten) maar weinig aanhangers. Kleinere kerken in de VS die door Nederlanders zijn opgericht, zijn de Netherlands Reformed Congregations (sinds 1877, ongeveer 9.500 leden), de Protestant Reformed Churches (sinds 1924, 7.000 leden), de Free Reformed Churches (ontstaan in de jaren 1950 en sinds 1974 onder deze naam, ruim 4.000 leden), de Heritage (Netherlands) Reformed Congregations (sinds 1993, 2.000 leden) en de Reformed Congregations in North America (sinds 1963, 1.500 leden). De helft van de Netherlands Reformed Congregations hield nog in 1972 een gedeelte van de diensten in het Nederlands, maar tegenwoordig zijn ze allemaal overgegaan op het Engels. De Protestant Reformed Churches hadden die overgang al eind jaren vijftig gemaakt. De kerkscheuringen werden over het algemeen veroorzaakt door verschillende interpretaties van het geloof, maar in de negentiende eeuw speelde ook de taalkwestie – Nederlands of Engels – een rol: de leden van de Christian Reformed Church hechtten hieraan meer belang dan die van de Reformed Church.



Illustratie – 1.21 De ontschepping en aankomst van de Hollandse emigranten; kermisprent, 1864, die de spot drijft met emigratie (bron: Lagerwey 1982: 21)

Het Standaardnederlands van kerk, school en pers

Na de stichting van Nederlandse vestigingen in 1847 veroverde de Nederlandse taal zich – opnieuw – een plaatsje op het Amerikaanse continent. De eerste drie generaties kinderen die hier werden geboren, hadden een Nederlands dialect als moedertaal. Daarnaast blies het Standaardnederlands tot in de twintigste eeuw zijn partijtje mee.

Iedere Nederlandse immigrant in de VS was lid van een kerkgenootschap – en hij had, zo zagen we hierboven, al snel de keuze uit meerdere mogelijkheden. De geloofsrichtingen kenden inhoudelijke verschillen, maar voor buitenstaanders vielen vooral de overeenkomsten op: in het dagelijks leven stond het geloof centraal. Iedere Nederlandse vestiging had een of meer kerken waaraan soms een school was verbonden. In de protestantse kerken werden de kerkdiensten in het Nederlands gehouden, en ook thuis werd voor iedere maaltijd in het Nederlands gebeden en een stuk uit de Statenbijbel gelezen. De taal van de kerk was niet het dialect dat thuis werd gesproken, maar het ouderwetse, formele Nederlands van de Statenvertaling, van de psalmbelijning uit de achttiende eeuw en van de Heidelbergse catechismus. In de kerk kwam iedere protestantse immigrant in contact met Standaardnederlands. Maar thuis sprak men dat niet. De negentiende-eeuwse Nederlandse immigranten ervoeren dus dezelfde kloof tussen spreektaal en kerktal als hun voorgangers uit de zeventiende eeuw. Voor de katholieken gold dit probleem niet, omdat het Nederlands in de katholieke kerk geen rol speelde.

Op scholen leerde men het Standaardnederlands dat in de kerk werd gezongen en gepreikt. Maar veel kinderen zagen het nut van het leren van het Nederlands niet in, want in het dagelijks leven kon men die taal niet spreken: hun familie sprak thuis dialect, en de verdere omgeving sprak Engels.

Van begin af aan speelde de pers een belangrijke rol in het immigrantenleven. Ook de pers bediende zich van het Standaardnederlands. Vanuit Nederland werd een groot aantal kranten en tijdschriften naar Amerika verstuurd: tussen 1876 en 1885 groeide hun aantal van 25.000 naar 57.000, gemiddeld 47.000 verzendingen per jaar. Maar ook in Amerika zelf werden Nederlandstalige kranten gedrukt. Al in 1849 verscheen de eerste krant, de *Sheboygan Nieuwsbode*. Hier werd reikhalzend naar uitgekeken, zo schreef althans iemand uit Grand Rapids in 1852 aan de hoofdredacteur:

‘There now are a good many Netherlanders in this place, at least so one would conclude when he sees the large crowd of Hollanders storming into the postoffice on Wednesday evening eagerly asking for *De Sheboygan Nieuwsbode*. Should Charley happen to say “No,” you should see the disappointed expression on their faces, and hear the plaintive wail of the children.’

De ‘plaintive wail’ lijkt dichterlijke overdrijving, maar dat er wel degelijk vraag was naar Nederlandstalige kranten en tijdschriften in de VS, blijkt wel uit het grote aantal dat er verscheen. De Nederlands-Amerikaanse taalkundige Lagerwey geeft in zijn *Neen Nederland*, ‘k vergeet u niet een lijst van meer dan 25 Nederlandstalige bladen, en daarbij beperkt hij zich tot de belangrijkste en degene die gedurende langere tijd verschenen. Zeker in de negentiende eeuw droegen al deze publicaties een godsdienstig stempel, en verder was een belangrijk doel het geven van buurtpraatjes, de ‘gossip’ die men vanwege de grote afstanden niet mondeling kon doorgeven. In de kranten vormden de advertenties een belangrijk onderdeel, bijvoorbeeld:

IMPROVED FARMS

Ziet u uit voor een eigen farm, hier is dan de plaats. Best land, goedkoop.

Met weinig kunt gij klaarkomen. Wij hebben 2 Holl. gemeenten, een Ger. en Chr. Ger. Schrijft aan Wm. Santjer, Bejou – Min.

Gezien de Engelse leenwoorden en constructies in deze advertentie kunnen we concluderen dat Willem Santjer al enige tijd in de VS woonde.

Verder bevatten de kranten gelegenheidsgedichten, korte verhalen en nieuwsrubrieken, zowel over Amerika als over Nederland. Het Amerikaanse nieuws werd natuurlijk ook, en vaak zelfs beter, gecoverd door Amerikaanse kranten. Dat de Nederlandstalige kranten zo in trek waren, kwam doordat zij een bindmiddel waren voor de verspreid wonende Nederlanders: zij benadrukten de band tussen de Nederlanders, die geloof, taal en gebruiken met elkaar deelden. Ze verheerlijkten het Hollandse huiselijke leven en bezongen de Nederlandse taal. Zo staat al in 1852 in de *Sheboygan Nieuwsbode* in dichtvorm een oproep om alleen in het Nederlands te lezen: ‘Reeds snoeren ons de hechtste banden, / Leest slechts de taal der Nederlanden’. Kennelijk was een dergelijke oproep op dat moment al nodig. Want terwijl het Nederlands als thuistaal nog behoorlijk sterk stond, verloor het in school, kerk en pers geleidelijk aan steeds meer terrein aan het Engels.

Verlies van het Nederlands op school

Het eerst verloor het Nederlands terrein op de scholen, en dat begon al bij aankomst in de VS. In 1846 schreef Hendrik Barendregt, die op weg was naar Pella, in een brief aan Scholte: ‘Die goed Engelsch kan, bezit eenen rijkdom, wanneer hij uit Holland naar hier overkomt, ik kan dus een ieder niet genoeg aanraden om toch de Engelsche taal te leeren.’ Er werd in de vestiging dan ook Engels onderwijs voor volwassenen opgezet, zodat deze direct konden beginnen Engels te leren.

Kinderen werden naar openbare scholen gestuurd, die werden gefinancierd door de Amerikaanse staat en Engelstalig waren. Op school leerden de kinderen in de Nederlandse vestigingen ook, soms na de verplichte uren, lezen uit de Nederlandse Bijbel, ze zongen Nederlandse psalmen en liederen en ze kregen Nederlandse catechisatieles. Want het was belangrijk dat ze Standaardnederlands leerden om de kerkdiensten te kunnen volgen.

Van begin af aan bestond er discussie over de vraag of er ‘christelijke scholen’ ofwel ‘Dutch schools’ moesten worden opgericht waarin de kinderen apart onderwijs kregen in de Nederlandse belijdenisgeschriften en in de Nederlandse taal, waarin Gods woord immers was gesteld. De meerderheid van de Reformed Church was echter voor openbaar onderwijs, omdat men het belang van integratie in de Amerikaanse maatschappij inzag: ‘opdat men niet ... een overgeplant Nederland vormen zou, maar een waarachtig deel van het Amerikaansche volk’, in de woorden van Van Raalte. Weliswaar werden er in 1857 in de Kolonie en in 1861 in Pella christelijke scholen gesticht, maar deze bestonden slechts enkele jaren. Het bleek niet eenvoudig om onderwijzers te vinden, en bovendien kostten de instellingen veel geld.

De Christian Reformed Church daarentegen was warm voorstander van de christelijke school en bereid daarvoor in de buidel te tasten. Deze kerk richtte verschillende

scholen op. Tot 1900 werden lessen in het Nederlands gegeven, uiteraard naast het verplichte Engels. Ook deze kerk hechtte veel belang aan het Engels, zo blijkt uit het feit dat omstreeks 1870 in Graafschap een leraar werd afgewezen omdat zijn uitspraak van het Engels zo slecht was! In de periode 1880-1890, toen ouders merkten dat hun kinderen steeds minder Nederlands kenden, stuurden ook leden van de Reformed Church hun kinderen naar christelijke scholen, waardoor deze in die periode groeiden. In en na de jaren 1890 werd het accent verlegd: meer op het overbrengen van religieuze ideeën en minder op het aanleren van Nederlands. In de loop van de tijd kregen vele gemeenten met een omvangrijke aanhang van de Christian Reformed Church een christelijke school; in 1973 waren er bijvoorbeeld meer dan tweehonderd. Maar die gaven al lang geen Nederlands meer: vanaf ongeveer 1914 was Nederlands gedegeerd tot keuzevak.

Ook voor het middelbaar en hoger onderwijs van de Nederlandse jongelui werd gezorgd, maar uitsluitend in het Engels. Dominee Van Raalte richtte in de Kolonie met steun van de Reformed Church in 1851 de 'Holland Academy' op voor het middelbare onderwijs. Namens verschillende ouders protesteerde dominee Marten Ypma tegen het feit dat de voertaal Engels was. Hij eiste een docent

'die bekwaam is ... de leerlingen op te kweken in het grondig gebruik der Nederduitsche [= Nederlandse] spraak, welks zuivere gebruik jammerlijk verloren gaat, niettegenstaande, naar aller overtuiging, het belang van den godsdienst het volstrekt noodzakelijk maakt, dat de taal, die in geen reeks van jaren gemist zal kunnen worden, worde opgehouden, zoodat de prediking niet bespottelijk worde, vanwege de vermenging der talen, en men ook de pen, waar het noodig is, betamelijk in de moedertaal wete te gebruiken.' (Van Hinte 1928, I blz. 271; 1985 blz. 257)

Dit pleidooi is overigens opmerkelijk, want Ypma had met een groep Friezen de gemeente Vriesland in de Kolonie gesticht. Toch pleitte hij niet voor Friestalig maar voor Nederlandstalig onderwijs. Het protest was hoe dan ook vergeefs. De Holland Academy bereidde namelijk voor op het Engelstalige hogere onderwijs dat gegeven werd aan Rutgers College in New Brunswick, New Jersey, een opleiding die in 1766 door de Reformed Church was opgezet.

De 'Holland Academy' was de eerste van een reeks van door Nederlanders opgerichte instellingen voor hoger onderwijs. In 1853 richtten de baptisten op verzoek van dominee Scholte Central University op in Pella, tegenwoordig Central College geheten. In 1866 werd in Holland (Michigan) Hope College gesticht voor de opleiding van predikanten. Ook hier was het onderwijs Engelstalig, al werd er, vanwege het grote belang van de Nederlandse Bijbelvertaling en theologische werken, tevens Nederlands gedoceerd, en wel van 1866 tot 1890, van 1903 tot 1925 en van 1939 tot 1947. In 1882 richtte de Reformed Church de Northwestern Academy op, nu Northwestern College in Orange City, Iowa.

In 1876 stichtten leden van de Christian Reformed Church het Calvin College in Grand Rapids. Nederlands werd op dit college een verplicht vak, en dat bleef het tot de jaren zestig van de twintigste eeuw. Daarna werd het een keuzevak waarvan het volgen nog steeds wordt aangemoedigd. Aanvankelijk omdat men dan de werken van beroemde Nederlandse theologen in het origineel kon lezen, en tegenwoordig volgens de website omdat 'studying the Dutch language and culture will open you to a people who have long been making remarkable contributions to both the European

community and the greater international scene'. In 1955 richtte de Christian Reformed Church in Sioux Center, Iowa het Dordt College op, genoemd – voor Nederlanders is dat opmerkelijk – naar de Synode van Dordrecht in 1618/1619. Deze Synode is voor de kerkgeschiedenis van belang vanwege de aldaar vastgelegde leerstellingen en omdat hier werd besloten tot het vervaardigen van de eerste complete Nederlandse Bijbelvertaling uit de grondtalen. Het onderwijs aan het Dordt College is echter Engelstalig; Nederlands kan als bijvak worden gekozen.

Ook binnen de Nederlandstalige katholieke nederzettingen in Amerika werden parochiescholen gesticht. Het doel daarvan was onderricht te geven in het katholieke geloof, niet zozeer in de Nederlandse taal: men stuurde zijn kinderen liever niet naar een openbare school, omdat de Amerikaanse scholen een protestantse signatuur hadden. De katholieke parochiescholen waren erg internationaal, omdat in de vestigingen naast Nederlanders ook Ieren, Fransen en Duitsers woonden. Maar in de katholieke gemeenten waar parochiescholen waren gevestigd, bleef het Nederlands toch langer bewaard dan waar dat niet het geval was. In Little Chute en Hollandtown (Wisconsin) en Victor (Iowa) waren nog tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw Nederlands-sprekenden. Voor het hoger onderwijs, speciaal voor de opleiding van priesters, werd in De Pere (Wisconsin) in 1898 het St. Norbert College opgericht; de school bestaat nog steeds, maar het curriculum is uitgebreid.

Verlies van het Nederlands in de kerk

De Nederlandse immigrantenkerken binnen de Reformed Church hielden aanvankelijk vast aan het Nederlands als kerktaal, maar ook hier ging men, net als in de Amerikaanse kerken, geleidelijk aan plaats inruimen voor diensten in het Engels. In de loop van de negentiende eeuw herhaalde de geschiedenis zich weer eens: ook de nieuwe immigrantenkerken verengelsten langzaam maar zeker. De Christian Reformed Church hield langer aan het Nederlands vast dan de Reformed Church, en hetzelfde gold voor andere afgescheiden kerken. De regel was: hoe orthodoxer de geloofsrichting, hoe langer men in het Nederlands bleef preken.

Het verlies van het Nederlands in de kerk was voor veel mensen erg emotioneel. Veel immigranten vonden het Nederlands geschikter voor de geloofsbeleving dan het Engels. Sommigen waren er zelfs van overtuigd dat God alleen Nederlands sprak en dat Hij hen niet zou verstaan als zij in het Engels tot Hem baden. Anderen waren realistisch. Die leerden bijvoorbeeld Engels door de Nederlandse en de Engelse Bijbel naast elkaar te leggen of een editie te gebruiken waarin de Engelse en de Nederlandse tekst naast elkaar waren gedrukt. Een dergelijke tweetalige editie werd al in 1850 uitgegeven door de American Bible Society. Naast de tekst van de Nederlandse Statenvertaling had men de Amerikaanse Bijbel gedrukt, die was gebaseerd op de Britse King Jamesbijbel.

In de Kolonie in Michigan hield een groepje mensen al vanaf 1854 Engelse kerkdiensten. In 1862 gingen kerken zowel in Pella als in de Kolonie officieel Engelse diensten verzorgen naast de Nederlandse. Pas in 1887 begon de eerste Christian Reformed Church met kerkdiensten in het Engels. Geleidelijk aan werd Engels in de Reformed Church meer en meer gebruikt voor de preek en werd de Nederlandse

Bijbelvertaling vervangen door de Engelse. Eerst gaf men vaak alleen de avonddienst op zondag in het Engels en werden de ochtend- en middagdienst in het Nederlands gehouden. In de loop van de tijd, vooral in de jaren 1890-1895, nam het aantal Engelstalige diensten toe ten koste van de Nederlandstalige. In 1896 ging de eerste kerk die was aangesloten bij de Reformed Church van het Nederlands in alle diensten over op het Engels. Sommige kerken gingen Engelstalige diensten aanbieden uit angst dat de jongelui weg zouden lopen naar de Engelse kerk – datzelfde was ook in de achttiende eeuw onder de afstammelingen van de eerste kolonisten het argument geweest -, maar het ongewilde gevolg was soms dat ouderen zich aansloten bij een orthodoxe kerk die nog wel in het Nederlands preekte of anders een nieuwe groepering gingen vormen.

Dat de jongelui moeite hadden de Nederlandse preek te verstaan, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat dominee Martin Flipse in 1893 een beroep naar de Hollandse gemeente in Albany alleen aannam op voorwaarde dat hij 's avonds in het Engels zou kunnen preken. Diaken A.M. Donner schreef hierover later dat de ouderen hier veel moeite mee hadden, maar het moesten accepteren: 'Het was meer dan tijd. Velen der jonge menschen der gemeente gingen naar de Engelsche kerken, maar nu kwamen zij 's avonds en bragten nog anderen mede. De avond godsdienstoefeningen werden bijgewoond.'

Langzaam maar zeker werd het lot van het Nederlands in de kerk bezegeld. In 1910 hadden slechts drie van de ongeveer honderd kerken uitsluitend Engelstalige diensten, de overige boden zowel Nederlandstalige als Engelstalige diensten aan. In Holland, Michigan werd het gebruik van de Engelse taal voor kerkelijke doeleinden zelfs pas in 1923 formeel door de classis erkend. De overgang naar het Engels ging in de Christian Reformed Church nog veel langzamer: in 1907, toen deze kerk vijftig jaar bestond, waren er maar zeven Amerikaans sprekende kerken in het Westen, waarvan zes in Michigan – de overige hielden nog vast aan het Nederlands.

In de Eerste Wereldoorlog werd het ontmoedigd om in een vreemde taal te preken. De gouverneur van Iowa bepaalde zelfs dat in de kerk alleen Nederlands gebruikt mocht worden als het werd voorzien van een Engelse vertaling, en hij beweerde dat het voor niemand enige zin had te bidden in een andere taal dan het Engels, want 'God luistert alleen naar de Engelse taal'. Als gevolg van deze maatregelen nam het aantal kerken dat overging op het Engels snel toe. Toch werden nog in de jaren dertig in verschillende kerken van de Reformed Church Nederlandse kerkdiensten gehouden. Maar na de Tweede Wereldoorlog had het Engels in de kerk definitief gewonnen. Zelfs in de Christian Reformed Church hielden in 1929 1.143 van de 2.055 gemeenten de diensten in het Engels. Omstreeks 1950 was het aantal Nederlandstalige diensten ver in de minderheid en alleen bestemd voor een ouder publiek. Desondanks werd nog in 1958 in Grand Rapids iedere zondagmiddag een Nederlandse kerkdienst gehouden die door ongeveer vijfhonderd mensen werd bijgewoond. Dat was dus een eeuw nadat de Nederlandse immigrantenkerken waren gevestigd. Een deel van het publiek werd gevormd door vers uit Nederland aangekomen immigranten. Nog eind jaren tachtig vond er jaarlijks in Peoria bij Pella een bijeenkomst plaats van de Christian Reformed Church, waar Nederlandse psalmen werden gezongen, en werd in enkele kerken van de Netherlands Reformed Congregation in Iowa en South Dakota de middagdienst zelfs nog regelmatig in het Nederlands gehouden.

Overigens werden er vanaf 1935 in Grand Rapids bij bijzondere gelegenheden ook Friese kerkdiensten verzorgd; vanaf 1956 gebeurde dat jaarlijks. Stuwende kracht

hierachter was Bearend Joukes Fridsma, hoogleraar Duits aan het Calvin College van 1956 tot 1970. Hij was als zesjarig jongetje met zijn ouders naar Amerika geëmigreerd. Voorganger was de Friese immigrant Broer Doekeles Dykstra (kortweg B.D. genoemd), die in 1882 op elfjarige leeftijd naar de VS was verhuisd. De eerste Friese kerkdienst trok ongeveer vijfhonderd belangstellenden en in het jaar van overlijden van Fridsma waren dat er nog ongeveer honderd. Speciaal voor deze kerkdiensten vertaalde Fridsma op verzoek van de Christian Reformed Church 130 psalmen uit het Engels in het Fries. Opmerkelijk is dat in het in 2006 verschenen Friestalige *Tuskentiden*. *Oanfoljend lieteboek by it Lieteboek foar de Tsjerken* achterin twee Friese gezangen zijn opgenomen die vertaald zijn door de Friese Amerikaan Fridsma. Het Friese *Tuskentide* is een vertaling van het Nederlandstalige *Tussentijds*, *Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de Kerken* uit 2005. In de Friese editie zijn enkele gezangen opgenomen die ontbreken in de Nederlandse tekst. De liederen 237 en 238 zijn van de hand van Fridsma: lied 237 ‘Hear, wês mei ús oant in oare kear’ is een vertaling van Jeremiah C. Rankins ‘God be with you till we meet again’, en lied 238 ‘Yn ’e namme Jezus bûcht yn alle wrâld’ is een vertaling van Caroline M. Noels ‘At the Name of Jesus’. Fridsma’s tekst wordt nog steeds in Friesland gezongen in de ongeveer vijf Friese diensten die hier ’s zondags gehouden worden.

Terwijl de protestanten dubden over de vraag welke taal ze in een kerkdienst zouden gebruiken, was dit voor de katholieken in bijvoorbeeld Wisconsin geen enkel probleem. De katholieke kerk was van oudsher internationaal georiënteerd. Pater Van den Broek preekte zowel in het Engels, Frans en Duits als in het Nederlands. De taal van de liturgie was tot 1962 het Latijn. Hierdoor liet men het Nederlands als kerktal snel los en stapte men over op het Engels. Omstreeks 1928 woonden de veertigduizend Nederlandse katholieken in de VS bovendien zeer verspreid. Daardoor waren er slechts 25 Nederlands-katholieke kerkelijke gemeenten, zonder enig onderling verband – tegen 500 protestantse, aldus Van Hinte (p. 856-7).

Verlies van het Nederlands in de pers

Van begin af aan namen veel Nederlandstalige bladen ook enkele stukjes op in het Engels. In 1850 verscheen het tijdschrift *Hollander*, dat zelfs half in het Engels en half in het Nederlands was geschreven, maar in 1865 geheel Nederlandstalig werd. Al in 1855 gaf de Amerikaansgezinde dominee Scholte de eerste Engelstalige krant in een Nederlandse nederzetting uit, de *Pella Gazette*. Maar de Nederlanders waren hier nog niet aan toe: in 1861 werd de krant opgeheven wegens gebrek aan belangstelling. Ervoor in de plaats kwam het Nederlandstalige *Pella's Weekblad*. In Holland, Michigan werd pas 25 jaar na de stichting, in 1872, de eerste Engelstalige krant uitgegeven. Twaalf jaar later, in 1884, koos de uitgever van het nieuwe tijdschrift de *Harrison Globe* in South Dakota er bewust voor om verschillende stukken in het Engels te stellen ‘ten behoeve van degenen die geen Nederlands kennen of die een voorkeur hebben voor het Engels’. Nederlands was duidelijk op zijn retour.

De Nederlandstalige pers had het in Amerika sowieso moeilijk: door het relatief geringe aantal Nederlanders en door de grote concurrentie, zowel van andere Nederlandstalige bladen als van Engelstalige, waren de meeste bladen verliesgevend en

verdwenen al snel, waarna een optimistische uitgever besloot tot de oprichting van een nieuw blad. Slechts enkele tijdschriften zijn gedurende vele decennia met succes uitgegeven, bijvoorbeeld *De Grondwet* (1860-1938), *De Volksvriend* (1874-1951) en *De Hope* (1865-1933), uitgegeven door Hope College. Op zijn hoogtepunt, in 1909, had *De Grondwet* meer dan 10.000 abonnees.

Toen de Eerste Wereldoorlog begon, verschenen er nog 25 Nederlandstalige bladen en tijdschriften. Tijdens de Eerste Wereldoorlog ging de Amerikaanse politiek het gebruik van vreemde talen tegen. Deze maatregel was vooral gericht tegen het Duits, maar Nederlands en Duits werden vaak met elkaar verward. Hierdoor nam na de oorlog het aantal Nederlandstalige bladen af, maar in 1927 waren het er nog steeds negentien. In de jaren dertig en veertig echter liep dit aantal drastisch terug,

Song of the Holland-Americans

English text by HENRY BEETS
Melodie: J. M. WILMS

Wien Neerlandsch Bloed

Moderately Slow
Matig langzaam

1

Come ye who boast of Dutch de-scent, Sons of New Nether-
Wien Neerlandsch bloed in de a - ders vloeit, Van vreemde smet - ten

land, And ye who reached our friendly shores With
vrij; Wiens hart voor Land en Ko - ning gloeit, Ver-

west - ern pil - grim band! U - nite with us in
heff' den zang als wij Hij stell' met ons, ver-

fes - tive song, Song which the heart e - lates And sing the praises
eend van zin, Met on - be - klem - de borst, Het God - ge - val - lig'

of our land Our own U - nit - ed States Our own U - nit - ed States.
feest - lied in Voor Va - der - land en Vorst, Voor Va - der - land en Vorst.

Copyright MCMVI by Paul H. Weseman

We love the land across the sea
We glory in its past;
We pray for its prosperity,
May it forever last!
But tho we love old Holland still,
We love Columbia more,
The land our sons and brethren fill
From east to western shore.

Besherm, o God! bewaak den grond,
Waarop onz adem gaat;
De plek, waar onze wieg op stond,
Waar eens ons graf op staat,
Wij smecken van Uw' Vaderhand,
Met diep geroerde borst,
Behoud voor't lieve Vaderland,
Voor Vaderland en Vorst.

waarschijnlijk behalve door de recessie ook door de opkomst van de (Engelstalige) radio, film en televisie. En natuurlijk doordat steeds minder mensen Nederlands konden lezen.

De kranten die een band hadden met waren met de Christian Reformed Church bleven het langst Nederlandstalig en bleven ook het langst bestaan, maar ook zij werden uiteindelijk Engelstalig. *De Heidenwereld*, voor het eerst in 1896 gepubliceerd, veranderde in *Missionary Monthly* en is momenteel te lezen op internet. *De Standaard* (1875-1943) werd in 1918 tweetalig en kreeg toen de naam *Standard Bulletin*. *De Wachter* verschijnt vanaf 1868 en is sinds 1968 het officiële orgaan van de Christian Reformed Church; sinds 1985 verschijnt hij echter onder de naam *The Banner*.

Er verschenen ook katholieke kranten, zoals *De Pere Standaard* (1878-1896), *Onze Standaard* (1896-1907) en *De Volksstem* (1886-1919). Katholieke Vlamingen gaven de *Gazette van Moline* uit, die verscheen sinds 1907 en nog steeds wordt uitgegeven, nu onder de naam *Gazette of Detroit*. De krant is momenteel tweetalig, en verschijnt zowel op papier als op internet.

Er was zelfs een bescheiden pers in of over het Fries. Verantwoordelijk waren de al genoemde Broer Doekeles Dykstra en Bearend Joukes Fridsma. Dykstra was predikant en pacifist en fungeerde enige tijd als hoofdredacteur van *De Volksvriend*, maar ging daar met onenigheid weg. Hij publiceerde vervolgens enige Friese boekjes en organiseerde vanaf 1935 jaarlijks een Friese Dag (hij overleed in 1955). Hij hielp mee met de oprichting van de Friese vereniging *Us Heitelân* in Iowa. Fridsma richtte het Frisian Information Bureau op dat het blad *Frisian News Items* uitgaf, dat van 1944 tot 1984 verscheen. Weliswaar was het Engelstalig, maar het vormde een belangrijke link tussen de Friezen in de VS en in Friesland.

In de uitgave van kranten met Nederlandse wortels is een duidelijke golfbeweging te zien. In het begin verdrongen de Nederlandstalige kranten zich om het Nederlandse publiek te bedienen en de Nederlandse cultuur, etniciteit en taal te benadrukken. Vervolgens veramerikaniseerden de Nederlanders en konden of wilden ze de Nederlandstalige publicaties niet meer lezen. Ook de belangstelling voor Nederland en België verdampte. In de Eerste Wereldoorlog verdween een reeks Nederlandstalige kranten, in de economisch slechte jaren dertig volgde een tweede reeks en de meeste overgebleven kranten verdwenen in en direct na de Tweede Wereldoorlog. En anders dan in de negentiende en begin twintigste eeuw, werden de verdwenen periodieken niet meer vervangen door andere. Maar toen kwam begin jaren negentig internet op. Er kwam steeds meer informatie beschikbaar over de Lage Landen en het Nederlands en – het is niet duidelijk wat oorzaak is en wat gevolg – de belangstelling voor de *Dutch heritage* en *Dutch roots* nam in de VS toe. Er verschijnen weer enkele tijdschriften, meestal alleen op internet, met Nederland of Vlaanderen als onderwerp en soms zelfs gedeeltelijk in het Nederlands.

Verlies van het Nederlands als thuistaal

In 1846 voorspelde Van Raalte in een brief dat het moeilijker zou zijn om de Nederlandse taal onder de immigranten levend te houden, dan om Engels te leren.

Daarin vergiste hij zich echter, want eind negentiende eeuw, na twee of drie generaties, spraken de meeste kinderen thuis nog Nederlands. Sommige families hielden dat zelfs vier of vijf generaties vol.

Aanvankelijk stimuleerden veel Nederlandse immigranten hun kinderen om zowel Engels als Nederlands te leren – het beste van twee werelden. Men zag het belang in van integratie in de Amerikaanse samenleving. Dat was ook realpolitiek, want zelfs in de Nederlandse vestigingen was men nooit helemaal onder elkaar. Hoewel in Michigan in 1870 nog bijna 90 procent van de bevolking van Nederlandse afkomst was – dat zou zo blijven tot 1900 –, was 13,3 procent van de bevolking getrouwd met een niet-Nederlandse partner. De bevolking van Pella was nog veel meer gemengd: in 1875 was de bevolking hier slechts voor 50 procent van Nederlandse origine.

Kortom, iedereen was gedwongen Engels te spreken, en alle Nederlanders en Vlamingen werden meer of minder tweetalig. In het algemeen was de ontwikkeling als volgt. De eerstegeneratie-emigranten bleven thuis meestal hun moedertaal spreken. De taal van de tweede generatie hing er mede van af of beide echtelieden Nederlands spraken; als de thuistaal van een van beiden Engels was, werd snel op deze taal overgegaan. Als de thuistaal Nederlands bleef, leerden de kinderen Engels als ze naar school gingen. Daarnaast leerden ze in de kerk en soms op school Standaardnederlands. Voor de kinderen was dit heel verwarrend: thuis werd een andere variant van het Nederlands gesproken dan in de kerk, en in de maatschappij werd nóg weer een andere taal gesproken. De tweede- of derdegeneratieouders voedden daarom vaak hun kinderen voornamelijk Engelstalig op, behalve als ze naar de Christian Reformed Church gingen.

Omstreeks 1900 nam het gebruik van het Standaardnederlands in de VS af, zo bleek hierboven. Steeds meer kerken gingen (ook) Engelstalige diensten aanbieden, op de scholen werd steeds minder Nederlands gegeven, en er verschenen steeds minder Nederlandstalige bladen. Hierdoor werd het Nederlands als thuistaal niet meer in de maatschappij gesteund, zodat nog minder mensen Nederlands met elkaar bleven spreken.

Er kwam nu een heus offensief op van mensen die het Nederlands wilden behouden. In 1893 schreef J. Hoddenbach Van Scheltema, woonachtig in Chicago maar oorspronkelijk afkomstig uit Arnhem, in het Chicagose periodiek *De Nederlander* een artikel getiteld 'Heeft de Nederlandsche Taal eene Toekomst?' De Belgische flamingant Hippoliet Meert reageerde op dit artikel en schreef een schets van de verspreiding van Nederlandstaligen over de wereld. Om alle Nederlandstaligen – in Nederland, Vlaanderen, Zuid-Afrika, Suriname, de Nederlandse Antillen en Noord-Amerika – met elkaar te verbinden richtte Meert in 1895 het Algemeen Nederlandsch Verbond op, dat nog steeds bestaat.

Eind negentiende eeuw vond er in de VS een opleving plaats van Nederlands nationalisme, toen koningin Wilhelmina in 1898 de troon besteeg en de beroemde politicus en theoloog Abraham Kuyper in 1898 en 1899 de Nederlandse vestigingen in Amerika bezocht. Tijdens de Boerenoorlog, die in 1899 uitbrak en tot 1902 duurde, voelden

de Amerikaanse Nederlanders zich solidair met de Nederlandse kolonisten in Zuid-Afrika en zij zamelden forse sommen geld voor hen in. Zij noemden een gemeente in South Dakota Joubert, ter ere van Piet Joubert, de beroemde generaal van de Boeren, en naar verluidt gaven enkele boeren in het Middenwesten hun paarden de naam Oom Paul, naar de beroemde Boerenleider Paul Kruger.

Daarna zakte de belangstelling voor het Nederlands weer in. In 1900 pleitte dominee Jan Keizer voor het behoud van het Nederlands, al was het slechts als 'luxetaal', want hij moest toegeven dat 'de taal van de toekomst in dit land de Amerikaanse taal is'. In hetzelfde jaar begon zijn collega Henry Beets een rede met de pathetische uitroep: 'Waarde vrienden! Er ligt een Taal op 't sterven!' Vier dolken verwonden volgens hem het Nederlands. De eerste was de walgelijke hoogmoed van Nederlanders 'om den Amerikaan uit te hangen, om Yankee te spelen'. De tweede en derde waren de slordigheid waarmee men het Nederlands sprak en schreef, en de vierde de 'onkunde aangaande het schoone, krachtige, kernachtige, heerlijke onzer Nederlandsche Taal'. Beets bewerkte in 1906 bovendien het toenmalige Nederlandse volkslied 'Wien Neerlandsch bloed in de aadren vloeit' voor de Nederlanders in Amerika; dit resulteerde in de 'Song of the Holland-Americans' (zie illustratie 1.22), gezongen op de wijs van het Nederlandse volkslied.

In 1903 hield J. Groen een rede, *Onze Lagere School*, waarin hij een pleidooi hield voor de christelijke school waarop Nederlands werd onderwezen; hij besloot met de woorden: 'Men bedenke wel, dat een school nooit een taal kan levendig houden, wanneer die niet bestendig wordt gebruikt in de huisgezinnen. Laat ons dan die taal spreken in huis met onze kinderen; niet een verbasterd provintialisme, geen mengelmoes van alles, maar zoo zuiver mogelijk.' Het feit dat mensen aangemoedigd werden thuis Nederlands te spreken, is veelzeggend. Ook in die tijd liet niemand zich echter voorschrijven wat hij in de privésfeer deed...

Bezorgde Nederlanders in Nederland zamelden geld in voor de oprichting van de Queen Wilhelmina Lectureship in Dutch Literature aan de Columbia University in New York City, waar de Nederlandse literatuur vanaf 1913 werd onderwezen door de Nederlands-Amerikaanse dichter Leonard Charles van Noppen. De leerstoel bestaat nog steeds en is in de loop van de tijd bezet geweest door eminente geleerden. Maar dat heeft natuurlijk nooit de Nederlanders in de VS ertoe kunnen bewegen hun kinderen Nederlandstalig op te voeden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog gingen de meeste Nederlandse en Vlaamse immigranten en hun afstammelingen thuis definitief over op het Engels. De publieke opinie was tegen het gebruik van een vreemde taal, vooral het Duits, maar veel Amerikanen gooiden Nederlands en Duits op één hoop. De Nederlanders en Belgen wilden niet worden geassocieerd met de vijand en gaven toe aan de sociale druk door het Nederlands als thuistaal los te laten.

Toen aan de immigratie in 1917, 1921 en 1924 door nieuwe wetgeving beperkingen werden gesteld, daalde bovendien het aantal Nederlandse en Belgische immigranten en dus het aantal nieuwe sprekers van het Nederlands in de VS drastisch. Bovendien werd het gemakkelijker en goedkoper om binnen de VS met het openbaar vervoer of met de snel aan populariteit winnende auto te reizen. Hierdoor hoefde men niet langer in een Nederlandstalige nederzetting te wonen om contact met andere

Nederlandssprekenden te onderhouden. Vóór het begin van de Tweede Wereldoorlog waren in principe alle Nederlanders en Belgen stevig geïntegreerd in de Amerikaanse maatschappij. De meeste kinderen die afstamden van Nederlandse en Belgische immigranten, werden voortaan in het Engels opgevoed en niet meer in het Nederlands.

Dat het Nederlands in de eerste helft van de twintigste eeuw het loodje legde tegen het Engels, kwam tevens doordat de Nederlanders en Belgen steeds hoger opgeleid waren. Terwijl in 1880 meer dan 75 procent van de Nederlanders boer was, volgden de latere generaties steeds hogere opleidingen en stegen zij op de maatschappelijke ladder. Deze opwaartse mobiliteit betekende het einde van het Nederlands: men kon namelijk alleen hogerop komen als men het Engels goed beheerste.

De immigranten die na de Tweede Wereldoorlog kwamen, lieten het Nederlands meestal achter in hun vaderland; over het algemeen had de tweede generatie nog slechts een passieve kennis van het Nederlands en de derde generatie geen enkele kennis meer. Alleen in enkele protestantse enclaves bleef het Nederlands wat langer bewaard. Aan hen is het te danken dat Nederlandse taalkundigen nog in 1966 en in 1989 afstammelingen van negentiende- of twintigste-eeuwse immigranten vonden met wie ze Nederlands konden spreken.

In 1940 gaven volgens het boek *Language Loyalty in the United States* van Joshua Fishman bijna 290.000 Amerikanen op dat zij als moedertaal Nederlands of Vlaams hadden, en dit aantal was, dankzij nieuwe immigranten, in 1960 opgelopen tot 322.000. Van die 322.000 waren 124.000 eerstegeneratiesprekers van het Nederlands en eenzelfde aantal was tweedegeneratiespreker; zij hadden het Nederlands dus van hun ouders in Amerika geleerd. 74.000 personen gaven op derdegeneratiespreker van het Nederlands te zijn.

Verlies van het Fries als thuistaal

Van oorsprong waren er verschillende vestigingen in de VS waar het Fries een belangrijke rol, zo niet de hoofdrol speelde. In Pella, Iowa was een Friese buurt, in Whitinsville in Massachusetts had zich eind negentiende eeuw een groep Friezen gevestigd, en Friesland, Wisconsin en Vriesland, Michigan werden gesticht door Friezen. In deze vestigingen werd het Fries enige tijd aan volgende generaties doorgegeven. Zo rapporteerde Herman Bottema, geboren in Gorredijk, Friesland, maar al lang woonachtig in Milwaukee, op 8 en 9 augustus 1928 in de *Leeuwarder Courant* over een bezoek aan Friesland, Winsconsin. Hij schreef:

‘Als men, nadat men 42 jaren in de stad gewoond heeft en daar nooit een enkel woord Friesch hoorde, tenminste niet op straat, dan hier in Friesland zelfs de kleine kleuters, Friesch hoort spreken, dan is dat wel verrassend. De oude nederzetter spreken nog echt Friesch, zonder, zooals dat bij vele personen van andere naties het geval is, er vele Engelsche woorden doorheen te mengen. Het dorpje Friesland is ongeveer zestig jaar of even ouder. ... De tweede persoon, die ik ontmoette, was een jongen van elf jaar. Ik sprak hem in de Friesche taal aan en tot mijn verbazing antwoordde hij mij, “Ja, myn heit en mem binne in Fryslan geboaren, en ik kin ek Frysk sprekke.”’

In 1952 schrijft M. ten Hoor in *Friesland. Toen, nu, straks* over het Fries in Amerika: 'Er is geen nauwkeurige studie van duur en verspreiding van de taal. Alleen losse rapporten zijn beschikbaar. Deze vermelden, dat men, niet meer dan tien jaar geleden, kinderen op de straten van Vriesland, Wisconsin, Fries in hun spelen hoorde spreken. De schrijver kende families in Ellsworth, Michigan, waar in 1914 nog thuis alleen Fries gesproken werd. Deze taaloverlevering werd natuurlijk bevorderd door de aankomst van nieuwe immigranten uit het moederland. Ondanks al deze factoren heeft de Amerikanisatie van de tweede en derde generatie der kolonisten de verdwijning van de taal als een dagelijks communicatiemiddel als een natuurlijk gevolg gehad.'

Niet alleen de amerikanisatie en het Engels zorgden voor het verdwijnen van het Fries. Dat ondervond eveneens concurrentie van het Nederlands. Iedere Fries kende enigszins Standaardnederlands via de kerk, en veel Friezen hadden in hun nabije omgeving contact met Nederlanders. In gemengde vestigingen, waar zowel Friezen als Nederlanders woonden, gingen de Friezen soms al snel, in de tweede generatie, over op het Nederlands. Dat gebeurde echter lang niet altijd en hing mede af van de gezinssamenstelling: als een van de echtgenoten niet-Friestalig was, liet men het Fries eerder los als thuistaal. In gemengde Amerikaans-Friese plaatsen ging men in de



"Wat is dat piese roop daar behain de boot?"

Illustratie 1.23 - Voorbeeld van Yankee Dutch: 'Wat is dat piese roop daar behain de boot?'
(bron: pentekening van D. Lam in *Nieland* 1929: 133)

tweede of soms derde generatie over op het Engels. In overwegend Friese vestigingen bleef het Fries het langst bewaard. Jo Daan sprak in 1966 in Whitinsville nog met diverse Friestaligen, waarbij het haar opviel dat hun Fries weinig invloed had ondergaan van het Engels of Nederlands. De gebruikssituaties van de drie talen waren namelijk precies gedefinieerd: Fries thuis, Nederlands in de kerk en Engels in alle andere situaties.

Terwijl het Nederlands behalve in de kerk ook op de scholen van de Christian Reformed Church en in de pers werd gesteund, was dat niet het geval voor het Fries. Fries was dus alleen een thuistaal en werd niet geschreven. Daarbij had het volgens Jaap van Marle in het verleden in sommige gebieden een laag prestige: een etnische Fries in Vriesland, Michigan vertelde hem in de jaren negentig dat het Fries, ook door de Friezen zelf, vroeger veelal als een soort tweederangs taal ('an inferior language') werd ervaren. Van Marle kon dan ook in de tien jaar (1989-1999) dat hij taalonderzoek in de VS deed, geen derde- of vierdegeneratie Friese immigranten vinden die nog Fries spraken, behalve in Friesland, Wisconsin.

In 1945 sprak bijna iedere bewoner in Friesland, Wisconsin Fries. Tot in de jaren zestig was het Fries er de algemeen gebruikte taal, ook in het openbare leven. Fries werd hier ook gebruikt door mensen die geen Friese achtergrond hadden. Toen Van Marle de plaats in 1999 bezocht, bleek hem dat het aantal Friessprekenden nog steeds opmerkelijk groot was. Maar deze sprekers waren wel allemaal in de zestig of ouder, dus ook in Wisconsin zal het Fries over enige tijd zijn verdwenen. Wat langer zullen hun afstammelingen trots blijven op hun Friese etniciteit – sommige jongeren, die geen Fries meer spreken, blijken zich namelijk nog steeds te laten voorstaan op hun Friese achtergrond.

Yankee Dutch: 'Wat is de troebel?'

De Nederlandse en Belgische immigranten namen snel na hun aankomst in Amerika een aantal Engelse leenwoorden over waarvoor geen Nederlandse term bestond, met name op het gebied van politiek, sociale activiteiten, scholen, sport en dergelijke. Zo beschrijft Henry S. Lucas in zijn *Netherlanders in America* uit 1955 in hoofdstuk 11 dat men ging spreken van *store* in plaats van *winkel*, *bark* in plaats van *bast*, *farm* in plaats van *boerderij*, *trip* in plaats van *reis*, en *sale* in plaats van *uitverkoop*. Men vormde werkwoorden van Engelse woorden zoals *klieren*, *klearen*, of *klaren* van *to clear* voor het geschikt maken van land voor bebouwing, *kleemen* van *to claim* en *fixen* van *to fix*. Toch bleef het aantal Engelse leenwoorden en Engelse constructies relatief beperkt in de geschreven bronnen, zoals Nederlandstalige tijdschriften en kranten. Ook in de immigrantenbrieven die men schreef naar familieleden in Nederland (verzameld en uitgegeven door Brinks, Lagerwey, Lucas en Stellingwerff) is het aantal leenwoorden en leenvertalingen niet heel groot; waarschijnlijk omdat men tijdens het schrijven voldoende gelegenheid had zich te bezinnen op de uitdrukkingen van de eigen taal. Uit onderzoek van Van Marle en Smits blijkt dat ook later, eind jaren zestig en eind jaren tachtig van de twintigste eeuw, het aantal Engelse leenwoorden in het Amerikaanse Nederlands zeer beperkt bleef. Wel constateren zij een verschuiving in de geleende woordsoorten: eind jaren zestig werden vooral zelfstandige naamwoorden geleend en

Kader 3. Een voorbeeld van het Yankee Dutch.

H. Lucas geeft in zijn *Netherlanders in America* (1955: 586-587) een voorbeeld van het Yankee Dutch van Dirk Nieland, gevolgd door de Engelse vertaling. Het Yankee Dutch wemelt van de Engelse leenwoorden in vernederlandste vorm.

’n Goed kontrie om in te leven is ook ’n impoorten ding. En beter kontrie als be Joenait Steets is er op toe nou nog niet uitgevonden, zoover als ik er met bekweented ben. Aiteljoe, het meent ’n lat, hoor, dat ieder kid hier ’n sjens heeft om Prezzedent te worden. Dat poet er pep in toe gohed. Of kos, de troebel is dat er not geen 1/100,000,000 sjens is, but ’t is toch ’n lat better als in ol kontrie, waar ’n kommen feller als ik meebie nog geen prezzedent van de Men sessaaitie worden kan en er sjoer geen halve seeken over prakkezeeren hoeft om evver lekted te worden voor king. No, no, de Joenait Steets is ’n fain kontrie, hoor. Joebet!’

(‘A good country to live in is also an important thing. A better country than the United States has until now not been discovered, so far as I am acquainted with the matter. I tell you it means a lot, believe me, that every kid here has a chance to become President. That puts pep into “go ahead.” Of course, the trouble is that there is not a 1/100,000,000 chance, but it is a lot better than in the Old Country, where a common fellow like me maybe cannot even become president of the Men’s Society, and where he surely does not have to think a half second about ever being elected king. No, no, the United States is a fine country, believe me. You bet!’)

eind jaren tachtig meer voegwoorden (vooral *and, but, because*); in beide perioden is bovendien het aantal tussenwerpsels (*well, see/you see, you know*) zeer hoog. Al met al is in beide perioden slechts rond de 3,6 procent van de woorden een Engels leenwoord.

Daarentegen onderging de spreektaal van met name de immigranten die snel overgingen op het Engels, grote invloed van het Amerikaans. De Nederlandse woordenschat werd grotendeels vervangen door de Engelse, maar de woordvolgorde en de klanken bleven Nederlands, en de Engelse leenwoorden werden vernederlandst uitgesproken, bijvoorbeeld *’t is een sjeem* voor *it’s a shame* of *bevoor de piepel* voor *before the people*. Men ging Engels-Nederlandse samenstellingen maken, bijvoorbeeld *cornstokken* voor het Amerikaans-Engelse *cornstalks* ‘maissstengels’, en Nederlandse woorden kregen een nieuwe betekenis naar het voorbeeld van gelijkkluidende Amerikaans-Engelse woorden; zo kreeg *drijven* onder invloed van *to drive* de betekenis ‘rijden’. Er werden leenvertalingen gevormd zoals *publieke school, Dankgevingdag* en *wat is de troebel*?

Deze gesproken variëteit van het Nederlands werd spottend *Yankee Dutch* genoemd.

In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn enkele tekstbundels in deze variëteit geschreven. Dirk Nieland publiceerde in 1919 *Yankee-Dutch* en in 1929 'n *Fonnie Bisnis* (zie kader 3 voor een voorbeeld). John Lieuwen publiceerde in 1936 een gedichtenbundel *Troebel en Fon (Troubles and Fun)*, in 1947 gevolgd door *Swet en Tears (Sweat and Tears)*. In hoeverre in deze boeken een betrouwbaar beeld gegeven wordt van de taal die de Nederlanders gebruikten, valt niet na te gaan. De mengvormen zijn zeker voorgekomen – en komen nog steeds voor –, maar een deel van de voorbeelden lijkt toch ook bedacht, en de opeenhoping van door het Engels geïnspireerde taalvormen lijkt overdreven.

Het Yankee Dutch is een overgangsfase tussen Nederlands en Engels: de mensen die zich ervan bedienen, willen snel amerikaniseren en zijn op weg naar de complete overstap op het Engels. Mensen die ongewild en zonder beter te weten Yankee Dutch spreken, werden en worden uitgelachen. Anderzijds wordt het Yankee Dutch ook gecultiveerd: naarmate meer mensen tweetalig werden, werd Yankee Dutch een bron van vermaak. Nog in de jaren tachtig werden in Pella op feesten, bruiloften en partijen stukken tekst in het Yankee Dutch voorgedragen, tot grote hilariteit van de aanwezigen. Om de woordspelingen te kunnen begrijpen, moet men goed bekend zijn met zowel het Nederlands als het Engels. De meeste woordgrappen zijn namelijk gebaseerd op gelijkkluidende Nederlandse en Engelse woorden met verschillende betekenis. Zo spreekt men over 'glad streets in January' (geen vrolijke, maar glibberige straten), en over een man 'spitting in his garden' (de man spuugt niet, maar gebruikt een spade).

Het genre van de Engels-Nederlandse mengtaal is overigens recent ook in Nederland opgekomen dankzij publicaties zoals *I always get my sin* en *We always get our sin too* uit 2005 en 2008 van Maarten H. Rijkens. Rijkens heeft hierin 'bizar' Engels vastgelegd dat hij uit de mond van Nederlanders gehoord zou hebben, zoals *How do you do and how do you do your wife?* Eerder al, sinds 1956, maakte leraar Engels Jan van der Meulen onder het pseudoniem John O'Mill nonsensgedichten die gebaseerd waren op letterlijke vertalingen uit het Engels of klankovereenkomsten tussen Engelse en Nederlandse woorden, met regels zoals 'Why do us chaps in overalls / never get no bitterballs?'

Amerikaans-Nederlands, Amerikaans-Vlaams en Amerikaans-Fries

De meeste Nederlandse, Vlaamse en Friese immigranten waren na de Tweede Wereldoorlog definitief overgegaan op het Engels, al dan niet via een tussenfase, het Yankee Dutch. In enkele geïsoleerde kolonies waarin van begin af aan de Nederlandse cultuur, gewoontes, geloof en taal centraal stonden, bleef onder ouderen tot in de tweede helft van de twintigste eeuw of zelfs tot op heden het Nederlands of Fries nog enigszins bewaard. In deze kolonies streefde men niet naar een snelle amerikanisering en gaf men de Nederlandse of Friese taal van generatie op generatie door. Die taal week af van de taal zoals die in Europa werd gesproken, en wordt daarom Amerikaans-Nederlands, respectievelijk Amerikaans-Vlaams of Amerikaans-Fries genoemd.

Het taalgebruik van sprekers van deze variëteiten is door een aantal onderzoekers vastgelegd. Helaas pas na de Tweede Wereldoorlog, toen deze variëteit al op zijn retour was en het aantal sprekers ervan drastisch was afgenomen. In 1966 hebben Jo Daan en

Henk Heikens van het Amsterdamse Meertens Instituut in enkele plaatsen, zoals Holland, Michigan en Pella, Iowa geluidsopnamen gemaakt van vrije gesprekken die zij voerden met Nederlands- en Friessprekenden. In 1972 heeft Paul Ostin een dissertatie geschreven over de taaleigenaardigheden van het Amerikaans-Vlaams, gebaseerd op één jaargang (oktober 1970 tot oktober 1971) van de *Gazette van Detroit*. In 1988 heeft Philip Webber een monografie gewijd aan het Nederlands zoals dat wordt gesproken in Pella, het zogenoemde Pella Dutch. En in 1989 hebben Jaap van Marle en Caroline Smits Nederlandssprekende informanten in Iowa 83 zinnnetjes en woordcombinaties laten vertalen van het Engels in het Nederlands, en een beoordelingstekst laten doen; voorts hebben ze enkele vrije gesprekken op geluidsband vastgelegd. Vervolgens hebben zij hierover enige artikelen gepubliceerd en in 1996 heeft Smits de gegevens uit de vertaal oefening tot onderwerp van haar dissertatie gemaakt. In alle genoemde publicaties behalve die van Van Marle en Smits, zijn enkele langere tekstvoorbeelden opgenomen, die een indruk geven van het taalgebruik van de informanten; in kader 4 staan enkele voorbeelden.

Kenmerken van het Amerikaans-Fries

Er is slechts weinig bekend over het Amerikaans-Fries. In 1928 rapporteerde Herman Bottema dat het Fries in Friesland, Winsconsin, vrij zuiver was gebleven, met weinig Engelse leenwoorden, zo bleek hierboven. Dit komt overeen met de ervaringen die Jo Daan veel later, in 1966, opdeed. Zij interviewde verschillende eerstegeneratie-immigranten of hun nakomelingen met als thuistaal Fries, onder andere in Whitinsville, Massachusetts en in Friesland, Wisconsin. In deze plaatsen werd thuis nog steeds Fries gesproken; de meeste sprekers kenden daarnaast ook Nederlands. Uit de interviews die Daan afnam, bleek dat het Fries in de VS veel minder was veranderd dan de Nederlandse dialecten. Uiteraard varieerde het taalgebruik per informant. De meeste informanten gebruikten wel enige Engelse leenwoorden. Het materiaal dat door Daan is verzameld, is verder nooit systematisch onderzocht. Wel heeft T. Anema in 1988 op basis van dit materiaal bekeken in hoeverre de klanken van het Fries uit Whitinsville waren beïnvloed door het Engels. Dat bleek het geval, zowel bij volwassen eerstegeneratie-immigranten als, in meerdere mate, bij immigranten die als kind naar de VS waren getrokken en bij tweedegeneratie-immigranten. In alle gevallen bleek de invloed echter beperkt. In 1995 hebben Jaap van Marle en Caroline Smits enkele vergelijkingen getrokken tussen het Amerikaans-Friese en het Amerikaans-Nederlandse werkwoordsysteem. Zij bevestigen de bevindingen van Daan dat het Amerikaans-Fries minder veranderingen kent dan het Amerikaans-Nederlands.

Kenmerken van het Amerikaans-Vlaams

De Vlaamse dialecten die door geïmmigreerde Vlamingen naar de VS zijn meegenomen, zijn net als de dialecten van Nederlandse landverhuizers in de VS genivelleerd: opvallende dialectverschijnselen die slechts in een enkel Vlaams dialect voorkomen,

Kader 4. Enkele tekstvoorbeelden van het Amerikaans-Nederlands, Amerikaans-Fries en Amerikaans-Vlaams.

Een voorbeeld van het Amerikaans-Nederlandse taalgebruik van Elisabeth Rus-Van Steenwijk, die in **1966** door Jo Daan werd geïnterviewd. Zij was geboren in Pella, haar grootouders van vaderskant waren in 1847 geëmigreerd, haar moeder kwam in 1891 uit het westen van de Betuwe.

‘Ja, maar zie je, mijn moeder die was maar zes jaar uit Holland, en vroeger leerden ze geen Amerikaans als ze uit Holland kwamme, want ’t was hier alles Hollands. Maar da’s met de wereldoorlog one is da veranderd, toe is ’t Amerikaans gekomme... O ja, we leerden wel Engels op skool, maar de minuut da we uit de skool kwamme, dan vloge we naar buite en dan was ’t alles Hollands.’

Een voorbeeld van het Amerikaans-Friese taalgebruik van een echtpaar dat in **1966** door Jo Daan werd geïnterviewd. De man was geboren in Makkum, Friesland en op 11-jarige naar Amerika geëmigreerd, en de vrouw was in Amerika geboren van Friestalige ouders.

‘Ik ken my net begripe hoe’t dy minsken dy’t yn Nederland, yn Friesland geboren binne – ken my niks skele hoe lang at se hjir west hê – at se dat dy tael nou fejitte.’ – ‘No, dat ken ik net begripe en dat leau ik ek net.’

Een voorbeeld van een raadsel in het Pella Dutch dat Philip Webber in **1988** heeft genoteerd:

‘Achter in de pasture staan twee palen, op die palen is een ton, op die ton is een draaiom [sic], op die draaiom is een bal, op die bal is een bos, en in die bos [uit het antwoord dat de informant zelf op het raadsel geeft, blijkt dat hij bedoelt: dat bos] lopen alle kleine krietertjes [kruipertjes]. Wat is dat?’

Het antwoord is natuurlijk een mens met luis in het haar.

Een voorbeeld van het Amerikaans-Vlaams dat in **1970-1971** in de *Gazette of Detroit* is gepubliceerd:

‘We zagen dadelijk dat we iets bijzonders zouden te smullen krijgen; we aten er een excellent diner (prime beef) met alle bijgerechten, het ontbrak er aan niets. We lieten het ons goed smaken. Daarna wenste Ray ons een aangenaam verder vervolg van onze reis en we zetten onze plezierritje voort. We reden voorbij Pelston, het koudste plekje van het noorden van Michigan en we feestten dan onze ogen aan het natuurschoon van die stille streek waardoor we bolden met de autobus. Eindelijk kwamen we aan de Machinaw brug. Die is 5 mijl lang,

de langste “single expansion” brug in de wereld... de zon zat op haar best en “dipte” zoals een grote vuurbal in het water.’

Een voorbeeld van het Amerikaans-Vlaams dat op 5 februari **2009** in de *Gazette of Detroit* is gepubliceerd:

‘Zijn kinderen gewichtheffers?

Als je kinderen naar school ziet gaan dan is het opvallend welke zware boekentas ze op de rug meedragen. Wat daar allemaal in steekt? Ik heb me die vraag ook al gesteld. Hoe dan ook, onderzoek wijst uit dat veel van die boekentassen veel te zwaar wegen voor die jonge ruggen. Volgens een reglement mag het maximum gewicht van een boekentas maar 10 procent wegen van het gewicht van de drager. Voor 80% van de leerlingen is dat gewicht hoger. Een artsenvereniging heeft gewaarschuwd voor de kwalijke gevolgen van te zware boekentassen.’

zijn verdwenen, maar het Amerikaans-Vlaams heeft duidelijk zuidelijke kenmerken behouden. Zo gebruikt men bijvoorbeeld het woord *teljoor* in plaats van het Standaardnederlandse *bord*. Het Amerikaans-Vlaams wijkt dus af van het Standaardnederlands en eveneens van het Amerikaans-Nederlands.

Paul Ostyn heeft de eigenaardigheden in het geschreven Amerikaans-Vlaamse taalgebruik onderzocht, maar niet gekeken naar de frequentie ervan. Daardoor krijgen we wel een goede indruk van de bijzonderheden in het taalgebruik, maar we weten niet hoe verbreid deze zijn. Desondanks komen er allerlei algemene zaken uit het onderzoek naar voren. Ostyn constateert dat er zowel in de woordenschat als in de grammatica allerlei invloeden te vinden zijn van het Engels. In de woordenschat gaat het niet alleen om leenwoorden maar ook om leenvertalingen en leenbetekenissen, en om veranderingen in het gebruik van bijvoorbeeld voorzetsels of aangepast idioom. Enkele voorbeelden: *wij hadden een goede tijd* in plaats van *we vermaakten ons* (naar het Engelse *we had a good time*), *met muziek bij...* in plaats van *met muziek door...* (naar het Engelse *with music by...*), en *hij blijft overleven door zijn echtgenote* (naar het Engelse *he is survived by his wife*).

Maar lang niet alle veranderingen in de woordenschat en de grammatica zijn te herleiden tot invloed van het Engels. Voor een deel is er ook sprake van taalverlies van het Vlaams. Zo wordt er soms in het Amerikaans-Vlaams een algemeen woord of een gelijkkluidend woord gekozen in plaats van een bepaald specifiek woord dat een lage frequentie heeft – en dat de taalgebruiker niet meer paraat heeft. Zo schrijft men *in Europa waren er veel oorlogen* in plaats van *in Europa woedden er veel oorlogen*.

In de grammatica vond Ostyn allerlei veranderingen, met name in de woordvolgorde, die noch te herleiden waren tot het Engels noch tot het Vlaams, maar het gevolg waren van hypercorrectie: het toepassen van de taalregels ook in gevallen waarin die in de Vlaamse dialecten van België niet gelden. Als voorbeeld noemt hij onder andere

de plaats in de zin van het woord ‘hier’: ze hebben een bijzonder schone winter **hier** kunnen doorbrengen – vergelijk het Engelse *they were able to spend an especially beautiful winter here*. Standaardnederlandse is: ze hebben **hier** een bijzonder mooie winter kunnen doorbrengen.

Daarbij wijst Ostyn erop dat men de invloed van het Engels niet moet overschatten. Bij iedere afwijking van het Standaardnederlands moet volgens hem eerst bekeken worden in hoeverre de afwijking niet onderdeel is van de moedertaal die de immigranten meegenomen hebben uit Vlaanderen. Zo is bijvoorbeeld *hij heeft er 7 jaar gebleven*, met het hulpwerkwoord *hebben*, niet ontstaan onder invloed van het Engelse *he has stayed there 7 years*, zoals men gemakkelijk zou denken. Weliswaar luidt de Standaardnederlandse vorm *is gebleven*, maar in het Vlaams is *heeft gebleven* normaal. Uiteraard kan het Engels in sommige gevallen het taalgebruik uit het dialect hebben versterkt.

Aangezien de *Gazette of Detroit* nog steeds verschijnt, is het mogelijk een vergelijking te trekken tussen het taalgebruik uit 1970-1971, dat door Ostyn is onderzocht, en het tegenwoordige Amerikaans-Vlaams (zie kader 4). Daaruit blijkt dat deze variëteit in de loop van de tijd meer is aangepast aan het (zuidelijke) Standaardnederlands: in 1970-1971 zijn duidelijk meer dialectismen (*bollen* voor ‘rollend voortbewegen’) en Engelse leenwoorden (*dippen*) of leenvertalingen (*zijn ogen feesten*) te vinden dan in 2009. Aangezien het om geschreven taalgebruik gaat, is het natuurlijk mogelijk dat de hoofdredacteur tegenwoordig de teksten strenger redigeert dan zijn voorganger dat 40 jaar geleden deed.

Kenmerken van het Amerikaans-Nederlands

Het meeste onderzoek is gedaan naar het Amerikaans-Nederlands. Uit de gegevens die Jo Daan in 1966 verzamelde, bleek dat het taalgebruik van de informanten grote individuele verschillen vertoonde: in de hoeveelheid leenvertalingen en leenwoorden uit het Engels, in de hoeveelheid grammaticale veranderingen ten opzichte van het Standaardnederlands, en in de hoeveelheid taalwisselingen tussen Nederlands en Engels. Ook waren in het Nederlands van de informanten verschillende regionale accenten te herkennen, maar deze waren niet te herleiden tot specifieke Nederlandse dialecten. De verschillen in taalgebruik werden veroorzaakt door allerlei niet-taalkundige variabelen en door de persoonlijke geschiedenis van de informanten, zoals verschillen in geloof, welstand, opleiding, en duur van het verblijf in de VS. Ook taalkundige variabelen zoals thuistaal en mate van tweetaligheid speelden een rol.

Door deze individuele verschillen was het vrijwel onmogelijk om tot algemene conclusies te komen over ‘het’ Amerikaans-Nederlands: de lijn tussen algemene taalkenmerken van het Amerikaans-Nederlands en individueel taalgebruik bleek vaak nauwelijks te trekken. Ook was door de verwantschap tussen Engels en Nederlands lang niet altijd uit te maken of een bepaald woord, een bepaalde klank of constructie, Engels of Nederlands was. Zo kan de uitspraak ‘skool’ voor *school* zowel teruggaan op de Engelse uitspraak van dit woord, als op die in de Nederlandse dialecten.

Wel bleek uit het onderzoek van Daan dat het merendeel van de informanten de klanken die in het Engels wel en het Nederlands niet voorkomen, niet gebruikte, evenmin in hun Engels als in hun Nederlands. De meeste informanten spraken in

1966 de *w* en *r* op zijn Nederlands uit: zij vormden de *w* met de onderlip en de boven-tanden en niet, zoals in het Engels, met beide lippen; de *r* werd meer voor in de mond gevormd dan in het Engels gebruikelijk is. Shetter, die in 1957 het taalgebruik in de katholieke gemeenschap van Little Chute had onderzocht, vond dat daar de uitspraak van de *w* en *r* wel waren beïnvloed door het Engels.

Van Marle en Smits hebben de gegevens van Daan uit 1966 vergeleken met de informatie die zijzelf in 1989 van informanten uit Iowa hadden verkregen. Volgens Van Marle en Smits ligt het Amerikaans-Nederlands uit 1966 dicht bij het Standaardnederlands en heeft het een 'niet-dialectisch' karakter, terwijl de verschillen tussen het Amerikaans-Nederlands en de standaardtaal in 1989 zijn vergroot. Dat komt doordat het Amerikaans-Nederlands zich ten opzichte van 1966 verder heeft ontwikkeld. Dat gebeurde deels onder invloed van het Engels (als voorbeeld geven zij de zeer zeldzame vorm *hij schrijfs* in plaats van *hij schrijft*, met de Engelse werkwoordsuitgang *-s*). Maar belangrijker achten zij dat het Amerikaans-Nederlands zelfstandige ontwikkelingen heeft doorgemaakt. Hierdoor verdwenen verschillende onregelmatige vormen; zo vormde men het meervoud *kalven* in plaats van het standaardtalige maar onregelmatige *kalveren*, of *omen* in plaats van *ooms*. De zelfstandige ontwikkelingen in het Amerikaans-Nederlands bestaan volgens hen vooral uit de reductie van taalvormen: diverse betekenisdragende vormonderscheidingen verdwijnen. Zo komt *wij loop* (misschien naar analogie van *ik loop*) in de plaats van *wij lopen*. Als oorzaak van de zelfstandige ontwikkelingen binnen het Amerikaans-Nederlands zien zij het feit dat het Amerikaans-Nederlands aan het 'desintegreren' is. Deze desintegratie wordt veroorzaakt door taalverlies bij sprekers die ooit Nederlands als eerste taal geleerd hebben, of door onvolledige taalbeheersing bij sprekers voor wie Engels van begin af aan de eerste taal was. Taalgebruikers verliezen de grammaticale regels en de normen voor het taalgebruik: men weet niet meer wat correct Nederlands is. Uit hun onderzoek blijkt echter ook dat er in de vrije gesprekken veel minder afwijkingen van het Standaardnederlands voorkomen dan in de vertaal oefening die ze afnamen. Volgens Smits zou dit verklaard kunnen worden uit het feit dat de taalgebruikers in gesprekken een beperkte woordenschat hanteren met vaste verbindingen en vormen die ze uit hun geheugen opdiepen. Waarschijnlijker lijkt echter dat in de vertaal oefening de brontaal – het Engels – interfereert en dat een vertaal oefening een minder goed meetinstrument is voor het taalgebruik.

Van de kant van Nederlandse dialectologen – met name Daan en Van Reenen – is op het onderzoek van Van Marle en Smits kritiek geuit. Die kritiek betreft met name het feit dat geen of te weinig rekening is gehouden met de (talige, sociale) achtergrond van de informanten en met de Nederlandse dialecten waarop het Amerikaans-Nederlands is gebaseerd. Een deel van de zogenaamd eigen ontwikkelingen van het Amerikaans-Nederlands blijkt te kunnen worden herleid tot de Nederlandse dialecten die door de immigranten in de negentiende eeuw naar de VS zijn meege-nomen. Van Reenen toont in een uitgebreid onderzoek bijvoorbeeld aan dat *hij hebt*, *wij doene(n)*, *ik doet* (in plaats van het Standaardnederlandse *hij heeft*, *wij doen*, *ik doe*) geen eigen ontwikkelingen in het Amerikaans-Nederlands zijn, maar teruggaan op het Gelders-Utrechts-Zuid-Hollandse dialect. Ook de vorm *leesden* in plaats van Standaardnederlands *lazen* blijkt te herleiden tot een Nederlands dialect. De keuze voor het



Illustratie 1.24 – Kaartje van de verbreiding van ik doet versus ik doen in de Nederlandse dialecten (bron: Van Reenen 1999: 72)

hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* in bijvoorbeeld *ik heb gegaan* in plaats van het standaardtalige *ik ben gegaan* is eveneens terug te voeren op de Nederlandse dialecten en niet op invloed van het Engelse *I have gone*, hoewel het Engels uiteraard de keuze voor *hebben* kan hebben bevorderd – Ostyn wees hier al eerder op.

Zowel Daan als Van Marle en Smits constateren grote individuele verschillen binnen het Amerikaans-Nederlands. Daan verklaart deze uit niet-taalkundige variabelen. Van Marle en Smits voegen daaraan als verklaring toe de geleidelijke overgang naar het Engels, die per taalgebruiker verschilt. Zij beschrijven die overgang als volgt. In de eerste fase is Nederlands de eerste en Engels de tweede taal, die de sprekers minder goed beheersen, en waaruit ze wel leenwoorden overnemen. In de tweede fase zijn de taalgebruikers tweetalig en kunnen beide talen invloed op elkaar uitoefenen. In de derde fase heeft het Engels de overhand en is de beheersing van het Nederlands minder, waardoor het Nederlands beïnvloed kan worden door het Engels, niet alleen meer in de vorm van leenwoorden, maar ook in klanken en de grammatica. In de vierde fase ten slotte zijn de sprekers eentalig Engels geworden en kennen zij hooguit nog enige Nederlandse woorden en uitdrukkingen. De snelheid waarmee de stadia worden doorlopen, verschilt per individu, per groep en per regio. Volgens Van Marle en Smits zijn de verschillen in fasen terug te vinden in de gegevensbestanden van 1966 en 1989: het bestand van Daan uit 1966 vertegenwoordigt een andere fase in de ontwikkeling van het Amerikaans-Nederlands dan het bestand dat zichzelf in 1989 hebben

aangelegd voor het Iowa Dutch. Dit suggereert echter dat de gegevens binnen de twee bestanden een eenheid vormen, terwijl dat evident niet het geval is. Zoals al eerder bleek vertoont het taalgebruik van de informanten in beide bestanden grote variatie.

Webber geeft een beschrijving van het Pella Dutch uit ongeveer dezelfde periode als Van Marle en Smits, namelijk 1988. Volgens hem komen de meeste klanken en vormen van het Pella Dutch overeen met het (gesproken) Standaardnederlands, maar er zijn ook dialectverschijnselen of regionale verschijnselen bewaard gebleven, zoals *bennen* in plaats van *zijn*, en het voornaamwoord van de derde persoon meervoud *hullie* in plaats van *zij*. Vroeger kende de taal zelfs nog meer dialectverschijnselen. Op de woordenschat van het Pella Dutch heeft het Engels invloed uitgeoefend in de vorm van leenwoorden, leenbetekenissen en leenvertalingen. Webbers conclusie is dat het Pella Dutch past binnen het spectrum van wat wordt beschouwd als acceptabel en mogelijk Nederlands. Moderne bezoekers uit Nederland oordelen dat het Pella Dutch ouderwets klinkt, aldus Webber. De taal die hij beschrijft maakt niet de indruk aan het desintegreren te zijn – maar wellicht is dit een kwestie van definitie.

Uit de verschillende bronnen blijkt dat de Amerikaans-Nederlandse spreektaal in de loop van de tijd dichter naar het Standaardnederlands toe groeide. Weliswaar spraken de eerste immigranten dat over het algemeen niet, maar de latere immigranten, met name in de twintigste eeuw, beheersten het Standaardnederlands vaker. Bovendien werden in de twintigste eeuw contacten met familieleden uit het oude moederland gemakkelijker door de verbeterde reismogelijkheden en postvoorzieningen, en had men ook via de gedrukte pers contact met het Standaardnederlands. Shetter constateerde dan ook in 1957 dat het Nederlands van de recentere immigranten in de katholieke enclave van Little Chute veel dichter bij het Standaardnederlands stond dan dat van de eerste kolonisten, waardoor dialectismen verdwenen.

Webber heeft in 1988 niet alleen de taal van Pella beschreven, maar ook de taalgebruikers. Hij heeft onderzocht wie wanneer Nederlands gebruikte. Daarvoor heeft hij ongeveer 200 à 250 mensen gevonden die nog Nederlands spraken, van wie 60 een vragenlijst hebben beantwoord. De meesten waren derde- of vierdegeneratiesprekers. Hij stelde vragen zoals: Tegen wie (ouders, grootouders, echtgenoot, kinderen, vriendjes) spreekt u Nederlands? Gebruikt u Nederlands in vloeken, in preken, in woede, op het werk, in telefoongesprekken, tegen dieren, in dromen, als geheimtaal? Heeft het gebruik van Nederlands status of voordeel? Uit de antwoorden kwam als tendens naar voren dat na de Eerste Wereldoorlog steeds minder Nederlands werd gesproken, hoewel men het toen nog kende, en de status van het Nederlands afnam, terwijl in de jaren tachtig, toen de kennis van het Nederlands heel erg verminderd was, de waarde en status van de taal juist weer toenamen. Het gebruik van Nederlands benadrukte de etniciteit en het groepsgevoel. Verder spraken vooral ouderen Nederlands, en lang niet altijd ook met hun kinderen: zij gaven het Nederlands dus niet door aan een volgende generatie, wat op termijn het einde van het Amerikaans-Nederlands betekent.

Opmerkelijk zijn in mijn ogen de overeenkomsten tussen het Amerikaans-Nederlands en het Leeg Duits. Beide variëteiten zijn pas beschreven toen ze op hun laatste benen liepen en het aantal sprekers gering en bejaard was. Beide variëteiten blijken conservatief te zijn en allerlei elementen bewaard te hebben van de oorspronkelijk door de immigranten meegenomen Nederlandse dialecten. Beide variëteiten hebben daarnaast ook

eigen ontwikkelingen doorgemaakt. Ze ondergingen allebei weliswaar invloed van het Engels, maar dat was – voor het Leeg Duits volgen we hier de opvatting van Buccini – relatief beperkt: in ieder geval zodanig beperkt dat de variëteiten – anders dan het Yankee Dutch – duidelijk herkenbaar bleven als Nederlands, zij het, volgens contemporaine Nederlanders, als ouderwets Nederlands. Een verschil tussen de variëteiten is dat het Amerikaans-Nederlands in de loop van de tijd enigszins is beïnvloed door het Standaardnederlands, terwijl dat met het Leeg Duits niet of nauwelijks het geval is geweest.

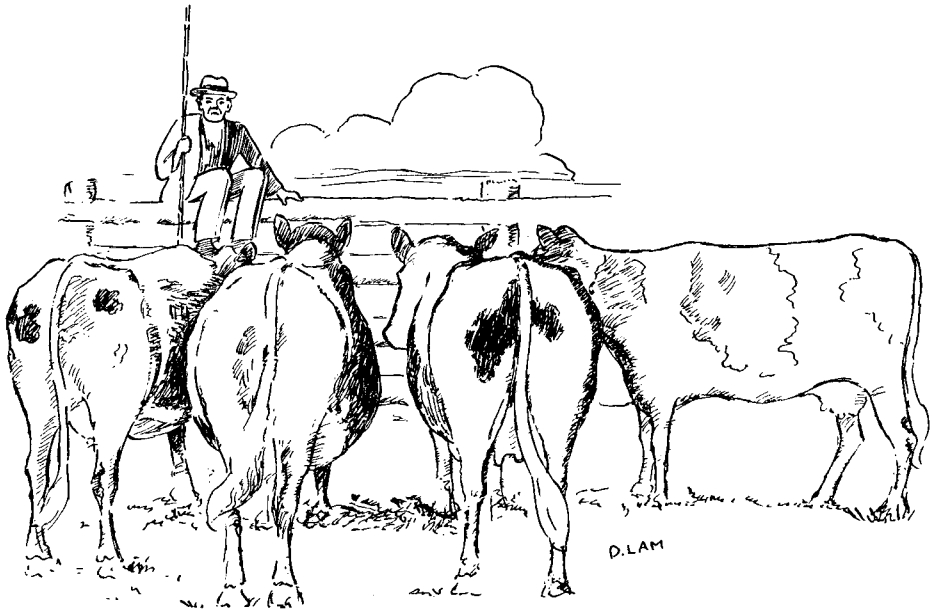
Het Amerikaans-Nederlands is hetzelfde lot beschoren als het Leeg Duits: het zal, samen met het Amerikaans-Fries en het Amerikaans-Vlaams, geleidelijk uitsterven met de laatste sprekers die hun kinderen hebben opgevoed in het Engels in plaats van het Nederlands. Dat uitsterven kan hoogstens een klein beetje uitgesteld worden door de paar cursussen Nederlands die onder andere in Pella worden verzorgd.

Wat er rest van de negentiende- en twintigste-eeuwse Nederlandse taal

Nederlanders die snel overgingen op het Engels, doorspekten hun Nederlands met Engelse woorden en leenvertalingen, zo bleek hierboven. Maar ook hun Engels was niet onmiddellijk vlekkeloos: dit vertoonde aanvankelijk nog veel Nederlandse invloed. Sommige Nederlandse leenwoorden in het Engels van Nederlandse immigranten of hun afstammelingen werden overgenomen door hun Engelse burens, precies zoals dat enkele eeuwen eerder gebeurd was met de Nederlandse leenwoorden van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten. Toch is er een verschil, zo zal blijken in hoofdstuk 2: niet alleen heeft het Amerikaans-Engels veel minder Nederlandse leenwoorden overgenomen van de tweede stroom immigranten, maar die woorden zijn bovendien veel minder verbreid. De meeste woorden die stammen uit de negentiende of twintigste eeuw, blijken slechts regionaal voor te komen en niet bekend te zijn in het algemene Amerikaans-Engels. Sommige ervan zijn zelfs maar heel kort en in een heel klein gebied gebruikt, zodat ze in geen enkel woordenboek zijn opgenomen. Dat ze ooit zijn gebruikt, blijkt slechts uit enkele artikelen die geschreven zijn op een moment dat er aanzienlijk meer Nederlands werd gesproken dan tegenwoordig.

Van Hinte was in zijn *Netherlanders in America* in 1928 nog optimistisch.

Hij constateerde weliswaar dat er op dat moment in het Amerikaans-Engels niet veel of zelfs geen woorden gebruikt werden van ‘Young-Dutch origin’, maar hij verwachtte dat dit zou veranderen omdat er op dat moment allerlei werken verschenen over het Nederlands-Amerikaanse leven en omdat veel Nederlandse immigranten langzamerhand belangrijke posities in het Amerikaanse culturele leven gingen bekleden. Die verwachting is maar gedeeltelijk uitgekomen. Er zijn sindsdien wel wat Nederlandse leenwoorden overgenomen, maar hun aantal is beperkt gebleven. Van Hinte maakte slechts één uitzondering (p. 1007): volgens hem had het Nederlands in die periode wél invloed op het gebied van de diamantbewerking, door de vooraanstaande positie van Nederlandse en Vlaamse diamantbewerkingen in New York. Zo spraken de Amerikaanse diamantbewerkingen over een *skive* (naar het Nederlandse *schijf*), waar hun Britse collega’s *disk* of *wheel* gebruikten. En een New Yorkse fabrieksmanager stuurde volgens Van Hinte



"Ja, maar die kous willen mij niet doorlaten"

Illustratie 1.25 – Voorbeeld van Yankee Dutch: 'Ja, maar die kous willen mij niet doorlaten'
(bron: pentekening van D. Lam in Nieland 1929: 123)

een order naar Amsterdam of Antwerpen, die luidde: 'Send immediately verstelpitten, doppen and tangen' – Nederlandse aanduidingen voor onderdelen die worden gebruikt bij het slijpen van diamanten. Al deze Nederlandse leenwoorden zijn inmiddels ondanks de voorspelling van Van Hinte volkomen in de vergetelheid geraakt.

In 1940 heeft Peter Veltman Nederlandse overblijfsels in Holland, Michigan vastgelegd. Hij vermoedde dat het Nederlands er binnen een paar jaar zou zijn verdwenen, maar dat heeft aanzienlijk langer geduurd – momenteel zijn er nog steeds Nederlandstaligen in Holland, hoewel hun aantal sterk is afgenomen. Veltman veronderstelde tevens dat enkele Nederlandse woorden en uitdrukkingen in de regio zouden blijven bestaan, ook nadat de Nederlandse taal was verdwenen. Daarin blijkt hij gelijk te hebben. Hij noemt vooral Nederlandse namen van voedingsmiddelen, zoals **advocaat**, **balkenbry**, **boerenjongens**, **erwten soup**, **hutspot**, **olykoek**, **pot eten** en **snert**, die allemaal vermeld zijn in 2.1, en **dingus** (zie 2.14). Voor andere woorden is zijn voorspelling niet uitgekomen, waarschijnlijk omdat de Nederlandse naam voor Amerikanen onuitsprekelijk is, bijvoorbeeld *bruine bonen met spek* ('brown beans with bacon'), *jan in de zak* ('a loaf made of buckwheat flour, served sliced, with melted butter and white or brown sugar') en *koffie kletz* ('chatter over coffee – in the morning men go to the local restaurants to discuss business matters over cups of good Dutch "Java"'). Ook een aantal letterlijk uit het Nederlands vertaalde uitdrukkingen is inmiddels grotendeels verdwenen, zoals *here around* in plaats van *around here*. Stopwoorden zoals *once* (*imagine once, listen now once*) en *too yet* (*I have to go there too yet*) tonen onmiddellijk een Nederlandse achtergrond van de spreker, die het Nederlandse

eens respectievelijk ook nog letterlijk in het Engels heeft vertaald. Engelstaligen hebben dit zelden overgenomen: volgens DARE is *too yet* ongebruikelijk, en van *once* wordt vermeld dat het vooral in Duitse vestigingen voorkomt. Daarentegen is *go with* in plaats van *go along* (naar het Nederlandse *ga mee*) volgens DARE heel gebruikelijk in Wisconsin en in Illinois; het komt vooral in het noordelijke binnenland voor, en is in sommige gebieden beïnvloed door het Nederlands, in andere door Duitse of Scandinavische constructies.

In 1958 heeft Dorothy Vander Werf de restanten van het Nederlands in Grand Rapids, Michigan beschreven. Zij vertelt dat enkele bedrijven in die periode Yankee Dutch gebruikten om de aandacht te trekken. Zo adverteerde een tankstation met:

De best of der lifes dey gif te you
 To service you all and rescue too
 If je have trouble mit your car or truck
 Phone de number below and you'll never be stuck.

Kennelijk was dit zowel voor Nederlandstaligen als voor Engelstaligen begrijpelijk – anders zou de advertentie zinloos zijn. Ook zij constateerde het veelvuldige gebruik van *once* (*let me see it once*). Studenten van Calvin College, ook degenen die geen Nederlandse achtergrond hadden, gebruikten volgens haar allerlei Nederlandse woorden. Zij beschreven smakeloos eten als *flauw*, noemden een borrel een *slokje*, en zeiden *the car went kapot* als de auto het begaf. Volgens Vander Werf werden Nederlandse uitdrukkingen onder andere verbreed dankzij de *coffee kletz*, de gewoonte van Nederlanders om onder het nuttigen van een kopje koffie de laatste nieuwtjes en roddels uit te wisselen. Niet-Nederlanders namen de Nederlandse uitdrukkingen over omdat ze trots waren op hun kennis van het Nederlands of om grappig te zijn. Alle uitdrukkingen die zij noemt, zijn echter inmiddels verdwenen, behalve *vies*, gezegd van smakeloos eten, en *I am benauwd*, gezegd als een kamer erg warm is (zie **benaut** en **feest** in 2.6). De Duitse tegenhangers van *kapot* en (*coffee*) *kletz*, namelijk *kaput* en *klatch*, zijn volgens DARE in grote delen van de VS springlevend.

In 1988 constateerde Philip Webber dat bezoekers van Pella opmerkingen maakten over Nederlandse woorden en uitdrukkingen die ze elders niet tegenkwamen. Als voorbeelden noemt hij een aantal woorden die ook vermeld zijn door Veltman en Vander Werf voor Michigan, zoals *benauwd*, *flauw*, *slokje*, *vies*, *going with*. Voorts merkt hij op dat een knoeiboel in Pella wordt aangeduid met *rommel* en dat als iemand ergens een puinhoop van maakt, men dat *knoeien* (*around*) noemt. Voorzetsels worden op onverwachte manieren in uitdrukkingen gebruikt, bijvoorbeeld **under through** (zie 2.14): *the water runs under through the bridge of the water runs under the bridge through*. Vooral het aantal op het Nederlands gebaseerde tussenwerpsels is volgens hem groot. Hij noemt zowel *once* als *too yet*, die soms zelfs in één zin worden gecombineerd, wat leidt tot hilarische zinnen als *would you like to lend a hand once too yet?* – een letterlijke vertaling van het Nederlandse *wil je ook nog eens een handje meehelpen?* Voorts noemt hij het gebruik van *say*, als vertaling van het Nederlandse *zeg* (*those were pretty good results, say!*), en de vraagzinnen *oh so?* en *oh not?* Tot slot meldt hij dat *coffeetime* (niet *coffee kletz!*) de lokale uitdrukking is geworden voor een maaltijd tussendoor en voor de dan genuttigde versnapering.

Uit de genoemde voorbeelden en uit hoofdstuk 2 blijkt, als gezegd, dat de bijdrage aan het Amerikaans-Engels van de Nederlandse immigranten uit de negentiende en



Illustratie 1.26- Advertentie voor erwtensoep
(bron: krantenknipsel ca. 1960 voor Royco-soepen)

twintigste eeuw veel beperkter is dan die van de zeventiende-eeuwse kolonisten. De vraag hoe dat komt, heeft Vande Kopple in 1982 ook beziggehouden. Hij wijst op het feit dat de Nederlanders in de negentiende en twintigste eeuw geen eenheid vormden. Een deel van hen paste zich snel aan de Amerikaanse maatschappij aan. Een ander deel hield vast aan de Nederlandse cultuur, taal en religie, maar ook dat deel was versplinterd en 'verzuild' – precies zoals in Nederland en België: de immigranten waren lid van verschillende geloofsgemeenschappen, zij spraken verschillende dialecten, en ze namen verschillende lokale gewoontes mee uit de gebieden waaruit ze afkomstig waren.

Met name het geloof voorkwam dat Nederlanders diepgaand contact hadden met de Amerikanen. Op het werk hadden zij oppervlakkige contacten met Engelssprekenden, maar in het privéleven hielden zij zich meer afzijdig en isoleerden zij zich: in de Nederlandse vestigingen golden allerlei beperkingen die waren ingegeven door het feit dat de kerk tegen wereldse vermaken was. Nog in 1947 was er in Zeeland geen theater of bioscoop; in Orange City, dat vlak bij een belangrijke verkeersweg ligt, waren in die periode op zondag alle winkels en tankstations gesloten. Ook nu nog vallen sommige door Nederlanders gestichte vestigingen, zoals South Holland, op door hun puriteinse levensstijl. De Nederlandse immigranten bekleedden bovendien aanvankelijk geen belangrijke functies in de Amerikaanse maatschappij. Zij leerden allemaal Engels, en degenen die daar fouten tegen maakten, werden zowel door jongere Nederlanders als door Amerikanen uitgelachen. Engels, met name goed Engels, had een hoger prestige dan Nederlands. Al deze omstandigheden waren ongunstig voor het uitlenen van woorden.

Dit alles verschilt aanzienlijk met de situatie van de zeventiende-eeuwse Nederlanders en hun nakomelingen: zij vormden enige tijd de elite, hun taal bezat veel prestige en werd ook overgenomen door mensen met een andere moedertaal. Ook van belang is de relatief geringe omvang van de Nederlandse immigratie. In totaal trokken tussen 1820 en 1949 ruim 265.000 Nederlandse immigranten naar de VS, maar uit andere landen kwamen er veel meer. In 1985 waren er volgens de historicus Robert P. Swierenga drie miljoen Amerikanen van Nederlandse herkomst, minder dan 1 procent van de bevolking. Die verhouding is veel kleiner dan toen eind achttiende eeuw de onafhankelijke Verenigde Staten van Amerika werden opgericht, want op dat moment vormden de Nederlandse Amerikanen – afstammelingen van de zeventiende-eeuwse kolonisten – met 80.000 mensen 3,5 procent van de bevolking. En in de staten New York en New Jersey was dat maar liefst 17 procent. Bovendien was het grondgebied van Amerika sinds de onafhankelijkheid veel groter geworden. En juist doordat de meeste negentiende-eeuwse immigranten bij elkaar gingen wonen in een beperkt aantal

plaatsen, hadden zij slechts op een heel klein deel van het Amerikaanse grondgebied invloed. Nederlandse leenwoorden bleven meestal beperkt tot dat kleinere gebied, terwijl de oudere leenwoorden eerst verbreid werden onder Engelssprekenden aan de oostkust en vervolgens vaak meegenomen werden naar het westen en zuiden van de VS, waardoor zij uiteindelijk over de hele VS uitzwermden.

Dat de eerste stroom Nederlanders trotser op hun afkomst was dan de tweede, blijkt ook uit hun achternamen. De negentiende- en twintigste-eeuwse immigranten wilden integreren in de Amerikaanse maatschappij. Daarom verengelsten zij hun familienamen, die in Engelse oren vreemd klonken. Lucas geeft hiervan in hoofdstuk 11 van zijn *Netherlanders in America* een groot aantal voorbeelden. Leden van de familie Vroegindewey veranderden hun onuitsprekelijke naam in Early of in Dewey. Vaak ging het om eenvoudige omzettingen: Bakker noemde zich Baker, De Jong werd De Young of eenvoudigweg Young, Gardenier werd Gardener, Glas werd Glass, Kok werd Cook, Mulder werd Miller, Stronk werd Strong, Vriend werd Friend, Wagenaar werd Wagner. Maar vooral namen die voor Amerikanen lastig uit te spreken waren, werden veranderd: De Leeuw werd Lion, Evenhuis werd Evenhouse, Groeneveld werd Greenfield, Jansen werd Johnson, Naaktgeboren werd Young (!), Oudshoren werd Oussoren, Overweg werd Overway, Van der Lane werd Van Lane, Van der Meulen werd Vandermoon, Vloedman werd Flutman, Woudhuis werd Woodhouse.

Dankzij deze verengelsing was iemands Nederlandse herkomst niet meer direct aan zijn achternaam te zien; dat was een verschil met de immigranten die in de zeventiende eeuw naar Noord-Amerika trokken, want hoewel hun naam soms een kleine spellingverandering ten opzichte van het Nederlands onderging (Van der Bilt werd Vanderbilt en dergelijke), bleef het Nederlandse karakter van hun naam meestal bewaard. Zij lieten zich dan ook voorstaan op hun Nederlandse wortels, terwijl de tweede stroom immigranten niet wilde opvallen in de Amerikaanse samenleving – hoewel uiteraard niet iedereen overging tot een dergelijke naamsverandering. Bovendien bleven sommige namen ondanks hun Engelse jas nog herkenbaar als Nederlands, bijvoorbeeld doordat ze begonnen met Van.

Niet overal werden overigens Nederlandse namen verengelst. Met name in plaatsen met omvangrijke Nederlandse bevolkingen was hiervoor minder noodzaak. Zo droeg omstreeks 1980 in Pella, Iowa nog ongeveer een kwart van de ongeveer 7.500 inwoners een achternaam die begon met Van (Vanden, Vander etc.) of De. Ook veel andere Nederlandse namen bleven in Pella bewaard, zoals Harmeling, Hiemstra, Gosselink, Kuiper, Nieuwsma, Vermeer, en zelfs Niemantsverdriet en Naaktgeboren. De namen werden bovendien op zijn Nederlands uitgesproken: Vroom rijmde op room en Huizer op het Engelse *miser*. Ook in Victor, Iowa, waar zich Vlamingen hadden gevestigd, bleven Nederlandse namen bewaard, en die waren herkenbaar aan de ‘Vlaamse’ spelling, bijvoorbeeld Claeys, de Meulenaere, De Coster, De Decker, Wauters.

De Nederlandse immigranten uit de negentiende en twintigste eeuw kozen voor hun kinderen Engelse voornamen zoals Annabelle, Caroline, Annette, Joyce of Andrew, Arthur, Earl, Marvin. Of men gaf een naam die in het Engels en het Nederlands ongeveer identiek was, zoals Esther, Hans, Nelly, Peter, Simon. In ieder geval niet een opvallend Nederlandse naam. Aaltje Visser werd Alice Fisher genoemd en Fennigje Blaauw werd Fannie Blue. Dit gebeurde ook in Nederlandse gemeenschappen

zoals Pella, maar met name oudere bewoners waren er hier nog in de jaren tachtig trots op als zij een Nederlandse naam droegen.

Ook de Friese eigennamen werden aangepast, soms nog ingrijpender dan de Nederlandse, omdat zij meer van het Amerikaans-Engels verschilden. De achternaam Banninga werd Banning, Dijkstra werd Dexter, Kerkstra werd Church, Mellema werd Miller, Okkinga werd King, Tjepkema werd Chapman, Zijlstra werd Sisco. In Nederlandse gemeenschappen bleven de Friese namen vaak wel bewaard. In Pella werden de van oorsprong Friese inwoners in de jaren tachtig wel gezamenlijk aangeduid als ‘the maws and the straws’, verwijzend naar het feit dat veel Friese achternamen eindigen op *-ma* of *-stra*. Friese voornamen werden eveneens verengelst: Bouke werd Bert, Ferke werd Fred, Jouke werd Jacob of Joe, Lolle werd Louis, Romke werd Ralph (of Roy), Sjoerd werd Stuart, Sybe werd Sidney, Yme werd Elmer. Voor meisjesnamen geldt hetzelfde: Boukje veranderde in Bessie, Fetje in Fannie, Maaike in Margaret, Minke in Minnie, Tsjitske in Jessie, Wijske in Winnie.

Hollandgekte

De taalkundige bijdrage van de negentiende- en twintigste-eeuwse Nederlandse immigranten mag dan beperkt zijn geweest, zij hebben wel een aandeel gehad in een opleving in de belangstelling voor de Nederlandse cultuur. Die belangstelling begon al vóór de aankomst van de eerste immigranten, halverwege de negentiende eeuw, en betrof aanvankelijk de Nederlandse wortels van New York. Het startsein werd in 1809 gegeven door de Amerikaanse schrijver Washington Irving, die onder het pseudoniem *Diedrich Knickerbocker* het satirische *A History of New York* publiceerde, gevolgd door de verhalen *Rip van Winkle* uit 1819 en *The Legend of Sleepy Hollow* uit 1820. Irving had geen Nederlandse achtergrond, maar in zijn tijd had de stad New York, waar hij in 1783 was geboren, nog een duidelijk herkenbaar Nederlands karakter, er was nog Nederlands op de straten te horen en veel vrienden van Irving waren van Nederlandse afkomst. Bovendien bezocht Irving in 1805 de Lage Landen. Het beeld dat hij van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten heeft geschapen, is lange tijd gezichtsbepalend geweest voor het idee van de Amerikanen over de Nederlandse ‘burghers’, zo blijkt in hoofdstuk 2. De historicus John Lothrop Motley gaf een wetenschappelijk meer verantwoord beeld van de Nederlandse Republiek in zijn *The rise of the Dutch Republic* uit 1856, en het vervolgwerk *History of the United Netherlands*.

De negentiende-eeuwse Nederlandse samenleving stond centraal in het kinderboek *Hans Brinker or The Silver Skates* van Mary Mapes Dodge, uit 1865. Generaties Amerikaanse kinderen zijn met dit boek opgevoed; het is sinds 1865 nooit uit de handel geweest. Dodge was nooit in Nederland geweest toen zij het boek schreef. Zij baseerde zich op de historische werken van Motley. Voor details over het dagelijks leven in Nederland kreeg zij informatie van de Nederlandse familie Scharff uit Newark, die in 1845 naar Amerika was geëmigreerd. Op het boek van Dodge gaat de mythe terug van het Nederlandse jongetje dat zijn vinger in de dijk steekt en zo een overstroming weet te voorkomen. Dit verhaal staat in hoofdstuk 18. Het gaat niet terug op een waargebeurde Nederlandse gebeurtenis, hoewel veel Amerikanen en Nederlanders menen van wel.

De meeste Nederlanders denken bovendien dat Hansje Brinker de hoofdrol speelt in dit verhaal, hoewel het gaat om een anoniem jongetje. In het Amerikaans-Engels is *finger in the dike* een gangbare uitdrukking geworden.

Tussen 1880 en 1920 ontstond er vervolgens in de VS een ware 'hollandgekte' of *Holland Mania*, zoals Annette Stott het noemt in haar boek uit 1998. Aanleiding hiervoor was de viering van een eeuw onafhankelijkheid in 1876. Verschillende Amerikaanse schrijvers beweerden dat de Republiek der Verenigde Nederlanden en niet Engeland de 'moeder' van de VS was. Maar ook de contemporaine Nederlandse kunst en cultuur kon zich verheugen in de warme belangstelling van tal van Amerikanen. Men wees op allerlei culturele en politieke instellingen en sociale gebruiken die Amerika te danken zou hebben aan Nederland. Amerikanen reisden naar de Lage Landen of naar Nederlandse nederzettingen binnen de VS om in aanraking te komen met de 'authentieke' Nederlandse cultuur.

De belangstelling was niet eenzijdig. Ook de Nederlanders raakten in de negentiende eeuw geïnteresseerd in de Amerikaanse samenleving, mede door berichten van Nederlandse immigranten. Nederland ontdekte Amerika via publicaties van reizigers, romanschrijvers, journalisten, politici en wetenschappers. In *Uncle Sam en Jan Salie* beschreef de Nederlandse historicus Lammers in 1989 hoe de Nederlanders door deze geschriften kennismaakten met de Amerikaanse wereld, Amerikaans gedachtegoed en Amerikaanse instellingen. Daarbij toonde men enerzijds grote bewondering voor de economische vooruitgang en de ondernemingslust van de Yankees, anderzijds

waren er kritische geluiden over bijvoorbeeld de Amerikaanse Burgeroorlog. Bij de viering van honderd jaar Amerikaanse onafhankelijkheid verschenen enkele artikelen waarin parallellen getrokken werden tussen Nederland en Amerika, en waarin George Washington een tweede Willem van Oranje heette te zijn. Ook de Amerikaanse taal kreeg in de negentiende eeuw in Nederlandse publicaties aandacht. In 1863 verscheen *De Vlugghe Engelschman*, een handleiding 'om zonder onderwijzer in korten tijd

Father Knickerbocker visits Washington Irving.
Knickerbocker's History of New York, was a
masterpiece of learned spoofing.



Illustratie 1.27 - 'Father Knickerbocker visits Washington Irving' (bron: Our Literary Heritage - A Pictorial History of the Writer in America, Van Wyck Brooks & Otto Bettmann; ongedateerde herdruk door Paddington Press van de editie 1956)

Engelsch te leeren lezen, schrijven en spreken'. Het boek, waarin de voorbeeldzinnen ook praktische reisinformatie gaven over bijvoorbeeld de spoorwegen ('In America there are only two classes'), beleefde ten minste 15 herdrukken. In 1854 publiceerde M. Keijzer een vertaling van het woordenboek van Bartlett onder de titel *John Russell Bartlett's Woordenboek van Americanismen, bewerkt door M. Keijzer*. Als redenen voor de publicatie werden de toename van het handelsverkeer met Amerika en van de Amerikaanse literaire werken genoemd, en tevens de grote aantallen landverhuizingen. In 1894 deed J.H. van der Voort *Hedendaagsche amerikanismen* het licht zien, een bewerking van *Current Americanisms* van T. Baron Bussel. Als argument werd ditmaal alleen het toegenomen aantal amerikanismen in Engelstalige romans en kranten genoemd. Over landverhuizers werd niet meer gesproken.

De piek in de belangstelling voor alles wat Nederlands en Vlaams was, ebde na 1920 in de VS weg. De Nederlandse en Belgische immigranten werden door de aanpassing van hun namen onzichtbaar in de Amerikaanse maatschappij, en het aantal leenwoorden dat de Amerikanen van de negentiende- en twintigste-eeuwse immigranten overnamen, was relatief beperkt. Maar op één terrein hebben de Nederlanders en Vlamingen in deze periode wel gelijk blijvende sporen nagelaten: de Amerikaanse topografie.

1.6 Nederlandse plaatsnamen uit de negentiende en twintigste eeuw

Veel van de nieuwe Nederlandse plaatsnamen die in de negentiende eeuw op de Amerikaanse kaart gezet werden, zijn tot op heden bewaard gebleven. Hieronder volgen de belangrijkste. Sommige plaatsnamen komen in meerdere staten voor. De plaatsnamen uit de negentiende en twintigste eeuw zijn voornamelijk toegekend door groepen Nederlandse protestanten die de nieuw gestichte plaats vernoemden naar de Nederlandse stad of provincie waaruit zij afkomstig waren. Enkele daarvan zijn inmiddels verdwenen. Zo hebben er in Michigan een plaats Hellendoorn en een plaats Staphorst bestaan, beide naar gelijknamige Nederlandse plaatsen. En niet alle Nederlandse of Vlaamse plaatsnamen zijn gesticht door immigranten: Harlingen, Texas dankt bijvoorbeeld zijn naam aan de overeenkomstige gunstige ligging van de Friese plaats en de naam Watervliet in Michigan is waarschijnlijk slechts toevallig identiek aan die van een plaats in België.

Er zijn veel minder katholieke nederzettingen met aan Nederland refererende plaatsnamen, maar ze bestaan wel, bijvoorbeeld New Netherland, Minnesota (inmiddels verdwenen) en Hollandtown, Wisconsin. Katholieken benoemden ook Wilhelmina, Missouri. Daarnaast is een aantal plaatsen vernoemd naar een plaats in België – soms door Vlamingen, soms ook door Walen, maar dat is niet altijd uit te maken. Dat geldt voor Antwerp, Michigan en Ohio, Brussels, Illinois en Wisconsin, Charleroy, Pennsylvania en Ghent, Minnesota. Belgische families uit Luxemburg en Wallonië zijn verantwoordelijk voor de namen Belgium, Bonduel, Luxemburg, Namur, Rosiere en Walhain – allemaal in Wisconsin.

Een aparte groep vormen namen die zijn toegekend ter ere van belangrijke Nederlandse financiers en landkopers. De New Yorkse plaatsen Barneveld, Batavia, Boonville, Cazenovia, DeRuyter, Leyden en Licklaen hebben hun bestaan en naam te danken aan de Holland Land Company die eind achttiende eeuw land opkocht. De aanleg van spoorlijnen, waaraan nieuwe halteplaatsen werden gevestigd, is deels medegefinancierd door Nederlanders, ter ere van wie de plaatsen Amsterdam, Missouri; De Queen, Arkansas; DeRidder, Louisiana; Hospers, Iowa; Mena, Arkansas; Nederland, Texas; Vandervoort, Arkansas; Vanoss, Oklahoma; en Zwolle, Iowa zijn genoemd. Nederland, Colorado, dankt zijn naam aan een Nederlandse mijnbouwmaatschappij en Enka, North Carolina, aan een katoenfabrikant.

Een aantal plaatsen heeft zijn naam te danken aan een beroemde Nederlander (vaak lid van het vorstenhuis) of een beroemde historische gebeurtenis: Barneveld, Wisconsin; Ghent in Ohio, West Virginia en Kentucky; Leyden, Massachusetts; Liege, Missouri; Nassau, New York; Orange City, Iowa; Waterloo in New York, Oklahoma en Oregon; Westerlo, New York; en Wilhelmina, Missouri. De meeste van deze namen zijn niet afkomstig van Nederlandse of Vlaamse immigranten.

Overigens is niet alles wat het lijkt... Zo is Deventer, Missouri, niet naar de gelijknamige Nederlandse plaats vernoemd, maar naar een zekere Deventer Miller: toen in deze plaats in 1910 een postkantoor werd geopend, deed de landeigenaar Frank May een aantal voorstellen voor een geschikte naam, gebaseerd op die van familie en vrienden, onder wie die van Deventer Miller. De regering verkoos de naam Deventer.

Amsterdam ID. De naam werd in 1909 gegeven door Nederlandse kolonisten, naar de grootste Nederlandse stad; ook **Amsterdam** MT dankt zijn naam aan Nederlandse kolonisten. Ouder is **Amsterdam** NY: deze plaats kreeg in 1804 zijn naam in een periode dat men exotische namen toekende en zich bewust was van de Nederlandse traditie in New York, die afkomstig was van de eerste stroom kolonisten. **Amsterdam** MO is zo genoemd omdat het bedrijf van de belangrijkste financier van de lokale spoorwegen in het Nederlandse Amsterdam was gevestigd. Die financier was de Nederlandse bankier en makelaar in koffie Jan de Goeijen, tot wie Arthur Stilwell, de grondlegger van de Kansas City Southern Railway, zich wendde toen zijn geld op was. De Goeijen ging in de jaren tachtig van de negentiende eeuw aandelen verkopen in de Amerikaanse

spoorwegen. Als teken van waardering vernoemde Stilwell verschillende plaatsen naar De Goeijen of zijn familieleden, of naar Nederlandse plaatsen waarmee hij een band had.

Antwerp MI en OH. Zo genoemd door Vlaamse immigranten naar de stad Antwerpen in België.

Barneveld WI. Gesticht in 1881 en vernoemd naar de zeventiende-eeuwse Nederlandse staatsman Johan van Oldenbarnevelt, vooral bekend uit J.L. Motley's *Life and Death of John Barneveld* (1874).

Barneveld NY is een eeuw ouder, maar eveneens vernoemd naar de Nederlandse staatsman: eind achttiende eeuw werd de Holland Land Company opgericht door dertien Amsterdamse investeerders, die land opkochten in het westen en midden van de staat New York en in het westen van Pennsylvania. Een van de agenten, Gerrit Boon, stichtte in 1793 de plaats

Oldenbarneveld(t), die vanaf 1819 de gemeente Olden Barneveld werd en, na een intermezzo onder de naam Trenton, sinds 1903 officieel Barneveld heet.

Batavia NY. De plaats en omgeving werd in 1792 aangekocht door de Holland Land Company en in 1802 werd Batavia het hoofdkwartier. Onder de investeerders van de Holland Land Company zaten enkele Nederlandse patriotten, die in 1795 de macht hadden gegrepen binnen de Bataafse Republiek, die in de plaats kwam van de Nederlandse Republiek. Naar deze republiek vernoemden zij de New Yorkse plaats: Batavia is de Latijnse naam voor Nederland.

Belgium WI. De plaats Belgium is gesticht tussen 1845 en 1860 door Luxemburgse families, die de plaats noemden naar België. Luxemburg hoorde met België in het begin van de negentiende eeuw bij het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden; in 1830 scheidde België zich af van Nederland en in 1839 werd Luxemburg opgesplitst: het grootste gedeelte werd een provincie van België, een kleiner deel bleef tot 1890 verenigd met Nederland en werd daarna zelfstandig. In Belgium WI wordt nog steeds ieder jaar het Luxembourg Fest gehouden.

Bonduel WI. Door Belgische immigranten genoemd naar de jezuïetenmissionaris Florimund Bonduel.

Boonville NY. Eind achttiende eeuw vernoemd naar Gerrit Boon, agent van de Holland Land Company, die deze stad stichtte. Boon had de stad de naam Kortenaer gegeven, naar de zeventiende-eeuwse Nederlandse admiraal Egbert Bartholomeusz Kortenaer.

Borculo MI. Midden negentiende eeuw zo genoemd door Nederlandse kolonisten die afkomstig waren uit de Nederlandse plaats Borculo.

Brussels IL, WI. Halverwege de negen-

tiende eeuw door immigranten uit België genoemd naar de Belgische hoofdstad die Vlamingen Brussel en Walen Bruxelles noemen.

Cazenovia NY. Eind achttiende eeuw door Jan Linklaen, agent van de Holland Land Company, vernoemd naar Théophile Cazenove, een andere agent van de Holland Land Company.

Charleroy PA. De stad is in 1890 gesticht door Belgische immigranten. Er werd een glasfabriek gevestigd, net als in de Belgische plaats Charleroi.

De Queen AR. Door de grondlegger van de lokale spoorwegen, Arthur Stilwell, genoemd naar de Nederlandse financier Jan de Goeijen. Omdat men de naam De Goeijen niet kon uitspreken, werd hij Jack of John De Queen genoemd, en die naam kreeg ook het stadje. Daar was De Goeijen niet blij mee: 'hoe zou jij het vinden als ik je zou zeggen dat ik mijn zoon naar jou heb vernoemd, en je zou erachter komen dat hij William heet?', schijnt hij Arthur gevraagd te hebben. De naam bood echter ook mogelijkheden: zo verschijnt het plaatselijke sufferdje vanaf 1897 onder de bijzondere naam *The DeQueen Bee*.

DeRidder LA. Arthur Stilwell vernoemde deze plaats naar de meisjesnaam van de Belgische schoonzuster van zijn belangrijkste financier Jan de Goeijen, Ella De Ridder-De Goeijen.

DeRuyter NY. Eind achttiende eeuw door Jan Linklaen, agent van de Holland Land Company, vernoemd naar de zeventiende-eeuwse Nederlandse admiraal Michiel Adriaensz. de Ruyter.

Drenthe MI. Midden negentiende eeuw door Nederlandse kolonisten genoemd naar hun plaats van herkomst, de gelijknamige provincie in Nederland. Er woonden hier ook immigranten uit Staphorst en omgeving, die aanvankelijk niet akkoord gingen met de naam Drenthe:

Staphorst ligt immers in Overijssel.

Een boze boer spijkerde dan ook een bord aan een boom met de tekst 'Hier begint Staphorst!'

Enka NC. De stad werd in 1928 gesticht voor de werknemers van de Amerikaanse afdeling van de Nederlandse Enka Company, op dat moment de grootste katoenfabrikant. Aanvankelijk heette dit bedrijf de Nederlandsche Kunstzijdefabriek. In de spreektaal werd de lange naam verkort tot de twee beginletters N en K, uitgesproken als Enka, en dit werd ook de officiële naam van het bedrijf.

Friesland WI. In het midden van de negentiende eeuw zo genoemd door Nederlandse kolonisten die afkomstig waren uit de provincie Friesland.

Vriesland MI werd gesticht door dominee Marten Ypma. In Wisconsin liggen ook het eveneens door Friezen gestichte **East Friesland** en **New Amsterdam**, dat in 1853 gesticht werd onder de naam Frisia.

Ghent MN. Door Vlaamse immigranten vernoemd naar de plaats Gent in België.

Ghent OH, WV en KY zijn vernoemd naar de Vrede van Gent, waarmee de oorlog van 1812 tussen de VS en het Verenigd Koninkrijk werd beëindigd; de oorlog ging onder andere over het bezit van Canada. Henry Clay, een van de Amerikaanse onderhandelaars, was degene die de plaats Ghent KY zijn naam gaf.

Graafschap MI. In het midden van de negentiende eeuw zo genoemd door kolonisten die afkomstig waren uit het graafschap Bentheim in Duitsland, oostelijk van Overijssel, waar een dialect wordt gesproken dat veel overeenkomst met het Twents heeft. In de negentiende eeuw ontstond hier een Oudgereformeerde Kerk die nauw aansloot bij de Afscheiding in Nederland.

Groningen MN. Zo genoemd door Nederlandse kolonisten naar de gelijk-

namige Nederlandse provincie of stad.

Ook de naam **New Groningen** MI is in de negentiende eeuw naar deze provincie of stad vernoemd. Inmiddels is de plaats onderdeel geworden van Zeeland MI en is de naam New Groningen alleen bewaard gebleven in eigennamen zoals New Groningen School en New Groningen Cemetery.

Hague ND. In 1902 gesticht door Nederlandse kolonisten en genoemd naar de Nederlandse stad Den Haag.

Harderwyk MI. Door Nederlandse kolonisten in de negentiende eeuw genoemd naar de Nederlandse plaats Harderwijk; inmiddels is de plaats onderdeel geworden van Holland MI en is de naam Harderwyk alleen bewaard gebleven in namen zoals Harderwyk Christian Reformed Church.

Harlem MI. Door Nederlandse kolonisten in de negentiende eeuw genoemd naar de Nederlandse plaats Haarlem.

Harlingen TX. Ontwikkelaar Lon C. Hill stichtte de stad in 1904 aan de noordelijke oever van de Arroyo Colorado-rivier. Hij wilde er een belangrijk handelsknooppunt van maken, dat goed bereikbaar was zowel over de weg als over water. Daarom noemde hij de stad naar de even strategisch gelegen Friese stad Harlingen, wat opmerkelijk is, want voor zover valt na te gaan had hij geen binding met Nederland of Friesland.

Hoboken NJ. De plaatsnaam is al bekend sinds de zeventiende eeuw, maar de gelijkenis met de vroegere Belgische plaats Hoboken bij Antwerpen (sinds 1983 een district van Antwerpen) is te danken aan volksetymologie die heeft plaatsgevonden in de negentiende eeuw. Oorspronkelijk noemden de Nederlanders de plaats in de zeventiende eeuw Hobocan Hackingh of Hopoghan Hackingh; Hobocan ging terug op een Algonkinwoord dat 'tabakspijp' betekende, en

hackingh was een afleiding van het Nederlandse werkwoord *hacken*, *hakken*, omdat de indianen op die plaats pijpen hakten uit de aanwezige stenen. De Nederlanders noemden de plaats ook wel Hoebuck of Hoboquin, maar nooit Hoboken (wat ook niet voor de hand lag, want er waren nauwelijks Vlamingen onder de Nederlandse kolonisten). Tijdens de Engelse periode gebruikte men in officiële documenten Hoebuck of Hoboquin. In de negentiende eeuw, toen dankzij Belgische immigranten de Antwerpse plaatsnaam meer bekendheid kreeg, is de naam gewijzigd en is de link gelegd met de Belgische plaatsnaam, met name in het tweedelige *History of New Netherland* van E. B. O'Callaghan uit 1846-1849. De naam **Hoboken** GA heeft evenmin een rechtstreekse band met België: de plaats is vernoemd naar Hoboken NJ. Geen van beide plaatsen is dus vernoemd door Vlaamse immigranten. **Holland** MI. Genoemd naar Holland, de naam van een Nederlandse provincie (tegenwoordig verdeeld in Noord- en Zuid-Holland) en bij uitbreiding gebruikt als synoniem voor Nederland. Vroeger waren hier ook de nederzettingen South Holland en North Holland gevestigd, maar die zijn inmiddels opgegaan in Holland. Holland MI heeft als bijnaam The Tulip City, omdat er sinds 1930 jaarlijks in mei het Tulip Time Festival wordt gevierd. Er zijn in de VS 28 plaatsen die Holland heten; deze plaatsen zijn in 1997 beschreven in het boek *Holland USA, in het spoor van de Nederlandse kolonisten. Een avontuurlijke reis langs 28 Hollands* door de journalisten Bram Donkers en Anne Wesseling. Driekwart van deze plaatsen heeft overigens geen enkele band met Nederland of met Nederlandse kolonisten, maar is vernoemd naar een grootgrondbezitter of investeerder die

Mr. Holland heette. In South Dakota ligt **New Holland**, dat wel is gesticht door Nederlandse immigranten, net als **New Holland** MI en **Hollandale** MN. **Hollandtown** WI is in 1851 gesticht door katholieke Nederlanders; het dorp heette eerst Franciskus Bosch, maar werd na twee jaar omgedoopt tot Hollandtown. **Hospers** IA. Door de spoorwegen, die hier een station bouwden, genoemd naar de Nederlander Henry Hospers, enige tijd burgemeester van Pella en stichter van Orange City, waar de stad Hospers niet ver vandaan ligt. **Leyden** MA. Deze plaatsnaam is niet afkomstig van Nederlandse immigranten. Leyden is in 1737 gesticht en kreeg in 1784 een zelfstandige status; men vernoemde de plaats toen naar de Nederlandse stad Leiden omdat de Pilgrim Fathers, de Engelse puriteinen die in 1620 naar Noord-Amerika waren getrokken om een kolonie in Massachusetts te stichten, voor hun vertrek naar Amerika enige tijd in het Nederlandse Leiden hadden gewoond. De keuze voor de plaatsnaam is volgens *Stewarts Concise Dictionary of American Place-Names* veelzeggend, want het toont aan dat men na de Amerikaanse onafhankelijkheid zocht naar nieuwe, niet-Engelse namen omdat Engelse namen impopulair waren geworden. **Leyden** NY dankt zijn naam, sinds 1797, aan de Holland Land Company. **Liege** MO. De verdediging van de Belgische stad in 1914 tegen de Duitse bezetter maakte zo'n diepe indruk in de VS, dat men in 1918 de Amerikaanse plaats naar de Belgische vernoemde – daarbij koos men voor de Franse naam Liège en niet voor de Nederlandse naam Luik. De naam is dus niet afkomstig van immigranten. **Lincklaen** NY. Eind achttiende eeuw vernoemd naar Jan Linklaen, agent van de Holland Land Company.

Luxemburg WI. De plaats is gesticht tussen 1845 en 1860 door Luxemburgse families.

Mena AR. De stad werd in 1896 opgericht, toen er een lokale spoorweg werd aangelegd, gefinancierd door onder anderen de Nederlander Jan de Goeijen. Mena werd genoemd naar zijn vrouw Mina de Goeijen-Janssen: Mina klinkt in het Amerikaans-Engels als Mena.

De naam is dus niet, zoals vaak wordt beweerd, een verkorting van de naam van de Nederlandse koningin Wilhelmina, die trouwens pas in 1898 de troon besteeg.

Middleburg IL. Zo genoemd door Nederlandse kolonisten die afkomstig waren uit de Zeeuwse plaats Middelburg.

Namur WI. De stad is omstreeks 1850 door Walen gesticht (Vlamingen noemen de plaats in België Namen).

Nassau NY. Prins van Oranje-Nassau is een Nederlandse titel – in 1.3 bleek al dat verschillende gewesten (counties) in Noord-Amerika in de zeventiende eeuw vernoemd zijn naar Oranje. In de negentiende eeuw werd ook Nassau in de naamgeving gebruikt: in 1899 kreeg het gewest Nassau in New York zijn naam, doordat de belangstelling voor het verleden toen opleefde. De titel Oranje-Nassau werd ook gedragen door Willem III, de stadhouder-koning. De rivier en het gewest **Nassau**, Florida, werden tijdens het Britse regime (1763-1783) naar zijn titel vernoemd.

Nederland CO. De stad kreeg zijn naam van een Nederlandse mijnbouwmaatschappij die in dit gebied in de negentiende eeuw verschillende mijnen aankocht. Men noemde de plaats zo omdat hij gelegen was ten zuiden van de op dat moment bloeiende stad Caribou, en velen naar het lager gelegen Nederland (letterlijk 'laag land') trokken om voorraden in te slaan. **Nederland** TX werd in

1897 gesticht door spoorwegmagnaat Arthur Stilwell: hij kocht de grond op en hij trok kolonisten aan, en als dank voor de Nederlandse financiers noemde hij de stad Nederland en regelde hij dat Nederlandse families over konden komen om rijst te gaan verbouwen in Texas.

Niekerk MI. Door Nederlandse kolonisten uit Graafschap MI in 1866 gesticht en genoemd naar de Nederlandse plaats Nijkerk in de provincie Gelderland; inmiddels is de plaats onderdeel geworden van Holland MI en is de naam Niekerk alleen bewaard gebleven in namen zoals Niekerk Christian Reformed Church.

Noordeloos MI. Aanvankelijk was het dorp onderdeel van Zeeland MI, maar in 1856 richtte men een eigen kerkgemeente op, waarvoor de Nederlandse dominee Koene van den Bosch werd aangetrokken; om de gemeente voor hem aantrekkelijk te maken, gaf men haar de naam van de Nederlandse geboorteplaats van de dominee: Noordeloos. In 1857 richtte de dominee de Noordeloos Christian Reformed Church op, waardoor Noordeloos de eerste Christelijk Gereformeerde Kerk van de VS heeft.

Oostburg WI. Halverwege de negentiende eeuw door Nederlandse kolonisten genoemd naar de gelijknamige Nederlandse plaats.

Orange City IA. De stad is in 1870 gesticht door Nederlandse kolonisten, voornamelijk afkomstig uit het uit zijn voegen groeiende Pella, onder leiding van de burgemeester van Pella, Henry Hospers. Orange City (in het Nederlands Oranjestad) werd genoemd naar de Nederlandse prins Willem van Oranje.

Overisel MI. Gesticht door dominee Seine Bolks en streekgenoten die de plaats vernoemden naar de Nederlandse provincie Overijssel, waar ze vandaan kwamen.

Pella IA. Zo genoemd door de stichter dominee Scholte. Hij noemde de stad naar het bergstadje Pella aan de overzijde van de rivier de Jordaan, waarheen de gemeente van Jeruzalem vluchtte toen de stad in 70 na Christus door de Romeinen verwoest werd. Wie wegvluchtte en Pella bereikte, was vrij. Vroeger bestond dan ook in het Nederlands de uitdrukking *ze zijn in Pella* voor ‘ze zijn veilig, ze zijn ontkomen aan de vervolging’. Ook de afgescheidenen zochten een veilige haven om hun geloof in vrijheid te kunnen belijden. De naam werd later door kolonisten, afkomstig uit Pella IA, overgedragen op de nieuwgestichte kolonie in **Pella**, Nebraska.

Rosiere WI. Halverwege de negentiende eeuw door Belgische immigranten vernoemd naar de Belgische plaats Rosières.

South Holland IK. Hier vestigden zich in 1847 Nederlandse kolonisten die de plaats eerst De Laage Prairie, ook Holland Bridge of Low Prairie noemden om hem te onderscheiden van een andere Nederlandse kolonie, hoger gelegen in het noorden, de Hooge Prairie (tegenwoordig Roseland). In 1870 werd er een postkantoor in de plaats gevestigd en veranderde de plaatsnaam in South Holland, ter ere van de Nederlandse provincie Zuid-Holland waar veel kolonisten vandaan kwamen. Nog steeds zijn de Nederlandse gereformeerde wortels nadrukkelijk in het dagelijks leven terug te vinden: zo zijn alle winkels en zaken op zondag gesloten, wordt er binnen de stadsgrenzen geen alcohol verkocht en is de verkoop van pornografie verboden. Het motto van de stad is ‘a community of faith, family, future’.

Vandervoort AR. Arthur Stilwell vernoemde deze plaats naar de meisjesnaam van de moeder van zijn belangrijkste financier Jan de Goeijen,

Van der Voort; eerst heette de plaats Janssen, naar de meisjesnaam van zijn echtgenote.

Vanoss, OK. De plaats, gesticht in 1908, is door de bewoners vernoemd naar de Nederlandse financier van de plaatselijke spoorlijn, S.F. van Oss uit Den Haag.

Walhain WI. Halverwege de negentiende eeuw door Belgische immigranten vernoemd naar de Belgische plaats Walhain.

Walloon Lake MI. Rond het meer waren ooit Walen gevestigd, vandaar de naam. Later noemde men het meer Bear Lake, maar toen men op een oude kaart de oorspronkelijke naam terugvond, werd de naam gewijzigd.

Waterloo NY. Vernoemd naar de Belgische plaats waar Napoleon Bonaparte in 1815 definitief werd verslagen. De naam werd ook toegekend als verwijzing naar de uitdrukking *zijn Waterloo vinden* ‘definitief verslagen worden’. Zo wil de traditie dat de naam **Waterloo OK** verwijst naar het feit dat de plaats vlakbij een steile plek ligt waar een spoorwegingenieur bijna zijn Waterloo vond. En Waterloo OR zou zo zijn genoemd nadat er een strenge gerechtelijke beslissing genomen was, aldus *Stewarts Concise Dictionary of American Place-Names*. De diverse Waterloo’s zijn dus niet vernoemd naar Belgische immigranten.

Watervliet MI. In 1833 werd de stad gesticht onder de naam Waterford, als verwijzing naar het stromende water van de Paw Paw-rivier. Toen er in 1849 een postkantoor werd gevestigd, moest de naam worden gewijzigd omdat er in Michigan al een andere plaats met die naam bestond. Men koos nu voor de Nederlandse naam Watervliet, letterlijk ‘stromend water’. Die keuze is opmerkelijk: kennelijk kende men voldoende Nederlands om de Engelse

naam in een Nederlandse om te zetten. Zou de beheerder van het postkantoor, mr. Isaac Swain, van Nederlandse komaf zijn geweest? De stad **Watervliet** NY werd in 1788 gesticht en kreeg een Nederlandse naam ter ere van de oorspronkelijke zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten.

Westerlo NY. In 1815 vernoemd naar de Groninger Eilardus Westerlo (1738-1790), die in 1760 predikant werd in Albany en die de Amerikaanse onafhankelijkheid steunde door in 1782 de welkomsttoespraak uit te spreken tijdens een bezoek van generaal Washington aan Albany. De plaats is dus niet vernoemd naar de Belgische plaats Westerlo.

Wilhelmina MO. Begin twintigste eeuw zo genoemd door de stichters van de vestiging, Nederlandse katholieken, naar de toenmalige koningin van Nederland.

Zeeland MI. Gesticht door dominee Cornelis van der Meulen en Zeeuwen die met hem meegekomen waren, en daarom genoemd naar de gelijknamige provincie in Nederland.

Zwolle LA. Arthur Stilwell vernoemde deze plaats naar de geboorteplaats van zijn belangrijkste financier Jan de Goeijen.

Zutphen MI. Door Nederlandse kolonisten in de negentiende eeuw genoemd naar de gelijknamige stad in Nederland.

De geografische namen in de VS die te danken zijn aan de tweede stroom Nederlandse immigranten, liggen aanzienlijk meer over het continent verbreid dan die van de eerste stroom. Daarentegen is de invloed van de tweede stroom op de Amerikaanse topografie wel eenzijdiger dan die van de eerste: de negentiende- en twintigste-eeuwse kolonisten hebben vrijwel uitsluitend plaatsnamen geleverd, terwijl de zeventiende-eeuwse kolonisten ook vele waternamen en namen voor opvallende kenmerken van het Amerikaanse landschap hebben benoemd (zie 1.3 en 2.5).

1.7 De Nederlandse taal en cultuur in de VS anno 2009

Het aantal sprekers van Amerikaans-Nederlands, Amerikaans-Vlaams en Amerikaans-Fries is momenteel nog slechts gering, de meesten zijn bejaard, en hun aantal neemt alleen nog maar af. Volgens de US Census 2000 gaven nog slechts 150.000 mensen op dat ze thuis Nederlands met elkaar spreken (zie www.mla.org/map_data). En 5 jaar later, in 2005, blijken dat er nog slechts ruim 130.000 te zijn. In dit tempo is het Nederlands over 32,5 jaar uitgestorven, maar dat lijkt gezien de leeftijd van de meeste sprekers een geflatteerd cijfer. Uit die Census 2000 bleek verder dat de meeste Nederlandssprekenden in California wonen (ruim 27.000), gevolgd door Pennsylvania, Florida en New York met ruim 10.000, Ohio met ruim 9.500, waarna in aflopende volgorde Michigan, Indiana, Texas, New Jersey, Washington, Illinois en Wisconsin. In de overige staten wonen minder dan 3.000 Nederlandssprekenden. Er blijken overigens maar liefst 387 verschillende talen te worden gesproken in Amerikaanse huishoudens. Toch zijn de Nederlanders niet helemaal opgelost in de befaamde *melting pot*. Volgens dezelfde US Census 2000 beschouwen namelijk 4,5 miljoen Amerikanen zich geheel of gedeeltelijk als afstammelingen van Nederlanders, dat

is 1,6 procent van de bevolking. Evenveel Amerikanen beschouwen zich als Noor, en iets meer (4,9 miljoen) als Schot. Ter vergelijking: 42,8 miljoen mensen (15,2 procent) beschouwt zich als Duitser. Sinds 2000 is het aantal mensen dat opgeeft Nederlandse wortels te bezitten zelfs nog gestegen: inmiddels ligt het boven de 5 miljoen.

Het lijkt erop dat hoe meer de Nederlandse taal terrein verliest, des te sterker de Nederlandse en Vlaamse etniciteit worden benadrukt, zij het op een wat folkloristisch aandoende manier. Je kunt kennelijk trots zijn op je Nederlandse achtergrond zonder de Nederlandse taal te kunnen spreken. In Pella, Iowa waren omstreeks 1980 opschriften op autobumpers te lezen als *You're not Mutch* [sic] *if You're not Dutch*, en in Victor, Iowa, waar zich vooral veel Vlamingen hadden gevestigd, *Being Belgian is Beautiful*. In het Engels, dat wel. *You're not much if you're not Dutch* wordt, zo blijkt op internet, in allerlei varianten nog steeds gebruikt en zelfs wel op tegeltjes gedrukt, en Facebook kent een discussiegroep getiteld *If You Ain't Dutch, You Ain't Much*, 'A Group For Those Who Love the Dutch'. Angie uit Colorado ('growing up in Iowa, I learned many "frugal Dutch" tips from my mom and grandma'), houdt een weblog bij getiteld 'Being Dutch, gets you much'.

In de oorspronkelijke Nederlandse enclaves zoals Pella en Holland bedienen sommigen zich tijdens speciale gelegenheden, zoals familiereünies of begrafenissen, van Nederlandse woorden of uitdrukkingen om het wij-gevoel te versterken. Men laat zijn Nederlandse achtergrond blijken door in het gesprek een enkel Nederlands woord te gebruiken, bijvoorbeeld *goeie morrege*, *alles goed?* of *potdorie*. In Pella begroette men elkaar in de jaren tachtig wel met *How are you doing*, *you old lamzak* (*mieter*, *smeerlap*, *paardedief* etc.). Vooral dit laatste klinkt Nederlanders verbazingwekkend in de oren, want de goedmoedige scheldwoorden *lamzak*, *mieter*, *paardedief* zijn in het Europese Nederlands tegenwoordig volstrekt verouderd en *smeerlap* is een vrij sterk scheldwoord. Op de website van Pella zijn – in het Engels – 'Old Dutch recipes' te vinden voor onder andere Sint Nickolaas Koekjes (Santa Claus Cookies), Nieuwjaarskoekjes (New Years Cookies), Poffertjes (Holland Fritters), Balken Brij (Breakfast Dish), Hoofd Kaas (Head Cheese) en Erwten Soep (Pea Soup). Het Nederlands heeft in deze vestigingen prestige en mensen zijn er trots op als ze het nog kunnen spreken, al gaat het vaak om slechts enkele woorden of uitdrukkingen. In Central College in Pella en in Orange City, Iowa worden Nederlandse cursussen gegeven om dat Nederlands wat bij te spijkeren of te leren.

Er zijn allerlei festiviteiten die de 'Dutch heritage' in ere houden. In Pella en Orange City, Iowa en in Holland, Michigan wordt jaarlijks in mei het Tulip Time Festival gevierd, in Pella sinds 1929 en in Orange City sinds 1937. Er worden parades gehouden, deelnemers rijden in versierde wagens rond, dragen Nederlandse klederdrachten en klompen, en schrobben de straten. Er is een Nederlandse markt waar men drop, pindakaas en gestampte muisjes kan kopen, en 'Klompen Dancers' voeren volksdansen uit. Deze Tulip Time Festivals hebben geen directe wortels in Nederland en België: wellicht gaan zij in de geest terug op de meifeesten die vroeger in de Lage Landen werden gehouden, maar de Amerikaanse feesten hebben dan wel een geheel eigen karakter gekregen. Inmiddels worden ook in de Nederlandse bollenstreek zogenoemde tulpenfestivals georganiseerd als de bloembollen uitkomen – het is opmerkelijk dat de naam *tulpenfestival* daarbij wel eens overgewaaid zou kunnen zijn vanuit Amerika. Veel van de onderdelen van de festiviteiten, zoals klompensdansen of het lopen in klederdracht, zijn in Nederland zelf vrijwel verdwenen. Zouden sommige

zogenaamd oud-Nederlandse tradities, in Amerikaanse vorm, wellicht in de VS bewaard blijven nadat ze in Nederland uitgestorven zijn? En misschien wel weer in vernieuwde vorm terugkeren naar de Lage Landen? Behalve het Tulip Time Festival in mei worden in Pella in december *Sinterklaas* en in juli *kermis* gevierd. Op basis van de jaarlijkse feesten krijgen Amerikanen wel een heel bijzonder beeld van Nederland. Maar ze leren wel enkele Nederlandse woorden kennen, zoals **kermis** (zie 2.7), *klompen* en *Sinterklaas* (zie **Santa Claus** in 2.11).

16 november geldt sinds 1990 als Dutch-American Heritage Day en 19 april als Dutch-American Friendship Day. Sinds 2005 worden ieder jaar in november in New York vijf Dutch Days gevierd, culturele dagen waarin men aandacht besteedt aan de ononderbroken invloed van de Nederlandse kunst en cultuur op de stad New York. Het festival is opgezet door de toenmalige drie directeurs van Dutch-American 'sites' in New York City, namelijk Sean Sawyer van het Wyckoff Farmhouse Museum, Felicia Mayro van St. Mark's Historic Landmark Fund en Susan De Vries van Dyckman Farmhouse Museum. Ook elders bestaan musea die informatie verschaffen over de eerste of de tweede stroom Nederlandse immigranten: Holland, Michigan heeft het Holland Museum, Calvin College in Grand Rapids, Michigan heeft een Heritage Hall waar materiaal wordt bewaard over de Nederlandse vestigingen in Amerika uit de negentiende eeuw, vooral met betrekking tot de Christian Reformed Church. Northwestern College in Orange City en de Pella Public Library hebben een Dutch Heritage Room. En in de jaren zestig zijn enkele Nederlandse koloniale huizen uit de zeventiende eeuw gereconstrueerd, zoals het Jan Martense Schenck house uit 1675 in het Brooklyn Museum en het Voorlezer House in Richmond, Staten Island.

Nederlandse en Belgische immigranten kunnen lid worden van een zeer groot aantal verenigingen die de contacten tussen Nederland, België en de VS bevorderen en de wederzijdse gevoelens warm houden. De verenigingen organiseren bijeenkomsten op belangrijke feestdagen zoals Koninginnedag en Sinterklaas. De grootste vereniging voor Dutch Heritage in de VS vormt de Dutch International Society (DIS) in Grand Rapids, Michigan, die het licht zag onder de naam de Dutch Immigrant Society. De vereniging geeft het zogenoemde *DIS magazine* uit. De invloedrijkste bilaterale stichting is de Netherland-America Foundation (NAF), die in 1921 is opgericht door onder anderen Franklin D. Roosevelt. De stichting, waarvan prinses Margriet en haar echtgenoot de beschermers zijn, heeft tot doel het initiëren en ondersteunen van uitwisselingsprogramma's tussen Nederland en de VS op het gebied van onderwijs, kleinkunst, wetenschappen, etc. Hiertoe worden onder andere de Fulbright-beurzen beschikbaar gesteld. In 1965 startte het ANP met de uitgave van een Engelstalige nieuwsbrief voor de buitenlandse gemeenschap, het *ANP News Bulletin*. In 1997 nam het Netherlands Info Services BV (NIS) het tijdschrift over en zette het voort onder de naam *NIS News Bulletin*. Het is de langst verschijnende Nederlandse krant in het Engels.

Daarnaast zijn er allerlei lokale verenigingen, verspreid over de hele VS. Op de website van NY400 Holland on the Hudson, speciaal ingericht voor de herdenking van 400 jaar blijvende vriendschap tussen Nederland en de VS, staat een lijst van maar liefst 75 verenigingen (www.ny400.org/get_in_touch.php). Hun namen zijn allemaal Engelstalig of gevormd van internationale woorden, op enkele aardige

uitzonderingen na: de Hollandse Jonkies in Amerika in Gillette NJ, De Wapenbroeders in Corona CA, Voor Elk Wat Wils in Grand Rapids MI en De Wieken in Raleigh NC. Sommige van de verenigingen zijn opgericht als gezelligheidsverenigingen, andere om culturele of zakelijke belangen te behartigen, een enkele draait om sport of toneel, of is speciaal voor homoseksuelen. De meeste staan open voor Nederlanders, Vlamingen en geïnteresseerden. Veel ervan hebben een website en sommige geven een nieuwsbrief uit. In vijftien staten worden bovendien borrels voor het Dutch expat network gehouden (zie nlborrels.com).

Op de website goDutch.com wordt een omvangrijke lijst gegeven van bedrijven die zich speciaal richten op de Nederlandse markt in de VS, die Nederlandse producten aanbieden of die door Nederlanders worden gerund. Het kost geld om te adverteren op deze website, maar veel bedrijven vinden het kennelijk belangrijk erop aanwezig te zijn. In februari 2009 is het Flanders House geopend in New York. Dit is een non-profitorganisatie die alle Vlaamse activiteiten in de VS op het gebied van handel, toerisme en dergelijke coördineert. De bundeling van activiteiten heeft tot doel een consistent beeld van Vlaanderen in de VS te scheppen. Op internet wordt wekelijks een Engelstalig onafhankelijk nieuwsmagazine over Vlaanderen gepubliceerd, Flanders Today (www.flanderstoday.eu).

Voor Amerikanen die willen weten wie hun ‘Dutch ancestors’ waren, bestaan er speciale websites als www.traceyourdutchroots.com/roots en www.genlias.nl/en. Internet heeft Amerikanen met heimwee naar hun ‘Dutch Heritage’ sowieso een boel te bieden. Er bestaan diverse websites waar men herinneringen kan ophalen en van gedachten kan wisselen met geestverwanten; zo kan men zich bij goDutch.com abonneren op *the Windmill Herald*, ‘Your Dutch North American newspaper’, en men kan kwaliteitsvoedsel bestellen bij de website van Dutch heritage baking and catering. Ook de Vlamingen in en rond Detroit of in Victor hoeven niet verstoken te blijven van herinneringen aan hun vaderland. Zij kunnen de *Gazette van Detroit* lezen, geschreven door en voor (afstammelingen van) Vlaamse immigranten en in 2006 geheel gerestylet, en hun heimwee verdrinken in Vlaamse cafés. Ze kunnen eenmaal per jaar nog balspelen zoals **rolle bolle** (zie 2.11) beoefenen, die in hun land van herkomst al verdwenen zijn. Of ze kunnen het twee keer per jaar verschijnende *Flemish American Heritage Magazine* lezen, dat sinds 1983 wordt gepubliceerd door de Genealogical Society of Flemish Americans in Roseville, Michigan.

De laatste decennia figureert de Nederlandse cultuur in een aantal Amerikaanse literaire werken. Hierin komen voor de couleur locale allerlei Nederlandse woorden voor. In 1995 publiceerde Michael Pye *The Drowning Room*, dat in 1642 speelt, gedeeltelijk in Amsterdam en gedeeltelijk in Nieuw-Amsterdam, met een zekere Gretje Reyniers in de hoofdrol. In 1998 schreef Tracy Chevalier *Girl with a Pearl Earring* over het dienstmeisje op een schilderij van Johannes Vermeer. *City of Dreams: A Novel of Nieuw Amsterdam and Early Manhattan* van Beverly Swerling uit 2002 en *The Mevrouw Who Saved Manhattan: A Novel of New Amsterdam* van Bill Greer uit 2009 zijn in Nieuw-Nederland gesitueerd. Daarnaast verschijnen er, zo blijkt bijvoorbeeld op de website goDutch.com, talloze non-fictieboeken voor een algemeen publiek over Nederlandse immigratie, cultuur, kunst, design, recepten en de Nederlandse taal.

Ook in wetenschappelijke kringen hebben de Nederlandse cultuur en geschiedenis niet te klagen over aandacht. Ik beperk me tot enkele highlights. Vanaf 1974 heeft Charles Gehring in opdracht van de New York State Library de Nieuw-Nederlandse documenten in New Yorkse archieven in het Engels vertaald. Inmiddels zijn er achttien delen verschenen. De werkzaamheden vallen onder het New Netherland Project; zie de informatieve website www.nnp.org. Op de website is onder andere een omvangrijke lijst te vinden met biografieën van beroemde ‘Dutch Americans’, van Humphrey Bogart, Marlon Brando, Dick van Dyke, Clint Eastwood, Thomas Edinson, Audrey Hepburn, Willem J. Kolff, Willem de Kooning, Herman Melville, Piet Mondriaan en Meryl Streep tot Bruce Springsteen. Het New Netherland Project wordt gesteund door het New Netherland Institute, dat door middel van een groot aantal activiteiten aandacht vraagt voor de Nederlandse geschiedenis van koloniaal Amerika. Het geeft een kwartaalblad uit getiteld *De Nieuw-Nederlandse Mercurius*.

Mede op basis van de nieuwe gegevens die door het New Netherland Project beschikbaar zijn gekomen, zijn er recent enkele nieuwe werken geschreven over de Nieuw-Nederlandse periode: in 2004 het al genoemde *The Island at the Center of the World* van Russell Shorto en in 2005 *New Netherland: A Dutch Colony in Seventeenth-Century America* van de Nederlandse historicus Jaap Jacobs. In 2006 publiceerde Hans Krabbendam een boek over Nederlandse emigratie naar Amerika tussen 1840 en 1940.

Het is opmerkelijk dat het aantal universitaire instellingen in de VS waar Nederlands wordt gedoceerd, de laatste jaren is afgenomen, ondanks de genoemde wetenschappelijke belangstelling voor de Nederlandse geschiedenis en kunst.

In 1949 waren dat er twee: Columbia University en Calvin College. In 1960 was dit aantal opgelopen tot 6 en in 1977 zelfs tot 24. Maar daarna heeft opnieuw een daling ingezet: in 2009 wordt Nederlands op nog maar 15 instellingen gedoceerd.

Drie daarvan bevinden zich in New York: State University of New York, Albany; Cornell University, Ithaca, New York; en Columbia University, New York. Twee ervan zijn opgericht door de Christian Reformed Church: Calvin College, Grand Rapids, Michigan en Dordt College, Sioux Center, Iowa. De overige zijn de University of Michigan, Ann Arbor; University of Texas, Austin; University of California, Berkeley; University of California, Los Angeles; Indiana University; University of North Carolina; University of Maryland; University of Wisconsin, Madison; University of Minnesota; en University of Pennsylvania. In het studiejaar 2007-2008 waren er 915 studenten die Nederlands aan een universiteit in de VS volgden.

Het lijkt alsof er in de VS in de laatste decennia van de twintigste eeuw en het eerste decennium van de 21e eeuw sprake is van een kleine hausse in belangstelling voor Nederland. Ontwaren wij hier een nieuwe Holland Mania, vergelijkbaar met die van rond de vorige eeuwwisseling, of is dit wishful thinking? De tijd zal het leren. Wellicht wordt de trend versterkt door het Hudson-herdenkingsjaar in 2009. Voor de Nederlandse taal maakt dat in ieder geval niet uit, want die zal als thuistaal in de VS geen opgang meer maken. Het Amerikaans-Engels zal dan ook geen nieuwe Nederlandse leenwoorden meer overnemen van immigranten of afstammelingen van immigranten uit de negentiende of de twintigste eeuw. Inmiddels is de bijdrage die het Nederlands in de afgelopen vier eeuwen aan het Amerikaans-Engels heeft geleverd, echter substantieel te noemen. Waaruit die bijdrage bestaat, blijkt in het volgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK 2.

Nederlandse woorden die
een stempel gedrukt hebben
op het Amerikaans-Engels:
een thematisch glossarium

2.0 Inleiding: bronnen en inrichting van het glossarium

In onderstaand glossarium ligt de nadruk op Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels die nog steeds voorkomen – hoewel sommige ervan inmiddels historische termen zijn geworden -, en op woorden die in meerdere bronnen zijn vermeld. De woorden zijn vooral verzameld uit de vele woordenboeken die de bijzondere Amerikaans-Engelse woordenschat beschrijven (zie de literatuur achter in dit boek). Een minderheid van de woorden is inmiddels uit het Amerikaans-Engels verdwenen. Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels die slechts één of enkele malen genoemd worden, zijn niet opgenomen. Als voorbeeld kan de volgende lijst uit Menckens *The American Language* uit 1937 dienen. Op pagina's 109-110 schrijft Mencken in noot 2:

'Mr. Karl von Schlieder of Hackensack, N. J., sends me a list of curious forms encountered near Kingston, N. Y. It includes *pietje-kamaakal* (unreasonable), *surallikus* (so-so), *zwok* (soft, slippery), *connalyer* (crowd), *klainzaric* (untidy), *haidang* (nothing), *onnozel* (outlandish), *poozly* (whining), *feaselick* (undesirable), *kanaapie* (child), *aislick* (no-account), *briggghity* (impudent), and *bahay* (confusion). That all of these are of Dutch origin is not certain ...'

Geen van deze woorden komt in een andere Amerikaans-Engelse bron voor, en daarom zijn de woorden hier niet opgenomen.

Van ieder trefwoord wordt de (moderne) betekenis gegeven. Vervolgens wordt aangegeven of het woord vermeld is in het vierdelige *A Dictionary of American English on Historical Principles* van William A. Craigie en James R. Hulbert uit 1938-1944 (afgekort als Craigie), in het *Dictionary of American Regional English* (1985-) onder hoofdredactie van Frederic G. Cassidy en Joan Houston Hall (afgekort als DARE; verschenen tot en met Sk-) en/of in *Webster's Third* (Webster) uit 1961. Deze drie woordenboeken zijn gekozen omdat zij ieder op hun eigen terrein de uitgebreidste woordverzameling van het Amerikaans-Engels vertegenwoordigen: Craigie op het gebied van amerikanismen, DARE op het gebied van het regionale Amerikaans-Engels, en Webster als hedendaagse beschrijving van de complete Engelse woordenschat in de VS. Zo kan men in één oogopslag uit de bronvermelding opmaken wat de bekendheid en verspreiding van een bepaald woord is: een woord dat alleen vermeld staat in DARE wordt slechts regionaal gebruikt, een woord dat alleen vermeld staat in Craigie is inmiddels verouderd, een woord dat in alle drie de woordenboeken is vermeld, geldt als algemeen bekend en verspreid.

Na trefwoord, betekenis en bron volgt op een nieuwe regel korte informatie over de herkomst van het Amerikaans-Engelse woord, de periode waarin het waarschijnlijk uit het Nederlands is geleend en de verspreiding en bekendheid van het woord (gebaseerd op informatie uit woordenboeken, niet op wetenschappelijk

corpusonderzoek). De indicatie van de periode waarin de woorden zijn geleend, is gebaseerd op het eerste voorkomen van de woorden en de verbreiding ervan: een woord dat alleen in en rond New York voorkomt, is waarschijnlijk afkomstig van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten. Aan het eerste voorkomen van de woorden wordt slechts relatieve waarde gehecht: woorden die in de zeventiende of achttiende eeuw zijn vermeld, stammen uiteraard van de eerste kolonisten. Maar woorden die in de negentiende eeuw zijn vermeld, hoeven niet per definitie afkomstig te zijn van de tweede stroom immigranten. Het kunnen ook taalrestanten van de eerste Nederlanders zijn. Het duurt namelijk meestal enige tijd, soms zelfs lange tijd, voordat een leenwoord in de overnemende taal wordt opgeschreven. Zo is bijvoorbeeld *dobber* voor het eerst genoemd in 1809; desondanks wordt verondersteld dat het geleend is in de zeventiende of achttiende eeuw, omdat het in 1809 beschreven wordt als een ingeburgerd Nederlands woord in New York. Woorden verschijnen dus soms pas laat in woordenboeken en gedrukte teksten. Daar komt bij dat pas in 1781 opgemerkt is dat het Amerikaans-Engels een eigen weg ging, onafhankelijk van het Brits-Engels – de term *Americanism* werd toen voor het eerst geïntroduceerd – en dat pas in de negentiende eeuw pogingen zijn ondernomen om de specifieke Amerikaans-Engelse woordenschat te beschrijven. Soms is ook gekeken naar de ouderdom van het Nederlandse woord om te bepalen wanneer een Nederlands leenwoord is overgenomen door het Amerikaans-Engels. Zo betekent het feit dat in het Nederlands *bok* ‘zaagbok’ pas vanaf de negentiende eeuw bekend is, dat het Amerikaans-Engelse *buck* met diezelfde betekenis ook pas vanaf dat moment kan dateren.

Na de korte samenvattende informatie volgt – opnieuw op een nieuwe regel – een uitgebreidere beschrijving van de lotgevallen van het Nederlandse woord in het Amerikaans-Engels, waarin citaten worden gegeven ter toelichting van het gebruik van het woord. Daarbij wordt altijd in ieder geval het oudst bekende citaat met het woord opgenomen, daarnaast citaten die gebruik of betekenis van het woord nader toelichten, en dikwijls ook een modern citaat waaruit blijkt dat het woord nog steeds in de levende taal voorkomt. De citaten, die uiteraard niet zijn vertaald, zijn voor het grootste gedeelte geselecteerd uit Craigie en/of DARE – belangstellenden kunnen in deze werken de complete citatenverzameling met het woord opzoeken. Hier kan men ook de exacte literatuuropgave van de citaten vinden, die in het onderhavige werk vanwege de leesbaarheid niet nader zijn vermeld. In het glossarium staan bijvoorbeeld onder *boodle* de citaten:

1833 I know a feller 'twould whip the whool boodle of 'em an' give 'em six.

1884 At eleven o'clock the 'whole boodle of them,' as Uncle Nahum called the caravan, ... had to boot and spur for church.

In het origineel (Craigie) staat dit als:

1833 J. NEAL *Down-Easters* I. 61, I know a feller 'twould whip the whool boodle of 'em an' give 'em six.

1884 HALE *Xmas in Narragansett* 272 At eleven o'clock the 'whole boodle of them,' as Uncle Nahum called the caravan, ... had to boot and spur for church.

Bij citaten uit de belangrijkste negentiende-eeuwse woordenboeken van amerikanismen is in principe telkens de bron (Bartlett, Schele de Vere, Farmer, Clapin) toegevoegd – die zijn altijd in het origineel geraadpleegd; Craigie of DARE hebben niet

altijd consequent citaten uit deze woordenboeken opgenomen, terwijl ze voor ons doel vaak interessante informatie bevatten over het gebruik van het Nederlandse leenwoord. Wanneer een citaat afkomstig is van informanten die voor DARE een vragenlijst hebben beantwoord, is DARE tussen haakjes achter het citaat als bron genoemd. Soms is tevens een kaart overgenomen uit DARE met de regionale verbreiding van een bepaald woord in de VS (de DARE-kaarten lijken vervormd doordat ze bevolkingsdichtheid weergeven in plaats van landoppervlakte). Achter citaten uit *A Word Geography of the Eastern United States* van Kurath uit 1949 is telkens Kurath als bron vermeld. Tot slot is als bron voor het moderne taalgebruik het *Urban Dictionary* op internet gebruikt, ‘the slang dictionary you wrote’ (urbandictionary.com). Hierbij is wel telkens kritisch gekeken of de informatie serieus was en afkomstig van meerdere informanten.

Het blijkt dat de Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels dertien specifieke terreinen betreffen, dus te herleiden zijn tot dertien betekenisvelden; slechts vijf leenwoorden kunnen niet onder een van deze noemers worden ondergebracht en zijn dan ook als laatste behandeld onder de noemer ‘Varia’. Er zijn uiteraard altijd woorden die onder meerdere categorieën opgenomen kunnen worden; die zijn ondergebracht bij de categorie waar zij het beste thuishoren. De betekenisvelden zijn gegeven in aflopende volgorde: van de categorie waaronder het grootste aantal leenwoorden valt tot die met het kleinste aantal. Er bestaan veel overeenkomsten met de Nederlandse leenwoorden in indianentalen (zie hoofdstuk 3). Ook daar staan voedingsmiddelen, huisraad en dieren op de eerste drie plaatsen. Er is een verschil: bij het Amerikaans-Engels staat de planten- en dierenwereld op de tweede en niet op de derde plaats, maar wellicht iets belangrijker is dat de diernamen die de indianen hebben overgenomen, altijd Europese soorten betreffen die door de Nederlanders naar de Amerikaanse oostkust zijn meegenomen, terwijl de meeste woorden die het Amerikaans-Engels op dit terrein heeft overgenomen, namen zijn voor Amerikaanse soorten. In de indianentalen staan op de vierde en vijfde plaats de namen voor geld en maateenheden, en voor kleding – deze categorieën komen ook voor in het Amerikaans-Engels maar staan op een wat lagere plaats. Wat ontbreekt bij de leenwoorden die de indianentalen hebben overgenomen is de categorie staatsinrichting en staatsburgers, die voor het Amerikaans-Engels inhoudelijk beslist de belangrijkste is geweest: qua aantallen staat deze op de vierde plaats in het Amerikaans-Engels.

Per betekenisveld zijn de leenwoorden alfabetisch opgenomen. Ieder betekenisveld begint met een globaal overzicht van de woorden die ertoe behoren (die woorden staan vet), waarbij noodzakelijkerwijs afgezien wordt van details – die staan vermeld bij de langere woordgeschiedenis. In de inleidingen en bij enkele ingangen worden soms woorden genoemd die geen uitgebreide behandeling in de alfabetische lijst hebben gekregen, omdat zij te weinig verbreid zijn (deze woorden zijn vet cursief gezet en ze zijn opgenomen in de index).

Alle leenwoorden in dit hoofdstuk zijn afkomstig van Nederlandse immigranten in de VS en te danken aan rechtstreekse contacten tussen Nederlands- en Engelsprekenden in Noord-Amerika. Als laatste categorie zullen, onder 2.15, enkele recente leenwoorden

ter sprake komen die in de tweede helft van de twintigste eeuw vanuit de Lage Landen verbreid zijn naar andere talen, waaronder het Amerikaans-Engels. Hiervan zullen slechts enkele voorbeelden gegeven worden omdat het niet gaat om het resultaat van de bijzondere contacten tussen Nederlanders en Amerikanen, maar om toevallige Nederlandse uitvindingen die de wereld hebben veroverd. In 2.16 ten slotte wordt een korte samenvatting gegeven van de aard en omvang van de Nederlandse invloed op het Amerikaans-Engels en komen enkele bijzondere klankveranderingen ter sprake die kenmerkend zijn voor de leenwoorden.

2.1 Voeding, drank en genotmiddelen

De grootste bijdrage die het Nederlands aan het Amerikaans-Engels heeft geleverd, blijkt te liggen op het gebied van voedingsmiddelen – op dat terrein zijn maar liefst achtentwintig leenwoorden overgenomen. Dat zal menigeen verbazen, want Nederlanders staan nauwelijks bekend om hun culinaire hoogstandjes.

Het zijn vooral de namen van gebak en zoetigheden die de Yankees hebben overgenomen: in de zeventiende of achttiende eeuw **cookie**, **cruller**, **olykoek**, **pannicake**, **waffle**, die alle nog steeds een redelijke tot grote bekendheid in de VS hebben, en in de negentiende of twintigste eeuw **banket**, **letter**, **oliebollen**, die slechts in beperkte kring bekend zijn. Gezien al deze zoetigheden wekt het geen verbazing dat ook het werkwoord *snoepen* als **to snoop** is overgenomen, al heeft dat in het Amerikaans-Engels een geheel eigen betekenis gekregen.

Er is een aantal namen voor vleeswaren of vleesgerechten geleend: **apples and speck**, **rolliche** en **speck** in de zeventiende of achttiende eeuw, en **balkenbry**, **headcheese** en **metworst** in de negentiende of twintigste eeuw. Als namen voor gerechten zijn in de negentiende of twintigste eeuw overgenomen **bry**, **erwten soup**, **hutspot** en in de zeventiende of achttiende eeuw **noodles**.

Behalve **apples and speck**, **speck** en **noodles** zijn de Nederlandse namen vrij beperkt in gebruik, en juist deze drie namen hebben hun verbreiding niet aan de Nederlanders, maar vooral aan de Duitsers te danken. Iets algemener bekend zijn de namen voor twee kaassoorten die de Nederlanders hebben geïntroduceerd (wat heel weinig is, want Nederland geldt immers als een kaasland bij uitstek): in de zeventiende of achttiende eeuw **pot cheese** en in de negentiende eeuw **smear-case**. Verreweg het



Illustratie 2.1 – Webster's Dictionary
(bron: *The Printing Art*, deel 5, nr. 2, april 1905)

bekendste woord is **coleslaw**, dat tegenwoordig geldt als typisch Amerikaans product en onder de Amerikaans-Engelse naam geëxporteerd wordt naar andere landen; het woord is in de zeventiende of achttiende eeuw geleend. Tot slot is één naam voor een inheems gerecht, namelijk **sup(p)awn** ‘maismeelpap’, door de Nederlanders overgenomen van de indianen en vervolgens doorgegeven aan de Yankees.

Diverse namen betreffen voedingsmiddelen die door boeren van eigen producten worden vervaardigd, bijvoorbeeld **apples and speck**, **balkenbry**, **coleslaw**, **erwten soup**, **headcheese**, **hutspot**, **metworst**, **pot cheese**, **rolliche** en **smear-case**.

Het Amerikaans-Engels heeft drie Nederlandse dranknamen geleend: **brandy** in de zeventiende eeuw (momenteel algemeen verbreid), en **advocaat** en **boerenjongens** in de negentiende of de twintigste eeuw – deze namen zijn niet erg verbreid.

In de zeventiende of de achttiende eeuw werd **dope** overgenomen in de betekenis ‘saus, jus’. Inmiddels heeft het woord in de VS een forse betekenisontwikkeling doorgemaakt. Een ander Nederlands woord waarmee oorspronkelijk een (pikante, zoute) saus werd aangeduid, is **pickle**. Dit gaat terug op het Nederlandse *pekel* en komt al sinds de vijftiende eeuw in het Brits-Engels voor. De saus werd eerst gebruikt om smaak te geven aan vlees en later ook om groente en fruit langer houdbaar te maken. Daarna ging *pickle* ook groente aanduiden die in azijn of pekkel was ingelegd. De volgende stap is ‘vooral’, aldus de *Oxford English Dictionary* (OED), gezet in de VS: hier ging men met *pickles* ingemaakte, zure komkommers of augurken aanduiden; in 1715 is te lezen: ‘At the Store-House ... are to be Sold ... Cases of Pickle on reasonable terms.’ In die betekenis is het woord dankzij de internationale handel teruggekomen in de Lage Landen. Hoewel dit van oorsprong Nederlandse woord dus in de VS een eigen ontwikkeling heeft doorgemaakt, is het niet via het Nederlands maar via het Brits-Engels op het Amerikaanse continent terechtgekomen.

Op het terrein van het roken is de Nederlandse invloed klein geweest, ondanks het imago van Nederlanders als pijprokers. Naar de Nederlandse gouverneur Peter **Stuyvesant** is in de twintigste eeuw een sigarettenmerk vernoemd, en de Nederlanders hebben het woord **cuspidor** (zie 2.3) gebracht. Hieraan kan nog toegevoegd worden dat het Mahican het Nederlandse woord *snuif* ‘fijngemalen, prikkelende tabak om op te snuiven’ heeft overgenomen.

Enkele Nederlandse woorden hebben een zo kleine verbreiding gehad, dat het niet de moeite waard was ze in onderstaande alfabetische lijst op te nemen. DARE vermeldt het Amerikaans-Engelse **kliekies**, ook *klikkes*, dat ontleend is aan het Nederlandse *kliekjes*. Dit is slechts door twee informanten vermeld, eenmaal in 1969 en eenmaal in 1993. Ook komt eenmaal, in 1940, **pot eten** voor, vermeld als ‘een gerecht van aardappelen, groenten en soms vlees die samen zijn gekookt’, van het Nederlandse *poteten* ‘gekookte spijs’. In gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd kent men voorts, zo blijkt uit DARE, nog **snert** (synoniem van **erwten soup**) en **vetbollen** (synoniem van **oliebollen**). Kurath (1949: 24, 71) voegt nog **thick-milk** voor ‘karnemelk’ toe, dat in 1949 nog gebruikt werd in gebieden waar Nederlanders waren gevestigd en daar ontleend was aan het Nederlandse *dikke melk*. Kurath merkt hierbij op dat het woord waarschijnlijk altijd alleen binnen Nederlandse families is gebruikt en snel aan het verdwijnen is. *Thick-milk* wordt ook gebruikt in gebieden waar Duitsers zijn gevestigd, en is daar gebaseerd op Pennsylvaniaan Dutch *Dickemilch*.

Net iets meer dan de helft van de Nederlandse ontleningen op het gebied van etenswaren dateert uit de zeventiende of achttiende eeuw, de rest stamt uit de negentiende of twintigste eeuw. De woorden uit de eerste periode zijn meestal nog vrij bekend – vaak worden ze zelfs momenteel door de gehele VS gebruikt. De latere ontleningen zijn meestal slechts op een klein gebied bekend. Van de achtentwintig Nederlandse leenwoorden op het terrein van de voedingsmiddelen worden er in ieder geval tien dagelijks door heel Amerika gebruikt: **apples and speck, brandy, coleslaw, cookie, cruller, dope, speck, noodles, to snoop** en **waffle**. Dat is dus meer dan een derde.

Tot slot is het nog aardig te vermelden dat dankzij het Nederlands twee gerechten die afkomstig zijn uit Indonesië, in de twintigste eeuw internationaal bekend zijn geworden en ook in het Amerikaans-Engels zijn beland: het kruidenmengsel **sambal oelek** en het gerecht **rijsttafel**. De woorden zijn waarschijnlijk meegenomen door (Indische) Nederlanders die na de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 wegtrokken uit dit land en Amerika als nieuwe woonplaats verkozen boven Nederland. Dat sambal oelek waarschijnlijk verbreid is via het Nederlands, blijkt uit de spelling van het woord: in het moderne Indonesisch schrijft men *ulek*, in het Nederlands echter *oelek*. *Rijsttafel* heeft een interessante geschiedenis. Onder de Nederlanders in Indonesië bestond de gewoonte om tussen de middag een maaltijd te nuttigen die bestond uit rijst als hoofdgerecht en vele bijgerechten; de rest van de bevolking at drie keer per dag een eenvoudige rijstmaaltijd met weinig of geen bijgerechten. De Nederlanders gaven deze hoofdmaaltijd de naam *rijsttafel*. Die benaming is vervolgens overgenomen in het Indonesisch, en ook in het Amerikaans-Engels. In 2004 bevatte The Scripps National Spelling Bee voor kinderen onder de zestien jaar dit woord ('Yes, it's a real word, not a Scrabble accident,' aldus *The Charlotte Observer*). De spelling hiervan bracht de deelnemers in grote verlegenheid, of zoals een andere krant opmerkte: "'Rijsttafel' might be a delicious Indonesian dinner, but on Tuesday it upset the stomachs of the 275 youngsters attempting to spell it correctly.'

advocaat, dikvloeibare alcoholische drank (Webster).

- Van Nederlands *advocaat* 'bepaalde alcoholhoudende drank'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en nog altijd in gebruik.

* De drank *advocaat* of in de verkleinvorm *advocaatje* is typisch Nederlands, enigszins gelijkend op *eggnog* (soort eierpunch) maar zeker niet hetzelfde. *Advocaat* is een versterkende drank bestaande uit brandewijn, eierdooiers, suiker en geraspte nootmuskaat, die zo dik is dat hij meestal met een lepel wordt gegeten en niet wordt gedronken.

Van oudsher werd advocaat thuis gemaakt. De drank is in Nederland bekend sinds eind achttiende eeuw. De herkomst van de naam is niet helemaal zeker. Er bestaat een synoniem *advocatenborrel*, letterlijk 'borrel voor een advocaat'; deze naam wordt verklaard uit het feit dat de drank een goed smeersel is voor de keel, en dus nuttig voor een advocaat, die in het openbaar moet spreken. Deze verklaring kan echter achteraf gemaakt zijn, want het lijkt waarschijnlijker dat de drank genoemd is naar de avocadovrucht, die een smeelige, boterachtig gele

substantie levert waarvan men een dikke drank kan maken die lijkt op de drank advocaat. De naam van de vrucht is door het Nederlands overgenomen van het verouderde Spaanse *avocado*, dat op zijn beurt teruggaat op een benaming in de Zuid-Amerikaanse indianentaal Nahuatl.

Mencken vermeldt dat in Michigan *advokat* uit het Nederlands is overgenomen (zie het citaat uit 1945). Het woord is kennelijk meegenomen door negentiende- of twintigste-eeuwse Nederlandse immigranten. Het woord staat in Webster's Third van 1961 en in de OED met een citaat uit 1935, en de Nederlandse drank is nog bekend zowel in Amerika als in Groot-Brittannië. Dat zal te danken zijn aan de internationale uitwisseling van sterkedrank – waarbij Nederlandse immigranten in Amerika wellicht de bekendheid met de drank hebben bevorderd. Op internet zijn veel recepten te vinden voor *homemade Advocaat*, en als dat te veel moeite is, kan men, ook in de VS, een fles Bols Advocaat aanschaffen.

1945 In the much larger Dutch colony of Michigan there are many more such [local] borrowings, e.g., *advokat* (egg-nog) (Mencken, Suppl. I, 191).

2006 *Advokaat* is the Dutch word for 'egg cognac'. It is highly recommended for A.I. (Alcohol Imbibing) meetings. (op internet)

apples and speck, bepaald gerecht (Craigie).

- Van Nederlands *appels en spek* (vroeger *speck*); overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog altijd in gebruik.

* Een restaurantcriticus uit New York schreef in 2008 op internet: 'This could be followed by ... roasted potatoes apples and speck.' De meeste Amerikanen

beschouwen dit gerecht als afkomstig uit Duitsland, maar oorspronkelijk is het naar het Amerikaanse continent gebracht door de Nederlanders. In verschillende woordenboeken van amerikanismen uit de negentiende eeuw worden *applejees* or *speck and applejees* genoemd, veelal met kort recept en geassocieerd met de Nederlanders. In het Nederlands is *appels en spek*, *appeltjes en spek* of *spek en appels* de naam van een gerecht, of eigenlijk voor de onderdelen van een gerecht: het gaat meestal om stampot met aardappelen en soms een of andere groente, waar doorheen tevens appels en spek gemengd worden, zodat er verschillende smaken met elkaar worden gecombineerd. Hetzelfde gerecht heet in het Duits *Äpfel und Speck*, en het is wel zeker dat Duitse immigranten in de negentiende eeuw een belangrijke rol gespeeld hebben in de verbreiding van de naam en het gerecht in de VS. Maar het was dus al eerder bekend geraakt dankzij de Nederlanders en in de Nederlandse vorm *applejees*. Vergelijk voor de uitgang *-jees* bijvoorbeeld *blumachies* onder **Easter flower** (in 2.2) en *rollichies* onder **rolliche**. In het Amerikaans-Engels is de naam inmiddels verengelst tot *apples and speck*, en aan die naam is niet meer te zien welke taal eraan ten grondslag heeft gelegen: het Nederlands of het Duits.

Tot slot moet nog opgemerkt worden dat het Nederlandse woord *appel* in de zeventiende eeuw is overgenomen door een aantal indianentalen: Loup, Mahican, Mohegan-Pequot, en Munsee en Unami Delaware.

1848 *Spack* [ed. 2, *speck*] and *applejees*. (Dutch.) Pork and apples, cooked together. An ancient Dutch dish made in New York. (Bartlett)

1863 'Speck and applejees' is a slight modification of *spek en appeltjes*,

the name for fried pork and apples among the Hollanders. (Craigie onder *speck*)

1872 ... the famous *Spek en Apeltjees*, now commonly called *Speck and Applejees*, fat pork and apples cut up together and cooked. (Schele de Vere)

1902 *Applejees* or *Speck and applejees* (Dutch *apeltjees*). An old-fashioned Dutch dish still in favour in New York and consisting of fat pork and apples which are cut up together and cooked. (Clapin)

balkenbry, ook **balken brie**, **balkenbrij**, gerecht van varkensvlees (DARE).

- Van Nederlands *balkenbrij* 'bepaald vleesgerecht'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog altijd in gebruik.

Zie ook **bry**.

* Het gaat hier om een typisch Nederlands gerecht, oorspronkelijk afkomstig uit de provincie Gelderland en bereid in de slachttijd uit vlees van een varkenskop en ander vleesafval, bloed en vet, gekookt met boekweitmeel, krenten en rozijnen. Vroeger werd het gerecht in een doek aan de balken opgehangen om op smaak te komen. Het woord wordt door Nederlanders tegenwoordig beschouwd als een samenstelling van *balk* 'stuk hout' en *brij* 'pap, moes'; het eerste gedeelte is echter volksetymologisch veranderd; oorspronkelijk was het *balch* 'darmen, pens'. In het algemene Nederlands is de naam pas sinds de negentiende eeuw bekend. Hij is door negentiende- of twintigste-eeuwse immigranten meegenomen naar de VS, waar het volgens DARE nog bekend is in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd.

1940 *Balkenbry*. A loaf made of pork liver and lean pork, cooked, and later sliced and fried.

1945 In the much larger Dutch colony of Michigan there are many more such borrowings, e.g., ... *balkenbry* (a pork loaf). (Mencken, Suppl. I, 191)

1969 *Balkenbry* – mainly liver and pork; the mixture is cooked, stuffed into a cloth bag, spices added, then recooked; the slices are cut off and fried ... similar to liver sausage. (DARE)

2007 Michiganites eat *balkenbry*, *erwten soup*, and *paczki*. (*The American Midwest, An interpretative encyclopedia*. Indiana 2007, p. 290)

banket, lekkernij van bladerdeeg met amandelspijs (DARE).

- Van Nederlands *banketletter* 'letter van bladerdeeg met amandelspijs', ook verkort tot *banket*, met dezelfde betekenis; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog bekend in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd. Zie ook **letter**.

* In het Nederlands is *banket* de naam voor een bepaalde deegsoort waarmee lekkernijen gemaakt worden in allerlei vormen, vaak de vorm van een letter. Vandaar de benaming *banketletter*, letter van banket, die ook verkort wordt tot *banket*. In Nederland worden banketletters vooral rond Sinterklaas gegeten (zie **Santa Claus** in 2.11), en ze zijn bekend sinds de negentiende eeuw. In het Amerikaans-Engels komt het woord regionaal vooral voor in de verkorte vorm *banket*, zie de citaten uit DARE. Het Nederlandse woord *banket* en het Engelse *banquet* 'uitgebreide maaltijd, formeel diner' gaan beide via het Frans terug op het Italiaanse *banchetto*, letterlijk 'bankje', vandaar 'een maaltijd die op een bank genuttigd werd, en niet zozeer

aan tafel', en ook 'een feestmaal'. In het Nederlands werd de betekenis vervolgens toegespitst naar die van een bepaald soort zoete spijs.

1982 This month we will be mailing a special Christmas catalog for chocolate initials, gingerbreads, banket, Christmas banket wreaths, marzipan, fancy tins with cookies and/or rusk.

1982 The original Dutch is *banket letters*, almond filling in puff pastry baked in the shape of your initial for your birthday ... In Dutch communities in America everybody recognizes the word *banket*, though sometimes it is not the most common word ... The Polish bakers on the West Side of Grand Rapids make *banket* and do not know it is Dutch.

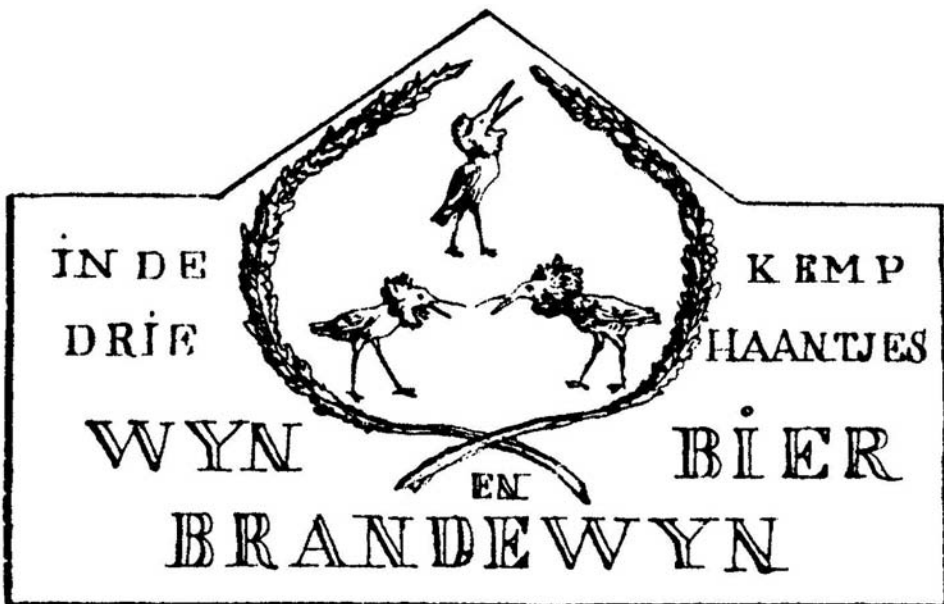
1982 I make banket in pieces about

12 inches long and about 2 inches in circumference. It can also be shaped into letters, like if you want to give it as a Christmas gift. Then you might shape it into the form of someone's initial.

boerenjongens, sterkedrank van whiskey met rozijnen, geserveerd rond Kerstmis (DARE).

- Van Nederlands *boerenjongens* 'bepaalde sterkedrank met rozijnen'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd.

* Het Nederlandse woord is een verkorting van de Friese naam *brandewyn mei boerejonges* 'brandewijn met boerenjongens'. Waarom 'rozijnen' *boerejonges* worden genoemd, is onbekend - de naam zal oorspronkelijk zeker ook



Illustratie 2.2 - Brandy, uithangbord uit Noord-Holland uit de negentiende eeuw met als opschrift 'In de drie kemp haantjes - Wyn Bier en Brandewyn' (bron: Van Lennep & Ter Gouw, *De uithangtekens*, deel 2, 1868)

grappig zijn bedoeld. De naam is in het Nederlands sinds de negentiende eeuw bekend. De immigranten die het meegenomen hebben, hebben het recept kennelijk aangepast aan de Amerikaanse situatie, want de Nederlandse brandewijn is vervangen door whiskey. Ook de vooral in Oost-Nederland bekende **boerenmeisjes** zijn in de VS bekend: op internet is op veel plaatsen het recept te lezen van de *boerenmeisjes of boerenmeisjes cocktail*. De drank is zoeter dan boerenjongens, en gewoonlijk gemaakt van gedroogde abrikozen, water, suiker en brandy of whiskey.

1940 *Boerenjongens*. A popular drink of brandy and raisins.

1945 In the much larger Dutch colony of Michigan there are many more such borrowings, e.g., ... *boerenjongens* (a drink made of brandy and raisins). (Mencken, Suppl. I, 191)

1976 *Boerenjongens cocktail* ... Served especially during the Christmas season in Dutch homes.

brandy, sterkedrank, oorspronkelijk gestookt uit wijn (Craigie, Webster). - Van Nederlands *brandewijn* 'bepaalde sterkedrank'; overgenomen in de zeventiende eeuw en momenteel zeer verbreid.

* Waarschijnlijk is de ontdekking van de sterkedrank brandewijn te danken aan een 16e-eeuwse Nederlandse scheepskapitein, die wijn voor verschepping concentreerde met de bedoeling water toe te voegen bij het bereiken van de thuishaven. De geconcentreerde drank werd echter een onmiddellijk succes en aanlenging bleek niet nodig. In het Nederlands kreeg de drank de naam *brandewijn*, letterlijk 'gebrande wijn': het werkwoord *branden* werd gebruikt voor 'destilleren'. In het Brits-Engels is *brand-wine* in

1622 gevonden; al in 1657 werd dit woord verkort tot *brandy*, maar tot eind zeventiende eeuw gebruikte men in officiële teksten (belastingtarieven, parlementaire stukken) de lange vorm, die men echter ging beschouwen als een samenstelling van *brandy* en *wine* en daarom spelde als *brandy wine*.

In het Amerikaans-Engels is *brandy* al heel vroeg genoteerd, en mogelijkerwijs direct van de Nederlanders overgenomen en niet via het Brits-Engels. In ieder geval is het woord opgenomen in het woordenboek van amerikanismen van Craigie, hoewel hij niet aanmerkt dat dit woord zijn oorsprong heeft in de VS. Het oudste citaat uit het Amerikaanse continent met het woord *brandy* dateert slechts negen jaar na het oudste Britse citaat. En dat de drank ook bekend was onder de Nederlandse naam, blijkt wel uit de naam Brandywine River, bekend vanwege de Battle of Brandywine die hier in 1777 gevoerd werd tussen de Britten en Amerikanen. De herkomst van de naam Brandywine River is onzeker. Wel is zeker dat hij in de zeventiende eeuw werd geassocieerd met het Nederlandse woord *brandewijn*. In de buurt van deze rivier vestigde zich in 1638 een Zweedse kolonie onder leiding van de Nederlander Peter Minuit – degene die Manhattan had 'gekocht' van de indianen en die later met ruzie weggestuurd was uit de Nederlandse kolonie. De kolonisten noemden de rivier Fish-kiln 'visbeek'. In 1681 is echter op een kaart sprake van de naam *Brande wine Creek* (kennelijk het Nederlandse *brandewijn*) en in 1687 van Brandy Wine. Volgens sommige bronnen zou de rivier vernoemd zijn naar een kolonist geheten Andrew Braindwine, Brainwende of Brantwyn, en zou de naamsverandering in Brande wine of Brandywine berusten op volksetymologie, maar dat bewijst in

ieder geval dat men bekend was met het Nederlandse woord *brandewijn*.

Het Nederlandse *brandewijn* is trouwens ook geleend in het Delaware Jargon, de omgangstaal tussen indianen en kolonisten, en in de indianentaal Mahican.

De vervaardiging van brandy werd in de VS in de negentiende eeuw grootscheeps opgezet, met name in Californië; het klimaat was hier namelijk zeer gunstig voor het telen van druiven, waarvan wijn gemaakt werd die geschikt was om *American brandy* van te vervaardigen. Deze Amerikaanse brandy heeft een zegetocht over de wereld gemaakt, en heel veel talen hebben het woord *brandy* uit het Amerikaans-Engels overgenomen. Ook Nederlanders drinken sinds de negentiende eeuw geen brandewijn meer, maar brandy.

1666 For wine per gallon ...

For Brandy per gallon.

1675 Capt. William Hudson and Lt. John Smith [are licensed] to sell beere wine and brandy.

1887 The brandies of California did not strike me very favourably.

bry, ook **brie**, **brij**, karnemelkse pap, meestal gemaakt van gerst en gegeten met suiker of stroop (DARE).

- Van Nederlands *brij* 'pap, moes'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal alleen in gebruik in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd. Zie ook **balkenbrij**.

* Vroeger vormde *brij* in Nederland het gewone dagelijkse volksvoedsel; het bestond uit een half vast, half vloeibaar kooksel van een gemalen graansoort met melk of water. In de VS zijn de ingrediënten van het gerecht enigszins aangepast.

1970 Something she used to fix

[was made] with barley and she called it [brai] ... You'd eat it with brown sugar on it ... It's not as thin as soup. It's more like rice pudding except that it's barley. And that's a typically Dutch dish. (DARE)

1981 The word *brij* occurs especially in the names of two Dutch dishes, both of which involve a brewing or mixing process – *balken brij*, and *soepen brij* (which is also simply called *brij*). *Soepen brij* is white. It's a buttermilk pap — barley boiled in buttermilk. It has to be eaten with syrup on it. *Balken brij* contains scrap meat from a hog. Traditionally, the mixture was placed in a flour sack and hung from the balken (beams or rafters) where it cured and dried for at least a month or two. It is eaten sliced and fried, with syrup. *Balken brij* is usually made in early November at hog-butcher time and often eaten around Christmas. (DARE)

coleslaw, salade gemaakt van gesneden kool met specerijen (Craigie, DARE *cold*, *hot slaw*, Webster).

- Van Nederlands *koolsalade* of *koolsla* 'salade uit ongekookte, fijngesneden rodekool of wittekool', van *kool* en *sla*, een verkorte vorm van *salade*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en momenteel zeer verbreid.

* Volgens Flexner (1976) waren Nederlandse kolonisten bij Setauket, Long Island, de eersten die kool en bloemkool in Amerika verbouwden. Een extra bevestiging daarvan is dat het Nederlandse woord *kool* is geleend door het Mahican. Het Nederlandse *sla* is geleend door het Munsee Delaware.

Het woord *coleslaw* wordt voor het eerst in 1794 in het Amerikaans-Engels genoemd, maar het moet wel



Illustratie 2.3 – Cole (bron: Menu Designs, Amsterdam 1999)

ouder zijn. Dat blijkt uit het feit dat het woord in de oudste citaten al een vormverandering heeft ondergaan: er is namelijk – overigens wel heel toepasselijk – sprake van *cold slaw*. Die verandering is waarschijnlijk gebaseerd op volksetymologie: de Amerikanen herkenden het eerste deel *cole* namelijk niet, want zij noemden deze plant *cabbage*. Het is ook mogelijk dat het eerste deel van het woord, dat in het Nederlands rijmt op *cole*, door de Amerikanen werd uitgesproken als *cool*. De stap van *cool* naar *cold* is dan nog maar klein.

De spelling *cold slaw* is lange tijd aangehouden, tot zeker de jaren zestig van de negentiende eeuw. Regionaal komt deze nog steeds voor; zo gaf een groot aantal informanten van DARE in 1965-1970 als reactie op ‘gerechten van verse kool’ *cold slaw* op; dit kwam het minst voor in het zuiden van de VS.

Coleslaw werd in het verleden in het Amerikaans-Engels ook verkort tot *slaw*. Theoretisch zou dit woord ook ontleend kunnen zijn aan het Nederlandse *sla*, maar in het Nederlands wordt daarmee alleen een gerecht aangeduid bestaande uit kropsla, niet uit kool. *Slaw* is in het Amerikaans-Engels daarentegen synoniem aan *coleslaw*; zo omschrijft Webster in 1913 *slaw* als ‘gesneden kool

die, gekookt of ongekookt, als salade wordt opgediend.’ *Slaw* komt voor het eerst voor in 1861: ‘Plate of slaw, ready vinegared.’

Als tegenhanger van *cold slaw* werd *warm slaw* en, gebruikelijker, *hot slaw* gevormd voor warm gemaakte koolsla. In het verleden was het namelijk gebruikelijk om salade, aangemaakt met peper, zout en azijn, zowel warm als koud te nuttigen. Ook dat gebruik – en de naam *hot slaw* – komt regionaal nog voor, zowel rond New York als ook daarbuiten, zo blijkt uit de gegevens van DARE; informanten noemden ook *hot cabbage slaw* en *hot cole slaw*.

Uiteindelijk werd de spelling onder invloed van *cole* aangepast tot *coleslaw*. In die vorm is het woord teruggeleend door het Nederlands, want tegenwoordig liggen de schappen van supermarkten vol met bakjes *coleslaw*. En niet alleen de Nederlandse supermarkten, ook die in andere landen, waardoor de Amerikaans-Engelse vorm *coleslaw* ook door andere talen is geleend. Daarbij is het recept voor de salade in de VS aangepast, met als belangrijkste toevoeging mayonaise, die ontbrak in de oorspronkelijke Nederlandse koolsalade waarin alleen azijn ging – al was het maar omdat *mayonaise* pas in de eerste helft van de negentiende eeuw internationaal genoemd wordt, het eerst in het Frans en wat later in het Engels.

1794 A piece of sliced cabbage, by Dutchmen ycleped [called] cold slaw.

1796 A dish of stewed pork was served up, accompanied with some hot pickled cabbage, called in this part of the country ‘warm slaw.’ (Craigie *warm slaw*)

1848 Kool *slaa*. (Dutch.) Cabbage salad. Many persons who affect accuracy, but do not know the origin

of the term, pronounce the first syllable as if it were the English word *cold*. (Bartlett)

1877 *Hot-slaw*. Cabbage minced and heated with vinegar; and thus named to distinguish it from *Kool Slaa* (mistakenly etymologized into *Cold Slaw*).

1902 *Cold-slaw* (Dutch *kool-slaa*, cabbage salad). A salad consisting of cabbage leaves cut fine, and dressed with vinegar and oil, pepper and salt. The term, it may be remarked, is a very curious corruption of the original word, the prefix *cold* having been substituted to *kool* from an utter ignorance of the latter's foreign etymology, and simply through an innate desire to twist an unfamiliar word into a more pleasant shape ...

Hot-Slaw. Minced cabbage, pickled in vinegar and made hot. So called to distinguish it from *cold-slaw*.



Illustratie 2.4 – Cookies, reclamegravure
(bron: Tijdschrift Panorama circa 1955)

cookie, cooky, cookey, plat zoet koekje (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *koekje*, *koekie* 'kleine koek'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en zeer verbreid en productief, met diverse nieuwe betekenissen.

* Het Nederlandse woord *koekje* is een verkleinwoord van *koek* – een woord dat verwant is met het Engelse *cake* en gebruikt wordt voor zoete deeggerechten die in stukken gesneden als lekkernij worden gepresenteerd (zie ook **olykoek**). Een *koekje* is vergelijkbaar met wat in het Brits-Engels *biscuit* wordt genoemd. Het is en was een goede Nederlandse gewoonte om aan gasten een *koekje* te presenteren. Deze gewoonte is kennelijk meegenomen naar andere continenten en aldaar overgenomen. In het Amerikaans-Engels is het woord *cookie* voor het eerst

aangetroffen in 1703; in Judds *History of Hadley* uit 1905, geciteerd door Mathews, is te lezen: 'The Dutch in New York provided for funerals, rum, beer, gloves, rings; and in 1703, at a funeral, "800 cockies (cookies or cakes) and one and a half gross of pipes" were furnished.'

Uit diverse bronnen blijkt dat het in de negentiende eeuw in New York gebruik was om *cookies* te eten op nieuwjaarsdag (een gebruik dat ook in Nederland bestond; tegenwoordig eten Nederlanders op oudejaarsavond **oliebollen**). In de twintigste eeuw werden *cookies* door het hele land op alle dagen van het jaar gegeten.

1786 Idle boys, who infest our markets and streets, with baskets of cookies.

1803 When dears and sweets were as plenty as cookies on a new-year's day.

1843 But look a here, I'll bet a cookey you can't turn that into fust rate English as soon as I can.

1848 *Cookey*. A cake. A Dutch word used in New York. "Mrs. Child thinks it best to let the little dears have their own way in everything, and not to give them more cookies than they, the dear children, deem requisite." (Bartlett)

1902 *Cookey* (Dutch koekje, little cake). A little tit-bit ; a small, flat, sweet cake. Also used for small cakes of various other forms, with or without sweetening.

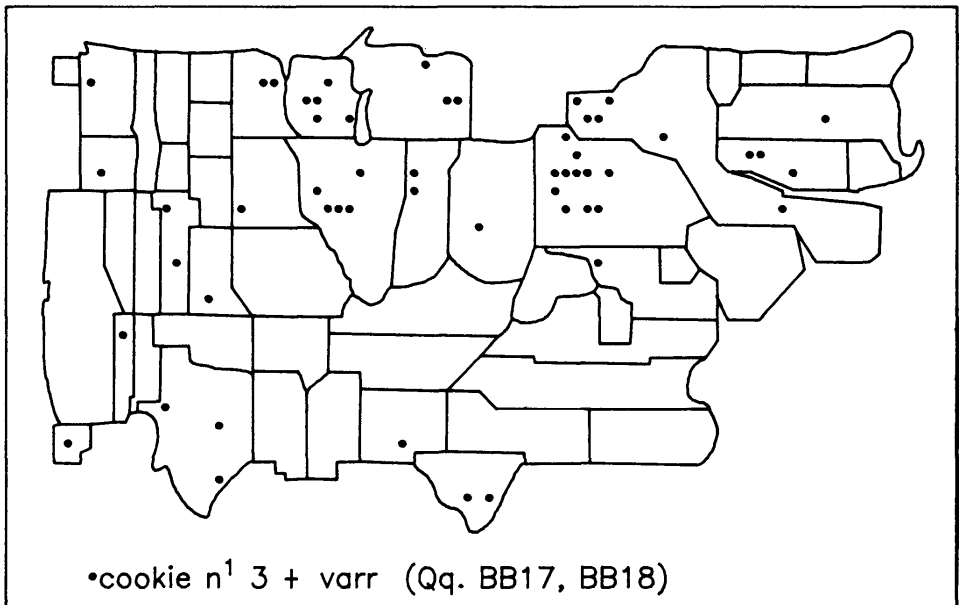
Cookie is een van de meestgebruikte Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels, en er zijn allerlei uitdrukkingen mee gevormd die niet bestaan in het Nederlands. Vanaf halverwege de negentiende eeuw zegt men *to bet* (or *wager*) *a cookie*, waarmee men zijn vertrouwen in iets toont door iets van

geringe waarde te verwedden.

Ongeveer een eeuw later ontstond (*that's*) *how* (of *the way*) *the cookie crumbles*, 'zo gaat dat nu eenmaal, zo lopen de zaken'.

DARE vermeldt voor het regionale Amerikaans-Engels de schertsende en eufemistische uitdrukking *to loose, spill, toss one's cookies* 'overgeven', vooral in het noorden en midden van de VS gebruikt; zie illustratie 2.5. Populair is ook de uitdrukking *have your cookie and eat it* (naast *have your cake and eat it*) 'het onderste uit de kan willen hebben'.

Bovendien heeft het woord in het Amerikaans-Engels veel nieuwe betekenissen gekregen. Vanaf 1920 wordt *cookie* gebruikt als persoonsaanduiding voor een aantrekkelijke vrouw en wat later ook voor een man ('he is a tough, smart cookie'). Een dergelijk gebruik is in het Nederlands onbekend. In de computertaal heeft *cookie* vrij recent de bijzondere betekenis gekregen van een



Illustratie 2.5 – Kaartje van de verbreiding van *to lose, spill, toss one's cookies* 'overgeven' (bron: DARE 1:760)

gegevensbestand dat een internetserver naar een browser stuurt om de gebruiker te identificeren. In die betekenis hebben vele talen, waaronder het Nederlands, het woord *cookie* overgenomen uit het Amerikaans-Engels. Jongeren gebruiken *cookie* voor ‘kut, vagina’, zo blijkt uit het *Urban Dictionary*. Regionaal, in het zuiden en midden van de VS, wordt *cookie* gebruikt voor wat elders een *doughnut* heet (DARE). En tot slot is wereldwijd het *Cookie Monster* bekend uit Sesam Straat. Heel bekend is zijn lijflied ‘C is for Cookie (that’s good enough for me)’. Voor anderen kennelijk niet, want op het stramien van deze titel zijn heel wat reclameslogans ontstaan, voor *cereal*, *chocolate* en allerlei andere waren en diensten die met de letter c beginnen. De benaming *Cookie Monster* wordt als goedmoedige benaming voor een snoeperd gebruikt, maar ook voor computerprogrammatuur die computercookies beheert.

1920 That girl friend of yours is a cookie – hey, what?

1942 Just about the toughest cookie ever born.

2008 Her cookie was so nicely shaven, mmm mmm! (*Urban Dictionary* op internet)

cruller, zoet gebak van eierbeslag dat in verschillende vormen in olie wordt gebakken (Craigie, DARE, Webster). - Ontleend aan het Nederlands in de zeventiende of achttiende eeuw en nog algemeen in gebruik. De vorm van het woord is ontstaan in het Amerikaans-Engels.

* In het Nederlands bestaat een aantal namen voor gebak of koekjes die gebakken zijn in de vorm van een krul, zoals *krulkoek*, *gekrulde koek* en de verkleinvormen *krulkoekje* en *krulletje*.

In het Nederlands wordt *kruller* niet gebruikt als gebaksnaam; een *kruller* is iemand die iets krult, of iets dat krult, niet iets wat gekruld is, wat de vorm heeft van een krul. Het woord *cruller* moet dus zijn gemaakt in het Amerikaans-Engels, waarschijnlijk als verkorte afleiding van de Nederlandse benamingen – *cruller* is natuurlijk ook veel gemakkelijker uit te spreken dan bijvoorbeeld *krulkoekje* of *krulletje*. Bovendien is een *cruller* in het Amerikaans-Engels een specifiek gebak, een soort donut, terwijl de Nederlandse naam *krulkoek(je)* in principe gebruikt wordt voor ieder koekje waarvan de randen omhoog zijn gerold. In 1939 gaf Van Loon een mooi gedichtje dat ‘vroeger veel in gebruik’ was onder Nederlandse afstammelingen en waarin het ontstaan van de *cruller* werd verklaard:

Der was ’n ouw vrouw,
dat koeke bakke zou.

Van haoze en patrijse,
en de koeke wou niet rijze.

De pat viel am,
en de koeke ware kram,
toe hiete zij krullers.

In het Amerikaans-Engels zijn, zo vermeldt Craigie, in het verleden verschillende vormen aangetroffen, ook bijvoorbeeld *croller*, *crueller* en de korte vorm *crull*. *Crullers* golden volgens Schele de Vere als een eenvoudige lekkernij die altijd werd genuttigd, in tegenstelling tot *cookies*, die speciaal gebakken werden bij feestelijke gelegenheden. Op *cooks.com* staat in 2009 een groot aantal recepten voor *crullers*, zoals: *Christmas crullers*, *crusty crullers*, *French crullers*, *Spanish crullers*, *snow ball crullers* – elders vindt men ook het recept voor *Dutch crullers*.

DARE vermeldt voor het regionale Amerikaans-Engels de vormen *cruller*, ook *crull*, *crawler*, *croiller*, *croller*, *crueller* voor: ‘een klein zoet gebak gemaakt van

Eierbeslag en donkerbruin gebakken in verschillende vormen, vaak in gedraaide stroken; soms een donut'. Uit illustratie 2.6 blijkt dat het woord gebruikt wordt in de hele VS, maar vooral in het noordoosten. Volgens Carvers *American Regional Dialects* is de verbreiding van het woord te danken aan de commercie en begon de verbreiding in de negentiende eeuw.

1805 [Recipe for making] Crullers, Matrimony or Love Knots.

1831 The Yankee[s] ... tell us of their pies, doughnuts, crulls.

1835 At each of their meals, meats, and pastry, tea and coffee, in the provinces, with waffles, cruellers, dough nuts, sweet cakes, gingerbread, and quantities of preserved fruit are served up.

1848 *Cruller*. (Dutch *kruller*, a curler.) A cake made of a strip of sweetened dough, boiled in lard, the two ends of which are twisted or *curled* together. The New Yorkers have inherited the

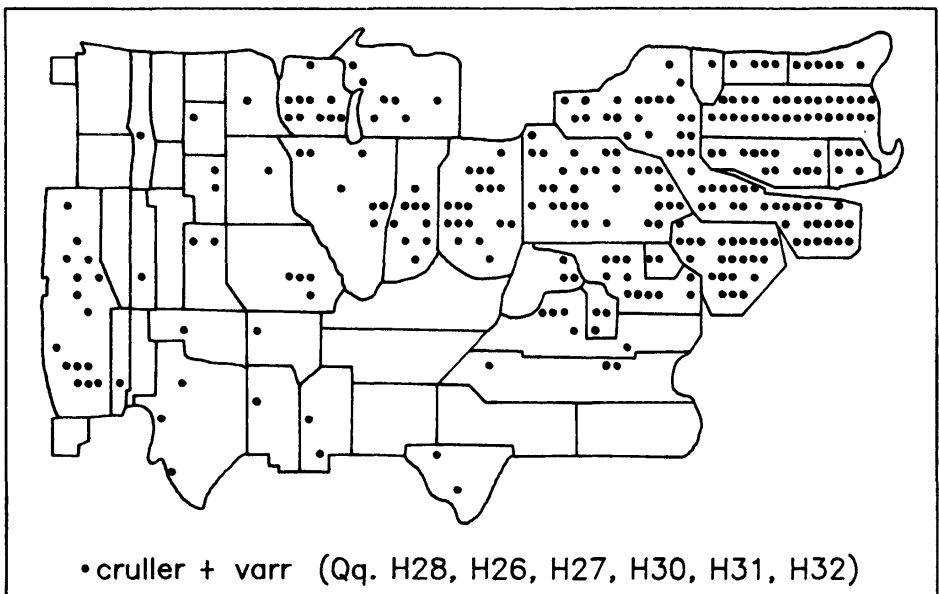
name and the thing from the Dutch. (Bartlett)

1855 Up to two o'clock he had redeemed two crollers and a dough-nut.

1872 If this dainty [a cookie] seems to be specially appropriated to great occasions, a *cruller* may, on the other hand, be found on many a cake-stand and in countless homes all the year round. Being made of a strip of sweetened dough, which is boiled in lard and then curled up at the two ends, it has received its name from a Dutch term *Kruller*, meaning a "Curler." (Schele de Vere)

1902 *Cruller*. A strip of sweetened dough, which is boiled in lard, and then loops up (curls) at the two ends. Also, doughnut, olycook. (Clapin)

dope, 1. dik smeermiddel;
2. absorberende stof gebruikt in explosieven, een dikke vloeistof;



Illustratie 2.6 – Kaartje van de verbreiding van cruller (bron: DARE 1: 870)

3. illegaal, verslavend of bedwelmend middel (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *doop* 'saus, stof waarin men iets doopt', van *dopen* 'dompelen'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en momenteel zeer verspreid en productief, in een groot aantal nieuwe betekenissen.

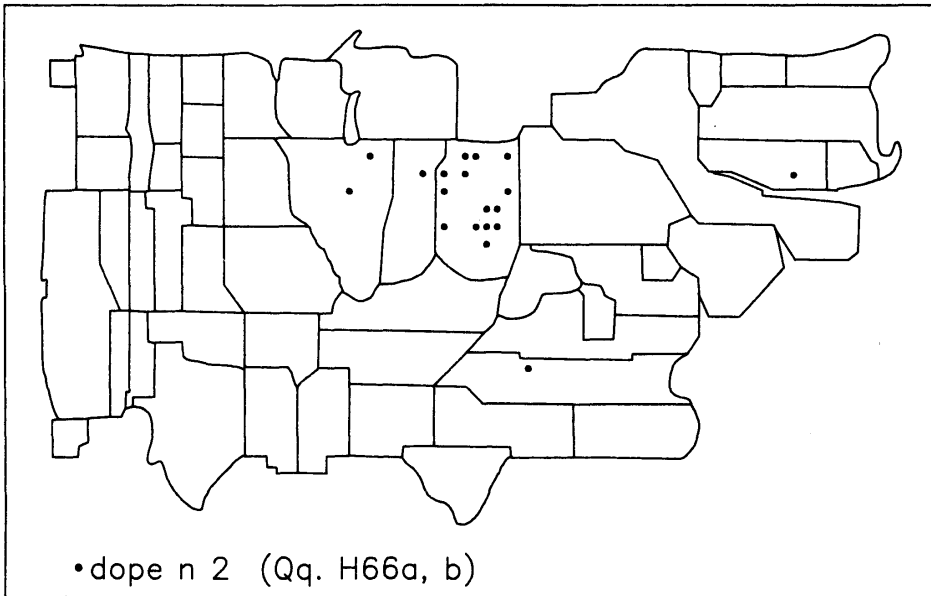
* Het Nederlandse woord *doop* werd gebruikt voor 'saus, jus', een vloeibaar mengsel waarmee men gerechten op smaak bracht. Inmiddels wordt dit woord in het Nederlands niet meer gebruikt. Samen met zoveel andere namen voor gerechten brachten de Nederlanders hun *doop* mee naar de Amerikaanse oostkust, en hier werd het woord overgenomen door het Amerikaans-Engels, met zijn oorspronkelijke betekenis. Washington Irving noemt het in zijn onder het pseudoniem Knickerbocker in 1809 verschenen *History of New York*.

1807 Philo Dripping-pan was remarkable for his predilection to eating, and his love of what the learned dutch call *doup*.

1809 The tea table was crowned with a huge earthen dish, well stored with slices of fat pork, fried brown, cut up into mouthfuls, and swimming in *doup* or gravy.

De betekenis van het woord werd al heel snel in het Amerikaans-Engels verruimd. *Dope*, oorspronkelijk een dikke eetbare saus, werd gebruikt voor allerlei dikke vloeibare substanties, bijvoorbeeld voor een smeermiddel, vernis en dergelijke, en ook voor 'een absorbeermiddel gebruikt in explosieven'.

1876 Nothing was known of the mysteries of 'dope' – a preparation of pitch which, being applied to the bottom of the shoes, enables the wearer to glide over snow softened by the warmth of the sun.



Illustratie 2.7 - Kaartje van de verbreiding van *dope* 'bovenste laagje op een pudding of ijsje' (bron: DARE 2:140)

1880 Hercules powder ... contains a very large proportion of nitrate of soda, ... the remainder of the dope being incombustible carbonate of magnesia.

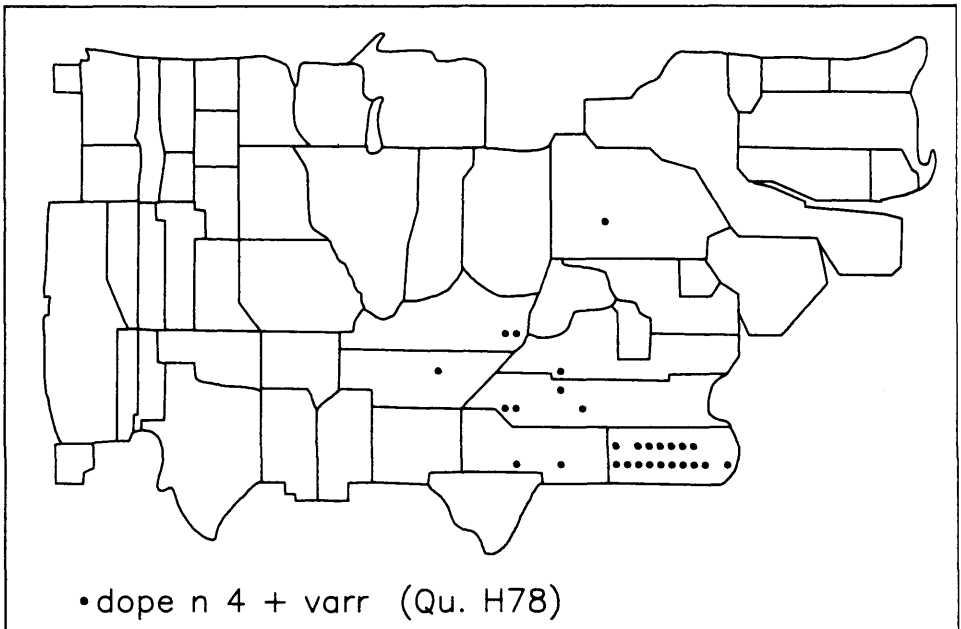
Overdrachtelijk ging men het in 1851 gebruiken voor een stomkop – een betekenis waarvan men tegenwoordig meestal meent dat hij is ontstaan uit die van ‘een persoon die suf, verdwaasd van de drugs is’. Maar zo is de ontwikkeling niet gegaan, want pas in 1889 werd *dope* voor het eerst gebruikt als aanduiding van een dik mengsel van opium dat toentertijd werd gerookt. Vandaar breidde de betekenis zich in de daaropvolgende jaren uit naar ieder verdovend middel – de betekenis die tegenwoordig de meest frequente is. In 1896 zijn de samenstelling *dope fiend* ‘junkie’ en de afleiding *dopey* ‘bedwelmd, suf, stom’ aangetroffen; in 1933 is sprake van *dope addict* ‘verslaafde’.

1895 Opium-joints—those mysterious dens in which ... the fumes of the burning ‘dope’ cloy the senses.

1920 The death of a fascinating actress from an overdose of ‘dope’.

In 1900 werd *dope* voor het eerst gebruikt voor een preparaat van stimulerende middelen dat de prestatie van een racepaard moest bevorderen. Al een jaar later werd het gebruikt voor ‘informatie, nieuws, roddel’: ‘I’ve known Tommy for a long time, so he feels free to read his dope to me.’ Volgens *The Barnhart Dictionary of Etymology* ging het oorspronkelijk misschien om kennis over welk paard gedrogeerd was en daarom de meeste kans had om te winnen.

Een groot aantal talen heeft uit het Amerikaans-Engels het woord *dope* geleend, en ook het Nederlands, waaruit het oorspronkelijke *doop* ‘saus’ inmiddels is verdwenen, heeft *dope* teruggeleend



Illustratie 2.8– Kaartje van de verbreiding van *dope* ‘koolzuurhoudende drank’ (bron: DARE 2: 140)

in de betekenis 'harddrugs'. Voor 'het toedienen van stimulerende middelen om hogere prestaties te leveren' gebruikt men in het Nederlands *doping*, in het Amerikaans-Engels eigenlijk het tegenwoordig deelwoord van *to dope*.

In het regionale Amerikaans-Engels is de oorspronkelijke Nederlandse betekenis 'saus' nog bewaard gebleven, zij het dat deze inmiddels verouderd is. Nog in 1968 echter noemde een bejaarde informant van DARE *dope* als synoniem voor *gravy* 'vleessaus, jus'. In Ohio wordt *dope* in het bijzonder gebruikt voor het bovenste zoete laagje op een pudding of ijsje; ook wel voor een ijscoupe (zie illustratie 2.7). Verder komt het woord regionaal voor ter aanduiding van 'een medicijn in het algemeen, vaccin, bedwelmend of stimulerend geneesmiddel'. In het zuiden wordt het in het bijzonder gebruikt voor 'een koolzuurhoudende frisdrank, meestal met cola-smaak' (zie illustratie 2.8). De herkomst van deze laatste betekenis is niet helemaal duidelijk: volgens DARE is het wellicht ontwikkeld uit de betekenis van *dope* als 'medicijn in het algemeen', waarbij men zinspeelt op de veronderstelde 'opwekkende' effecten van sommige van de oudste frisdranken. Volkswijsheid daarentegen houdt het erop dat *dope* verwijst naar de toevoeging van een minieme hoeveelheid cocaïne in het oorspronkelijke recept for coca-cola, waarnaar deze drank was vernoemd.

erwten soup, soep gekookt van groene erwten (DARE).

- Van Nederlands *erwtensoup*, samenstelling van *erwt* en *soep*; overgenomen in de negentiende en twintigste eeuw en regionaal nog bekend.

* In Nederland geldt *erwtensoup* als een lekkernij die in de winter genuttigd

wordt. Recept en naam zijn meegenomen door Nederlandse immigranten, maar erg bekend is het buiten deze kring niet geworden.

1940 These expressions ... seem to be common ... wherever Dutchmen reside [in the US].

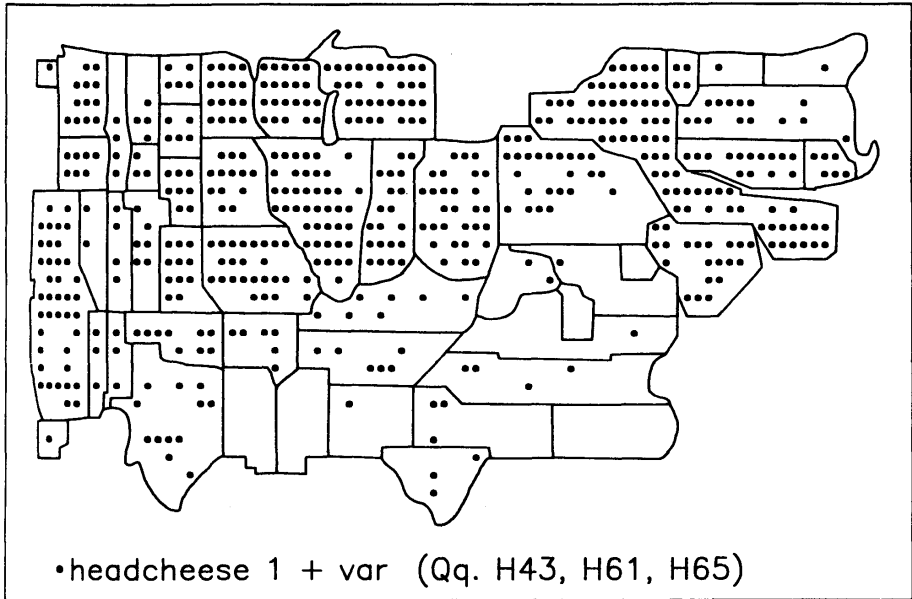
Erwten soep or *snert*. Pea soup.

1945 In the much larger Dutch colony of Michigan there are many more such borrowings, e.g., ... *hutspot* (a combination of potatoes and some green), *balkenbry* (a pork loaf), *erwtensoup* (pea soup), and *boerenjongens* (a drink made of brandy and raisins). (Mencken, Suppl. I, 191)

1964 *Erwtensoup* - Dutch Pea Soup - 1 lb. peas, 1 medium pig hock or shoulder pork.



Illustratie 2.9 - *Headcheese* - hoofdkaas - zult. Cartoon van de Brabantse tekenaar Cees Robben. Onderschrift: 'Headcheese? Well eh... ma'am, that's a pig, but all mixed up. But very tasty!' (bron: Archief Cees Robben Stichting; verschenen 23-11-1973 in het Nieuwsblad van het Zuiden)



Illustratie 2.10 – Kaartje van de verbreiding van headcheese (bron: DARE 2: 937)

headcheese, vleesgerecht van de kop van een varken (Craigie, DARE, Webster).

- Waarschijnlijk een vertaling van Nederlands *hoofdkaas* 'bepaald vleesgerecht'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* Het is niet helemaal zeker of het Amerikaans-Engelse *headcheese* ontleend is aan het Nederlands, maar dat is wel waarschijnlijk. In het Brits-Engels spreekt men van *brawn*, en in het Duits van *Schweinskopfsülze* of *Presskopf*. Die talen kunnen dus geen invloed hebben uitgeoefend. Daarentegen gebruiken het Nederlands en het Amerikaans-Engels allebei *hoofdkaas* of *headcheese* ter aanduiding van het vlees van de kop (en soms poten en organen) van een varken, gekookt, fijngehakt, en vervolgens in de vorm van een kaas gegoten of soms als worst klaargemaakt en op brood gegeten, net als kaas. Bovendien komt deze benaming in het Amerikaans-Engels voor sinds halver-

wege de negentiende eeuw, precies het moment waarop veel Nederlandse immigranten naar de VS trokken. Wel moet opgemerkt worden dat het woord in Amerikaanse bronnen in de negentiende eeuw niet als een van de Nederlandse leenwoorden wordt genoemd. Maar het past goed in het algemene beeld dat het Amerikaans-Engels veel namen voor voedingsmiddelen, met name die welke door boeren van eigen producten worden vervaardigd, uit het Nederlands heeft overgenomen; denk ook aan *apples and speck*, *balkenbry*, *erwtensoup*. Momenteel komt de benaming vooral voor in het noorden, midden en westen van Amerika, zo blijkt uit de gegevens van DARE. Regionaal wordt met *headcheese* sinds 1942 ook 'smegma' aangeduid, – een betekenis die ook door jongeren in het *Urban Dictionary* in 2009 wordt vermeld; er kan sprake zijn van een overdrachtelijke betekenis, maar het woord kan ook onafhankelijk van de

naam van het vleesgerecht zijn gevormd. Ook in het Nederlands vinden we trouwens *kopkaas* als informeel synoniem van *smegma*.

1841 The animal ... may be traced in the stewed chine and souse, the head-cheese and sausages.

1848 *Head-cheese*. The ears and feet of swine cut up fine, and, after being boiled, pressed into the form of a cheese. (Bartlett)

1948 They see nothing wrong with calling something “head cheese” or “hog maw,” and any outlander who can overcome a slight shuddering repugnance to taste them will wonder why he never even heard of such dishes before.

1966 *Head cheese* is the usual name everywhere north of the Ohio, and appears to be a term which originated in the North Midland.

1973 *Head cheese* ... is common both on the east coast and in the U[pper] M[idwest].

hutspot, gerecht van aardappelen en groenten, meestal gesudderd met vlees (DARE).

- Van Nederlands *hutspot* ‘bepaald gerecht’; overgenomen in de negentiende eeuw en regionaal nog bekend.

* Het Nederlandse gerecht *hutspot* bestaat uit fijngemaakte aardappelen, wortelen, uien en rundvlees, allemaal door elkaar gemengd; de naam is samengesteld van *hutsen* ‘door elkaar mengen’ en *pot*. Het gerecht wordt in de winter gegeten en is gemakkelijk klaar te maken.

Het is meegenomen naar de VS, waar het in Michigan in kleine kring bekend is geraakt buiten de directe Nederlandse groep. Het wordt soms ook verkort tot **pot eten**, zie het citaat uit 1940.

1940 *Hutspot* or *pot eten*.

A combination of potatoes and cabbage; potatoes and carrots; potatoes and kale, or other vegetable boiled together and crushed.

1945 In the much larger Dutch colony of Michigan there are many more such borrowings, e.g., ...

hutspot (a combination of potatoes and some green), *balkenbry* (a pork loaf), *erwtensoeep* (pea soup), and *boerenjongens* (a drink made of brandy and raisins). (Mencken, Suppl. I, 191)

1969-70 Hutspot – carrots, potatoes, onions, cooked in beef broth and mashed, served with short ribs. (DARE)

letter, gebak van bladerdeeg met amandelspijs in de vorm van een letter (DARE).

- Verkorting van Nederlands *banketletter* ‘letter van bladerdeeg met amandelspijs’; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog bekend; zie ook **banket**.

* De Nederlandse lekkernij is meegenomen door immigranten.

De Nederlandse naam *banketletter* is in het Amerikaans-Engels zowel verkort tot *banket* (dit wordt ook in het Nederlands gebruikt) als tot *letter* – wat in het Nederlands heel zelden en alleen in heel duidelijke contexten gebruikt wordt. Andere namen die het Amerikaans-Engels voor dit baksel gebruikt, zijn **almond letter**, **butter letter** en *Dutch letter* – de eerste twee namen gaan terug op het Nederlands; het zijn letterlijke vertalingen van de Nederlandse synoniemen *amandelletter* en *boterletter*. Buiten de Nederlandse gemeenschap zijn al deze benamingen niet bekend. Volgens DARE zijn de benamingen vooral gevonden in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd, in het bijzonder in New Jersey en Iowa.

1982 The original Dutch is *banket letters*, almond filling in puff pastry baked in the shape of your initial for your birthday ... In New Jersey they are called *almond letters*, even though they are never made in the shape of letters anymore ... In Pella [IA] they are called *Dutch letters*, or *letters*, again always sold in sticks. I once saw a bakery sign in Pella for *ledders*. When I asked ... he said .. “... It’s a Dutch word for almond pastry!” (DARE)

1982 I make *banket* in pieces about 12 inches long and about 2 inches in circumference. It can also be shaped into letters, like if you want to give it as a Christmas gift. Then you might shape it into the form of someone’s initial. (DARE)

1984 Our Dutch relatives here call *banket* “butter letters.” (DARE)

1994 I bought an almond-flavored pastry called a *Dutch letter* in Pella, Iowa. (DARE)

metworst, worst van gekruid en gehakt varkensvlees (DARE, Webster).

- Van Nederlands *metworst* ‘bepaalde varkensworst’; overgenomen in de twintigste eeuw en nog in gebruik, maar alleen in de Duitse vorm *mettwurst*.

* Voor het regionale Amerikaans-Engels vermeldt DARE enkele malen het voorkomen van de vorm *metworst* naast het vaker gebruikte *mettwurst*. Die laatste vorm is ontleend aan het Duits, terwijl de eerste afkomstig is uit het Nederlands. *Metworst* is eigenlijk *worst* gevuld met *met* (een soort gehakt), een in het Nederlands verouderd woord dat verwant is met het Engelse *meat*.

1967-70 (*Foreign foods favored by people around here*) *Metworst* (DARE).

1970 The Polish have a kind of

sausage that they call *kielbasa*, and we [= the Dutch] have a sausage that we call *metworst*, and it’s sausage with different spices in it.

They don’t taste alike, but it’s the same base, which is the sausage, but with different spices in it. (DARE)

noodles, soort eierversmicelli (Webster, Craigie).

- Zowel ontleend aan het Nederlandse *noedels* ‘gekookte meelballetjes’ als aan het Duitse *Nudeln*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* Overal in de VS kan men *noodles* eten, en daarmee wordt in de VS, anders dan in Groot-Brittannië, zelfs dikwijls ‘iedere soort pasta’ aangeduid; in Groot-Brittannië duidt men er specifiek ‘een lange dradige pasta, in vloeistof gekookt en in soep of als bijgerecht geserveerd, vermicelli’ mee aan, aldus de OED. In de VS kan men echter in een Maleisisch restaurant ‘noodles’ eten die de vorm van spaghetti hebben, en er worden recepten uitgewisseld voor ‘Asian noodle salad made of spaghetti’. De Duitse uitvinder draait zich om in zijn graf. De oorsprong van het gerecht, en daarmee ook de oorsprong van het woord, ligt namelijk in Duitsland. Het Nederlandse *noedel* is dan ook geleend uit het Duits.

In het Amerikaans-Engels komt sinds 1812 de vorm *noodle* voor, en daarvan valt niet uit te maken of hij ontleend is aan het Nederlands of het Duits – Duits ligt voor de hand. Maar daarnaast komt in diezelfde eeuw ook een andere vorm voor, namelijk *noodlejees* voor deegballetjes, soepballetjes – en die vorm kan uitsluitend teruggaan op het Nederlands. Dat blijkt uit het verkleinwoord *-jees*, dat ook voorkomt in bijvoorbeeld *applejees* (zie **apples and speck**) en

waarmee in het Amerikaans-Engels het Nederlandse *-tjes* wordt weergegeven. Waarschijnlijk is het begrip eerst in en rond New York bekend geworden dankzij de Nederlanders; daarop wijst althans Schele de Vere. Vervolgens hebben de Duitsers voor een algemene verbreiding ervan gezorgd – in Duitsland geldt het min of meer als nationaal gerecht, anders dan in Nederland – en hierdoor kreeg uiteindelijk de Duitse vorm de overhand in het Amerikaans-Engels.

1848 *Noodlejees*. (Dutch.)

Wheat dough rolled thin and cut into strings like macaroni. It is used for the same purpose. (Bartlett)

1872 *Noodlejees*, an humble imitation of macaroni and used like them for dumplings and in soup, retain in New York at least their old Dutch name, but are hardly known elsewhere. (Schele de Vere)

1896 *Noodlejees*, ... 'noodles.'

1902 *Noodlejees* (Dutch). A term hardly known outside of New York city, and designating strips of dough cut like vermicelli, and used in dumplings and in soup. *Noodles* (Ger. *nudeln*). A kind of vermicelli, differing from the Italian only in the addition of eggs. (Clapin)

oliebollen, in olie gebakken, bolvormige koek(en) (DARE).

- Van Nederlands *oliebollen*; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik.

* In Nederland worden *oliebollen*, bolvormige koeken met rozijnen of krenten, gebakken in olie, tegenwoordig vrijwel uitsluitend gebakken en gegeten op oudejaarsavond. De naam *oliebol* is in het Nederlands relatief jong, hij dateert uit de negentiende of misschien de achttiende eeuw; een oudere benaming

voor een vergelijkbare lekkernij is *oliekoek*, zie **olykoek**. In de negentiende eeuw aten Nederlanders in New York op nieuwjaarsdag een ander zoet baksel, van fijner en luxer deeg, namelijk *cookies* (zie **cookie**).

Nederlandse immigranten hebben het oliebollebakken meegenomen naar de VS, en in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd is dit bewaard gebleven, ongetwijfeld uit nostalgie, maar verbreiding van naam en product naar de rest van Amerika heeft niet plaatsgevonden. Dat de naam behoorlijk onbekend is, blijkt wel uit het feit dat diverse informanten van DARE in 1969 zich niet realiseerden dat het woord *oliebollen* een meervoud is.

1941 Sunday dinners are prepared on Saturday by Dutch housewives who still cook the good things their mothers made – *khuete*, a vegetable and pork roast stew; *oliebollen*, fried dumplings.

1969 (*A round cake of dough, cooked in deep fat, with a hole in the center*) *Oliebollen* – used by the Dutch, like a doughnut, but no hole. (DARE)

1969 (*Different shapes or types of doughnuts*) *Oliebollen* – a Dutch food, doughnut-like batter, drop a spoonful of it in hot fat or oil, has raisins or currants in them. (DARE)

olykoek, ook **olycook**, kleine zoete, in olie gebakken koek (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *oliekoek* 'ronde koek, in raapolie gebakken'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* In het Nederlands wordt de benaming *oliekoek* voor een ronde koek, bestaande uit meel, krenten, eieren, aan stukjes gesneden appels, enz. al sinds de

zestiende eeuw gebruikt; het geldt niet als een luxe voedingsmiddel. Zaak en naam zijn meegenomen door de eerste kolonisten. In het Amerikaans-Engels wordt het woord op verschillende manieren gespeld, waarschijnlijk omdat het mondeling is overgeleverd, zoals *olecok*, *olekoek*, *olicook*, *oliekoek*, *olycoke*, waarin *koek* regelmatig gewijzigd is in *cook* (vergelijk **cookie**). In het eerste lid *olie* is echter kennelijk niet het synonieme Engelse *oil* herkend. Volgens DARE is het woord inmiddels verouderd en komt het voornamelijk voor in de Hudsonvallei in de staat New York. In 1949 schreef Kurath in zijn *Word Geography of the Eastern United States* dat het woord waarschijnlijk altijd alleen in Nederlandse families was gebruikt en snel aan het verdwijnen was. Volgens sommigen is de lekkernij *doughnut* ontstaan uit de Nederlandse *olykoek*, maar dit is onzeker. In iedere geval legde Knickerbocker (Irving) in 1809 de connectie, zo blijkt uit het eerste citaat hieronder.

1809 The table ... was always sure to boast an enormous dish of balls of sweetened dough, fried in hog's fat, and called dough nuts, or oly koeks.

1848 *Olycoke*. (Dutch, *olicoek*, oil-cake.) A cake fried in lard. A favorite delicacy with the Dutch,

and also with their descendants, in New York. There are various kinds, as dough-nuts, crullers, etc. (Bartlett) **1881** His favorite city has surpassed all others in ... oliekoeks, and New Year cookies.

1932 *Ole Koeks* (Albany, New York) ... Dough for Cinnamon Buns ... raisins ... cognac.

pannicake, ook **panicake**, **pan(n)acake**, **pannicake**, **pannycake**, pannenkoek (DARE).

- Waarschijnlijk varianten van Brits-Engels *pancake* die zijn beïnvloed door het Nederlandse *pannenkoek* met dezelfde betekenis; waarschijnlijk overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw, en regionaal nog bekend.

* Brits-Engels *pancake* en Nederlands *pannenkoek* (uitgesproken en vroeger ook gespeld als *pannekoek*) zijn allebei doorzichtige samenstellingen waarmee een platte, in een pan gebakken koek wordt aangeduid. De namen zijn ongetwijfeld onafhankelijk van elkaar gevormd. Ook in het Amerikaans-Engels is het gewone woord *pancake*, maar regionaal komt daarnaast een groot aantal varianten voor die net als het Nederlandse *pannenkoek* een tussenklank hebben en die bovendien vooral



Illustratie 2.11 – Pannicake
(bron: Internet <http://graphic-design.tjs-labs.com/index>)

voorkomen in New York en Wisconsin, plaatsen waar veel Nederlandse immigranten naartoe getrokken waren. Daarnaast oppert DARE de mogelijkheid dat in sommige gebieden sprake is van invloed van Noorse immigranten: in het Noors spreekt men van *pannekake*.

Hoe oud de Nederlandse invloed is, is uit het Amerikaans-Engelse materiaal niet duidelijk: alle citaten dateren uit de twintigste eeuw. Het woord wordt voornamelijk gebruikt in plaatsen waar al in de zeventiende eeuw Nederlandse vestigingen waren. Dankzij indianentalen weten we echter dat het Nederlandse gerecht *pannenkoek* direct al meegenomen was naar de oostkust van de VS, want het woord *pannenkoek* is geleend door het Loup, Munsee Delaware en Western Abnaki. Het ligt dan voor de hand dat ook de Yankees er al in deze periode mee in contact zijn gekomen.

1941 [fieldwork], A three-syllable form was used by three [of 50] informants, with middle syllable unstressed and varying from [i] to [e]: [the first inf] (Dutch deriv.) *pannacake*, [the second] ... (Belgian deriv.) *pannycake*, [the third] . . (Vermont deriv.) *pancakes*, ‘but *pannycakes* is the real name.’ ... Most current is *pancake*.

1949 *Pannacakes* – country version of pancakes.

1953 (as of late 19th cent.), There are plenty of oldsters who would deny that the phrase “in excess” had any meaning when applied to the laudable habit of riotous consumption of buckwheat “pannie-cakes.”

1973 *Griddle cakes* (of wheat) ... The older variant *pani-cake* or *pannicake*, recorded 3 times in Wisconsin fieldwork, has echoes in

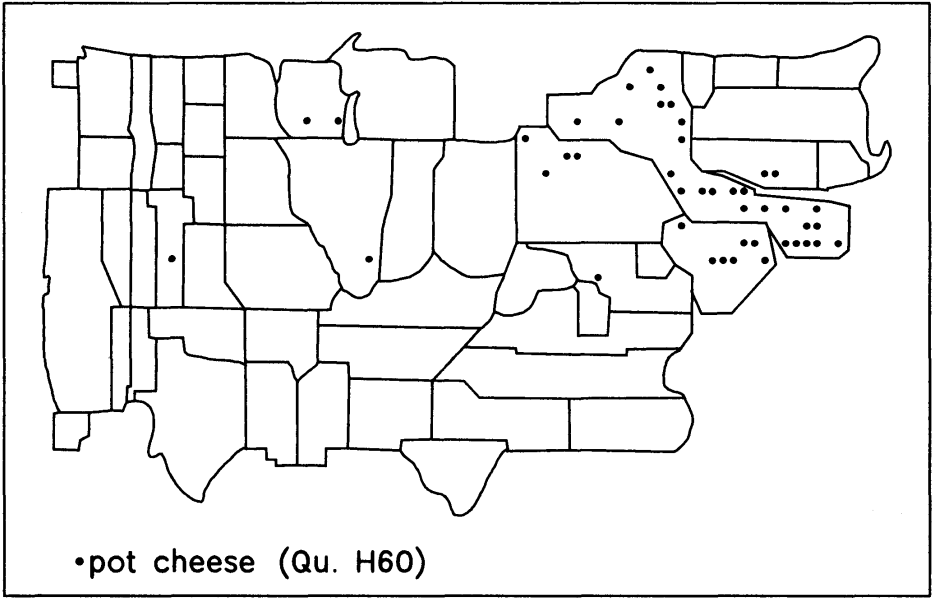
Minnesota and was overheard locally by an inf. in a Dutch community in North Dakota. This variant may be derived from Dutch *pannekack*.

pot cheese, meestal een droge, zachte kaas of kwark (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *potkaas* ‘zachte kaas zonder korst’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

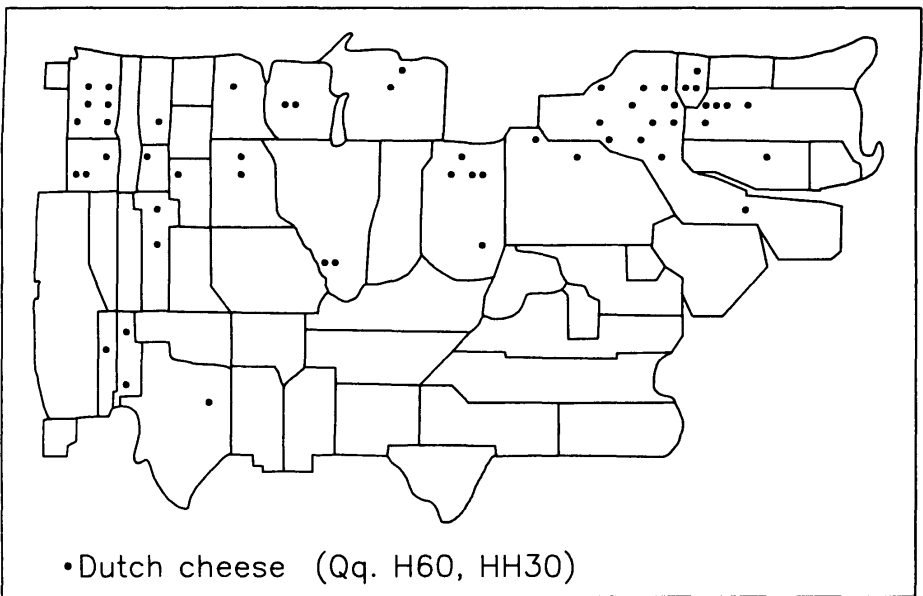
* Amerikaans-Engels *pot cheese* is een vertaling van het Nederlandse *potkaas*, de naam voor een zachte kaas die in potten bewaard of bereid wordt. Uit de regionale verbreiding van het woord blijkt dat het al meegenomen is door de eerste Nederlandse kolonisten, hoewel het tegenwoordig ook buiten de staat New York wel voorkomt (zie illustratie 2.12). Carver voegt hieraan toe in zijn *American Regional Dialects* dat het verbazingwekkend is dat het woord *pot cheese* zo lang bewaard is gebleven, gezien het feit dat het product op zo grote schaal wordt geproduceerd en verhandeld onder de naam *cottage cheese*. Die laatste naam heeft andere oudere dialectwoorden vrijwel geheel verdrongen, een lot dat ook *pot cheese* zal ondergaan: van de 44 informanten van DARE was driekwart bejaard en slechts twee waren er jonger dan 35.

1812 Tell me thou heart of cork, ... and brain of pot-cheese.

1847 *To Make Pot Cheese*. – Put butter-milk and thick sour milk together ... , make it scalding hot, then take the curd from the whey with a skimmer, put it into a muslin or linen bag, tie it up and hang it to drain; after an hour or two, ... moisten it slightly with sweet cream, put a little salt to it, work the salt into it, and make it in balls the size of a teacup ... Potcheese



Illustratie 2.12 -Kaartje van de verbreiding van pot cheese (bron: DARE 4: 308)



Illustratie 2.13 - Kaartje van de verbreiding van Dutch cheese (bron: DARE 2: 243)

should be made fresh, once or twice a week.

1859 *Smear-case*, ... a preparation of milk; ... otherwise called Cottage-Cheese. In New York it is called Pot-cheese. (Bartlett)

1980 Cottage cheese is one of the first stages ... Pot cheese is left to drain for a longer period. More whey drains away and it becomes a drier cheese. Farmer's cheese and pot cheese are practically identical, except that farmer's cheese is generally molded.

De kaas wordt ook *Dutch cheese* genoemd; hierover zegt Kurath (1949: 18) dat *Dutch cheese* de meest verbreide noordelijke term voor zachte kaas is. Het werd eerst gebruikt in westelijk New England door de Nederlanders van de Hudsonvallei en verspreidde zich naar het oosten, door New England bijna tot de Atlantische Oceaan. Het wordt gebruikt langs de baai van Narragansett en aan de Merrimack in New Hampshire, maar niet aan de kust van Massachusetts of in Maine. Van westelijk New England verbreidde *Dutch cheese* zich over de staat New York, het westen van Ohio en het noorden van Pennsylvania; hier grenst het aan *smear case*, dat in het midden van het land wordt gebruikt. Voor de huidige verbreiding van *Dutch cheese* zie illustratie 2.13. Andere namen zijn *farmer's cheese*, **smear-case** en *stink cheese*.

rolliche, gerecht van gekruid rundvlees omwikkeld met pens (Craigie, DARE). - Van Nederlands *rolletje* 'kleine rol'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* In het Nederlands noemt men een opgerold stuk pens, gevuld met gekruid vlees *rolpens*, een samenstelling van *rollen* en *pens*. In het verleden werd ook wel

kortweg gesproken van *rol*, als de context duidelijk was, of van *rolletje*. *Rol* en *rolletje* hebben echter in het Nederlands zoveel betekenissen dat zij inmiddels niet meer gebruikt worden om 'rolpens' mee aan te duiden. In het Amerikaans-Engels kon het algemene Nederlandse woord *rolletje* echter wel de benaming worden voor een gerecht, omdat de ambiguïteit daar niet gold. Gezien het feit dat het woord volgens DARE voorkomt in New York en New Jersey zal het al vroeg door Nederlandse immigranten meegenomen zijn. Het woord is overgenomen in de spreektaal, vandaar het grote aantal spellingsvarianten, zoals *relliche*, *rollejee*, *rollichie*, *ruletji* en *rullichie*. In 1847 wordt in een Amerikaans kookboek gesproken van *rolla-cheese*, waarin de vorm ongetwijfeld volksetymologisch is aangepast onder invloed van *cheese* 'kaas'.

1830 If reading the above has given you the lock-jaw, why then certes [certainly], you will lose your share of the *oley cooks*, *ruletjis*, *smoked geese* and *sour kroust*.

1848 *Rullichies*. (Dutch.) Chopped meat stuffed into small bags of tripe, which are then cut into slices and fried. An old and favorite dish among the descendants of the Dutch in New York. (Bartlett)

1949 Some food terms of Dutch origin have spread beyond the Dutch area [= the Hudson Valley, Catskills, and upper Delaware] ..., but others, such as ... *rollichies* for meat roulades ... have probably always been Dutch family words and are disappearing fast. (Kurath)

1969 Of course, regarding food some of the old Dutch *relliches*. Do you know what *relliches* are? That's a meat dish. It's made from the stomach of a cow. ... (DARE)

2008 Listen up all you sausage lovers, a new temple just opened to fulfill your banger, bratwurst, frankfurter, kielbasa, rolliche and wienerwurst cravings. (gothambread.blogspot.com)

smear-case, zachte kaas voor op brood (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *smeerkaas* en Duits *Schmierkäse*; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* Deze kaas heeft in alle talen zijn naam te danken aan het feit dat hij op brood wordt gesmeerd. Product en naam zijn afkomstig uit Duitsland, en de Amerikaans-Engelse vertaling *smear-case* gaat dan ook zeker gedeeltelijk terug op de Duitse vorm *Schmierkäse*, bijvoorbeeld in het oudste citaat dat Craigie vermeldt, uit 1829: 'A dish, common amongst the Germans, ... is curds and cream. It is very palatable, and called by the Germans *smearcase*.' Maar uit andere bronnen blijkt dat ook de Nederlandse *smeerkaas* een rol heeft gespeeld in de verbreiding van het woord in de VS. Het is dan ook beslist niet terecht dat de meeste woordenboeken, zoals Webster, alleen het Duits als bron vermelden. Webster noemt als variant *smier-case*, en dát woord is uiteraard wel uitsluitend afkomstig uit het Duits. Volgens Webster komt het woord vooral voor in het midden van de VS, maar niet duidelijk is of dat ook geldt voor de variant *smear-case*. In de citaten hieronder gaat het telkens om Nederlandse invloed.

1846 Their cheese is ... made on the same principle as the Dutch smerecase.

1848 *Smear-case*. (Dutch, *Smeer-kaas*.) A preparation of milk made to be spread on bread, whence its name; otherwise called Cottage-cheese. (Bartlett)

1872 *Smearcase*, from the Dutch

smeer-kaas, a preparation of curds spread on a flat surface to make into cheese, is the same as the more familiar cottage-cheese and as familiar to Germany under the name of *Schmier-Kaese* as to Holland.

It occurs as early as 1842 in the Philadelphia "Price-Current." (Schele de Vere)

1894 The 'cookey' (koekje), noodles, hodgepodge, smearcase, rullichies, cold-slaw, and other dishes that survive in New England.

1902 *Smearcase* (Dutch *smeer-kaas*). A preparation of curds spread on a flat surface to make into cheese. Otherwise known as *cottage-cheese*. In New York city, also called *pot-cheese*. (Clapin)

to snoop, zich stiekem gedragen, rondsuffelen (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *snoepen* 'lekkernijen eten'; in de letterlijke betekenis waarschijnlijk al overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw; nog zeer algemeen in gebruik, met een eigen betekenisontwikkeling en allerlei afleidingen.

* Het Nederlandse woord *snoepen* betekent letterlijk 'zoetigheden eten', en dat gebeurde vaak stiekem – ook het Amerikaans-Engels kende de betekenis 'stiekem (lekkernijen) eten'. Die betekenis wordt vermeld in Bartlett:

1848 *To snoop*. (Dutch, *snoepen*.) Applied to children, servants, and others, who clandestinely eat dainties or other victuals which have been put aside, not for their use. A servant who goes slyly into a dairy-room and drinks milk from a pan, would be said to be *snooping*. The term is peculiar to New York. (Bartlett)

Vervolgens is de betekenis in het

Amerikaans-Engels verschoven naar ‘zich stiekem gedragen’, ‘rondneuzen’. Die betekenis is iets eerder aangetroffen dan de letterlijke betekenis; het ligt echter voor de hand dat de letterlijke betekenis al ouder is: deze zal dateren uit de zeventiende of achttiende eeuw, mede gezien het feit dat ze specifiek was voor New York. Voorbeelden van de figuurlijke betekenis zijn:

1832 The world has realms wherein to *snoop*.

1840 Both he and Bradshawe are snooping about the country.

1891 In Worcester, [Mass.,] where there are no resident families of Dutch descent ..., it would be said: ‘They caught him snooping at the door,’ that is, peeping and listening.

1891 This word I have frequently heard in New England, used both as a verb and as a noun. It implies sneaking, spying, prying around.

In het Amerikaans-Engels zijn van het werkwoord in zijn nieuwe betekenis allerlei afleidingen gemaakt, zoals *snooper*, *snoop* (1891) ‘bemoeizuchtig iemand’ en *snoopy* (1895) ‘bemoeiziek’. Het werkwoord en zijn afleidingen zijn overgenomen door het Brits-Engels. *Snoopy* is binnen en buiten de VS bekend geraakt dankzij de gelijknamige hond, het lievelingsdier van Charley Brown uit de strip *Peanuts* van Charles M. Schulz. Hoewel de naam het dier goed past, is hier sprake van toeval: het is een samentrekking van de namen van de twee honden die Schulz in zijn jeugd had: Snooky en Spike.

speck, een laag vast vet (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *spek*, vroeger ook *speck*, of Duits *Speck*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* Het woord *speck* komt voornamelijk voor in de combinatie **apples and speck** (zie aldaar). Maar al heel vroeg is *speck* ook apart genoemd, en dat zal, gezien de ouderdom, een ontlening zijn aan het Nederlands. Begin negentiende eeuw komt het opnieuw apart voor, maar aangezien dit citaat afkomstig is uit Pennsylvania, gaat het dan waarschijnlijk om een leenwoord uit het Duits.

1691 The plaintiff demands 180 lb. *speck*.

1809 He goes out almost every week to eat speck with the country folks.

Het Nederlandse leenwoord *speck* is algemeen bekend geworden door het woord *specksnyder* als titel van hoofdstuk 33 van Melvilles *Moby Dick* uit 1851 (elders wordt ook de correcte vorm *specksnyder* gebruikt), waarin staat:

1851 The large importance attached to the harpooneer’s vocation is evinced by the fact, that originally in the old Dutch Fishery, two centuries and more ago, the command of a whale ship was not wholly lodged in the person now called the captain, but was divided between him and an officer called the Specksnyder. Literally this word means Fat-Cutter; usage, however, in time made it equivalent to Chief Harpooneer. (...) In the British Greenland Fishery, under the corrupted title of Specksioneer, this old Dutch official is still retained, but his former dignity is sadly abridged.

stuyvesant, sigarettenmerk.

- Van de Nederlandse naam Peter *Stuyvesant*, de laatste gouverneur van Nieuw-Nederland.

* De naam van Peter Stuyvesant leeft tot op heden voort op het nieuwe continent waar hij de Nederlandse kolonie had

uitgebouwd: onder zijn bestuur werden Wall Street (van Nederlands *wal* ‘muur’) en Broadway (Nederlands *de Brede weg*) gebouwd. In 1664 moest hij de kolonie zeer tegen zijn wil overgeven aan de Engelsen. De VS kent nog de gehuchten Stuyvesant en Stuyvesant Falls in Columbia County, New York, en Stuyvesant Street in New York, die uitkomt op de **Bowery** (zie 2.8). Zijn naam leeft ook voort in bijvoorbeeld computerspelletjes. Dat zijn naam nog zo veel voorkomt in de VS, zal een aantal redenen hebben. Peter Stuyvesant speelde een centrale rol in Diedrich Knickerbockers *A History of New York*. Hij was een opvallende bestuurder, zijn houten been spreekt tot de verbeelding, en tot 1953 woonden er nakomelingen van hem, getooid met de naam Stuyvesant, in New York. Al met al had hij alles in zich om deel te worden van de Amerikaanse mythe.

De naam *Stuyvesant* is, net als **knickerbockers** (zie 2.13), bovendien een soortnaam geworden, of eigenlijk een merknaam: de naam van een bekend sigarettenmerk. ‘Give me a stuyvesant light anyday’ en ‘all I ever used to smoke were stuyvo lights’ – zo kan men lezen op internet. De associatie van de naam Stuyvesant met roken is vast weer eens te danken aan Irving, die de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten beschreven heeft als gezette mannen in een knickerbocker met een onafscheidelijke pijp in de mond – sigaretten waren toen nog niet uitgevonden. In de woorden van Irving: ‘The pipe, in fact, was the great organ of reflection and deliberation of the New Netherlander. It was his constant companion and solace – was he gay, he smoked; was he sad, he smoked; his pipe was never out of his mouth; it was a part of his physiognomy; without it, his best

friends would not know him. Take away his pipe? You might as well take away his nose!’ Dat reclamemakers uiteindelijk het beeld van de rokende Nederlanders aangrepen voor de naam van een nieuw sigarettenmerk is dan ook te begrijpen.

Toch is het sigarettenmerk *Stuyvesant* niet afkomstig uit de VS, hoewel de meeste mensen daarvan uitgaan. Het Hamburgse bedrijf Reemtsma (sinds 2002 onderdeel van de internationale Imperial Tobacco Group) bedacht de naam Peter Stuyvesant, en de Zwitser Fritz Bühler bedacht in 1958 de eerste slogan: ‘the smell of the large far world: Peter Stuyvesant’. De sigaret hoorde bij de nieuwe ‘American blends’ die na de Tweede Wereldoorlog in de mode kwamen. In een Peter Stuyvesant waren tabaksoorten uit maar liefst vier continenten gemengd, en er werd direct verband gelegd met de verre, nieuwe en grote wereld die was geopend door Stuyvesant. Ook in volgende slogans en reclameboodschappen werd een vergelijking getrokken met een nieuwe wereld die aan de voeten van Stuyvesant (de man of de sigaret) ligt: ‘The international passport to smoking pleasure’, ‘Find your world’. Tv-reclames toonden kosmopolitische beelden van moderne kunst, schepen, vliegtuigen, grote steden en dergelijke.

In de jongerentaal leeft de naam van Stuyvesant om een andere reden voort, zo blijkt uit het *Urban Dictionary* op internet. Alle citaten in dit woordenboek betreffen de gelijknamige prestigieuze high school in de TriBeCa-wijk in Lower Manhattan, New York. ‘Students are often characterized by drug usage, lack of sleep, nerdiness, high SAT scores and physical dependency upon escalators’, zoals een van de omschrijvingen luidt. De school wordt liefdevol betiteld als *stuy*

(‘Yo, you go to stuy?’) – een naam waarin de oorspronkelijke naamgever zich ongetwijfeld niet zou herkennen.

sup(p)awn, gekookte maismeelpap (Craigie, DARE, Webster).

- Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *sapaen* ‘maismeelpap’ (onbekend in Europees Nederlands); overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* *Sapaen* is een van de weinige woorden die het Nederlands overgenomen heeft uit een indianentaal, en wel van een taal uit de Algonkin-familie – niet zeker is welke. Het woord is verwant met Massachusetts *saupaun* ‘maismeelpap’, letterlijk ‘geweekt, zachtgemaakt in water’. Op grond van de oudste vormen gaat men ervan uit dat het woord door het Amerikaans-Engels overgenomen is via het Nederlands en niet rechtstreeks uit een indianentaal. Ook Knickerbocker (Irving) gaat daarvan uit, zie het citaat uit 1809. *Sup(p)awn* komt volgens Webster vooral in New England voor.

Kurath vermeldt het in 1949 als een term die specifiek is voor de Hudsonvallei. Maar Carver wijst er in 1989 in zijn *American Regional Dialects* op dat het woord in 1965 vrijwel onbekend is. Hij veronderstelt dat de reden dat het woord na driehonderd jaar zo plotseling in onbruik is geraakt, gelegen is in de vercommercialisering van voedseltermen.

ca. 1627 When they wish to make use of the grain (maize) for bread or porridge which they call ‘Sappaen,’ they first boil it and then beat it flat upon a stone; then they put it into a wooden mortar ... and ... pound it small, and sift it through a small basket ... of the rushes before-mentioned. (Mathews)

1671 Their general Food is Flesh, Fish, and *Indian Wheat*, which stamp’d, is boyl’d to a Pap, by them call’d Sappaen. (Mathews)

1754 Now [we] must eat Sapan (Indian Corn Porridge) alone, it is well that we have cows, which affords a little milk to it.

1809 [The Van Brummels] were the first inventors of Suppawn, or Mush and milk.

1835 I helped myself with an iron spoon from a dish of suppawn.

1949 The Midland and the South have *mush*, and this expression is also used to some extent in the New England settlement area beside the terms containing *pudding*, in the Hudson Valley beside the local *suppawn*.

waffle, krokant gebak gemaakt van pannenkoekbeslag en gebakken in een wafelijzer, warm gegeten met boter of stroop (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *wafel* ‘luchtig, plat gebak met een ruitjespatroon’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog zeer verbreid.

* De Nederlandse gebaksnaam *wafel* is afgeleid van *weven* en is verwant met Duits *Wabe* ‘honingraat’. Die betekenis heeft *wafel* ook in Nederlandse dialecten, en daarom veronderstelt men dat de *wafel* genoemd is naar de honingraat, vanwege de gelijkenis in vorm.

De Hollanders namen hun wafels mee naar Amerika, en kennelijk maakten zij van het bakken van wafels een heel feestje, want de eerste keren dat het woord *wafel* in het Amerikaans-Engels is aangetroffen, is in de samenstellingen *waffle frolic* en *waffle party*. Nog tot zeker eind negentiende eeuw werden *waffle parties* gehouden.

1744 We had the wafel-frolic at

Miss Walton's talked of before your departure.

1744 For my own part I was not a little grieved that so luxurious a feast should come under the name of a wafel frolic. (OED, die een Amerikaanse bron citeert)

1808 They are going to have a fine waffle party on Tuesday.

1882 She tells him of 'little waffle parties' formed by her intimates.

In de Lage Landen werden en worden wafels zowel warm als koud gegeten, en kan men er boter en/of suiker op doen, maar dat hoeft niet. Het gebruik om warme wafels met boter of stroop als ontbijt te nuttigen, is ontstaan in de VS. Al in de negentiende eeuw wordt daarover bericht.

1817 Waffles (a soft hot cake of German extraction, covered with butter).

1870 The Americans are all fond of molasses; using them regularly at breakfast and supper to their buckwheat cakes and waffles.

1906 Before she could reply, Sarah came in with hot waffles.

De wafels worden gebakken in wafelijzers – een woord dat samen met de wafelbakkerij door de Nederlanders is meegenomen naar de VS. **Waffle iron** is een halve vertaling van het Nederlandse *wafelijzer*. In het oudste citaat is sprake van *woffle iron*, waarin de Nederlandse *a*, zoals zo vaak, veranderd is in *o* (vergelijk *boss*).

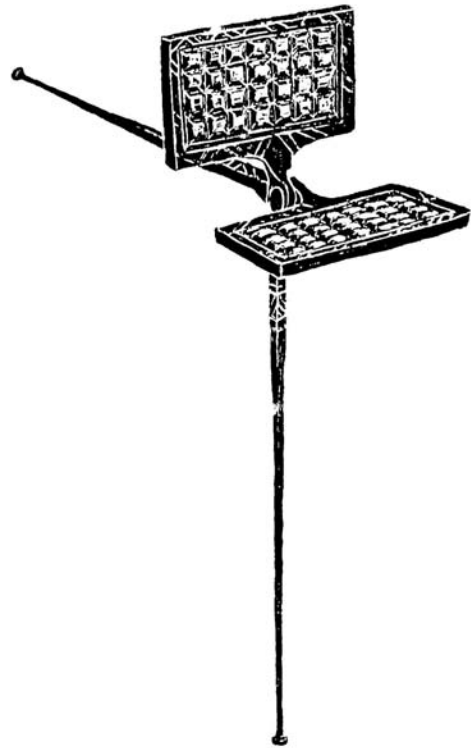
1794 Woffle irons [advertised].

1828 Heat your waffle-iron ...
Shut the iron tight, and bake the waffle on both sides.

1889 One of the commonest decorations of the nation was the waffle-iron face.

Het werkwoord *to waffle* kreeg volgens

Flexner (1976: 266) in de jaren zestig van de vorige eeuw de betekenis 'besluiteloos zijn of niet durven kiezen in een geschil om iedereen te vriend te houden'; deze betekenis is in iets andere vorm nog bekend, want een van de vele betekenissen die onder *waffle* worden vermeld in het *Urban Dictionary* 2009 is: 'overlopen; vandaag iets steunen en morgen ertegen zijn.'



Illustratie 2.14 – Waffle iron (bron: *Kroniek van de Kempfen, Frans Hoppenbrouwers et al., Hapert, 1984*)

2.2 De planten- en dierenwereld

“Dit is het Eden’, dit is het paradijs, zegt Jacob Steendam in 1661 in zijn gedicht *’t Lof van Nuw-Nederland*. Net als Adam in het paradijs werden de Nederlanders in Amerika geconfronteerd met een natuurlijke omgeving waarvoor ze geen woorden hadden. Het was logisch dat ze allereerst probeerden de dieren en bomen aan te duiden met woorden uit hun moedertaal. Soms verzonnen ze ook nieuwe woorden en samenstellingen, die in het Nederlands nog niet bestonden. Sommige van deze oude en nieuwe namen zijn later beland in het Amerikaans-Engels. Sterker nog: zij vormen de op een na grootste bijdrage die het Nederlands aan het Amerikaans-Engels heeft geleverd: er zijn twintig planten- en diernamen geleend. De meeste namen betreffen inheemse soorten in Amerika.

Overgenomen plantennamen zijn **abele tree**, **Easter flower** (ook **pass blummies**, **poss flower**), **fetticus**, **pinkster flower**, **pit** en **sap bush**. Ze zijn allemaal in de zeventiende of achttiende eeuw overgenomen, waarschijnlijk met uitzondering van **abele tree**. De Nederlandse namen zijn telkens overgedragen op Amerikaanse plantensoorten die identiek zijn aan of lijken op Europese soorten; alleen de samenstelling *sapbosch*, waar **sap bush** op teruggaat, is in het zeventiende-eeuwse Amerikaans-Nederlands gemaakt.

Diverse samengestelde of afgeleide diernamen zijn gevormd in het Nederlands van Noord-Amerika en onbekend gebleven in het Europese Nederlands. Dat geldt bijvoorbeeld voor de vissennamen **killifish** en **weakfish**. De vissennamen **corporal**, **mossbunker**, **sea bass** en **spearing** zijn daarentegen overgedragen van Europese soorten naar Amerikaanse; al deze namen, behalve waarschijnlijk **corporal**, zijn in de zeventiende of achttiende eeuw door het Amerikaans-Engels overgenomen.

Ook de namen **blauser** voor een bepaalde slang en **groundhog** voor een bepaalde marmot zijn in Amerika in het Nederlands gemunt; daarentegen is de naam **skillpot** overgedragen op de Amerikaanse schildpad, en **punkie** is door de Nederlandse kolonisten ontleend aan het Munsee Delaware.

Tot slot heeft het Amerikaans-Engels ook enkele namen geleend uit het Nederlands voor dieren die afkomstig waren uit Europa. Regionaal is in de zeventiende of achttiende eeuw **kip** geleend en in de negentiende of twintigste eeuw de loknaam **kish**. Het woord *kip* is ook overgenomen door indianentalen; daar staan de Nederlandse namen voor in Europa inheemse dieren zelfs op de derde plaats in aantallen leenwoorden. Algemeen verbreid zijn in het Amerikaans-Engels **span**, geleend in de zeventiende of achttiende eeuw, en **Antwerp**, geleend in de negentiende of twintigste eeuw.

abele (tree), **abel-tree**, witte of zilverpopulier (Craigie, Webster).
- Van Nederlands *abeel*(boom) ‘witte of zilverpopulier’; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.
* De boom, waarvan het hout wordt gebruikt in de huizenbouw, en de hars

voor geneesmiddelen, is inheems in Europa en moet dus door Europeanen aangevoerd zijn. De naam *abele* is Nederlands, waardoor het voor de hand ligt dat de Nederlanders de boom hebben meegenomen naar de VS. Theoretisch kan hij ook zijn geïmporteerd door de



Illustratie 2.15 – Abele tree (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)

Engelsen, want het Brits-Engels heeft het Nederlandse woord eveneens geleend (de OED vermeldt het voor het eerst in 1681), maar dit Nederlandse woord heeft in het Brits-Engels nooit veel opgang gemaakt en wordt in de *Encyclopaedia Britannica* van 1823 ‘old-fashioned’ genoemd; men hanteerde meestal de gewone Engelse benaming *white poplar*. De OED geeft maar weinig citaten, vooral uit poëtisch taalgebruik, en niet meer na de tweede helft van de negentiende eeuw, terwijl de boom juist in die periode op vrij grote schaal werd aangeplant in de VS (zie het citaat uit 1852, vermeld door Craigie). De boom zal in de negentiende eeuw in de VS zijn ingevoerd door Nederlandse of Vlaamse immigranten.

1828 The abele, the white poplar, the black poplar (Webster).

1847 Abele or Silver-leaf Poplar, ... a highly ornamented tree, native of Europe.

1852 If the nurserymen will raise

Ailanthus and Abeles by the thousands ... and tell us nothing of pestilential odors and suckers.

Antwerp, 1. frambozensoort, meestal in de vorm *Red Antwerp*; 2. postduivensoort (Craigie, Webster).

- Genoemd naar de Belgische stad *Antwerpen*; geleend in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* De verbreiding van de plant die getooid is met de naam *Antwerp* of *Red Antwerp*, blijkt uit de volgende citaten uit Craigie.

1847 Antwerp Raspberry, Garden Raspberry,...is much cultivated for its favorite fruit.

1859 It is rare that the true Red Antwerp raspberry is found West of the State of New York.

1862 We are told that on the Hudson river fields are planted with a variety of the Red Antwerp, which has received its American cognomen from that stream, the Hudson River Red Antwerp.

Maar waar komt de naam van de plant vandaan? Hierover schreef F.W. Card in 1898 in *Bush-fruits*:

1898 *Red Antwerp* (Old Red Antwerp, Knevetts Antwerp, True Red Antwerp, Howland's Red Antwerp ...).

– One of the oldest European varieties, probably having been in cultivation more than a century. It is supposed to have derived its name from the city of Antwerp, in Belgium, though the plant itself is said to have come from the Island of Malta. It is one of the best European sorts, and is still grown, even for market, in the United States. ... Many other varieties have received this name at times.

It is figured in the Report of the United States Department of Agriculture of 1866.

Op grond hiervan lijkt het het meest waarschijnlijk dat de populaire soort vanuit Europa is ingevoerd, misschien wel via de havenstad Antwerpen. De invoer van de plant kan al eerder hebben plaatsgevonden, maar de naam (*Red*) *Antwerp* wordt volgens Craigie pas sinds halverwege de negentiende eeuw gebruikt. De soort en de naam zullen waarschijnlijk echter niet afkomstig zijn van Nederlandse of Vlaamse immigranten die zich in de negentiende eeuw in de VS vestigden – de bes heeft namelijk in het Nederlands allerlei namen, maar geen daarvan verwijst naar Antwerpen, en de bes komt daar ook niet speciaal vandaan. Inmiddels is de lange naam *Hudson River Red Antwerp* in onbruik geraakt; de korte vorm *Red Antwerp* komt wel nog steeds voor. In het Brits-Engels is de naam niet bekend; hij wordt althans niet vermeld in de OED.

De naam voor de duivensoort gaat wel degelijk terug op een Nederlandse benaming. Omstreeks 1840 werden in Antwerpen door kruisingen twee bijzondere postduivensoorten gefokt, die in het Nederlands *Antwerpse duif* en *Luikse duif* genoemd werden. In het Amerikaans-Engels werd die eerste naam overgenomen als *Antwerp pigeon*, ook verkort tot *Antwerp*. Zo staat het in Webster's Third uit 1961. De naam, die sinds 1839 in het Brits-Engels voorkomt (OED) en sinds 1890 in het Amerikaans-Engels, is waarschijnlijk door het Amerikaans-Engels overgenomen van Nederlandse en Vlaamse immigranten, onafhankelijk van het Brits-Engels.

1890 Some of these names [of fancy pigeons] are from localities [of fancy pigeons] are from localities [of fancy pigeons], actual or alleged, as Antwerps [etc.]

1905 Two main types of the Belgian homer have been distinguished as the Antwerp and the Liege varieties,

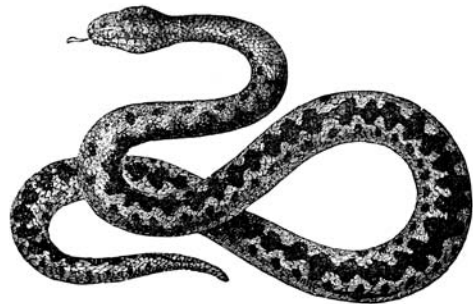
the former being larger but less graceful in form than the latter.

1918 An Antwerp, or homing pigeon, commonly called carrier pigeon.

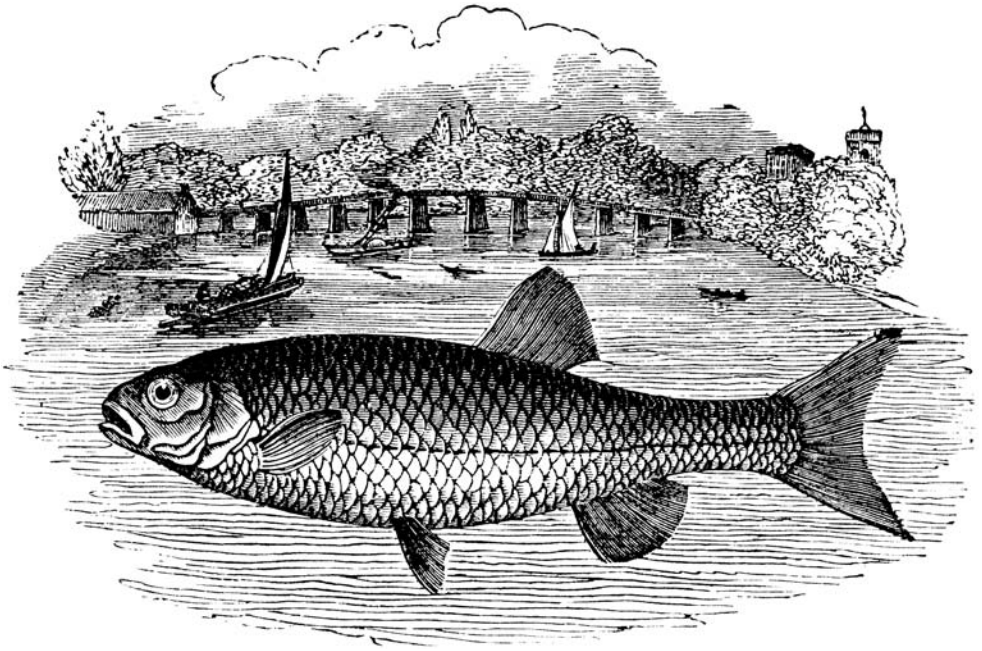
blauser, slangensoort, bastaard ratelslang (*Heterodon platirhinos*) (International Herpetological Society). - Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *blazer*; overgenomen in de zeventiende eeuw en regionaal nog bekend.

* In het Europese Nederlands wordt *blazer* niet gebruikt als diernaam, dus deze betekenis hebben de Nederlandse kolonisten uit de zeventiende eeuw aan het woord toegevoegd. De spelling met *-au-* wijst er waarschijnlijk op dat de uitspraak van het Nederlandse woord in de loop van de tijd aangepast is aan het Amerikaans-Engels. Het *Handbook of Snakes* uit 1985 en de International Herpetological Society (list of reptiles, 2008) vermelden nog steeds de volksnaam *blauser*, naast vele andere namen, waaronder *blower*, wat een vertaling kan zijn van de Nederlandse naam, maar wat evengoed gevormd kan zijn in het Engels, omdat het opblazen van de hoofdhuid nu eenmaal de meest kenmerkende eigenschap van de slang is.

1848 *Blausser*. The name given by



Illustratie 2.16 – *Blausser* (bron: Grosser Bildvorlagenatlas, Amsterdam 2001)



Illustratie 2.17 – Corporal (bron: Grosser Bildvorlagenatlas, Amsterdam 2001)

the Dutch settlers to the hog-nosed snake, from its habit of distending or blowing up the skin of its neck and head. The other popular names in New York are Deaf-adder and Buckwheat-nosed. (Bartlett)

1872 Among the almost local terms of Dutch origin, which barely survive in districts inhabited by Dutch families, but which every now and then startle us by their sudden reappearance in poetry or in local description, are the following: ... *Blauser*, from the Dutch *blazer*, is still the name of the Deaf Adder (*Vipera berus*), which blows up its neck and head, and therefore, well deserves its graphic name. (Schele de Vere)

1902 *Blauser* (Dutch *blazer*, a blower). A typic and graphic name for the Deaf Adder (*Vipera berus*), which, as is well known, has the habit of distending or blowing up the skin of

its neck and head. (Clapin)

corporal, karperachtige (*Semotilus corporalis*) (Craigie, DARE).

- Waarschijnlijk van Nederlands *corporaal* en overgenomen in de negentiende eeuw; regionaal nog in gebruik.

* Volgens allerlei standaardwerken over Amerikaanse vissen, te beginnen bij *American fishes* van G. Brown Goode uit 1888, gaat de vissen naam *corporal* voor wat meestal in het Amerikaans-Engels *fallfish* wordt genoemd, terug op het Nederlands en/of het Duits. En gezien de locatie – het midden en oosten van de VS – zal het woord dan in de negentiende eeuw zijn overgenomen. De motivatie van de naamgeving is onzeker: in het Standaardnederlands is *korporaal* een legerrang. In het Noord-Brabants wordt *korporaal* echter gebruikt als naam voor een bepaalde zwartwitte zwemvogel, de grote zaagbek. Deze heet niet zo naar de legerrang, maar naar *corporaal*

of *corporale* 'wit linnen doekje waarop in rooms-katholieke kerken de kelk en de hostieschaal staan': de vogel is vanwege zijn witte buik naar dit doekje vernoemd. Aangezien ook de vis *corporal* een witte buik heeft, ligt het voor de hand te veronderstellen dat er sprake is van hetzelfde benoemingsmotief. In het Duits heb ik geen vergelijkbare naam gevonden.

1887 The name Corporal seems to have derived from the Dutch or German settlers of the Middle States. "Corporaalen" is one of its common names in that region.

1896 Mitchell calls the fish *Corporal* or *Corporaalen*.

1964 The fallfish is known to many anglers as chub, silver chub, chivin, windfish, and corporal.

Easter flower, anemoon, narcis (Craigie, Webster), ook leverbloem (DARE); **pass blummies**, leverbloemen, **poss flower**, narcis (DARE).

- Als vertaling respectievelijk leenwoord overgenomen van het Nederlandse *paasbloem* of de verkleinwoorden *paasbloempje*, *paasbloemetje*, een samenstelling van *paas-* en *bloem*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog bekend.

* In het Nederlands worden met *paasbloem* verschillende planten aangeduid die op of rond Pasen bloeien, met name de anemoon, narcis en leverbloem – precies dus de planten die ook in de VS met een vergelijkbare naam worden aangeduid. De benamingen *pass blummies*, *paas blumes* en dergelijke zijn als leenwoord overgenomen uit het Nederlands; in *poss flower* is het tweede gedeelte vertaald in het Engels.

1859 *Paas Bloomachee*, i.e. Easter

flower. (*Narcissus pseudo-narcissus*.) Not the Pasque Flower of botanists, but the common Yellow Daffodil. (Bartlett)

1872 *Paas-Blummachee* are well known in the flower-markets, and designate the common yellow Daffodill. (Schele de Vere)

1896 *Hepatica acutiloba* ... *pass blummies*, Alcove, N.Y. [Footnote:] Probably corrupted from *Pasque Blumen*.

1940 *H[epatica] triloba* ... *paas blumes*.

1957 *Poss flowers*, the old-fashioned, early double daffodils with the fragrance. My mother ... , now 96 years old ... , tells me that in her girlhood, these were always called *Poss flowers*. They were very important as Easter flowers in those days since there were few cultivated flowers.

In *Easter flower* zijn beide delen vertaald in het Engels. Deze naam zou ook gemaakt kunnen zijn in het Engels, maar in het Brits-Engels komt hij als benaming voor een plantensoort niet voor, dus het is een Amerikaans-Engels neologisme, en het ligt voor de hand dat dit neologisme is gebaseerd op de Nederlandse benaming *paasbloem*.

1863 Beautiful wood-anemones I found to be sure, trembling on their fragile stems, deserving all their pretty names, – Wind-flower, Easter-flower, Pasque-flower, and homoeopathic Pulsatilla.

1877 Easter flower (*Narcissus pseudo-narcissus*). (Bartlett)

1892 *Narcissus Pseudo-Narcissus*, Easter-flower.

1894/6 *Narcissus Poeticus*, ... *Narcissus Pseudonarcissus*, ... Easter flowers, Lincolnnton, N.C.



Illustratie 2.18 – Easter flower (anemoon)
(bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)

1968 Wind flowers, anemone, Easter flowers [are] all the same thing – lavender, shaped like little tulips. (DARE)

1968-69 Easter flower [and] hepatica [are the] same. (DARE)

1974 Audrey Wilson was ... looking at a clump of pale-yellow jonquils, ... “I think Grandma Fannie must have planted these Easter flowers,” she said.

Het Nederlandse woord *bloem*, verkleinwoord *bloempje*, *bloempie*, *bloemetje*, meervoud *bloemetjes*, is in het verleden ook als ongeleed woord overgenomen door het Amerikaans-Engels. Ook dit zal al dateren uit de zeventiende of achttiende eeuw. Dat blijkt uit het gebied waar de woorden gebruikt worden (New York) en uit het feit dat er een groot aantal verschillende spellingen zijn aangetroffen, zoals **blumachies** en **blummie**. De woorden zijn nog tot begin twintigste eeuw aangetroffen in de omgeving van New York, maar

inmiddels volkomen verdwenen. In ieder geval bewijzen zij dat de Nederlanders al vroeg allerlei planten kweekten om de bloemen ervan te verkopen op de markt. Tegenwoordig worden de Nederlanders vooral met tulpen geassocieerd, en die zullen ze in het verleden zeker ook wel verkocht hebben, maar taalkundige bewijzen zijn daar niet voor: de woorden *tulp* en het Engelse *tulip* leken waarschijnlijk zo veel op elkaar dat het Nederlandse woord direct in de Engelse klank werd omgezet.

1848 *Blumachies*. (Dutch.) This Dutch word for flowers is still preserved in the New York markets. (Bartlett)

1902 *Blummie*. A Dutch word still in use for flowers in New York City, and along the Hudson and Mohawk rivers. The diminutive form *blummachee* or *blummechie*, meaning small flower, is also well known in the New York markets. (Clapin)

1908-1909 *blum'mie*, *blum'mey*, flower, blossom [Du. *bloempje* (dim.), same meaning]. Mohawk valley, *blum'machie*, n., flower, blossom [Du. *bloemetje* (dim.), same meaning]. Mohawk valley. (Carpenter)

fetticus, gewone veldsla (een van de namen van *Valerianella locusta*) (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *vettekost* of *vettekous* ‘veldsla’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* In de Lage Landen bestaan allerlei volksnamen voor de veldsla (*Valerianella locusta*) die refereren aan het feit dat de bladeren van de jonge plantjes enigszins vettig aanvoelen, zoals *vettik*, *vetsla*, *vettekool*, *vetzaad*, *vettekost* en *vettekous*, eigenlijk ‘vettig, vette sla, vette kool, vet zaad, vette kost en vette kous’. Deze benamingen namen de Nederlanders



Illustratie 2.19 – Feticcus (bron: Wikimedia Commons)

kennelijk mee naar het Amerikaanse continent, samen met de slaplant – die inheems was in Europa, maar niet in de VS. Nog steeds groeit de plant vooral aan de oostkust.

De naam *vettekost* werd overgenomen door het Amerikaans-Engels en daarin op verschillende manieren uitgesproken en gespeld, onder andere als *fetticus*. Diverse negentiende-eeuwse woordenboeken van amerikanismen besteden aandacht aan deze benaming. Daarbij schrijven zij de Nederlanders een groter gevoel voor humor toe dan de realiteit toestaat: volgens deze woordenboeken hadden de Nederlanders de caloriearme veldsla namelijk uit ironie de naam *vette kost* gegeven. Men doorzag niet dat de naam een serieuze verwijzing inhield naar de substantie van de bladeren. In Nederlandse bronnen wordt de naam nergens zo lacherig uitgelegd.

Toen het woord werd overgenomen in het Amerikaans-Engels, schemerde aanvankelijk soms nog de Nederlandse benaming in de spelling door, zoals in *vettikost*, maar al snel vonden er allerlei vormveranderingen plaats. Zo werd het eerste deel toepasselijk verengelt tot *fat*. Het tweede deel werd waarschijnlijk beïnvloed door *cow*, met als resultaat spellingen zoals *fatticows*, *fattikow* en *fatty cows*. De uiteindelijke uitgang *-cus* vond uiteraard plaats onder invloed van modern Latijnse plantennamen, zoals *crocus* of *hibiscus*.

De naam *fetticus* wordt nog steeds gebruikt, volgens DARE regionaal vooral in New York. In Webster's Third uit 1961 wordt de naam verklaard als een aanpassing van het Nederlandse *vettekous*. Die verklaring is niet onmogelijk: in het Nederlands bestond zowel de naam *vettekost* als *vettekous*; als volksnaam komt *vettekous* nog wel voor.

De uitspraak van de twee namen ligt ook dicht bij elkaar, want de *-t* in *vettekost* wordt meestal niet uitgesproken. Ik vermoed dat de oorspronkelijke vorm *vettekost* is geweest (de sla wordt gebruikt als *kost* 'voedsel' en voelt *vet* aan) en dat *vettekous* daarvan een variant is. Andersom is ook mogelijk, maar het is moeilijk een verklaring te vinden voor het element *kous*.

1848 *Fetticus*. *Vettikost*. Vulg. *Fättikows*. (Bot. *Valerianella* ...) Corn-salad, or lamb's-lettuce. A word used in New York. (Bartlett)

1872 Vegetables were evidently not much to the taste of the old burghers, for it seems they called Corn-salad (*Valerianetta*) [sic] with biting irony *Vettikost*, something like rich fare. (Schele de Vere)

1889 The plant called corn-salad, or lamb-lettuce, is called *fetticus*, or *vettekost*, by gardeners. In the New York market I believe it is called *fatty-cows*. It appears to be the Dutch *vette kost*, "fat food;" but perhaps the *kost* is the same which appears in *alecost*, *costmary*, and other plant names.

1891 *V[alerianella] olitoria* ... is now often cultivated under glass as an early salad under the name of *fetticus*.

1902 *Fattikows*, *Fetticus* (Dutch *vettikost*, meaning, by irony, something like rich fare).

A local term, in New York City, for corn-salad, or lamb's lettuce (*Valerianella*). (Clapin)

groundhog, bosmarmot (*Marmota monax*) (Craigie, DARE, Webster).
- Vertaling van de Nederlandse benaming *aardvarken*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* De Nederlanders die in de zeventiende

eeuw over de aardbol uitzwermden, kwamen een groot aantal nieuwe dieren en planten tegen die zij moesten benoemen. Het gemakkelijkste was nieuwe dieren te vernoemen naar bekende waarmee ze een of ander kenmerk gemeen hadden. Vaak werd dezelfde Nederlandse naam op verschillende continenten voor verschillende dieren gebruikt. Zo werd in Zuid-Afrika een bepaalde termieteneter *aardvarken* genoemd (wat nog voortleeft in het Afrikaanse *aardvark*), en dezelfde naam kreeg op het Amerikaanse continent de bosmarmot. Beide dieren lijken als een varken in de aarde te wroeten. In Noord-Amerika wordt *aardvarken* voor het eerst genoemd in de *Beschryvinge van Nieuw-Nederlant*, die Adriaen Cornelissen van der Donck publiceerde in 1655, het jaar van zijn overlijden. Dit was een van de eerste boeken over Nieuw-Nederland, geschreven door iemand die daar daadwerkelijk woonde en leefde.

Voor meer over hem zie **yonkers** in 2.4.

1655 Van der Donck: Daer zijn ooch

Aertoerckens, ... Trommelslaghers, en verscheyde andere soorten die wy niet kennen ofte gesien hebben.

[*There are also groundhogs, ... drummers, and various other kinds which we have not known or seen.*]

De normale Amerikaans-Engelse benaming *groundhog* is een letterlijke vertaling van het Nederlandse *aardvarken*, en dat kan eigenlijk geen toeval zijn: de Engelsen zullen de Nederlandse naam gekend en begrepen hebben en hem in hun eigen taal hebben vertaald.

Sinds de negentiende eeuw zijn de uitdrukkingen *groundhog case* ‘wanhopige of dringende zaak’ en *Groundhog Day* bekend. Wat die laatste uitdrukking betekent, weet iedereen binnen en buiten de VS sinds de film *Groundhog Day*, die in 1993 uitkwam: de film speelt op 2 februari, de dag waarop volgens de folklore de groundhog uit zijn hol kruipt en het weer voorspelt: als hij zijn schaduw ziet, trekt hij zich terug in zijn hol en blijft daar zes weken – gedurende welke tijd het stormt. Maar als hij zijn



schaduw niet ziet, doordat het bewolkt is, blijft hij zo lang mogelijk buiten, en er zal zacht en aangenaam weer volgen. Dankzij de film, die draait om een weerman die telkens opnieuw bij het ontwaken Groundhog Day meemaakt, heeft *Groundhog Day* de betekenis 'telkens opnieuw hetzelfde (vervelende) ding' gekregen: 'My life never changes. Every day is groundhog day. Eat, work, sleep', heeft iemand geschreven in het *Urban Dictionary*.

DARE heeft een kaart opgenomen van de plaatsen waar *groundhog* voor de bosmarmot wordt gebruikt (illustratie 2.21); de naam is wijdverbreid, maar komt vooral voor in het midden van de VS. Regionaal wordt de naam *groundhog* ook voor andere dieren gebruikt. Dit zijn allemaal eigen Amerikaanse ontwikkelingen, onafhankelijk van het Nederlands. Want de benaming *aardvarken* voor een Amerikaanse diersoort mag dan door Nederlanders

voor het eerst zijn toegekend, die naam is, net zomin als het dier, in het verleden bekend geraakt in de Lage Landen. Pas recent is de kennismaking hernieuwd, en tegenwoordig heet de groundhog in het Nederlands met een nieuwe naam *bosmarmot*.

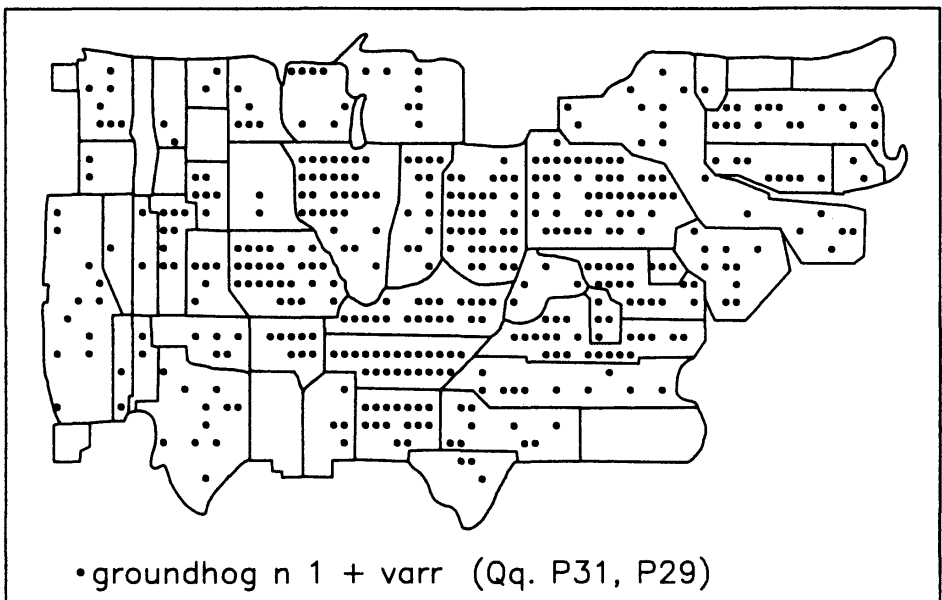
1742 The *Monac*, or groundhog ... will be as tame as a cat (for I gave one to Sir Hans Sloane, who was much delighted with it).

1859 Then there is the ground-hog. As his name indicates, he burrows in the ground, and, like the prairie dog, builds a perfect city. He is about as large as a medium-sized opossum, and has similar hair. His color is a sort of dark gray.

1960 *Groundhog* is the only name for the animal in the area, except for an occasional extra – *whistle pig*.

1966-70 We have groundhogs; they dig holes in the fields.

2008 Somewhere between Texas



Illustratie 2.21 – Kaartje van de verbreiding van *groundhog* (bron: DARE 2: 819)

and Ohio on Tuesday night the Democratic political groundhog saw his/her shadow and decreed at least another six weeks of campaigning. (www.theroot.com, 5 maart 2008, onder de kop: "Groundhog Day for the Dems")

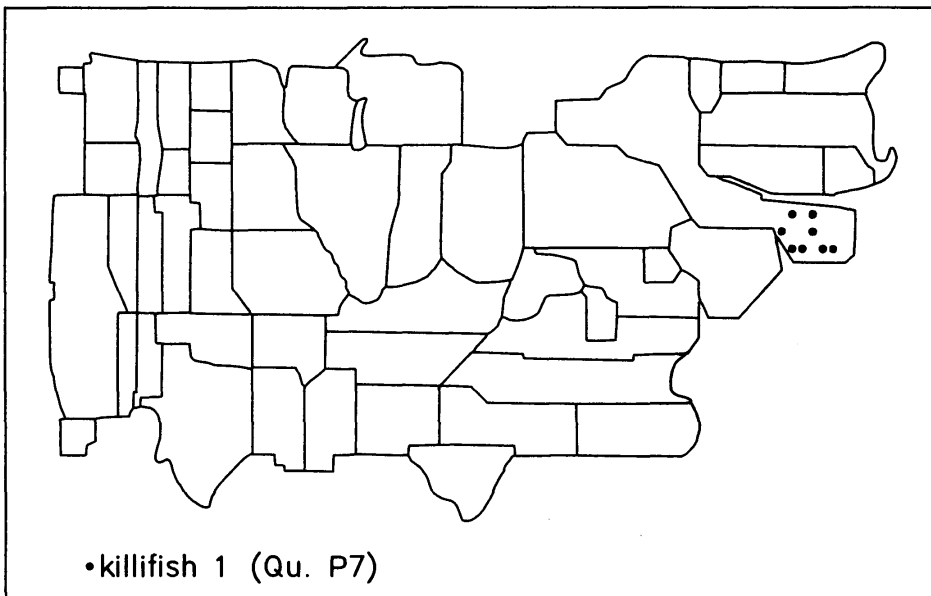
killifish, een vis uit de familie van de *Cyprinodontidae* (Craigie, DARE, Webster). - Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *kilvis*, een samenstelling van *kil* 'stroom, kreek' en *vis*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend. * In de krekken die de Nederlanders *kil* noemden (zie 2.5), hielden zich speciale vissen op die nieuw waren voor de Nederlanders en die zij waarschijnlijk *kilvis* of in de oude spelling *kilvisch* noemden, 'vis uit de kil'. In Nederland is de benaming *kilvis* niet aangetroffen, maar daar waren deze dieren dan ook niet bekend. Het is ook mogelijk dat

de naam *killifish* in het Amerikaans-Engels is gevormd, nadat de Yankees het Nederlandse *kil* als benaming voor de krekken hadden overgenomen. Hoe het ook zij: in het Amerikaans-Engels noemde men de vis *killifish*, en die naam werd al vrij snel veranderd in *killifish* of *killi(e)fish*. De naam werd later ook verkort tot *killie*.

1787 Diese beyde Fische, der Yellow bellied Cobler und Killfish, halten sich um Neuyork, in Kriken [sie] und Teichen ... auf. [Both these fishes, the Yellow-bellied Cobbler and Killfish, are found in creeks and ponds about New York.]

1814 *Sheep's-Head Killifish. (Esox ovinus.)* ... Length about an inch and a half; and remarkably large in the girth.

1842 Its [= the striped killifish's] popular name is derived from its abundance in creeks and estuaries,



which our Dutch ancestors termed “kills.”

1848 *Killifish* ... A small fish found in the salt water creeks and bays, from one to five inches in length. It is only used for bait for larger fish. The name is Dutch from *kill*, a channel or creek ..., where the fish is only found. They are often called *killies*. (Bartlett, Appendix)

1993 I don't use *kill* as a small stream but the minnows that live in them ever were *killies*! I was raised on southern Long Island. (DARE)

De verandering van *killifish* in *killyfish* of *killi(e)fish* vond waarschijnlijk plaats omdat men geen verband kon leggen tussen de mooie, lieflijke visjes en het werkwoord *to kill*. Dat de relatie tussen *kill* 'stroom' en *to kill* door sommigen gelegd wordt, bleek in 1996 toen er een controversie uitbrak over de naam van het plaatsje *Fishkill*. Op 6 september 1996 meldde CNN op hilarische toon (<http://edition.cnn.com/US/9609/06/fishy.name/>) dat een dierenrechtenorganisatie, PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) had voorgesteld om de naam *Fishkill* te veranderen in *Fishsave*, omdat *Fishkill* wreedheid tegenover vissen zou suggereren.

Een alternatieve verklaring voor de vorm *killifish* is dat het woord teruggaat op een Nederlandse samenstelling *killevisch* (*kille* werd vroeger in het Nederlands gebruikt naast *kil*); de tussenklank *-e-* is dan in het Amerikaans-Engels als *-i-* overgenomen, zoals ook in *pannicake*.

In het regionale Amerikaans-Engels komt de naam *killifish* vooral voor in het zuidoosten van de staat New York (zie illustratie 2.22). Maar de naam van het kleine visje uit de New Yorkse krekken heeft inmiddels een grote vlucht

genomen. Andere groepen verwante vissen kregen eveneens de naam *killifish*, en inmiddels geldt deze naam als soortnaam voor eierleggende tandkarpers (*Cyprinodontiformes*). De *killifish* worden momenteel onderverdeeld in tien families die zwemmen in Aziatische, Afrikaanse en Midden- en Zuid-Amerikaanse wateren. Het zijn geliefde aquariumvissen, en ook in Nederland worden *killifish*, *killivissen* of *kili's* veelvuldig gehouden. De bekendste *killifish* is ongetwijfeld de guppy.

kip, jong kuiken (DARE).

- Van Nederlands *kip* 'hen, hoen'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog bekend.

* Het Nederlandse woord *kip*, en ook de loknaam *kipkip*, is overgenomen door de indianentalen Loup, Mahican, Mohawk en Munsee Delaware. Dat betekent dat het Nederlandse woord al heel vroeg gebruikt werd aan de oostkust. Ook in het Amerikaans-Engels is het woord gevonden, en volgens DARE vooral in New Jersey en New York, en met name in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd. Weliswaar is de oudste vindplaats pas eind negentiende eeuw, maar er moet hier toch sprake zijn van een veel ouder leenwoord. Volgens Carvers *American Regional Dialects* is het woord *kip* waarschijnlijk bezig te verdwijnen, net als de loknaam *kipkip*, die in het Amerikaans-Engels eveneens is genoteerd.

1895 *Kip*: young chicken. (Used also as call - “kip, kip.”)

1908-09 *kip*, n., a word used in calling chickens, e.g., “come kip, kip!” [Du. *kip*, hen, fowl]. Schenectady Co. (Carpenter)

1949 The chicken call *kip!* ...

has survived all the way from Bergen County, New Jersey, to the Mohawk Valley. None of these calls [-kip!, kees!, kish!] occurs outside the Dutch settlement area, and they are, therefore, presumably of Dutch or Flemish origin. (Kurath)

1967-69 (*How do you call the chickens to you at feeding time?*) (Here) kip kip [sometimes repeated]. (DARE)

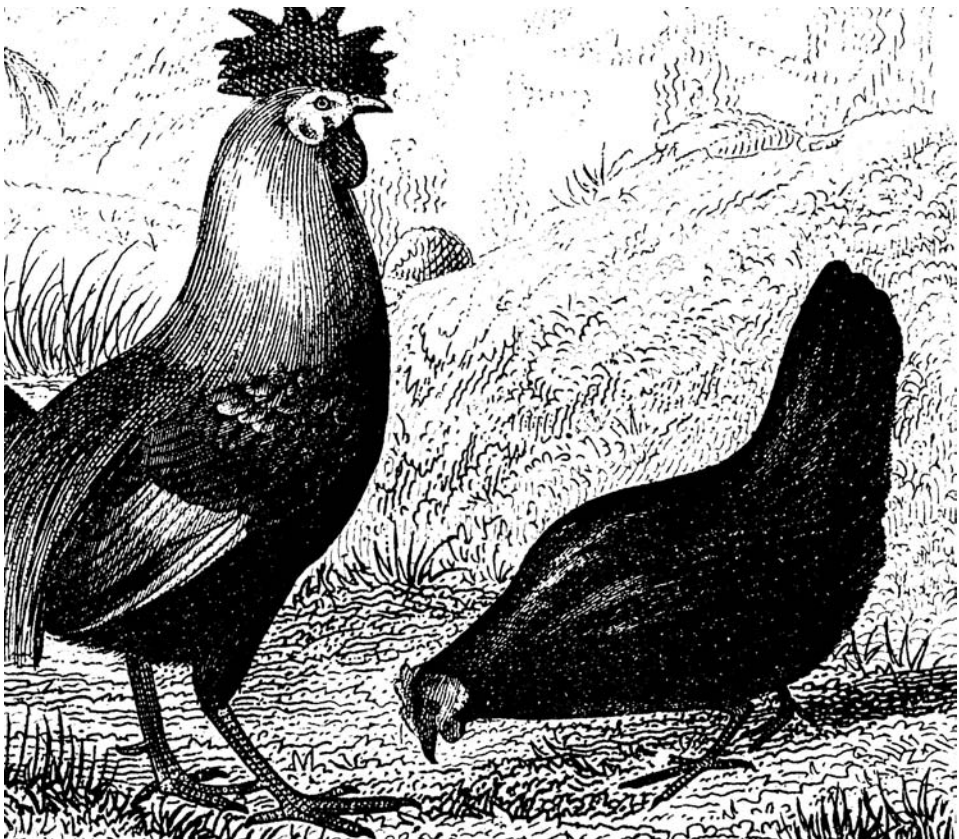
1986 Kip, chicky.

kish, ook **kees**, **kissy**, lokroep voor koeien en kalveren (DARE).

- Van Nederlands *kis*, *kies*, *kiesie*, loknamen voor een koe of een kalf; overgenomen in de negentiende of

twintigste eeuw en regionaal nog bekend.

* De Nederlandse dialecten kennen allerlei loknamen voor koeien en kalveren: behalve *kis*, *kies*, *kiesie* ook *koes*, *kuus* en dergelijke. Het is mogelijk dat dit vervormingen zijn van het woord *koetje* of *koe*. Er zijn maar weinig bewijsplaatsen van het gebruik van dit woord in het Amerikaans-Engels, wat overigens niet zo heel veel zegt over de frequentie van het gebruik ervan, want loknamen worden maar heel zelden opgeschreven. Aangezien alle bewijsplaatsen dateren uit de twintigste eeuw, ziet het er toch naar uit dat er hier geen sprake is van een woord dat al in de zeventiende of achttiende eeuw is overgenomen.



Illustratie 2.23 – Kip (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)

Hoewel? In 1949 wordt het woord gerapporteerd langs de Delaware en in de Catskills, en het is relevant om erop te wijzen dat het Nederlandse woord *koe* door de indianentalen Loup, Mahican en Munsee Delaware is overgenomen.

1949 *Kees! or kish!* ... is occasionally heard on the upper Delaware and in the Catskills ... None of these calls [to cows] occurs outside the Dutch settlement area, and they are, therefore, presumably of Dutch or Flemish origin. (Kurath)

1967 (*Call to calves*) Kees!; Kish!.

1973 *Calls to calves ... kissy* is the term of a North Dakota inf. both of whose parents came from The Netherlands.

Kurath (1949: 24) noemt nog een andere lokroep voor kalveren, namelijk *tye*, een woord dat rijmt op *high*. Het wordt gebruikt in New Jersey en komt alleen voor in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd. Het woord zal daarom teruggaan op een Nederlandse lokroep; in Nederlandse dialecten kent men *tuuk*, *tui*, *teu* en varianten als lokroep voor een koe of een kalf. En op p. 26 voegt Kurath toe: 'In het noordelijke deel van East Jersey, met name in Bergen County, kon men tot voor kort Nederlands horen, en er zijn nog steeds enkele personen die Nederlands kennen. Daarom wekt het geen verbazing dat hier nog enkele bijzondere Nederlandse lokroepen voor vee bekend zijn, zoals *kush!*, gezegd tegen koeien, en *tye!* tegen kalveren.'

mossbunker, mossbanker, marshbanker, soort haring (*Brevoortia tyrannus*) (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *marsbanker*, ook *masbanker* 'soort horsmakreel'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* De Nederlandse *marsbanker* is genoemd

naar de zandbanken bij het Marsdiep, een zeegat tussen de plaats Den Helder en Texel waar deze horsmakreel in het verleden overvloedig voorkwam.

Toen de Nederlanders naar de Amerikaanse oostkust trokken, zagen zij daar de wat nu gewoonlijk heet 'Atlantic menhaden', die net als de Nederlandse horsmakreel in scholen zwommen – en daarom noemden zij de vis *marsbanker*. De eerste die dit woord voor een Amerikaanse visensoort gebruikte, was de Nederlander Jacob Steendam, die geldt als de eerste Amerikaanse dichter. Steendam woonde van 1650 tot 1662 in Nieuw-Amsterdam, waar hij koopman was. In 1659 publiceerde hij *Klagt van Nieuw-Amsterdam* (waarin de Republiek der Nederlanden wordt verweten dat ze te weinig doet voor de nieuwe kolonie) en in 1661 't *Lof van Nuw-Nederland*, waarin hij de nieuwe wereld in gloedvolle bewoordingen op rijm bezong en wees op de schone lucht en de vele vissen, zoals:

Swart-vis, en Roch, en Haring, en
Makreel

Schelvis, *Masbank*, en Voren die
(so veel)

Tot walgens toe, die Netten vuld:
en heel

Min word ge-eeten.

De Yankees namen deze naam over van de Nederlanders, en dat gebeurde al heel vroeg, in 1679. In het Amerikaans-Engels onderging de naam allerlei veranderingen: de Nederlandse *a* veranderde in *o*, zoals zo vaak gebeurde (vergelijk *boss*), de *r* midden in het woord viel weg (maar dat gebeurde soms ook al in het Nederlands), *-banker* veranderde in *-bunker*, en het eerste deel werd ook wel *marsh*, waarschijnlijk onder invloed van het gelijkkluidende woord voor 'moeras', ook al zwemmen daarin geen menhaden. Ook kwam de vorm *mossybunker* voor,

waarschijnlijk onder invloed van *mossy* 'bedekt met mos'. Uit de gegevens van DARE blijkt dat al deze namen vooral voorkomen in New Jersey en New York.

1679 100 Marsbankers.

1803 The fish which Mr. Latrobe describes is the *morsch-banker* of the Dutch settlers about New-York, and the *menhaden* of the Mohegan natives.

1809 He saw the duyvel, in the shape of a huge Moss-bonker.

1814 Bony-fish, Hard-heads, or Marsbankers ... [are] about fourteen inches long.

1902 *Mossybank* ... A variation of mossbunker. (Clapin)

1990 The good ship *Riga* ... was fishing for menhaden, called mossbunkers down here in New Jersey.

In de negentiende eeuw werd het woord verkort tot **bunker**. Deze naam, ook vermeld in bijvoorbeeld Webster, komt volgens de gegevens van DARE vooral voor in de staten die in het noorden en midden langs de Atlantische Oceaan liggen.

1842 The Mossbonker ... Alosa menhaden ... At the end of the island [=Manhattan], they are called *Skippangs* or *Bunkers*.

1884 New Jersey uses the New York name with its local variations, such as 'Bunker' and 'Marshbanker.'

1976 The menhaden has even more names than the herring ... Chesapeake watermen simply say menhaden or bunker.

pinkster flower, pinxter flower, rododendron (Craigie, DARE, Webster) - Van Nederlands *pinksterbloem*, een samenstelling van *pinkster-* en *bloem*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog gebruikt.

* In het Nederlands worden met

pinksterbloem verschillende planten aangeduid die op of rond Pinksteren bloeien. In 1775 staat in een uitvoerig boek met de beschrijving van planten, dieren en mineralen op basis van het werk van de Zweedse botanist Carl Linnaeus, geschreven door M. Houttuyn, dat de naam *pinksterbloem* in Noord-Amerika gebruikt wordt voor wat toen 'azalea' heette en nu 'rododendron': 'Men vindt in Noord Amerika dergelyke Bloemheesters (*Azalea viscosa*) ... zy (worden) van de Sweeden Mey Bloemen, en van de Nederlanders of Duitschers Pinksterbloemen geheten.' Dat is exact de betekenis die *pinkster flower* in het Amerikaans-Engels nog steeds heeft, en met name die van *Rhododendron periclymenoides*. Dat betekent dat een bestaande Nederlandse naam door de kolonisten is toegekend aan een nieuwe Amerikaanse soort.

In het Amerikaans-Engels wordt de naam van de plant ook verkort tot eenvoudig *pinkster* of *pinxter*, wat in het Nederlands onmogelijk is vanwege de ambiguïteit met de naam van het feest. In het Amerikaans-Engels kan dat wel, want *Pentecost* heeft als naam voor het feest vrijwel overal *pinkster* verdrongen.

Het Amerikaans-Engels kent en kende allerlei spellingen en vormen naast *pinkster flower*, zoals **pinxter bloom** (waarin het Nederlandse *bloem* op de klank is overgenomen en niet is vertaald in *flower*), *pinkster blossom*, en *Pinxter blummachee* van het Nederlandse verkleinwoord *pinksterbloemetje*. In 1881 is sprake van *Pinkster Mummies* – als dit geen zetfout is, dan heeft de auteur waarschijnlijk de vorm *blummies* niet begrepen en op de klank opgeschreven. Tot slot wordt 'galappel' in het Amerikaans-Engels wel *pinkster apple* genoemd.



Illustratie 2.24 - Pinkster flower (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)

1739 Azalea ... Caprifolio simili ...
Pinxterbloem. [= Azalea ... resembling
honeysuckle ... Pinxterbloem.]

1822 [Azalea] nudiflora [=
Rhododendron periclymenoides],
... pinxter blomache ... Flowers
abundant not viscous.

1833 He ... plucked for her the most
beautiful pinkster blossoms.

1859 *Pinxter blumachies* ... A familiar
name in the State of New York for the
Swamp Honeysuckle and other early
flowers. (Bartlett)

1869 Another species of Azalea, the
calendulaceum, ... is found in some
parts of Pennsylvania and Ohio, and
still further south. The flowers are a
reddish yellow, so bright it is often
called the *Flaming pinxter*.

1872 The early azalea of our woods
(*Azalea nudiflora*), is in like manner
called *Pinxter Blummachee*. (Schele de
Vere)

1881 The Pinkster king ... and his
followers were covered with Pinkster
Mummies - the wild azalea, or
swamp-apple.

1902 Several Whitsuntide flowers,
and especially the early azalea of
our woods (*Azalea nudiflora*) are
similarly called *Pinxter blummachees*,
or *blumachies*. (Clapin)

1948 Sometimes called June pinks
or Pinxters, this shrub [= the azalea]
is quite common throughout the
region.

Een verkorte vorm is *pink*, in 1902
al vermeld door Clapin, en later
geassocieerd met de kleurnaam *pink* 'roze'.

1902 *Pink* (Dutch *Pinkster*,
Whitsuntide). In New York city, a
flower owing its name to the season
of its blooming, i.e. Whitsuntide.
(Clapin)

1969 Pinksters ... grow on a low bush,
and they're very pink; they have long
tongues, stamens. It really is a wild
azalea... Some of ... the older ones in
the family called those mayflowers.
(DARE)

ca. 1985 As a child in grade school,
I learned the name *pinxter* for our

wild azalea. I did not know I was using a Dutch word and that the name was really *pinxter bloom* or *pinxter flower*. I thought the name came from the color – pink.

pit, harde zaadkorrel van een vrucht (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *pit*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en zeer algemeen verbreid.

* Wat de Britten een *stone* of *seed* noemen, heet in het Amerikaans-Engels een *pit*, en dit woord is overgenomen van de Nederlanders. Tegenwoordig wordt het door de hele VS gebruikt. In DARE is onderzocht waar de *pit* van een kers, een pruim en een perzik *pit* wordt genoemd, en het blijkt dat hiertussen wel verschillen bestaan. Met name in het midden en zuiden van de VS wordt het woord minder vaak gebruikt dan elders, maar desalniettemin blijft *pit* een zeer wijdverbreid woord. Het woord is vanuit New York verbreid naar de overige staten. Bartlett noemt het in 1848 nog typerend voor New York.

1828 In August, 1826, a Mr. Robert Martin, of Blenheim, in this county, ate a quantity of plumbs, and under the impression that they would be less liable to injure him, swallowed pits and all.

1847 We ate cherry pie and flung the pits at old codgers passing in the streets.

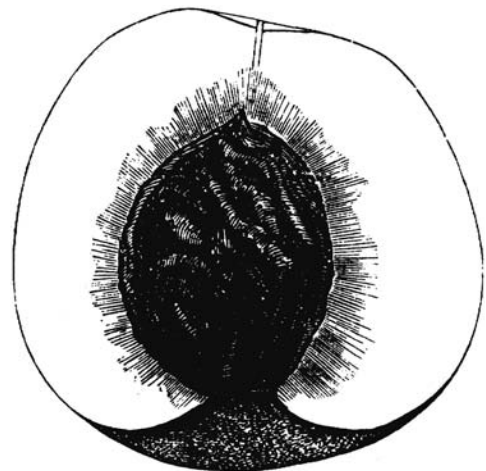
1848 *Pit*. (Dutch, *pit*, a kernel.) The kernel or nut of fruit; as, a cherry-*pit*. Peculiar to New York. "You put an apple-seed or a peach-*pit* into the ground, and it springs up into the form of a miniature tree." (Bartlett)

Het woord heeft zich met name in de twintigste eeuw verbreid. Interessant is dat uit diverse uitspraken (zie de citaten

hieronder) blijkt dat de verbreiding niet heeft plaatsgevonden in het taalgebruik van boeren, maar juist van hoger opgeleiden en mede dankzij opschriften op blikjes. Het woord *pit* kreeg in de twintigste eeuw een hoger prestige dan de synoniemen. Op dat moment was bij de taalgebruikers allang niet meer bekend dat het woord ooit uit het Nederlands afkomstig was – iets wat men zich in de negentiende eeuw nog wel realiseerde. Het woord *pit* is vanuit het Amerikaans-Engels ook verbreid naar het Brits-Engels. Van het zelfstandig naamwoord is het werkwoord *to pit* 'ontdoen van de pit, ontpitten' afgeleid, evenals het zelfstandig naamwoord *pitter* 'ontpitter'.

1968 Vocabularies sometimes change because a word from one dialect appears to have more prestige than that of another dialect ... The Midland (*peach*) seed appears to be replacing the Northern (*peach*) stone; (*peach*) *pit*, another Northern term is perhaps also on the increase (field informants, 31%; students, 49%).

1970 The hard center of a peach is



Illustratie 2.25 - Pit (bron: Vignettes, Parijs 2001)

regularly called a seed ... *Pit* is a non-rural term found only among the highest educational bracket.

1970 As in the case of peaches, *seed* is the name given most often to the hard center of a cherry. *Pit*, a word unknown to the least educated and rare in rural communities, is used by 19.5% of the [200] informants, many of whom indicate they learned it from labels on cans of cherries.

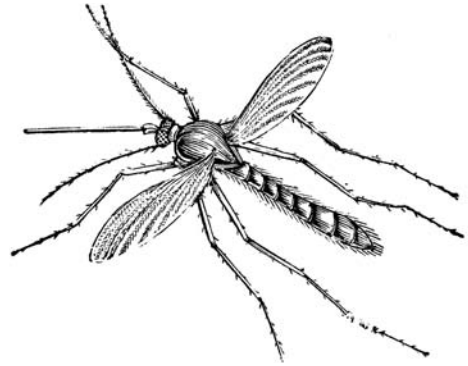
1972 *Pit* is generally restricted to educated usage (5 of the 7 occurrences).

punkie, punky, bepaalde steekmug (Craigie, DARE, Webster).

- Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *punkje*, *punkie*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* *Punkie* is een van de weinige woorden die het Nederlands overgenomen heeft uit een indianentaal, in dit geval het Munsee Delaware. In die taal heet de steekmug *pónkwes*; dit is met de verkleiningsuitgang *-ehs-* afgeleid van een woord voor 'stof, as'. De beet van het insect veroorzaakt ondraaglijke jeuk en pijn; vandaar dat de indianen de insecten vergeleken met 'levende vonken': ze zijn zo klein dat ze nauwelijks zichtbaar zijn en hun beet is even pijnlijk als een brandend kooltje op de huid.

In het Nederlands is de uitgang van het woord vervangen door de Nederlandse verkleiningsuitgang *-je* of *-ie*, en deze is overgenomen in het Amerikaans-Engels als *-ie*, zoals gebruikelijk was; vergelijk bijvoorbeeld *cookie*. Aan die uitgang is te zien dat het Amerikaans-Engels het woord niet rechtstreeks uit het Munsee Delaware heeft geleend maar via het Nederlands. En zo leeft dit indianenwoord via het Nederlands nog voort in het Amerikaans-



Illustratie 2.26 – Punkie (bron: Grosser Bildvorlagenatlas, Amsterdam 2001)

Engels. Het komt vooral voor in het binnenland van de staat New York (zie illustratie 2.27). Varianten zijn *ponki*, *pungie*, *punk(ey)*, *punkie fly*, *punkie gnat*, *punkie fly*. Een enkele maal wordt het ook gebruikt als synoniem van *gnat*. In het Europese Nederlands is *punkje*, *punkie* als naam voor een steekmug onbekend gebleven, wat logisch is, want die speciale steekmuggensoort komt niet voor in de Lage Landen.

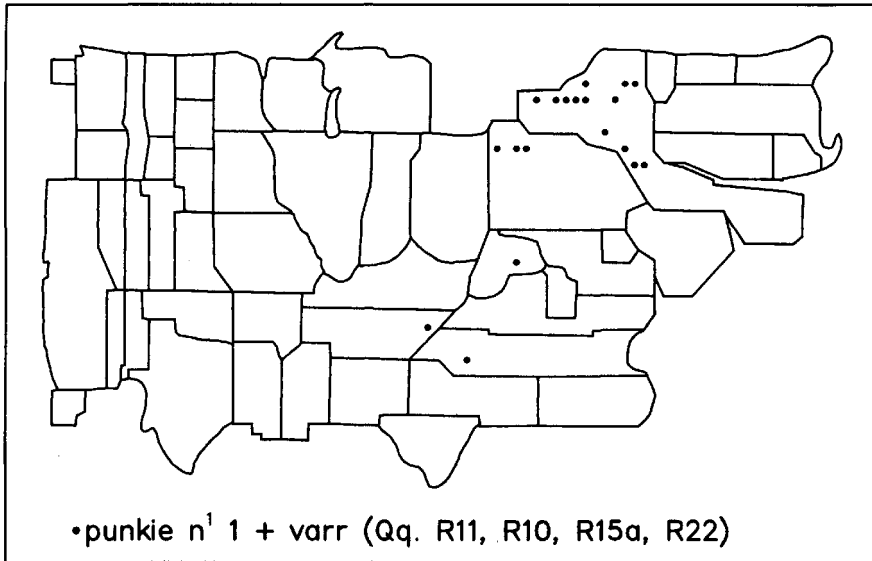
1769 We begin to be teased with Muscetoos and little Gnats called here Punkies.

1840 Of all the tortures of this nature, that inflicted by the *gnat*, (sand-flies, punkies, brulos, for they bear all these appellations,) is the least endurable.

1910 *Punky*, or *punkie*, is from the Dutch of New York and New Jersey *punki*, pl. *punkin*, from (by vocalic addition) Lenape *pûnk* or *ponk*.

1965-70 Punkie gnat – Williams River is full of them – drive you off the river about 4 p.m. (DARE)

ca. 2008 To get rid of punkies gnats (yet another species of gnats) you need only move away from the



Illustratie 2.27 –Kaartje van de verbreiding van punkie (bron: DARE 4: 380)

lakeshore. Punkie gnats are generally found near moist, swampy areas and found near the muck that builds up on lakeshores. Punkies feeding zones are fairly small, so if you want to stop being bitten, just move a short distance away. (www.getridofthings.com)

sap bush, plantage van suikerahornen (DARE).

- Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *sapbos*, ouder *sapbosch*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog bekend.

* *Sapbos* is een samenstelling van twee Nederlandse woorden, maar het is in het Europese Nederlands onbekend. De naam voor een plantage van suikerahornen – een verschijnsel dat in de Lage Landen onbekend is – is gemaakt door Nederlandse kolonisten in de VS, en het woord is nooit overgebracht naar Europa. Het woord komt momenteel voornamelijk voor in het midden van de

staat New York, zo blijkt uit DARE.

1828 The daughter of Mr. Hunsinger, of Camillus, Onondagua County, N.Y. ... , was burnt to death last week, in consequence of her clothes taking fire in a *sap bush*. This is understood to be a temporary settlement for boiling the sap of the maple tree into sugar.

1913 *Sap-bush* ... A place where maple sap is gathered, with especial reference to trees. "Sam Jones has quite a large *sap-bush*."

1949 The Hudson Valley has two expressions for the sugar maple grove, *sugar bush* and *sap bush*. ... *Sap bush* ... occurs only in the valleys of the Hudson and the Mohawk. *Sap bush* is an Anglicized form of the Dutch term. (Kurath)

1950 (*To do something in an unnecessarily roundabout way: "I don't know why he had to go to do that"*) All around the sap bush.

sea bass, vis van de familie *Serranidae*, met name de zwarte zeebaars (*Centropristes striatus*) die zich ophoudt langs de kust van de Atlantische Oceaan (Craigie, DARE, Webster).

- Waarschijnlijk van Nederlands zeebaars; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* De eerste die het woord zeebaars voor een Amerikaanse vissoort gebruikte, was de Nederlander Jacob Steendam, die al werd vermeld onder **mosbunker**.

In het al genoemde 't *Lof van Nuw-Nederland* uit 1661 schreef hij:

So gaat het hier: dat's Werelts
overvloed,
(Waar mee de Mensch word
koninglijk gevoed
Door gulle gunst des milden gevers)
doet

Hem vaak vergeten.

Steenbrasse, Steur en Dartien en
Knor-haan.

En Zee-Baars die geen vorst sal laten
slaan

En Kabellau: en Salm, die (wel
gebraan).

Is vet, en voedig.

Dit gedicht wordt, zonder vertaling, geciteerd in het beroemde *American fishes* van G. Brown Goode uit 1888 – ging hij ervan uit dat zijn lezers dit Nederlandse gedicht zonder vertaling wel begrepen?

Zeebaars is uiteraard een samenstelling van *zee* en *baars*. Met deze naam duidde Steendam een Amerikaanse vissoort aan, maar daarvoor gebruikte hij een bestaand Nederlands woord – waarmee in de Lage Landen echter een andere vis werd bedoeld. Omdat beide elementen, *sea* en *bass*, ook in het Engels bestaan, kan het natuurlijk zijn dat de Engelsen de samengestelde naam zelfstandig hebben gevormd, maar het feit dat het in het Amerikaans-

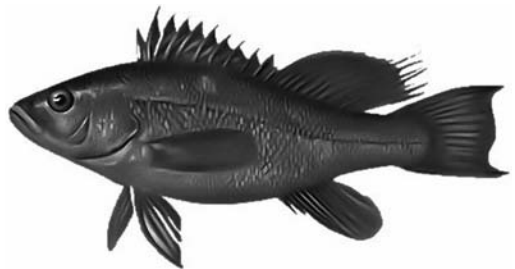
Nederlands al zo vroeg is aangetroffen, maakt het toch waarschijnlijker dat de Nederlanders de naamgevers zijn geweest en dat de Engelsen de Nederlandse naam omgezet hebben naar hun eigen taal. De benaming *sea bass* is in ieder geval Amerikaans-Engels en niet Brits-Engels.

Oorspronkelijk werd de naam *sea bass* gebruikt voor de zwarte zeebaars, die aan de oostkust van de VS wordt aangetroffen; dat blijkt nog uit het feit dat volgens de gegevens uit DARE de naam voor deze specifieke soort voornamelijk in de noordelijke staten langs de Atlantische Oceaan gebruikt wordt. Tegenwoordig wordt de naam *sea bass* ook gebruikt voor andere, verwante soorten aan de westkust en in het midden en zuiden van Amerika; de naam heeft zich dus over het grootste deel van de VS verspreid.

1760 These waters afford various kinds of fish, black fish, sea bass, sheeps-heads, rock-fish, lobsters, and several others.

1765 In the sea adjacent to this island [Long Island] are sea-bass and black-fish in great plenty, which are very good when fresh.

1842 This [= *Centropristes striata*] is one of the most savory and delicate of the fishes which appear in our markets from May to July. Its most usual name with us is *Sea Bass*.



Illustratie 2.28 – Sea bass (bron: Grosser Bildvorlagenatlas, Amsterdam 2001)

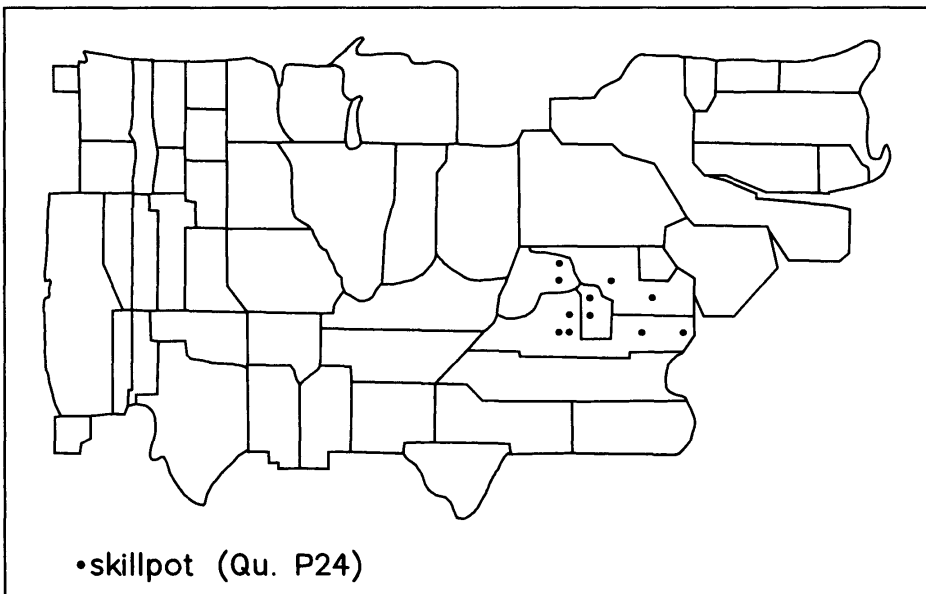
1976 He diversifies, making strong rectangular pots for the ocean capture of “blackfish” or sea bass, as practiced in the Carolinas.

skillpot, ook **skillipot**, **skilpot**, meestal de roodbuikschildpad, maar ook wel andere schildpadsoorten (Craigie, DARE). - Van Nederlands *schildpad*, samenstelling van *schild* en *pad* ‘kikvors’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De Nederlandse kolonisten benoemden een hun onbekende soort schildpad met het Nederlandse woord *schildpad*, waarmee niet een speciale soort wordt aangeduid. In Nederland kwamen ook in de zeventiende eeuw namelijk geen schildpadden in het wild voor. Het bestaan van de naam en het dier was uit de literatuur echter wel bekend.

Het Nederlandse woord *schildpad* is in het Amerikaans-Engels volksetymologisch aangepast: het tweede deel is

gewijzigd in *pot*, wat gezien de vorm van het schild een zinnige interpretatie is. Van het eerste deel van het woord is een groot aantal varianten gevormd, zoals *shellpot*, *skillipot*, *skilliput*, *skillypot*, *skilpot*; ook de vorm *skillpot turtle* komt voor, waarin ter verduidelijking *turtle* ‘schildpad’ is toegevoegd. Omdat de woorden zo zijn verbasterd, is het niet uitgesloten dat ook immigranten die een Scandinavische taal spraken, invloed hebben uitgeoefend op het Amerikaans-Engelse woord: het dier heet in het Deens *skildpadde*, in het Noors *skilpadde* en in het Zweeds *sköldpadd* – drie woorden die overigens allemaal ontleend zijn aan het Nederlands of het Nederduits. Het woord *skillpot* (en varianten hiervan) is in de VS met name in gebruik in de staten Washington DC, Maryland, Virginia en West-Virginia (zie illustratie 2.29) – dus enigszins ten zuiden van de oorspronkelijke zeventiende-eeuwse Nederlandse vestigingen, maar het woord is ook



Illustratie 2.29 – Kaartje van de verbreiding van *skillpot* (bron: DARE 4: 995)

bekend in Delaware. Ten noorden van New York ligt in de Hudson het kleine Skillpot Island.

1790 A negro man ... saw, and caught, a small turtle (or what is more generally known by the name of shellpot).

1807 Famous place for *skilly-pots*; Philadelphians call 'em tarapins.

1851 *Skillpot Turtle, Testudo Picta, or Emys Guttata*, the most common kind here, seen by dozens in spring and summer...

1868 It was a bright idea of his ... to found a Turtle Club. The Delaware Indians believe that this world is supported by an enormous skilliput.

1948 A yellow-belly skilpot is the small kind, the red-belly skilpot the kind that gets as big as a small snapping turtle – maybe four pounds ... [H]ere in Delaware it is commonly called a skilpot from Indian River clear up to Shellpot Creek.

1986 Skillpot – not edible, small, like turtle...

span, een stel voorgespanssen paarden, muil dieren of andere dieren, die meestal

in uiterlijk en gang op elkaar lijken (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *span*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* Het Nederlandse *span* betekent letterlijk 'twee (of meer) voorgespanssen trekdieren', vandaar ook 'twee bij elkaar passende trekdieren', later ook gezegd van 'twee bij elkaar passende zaken of mensen'.

Span is afgeleid van het werkwoord *spannen* 'vastmaken aan een voertuig of in een tuig'. De voorgespanssen trekdieren kunnen met elkaar overeenkomen in kleur, bouw en dergelijke, maar voor het Nederlandse *span* is dat niet noodzakelijk.

In het Amerikaans-Engels is dit echter kenmerkend geworden, en waarschijnlijk heeft men het Nederlandse leenwoord *span* overgenomen met deze betekenisvernauwing, ter onderscheiding van het algemeen Engelse *team* of *yoke*.

Het woord *span* kan natuurlijk ook geleend zijn samen met **sleigh** (zie 2.12). Van het zelfstandige naamwoord werd het werkwoord *to span* afgeleid met de betekenis 'overeenkomen in kleur en/of grootte' (1828).



Illustratie 2.30 – *Span* (bron: Vignettes, Parijs 2001)

1769 Wanted, a Spann of good Horses for a Curricle.

1828 A span (pair) of horses is a common expression through all the state of New York, and even as far as Upper Canada. (OED)

1848 *Span*. A span of horses consists of two of nearly the same color, and otherwise nearly alike, which are usually harnessed side by side. The word signifies properly the same as yoke, when applied to horned cattle, for buckling or fastening together. But in America, *span* always implies resemblance in color at least; it being an object of ambition with gentlemen, and with teamsters, to unite two horses abreast that are alike. – *Webster*. This use of the word is not mentioned in any of the English dictionaries or glossaries. (Bartlett)

1945 I got a span of mules from the ranche. (Mathews)

spearing, jonge haring (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *spiering* 'kleine zilverwitte vis (*Osmerus eperlanus*)'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog bekend.

* De Nederlandse naam *spiering* wordt gebruikt voor een vissoort die inheems is in Europa en die in het Brits-Engels *smelt* wordt genoemd. In het Amerikaans-Engels is de Nederlandse naam geleend als *spearing*, maar hiermee duidt men een jonge haring aan of een ansjovis (die behoort tot de familie van de haringen). Die betekenis heeft het woord *spiering* in het Nederlands niet. Waarschijnlijk is de overeenkomst de zilverwitte kleur, en inderdaad lijken *spieringen* wel wat op jonge haringen of ansjovissen.

1884 Our Anchovy has recently been sold in considerable numbers in New York under the name 'Whitebait,' although the fishermen distinguish it from the true 'Whitebait,' the young of the herring, calling it 'Spearing.'

1903 The common silversides, or spearing, lives in Gravesend bay almost all the year.

1911 The silver anchovy (*Anchovia browni*) ... is also known as 'sardine' and 'spearing.'

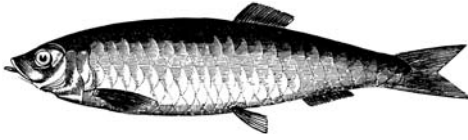
weakfish, een eetbare zeevis van het geslacht *Cynoscion* en verwante geslachten van de familie *Otolithidae* (Craigie, DARE, Webster).

- Van zeventiende-eeuws Amerikaans-Nederlands *weekvis*, oudere vorm *weekvisch*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* In het Europese Nederlands wordt het woord *weekvis* niet gebruikt voor een bepaalde soort vis; deze naam is gevormd in Nieuw-Nederland uit twee bestaande Nederlandse woorden (*week* 'zacht' en *vis*) om een nieuwe soort mee aan te duiden die niet voorkwam in de Lage Landen. De eerste keer dat het woord *weekvis* is vermeld, is door de Nederlander Jacob Steendam, die al genoemd is onder **mossbunker** en **sea bass**. In 1661 schrijft hij in zijn 't *Lof van Nuw-Nederland* over de vele vissen in het gebied, zoals:

Weekvis, en Schol, en Carper, Bot,
en Snoek,
Ja gy en hebt geen poel, geen
water-hoek.
Of't krielter vol von Visschen; die
(te soek)
Ticht zijn te vinden.

Het gedicht is geciteerd in het beroemde *American fishes* van G. Brown Goode uit 1888 en daarin wordt als Engelse vertaling gegeven:



Illustratie 2.31 – Spearing (bron: Grosser Bildvorlagenatlas, Amsterdam 2001)

You've weak-fish, carp and turbot,
pike and plaice;
There's not a pool, or tiny water-trace
Where swam not myriads of the finny
race
Easily taken.

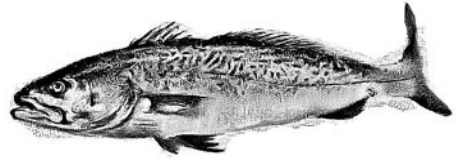
In 1791 is het woord voor het eerst in het Amerikaans-Engels aangetroffen. Het zal echter al eerder in omloop zijn geweest.

1791 Went a fishing ... had 350 weekfish. (OED, citing US source)

1796 Bony Fish [found in the U.S. include the] ... Minow, Week fish, King fish.

1903 The soft fish without strong and flabby flesh – such as the bluefish and weakfish – spoil quickest.

Maar waaraan heeft de weekvis nu zijn naam te danken? In het citaat uit 1903 hierboven wordt gesuggereerd dat dit komt vanwege de substantie van het vlees. Dat lijkt ook het meest waarschijnlijk. In de *Encyclopaedia Metropolitana* worden in 1838 twee andere redenen gegeven, die allebei echter onwaarschijnlijk lijken. Daar staat dat de naam volgens sommigen verwijst naar het feit dat men door het eten van



Illustratie 2.32 – Weakfish (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)

de vis verzwakt, en dat anderen menen dat hij zo heet omdat hij slechts zwakjes aan de vislijn trekt als hij is gevangen. Zolang we geen opmerking van de eerste naamgevers terugvinden over de reden waarom ze de naam hebben toegekend, blijft het gissen.

Aanvankelijk werd met de naam *weakfish* één speciale soort bedoeld. Dit blijkt uit *Bass, Pike, Perch and Other Game Fishes of America* van James Alexander Henshall uit 1919:

'The weakfish, or squeteague, was first described by Bloch and Schneider, in 1801, from the vicinity of New York. They named it *regalis*, or "royal." In the Southern states it is called gray-trout and sea-trout.' Inmiddels wordt de naam ook gebruikt voor andere variëteiten ombervissen uit de familie van baarsachtigen, zoals de *Cynoscion nebulosus* en de *Cynoscion nothus*.

Van de naam van de vis werd het werkwoord *weakfishing* afgeleid voor het vangen van de vissoort, het eerst genoemd in 1888 door de al genoemde Goode: 'Much the same rig as is used in weakfishing.'

2.3 Huisraad en dagelijkse gebruiksvoorwerpen

Er zijn achttien woorden geleend op het gebied van huisraad en gebruiksvoorwerpen; daarmee komt deze categorie op de derde plaats (na de voedingsmiddelen en de planten- en dierenwereld).

Algemene benamingen, overgenomen in de zeventiende eeuw en momenteel zeer verbreid, zijn **boodle** en **caboodle**. Concrete voorwerpsnamen zijn **bake-oven**, **bake-pan**, **bed-pan**, **blickey**, **bockey** en **cuspidor** – op de laatste na allemaal geleend in de zeventiende of achttiende eeuw. Behalve **blickey** en **bockey** zijn al deze woorden nog algemeen in gebruik. Onder deze categorie valt ook het woord **trummel** van het Nederlandse *trommel*, dat slechts eenmaal is vermeld, alleen door Clapin in 1902, die schrijft dat het een oud woord is, afkomstig van de Nederlanders en nog in gebruik in de stad New York en omgeving voor een ronde blikken koektrommel.

Gereedschapsnamen zijn **buck**, **lute**, **sawbuck**, **skein**: alle vier zijn ze in de negentiende eeuw overgenomen en nog steeds in gebruik. Op het gebied van de visserij zijn in de zeventiende of achttiende eeuw overgenomen **dobber** en **fyke (net)**; deze woorden worden nog gebruikt, hoewel **dobber** alleen regionaal voorkomt. De Nederlandse properheid blijkt uit **boonder** en **file**; beide woorden zijn in de zeventiende of achttiende eeuw overgenomen en ze komen niet of nauwelijks meer voor. Twee woorden ten slotte betreffen wollen voorwerpen: **barracade**, geleend in de zeventiende of achttiende eeuw en nu verdwenen, en **bed-spread**, geleend in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

Van de achttien woorden zijn er twaalf al in de zeventiende of achttiende eeuw geleend. Op drie na zijn alle woorden nog in gebruik, hoewel sommige slechts regionaal. Dat is beslist een hoog percentage.

Een Nederlandse gereedschapsnaam die al vroeg, in de vijftiende eeuw, in het Brits-Engels is geleend, is *schop*. Van het geleende **scoop** werd het werkwoord *to scoop* afgeleid, dat ‘met een schop optillen of scheiden’ betekent. Dit *scoop* is door de Britten – niet door de Nederlanders dus – meegenomen naar de VS, waar het een mooie betekenisontwikkeling heeft doorgemaakt, die weliswaar niet aan Nederlandse invloed is te danken, maar te interessant is om onvermeld te laten. Amerikaanse journalisten gingen namelijk eind negentiende eeuw *to scoop* gebruiken in de betekenis: ‘een rivaliserende journalist of krant ‘afsnijden’, uitschakelen door exclusief nieuws als eerste te publiceren’. En vandaar werd *a scoop* voor ‘een primeur’ afgeleid – bekend sinds 1874. Dat woord is in de tweede helft van de twintigste eeuw door het Nederlands teruggeleend.

bake-oven, een oven om in te bakken, zware pot boven een vuur, oven in de open lucht (Craigie, DARE).
- Naar Nederlands *bakoven*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* De Nederlanders namen op hun reizen

draagbare ovens mee waarvan vorm en uiterlijk voor de Engelsen nieuw waren. Zij noemden het voorwerp dan ook *Dutch oven* of, met een Nederlandse naam, *bake-oven*, ook wel pleonastisch *Dutch bake-oven*. De oven was zeer geschikt om mee te nemen tijdens de

grote negentiende-eeuwse trek naar het Westen. Daar werd het woord volgens Bartlett (1859) vaak gebruikt in plaats van het ongelede woord *oven* in een bakkerij, en ook voor een ijzeren bakpan. Het woord komt nog regelmatig voor in het Amerikaans-Engels, ook al is het niet opgenomen in Webster's Third. DARE wijst erop dat in het regionale Amerikaans-Engels de betekenis 'bakoven' nu enigszins verouderd is. Daar staat tegenover dat er in het Amerikaans-Engels onder houthakkers een geheel nieuwe betekenis is ontstaan, die onbekend is in het Nederlands: 'tent die zo is opgezet dat hij de warmte van een kampvuur opvangt'. Het woord *bake-oven* komt ook voor in Brits-Engelse dialecten, maar pas sinds 1886, en het is dus onafhankelijk van het Amerikaans-Engels geleend.

1777 A good two-story brick house ... [with] bake-oven, a cedar log barn, and stables.

1848 The furnaces are of the simplest construction exactly like a common bake-oven.

1862 Those three-legged iron conveniences known to the initiated as a 'Dutch bake-oven.'

1891 Without looking up from the eggs she was scrambling in the bake-oven of a few minutes before.

1967 We had what they called a bake-oven ... big enough for eight loaves of bread and twelve to fifteen pies. (DARE)

1969 *Bake-oven* – A cruiser's tent with one sloping side and two ends.

bake-pan, pan om brood en dergelijke in te bakken (Craigie).

- Mogelijk beïnvloed door Nederlands *bakpan*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* De samenstelling *bake-pan* kan ook gemaakt zijn in het Engels, maar het lijkt waarschijnlijk dat het Nederlandse woord op de vorming ervan invloed heeft gehad. In het citaat uit 1879 wordt *Dutch oven* opgevoerd als synoniem voor *bake-pan*. Diverse Nederlandse benamingen voor huisraad zijn ook overgenomen door indianentalen; zo is bijvoorbeeld het Nederlandse woord *pan* geleend door het Munsee Delaware.

1790 William Robinson ... hath for sale ... iron castings, consisting of tea kettles, bake pans, spiders, ...

1879 One of those flat-bottomed, three-legged, iron-covered vessels, which my reader will now recognize as the bake-pan, or Dutch oven.

barraclade, zelfgemaakte wollen deken zonder pool (Craigie).

- Van Nederlands *baar kleeed*, *bare kleden*, van *baar* 'kaal, naakt, zonder pool' en *kleeed*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en inmiddels verdwenen.

* Het woord wordt alleen in woordenboeken en woordenlijsten genoemd (Farmer, Clapin, Carpenter, Webster 1913, Neumann), die kennelijk allemaal gebaseerd zijn op Bartlett (1848). Het wordt zelfs niet vermeld in Schele de Vere's *Americanisms*, gepubliceerd in 1872. Wellicht is het een overblijfsel van de oudste Nederlandse kolonisten – daarop wijst ook de verbastering in het Amerikaans-Engels – en was het in de negentiende eeuw al nauwelijks meer in gebruik.

1848 This word is peculiar to New York City, and those parts of the State settled by the Dutch. (Bartlett)

1889 *Barraclade*. – A term which has descended from the old knickerbocker days and is now almost exclusively confined to

the regions settled by the Dutch. *Barraclade*, from the Dutch *barre kledeeren* is a home-spun blanket destitute of nap.

Illustratie 2.33 – Bake-oven met bake-pan
(bron: Menu Designs, Amsterdam 1999)



bed-pan, 1. toestel om bedden te verwarmen; 2. ondersteek (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *beddenpan*, *bedpan* 'pan gevuld met kolen om bedden te verwarmen' en 'ondersteek'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog algemeen in gebruik in de betekenis 'ondersteek'.

* Onder **bake-pan** bleek al dat Nederlanders allerlei huisraad meenamen naar de VS, waaronder ook de *bed-pan*. Als 'beddenwarmer' is dit woord met de introductie van de centrale verwarming zowel in Nederland als in de VS een historische term geworden. Ook het Brits-Engels kent het Nederlandse woord trouwens in deze betekenis, al sinds eind zestiende eeuw, maar de ontleening zal onafhankelijk van elkaar zowel op het Europese als op het Amerikaanse

continent plaatsgevonden hebben: uit de citaten blijkt dat het voorwerp al door de eerste Nederlandse kolonisten naar de Amerikaanse oostkust gebracht is en er direct al druk in werd gehandeld.

1635 A bedd pan, 5s.

1648 (in *Mayflower Descendants X*).

199 Item one bedpan, [5s.].

1679 1 smoothing yron & bed pan.

In de betekenis 'ondersteek' is het woord al in de zeventiende eeuw in het Amerikaans-Engels aangetroffen en pas in de negentiende eeuw in het Brits-Engels, dus die betekenis is zeker door het Brits- en Amerikaans-Engels onafhankelijk van elkaar overgenomen van het Nederlands.

1678 Two Earthen bed Pans.

1711 A bed pan & stool pan.

1756 Half a dozen Bed-pans for the Hospital.

Tot slot kan opgemerkt worden dat het Nederlandse woord *bed* in de zeventiende eeuw waarschijnlijk is overgenomen door het Mohegan-Pequot.

bed-spread, kleeft over een bed (Craigie, Webster).

- Misschien naar Nederlands *beddensprei*, *bedsprei*; waarschijnlijk overgenomen in de negentiende eeuw, en nog algemeen in gebruik.

* Het woord kan teruggaan op het Nederlands, maar het kan ook in het Amerikaans-Engels zijn gevormd; het Brits-Engelse woord is *coverlet*. Craigie verwijst voorzichtig naar het Nederlands, Bartlett en Webster (1913) nemen het op zonder herkomstaanduiding. Flexner zegt in 1976 echter onomwonden dat het om een Nederlands leenwoord gaat, en dat lijkt ook erg waarschijnlijk, want onder Nederlandse huisvrouwen was het een vast gebruik om bedden met een (bedden)sprei te bedekken. Overigens

vermeldt Carpenter in 1908-1909 dat men in de Hudson Valley *spree* gebruikt voor 'een zelfgemaakte gewatteerde deken, meestal blauw en wit'; dit woord gaat terug op *sprei*, een Nederlands synoniem voor *bedsprei*; *bed-* is in *bedsprei* ter verduidelijking toegevoegd.

ca. 1845 I made a bed-spread of his skin, and the way it used to cover my bar mattress ... would have delighted you.

1848 *Bed-spread*. In the interior parts of the country, the common name for a bed-quilt, or coverlet. (Bartlett)

1904 500 honeycomb and crocheted bed-spreads, hemmed, double bed size.

blickey, ook **blickie**, **blicky**, emmer; eetketeltje (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *blikje*, *blikkie*, verkleinwoord van *blik* 'conservenblik, blikken trommel'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* Craigie vermeldt dat het woord in de VS is ontstaan, en DARE merkt op dat het woord vooral voorkomt in zuidoostelijk New York, New York City

and New Jersey – allemaal plaatsen waar van oudsher, vanaf de zeventiende eeuw, Nederlanders naartoe getrokken waren. Maar in 1894 wordt opgemerkt dat het woord ook verder verbreid is geweest: men beschouwde *blicky* (*blickie*, *blickey*) voor 'een kleine emmer' als een oorspronkelijk Nederlands woord, dat echter veelvuldig voorkwam in zuidelijk New Jersey, waar geen Nederlanders woonden. Grappig is dat er in 1902 sprake is van twee variëteiten: een *wooden blickey* en een *tin blickey*. Hieruit blijkt dat de oorspronkelijke betekenis van het woord in het Amerikaans-Engels verbleekt is, want in het Nederlands is een *blikje* van vertind plaatijzer en kun je onmogelijk spreken van een 'houten blikje'.

Ook aardig is dat de verkleiningsuitgang *-ie*, *-ey* kennelijk niet is herkend, want in het Amerikaans-Engels wordt met *blickey* een veel groter voorwerp aangeduid dan in het Nederlands.

1859 *Blickey* ... In New York, a tin pail. (Bartlett)

1881 The tin dipper that hung at the well curb was a "blikke," from the Dutch word "blik," for tin.

1902 *Blick*, *Blickey* (Dutch *blick*, tin).



Illustratie 2.34 - Bed-pan (beddenwarmer) (bron: privécollectie)



Illustratie 2.35 – Bockey, reclame voor Saratoga Springs & gezond water
(bron: *The Printing Art*, deel 3, nr. 3, mei 1904)

Used for a small bucket or pail, in parts of the States of New York, New Jersey and Pennsylvania. The variety is distinguished by an adjective, as “wooden” or “tin” blickey. (Clapin) **1967** *Blicky* – a pail, usually about four quarts. A woman might use one of these to gather berries. (DARE) **2008** That evening, I went back to the tree with a makeshift blickey (a basket tied around your waist, leaving both hands free to pick) and a berry hook (*The Honest Angler*, June 16)

bockey, drinkkom, gemaakt van een kalebas (Craigie).

- Van Nederlands *bakje*, *bakkie*, verkleinwoord van *bak* ‘kom’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en inmiddels verdwenen.

* Zowel Clapin als Farmer geven als herkomst van *bockey* het Nederlandse *bokaal* ‘grote drinkbeker of kom’, maar dat moet een vergissing zijn: het woord *bockey* correspondeert volkomen regelmatig met het Nederlandse *bakje*, *bakkie*, waarin de Nederlandse *a* in het Amerikaans-Engels overging in een *o*,

zoals ook in bijvoorbeeld *boss* (van Nederlands *baas*). Interessanter is de betekenisverandering: in het Amerikaans-Engels duidde het woord in het bijzonder een kom, gemaakt van een kalebas aan, terwijl het in het Nederlands een algemene benaming voor ‘kom’ is. Het woord wordt alleen genoemd in woordenboeken en woordenlijsten (Schele de Vere, Farmer, Clapin, Carpenter, Neumann), met opvallend gelijklopende beschrijvingen, die alle gebaseerd lijken op Bartlett 1848. Kennelijk was het woord in de negentiende eeuw al vrijwel verdwenen.

1848 *Bockey*, a bowl or vessel made from a gourd. A term probably derived from the Dutch, as it is peculiar to the city of New York and its vicinity. (Bartlett)

1857 “Yes, Miss Gracey; I wants to git some sugar for de pies in dis bockey,” and she exhibited the little wooden bowl, as white as pine could be, which she had been holding in her hand during her conversation with Annie. (Sallie Rochester Ford, *Grace Truman*, p. 415)

boodle, 1. troep, hoop (*the whole boodle*, de hele boel); 2. vals geld; smeergeld; een smak geld (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *boedel* ‘vermogen, huisraad’, ook ‘veel’ (in die laatste betekenis tegenwoordig alleen in de samengetrokken vorm *boel*); overgenomen in de zeventiende eeuw en momenteel nog algemeen in gebruik als slang-woord. Zie ook **caboodle**.

* Eind zeventiende eeuw is het woord *boedel* in het Amerikaans-Engels gevonden in de inmiddels verouderde betekenis van ‘vermogen, huisraad’ – dat is precies de betekenis van het

Nederlandse woord; ook de spelling komt dan nog overeen met die in het Nederlands; het citaat is uit Craigie:

1699 Elisabeth ... hath the boedel of Jan Verbeek, deceased, in hands.

In de negentiende eeuw duikt vervolgens de slang-uitdrukking *the whole boodle* op: deze uitdrukking correspondeert met het moderne Nederlandse *de hele boel*, vroeger en in de dialecten ook wel *de hele boedel*.

In het Nederlands kan *de hele boel* echter uitsluitend slaan op voorwerpen, terwijl in het Amerikaans-Engels *the whole boodle* juist altijd betrekking heeft op personen; wel kan men in het Nederlands zeggen **een heleboel** (*mensen*). Klaarblijkelijk is het woord in het Amerikaans-Engels een eigen weg gegaan.

1833 I know a feller ‘twould whip the whool boodle of ’em an’ give ’em six.

1884 At eleven o’clock the ‘whole boodle of them,’ as Uncle Nahum called the caravan, ... had to boot and spur for church.

1969 She has a whole boodle of cousins. (DARE)

In de negentiende eeuw krijgt *boodle* allerlei betekenissen die samenhangen met ‘geld’. De algemene betekenis ‘geld’ bestaat niet meer in het Amerikaans-Engels, maar regionaal komt deze nog wel voor, zo blijkt uit DARE, waar informanten in 1965-1970 vermelden: ‘He’s got boodles [of money]’, ‘He made a boodle [of money]’.

De betekenisverschuiving van ‘vermogen, huisraad’ naar ‘geld’ ligt voor de hand; ook in het Nederlands kon *boedel* wel gebruikt worden voor ‘iemand’s geld en goed’.

De stap naar ‘smeergeld’ en ‘vals geld’ is gemaakt in de VS en te danken aan een historische gebeurtenis waarbij corrupte New Yorkse notabelen betrokken waren, zie het citaat uit 1902.

1858 “Boodle” is a flash term used by counterfeiters ... The leaders [of the gang] were the manufacturers and bankers of the “boodle”.

1902 *Boodle*. A word now immensely popular in its present meaning of bribery, plunder, owing its sudden prominence to a corrupt board of elderly New York aldermen, many of whom were convicted of having accepted bribes or boodle for their votes. Was probably thieves’ argot a long while, before generally known, meaning the “bulk of the booty.”

We read in Macaulay’s *Political Georgies* (1828): “And *boodle’s* patriot band,” with evident sense of bribery and plunder. The word was also current in the West about 1870, with a meaning not far wide of its present signification in American politics.

... Among the thieving fraternity *boodle* is used to denote money that is actually spurious or counterfeit.

– Fake *boodle* is a roll of paper, over which, after folding, a few bills are so disposed that it looks as if the whole was made up of a large sum of money. – *To carry boodle* is to utter base coinage, *boodlers* being the men who issue it. *Boodle* is also sometimes identical with the slang expressions *dust*, *rhino*, for money. (Clapin)

boonder, schrobber, borstel (Craigie).

– Van Nederlands *boender* ‘borstel’, van *boenen* ‘wrijvend schoonmaken’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en inmiddels verdwenen.

* Het woord, regelmatig geassocieerd met de netheid van de Nederlandse huisvrouwen, is waarschijnlijk al vroeg overgenomen. Het is nooit verbreid geraakt buiten de oostkust van de VS.

1791 Fate early had pronounc’d this building’s doom, ne’er te bo vex’d with boonder, brush or broom.

1826 The scrubbing is done with a small broom, made of a blak ash or hickory sapling, after the Indian manner; the body of it is two and a half or three inches thick, and about four inches long; the handle five or six. It is called a *boonder*. (*The American Farmer*, Vol. 8., 1826, No. 7, p. 49)

1889 *Boonder*, ... a brush. Still commonly used in New York and New Jersey.

1902 *Boonder* (Dutch). A word still in use in New York City for a scrubbing-brush. (Clapin)

buck, zaagbok (Craigie, Webster).

– Van Nederlands *bok* ‘zaagbok’; waarschijnlijk overgenomen in de negentiende eeuw, en nog in gebruik.

* Het Nederlandse *bok* zal een verkorting zijn van *zaagbok* (zie **sawbuck**), de naam van een stelling die in vorm enigszins lijkt op een bok en waarop het te zagen hout wordt gelegd. In het Nederlands is het woord voor zover bekend pas vanaf de negentiende eeuw genoteerd.

1817 He bought himself a buck and saw, and became a redoubtable sawyer.

1839 There were also woodsawyers sitting listlessly on their bucks.

caboodle, in: *the whole caboodle*, de hele boel, de hele zwik (Craigie, DARE, Webster).

– Wellicht van het Nederlandse *kit en boedel* ‘huis met inboedel’; waarschijnlijk overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw, en nog algemeen in gebruik als slang-woord.

* *The whole caboodle* is spreektaal, en de uitdrukking is dan ook in veel verschil-

lende vormen aangetroffen, allemaal genoteerd in de negentiende eeuw, onder andere als *the whole caboodle*, *keboodle*, *kerboodle*, *kitcaboodle*. Er zijn verschillende verklaringen voor de uitdrukking gegeven, geen van alle zeker. Het tweede deel van *caboodle* zal *boodle* zijn, dat ontleend is aan het Nederlandse *boedel* (zie **boodle**). Maar de herkomst van het eerste deel is moeilijker te verklaren. Er wordt wel gedacht dat *ca-*, *ke-*, *ker-* een nadrukkelijk, emfatisch voorvoegsel is. Het zou dan een uitbreiding zijn van *the whole boodle*, dat is genoteerd vanaf circa 1830. *The whole caboodle* is iets later vermeld, namelijk in 1848 door Bartlett in zijn Appendix.

Een alternatieve verklaring is dat *the whole caboodle* een samentrekking is van twee uitdrukkingen met dezelfde betekenis: *the whole kit*, vermeld in het *Dictionary of the Vulgar Tongue* van Grose uit 1785, en *the whole boodle*, in gebruik sinds 1833. Dit zou geleid hebben tot *the whole kit and boodle* (een uitdrukking die is aangetroffen in 1861), wat dan, slordig uitgesproken, zou hebben geleid tot *the whole caboodle*. Ook de vorm *the whole kitcaboodle* (aangetroffen in 1891) zou op deze herkomst kunnen wijzen.

Men gaat er dan vanuit dat het woord *kit* het Brits-Engelse *kit* 'uitrusting, gereedschap' is (dat trouwens al in de veertiende eeuw in de oorspronkelijke betekenis 'rond, houten vat' is ontleend aan het Nederlands), maar waarschijnlijker lijkt dat de hele uitdrukking rechtstreeks is ontleend aan het Nederlands: in het Nederlands bestaat het slangwoord *kit* dat 'huis, woning' betekent: *the whole kit and boodle* is dan een vertaling van het Nederlandse *de hele kit en boedel*, wat wil zeggen: het hele huis met zijn inhoud. De andere varianten zoals *kerboodle*, *caboodle* zijn dan verbasteringen van de vorm *kit and boodle*.

1848 *Caboodle*. *The whole caboodle* is a common expression, meaning the whole. I know not the origin of the word. It is used in all the Northern States and New England. The word *boodle* is used in the same manner. (Bartlett, Appendix)

1861 I motioned we shove the hul kit an boodle of the gamblers ashore on logs.

1877 *Kerboodle*, all; the whole.

1884 I wish the hull keboodle on ye a Merry Christmas.

1888 If any 'railroad lobbyist' cast reflections on his character he would wipe out the whole kit and caboodle of them.

1891 *Kitcaboodle*, used in New England, in the same sense as the preceding [*kerhooit*]. "The whole kitcaboodle."

cuspidor, spuwbak (Craigie, Webster). - Van Nederlands *kwispedoor* 'spuwbak'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* De meeste Engelse etymologische woordenboeken geven het Portugees als herkomst van *cuspidor*, en die taal is inderdaad de uiteindelijke bron van het woord. Maar waarschijnlijk heeft het Amerikaans-Engels het woord overgenomen van de Nederlanders, die in de zeventiende eeuw in Indonesië de gewoonte overnamen om de tabakspruim niet op de grond te spugen, maar in een speciaal daarvoor bestemd bakje. De tabakspant zelf en de gewoonte om de bladeren ervan te roken of te kauwen zijn uiteraard afkomstig uit Amerika. In de zestiende en zeventiende eeuw brachten de Spanjaarden de tabak eerst naar Europa en vervolgens naar Azië.

Mathews schrijft over het Amerikaans-Engelse *cuspidor* dat dit voor het eerst is



Illustratie 2.36 – *Cuspidor* (bron: Wikimedia Commons)

genoemd in aanvraagformulieren voor patenten met het kenmerk 119,705 and 119,706, die op 10 oktober 1871 door E. A. Heath in New York zijn geregistreerd. Deze documenten gebruikten de spelling *cuspadore*. Het woord was volgens Mathews waarschijnlijk gebaseerd op Nederlands *kwispedoor*, *kwispeeloor* ‘spuwbak’, en in Oost-Indië afgeleid van Portugees *cuspidor* ‘spuger’. Uit de OED blijkt dat een Britse reiziger in Nieuw-Guinea in 1779 het woord *cuspadore* noteerde voor een spuwbak, maar in het Brits-Engels is dit woord nooit aangeslagen.

De Nederlandse gewoonte van het kauwen van tabak wordt beschreven in Diedrich Knickerbockers *A History of New York* uit 1809. In hoofdstuk 31 wordt verhaald dat gouverneur Willem Kieft het roken van pijpen in Nieuw-Nederland wil verbieden en dat als compromis wordt afgesproken dat er voortaan alleen korte pijpen mogen worden gerookt. Knickerbocker vervolgt in hoofdstuk 31:

From this fatal schism in tobacco pipes we may date the rise of parties in the Nieuw Nederlandts. The rich and self-important burghers who had made their fortunes, and could afford to be lazy, adhered to the

ancient fashion, and formed a kind of aristocracy known as the Long Pipes; while the lower order, adopting the reform of William Kieft as more convenient in their handicraft employments, were branded with the plebeian name of Short Pipes. A third party sprang up ... These discarded pipes altogether, and took up chewing tobacco.

De oudste vindplaatsen van *cuspidor* in het Amerikaans-Engels dateren uit eind negentiende eeuw (uit Mathews):

1875 Here [on a Miss. steamboat] ... bright, fanciful ‘cuspadores’ instead of a broad wooden box filled with sawdust.

1891 The British Government does not provide cuspidores for its legislators.

1947 He ran me out of the office with a bust of Walton, a cuspidor, and a string of invectives which has left me permanently bald.

Tegenwoordig is *cuspidor* of *dental cuspidor* nog in gebruik als naam voor het spoelbakje bij een tandarts:

2009 Dentist work station/cuspidor or spittoon for sale. Excellent condition, water hydro all works well, asking \$500.00.

dobber, drijver aan een vislijn (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *dobber*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog regionaal in gebruik.

* Nederlands *dobber* stamt van *dobberen* ‘drijvend op-en-neer gaan’. Volgens DARE wordt het woord momenteel in de VS voornamelijk gebruikt in New York en New Jersey, en is het archaisch. In 1970 is het door een informant genoemd als een van de spotnamen voor een donut.

1809 He floated on the waves ... like an angler’s *dobber*.

1844 Sit all on a rock watching your float, or cork, or *dobber*, as the Dutch boys call it, dance merrily over the waves.

1848 *Dobber*. A float to a fishing-line. So called in New York. (Bartlett, Appendix)

1872 The *dobber*, ... the float of the [fishing] line, is peculiar to New York. (Schele de Vere)

1986 At home, around Catskill, we always went fishing with a worm and a *dobber*. (DARE)

file, een doek om vloeren of tafels mee schoon te vegen; ook: een dweil. (Craigie, DARE, Webster).

- Van dialectisch Nederlands *feil* 'dweil'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* Het Nederlandse woord *feil* is een dialectwoord, waarschijnlijk een afleiding van het werkwoord *vegen*. Het is overgenomen in het Amerikaans-Engels en komt volgens DARE nog voor in New York, New Jersey en Pennsylvania, maar ook daar is het verouderd. Craigie vermeldt ook het werkwoord *to file* 'met een doek afnemen of schoonmaken' (1850: I've seen you file off tables'), dat terug zal gaan op het Nederlandse gewestelijke werkwoord *feilen* met dezelfde betekenis. Een informant noemt dit nog in 1983.

1850 "You never touch your fingers to a file now-a-days, - do you?" "A file!" ... "Margery calls it a dishcloth, or a floorcloth, or something else."

1859 *File*. A cloth used for wiping a floor after scrubbing. *File-pail*, or *Filing-pail*. A wash-pail. (Bartlett)

1889 *File*. - What is known to English servants as a house-flannel, and a house-maid's pail, goes by the name of *file-pail*, or *filing-pail*. (Farmer)

1983 Some women in Bergen County, N.J. (the "Jersey Dutch" area) still know the word *file* for a cloth with which to remove dirt, especially a floor cloth ... "After you file the floor, you wash out the file and hang it out on the grape arbor till you need it again."

fyke, ook **fyke net**, tapsvormig, gevlochten visnet (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *fuik*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* Het Amerikaans-Engels nam de Nederlandse benaming *fuik* over voor een vistuig dat in DARE wordt omschreven als een trechtersvormig vistuig opgehouden door een reeks hoepels, vaak met zijnetten om de vis naar de opening te lokken. In het Amerikaans-Engels gebruikte men ook de benaming *fyke net*, die gemaakt kan zijn in het Engels, maar ook terug kan gaan op het Nederlands: ook het Nederlands kent wel *fuiknet*, al wordt en werd dat slechts zelden gebruikt. Het woord *fyke* begon zijn opmars in Amerika in de rivieren in en rond New York, maar inmiddels is het in ieder geval onder vissers algemeen bekend. DARE vermeldt zelfs dat het tegenwoordig voornamelijk voorkomt in de middenstaten langs de kust van de Atlantische Oceaan.

1832 While some men were rowing up Newtown Creek ... they discovered a sea-dog stealing bass from a *fuik* of a bass-net.

1859 *Fyke*. (Dutch, *fuik*, a weel, bow-net.) The large bow-nets in New York harbor, used for catching shad, are called *shad-fykes*. (Bartlett)

1871 The meshes ... of *fykes* set in any of the waters surrounding

Long Island, Fire Island, Staten Island ... [shall be] not less than four and one-half inches in size.

1872 The Anglicized term *fyke* from the Dutch *fuik* is however still in use among fishermen for a large bow net, with which certain fish, like shad, are caught in New York harbor. (Schele de Vere)

1915 Farther down the river lots of fish are caught in pounds and fike nets.

1968 Snapping turtles in the Pine Barrens are sometimes a foot and a half long and almost as wide... Pineys trap them in fykes, and fry their delicious white meat.

lute, werktuig om een vloer af te schrapen en te egaliseren, of om pas gestort beton te effenen (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *loet* 'werktuig bestaand uit een steel met een breed ijzeren voorstuk waarmee men schept of krabt'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* Erg verbreid is het Nederlandse werktuig *loet* niet in het Amerikaans-Engels, maar het wordt nog vermeld in Webster's Third. Uit het citaat uit DARE blijkt dat het in de twintigste eeuw ook voorkomt in de betekenis 'schip'. DARE vermoedt dat het hier gaat om een betekenisuitbreiding, maar waarschijnlijker is dat het woord in de twintigste eeuw nogmaals uit het Nederlands is geleend, want deze betekenis kent het Nederlandse *loet* ook.

1875 *Lute*, ... a straight-edge employed to strike off the surplus clay from a brickmold.

1889 There is a tool used for scraping off and levelling the moulding floor



Illustratie 2.37 - Fyke net (bron: Mathews 1956: 676)

... It consists of a piece of light pine board, ... set upright, with a long light handle in the centre ... The tool is called a 'lute.'

1975 *Lute* ... A scoop used with a horse for excavating. It has two handles like a wheelbarrow, and when the handles are held down it digs. It then rides with the dirt flat on the ground, and dumps itself when the handles are lifted. Seems to be a word unique to Maine. It is also a verb: *to lute* a cellar hole. When similar tools became available for attaching to farm tractors, the manufacturers offered them as *scoops*, but Maine farmers continued to call them *lutes*. (DARE)

De naam van het gereedschap komt tegenwoordig vooral voor in de samenstelling *scarifier lute*, waarmee een bepaald instrument wordt aangeduid voor het egaliseren van tennisbanen en dergelijke:

2009 This Scarifier Lute has a saw-tooth design that makes this tool an excellent choice when breaking up & grading hard soils. This Scarifier Lute was originally designed for dressing clay tennis courts. The Scarifier Lute is also used by professional landscapers & grounds crews. (Internet)

sawbuck, stelling waarop men het te zagen hout legt, met X-vormige eindstukken (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *zaagbok*; waarschijnlijk overgenomen in de negentiende eeuw, en nog in gebruik.

* Het Nederlandse *zaagbok* is een samenstelling van *zaag* en *bok*; het woord is ook verkort tot *bok*, dat eveneens door het Amerikaans-Engels is overgenomen, zie **buck**. De stelling heet zo omdat de vorm ervan enigszins lijkt op een bok. Of op een paard, want die vergelijking is gemaakt in de Brits-Engelse benaming *sawhorse*. In het Nederlands is het woord voor zover bekend pas vanaf eind achttiende eeuw genoteerd.

Uit de gegevens van DARE blijkt dat *sawbuck* zeer verbreid is over de verschillende staten, behalve in het zuiden. Waarschijnlijk vanwege die ruime verbreiding vermeldt DARE geen herkomst uit het Nederlands. Het alleroudste citaat stamt in ieder geval uit New York en uit het citaat uit 1949, afkomstig van Kurath, blijkt dat het woord waarschijnlijk zowel uit het Duits als uit het Nederlands is overgenomen.

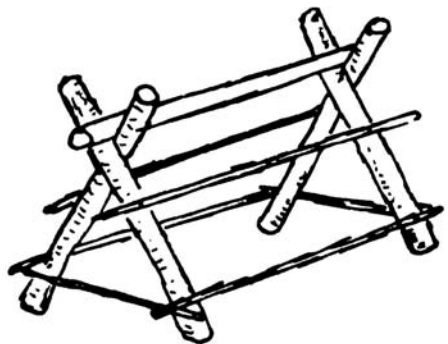
1851 Noon came and he sat down

on his saw-buck to eat his frugal Christmas dinner.

1920 In back yards their sawbucks stood in depressions scattered with ... flakes of sawdust.

1949 *Saw buck*, *wood buck*, sometimes simply *buck*, are characteristic of the entire German settlement area in Eastern Pennsylvania, western Maryland, the Shenandoah Valley, the upper reaches of the Potomac in West Virginia, and on the Yadkin in North Carolina. These expressions are clearly modeled on German *Sagebock*, *Holzbock*. *Saw buck* also has rather general currency in the entire Dutch settlement area from Long Island and eastern New Jersey to Albany, whence it was carried into the rest of New York State, into the Housatonic Valley, along Long Island Sound into Connecticut, and into western Vermont. Here *sawbuck* has the Dutch prototype *zaagbock*. (Kurath)

1985 *Saw buck* ... Device used for holding wood while it is being cut ([*saw*] horse 59% [of 60 infs], *saw buck* 20% [of 60 infs] ... [O]ne can no longer accept Kurath's claim ...



Illustratie 2.38 – Sawbuck (bron: *Kroniek van de Kempen, Frans Hoppenbrouwers et al., Hapert, 1984*)

that [saw] horse “is in rather general use throughout the Eastern States except for the greater part of Pennsylvania east of the Alleghenies, ... where saw buck dominates.”)

In het Amerikaans-Engels heeft *sawbuck* in het slang een betekenis gekregen die in het Nederlands onbekend is, namelijk die van ‘tiendollarbiljet’. Dit biljet is genoemd naar de X-vorm van de zaagbok (het Romeinse cijfer X = 10); bovendien is *buck* een slangwoord voor een dollar. Het woord wordt diverse malen genoemd in het *Urban Dictionary*. Vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw werd het ook wel verkort tot *saw*.

1850 Send me the two double ‘saw-bucks.’

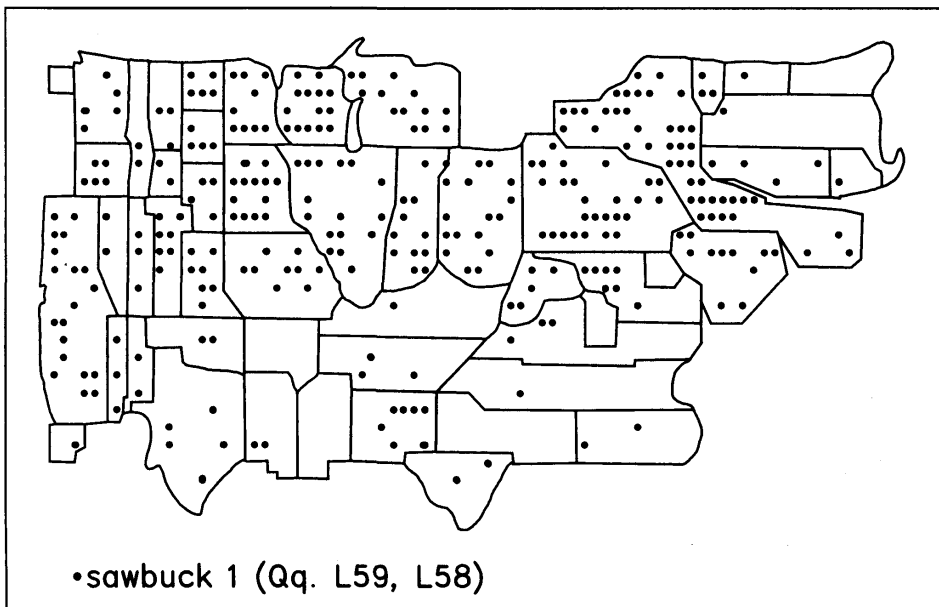
1870 In former years he was ever ready to ... risk what he called a ‘sawbuck’ (a ten dollar note), on his success.

2009 Slap me a sawbuck and I’ll get us some beers, fella. (*Urban Dictionary* op internet)

skein, smalle strook metaal aan de onderkant van een houten wielas ter voorkoming van slijtage (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *scheen* ‘lange, smalle strook metaal of hout ter voorkoming van slijtage’; waarschijnlijk overgenomen in de negentiende eeuw, en regionaal nog bekend.

* De eerste betekenis van het Nederlandse woord *scheen* is ‘voorzijde van het onderbeen’, verwant met het Engelse *shin*. Het woord is afgeleid van een werkwoord dat ‘afsnijden’ betekent, en de oorspronkelijke betekenis was ‘smal, gespleten stuk hout’. Daarvan is behalve de betekenis ‘voorzijde van het onderbeen’ ook die van ‘dunne ijzeren of houten strip tegen slijtage’ afgeleid.



Illustratie 2.39 – Kaartje van de verbreiding van *sawbuck* (bron: DARE 4: 759)

De laatste betekenis is overgenomen door het Amerikaans-Engels als *skein*, dat niet verwant is met het gelijkkluidende woord dat ‘streng, bundel garen’ betekent. Zowel in het Nederlands als in het Amerikaans-Engels zijn de dagen van *skein* geteld, nu boerenkarren vrijwel geheel zijn vervangen door tractoren. In het Amerikaans-Engels kent *skein* een groot aantal verschillende uitspraak- en spellingvarianten (zie de citaten hieronder), waarvan de herkomst volgens DARE niet duidelijk is.

1847 The lower ‘skeen’ of the spindle was broken.

1850 Gun Carriage ... *Iron ... 8 axle skeans; 16 nails.*

1899 *Skene ... A thin iron strip on the lower side of the arm of a wooden axletree to save wear.*

1920 In those days [ca. 1865] wagons had wooden axles with an iron skean, and lynch-pins to hold the wheels on the axle.

1967 *Skeen* – the part that a wagon wheel turned on. (DARE)

2.4 Staatsinrichting en staatsburgers

De Nederlanders die naar de VS trokken, verdienden de kost als **boor** of **handler** – twee woorden die in de zeventiende eeuw zijn overgenomen, maar inmiddels in de toenmalige betekenis verdwenen zijn. Zij werden aangesproken als **frow** respectievelijk **mynheer** – twee woorden die eveneens in de zeventiende eeuw zijn overgenomen en die inmiddels vooral als historische term bekend zijn gebleven. Er was één persoon die zich gedroeg alsof hij van adel was, als een *jonker*, en aan hem dankt de plaats **yonkers** zijn naam.

Op grond van deze onbelangrijke en incidentele ontleningen zou je het niet zeggen, maar het Nederlands heeft de Amerikaanse staatsinrichting diepgaand beïnvloed, en die invloed is tot op heden merkbaar in de samenleving, niet eens zozeer door het gebruik van Nederlandse leenwoorden, maar ook en juist door datgene wat deze betekenen. Zo is een Nederlandse persoonsnaam de algemene aanduiding geworden voor een inwoner van de VS, een **Yankee**. Toen de Nederlanders in 1664 het bestuur over Nieuw-Nederland overdroegen aan de Engelsen, werd de Nederlandse bestuursinrichting door de Engelsen overgenomen. Er werden Articles of Capitulation opgesteld, die de Nederlanders zeer veel rechten gaven, meer dan de bewoners van enige andere Engelse kolonie hadden. Er werd bepaald, zo beschrijft Shorto in hoofdstuk 15 van *The Island at the Center of the World*, dat de Nederlanders ‘de vrijheid van hun geweten zouden hebben’, dus bijvoorbeeld godsdienstvrijheid hadden, dat ze konden gaan en staan waar ze wilden en in alle vrijheid handel konden drijven. Bovendien werd afgesproken dat de politieke leiders van de kolonie hun werk mochten voortzetten, op voorwaarde dat ze trouw zwoeren aan de Engelse koning. In de toekomst ‘zal de stad Manhattan afgevaardigden kiezen, en deze afgevaardigden zullen een vrije stem hebben in alle openbare aangelegenheden’. Hiermee werd een belangrijke basis gelegd voor de latere democratische bestuursorganisatie van de onafhankelijke VS.

In concreto betekende dit bijvoorbeeld dat de **burghers** in New York de uitgebreide burgerrechten behielden die zij in 1653 als inwoners van Nieuw-Amsterdam hadden

ontvangen (zie ook paragraaf 1.1 in dit boek). Later ging de inhoud van het begrip **burgher** over op het Engelse *citizen*, waarmee wel het Nederlandse woord verdween, maar niet de inhoud ervan. De Engelsen namen het Nederlandse stadsbestuur met zijn **burgomasters, schepens** en **scouts** over – die laatste functie bestond niet in Engeland en werd in Amerika ingevoerd naar Nederlands voorbeeld, op den duur onder de nieuwe naam *district attorney*. Ook de naam voor de zetel van het stadsbestuur, **stadt-house**, werd van de Nederlanders overgenomen.

Dat alle Nederlandse namen van belangrijke overheidsfunctionarissen – **burgomaster, schepen, scout** – enige tijd in het Amerikaans-Engels gebruikt zijn, bewijst wel dat de Nederlanders reële invloed hebben uitgeoefend op de Amerikaanse staatsinrichting. Een Nederlandse naam en functie die eveneens ooit is overgenomen maar inmiddels is verdwenen, is de naam voor een ambtenaar die verantwoordelijk was voor de belangen van de schatkist en die in het Nederlands *fiscaal* heette. Deze naam is korte tijd, omstreeks 1680, bekend geweest in het Amerikaans-Engels in de verkorting **scol, scule**. In het Amerikaans-Engels kende men ook de naam *fiscal* voor ‘een belastingambtenaar’, maar uitsluitend als het ging over een ambtenaar in een indianendorp, en niet in oorspronkelijk Nederlandse vestigingen; zo is het oudste citaat afkomstig uit Boston. Dit zal dan ook niet teruggaan op het Nederlandse *fiscaal*, maar op het Spaanse *fiscal*. Dat de *fiscaal* van de Nederlandse ambtenaren de minst bekende is geweest in het Amerikaans-Engels, zal er mee te maken hebben dat zijn functie met dezelfde inhoud ook in Groot-Brittannië bestond, onder de naam *treasurer*. Er was ditmaal dus geen inhoudelijke noodzaak om de Nederlandse naam en functie over te nemen, zoals bijvoorbeeld bij *scout*.

Eveneens tekenend voor de Nederlandse inbreng is dat Amerikanen om maatschappijkritische redenen het woord **boss** verkozen boven het Engelse *master*. Ook het woord **patroon** bleef nog lange tijd na de overdracht van het Nederlandse gezag in gebruik voor een grootgrondbezitter, maar is inmiddels een historische term geworden.

Interessant is nog dat naar verluidt de Amerikanen de jaarlijkse dag waarop de huur afliep **Moving Day** noemden, als vertaling van het Nederlandse *verhuisdag*. De Nederlandse handelaren die bont betrokken van de indianen, zijn verantwoordelijk voor de naam van de indianenstam de **Seneca**, een naam die in het Amerikaans-Engels is overgenomen. In de negentiende eeuw eigende de Amerikaanse politiek zich twee Nederlandse woorden toe: **filibuster** en **overslaugh**.

Van de zeventien woorden op het gebied van de staatsinrichting en staatsburgers – waarmee deze categorie qua aantal leenwoorden op de vierde plaats komt – zijn de meeste in de zeventiende eeuw overgenomen en inmiddels historisch geworden – de twee belangrijkste uitzonderingen zijn **boss** en **Yankee**. Desondanks hebben de concepten achter de Nederlandse termen op dit terrein in de VS een blijvende invloed gehad.

boor, Nederlandse kolonist die landbouw bedrijft (Craigie).

- Van Nederlands *boer* ‘landbouwer’; overgenomen in de zeventiende eeuw

en als aanduiding van een Nederlandse kolonist inmiddels verdwenen.

* De Nederlanders die naar de oostkust van de VS trokken, waren voornamelijk

bonthandelaren en boeren. Het Nederlandse woord *boer* werd in deze periode overgenomen door de Engelsen die zich vestigden in Noord-Amerika en die uiteindelijk de Nederlandse kolonie overnamen. Het woord *boor* is ook overgenomen door het Brits-Engels, maar dan als aanduiding van boeren in Nederland en Duitsland, en in de negentiende eeuw ook voor Nederlandse kolonisten in Zuid-Afrika, tegenwoordig *Boers* genoemd. Webster's Third vermeldt *boor* 'keuterboer' en *boer* 'Zuid-Afrikaan van Nederlandse afkomst'. Het tweede woord is via het Afrikaans geleend; het eerste woord is gezien de betekenis waarschijnlijk via het Brits-Engels geleend en dus geen relict van de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten.

1649 We were then informed also of a Dutch ship lately arrived at Hudson's river sent to the free boors at Fort Orange.

1701 I cannot say I observed any swearing or quarrelling ... except once betwixt two Dutch Boors.

boss, 1. ploegbaas; 2. leider van een politieke organisatie (Craigie, Webster). - Van Nederlands *baas*; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels zeer verbreid en productief.

* Een paar Nederlandse leenwoorden in het Amerikaans-Engels hebben de wereld veroverd, en een daarvan is *boss*. *Boss* is zonder enige twijfel samen met **Yankee** het belangrijkste Nederlandse leenwoord in het Amerikaans-Engels – het gaat hier immers niet om de naam van een tot dan onbekende zaak of een Nederlandse uitvinding, nee, het woord *boss* weerspiegelt een nieuwe visie op de maatschappij.

Baas is het gewone Hollandse woord voor een meester, een opzichter, iemand

die knechten onder zich heeft.

De Nederlanders namen het woord mee naar de nieuwe kolonie, waar het al heel vroeg werd overgenomen in het Amerikaans-Engels:

1649 Here arrived a small Norsey bark ... with one Gardiner, an expert engineer or work base, and provisions of all sorts, to begin a fort at the mouth of Connecticut.

1653 From our Place of Residence at the Basses house in the Monhatoes.

In deze oudste vormen *base* en *basse* is nog sprake van *-a-*, maar vanaf het begin van de negentiende eeuw is de *-a-* veranderd in *-o-*, en vinden we *bos* of *boss* ('I had to return, make an awkward apology to boss, and look like a nincompoop'). De oorzaak van deze verandering is niet helemaal zeker. Hij kan teruggaan op de uitspraak van de Nederlanders die naar Amerika trokken: de uitspraak 'boas' kwam en komt in het Nederlands gewestelijk regelmatig voor, naast de 'beschaafde' uitspraak met een heldere *a*, zoals in *father*. Hij kan echter ook ontstaan zijn in Amerikaans-Engelse mond.

Vanuit New York verbreidde het woord *boss* zich over de andere Amerikaanse staten. Pas in de negentiende eeuw werd het algemeen gebruikelijk. Dat *boss* in Amerika algemeen overgenomen werd, kwam doordat het een aanvaardbaar alternatief vormde voor *master* – het woord waarmee men in Engeland een meerdere aanduidde. De Engelsen die naar het nieuwe continent Amerika trokken, wilden zich onttrekken aan de hiërarchische relaties in het moederland en zochten daarom naar een alternatief voor *master*. Bij de vele Engelse kolonisten die hun leven in Amerika waren begonnen als contractarbeider, had

master ongunstige connotaties, en blanke arbeiders hadden bovendien bezwaar tegen *master*, omdat dit door slaven werd gebruikt. Een beroemde uitspraak van Abraham Lincoln uit 1858 luidt: ‘Zoals ik geen *slaaf* wil zijn, zo wil ik evenmin een *meester* zijn. Alles wat hiervan afwijkt is – voor zover het afwijkt – geen democratie.’

Aanvankelijk was *boss* vooral spreektaal; zo werd in een etiquetteboek uit 1833 geschreven: ‘Woorden zoals ... *boss* ... worden zelden gebruikt door de hogere standen.’ Maar geleidelijk verbreidde het zich, ter aanduiding van een ‘baas, voorman’, en tevens als aanspreekvorm. In de negentiende eeuw werden over de verbreiding van het woord veel leerzame opmerkingen gemaakt, zoals blijkt uit de citaten hieronder.

1818 *Master* is not a word in the vocabulary of hired people. *Bos*, a Dutch one of similar import, is substituted. The former is used by Negroes, and is by free people considered as synonymous with slave-keeper. (James Flint in *Letters from America*)

1823 No one, in this republican country, will use the term *master* or *mistress*; *employers*, and the Dutch word *boss*, are used instead.

1848 *Boss*. A master, an employer of mechanics or laborers.

It probably originated in New York, and is now used in many parts of the US. The blacks often employ it in addressing white men in the Northern States, as they do *massa* (master) in the Southern States. (Bartlett)

1872 But of all Dutch words familiar to our ear, none has acquired a wider circulation and a stronger hold on our social system than the term

boss, derived from the Dutch *baas*.

It had, originally, with us as in its native land, the primitive meaning of “master,” overseer, or superior of any kind, and retains it to this day in a large measure. Even now a *boss* shoemaker, or a *boss* bricklayer means the head of a gang of workmen, who deals their work out to them, and pays their wages, as an English master does to his workmen and apprentices. ... For the proud Yankee, from the beginning, disliked calling any man his master, a word which, as long as slavery existed, he thought none but a slave should employ; and as the relation between employer and employed required a word, the use of *boss* instead of master, was either coined or discovered. (Schele de Vere)

Tot slot kreeg het woord in het Amerikaans-Engels betekenissen die *baas* in het Nederlands niet kent. In de politiek wordt *boss* gebruikt voor ‘een bobo, een partijbons’: *the Republican bosses*. Hoe dat in zijn werk ging, blijkt uit het volgende citaat:

1902 *Boss*. ... In politics, the word *boss* generally carries with it an implication of corrupt or discreditable methods. The renowned Tweed was the first to wear the title in a semi-official way, and “political boss” has now become a familiar expression for a leader whose word is law to his henchmen, and who reigns supreme over them. (Clapin)

In het Amerikaans-Engels ging men in de negentiende eeuw in de spreektaal bovendien *boss* gebruiken als een bijvoeglijk naamwoord met een superlatieve betekenis: *a boss sight* is ‘een te gek schouwspel’. Die betekenis bestaat al sinds 1867. Volgens DARE wordt dit momenteel vooral in stedelijke gebieden

in het noorden, midden en langs de Grote Oceaan gebruikt, vooral onder zwarten.

1867 If all are fed together, the 'boss' cattle fill themselves.

1880 If a coast man wants to express the superlative degree he says "That is a 'Boss' log or a 'Boss suit'."

1971 There was a boss flick on TV last night. (DARE)

In de negentiende eeuw werden ook de afleidingen *bossy* 'bazig' en *to boss* (*about, around*) 'commanderen, de baas spelen' gevormd. Met name in de twintigste eeuw hebben veel andere talen, waaronder het Nederlands, het woord *boss* overgenomen van de Amerikanen. Kennelijk voorziet het in een behoefte.

burgher, inwoner van een stad met alle daaraan verbonden rechten; stedeling (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *burger* 'inwoner van een stad met alle daaraan verbonden rechten'; overgenomen in de zeventiende eeuw en tegenwoordig een historische term.

* Het Nederlandse woord *burger* is ook geleend door het Brits-Engels, maar het heeft in de VS een eigen betekenis en gevoelswaarde gekregen. Het woord *burgher* werd ingevoerd toen de Nederlandse kolonie Nieuw-Amsterdam op 2 februari 1653 stadsrechten kreeg en alle burgers automatisch het burgerschap ontvingen. De rechten en plichten die zij op dat moment tegenover de staat hadden, behielden zij ook nadat de Engelsen het roer hadden overgenomen.

1677 The Court have ordered that the burgers in gennerall bee called together.

1899 This bald, middle-aged young man, not without elegance, yet a prosperous burgher for all that.

Voor het burgerschap en voor de burgerstaat werden nu echter de

Engelse begrippen *citizen* en *citizenship* ingevoerd ter vervanging van de Nederlandse termen. De naam *burgher* bleef wel bewaard, maar werd na de machtsovername de benaming voor een Nederlandse kolonist. Dankzij Washington Irving's satirische *A History of New York, by Diedrich Knickerbocker* uit 1809 verschijnt voor het geestesoog van de meeste Amerikanen bij het horen van het woord *burgher* een stereotiep beeld: een gezette man met vest en pijp die allerlei karaktereigenschappen bezit die Irving op subtiele wijze heeft geïntroduceerd door in zijn boek het woord *burgher* steevast te laten voorafgaan door ironisch bedoeld bijvoeglijke naamwoorden zoals 'adventurous, christian, excellent, fat, good, honest, peaceful, ponderous, respectable, renowned, robustious, self-important, simple, somniferous, worthy': *the adventurous, christian, etc. burgher...*

Het Nederlandse *burgher* is inmiddels in het Amerikaans-Engels een historische term geworden, maar de speciale inhoud ervan is in de VS bewaard gebleven in het woord *citizen*. Zie ook **burgomaster**.

burgomaster, hoofd van een gemeente (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *burgemeester*; overgenomen in de zeventiende eeuw en tegenwoordig een historische term.

* De geschiedenis van het woord *burgomaster* gaat gelijk op met die van **burgher**. Toen de Engelsen Nieuw-Amsterdam overnamen, moest de *burgomaster* (Nederlands *burgemeester*) zijn titel inruilen voor *mayor*; in het citaat uit 1665 wordt de overdracht van de titel al vermeld. Als historische term bleef het woord nog bekend. In 1809 kon Irving het niet laten te spotten: 'the porpoise

[bruinvis] is a fat, well-conditioned fish – a *burgomaster* among fishes’.

1664 If the Fort [in N.Y.] be not capable of lodging all the soldiers then the Burgomaster by his Officers shall appoint some houses capable to receive them.

1665 I have thought it necessary to revoke & discharge the fforme and Ceremony of Government of this his Ma[jes]ties Towne of New Yorke, under the name or names ... of Scout, Burgomasters & Schepens.

Het woord *burgomaster* leeft nog wel voort in een andere betekenis, namelijk als aanduiding van een soort zeemeew. Waarschijnlijk gaat het hier om een oorspronkelijke spotnaam, want in een citaat uit 1678 wordt verteld: ‘The Great grey Gull ... called at Amsterdam the Burgomaster of Groenland’ (OED). Dit is echter geen amerikanisme: het woord is door het Brits-Engels aan het Nederlands ontleend, en pas bijna twee eeuwen later, in 1858, in het Amerikaans-Engels aangetroffen. De meeste Amerikanen zullen de naam kennen dankzij het beroemde gedicht ‘The Burgomaster Gull’ van de dichteres Celia Thaxter uit 1883: ‘For every sea-bird, far and near, / With an atom of brains in its skull, / Knows plenty of reasons for hate and fear / Of the Burgomaster Gull’.

filibuster, 1. iemand die obstructie pleegt in het parlement; 2. vertagingstactiek in het parlement (Craigie, DARE, Webster). - Uiteindelijk van Nederlands *vrijbuit*er ‘kaper’; overgenomen in de zeventiende eeuw; de nieuwe Amerikaanse betekenissen zijn in de negentiende eeuw toegekend en bestaan nog steeds.

* De geschiedenis van het woord *filibuster* begint in het Nederlands, loopt via het Brits-Engels en Spaans en eindigt in het

Amerikaans-Engels met een eigen vorm en geheel eigen betekenissen. Aan de wieg van de *filibuster* liggen Nederlandse zeerovers en kapers, die in de zestiende en zeventiende eeuw de wereldzeeën onveilig maakten, al dan niet met toestemming van de autoriteiten. Zij werden *vrijbuiters* genoemd. Dit werd in het Brits-Engels letterlijk vertaald als *freebooters* (vanaf 1570). Iets later, vanaf 1587, kregen zij de naam *filibusters*. De vorm met *fl-* is volgens de OED mogelijk beïnvloed door het Nederlandse *vlieboot*, dat in het Brits-Engels als *flyboat* was overgenomen. Na deze Britse episode verhuist het woord naar het Amerikaanse continent. Halverwege de negentiende eeuw voegden Amerikanen zich bij Spaanstalige opstandelingen in bepaalde Latijns-Amerikaanse gebieden. In het Spaans werden deze opstandelingen *filibustero* genoemd. Na analogie van de Spaanse benaming werden de Amerikanen die meededen aan de onwettige expedities *filibusters* genoemd; een vorm die in de plaats kwam van het oudere *filibusters*.

In de tweede helft van de negentiende eeuw kreeg *filibuster* uiteindelijk de betekenissen waaraan iedereen tegenwoordig denkt bij het horen van het woord, namelijk ‘obstructievoerder’ en ‘vertragingstactiek’. De inhoud van het begrip – het tegenhouden van de politieke besluitvorming – bestond al eerder, maar er was nog geen aparte benaming voor. Kennelijk werd dit nu noodzakelijk. Het was vast een tegenstander die iemand die de besluitvorming van de Senaat ‘kaapt’, vergeleek met een piraat. Helaas is het niet bekend wie als eerste de naam *filibuster* heeft gebruikt en onder welke omstandigheden dat was. In ieder geval voorzag de naam in een behoefte, want het begrip *filibuster* is door veel talen

overgenomen uit het Amerikaans-Engels, en ook in het Nederlands keerde de vrijbuiters in een nieuwe jas en met een nieuwe betekenis terug.

Het werkwoord *to filibuster* wordt, zo blijkt uit DARE, momenteel met name gebruikt door zwarten in de centrale en zuidelijke staten langs de Atlantische Oceaan in de betekenis ‘omslachtig praten, soms om indruk te maken of de aandacht van een fout af te leiden’.

1853 I saw my friend ... filibustering, as I thought, against the United States.

1889 The surrender of legislative functions by the majority of the House and the carrying on of business ... only by a humiliating ‘treaty’ with a single determined filibuster is something entirely anomalous in a country ... governed by majority action.

1890 A filibuster was indulged in which lasted ... for nine continuous calendar days.

1913 We intended to continue the ‘filibuster’ until the leaders should give in.

1915 The Senate sits day and night, silently waiting for the time when nature can stand no more and the overwearyed filibusters simply cannot talk.

frow, Nederlandse vrouw; mevrouw als aanspreekvorm (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *vrouw*, ook als aanspreekvorm; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik, mede via het Afrikaans en Duits.

* Het Nederlandse woord *vrouw* is waarschijnlijk tweemaal geleend, de eerste keer al in de zeventiende of achttiende eeuw in het verkleinwoord *vrouwtje* dat zowel vertederend als neerbuigend kan zijn. In het Amerikaans-

Engels is dit overgenomen als **frowchey**. De citaten die in de negentiende en begin twintigste eeuw in de woordenboeken met amerikanismen gegeven worden, betreffen allemaal deze vorm.

1848 *Frowchey*. (Dutch, *vrouw*, a woman.) A furbelowed old woman. Local in New York and its vicinity. (Bartlett)

1872 ... a *Frowchey*, a wellnigh desperate attempt to render the staid old *Vrouwtje* ..., with which the wives of the good burghers used to be greeted. (Schele de Vere)

1902 *Frowchey* (Dutch *vrouwtje*). In city of New York and vicinity, a term applied to an old woman, with bent shoulders, and deep-wrinkled, furbelowed face. A wellnigh desperate attempt to render, into English the staid old greeting “*Vrouwtje*,” so much in use amongst the good burgher’s wives in Knickerbocker times. (Clapin)

De tweede keer is het woord geleend als *frow*. De behandeling van het woord *frow* in de verschillende drukken van Webster geven een aardig idee van de ontwikkeling.

1828 *frow*, a woman. [Not used.]

1913 *frow*, a woman; especially, a Dutch or German woman.

1961 *frow* ... 1 a: a Dutch or German woman b: woman, wife, housewife (I’m not going to settle down into a ~ until I’ve had some fun – Joyce Cary) (a crocodile-hided ... old ~ – A.M. Mizener)

1961 *vrouw* or *vrow* ... 1: a Dutch or Afrikaner woman 2: mistress – usually used preceding the name of a Dutch or Afrikaner married woman.

Hieruit blijkt dat het woord *frow* in het begin van de negentiende eeuw als ongebruikelijk gold, maar een

eeuw later wel bekend was, zowel voor een Nederlandse als voor een Duitse vrouw. Waarschijnlijk dankzij de vele negentiende-eeuwse Nederlandse en Duitse immigranten – ook het Duitse woord *frau* is dan in het woordenboek opgenomen. In 1961 werd *frow* ook gebruikt voor een huissloof ('I'm not going to settle down into a frow'), en daarnaast was nu ook de spelling *vrouw*, *vrow* bekend, deels dankzij het Nederlands en deels dankzij het Afrikaans. In de twintigste eeuw werd vervolgens ook het Duitse leenwoord *hausfrau* (iетwat denigrerende aanduiding van een *house wife*) populair.

Samenvattend: uit de oudste tijd is uit het Nederlands het enigszins neerbuigende *frowchey* overgeleverd; dit werd in de loop van de tijd opgevolgd door *frow*, een woord dat zowel uit het Nederlands, Duits als Afrikaans afkomstig is.

handler, iemand die handel drijft, met name met indianen (Craigie).
- Van Nederlands *handelaar*; overgenomen in de zeventiende eeuw en in deze betekenis niet meer in gebruik.
* In het Engels bestaat en bestond *handler* als 'iemand die iets hanteert', maar niet in de betekenis 'handelaar'. Die betekenis heeft het woord overgenomen van het Nederlands. Ongetwijfeld vanwege de ambiguïteit met het woord *handler* is de betekenis 'handelaar' inmiddels verdwenen.

1697 Ordered the sheriffe to goe throw the handlers, and require them to rebuild the house.

1754 We, the traders (or handlers) to Oswego, most humbly beg leave to remonstrate to your Honor the many hazards and difficulties we are subject to.

Moving Day, vaste dag waarop huurcontracten aflopen, waardoor mensen tegelijkertijd van woonplaats veranderen (Craigie, DARE).

- Waarschijnlijk een vertaling van het Nederlandse *verhuisdag* 'de dag waarop men verhuist omdat de huur afloopt'; wellicht al in de zeventiende eeuw overgenomen en regionaal nog bekend.

* Of het Nederlandse *verhuisdag* aan de basis ligt van de Amerikaans-Engelse *Moving Day* is niet helemaal zeker, maar wel waarschijnlijk. Het gaat dan om de specifieke betekenis 'vaste dag waarop huurcontracten aflopen, waardoor mensen tegelijkertijd van woonplaats veranderen' – een traditie die voor het eerst op hilarische toon wordt beschreven door Irving in hoofdstuk 12 van *A History of New York*, als zijnde een gebruik dat stamt uit de tijd van de eerste Nederlandse kolonisten:

1809 It having been solemnly resolved that the seat of empire should be removed from the green shores of Pavonia to the pleasant island of Manna-hata, everybody was anxious to embark under the standard of Oloffte the Dreamer, and to be among the first sharers of the promised land. A day was appointed for the grand migration, and on that day little Communi-paw was in a buzz and a bustle like a hive in swarming time. Houses were turned inside out, and stripped of the venerable furniture which had come from Holland ... By degrees a fleet of boats and canoes were piled up with all kinds of household articles; ponderous tables; chests of drawers, resplendent with brass ornaments, quaint corner cupboards; beds and bedsteads; with any quantity of pots, kettles, frying-pans, and Dutch ovens. ...

This memorable migration took place on the first of May, and was long cited in tradition as the grand moving. The anniversary of it was piously observed among the “sons of the pilgrims of Communipaw,” by turning their houses topsy-turvy, and carrying all the furniture through the streets, in emblem of the swarming of the parent hive; and this is the real origin of the universal agitation and “moving” by which this most restless of cities is literally turned out of doors on every May-day.

Zoals bekend ging Irving vrij om met de feiten, maar hij was ook goed bekend met Nederlandse tradities. Schele de Vere gaat nog een stapje verder en beweert:

1872 The readers of W. Irving’s delightful work on the *History of New York*, in which fact and fiction are so amusingly interwoven as to have deceived more than one acute critic, are familiar with his quaint and graphic description of the origin of *Moving Day*. He ascribes the curious custom which makes the first of May a day of horror in that city, on which every one who is not the fortunate owner of a house, vacates his lodgings and seeks new ones for the coming year, to the first great *move* made by the Dutch inhabitants of Communipaw to New Amsterdam. ... The custom has certainly survived till now ... but it is older than even the ancient settlement called Communipaw. The Dutch settlers evidently brought the custom with them from their transatlantic home, and to this day, in Bruges and its neighborhood, in Verviers and many other parts of Belgium and Holland, the first of May continues to be the general day of moving. It has not only

become a characteristic institution of the City of New York, but the tendency to *move*, constantly to shift and drift from one place to another, is, by the home-keeping Scotch and Irish especially, not quite unjustly looked upon as a sign of instability in the national character.

Feit is dat in Nederland *verhuisdag* in de zeventiende eeuw en later voorkomt in de specifieke betekenis ‘vaste dag, dikwijls 1 mei, waarop de jaarlijkse huur verliep’; ‘Mei-dag, verhuisdag’, heette het lange tijd onder het volk, aldus het grote *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, waarin het Nederlands van de zestiende tot de twintigste eeuw is beschreven. Dat is dus exact de betekenis van *Moving Day*. Of die betekenis nu te danken is aan de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonisten of aan Irving is niet helemaal duidelijk. Alle citaten waarin *Moving Day* in deze betekenis wordt gebruikt, stammen van na de verschijning van *A History of New York*. Maar DARE vermeldt dat het woord vooral voorkomt in New York en Pennsylvania, wat erop kan duiden dat het althans gedeeltelijk een overblijfsel is van de eerste Nederlandse bewoners. Of Schele de Vere ook gelijk heeft als hij beweert dat het wispelturige karakter van de Amerikanen eveneens hiertoe herleid moet worden, laten we maar in het midden.

1828 “The first of May, what of the first of May?” “’Tis moving time.”
“Moving time! what is that?”
“The time when every body moves.”

1832 “Moving day” was, as now, the first of May, from time immemorial.

1841 A sudden light bursts upon me! ’tis “moving day” – the dreaded “first of May!”

1910 One of the inalienable rights of the free American is the privilege

of insuring his domestic tranquility by leaving a domicile before it has become too familiar. An annual moving day fits nicely into our practice of the restless life.

mynheer, beleefde aanspreekvorm van een Nederlander (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *mijnheer*, vroeger ook gespeld als *mynheer*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* Ook in het Brits-Engels is *mynheer* bekend, maar de ontlening is zeker onafhankelijk van die in het Amerikaans-Engels gegaan; in het Brits-Engels wordt *mynheer* ook gebruikt om een Afrikaner mee aan te spreken (dus geleend uit het Afrikaans), en bovendien geldt de aanspreekvorm er dikwijls als grappig of ironisch, aldus de OED; zo was in 1868 te lezen: 'Er is een bekend modern liedje dat begint met: - "Mynheer Van Dunk, Though he never got drunk."'

Voor het Amerikaans-Engels vermeldt Craigie twee betekenissen. Ten eerste 'een Nederlander', ook 'algemene naam voor Nederlanders'. De oorspronkelijke Nederlandse bevolking van Nieuw-Amsterdam wordt wel aangeduid met *the mynheers*: 'the mynheers of Nieuw Amsterdam'. Kennelijk speelden vrouwen in die maatschappij geen rol van betekenis (maar zie ook **frow**). Ook werd *mynheer* wel gebruikt als men de Duitsers in Pennsylvania bedoelde, de zogenoemde Pennsylvania Dutch - waarin het oorspronkelijke Deutsch is vervangen door het gelijkkluidende Dutch, hoewel de moedertaal van deze bevolkingsgroep Duits is en niet Nederlands.

1701 *Frederick Philips the richest Miin Heer in that place ... was said to have whole Hogsheads of Indian Money or Wampam.*

1882 The portly 'mynheers' turned out their cows to graze.

1890 It gave the good mynheers inexhaustible food for reflection.

Het woord *mynheer* wordt ook gebruikt voor sfeertekening in Amerikaanse literaire werken, uiteraard door de onvermijdelijke Diedrich Knickerbocker in 1809 ('And they all with one voice assented to this interpretation excepting Mynheer Ten Broeck'), maar ook in bijvoorbeeld *Hans Brinker or The Silver Skates* van Mary Mapes Dodge uit 1865. Deze schrijfster geeft in de marge telkens een verklaring van de Nederlandse woorden die zij in het boek gebruikt, maar voor het woord *mynheer* laat zij dat achterwege; klaarblijkelijk is dit woord zo algemeen bekend dat uitleg overbodig is. Al helemaal in het begin van het boek schrijft zij: 'Most of the good Hollanders were enjoying a placid morning nap. Even Mynheer von Stoppelnoze, that worthy old Dutchman, was still slumbering "in beautiful repose".'

overslaugh, iemand passeren ten gunste van een ander; iemands rechten negeren (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *overslaan*, letterlijk 'passeren'; overgenomen in de negentiende eeuw en inmiddels verouderd.

* New Yorkse politici hebben het Nederlandse werkwoord *overslaan* overgenomen. Zij gebruikten het als iemand, bijvoorbeeld een militair, ten onrechte werd overgeslagen voor een promotie. Vandaar kreeg het woord ook de betekenis 'iemand tegenwerken of dwarszitten'. Hetzelfde Nederlandse woord is ook geleend in het Brits-Engels, en al eerder, maar in een andere betekenis, namelijk die van 'vrijstellen van een verplichting om een belangrijker taak uit te kunnen voeren'.

Het Amerikaans-Engels heeft het woord kennelijk apart en direct overgenomen van Nederlandse immigranten die zich in de Amerikaanse politiek roerden. Misschien zelfs van de eerste president van Nederlands-Amerikaanse afkomst: Martin van Buren (de twee andere presidenten met een Nederlands-Amerikaanse achtergrond, Theodore en Franklin D. Roosevelt, regeerden in de twintigste eeuw).

In de negentiende-eeuwse New Yorkse politiek behoorde *overslaugh* tot het vaste ambtelijke jargon. Zo schreef Abraham Lincoln in een speciale mededeling aan de Senaat: 'I therefore nominate Commander John J. Young ... to be a captain in the Navy ... from the 12th August, 1854, the date when he was entitled to his regular promotion had he not been overslaughed.' Het werkwoord *overslaugh* staat in deze betekenissen nog in Webster's Third en andere moderne woordenboeken van het Amerikaans-Engels, maar het heeft het lot ondergaan van zoveel politieke modetaal: het raakte door het veelvuldige gebruik afgesleten en er ontstond behoefte aan nieuwe synoniemen, zoals *pass over* of *disregard*.

1848 *To overslaugh.* (Dutch, *overslaan*.)

To skip over; pass over; omit.

A word used by New York politicians. Mr. Polk intended making Gen.

Butler commander-in-chief, and to drop Gen. Scott. But it was found that public opinion would not be reconciled to *overslaughing* Taylor, and he [Gen. Taylor] was nominated.

– *Washington Correspondent, N. Y.*

Com. Adv., Oct. 21, 1846. Van Buren is no longer feared as a candidate for the Presidency. He was *overslaughed* in May, when he was a candidate of some promise. – *Letter from Washington, N. Y. Com. Adv.*,

Nov. 28, 1846. (Bartlett)

1872 The same verb [*overslaan*], it is well known, has given to English the familiar term of *overslaughing*, for the act of rewarding an outsider at the expense of the person entitled to the preferment by seniority in office.

... A prominent candidate for the presidency is thus said to have been *overslaughed* by his party if a man before unknown is nominated in his place, and army officers complained bitterly during the late Civil War when they saw themselves repeatedly *overslaughed* by civilians serving among the volunteers. "There is no danger that General Grant can be *overslaughed*," predicts the *New York Tribune* (Jan. 19, 1871), speaking of the next presidential election. (Schele de Vere)

1903 The spirit of commercialism will *overslaugh* every less practical consideration.

patroon, geprivilegieerde grootgrondbezitter in New York en New Jersey in de Nederlandse tijd (Craigie, Webster).

– Van Nederlands *patroon* 'eigenaar'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en inmiddels een historische term.

* Het Nederlandse woord *patroon* is net als het Engelse *patron* overgenomen uit het Frans. Het betekent in het algemeen 'beschermheer', maar het kreeg in Noord-Amerika de speciale betekenis 'eigenaar van een grote hoeveelheid land waar de patroon als heer en beschermer optrad van een aantal zich daar vestigende kolonisten', ofwel 'geprivilegieerd grootgrondbezitter'. Deze betekenis dateert van 1629, toen de West-Indische Compagnie een akte met 'Vrijheden en Exemptiën' uitvaardigde, waarmee zij de functie van 'patroon' of

geprivilegieerde landeigenaar instelde. De eersten die deze titel kregen waren grootinverteerders in de West-Indische Compagnie. De bedoeling van de *patroonschappen*, in het Amerikaans-Engels **patroonships** genaamd, was om meer mensen naar Nieuw-Nederland te trekken. Zo was de patroon ervoor verantwoordelijk dat binnen vier jaar minimaal vijftig volwassenen uit de Lage Landen emigreerden naar de *patroonship*. De patroon had verregaande privileges en rechten. De pachters hoefden geen belasting te betalen aan de staat, maar moesten wel geld en goederen afdragen aan de patroon. Binnen een patroonschap bevonden zich een dorp, kerk en andere voorzieningen. In 1640 werd het systeem zo gewijzigd dat iedere Amerikaanse Nederlander van goed aanzien *patroon* kon worden.

De oudste Nederlandse patroonschappen hebben tot op heden sporen nagelaten in het Amerikaanse landschap: veel van de oorspronkelijke namen van de patroonschappen zijn namelijk bewaard gebleven. Zo leeft de naam van Michael Pauw, patroon van de streek rond Hoboken en Jersey City en van heel Staten Island, nog voort in *Pavonia*. (Staten Island had zijn naam overigens al in 1609 gekregen van Hudson: het werd zo genoemd ter ere van de Staten-Generaal.) De grootste kolonie of patroonschap werd gesticht door Kiliaen van Rensselaer, die het grootste deel verwierf van wat nu Albany en *Rensselaer Counties* is. Het gebied van Jonas Bronck werd Broncks Land genoemd en als men daarheen ging, zei men dat men 'was going to the Broncks'; het leeft nog voort in de naam *The Bronx*, met het lidwoord *the*. Zie ook **yonkers**.

Het woord *patroon* werd in deze betekenis overgenomen door het

Amerikaans-Engels, en het woord en de zaak bleven behouden ook nadat de Engelsen de vestigingen van de Nederlanders hadden overgenomen. De benaming *patroon* werd voornamelijk gebruikt voor grootgrondbezitters aan de oostkust. In 1797 schreef Thomas Jefferson, een van de belangrijkste opstellers van de Onafhankelijkheidsverklaring en later de derde president van de VS: 'With the English influence in the lower, and the Patroon influence in the upper part of your State, I presume little is to be hoped.' Pas na de Amerikaanse Revolutie, eind achttiende eeuw, werden de rechten van de patroons geleidelijk aan verminderd. Daarmee werd ook *patroon* een historische term, anders dan **boss**, dat meegroeide met de veranderende maatschappij. Maar nog in 1945 verscheen de historische roman *Dragonwyck* van Anya Seton, die zich afspeelde in 1844 en waarin de patroon Nicholas van Ryn een lugubere rol speelt; de roman werd vooral bekend dankzij de verfilming uit 1946.

1744 Jeremiah Ranslaer ... is dignified here with the title of Patroon.

1776 Vast tracts of land on each side of Hudson's river are held by the proprietaries, or, as they are here styled, the *Patrones* of manors.

1781 Messrs. Smith and Livingston, and other pateroons in New-York, will find the last determination also to have been 'founded in ignorance and fraud.'

1838 They are addressed to a gentle-man well known and highly appreciated in the annals of White Sulphur, the grand master of ceremonies for years on festive occasions, and by prescription the Patroon of the establishment.

1848 *Patroon*. (Dutch, *patroon*, a patron.) A grantee of land to be settled under the old Dutch governments of New York and New Jersey. (Bartlett)

schepen, stadsbestuurder (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *schepen* 'stadsbestuurder'; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels een historische term (zo ook in Nederland, maar niet in België).

* Vroeger lag het bestuur van Nederlandse dorpen en steden in handen van schepenen. Zij werden bijgestaan door een schout, die aan het hoofd stond van de politie en het gerecht. De dagelijkse leiding van steden werd uitgevoerd door een of meer burgemeesters. Die organisatiestructuur werd meegenomen naar de Nederlandse vestigingen of patroonschappen in Nieuw-Nederland, die bestuurd werden door schepenen en een schout. Alleen Nieuw-Amsterdam had, na de toekenning van de stadsrechten, burgemeesters. Het woord en de functie *schepen* bleven nog enige tijd bewaard na de machtsovername door de Engelsen. Het oudste citaat dateert uit de Nederlandse, Nieuw-Amsterdamse tijd; de volgende citaten betreffen dezelfde functie in New York.

1660 [They] verified their declaration ... before the court of the burgomasters & schepens of this towne of New Amsterdam. (Mathews)

1664 Jacob Kip, and Jaques Cousseau, are also Chosen to the Office of Schepens, in this City of New Yorke.

1673 Ye Schepens or Magistrates of respective Townes ... [shall] Governe as well their Inhabitants as Strangers.

1809 There is not a Burgomaster, Pensionary, Counsellor, or Schepen

- and there are near five thousand of them all - who does not understand this subject better than Hamilton did.

scout: a good scout, een prima kerel (Webster).

- Van Nederlands *schout* 'stadsbestuurder die aan het hoofd stond van de politie en het gerecht'; overgenomen in de zeventiende eeuw en in de uitdrukking *a good scout* bewaard gebleven (de oorspronkelijke betekenis is inmiddels een historische term geworden).

* In de uitdrukking *a good scout* is waarschijnlijk geen sprake van een *scout* als verkenner (een Frans leenwoord), want de betekenis daarvan past helemaal niet bij die van 'aardige vent, iemand die gemakkelijk in de omgang is'. Veel waarschijnlijker is een verband met het Nederlandse *schout*, de naam voor een stadsbestuurder die aan het hoofd van het gerecht en de politie stond. Een schout had veel bevoegdheden en was daarom een gevreesd figuur; bovendien hadden schouten volgens Krapp (1960: 158-159) in het verleden nogal eens een slechte reputatie; volgens hem was een 'goede schout' in de tijd van Nieuw-Amsterdam vooral opmerkelijk omdat er zo weinig van waren, en hij vermoedt dat de uitdrukking daarom misschien is blijven bestaan zelfs nadat de schout als openbaar ambtenaar geschiedenis was geworden. Hoe dit ook zij, het lijkt wel zeker dat in het moderne Engelse *scout* twee van oorsprong verschillende woorden zijn samengevallen.

1912 Dad's a good old scout and he's pretty sure to do it.

1929 Be like Jerry Dillon now - good scout, Jerry - never sober no more.

Zeker is dat de Nederlandse naam en functie *schout* al heel vroeg in het Amerikaans-Engels bekend waren en zijn overgenomen. De functie van de schout,

die namens de regering misdadigers vervolgte, was niet bekend in Engeland: daar was het slachtoffer van een misdaad, of zijn familie, verantwoordelijk voor het zoeken van gerechtigheid. De Yankees zagen dat het Nederlandse systeem objectiever was en beter werkte, en daarom namen zij de functie van schout over, aanvankelijk met de benaming *scout*, en zij voerden deze functie ook in de andere kolonies in. Uiteindelijk werd de naam *scout* vervangen door die van *district attorney* – een benaming die in Groot-Brittannië niet wordt gebruikt. In 1789 bepaalde het Eerste Amerikaanse Congres: “I also nominate, for District Judges, Attorneys, and Marshals, the persons whose names are below.” In 1809 noemt Knickerbocker de *schout* nog in zijn *A History of New York*, maar tegen die tijd is het een historische term geworden, ook in de Lage Landen overigens. De eerste Nederlandse schout was trouwens Adriaen Cornelissen van der Donck, zie **yonkers**.

1664 Scout, Burgomasters. & Schepens ordered to summon a court.

1673 91 Deputis ... [were] to make choice ... of one for a skoute and one for a secretary.

1674 At a Jenerall townd Meting ... Captin John semans was Elected ... to kepe Cort with the scaut at Jemeco (Krapp 1960)

1695 Wee doe give & graunt unto the said Pattentees ... full power & authoritie to Elect & nominate a certaine officer amongst themselves to execute the place of a Scoute.

1809 This potent body consisted of a schout or bailiff, with powers between those of the present mayor and sheriff.

Seneca, een Irokese stam in westelijk New York, een lid van die stam (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *Sennecaas*, verzamelnaam voor de indianen in het gebied rond Lake Oneida in het westen van de staat New York; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* Rond wat tegenwoordig Lake Seneca en Lake Oneida heet, woonde in de zeventiende eeuw een Irokese indianenstam die zichzelf *Onöndowága* noemde, wat ‘mensen van de grote heuvel’ betekent. Het was de belangrijkste Irokezenstam in dat gebied, en leden van de stam kwamen al vroeg in contact met de Nederlanders. Die gaven hun de naam *Sennecaas*, ook anders gespeld. De naam *Sennecaas* gaat terug op een Irokees woord, maar het is niet zeker op welk. Er zijn twee mogelijkheden gesuggereerd: het zou gaan om een verbastering van de naam van hun grootste dorp, *Osininka*; of het gaat terug op *A’sinnika*, de Mahicaanse naam voor de stam van de Oneida, die een vertaling is van het Irokese *Oneyode*, letterlijk ‘liggend rotsblok’ – een naam die teruggaat op een legende.

Hoe het ook zij, het waren de Nederlanders die de stam de naam *Sennecaas* gaven. Die naam werd al in 1614 op een kaart geschreven. In 1657 en 1658 bezochten diplomaten van de stam Nieuw-Amsterdam, en in 1659 en 1660 probeerden leden van de stam te interveniëren in de eerste Esopus-oorlog (zie 1.1) en drongen er bij de Nederlanders op aan om te stoppen met de oorlog. De naam van de stam komt dan ook regelmatig in de Nederlandse stukken voor, op verschillende manieren gespeld, bijvoorbeeld als *Senecke*, *Sinneque*, *Siniker*.

De Yankees namen de naam van de Nederlanders over, en ook zij spelden de naam op verschillende manieren, maar uiteindelijk won de spelling *Seneca* het. Dat zal wel zijn gebeurd dankzij de gelijknamige Romeinse filosoof.

De Seneca werden door de Engelsen eind zeventiende eeuw samen met de andere Irokezenstammen de ‘People of the Five Nations’ genoemd. Begin achttiende eeuw trokken de Tuscaroras het Irokese gebied binnen en vanaf dat moment spreekt men van ‘People of the Six Nations’. Tegenwoordig wonen er nog steeds Seneca in de staat New York; zij wonen ook in Oklahoma en Canada. Zij gebruiken nu zelf ook de naam Seneca. Naar hen zijn onder andere *Seneca grass*, *root*, *oil* en *Seneca Lake* vernoemd. Ook in het moderne Nederlands heet de stam Seneca.

ca. 1614 (*map*), Sennecas.

1664 3000 of the Seneckes, a people in league with the Mohawkes beyond them, are gathered together.

1694 The Mennissinck Sachems ... are afraid that the Sinneques have killed them.

1699 At last one of the great men & one Siniker (Seneca) came over to us.

1709 300 Eastern Indians ... were gon to the 5 Nations to pray leave to dwell with them, and ... others refusing them, they were gon to the Senecas.

1789 The Ondawagas, or Senacas, Cayugas, Tuscaroras, Onondagas, and Oneidas, ... did make, and conclude upon the following articles.

1894 These various tribes of New York Indians, consisting of the remnants of the Senecas, Onondagas, Cayugas, Tuscaroras, Oneidas, St. Regis, Stockbridges, Munsees and Brothertowns, were called the ‘Six Nations.’

stadt-house, gemeentehuis (Craigie, Webster).

- Gedeeltelijke vertaling van Nederlands *stadhuis* (vroeger ook gespeld als *stadt-huis*); overgenomen in de zeventiende

eeuw en tegenwoordig een historische term.

* Een *stadhuis* is een openbaar gebouw waarin het stadsbestuur zetelt.

Het eerste stadhuis in Nieuw-Nederland werd, uiteraard, opgericht in de enige stad, Nieuw-Amsterdam. De oude stadsherberg werd in 1653 omgetoverd tot *Stadt Huys*, en hier kwamen iedere maandagochtend de burgemeesters en schepenen die tezamen het stadsbestuur vormden, bij elkaar.

Toen de Engelsen Nieuw-Nederland overnamen, behielden zij de naam *stadhuis* voor het gemeentelijke centrum in de oorspronkelijke Nederlandse gebieden – niet daarbuiten –, zij het in de aangepaste vorm *stadthouse*. Nog tot diep in de achttiende eeuw bleef men hier spreken over *stadthouses*. Pas na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), die onder andere zorgde voor nieuwe namen voor het ambtelijke bestuur, werd de Nederlandse term *stadt-house* historisch en vervangen door *town-hall*.

1666 The Upper House do think fit ... that Smith repay the Tobaccos next Year which he hath already received towards the building of the Great Stadt house.

1695 When he arrived he went to ye Stadt House.

1744 About 4 in the afternoon, the Company broke up, and from thence went to the Stadthouse.

1769 The stadt-house in the city of Annapolis is so much gone to decay that it is become necessary to build a new one, as well for the holding assemblies and provincial courts, as for providing safe and secure repositories for the public records.

Behalve *stadt-house* kent het Amerikaans-Engels ook *statehouse* voor ‘zetel van

het koloniale bestuur'. Ook dit woord is waarschijnlijk beïnvloed door het Nederlandse *stadhuis*. Hoewel het woord al iets eerder in het Brits-Engels voorkomt (eveneens ingegeven door het Nederlandse woord), is het waarschijnlijk onafhankelijk daarvan in Amerika gevormd. Al in 1638 komt het woord in Virginia voor, en daarom twijfelen sommigen aan Nederlandse invloed – het eerste Nederlandse stadhuis werd immers pas in 1653 neergezet op het Amerikaanse continent -, maar het Nederlands zal het gebruik van *statehouse* toch wel versterkt hebben en medeverantwoordelijk zijn geweest voor de ruime verbreiding van het woord (zo ook de OED); het citaat uit 1671 bijvoorbeeld stamt uit Nieuw-Amsterdam. De verengelste term heeft zich, anders dan *stadthouse* met zijn Nederlandse eerste deel, in ieder geval ver buiten het gebied verbreid waar de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten waren gevestigd.

1638 A Levye ... is raised for the building of a State howse at James Cittie. (Virginia; Mathews)

1662 The Vpper howse took into Consideracion the place for the Seateing of the State howse. (Maryland; OED)

1671 The Stone Well in the State-House-Yard. (New Amsterdam)

Het woord werd ook gebruikt voor een gebouw waar indianen samenkwamen om te vergaderen:

1654 A State-house ... covered round about, and on the top with Mats.

1666 Before the Doore of their Statehouse is a spacious walke.

Na de Amerikaanse onafhankelijkheid werd *statehouse* de benaming voor 'zetel van een Amerikaanse staat en van het Amerikaanse Congres' – een functie die

het Nederlandse *stadhuis* nooit heeft bemachtigd.

1786 The State House, the Capitol of Maryland.

Yankee, 1. inwoner van New England, of in het algemeen van de noordelijke staten van de Verenigde Staten; 2. inwoner of burger van de Verenigde Staten (Craigie, DARE, Webster).

- Van de Nederlandse persoonsnaam *Jan*, waarschijnlijk van *Jan-Kees*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en zeer algemeen in gebruik, in gewijzigde betekenis.

* *Yankee* is een van de meest intrigerende woorden in de Amerikaanse taal. Er is veel over geschreven – vooral veel onzin – maar de herkomst van dit woord, waarmee in het buitenland de Amerikaan in het algemeen wordt aangeduid, blijft onzeker. Voordat we daarop ingaan, is het nuttig om eerst te kijken naar de betekenisontwikkeling die het woord heeft doorgemaakt. Het woord is voor het eerst in schriftelijke bronnen aangetroffen in de tweede helft van de achttiende eeuw. Het wordt dan in Britse mond gebruikt als negatieve benaming voor een New Englander. De allereerste keer komt het voor in een brief van de Britse generaal Wolfe, die in dat jaar in Noord-Amerika streed tegen de Fransen. Hij schreef over de manschappen uit New England die onder hem dienden.

1758 My posts are now so fortified that I can afford you two companies of Yankees, and the more as they are better for ranging and scouting than either work or vigilance.

De volgende keer dat *Yankee* voorkomt is in 'Oppression, a Poem by an American':

1765 From meanness first this Portsmouth Yankee rose. (OED)



Illustratie 2.40 – Archibald Willards schilderij ‘The Spirit of ’76’ (ca. 1895). Willard schilderde diverse variaties van dit tafereel: de opmars van de yankees op een slagveld gedurende de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. De voorstelling staat ook bekend onder de naam ‘Yankee doodle’. (Originele schilderij in de Western Reserve Historical Society; bron: Wikipedia)

Het gedicht is uitgegeven in Engeland ‘met aantekeningen van een Brit’. Deze merkt bij deze passage op: “‘Portsmouth Yankey’, It seems, our hero being a New-Englander by birth, has a right to the epithet of Yankey; a name of derision, I have been informed, given by the Southern people on the Continent, to those of New-England: what meaning there is in the word, I never could learn.’ Op dat moment was de spotnaam *Yankee* dus in Engeland nog niet bekend – wat betekent dat de naam in de VS is ontstaan; ook generaal Wolfe zal hem daar hebben leren kennen. Het daaropvolgende citaat dateert van tien jaar later, en opnieuw is *Yankee* niet vriendelijk bedoeld.

1775 They [sc. the British troops] were roughly handled by the Yankees, a term of reproach for the New Englanders, when applied by the regulars. (OED)

In datzelfde jaar 1775 echter, toen de Slagen van Lexington en Concord de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog inluiden, namen de New Englanders zelf de spotnaam over als geuzennaam, en men maakte er direct ook maar een etymologie bij:

1775 We have by this action [at Concord and Lexington] got in reality the name Yankee, which is an Indian word, and was given our forefathers, signifying Conquerors, which these ignoramuses [i.e., the British] give us by way of derision. (Mathews)

In hetzelfde jaar schrijft de Amerikaanse dichter John Trumbull:

1775 When Yankies, skill’d in martial rule, First put the British troops to school. (OED)

Hieraan wordt toegevoegd als *Editor’s note*: ‘Yankies – a term formerly of derision, but now merely of distinction, given to the people of the four eastern States.’ Het woord geldt dus inmiddels als een neutrale term, maar dankzij de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog steeg het naar grote hoogte: *Yankee*, ook verkort tot *Yank*, werd tijdens deze oorlog voor een Amerikaan definitief een naam om trots op te zijn. Tijdens de oorlog zongen de troepen luidkeels ***Yankee Doodle***, een lied waarvan de herkomst tot op heden onbekend is. In 1909 somde de Amerikaanse muziekhistoricus Sonneck maar liefst zestien theorieën op, die hij vervolgens een voor een weerlegde. Een van die theorieën – die nog steeds regelmatig wordt herhaald – is dat het teruggaat op een Nederlands nonsensrijm dat op zijn beurt teruggaat op een

Nederduits oogstlied. Een dergelijk lied is echter nooit teruggevonden.

Dit denkbeeld is verbreid geraakt door het bekende kinderboek van Mary Mapes Dodge, *Hans Brinker or the Silver Skates* uit 1865, die (in navolging van andere bronnen) een 'harvest song' opneemt die in Nederland heel populair zou zijn 'though no linguist could translate it':

Yanker didee dudel down
Didee dudel lawnter;
Yankee viver, voover, vovon,
Botermelk and Tawnter!

Een andere theorie die eveneens regelmatig wordt herhaald en evenzeer onbewezen is, is dat de melodie in 1755 is gecomponeerd door Dr. Shuckburgh, arts in het Britse leger dat onder bevel stond van Jeffrey Amherst. Het lied zou dan oorspronkelijk Brits zijn en gezongen zijn door Britse soldaten die tussen 1754 en 1763 samen met de Amerikanen streken tegen de Fransen en indianen. De Britten zouden hiermee de spot hebben gedreven met de slecht georganiseerde Yankees – waar generaal Wolfe in 1758 ook al op wees. Het woord *doodle* betekent in het Engels 'een dwaze kerel'. Vervolgens zouden de Amerikanen *Yankee Doodle* als geuzenlied hebben overgenomen – zoals ze ook *Yankee* van een neerbuigende term opwaardeerden tot geuzennaam. Het probleem met dit verhaal is dat er geen enkele schriftelijke bewijsplaats is gevonden dat Britten *Yankee Doodle* zouden hebben gezongen – er wordt pas vanaf 1775 gerapporteerd over het lied en dan komt het uitsluitend uit Amerikaanse soldatenkelen. Zeker is wel dat de verbreiding en waardering van *Yankee Doodle* en *Yankee* hand in hand zijn gegaan.

Vanaf 1784 gingen Britten het woord *Yankee* gebruiken voor een bewoner van de VS in het algemeen, een Amerikaan.

Dit gebruik werd nagevolgd door andere volkeren en uiteindelijk ook wel door Amerikanen zelf. En in de loop van de tijd sloeg de negatieve gevoelswaarde zelfs om in een positieve, onder andere dankzij de Amerikaanse interventie in de twee wereldoorlogen die in de twintigste eeuw werden uitgevochten.

ca. 1784 I ... am determined not to suffer the Yankies to come where the ship is. (Nelson)

1796 Their wit was particularly directed against a 'Yankee' who was one of the company. We apply this designation as a term of ridicule or reproach to the inhabitants of all parts of the United States indiscriminately; but the Americans confine its application to their countrymen of the Northern or New England States. (OED)

1833 In England we are apt to designate all Americans as Yankees, whether they are born under the burning sun of Louisiana, or frozen up five months in the year on the shores of the Lake of the Woods.

In de negentiende eeuw gingen bewoners van de zuidelijke staten van de VS hun noorderburen *Yankees* noemen, en dat bedoelden ze niet vriendelijk.

Dit gebruik beleefde een hoogtepunt tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865), maar is nog niet verdwenen, en omdat de term *Yankees* inmiddels ook als geuzennaam gold, voegt men er voor de duidelijkheid *damned* aan toe.

1812 Take the middle of the road, or I'll hew you down, you d'---d Yankee rascal.

1861 The soil may be sacred, but we sacrilegious Yankees can't help observing that it is awfully deficient in manure.

1865 [The] newspapers have

persuaded the masses that the Yankees (a phrase which they no longer apply distinctively to New Englanders, but to every person born in the North) ... are arrant cowards. Het woord *Yankee* heeft dus de volgende betekenisontwikkeling doorgemaakt: eerst was het in de mond van Britten een scheldwoord voor een New Englander, daarna werd het door New Englanders overgenomen als geuzennaam, en vervolgens werd er niet alleen meer een New Englander, maar ook een bewoner van een van de noordelijke staten of zelfs een bewoner van de VS in het algemeen mee aangeduid. Afhankelijk van de taalgebruiker heeft het woord een positieve of negatieve connotatie.

Maar waar komt het woord nu vandaan? Al sinds 1775 – zeventien jaar na het eerste schriftelijke voorkomen van het woord – heeft men hierover gespeculeerd. De eerste theorieën zochten de oorsprong in een indianenwoord. In 1775 (zie ook het citaat hierboven) werd geopperd dat het woord terugging op de naam van een indianenstam, de *Yankoes*, wat ‘onoverwinnelijken’ zou betekenen, maar helaas is een dergelijke naam nooit aangetroffen. In 1789 opperde een Britse officier die had gevochten in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog en die dus niet helemaal objectief genoemd kan worden, dat de naam terugging op een Cherokee-woord *eankke* dat ‘slaaf, lafaard’ zou betekenen en dat ermee zou worden gerefereerd aan het feit dat de bewoners van New England de indianen in het verleden niet hadden geholpen toen deze in oorlog waren. In hetzelfde jaar beweerde William Gordon in *History of the American War* dat het omstreeks 1713 een stopwoord was van een zekere boer Jonathan Hastings

uit Cambridge, Massachusetts, die het gebruikte in de zin van ‘voortreffelijk’. In 1822 werd gesuggereerd dat het woord een verbastering zou zijn van het woord *English* in de mond van Noord-Amerikaanse indianen. Uiteraard kon Washington Irving het niet nalaten om, via zijn woordvoerder Diedrich Knickerbocker, met een nieuwe theorie te komen. In hoofdstuk 21 van *A History of New York* schrijft hij:

The simple aborigines of the land for a while contemplated these strange folk in utter astonishment, but discovering that they wielded harmless, though noisy weapons, and were a lively, ingenious, good-humored race of men, they became very friendly and sociable, and gave them the name of Yanokies, which in the Mais-Tchusaeg (or Massachusetts) language signifies silent men – a waggish appellation, since shortened into the familiar epithet of Yankees, which they retain unto the present day.

Voor geen van deze beweringen is ooit aanvullend bewijs gevonden. En hiermee is de lijst van mogelijke theorieën nog lang niet uitgeput. Mencken geeft in zijn eerste supplement uit 1945 op pagina’s 192-197 een opsomming van zestien verschillende etymologieën van het woord *Yankee* die in de loop van de tijd zijn gesuggereerd, de een nog onwaarschijnlijker dan de ander.

Inmiddels bestaat er een zekere consensus dat het woord teruggaat op een vorm van de Nederlandse voornaam *Jan* – het equivalent van het Engelse *John* en eeuwenlang de meest voorkomende Nederlandse voornaam. Maar de geleerden zijn het nog niet eens over de precieze vorm waarop *Yankee* teruggaat. Zeker is dat al heel vroeg *Yankey* als persoonsnaam of bijnaam voorkwam,

het eerst als bijnaam van een Nederlandse piratenkapitein wiens echte naam John Williams (Jan Willemsz?) luidde:

1683 [The pirates] sailed from Bonaco ...; chief commanders, Vanhorn, Laurens, and Yankey Duch. ... [They] put eight hundred man into Yankey's and another ship.

1684 A sloop ...unlawfully seized by Captain Yankey.

1687 Captains John Williams (Yankey) and Jacob Everson (Jacob).

1687-88 The pirates Yanky and Jacobs.

1725 Item one negroe man named Yankee to be sold.

1788 The students . . . gave him [Jonathan Hastings] the name of Yankee Jon.

Hierbij gaat het telkens om een specifieke persoon, niet om het algemene woord Yankee. Het bewijst wel dat de naam vanaf de zeventiende eeuw aan de oostkust van Amerika bekend was.

Er worden drie Nederlandse namen geopperd waarop *Yankee* of *Yankey* kan teruggaan. De eerste, ondersteund door de OED, Klein en Quinion en overgenomen in talloze buitenlandse etymologische woordenboeken, is de naam *Janke*. *Janke* zou een Vlaams verkleinwoord zijn van de voornaam *Jan*, het Nederlandse equivalent van *John*. (Het Hollandse verkleinwoord van die naam luidt sinds begin zeventiende eeuw *Jantje* en vóór die tijd *Janneke*, wat als vrouwennaam werd gebruikt of voor kleine jongens, niet voor volwassen mannen.) Een onoverkomelijk probleem met deze etymologie is dat in het Vlaams het verkleinwoord *Janke* niet bestaat, en ook vroeger niet heeft bestaan: de enige voorkomende vorm is *Janneken* met de tussenklank *-e-*, precies zoals in het Hollands. Een dergelijke Nederlandse

tussenklank wordt in het Amerikaans-Engels overgenomen als *-i-*, zo blijkt uit bijvoorbeeld *pannicake* en waarschijnlijk ook *killifish*. Een bijkomend probleem is dat er een behoorlijk aantal Nederlandse verkleinwoorden is overgenomen in het Amerikaans-Engels, en dat deze allemaal teruggaan op de Hollandse vorm *-(t)je* en niet op de Vlaamse vorm *-(e)ke*. Denk aan *blumachies* 'bloemetjes' en *frowchey* 'vrouwtje' (genoemd onder 2.2 **Easter flower** respectievelijk 2.4 **frow**). In geen van deze vormen treedt een *-k-* op.

Op www.rootsweb.ancestry.com/~nycoloni/daimm.html is een prachtig overzicht te vinden van de namen van immigranten die tussen 1621 en 1664 naar Nieuw-Nederland trokken. Op de passagierslijsten blijken zeer veel Jannen te staan (119 keer als eerste voornaam). Verder komt acht keer de vrouwennaam *Jannetje* voor – een afleiding van *Jan* en een bewijs dat de verkleinvorm in die periode *-tje* was. Tot slot voer één *Janneken* mee (met de tussenklank *-e-*); zij was afkomstig uit Noord-Brabant, waar een zuidelijk dialect wordt gesproken.

Als alternatieve bron voor *Yankee* is daarom wel de naam *Jan-Kees* voorgesteld, eveneens een gebruikelijke voornaam, een combinatie van *Jan* en *Kees*; *Kees* is de roepnaam van *Cornelis*. Logeman, die in 1929 een poging heeft gedaan om de naam *Yankee* te verklaren, ziet in *Jan-Kees* niet de normale dubbele voornaam, maar een variant van *Jan Kaas*, waarmee men in het algemeen een Hollander aanduidt, iemand die afkomstig is uit het kaasland bij uitstek, vergelijkbaar met de Engelse benaming John Bull. Deze verklaring wordt tot op heden veel overgenomen, onder anderen door Mencken in zijn eerste supplement en door Barnhart. Opnieuw echter is er een onoverkomelijk

probleem, ditmaal in de chronologie: *Jantje Kaas* is weliswaar inderdaad een spotnaam voor een Hollander, maar die naam stamt uit Vlaamse negentiende-eeuwse koker: de naam is ontstaan in de periode dat Nederland en België samen behoorden tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I, van 1815 tot 1830, of direct daarna, toen de Belgen zich hadden afgescheiden. ‘By ons heet elke hollander Jan-kaes’, schreef Jan Frans Willems, een van de leden van de Vlaamse Beweging. *Jantje Kaas* werd in Vlaanderen ook een bijnaam voor Koning Willem I, en met de uitdrukking *iemand soldaat maken bij Jantje Kaas* bedoelde men ‘iemand doden’.

Hiermee blijft alleen de voornaam *Jan-Kees* als verklaring voor *Yankee* over - de enige verklaring die juist *niet* in de verschillende etymologische woordenboeken wordt gesuggereerd. De betekenisverschuiving is gemakkelijk te verklaren. Het bleek al dat *Jan* een veelvoorkomende naam was onder de eerste Nederlandse kolonisten in Nieuw-Nederland. Uit het overzicht op www.rootsweb.ancestry.com/~nycoloni/daimm.html blijkt bovendien dat er vele Cornelissen - roepnaam *Kees* - waren (op de passagierslijsten hadden 44 mannen deze naam als eerste voornaam), en dat ook de naam *Jan Cornelisz* - roepnaam *Jan-Kees?* - een aantal malen voorkomt. Het is daarom goed voorstelbaar dat de Engelsen in New England de Nederlanders in de naburige kolonie Nieuw-Nederland minachtend aanduiden als de *Jannen en Kezen* of de *Jan-Kezen*. Nadat de Engelsen Nieuw-Nederland hadden ingelijfd, bleven de Nederlandse *Jannen en Kezen* daar gewoon wonen. De naam *Jan-Kezen* bleef dan ook in gebruik, maar werd nu betrokken op de hele bevolking van

New England, ook de Engelsprekenden: *Jan-Kezen* werden *Yankees*. Het woord *Yankees* werd beschouwd als een meervoudsvorm, waarvan men het enkelvoud *Yankee* maakte. Pas in de tweede helft van de achttiende eeuw is het woord in geschreven bronnen aangetroffen, maar dat is niet vreemd voor een woord dat afkomstig is uit de spreektaal en zijn carrière is begonnen als scheldwoord of spotnaam.

Grappig is dat het oorspronkelijk Nederlandse karakter van *Yankee* nog steeds bewaard is gebleven. Dat blijkt uit de betekenisomschrijving die Webster in 1961 geeft na de algemene betekenis ‘inwoner van New England’, namelijk die van ‘een New Englander die afstamt van oude New Englandse familie, in het bijzonder: iemand die karaktertrekken bezit (zoals behoudzucht, zuinigheid, koppigheid of sluwheid) die traditioneel worden geassocieerd met inwoners van New England. Al deze eigenschappen worden veelal ook geassocieerd met Nederlanders en ze zijn vast mede te danken aan de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten.

Tegenwoordig denken de meeste Amerikanen, en velen buiten de VS, bij *Yankees* het eerst aan het professionele baseballteam dat sinds 1913 onder deze naam uitkomt voor de stad New York en ook wel voluit New York Yankees genoemd wordt. Het is dan ook verbazingwekkend dat Amerikaanse woordenboeken niet als eerste betekenis van *Yankee* ‘lid van het New York Yankees baseballteam’ vermelden. Misschien in de volgende druk.

yonkers, van de stad Yonkers in New York (Craigie, Webster).
- Van Nederlands *jonker*, *jonkheer* ‘adellijke man’, samenstelling van *jong* en *heer*;

overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* De Nederlandse adellijke titel *jonkheer*, ook verkort tot *jonker*, is in de zestiende eeuw in het Brits-Engels overgenomen. Hij was ook bekend in het Amerikaans-Engels, en dat was te danken aan de Nederlandse landeigenaar Adriaen Cornelissen van der Donck. Van der Donck, die al ter sprake kwam bij **groundhog** (in 2.2) begon als *scout* bij *patroon* Kiliaen van Rensselaer. Dit duurde van 1641 tot 1644, maar was geen succes vanwege de eigengereidheid van Van der Donck. In 1645 kreeg Van der Donck voor bewezen diensten aan gouverneur Willem Kieft een stuk land, dat hij *Colen Donck* ‘kolonie Donck’ noemde. Het gebied was zo groot dat vanaf dat moment Van der Donck in de Nederlandse archieven ‘de Jonker’ wordt genoemd – hoewel hij nooit een adellijke titel heeft gehad. Men zei dat men naar *de Jonker* of naar *het Jonkers Land* ging. In de Engelse tijd paste men de spelling van het woord aan de uitspraak aan en liet men het lidwoord weg. Het gebied behield de naam *Yonkers* ook na Van der Doncks dood, zelfs tot op heden.

1666 Mary [Oneale] ... laid clayme to a certaine parcell of Land ... Commonly called ye Younckers Land ... [and] brought seuerall Indians before ye Governor to acknowledg the purchase of ye said Lands by Vander Dunck commonly called ye Younker.

1668 The Def[endan]t ... hath purchased Land near adjoining that was the Youncker Van der Duncks.

1754 Even if the real line of Jersey is to run from the Forks of Delaware ... to the Station on Hudson’s River opposite to the lower Yonkers.

Toch is er wellicht nog een tweede reden

waarom *Yonkers* *Yonkers* heet. Enkele jaren na de dood van de oorspronkelijke ‘jonkheer’ kwam het landgoed met de omringende terreinen namelijk in handen van een zekere Frederick Philipse (eigenlijk Flypse), afkomstig uit Friesland. Hij begon als eenvoudige timmerman, maar werkte zich op tot grootgrondbezitter, mede dankzij huwelijken met rijke dames. Hij werd wel ‘the Dutch millionaire’ genoemd. In 1693 kreeg hij het recht om zich ‘lord of the Manor of Philipsburgh’ te noemen. Hij bezat ook nog een ander stuk land dat Fredericks-borough heette, en waar Washington Irving alias Diedrich Knickerbocker – Irving ligt hier begraven – *The Legend of Sleepy Hollow* liet afspelen. Het plaatsje Sleepy Hollow werd in deze legende opgeschrikt door een ruiter zonder hoofd. Het verhaal is vele malen verfilmd; de bekendste versie is waarschijnlijk uit 1999 met Johny Depp. Het plaatsje heet trouwens pas sinds 1977 officieel Sleepy Hollow, om toeristen te lokken; voordien heette het North Tarrytown.

De achterkleinzoon van deze Frederick Philipse, die de titel had geërfd van zijn overgrootvader, was de laatste lord of the manor. Hij werd namelijk verdacht van sympathie met de Engelsen en daarom werd hij tijdens de revolutie verbannen; zijn landgoed werd geconfisqueerd en in 1783 moest hij naar Groot-Brittannië vluchten. Volgens Schele de Vere is de naam *Yonkers* aan deze Philipse te danken:

1872 The Dutch word *Yonker* in the sense of the French Cadet and the German Junker, survives in the name of the town of *Yonkers*. The Right Reverend Bishop Kip states, in his charming sketches of former times, that he remembers visiting, in his

early days, the old manor-house of the Phillipse family, still standing in Westchester on the Hudson. "When, before the Revolution, Mr. Phillipse lived there – lord of all he surveyed – he was always spoken of by his tenantry as the *Yonker*, the gentleman by excellence. In fact, he was the only person of social rank in that part of the country. In this way the town, which subsequently grew up around the old manor-house, took the name of *Yonkers*.

Hiermee krijgt Philipse ongetwijfeld te veel eer, maar het voortleven van de naam *Yonker* zal zeker geholpen zijn door de grandeur waarmee Philipse zich omringde. Inmiddels is Yonkers de

vierde stad in de staat New York. *Yonkers*, meestal met een hoofdletter gespeld, wordt gebruikt om iets of iemand van de stad Yonkers mee aan te duiden, bijvoorbeeld: *a Yonkers resident*; een *Yonkersite* is 'iemand die woonachtig is in of afkomstig uit Yonkers'.

Daarnaast zijn in Webster 1961 ook de ingangen *yonker* en *younker* opgenomen, met als betekenissen 'jongeman' en archaisch 'jongste matroos'. Deze woorden gaan terug op hetzelfde Nederlandse *jonker* en *jonkheer*, maar het zijn latere ontleningen die wel via het Brits-Engels zullen zijn gegaan, want in die taal zijn ze al sinds de zestiende eeuw bekend.

2.5 Het Amerikaanse landschap

Het Amerikaanse landschap was voor de Nederlanders nieuw en onbekend terrein, en zij waren de eerste Europeanen die bepaalde plaatsen aan de oostkust van de VS een naam gaven. Het is dan ook begrijpelijk dat verschillende van die namen uiteindelijk in het Amerikaans-Engels terechtgekomen zijn: twaalf om precies te zijn. Ze zijn allemaal overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw. De helft ervan betreft waternamen: **binnacle**, **binnewater**, **canal**, **fly**, **kill** en **overslaugh**. Daarbij is **binnacle** gebaseerd op een Nederlandse samenstelling die waarschijnlijk speciaal voor het Amerikaanse landschap is gevormd en die niet voorkomt in het Europese Nederlands.

Voor terrein met bossen of struiken gebruikte men de namen **bush** of **cripple**, een ravijn noemde men **clove**, een nauwe doorgang **gat**, een scherpe bocht of een landpunt heette een **hook** en een Nederlandse nederzetting **dorp**. Al deze namen zijn weliswaar bewaard gebleven, maar de meeste ervan alleen regionaal of als eigenaam; alleen **bush** – dat aan het Nederlands alleen maar een betekenisuitbreiding te danken heeft – is wijdverbreid.

binnacle, zijarm van een rivier; kreek van een rivier naar vlak land (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *binnen* en *kil* 'stroom, kreek, kanaal'; overgenomen in de zeventiende eeuw en regionaal nog bekend. Zie ook **kill**.

* Het gebruikelijke Nederlandse woord is *binnenwater*, dat eveneens is overgenomen door het Amerikaans-Engels (zie **binnewater**). Zowel *binnen* als *kil* zijn normale Nederlandse woorden, maar de samenstelling *binnenkil* wordt niet genoemd in Nederlandse woordenboeken – hoewel het een heel acceptabele vorming zou zijn. Misschien is de samenstelling gevormd door Nederlandse kolonisten om de natuurlijke omstandigheden in de VS te beschrijven. In het Amerikaans-Engels zijn verschillende spellingvarianten aangetroffen, zoals het citaat uit 1960 laat zien. DARE noemt *binnacle* verouderd en beperkt tot het gebied rond New York. Het woord leeft voort in enkele aardrijkskundige namen, zoals Binnacle

Island en Binnacle Road. De verdwijning van het woord zal bevorderd zijn door het bestaan van het gelijkkluidende *binnacle*, dat 'kompashuisje op een schip' betekent en is geleend uit het Frans.

1860 Commencing on the bank of the Delaware River ... to a point at the mouth of the binacle, thence up along the western side of said binacle at low water mark.

1881 There was a whirlpool, a rock eddy, and a binocle within a mile.

1901 There was a binnekill in the meadow near by.

1902 *Binnacle*. In parts of New York, the flume of a mill stream, a mill race.

1960 Several Dutch words of topographical meaning have survived in close connection with the landscape. ... The word *kill*, meaning creek, stream, of Dutch origin, appears ... in central New York in a word naming a bend, or eddy, or a branch of a stream, variantly spelled *binocle*, *binnacle*, *binnekill*, *bennakill*, *benderkill*, with a variant



Illustratie 2.41 - Binnewater (bron: Staalgravure naar een tekening van William Henry Bartlett, 1837)

binnewater ... The spelling *binnekill* is etymologically the most correct. (Krapp 1960, I, 161)

binnewater, klein meer (DARE).

- Van Nederlands *binnenwater* 'water dat niet in zee uitmondt, meer', een samenstelling van *binnen* en *water*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog bekend.

* DARE noemt het woord verouderd en beperkt tot New York, en het zal dan ook net zoals **binnacle** meegenomen zijn door de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten. Ook *binnewater* leeft nog voort in geografische namen in de staat New York, zoals in de plaats Binnewater (Ulster County) en in Binnewater Lakes.

1901 In the vicinity of Kingston, two words exist side by side, *binnewater* and *binnekill* ... A *binnewater* is a lake.

1929 For a time *binnewater* and

cripplebush were current.

1968 Binnewaters – a settlement of Protestants. (DARE)

bush, woud, bos (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *bos*, ouder *bosch* 'woud'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik, onder andere in plaatsnamen. Zie ook **cripple**.

* Het Engelse *bush* en het Nederlandse *bos* zijn verwant aan elkaar, maar ze verschillen in betekenis: in het Brits-Engels is *bush* een 'bosje', terwijl in het Nederlands *bos* equivalent is aan *woud*. De betekenis van het Engelse woord *bush* is dankzij het Nederlands in het Amerikaans-Engels uitgebreid. DARE merkt op dat met name in New England de betekenis 'een stuk land bedekt met woud en struikgewas' voorkomt, hoewel deze als verouderd geldt.

1779 The Gentlemen took to the Bush and escaped being made prisoners.

1872 The word *bush* has in like manner retained in America the original meaning of the Dutch *bosch* more faithfully than in England, where it generally designates a single shrub, while here, as in most British colonies, it means rather a region

abounding in trees and shrubs. ... During the war men “took to the *bush*” in the South as readily as at the North, and to this day Western papers report that the “Indians disappeared in the *bush*, when they saw the troops approaching.” (Schele de Vere)



Illustratie 2.42 – ‘Canal near Dordrecht’, schilderij van Walter C. Hartson. Het schilderij werd bekroond met de prijs van 500 dollar binnen de categorie Landschappen in The Osborne Company’s Artists’ Competition van 1905 (bron: *The Printing Art*, deel 5, nr. 6, aug. 1905)

Doordat *bush* en *bos* in klank veel op elkaar lijken, is in een groot aantal oorspronkelijk Nederlandse plaatsnamen het woord *bos* of het oudere *bosch* inmiddels vervangen door het Engelse *bush*. Maar als we naar de oudste vindplaatsen kijken, blijkt soms uit de spelling dat er sprake is van een Nederlandse oorsprong. Zo heette Bushwick tot de overdracht aan de Engelsen in 1664 *Boswijk*.

Flatbush heette oorspronkelijk in het Nederlands *vlak-bosch*, ook *Flakkebos*. Volgens Stewarts *Concise Dictionary of American Place-Names* werd de naam na de machtsovername door de Engelsen in 1664 verengelst, waarschijnlijk doelbewust om de Nederlandse herkomst te verdoezelen.

Bovendien zijn verschillende samenstellingen met *bush* te danken aan het Nederlandse *bos* met de betekenis 'woud, wildernis'. Zo schrijft Flexner in 1976 dat de Nederlanders verantwoordelijk zijn voor zulke Amerikaanse termen als *bush country* 'dichtbebost land' (1855), *bush ranger* 'pionier' (1756), *bush fighter* 'iemand die vecht vanachter rotsen en bomen' (1760), *bushwacker* 'guerrillastrijder, iemand die de vijand uit een hinderlaag in het bos aanvalt (heel populair tijdens de Burgeroorlog, aldus Flexner) (1813).

Op zijn beurt heeft het Nederlands in de twintigste eeuw het woord *bush* voor 'oerwoud' overgenomen van het Engels en er de grappige reduplicatie *bushbush* van gemaakt: *hij woont in de bushbush* 'hij woont ver van de bewoonde wereld'.

canal, ook **canal**, **canawl**, **canol**, **cunnal**, bevoeiingskanaal (DARE).
- Van Nederlands *kanaal* 'kunstmatige, gegraven waterweg'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw

en regionaal in deze betekenis nog in gebruik.

* Het Nederlandse woord *kanaal* is, net als het Brits-Engelse *canal*, ontleend aan het Frans in de betekenis 'kunstmatige waterweg'. Dankzij de moerassige bodem van de Lage Landen hielden de Nederlanders zich noodgedwongen al heel vroeg bezig met watermanagement en raakten ze zeer bedreven in het bevoeien en afwateren van hun landbouwgrond. Dat deden zij onder andere door het graven van afwateringssloten die zij eveneens aanduiden met *kanaal*. Nederlandse immigranten waren er dan ook voor verantwoordelijk dat *canal* in het regionale Amerikaans-Engels de betekenis 'bevoeiingskanaal' kreeg. Het woord wordt op verschillende manieren uitgesproken, onder andere als *canol* met *a* in plaats van *o*, vergelijkbaar met *boss* van het Nederlandse *baas*, en als *canawl*, vergelijkbaar met bijvoorbeeld *crawl*. De Nederlanders legden ook **polders** aan (een woord dat in het Brits-Engels al in 1604 is geleend). In de VS werd in een overheidsrapport uit 1856 opgemerkt: 'Polders of three miles square, near the levees of the Mississippi, ... could be diked and drained at a small cost compared with their subsequent value.'

1810 Both above and below Albuquerque, the citizens were beginning to open canals, to let in the water of the river.

1835 The Erie canal—here called *canol*.

1939 It is generally assumed that we got the pronunciation *canawl* from the Irish. Mr. Joel Munsell, the antiquary-printer, maintained that it was of Dutch origin.

1970 They call them irrigation canals



Illustratie 2.43 – Clove (bron: The Printing Art, deel 4, nr. 4, nov. 1904)

out here but it was a ditch to us.
(DARE)

clove, ravijn; bergpas (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *kloof*, vroeger *klove* 'ravijn'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De Nederlandse kolonisten, gewend als zij waren aan het vlakke Hollandse land, verbaasden zich over het Amerikaanse landschap met bergen, dalen en diepe ravijnen. Deze ravijnen noemden zij met een Nederlands woord *kloof*. Dit is onder andere bewaard gebleven in de naam van de Clove River in New Jersey. Regionaal kent men *clove* nog in de staat New York, vooral in de Hudsonvallei.

1777 The other Part [of Washington's army is] to be commanded by Mr. Green, at the Clove, and Parts adjacent.

1902 *Clove*. Along the Hudson river, and especially in the Catskills, a narrow gap or valley, a ravine, a gorge. Somewhat analogous to the *notch* of New England.

1983 *Clove* - As a term for a gap or pass or notch in the hills, the word appears in some place names in Rockland and Orange Counties, N. Y., and farther north in the Catskills. It seems to have been applied especially to a gap through which travelers could most easily cross a ridge.

cripple, moerasland bedekt met bomen en kreupelhout (Craigie, DARE).

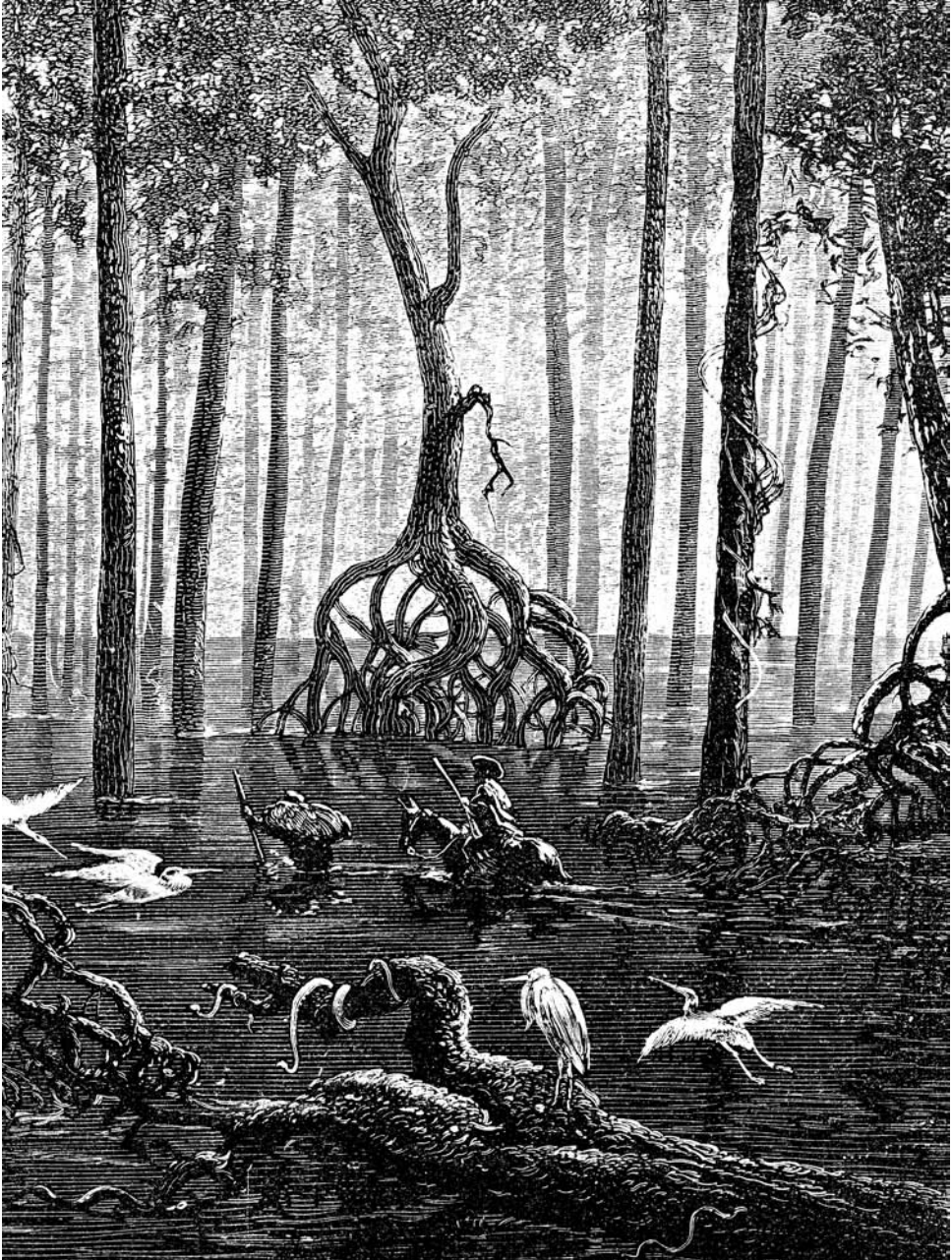
- Verkorting van *cripplebush* van Nederlands *kreupelbos*; overgenomen in de zeventiende eeuw en regionaal nog in gebruik met veranderde betekenis.

* In de zeventiende en achttiende eeuw

gebruikte het Amerikaans-Engels ook de lange vorm *cripplebush* en de vorm *creuple*, waarin de oorspronkelijke Nederlandse vorm *kreupelbos*, vroeger *kreupelbosch*, gemakkelijker te herkennen is. Nederlands *kreupelbos* betekent 'laag houtgewas met dooreengegroeide stammen en takken', maar kreeg in Amerika onmiddellijk de betekenis 'moerasland bedekt met bomen en kreupelhout', en in die betekenis nam het Amerikaans-Engels het woord over.

De vormverandering van Nederlands *kreupel* in Amerikaans-Engels *cripple* is interessant; als er alleen sprake zou zijn van klankaanpassing, zou het voor de hand liggen dat het woord in het Amerikaans-Engels was overgenomen als *crupple* - dat ligt in klank namelijk het dichtst bij het Nederlandse *kreupel*. De wijziging in *cripple* kan eigenlijk maar één ding betekenen, namelijk dat er sprake is van een leenvertaling: het Nederlandse woord *kreupel* betekent namelijk letterlijk 'mank', precies zoals het Engelse woord *cripple* - waarmee het verwant is. Het woord moet dus overgenomen zijn door tweetaligen, die voldoende Nederlands kenden om het woord *kreupel* te herkennen als een aanduiding voor 'mank'. Wel is er hier een klein vertaalfoutje gemaakt, want hoewel *kreupel* als gezegd letterlijk 'mank' betekent, heeft het in de samenstelling *kreupelbos* een andere betekenis, namelijk die van 'kruipend': een *kreupelbos* is een laag bos van dooreengegroeide, overal doorheen kruipende takken.

Het woord *cripple* komt volgens DARE nog voor in oostelijk Pennsylvania, New York en New Jersey. En verder is het bewaard gebleven in enkele plaatsnamen. Stewart schrijft in zijn *Concise Dictionary of American Place-Names* dat *cripple* gebruikt werd als soortnaam of



Illustratie 2.44 - Cripple, houtsnede, circa 1880 (bron: privécollectie)

plaatsnaam, maar dat de betekenis ervan al snel werd vergeten, en dat er daarom dikwijls een verklarend zelfstandig naamwoord met ongeveer dezelfde betekenis aan werd toegevoegd, waardoor er plaatsnamen ontstonden zoals ‘Big Cripple Swamp DE, Long Cripple Brook NJ and Kripplebush NY.’

1675 The sd land ... lyeth between two Small gutts or Run’s, and streatches into the woods as far as the great Swamp or Cripple wich backs the said two Necks of land.

1676 Martin Garritson was Employed by Mr. Hans Block (Deceased) to make a way from his Plantation over ye valley & Creuple, into his Backward Land wch Lyeth behinde the Sayd Valley & Creuple.

1765 The cripplebush ... lying between the lake and the river.

1929 *Cripple bush* ... a direct borrowing from the Dutch (Kreuple bush) seems to have been current in common speech. The first occurrences are Dutch, and already the word means *swamp* instead of *underbrush*. “Eastward to a certain swamp (kreuplebush)” is a translation from a patent of 1637.

1968 A low, wet area where the Atlantic white cedars grow is called a cripple.

dorp, (Nederlands) gehucht of dorp (Craigie, Webster).

- Ontleend aan Nederlands *dorp*; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels alleen nog in enkele plaatsnamen bewaard gebleven.

* De Nederlanders noemden hun nederzettingen *dorpen*, behalve Nieuw-Amsterdam, dat in 1653 stadsrechten kreeg en zich vanaf dat moment mocht tooien met de titel

stad. De Engelsen duiden hun eigen nederzettingen aan met het woord *village*, en ter onderscheiding werd naar de Nederlandse nederzettingen verwezen met de naam *dorp*. Het woord werd dus nooit echt geïntegreerd in het Amerikaans-Engels en het verdween al snel, behalve in historische werken. En ook in enkele plaatsnamen bleef het bewaard, met name in New Dorp in New York.

1668 These are to give notice to all persons concerned in either of the new Dorpses or Villages lately laid out.

1668 We ... are willing to take o[u]r Dividend of Lotts at the furthest New Dorpe or Village.

fly, ook **vly**, moeras; ook: kreek (Craigie, DARE).

- Van Nederlands *vallei* ‘dal’; overgenomen in de zeventiende eeuw en voornamelijk bewaard gebleven in plaatsnamen.

* Het Nederlandse woord *vallei* is net als het Engelse *valley* ontleend aan het Franse *vallée*. Al deze woorden betekenen ‘dal’. In het Nederlands duidde een *vallei* ook een vlakte aan waardoor een rivier stroomt. Nederlandse kolonisten namen het woord mee en gebruikten het om een laaggelegen moeras of kreek mee aan te duiden – dus in een wat andere betekenis dan het Nederlandse woord *vallei* bezat.

De klemtoon ligt op de laatste lettergreep van het woord, waardoor de klinker *a* heel kort wordt uitgesproken. Misschien zeiden de Nederlanders al *vlei*, maar in ieder geval namen de Engelssprekende Amerikanen het over als *fly* en *vly*. Het bestaat nog in de New Yorkse plaatsnamen Fly Creek en Vly Lake, en uit DARE blijkt dat het ook nog wel wordt gebruikt als soortnaam.

1675 On part frunting on the lott of John Ellisons which lys in the fly.

1695 A valley beginning att the

head of a flye or Marshe.

1809 The renowned feuds of Broadway and Smith fly – the subject of so many fly market romances and schoolboy rhymes.

1832 From the Fly or Vly Market, Maiden-lane commenced, exceedingly narrow; ...

1902 *Fly* (Dutch *vly*). In New-York, a swamp, a marsh. The “Fly market” of New-York is well known. (Clapin)

Flexner (1982: 480) wijst nog op de beroemde Fly Market die tot 1816 werd gehouden aan de voet van Maiden Lane in New York City. De naam ging terug op de Nederlandse benaming *Valley Market* or *Vallie Market*, wat werd verkort tot *Vly* of *Vlie Market*. Vanwege de klankovereenkomst associeerden de meeste Engelstalige Amerikanen dit met insecten – vliegen of vlooiën – en spraken ze over Fly Market of Flea Market. De oorspronkelijke Amerikaanse vlooiënmarkt was dus eigenlijk de Valley of Vlie Market in New York City. Pas in de jaren twintig van de twintigste eeuw werd *flea market* een algemeen gebruikelijke naam voor een markt waar tweedehandsspullen werden verhandeld waarin vaak vlooiën achtergebleven waren – en toen ging het om de vertaling van de naam van de beroemde Parijse vlooiënmarkt of *marche aux puces*.

gat, nauwe doorgang (DARE, Webster). - Van Nederlands *gat* ‘holte, opening’, ook ‘nauwe doorgang’; overgenomen in de zeventiende eeuw en alleen bewaard gebleven in enkele plaatsnamen.

* *Gat* betekent in het algemeen ‘opening’, en werd door Nederlandse zeelieden gebruikt als aanduiding van een nauwe en dus gevaarlijke doorgang. Het leeft nog voort in enkele plaatsnamen die in de zeventiende eeuw zijn toegekend

door Hollandse kolonisten, waarvan de bekendste is het New Yorkse Hellgate – waarin het Nederlandse *gat* is verengelt tot *gate*. Stewart schrijft in zijn *Concise Dictionary of American Place-Names* dat deze ‘eerbiedwaardige en volstrekt respectabele naam’ het zeventiende-eeuwse Nederlandse Hellegat weergeeft, waarbij *gat* meer vanwege de klank dan vanwege de betekenis vervangen werd door het Engelse *gate* ‘toegang, poort’. De Nederlanders hadden de naam gegeven vanwege de moeilijke en geaardelijke getijdenstromen. Behalve in een paar plaatsnamen is het woord *gat* volledig verdwenen uit het Amerikaans-Engels. DARE vermeldt nog dat in 1930 in Pennsylvania en Massachusetts *gat* is aangetroffen voor ‘een natuurlijke poel gevuld met water die uitloopt op een kreek of rivier’. Dit woord zou heel goed afkomstig kunnen zijn van Nederlandse immigranten in de negentiende of twintigste eeuw, en dan zou het woord dus tweemaal geleend zijn in het Amerikaans-Engels. Aangeslagen is het in geen van beide gevallen.

1848 *Gat*. (Dutch.) A gate or passage. A term applied to several places in the vicinity of New York, as Barnegat, Barnes’s gate; Hellegat, now called Hell Gate. (Bartlett)

1872 The term *gat* also, meaning a hole, a pot, or a passage at sea, has survived in the name’s of many maritime localities. Barnes’ Gate, as the English would have called it, thus continues to be *Barnegat*. (Schele de Vere)

1902 *Gat* (Dutch). A term applied to several places in the vicinity of city of New York, and meaning a strait, a narrow passage at sea, as Barnegat, Hell-Gate (formerly Dutch *Helle-gat*). (Clapin)

hook, landpunt (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *hoek*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bewaard in plaatsnamen. Zie ook **hooker** in 2.12.

* Engels *hook* en Nederlands *hoek* zijn met elkaar verwant, maar de betekenissen van deze twee woorden zijn uiteen gelopen: qua betekenis komt het Engelse *hook* overeen met het Nederlandse *haak*; zo heet een *vishaak* in het Engels een *fishhook*. Het Nederlandse *hoek* betekent in eerste instantie ‘scherpe punt, bocht’, en vandaar ‘landpunt’ – zoals in Hoek van Holland. En in die betekenis ‘landpunt’ heeft het Amerikaans-Engels het woord overgenomen. Het is voornamelijk bewaard gebleven in plaatsnamen. Stewart schrijft in zijn *Concise Dictionary of American Place-Names* dat *Hook* vooral voorkomt in Delaware, New Jersey en New York. Als voorbeelden noemt hij Bombay Hook Point, Marcus Hook, Hook Brook.

Nog steeds bekende Nederlandse hoeken zijn Ponkhockie (‘Punthoekje’), Primehook (‘Pruimhoek’, omdat er wilde pruimenbomen groeiden), en Sandy Hook: deze naam komt voor op een Nederlandse landkaart uit 1656 als Sant Punt ‘Zandpunt’, maar in plaats van het synonieme *punt* werd vaak *hoek* gebruikt; de vorm is later verengeltst.

1670 A Plantation with proporcon of meadow ground for Hay for their cattle on Verdrietiges or Trinity Hook at Delaware.

1781 I am just informed that the British Fleet have again sailed from the hook.

1848 *Hook*. (Dutch, *hoek*, a corner.) This name is given in New York to several angular points in the North and East rivers; as, *Corlear’s Hook*, *Sandy Hook*, *Powles’s Hook*. (Bartlett)

1872 It was in the same way that

the Dutch *hoek*, a corner, though generally modified into English-looking *hook*, is still found as part of the name of certain corners or angular points in the Hudson and the East Rivers, such as *Sandy Hook*, the first land sighted by the traveller from abroad, and *Kinderhook*, high up the river, made famous by the name of its owner, Martin Van Buren. (Schele de Vere)

De bekendste Hook-naam is wel Kinderhook in New York, letterlijk ‘kinderhoek’; de naam dateert uit het begin van de zeventiende eeuw en verwijst waarschijnlijk naar een of ander voorval waarbij indiaanse kinderen waren betrokken. Dit Kinderhook speelt een belangrijke rol in wat Quinion noemt ‘het bekendste en wijdverbreidste amerikanisme, overal gebruikt en herkend, zelfs door mensen die nauwelijks een woord Engels kennen’ – namelijk het tussenwerpsel **OK**.

Er zijn meer dan drieëndertig verklaringen voorgesteld voor **OK**, maar uiteindelijk heeft Allen Walker Read aangetoond dat het staat voor *Oll Korrekt*, een opzettelijke verschrijving van *all correct* ‘alles in orde’. In 1838 en 1839 was het in Boston en New York City een populair spel om afkortingen te verzinnen, en dit was er een van.

Het oudste citaat stamt uit de *Boston Morning Post*:

1839 He ... would have the ‘contribution box’, et ceteras, *o.k.* – all correct – and cause the corks to fly, like *sparks*, upward.

OK is als enige van die vele afkortingen een blijvertje gebleken. Als oorzaak daarvoor komt Kinderhook om de hoek kijken. In Kinderhook is Martin van Buren, de achtste president van de VS, geboren en gestorven. Zijn voorouders

kwamen uit Nederland en thuis spraken ze Nederlands. Toen Van Buren in 1840 campagne voerde om herkozen te worden, maakten zijn tegenstanders hem uit voor 'the Dutchman of Kinderhook' en 'Old Kinderhook'. De democraten kozen dit laatste als geuzennaam en richtten *The Democratic O.K. Club* op, om Van Buren te helpen aan een tweede termijn. Zij gebruikten *O.K.* of *OK* als slogan. Als gevolg hiervan werd *OK* met als betekenis 'all correct' algemeen bekend, ook al verloor Van Buren de verkiezingen. Er ligt dus weliswaar geen Nederlandse naam aan ten grondslag, maar zonder een Nederlandssprekende president uit een plaats met een Nederlandse naam had *OK* nooit de bekendheid en verbreiding gekregen die het tegenwoordig heeft.

kill, kreek, stroom (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *kil* 'stroom, kreek'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend. Zie ook **binnacle**.

* De eerste Nederlanders in de VS moesten het voor hen nieuwe terrein benoemen. Voor namen voor stroompjes en plaatsen daarlangs gebruikten ze bij voorkeur het Nederlandse woord *kil*. Stewart schrijft in zijn woordenboek van plaatsnamen dat *kill* afkomstig is van het Nederlandse *kil*, dat eigenlijk 'kanaal, geul' betekent, zoals in Arthur Kill en Kill van Kull, maar in het Amerikaanse taalgebruik meestal staat voor een 'kleine stroom', zoals in Kil Brook in New York. Het is meestal bewaard gebleven als tweede element, bijvoorbeeld in Wallkill, Catskill, en soms is de betekenis ervan verbleekt, waardoor er een Engels zelfstandig naamwoord aan is toegevoegd, zoals in Wallkill River en Catskill Mountains. Overigens komt *kil* ook in het Nederlands voor als eizennaam

voor verschillende wateren en stroompjes, bijvoorbeeld de *Dordtsche Kil* in de buurt van de plaats Dordrecht.

1639 The Kil which runs behind the Island of Manhattan, mostly east and west.

1669 some Families from Maryland may have liberty to come and settle upon ye Kill below Apoquenimi ...

1890 Kill... a Dutch word denoting any tidal channel or backset water. Haarlem river is a *kill*.

1937 Nearly every body of running water smaller than a river is called a "kill."

1955 The limitation of the term *kill* to the Hudson Valley, Catskills, and upper Delaware Valley ... can be accounted for quite readily.

This Dutch equivalent of *brook* or *run* is almost exactly coterminous with the region of significant, or even transient, Dutch settlement.

1981 In the vicinity of Schenectady, New York, where such streams abound, it is common to speak of "a kill" or "the kill". In fact ... I have never heard another generic term used for these small streams.

Craigie vermeldt nog het lokale gebruik van deze naam als de benaming voor een zee-engte, met name die tussen Staten Island en New Jersey, dikwijls in het meervoud met enkelvoudige betekenis, bijvoorbeeld:

1828 We took the right hand passage round Staten Island, called the Kills.

Het woord *kill* is rond New York nog gebruikelijk in het gebied waar oorspronkelijk Nederlandse kolonisten gevestigd waren, zo blijkt ook uit DARE.

overslaugh, zandbanken of ondieptes die de doorvaart in de Hudson ten zuiden van Albany belemmeren (Craigie).

- Van Nederlands *overslag*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en als specifieke benaming nog bekend.
 * Nederlandse zeelieden duiden een zandbank wel aan met *overslag*, misschien omdat men hier vaak goederen moet *overslaan*: van het ene schip in een ander moet laden omdat het er te ondiep is om door te varen. *Overslag* is een afleiding van *overslaan*. Nederlandse kolonisten hebben een speciale ondiepe plaats in de Hudson de naam *Overslag* gegeven, wat in Engelse mond *Overslaugh* werd. Buiten deze naam is het Nederlandse woord in de VS niet bekend. Zie echter ook **overslaugh** in 2.4.

1776 Having passed the overslaugh, had a distinct view of Albany.

1848 *Overslaugh*. (Dutch, *overslag*.)

A bar, in the marine language of the Dutch. The *overslaugh* in the Hudson river near Albany, is, I believe, the only locality to which this term is now applied among us. (Bartlett)
1872 To these names may be added the Dutch term *overslaan*, to skip, to pretermit, which still survives in a few local names, where sandbars suddenly interrupt the free navigation of rivers, as in the *Overslaugh* in the Hudson below Albany, the dread of all *skippers*. (Schele de Vere)

1901 The 'overslough' or bar formed in the Hudson ... prevented the steamers of greater draught from getting up to the wharf at Albany.

2.6 Eigenschappen en persoonsaanduidingen

Er zijn vier bijvoeglijke naamwoorden uit het Nederlands geleend, twee in de zeventiende of achttiende eeuw (**feest, logy**) en twee in de negentiende of twintigste eeuw (**benaut, mauger**). Alleen **logy** is redelijk verbreid. Er zijn drie persoonsaanduidingen geleend, alle drie in de negentiende of twintigste eeuw: **astamagootis, dumbhead** en **rip van winkle**. De laatste twee worden nog regelmatig gebruikt, maar **rip van winkle** is, net als knickerbockers (in 2.13), eerder een literaire dan een echt Nederlandse ontlening.

Tot slot zijn er in de negentiende eeuw twee werkwoorden geleend, het veelgebruikte **assing around** en het alleen regionaal bekende **to have long fingers**.

Bijna alle woorden op dit terrein zijn dus in de negentiende of twintigste eeuw geleend, en van de negen woorden zijn er vier behoorlijk tot zeer frequent.

assing around, aanrommelen, rondlummelen (DARE).

- Van Nederlands *aarzelen* 'talmen, weifelen', vroeger ook 'achteruitgaan'; overgenomen in de negentiende eeuw, algemeen in gebruik in de nieuwe betekenis en regionaal nog in de oorspronkelijke betekenis.

* Anders dan op het eerste oog lijkt, heeft het werkwoord *to ass around* Nederlandse wortels. Aan de basis ligt het Nederlandse werkwoord *aarzelen* 'talmen, weifelen', vroeger ook 'achteruitgaan'. Dit werkwoord is in de negentiende eeuw als *arsle*, ook *azzle*, overgenomen door het Amerikaans-Engels met de betekenis 'zich terugtrekken'. Enkele decennia later is het woord aangetroffen in de betekenis 'niet stil kunnen zitten, druk bewegen'. Beide betekenissen komen nog voor in het regionale Amerikaans-Engels. De laatste stap is dat zowel de vorm als de betekenis van het woord zijn veranderd, ongetwijfeld onder volksetymologische invloed van *ass* 'aars': de vorm wordt *assle*, *assing*, *assen*, de betekenis wordt 'rondlummelen, rondhangen', en het voorzetsel *around* wordt toegevoegd, waarschijnlijk onder invloed van de synonieme uitdrukking *to fool around*.

En zo zijn we gekomen bij de huidige spreektaalvormen *assing around* ('Quit assing around!') en *ass around*, *ass about* 'aanrommelen, rondlummelen'.

Dat het werkwoord in het Amerikaans-Engels beïnvloed is door *ass* is overigens opmerkelijk, want het Nederlandse werkwoord *aarzelen* is afgeleid van het Nederlandse *aars* 'anus' (naar het voorbeeld van het Franse *reculer* 'terugtrekken', dat een afleiding is van *cul* 'achterste'). Die volksetymologie heeft dus meer zin dan zo op het eerste gezicht lijkt. Hoe dan ook, het woord *aarzelen* heeft in het Amerikaans-Engels een eigen ontwikkeling doorgemaakt, zowel qua betekenis (in het moderne Nederlands betekent het uitsluitend 'weifelen') als qua vorm.

1899 *To arsale, to move backwards; to back out.*

1930 *Arsle* – *To sit unquietly.*

1954 *Ass around*: *To wander aimlessly.*

ca. 1960 *Assle...* *Fool around, be obviously idle or in the way of those who are trying to work. Assing around is apparently the more common local variant.*

1966 *Loafing and assening around.*

1970 *He doesn't have anything to do*

so he's just assling around – [used by] the old folks; also: assin' around. (DARE)

2004 If you tell him to “ass around,” he gives you the wagging finger or the “shame on you” gesture (weblog)

2009 All it needs is for me to quit half-assing around working the problem instead of the solution. (weblog)

astamagootis, rusteloos iemand, tobber (DARE).

- Van de Nederlandse uitdrukking *als het maar goed is*; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik.

* In het Nederlands wordt de zinsnede *als het maar goed is* niet gebruikt als persoonsaanduiding. In het Amerikaans-Engels is het echter een beeldende uitdrukking geworden van iemand die nerveus en bezorgd in zichzelf loopt te mompelen dat hij of zij hoopt dat er geen problemen zijn. DARE geeft prachtige illustratieve citaten met het woord, zie hieronder. Gezien het feit dat de citaten afkomstig zijn uit Michigan en Iowa, zal *astamagootis* afkomstig zijn van Nederlandse immigranten uit de negentiende of de twintigste eeuw. Heel gebruikelijk is het klaarblijkelijk niet.

1980 A restless astamagootis? Of course!.. The term no doubt stems from the Dutch clause “Als het maar goed is,” literally translated “If it only good is,” or – more freely, “If only everything is all right.”

1980 A few years ago I was in the midst of an X-raying process when the technician said, “Don't be a restless astamagootis.” .. “What did you say?” .. “Don't be a restless astamagootis,” she repeated.

“The only person I ever heard use that expression was my mother, from Iowa.” – “I have it from *my* mother, in Connecticut.”

benaut, 1. drukkend (van weer); 2. ongemakkelijk, angstig, beklemd (DARE).

- Van Nederlands *benauwd* ‘belemmerd in de ademhaling, drukkend, beklemd’; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en nog regionaal in gebruik in Nederlandse vestigingen.

* Het woord wordt, zowel in het Nederlands als in het Amerikaans-Engels, letterlijk en figuurlijk gebruikt. Het is in de VS slechts zeer beperkt bekend.

De citaten komen uit DARE.

1982 The weather is benaut – not threatening, but overcast, dulling; it's lowering, and you know something's coming, though you're not sure what.

1982 A person can be benaut from anything that produces a panicky feeling, including heat, but central is a feeling of anxiety and pain.

dumbhead, domoor (Craigie, DARE, Webster).

- Naar Nederlands *domkop* en Duits *Dummkopf* ‘stommerik’, letterlijk ‘stom hoofd’; waarschijnlijk overgenomen in de negentiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* Het scheldwoord *dumbhead* is via drie stappen in het Amerikaans-Engels terechtgekomen. De eerste stap bestond uit de regionale overname van de woorden *dom cop*, *dummkup*, ook *dum(m)kopf* ‘stommerik’. Dit woord komt tegenwoordig, zo blijkt uit DARE, voornamelijk in het noorden voor. In sommige gebieden, met name daar waar Pennsylvania Dutch zijn gevestigd,

is het ontleend aan het Duitse *Dummkopf* – dat blijkt ook uit de spelling *dum(m)kopf*. Maar in andere gebieden, waar Nederlandse immigranten naartoe zijn getrokken en waar men spreekt van *dom cop* of *dummkup*, is het overgenomen uit het Nederlands. En in het oudste citaat, uit *A History of New York* van Knickerbocker (Irving) handelt het uiteraard ook om een Nederlandse ontlening.

1809 We may picture to ourselves this mighty man of Rhodes like a second Ajax, strong in arms, great in the field, but in other respects (meaning no disparagement) as great a dom cop, as if he had been educated among that learned people of Thrace, who Aristotle most slanderously assures us, could not count beyond the number four.

1967-69 (*A dull and stupid person*) dumkop. (DARE)

De tweede stap is een verandering die het Engelse *dumb* in de negentiende eeuw onderging. *Dumb* is verwant met het Nederlandse *dom* en het Duitse *dumm*. In het Germaans luidde de oorspronkelijke betekenis van dit woord waarschijnlijk ‘niet begrijpend’; in het Engels werd dit geïnterpreteerd als ‘niet kunnende spreken’, terwijl de betekenis in het Nederlands en het Duits ging naar ‘dwaas, dom’. Nu nam het Amerikaans-Engelse *dumb* in de negentiende eeuw eveneens de betekenis ‘dom’ aan, naar wordt aangenomen onder invloed van het taalgebruik van Duitse en Nederlandse immigranten. In het Amerikaans-Engels is deze betekenis voor het eerst in 1825 vastgelegd, in het Brits-Engels overigens al iets eerder, vanaf 1756, maar vooral vanaf de negentiende eeuw. Gezien het feit dat juist in de negentiende eeuw een groot aantal Duitsers en Nederlanders

naar de VS trokken, veronderstelt men dat de betekenis in het Amerikaans-Engels onafhankelijk van het Brits-Engels is overgenomen.

1825 Do you think the Boston people so dumb as not to know the law?

1825 The dumb creature believes it.

Eind negentiende eeuw bestonden er dus regionale vormen *dom cop*, *dummkup* etc., en had het woord *dumb* de nieuwe betekenis ‘stom’ gekregen. En nu was alles klaar voor de derde en laatste stap: de regionale vormen *dom cop* etc., met hun on-Engelse spelling, konden nu eenvoudig letterlijk vertaald worden in *dumbhead* – een woord dat onmiddellijk aansloeg en momenteel nog een van de meestgebruikte, milde scheldwoorden is (‘Hey, you dumbhead!’).

1887 We wouldn’t elect such a dumb-head to be a hog-reeve.

1895 What a dumbhead I was, to bide with an empty belly in a place where at least there must be plenty of fish near at hand.

2008 People are usually referred to as dumbheads when they are drunk or do not agree with you. (*Urban Dictionary* op internet)

feest, ook **feast**, **fees**, 1. meestal met of: vies van, misselijk van; 2. smerig, slordig (DARE).

- Van Nederlands *vies* ‘vuil, smerig’; (gewestelijk) ‘kieskeurig’; waarschijnlijk overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en opnieuw in de twintigste eeuw, en regionaal nog bekend.

* Het Nederlandse woord is waarschijnlijk tweemaal door het Amerikaans-Engels overgenomen. In de negentiende eeuw komt het vooral voor in New York, en daar zal het een restant zijn van het taalgebruik van de eerste immigranten. Schele de Vere

merkt in 1872 op dat het woord vrijwel is verdwenen. In 1904 wordt dit nog eens bevestigd, maar in 1908-1909 beweert Carpenter dat het ruim verbreid is. Carpenter vermeldt ook de varianten *afease*, *afeese*; daarvan geeft hij geen verklaring, maar wellicht is het een contaminatie met *averse*: *I am averse from it* is goed vergelijkbaar met het door hem genoemde *I am fease of it*. Mencken vermeldt in zijn eerste supplement de vorm *feaselick* met de betekenis 'ongewenst', door een informant in 1937 genoteerd in Kingston, NY, en duidelijk een in het Amerikaans-Engels gemaakte afleiding van het Nederlandse leenwoord.

Terwijl het woord dus in de negentiende eeuw volgens sommige bronnen rond New York al bijna was verdwenen, geeft DARE nog diverse vermeldingen in de twintigste eeuw, en nu ook buiten de staat New York. Dat wijst erop dat het woord opnieuw door Nederlandse immigranten is meegenomen. Volgens DARE wordt het tegenwoordig voornamelijk aangetroffen in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd, vooral in New York en in de noordelijk centrale staten.

1859 *Feast*. A corruption of the Dutch *vies*, nice, fastidious. "I'm feast of it," is a literal translation of the Dutch *Ik ben er vies van*, i.e. I am disgusted with, I loathe it. A New York phrase, mostly confined to the descendants of the Dutch. (Bartlett)

1872 The word *feast*, a corruption of the original *vies*, and meaning "fastidious," can hardly be said to exist any longer. (Schele de Vere)

1903 *Feest*... Used in Iowa, s.e., in the expression, 'I am feest of it.' Also, 'It makes me feest,' the word *feest* in this latter sentence being the equivalent of *sick* or *ad nauseam*.

1904 *Feest*, *adj.* Sated. "I was feest of it," referring to maple sugar, of which the speaker had eaten a large quantity. The word or expression was formerly common in central N.Y., but is now almost obsolete.

1966 "I'm feest of that" means I'm revolted by that. (DARE)

1985 "That room is fees!" means that it is absolutely filthy. (DARE)

finger: to have long fingers, stelen (DARE).

- Van Nederlands *lange vingers hebben* of Duits *lange Finger machen, haben* 'stelen, diefachtig zijn'; overgenomen in de negentiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De Engelse uitdrukking *to have long fingers* zal, afhankelijk van het gebied in de VS waar ze is gevonden, ontleend zijn aan het Nederlands of aan het Duits. De uitdrukking is pas in de twintigste eeuw aangetroffen en dus relatief laat meegenomen. Het is een mooie eufemistische uitdrukking, wat de reden zal zijn dat ze, in vertaling, is overgenomen. Het Amerikaans-Engels kent ook de uitdrukking *long-fingered*, die is gebaseerd op het Duitse *langfingerig* 'diefachtig' – het Nederlands kent hiervoor geen equivalent.

1950 We say: "He has long fingers."

1967-69 (*To take something of small value that doesn't belong to you – for example, a child taking cookies*) He has long fingers; (*if somebody has dishonest intentions, or is up to no good ... "I think he's got -"*) Long fingers – for stealing; Long or sticky fingers. (DARE)

logy, ook **loggy**, log, zwaar, traag (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *log* 'dik en plomp, traag'; overgenomen in de zeventiende of

achttiende eeuw, en misschien nogmaals in de twintigste eeuw (en dan wellicht ook via het Engels) en nog in gebruik.

* Het Nederlandse woord *log* is overgenomen in het Amerikaans-Engels als *logy*, wat in verschillende negentiende-eeuwse woordenboeken van amerikanismen wordt genoemd. Dit suggereert dat het woord al in de zeventiende of achttiende eeuw overgenomen is. Het woord wordt in het Nederlands meestal verbonden met een persoonsnaam en luidt dan *logge*: *een logge man*, etc. – waarschijnlijk heeft deze verbogen vorm *logge* in Amerikaans-Engelse oren geklonken als *logy*.

Het woord *logy*, *loggy* is ook opgenomen in DARE, met als betekenissen ‘zwaar, langzaam, lethargisch; suf, traag’; daarvan afgeleid is het zelfstandig naamwoord *loginess*. Uit de gegevens van DARE blijkt dat het woord in het regionale Amerikaans-Engels algemeen verbreid is, maar het meest frequent in het noorden, in het noordelijk centrale deel van de VS en in het westen; zie illustratie 2.45. Dat komt niet overeen met de oorspronkelijke Nederlandse vestiging aan de oostkust. Mogelijkerwijs is het Nederlandse woord al vroeg algemeen verbreid geraakt, maar het is ook niet uitgesloten dat het door latere Nederlandse immigranten opnieuw is meegenomen, en/of dat Britten een Engels dialectwoord hebben meegenomen dat er qua klank en betekenis op lijkt en waardoor de verbreiding van het oorspronkelijke Nederlandse leenwoord versterkt is; zo kent het Cornische dialect *louggy*, *loogy* ‘moe, langzaam’; en in Hampshire en het Isle of Wight komt *loggy* ‘zwaar, log’ voor. In ieder geval zal óók het Nederlandse *log* ten grondslag hebben gelegen aan het Amerikaans-Engelse *logy*.

1848 *Logy*. (Dutch, *log*, heavy, slow, unwieldy.) We have received this word from the Dutch, and apply it generally to men. He’s a *logy* man, i.e. a slow-moving, heavy man. ‘He is a *logy* preacher,’ i.e. dull. The Dutch say, *Een log verstand*, a dull wit. (Bartlett)

1863 He huddled down in one corner of the cage, ... like a *logy*, lumpy, country bumpkin as he was.

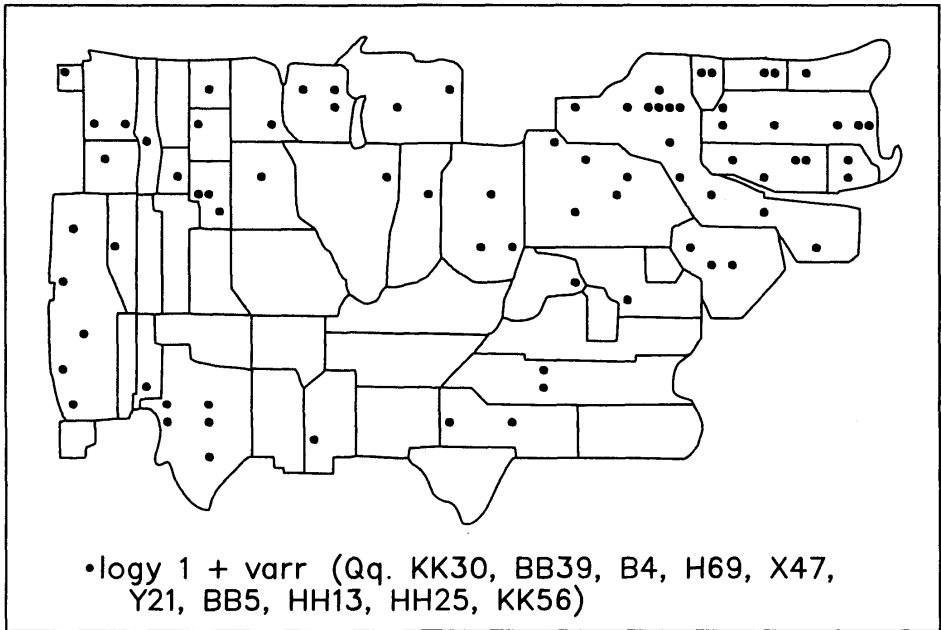
1872 Very much in the same manner Americans are still occasionally heard to speak of a *logy* preacher or a *logy* talker in society, when they wish gently to insinuate that such persons are not peculiarly interesting, but approaching the character of “bores.” The term is derived from the Dutch *log*, which means prosy, slow, or dull, and being by its very sound suggestive of its meaning, has maintained its hold on our language. (Schele de Vere)

1889 *Logy*. – Dull; slow; prosy. Applied mainly to persons of Dutch descent, from *log*, with much the same meaning.

1902 *Logy* (Dutch *log*, prosy, dull). Heavy, slow, stupid. A term especially applied to men, and which comes very near the meaning of a “bore.” A *logy* preacher, a *logy* talker, etc. (Clapin)

1950 *Logy* ... Dull, inert, slow. Used to describe a person’s feelings. “After a heavy meal I feel *logy*.”

1965-70 It seems to me that when I was a child, people had a wider variety of words that described their physical and mental condition. I never hear now of anyone’s feeling *logy*, but I ride the bus every morning with many who *are logy*. (DARE)



Illustratie 2.45 - Kaartje van de verbreiding van logy (zwaar, log) (bron: DARE 3: 408)

mauger, 1. mager, ziekelijk; 2. lui (DARE, Webster).

- Van het Nederlandse *mager* 'dun'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik.

* Het woord *mauger*, dat als verouderd geldt, komt in het noordoosten van de VS voor, zo blijkt uit DARE. De OED vermeldt het woord voor regionaal Engels (nu hoofdzakelijk Caraïbisch) in de betekenis 'dun, mager (van een persoon)' en voor het regionale Amerikaans-Engels als 'zwak, ziekelijk', en voegt hieraan toe dat het woord waarschijnlijk onafhankelijk van elkaar is geleend in het Jamaicaanse Engels en het regionale Amerikaans-Engels. Volgens DARE kunnen ook andere Germaanse talen, zoals het Duits, in bepaalde gebieden de bron van het Amerikaans-Engelse woord zijn. En de ontlending zal in de negentiende of twintigste eeuw hebben plaatsgevonden, want geen van de woordenboeken van

amerikanismen uit de negentiende eeuw maakt er een woord aan vuil. Wel valt op dat de drie oudste citaten afkomstig zijn uit New York, maar daarheen trokken ook in de negentiende eeuw Nederlanders, dus dat hoeft niet per se te wijzen op een oud leenwoord uit de tijd van de eerste Nederlandse vestiging. Grappig is het citaat uit 1983 met 'mauger as a spook': **spook** (zie 2.14) is ook geleend uit het Nederlands, en de uitdrukking kan in zijn geheel afkomstig zijn uit het Nederlands.

1890 And though Jenette wuzn't the one to say anything, she began to look kinder pale and mauger.

1901 *Mauger*... Sickly, weak in appearance.

1903 *Mauger*... Lean, thin ... Common.

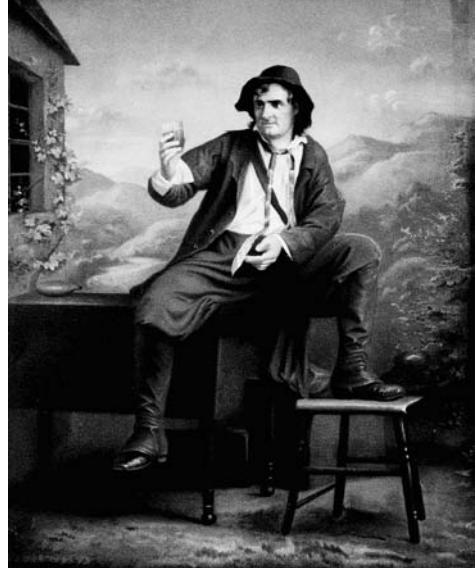
1932 *Mauger*. Poor, thin, peaked. The grown-up word for *puling*.

1983 [An elderly man] described someone as being "mauger as a spook."

rip van winkle, iemand die niet op de hoogte is van de omstandigheden (Craigie, Webster).

- Naar de Nederlandse naam van een personage in een kort verhaal van Washington Irving; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.
* Onder **knickerbockers** (2.13) blijkt dat Washington Irving onder het pseudoniem Diedrich Knickerbocker enkele belangrijke werken heeft geschreven die spelen in Nederlandse gemeenschappen in de VS: behalve het boekwerk *A History of New York* twee korte verhalen, namelijk *Rip van Winkle* uit 1819 en *The Legend of Sleepy Hollow* uit 1820. Deze twee verhalen zijn gepubliceerd als onderdelen van *The Sketch Book of Geoffrey Crayon*.

Het verhaal *Rip van Winkle* speelt in een plaatsje gelegen aan de voet van de Catskill Mountains. Hier woont Rip van Winkle, die afstamt van de Nederlanders. Hij is geliefd maar lui, en wordt constant op zijn kop gezeten door zijn vrouw. Op een dag trekt hij de bergen in om aan haar gezeur te ontsnappen. Na enkele vreemde gebeurtenissen valt hij in slaap onder een boom en wordt twintig jaar later wakker. Hij gaat naar zijn dorp, ontdekt dat zijn vrouw en veel vrienden overleden zijn, en komt in de problemen



Illustratie 2.46 – De jonge Rip van Winkle; de negentiende-eeuwse Amerikaanse acteur Joseph Jefferson in zijn gevierde rol van Rip van Winkle. Origineel in de New York Public Library (bron: Wikimedia Commons)

als hij zich loyaal betuigt aan koning George III. Hij weet namelijk niet dat inmiddels de Amerikaanse Revolutie heeft plaatsgevonden.

Het verhaal van Rip was een groot succes, en al heel snel ging de naam *rip van winkle* staan voor iemand die niet op de hoogte is van de heersende omstandigheden. Hoewel het verhaal niet stamt uit Nederlandse koker, ademt het hele verhaal een Nederlandse sfeer. Rip van Winkle is bovendien een Nederlandse naam: Rip is eigenlijk een



Illustratie 2.47 – *The Return of Rip Van Winkle*, schilderij van John Quidor, 1849. Andrew W. Mellon Collection, National Gallery of Art, Washington D.C. (bron: Wikimedia Commons)

Friese voornaam, en Van Winkel is een bestaande Nederlandse achternaam. Het feit dat het verhaal over de Nederlanders in de VS in de negentiende eeuw geschreven werd en zó aansloeg dat de naam van de hoofdpersoon een overdrachtelijke betekenis kreeg die tot op heden gebruikt wordt, zegt bovendien iets over de Nederlandse invloed in deze periode. *To be a Rip van Winkle* is het je plotseling bewust worden van ingrijpende veranderingen in je omgeving. Er werden allerlei afleidingen van de naam gemaakt, zoals *Rip Van Winkleish* 'als een rip van winkle onwetend zijn van de situatie'; en vandaar *Rip Van Winkleism* 'een achterhaalde

gewoonte of mening'. Men vergeleek zelfs een dier dat een winterslaap houdt met Rip van Winkle: 'By mid-October, most of the Rip Van Winkles among our brute creatures have lain down for their winter nap', schreef iemand in 1875.

1833 Wm. C. Preston, of South Carolina, in one of his furious tirades, applied to the State of North Carolina, the somewhat degrading epithet of 'the Rip Van Winkle of the South'.

1856 Why, Col. Murray, you are the veriest old 'Rip Van Winkle'. Have you also been asleep twenty years?

2009 Living in a Rip van Winkle world (headline in thestar.com)

2.7 Kerk en kerkelijke feestdagen

De meeste Nederlanders die naar de VS trokken, waren lid van de Gereformeerde Kerk (pas in de negentiende eeuw werd de Nederlandse Hervormde Kerk opgericht). De Gereformeerde Kerk had in de zeventiende eeuw een bevoorrechte positie in de Republiek der Nederlanden: er heerste weliswaar grote godsdienstvrijheid en in principe werd niemand vanwege zijn godsdienst vervolgd, maar ambtenaren en bestuurders dienden lid te zijn van de Gereformeerde Kerk. In andere Europese landen gold minder godsdienstvrijheid. Gezien de centrale positie van de dominee in de protestantse kerken, wekt het geen verbazing dat **domine** is overgenomen in het Amerikaans-Engels, maar dit wordt slechts regionaal gebruikt en uitsluitend voor een predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk.

In Noord-Amerika bestond in de zeventiende eeuw geen centraal gezag en bovendien was er land in overvloed. Daarom trokken leden van allerlei protestantse groeperingen hierheen: de gelovigen konden er veilig vestigingen oprichten, waar zij samen met geloofsgenoten een nieuw bestaan konden opbouwen. Ook uit de Lage Landen trokken leden van verschillende protestantse bewegingen naar de VS. De meeste benamingen voor de leden van dergelijke groeperingen zijn internationaal, maar drie namen zijn via het Nederlands terechtgekomen in het Amerikaans-Engels, namelijk **dumpler**, **labadist** en **mennist**. Ze zijn in de zeventiende of achttiende eeuw geleend, en alleen **mennist** is nog in gebruik.

Er zijn vier Nederlandse namen voor feestdagen geleend: in de zeventiende of achttiende eeuw **paas** en **pinkster**, en in de negentiende eeuw **kermis(s)** en **second Christmas (Day)**. Erg bekend zijn ze geen van alle. Op het gebied van de religie heeft het Nederlands dus geen blijvende invloed op het Amerikaans-Engels uitgeoefend.

domine, dominie, een predikant van een Nederlandse kerk, met name van de Gereformeerde of Nederlands Hervormde Kerk (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *dominee*; overgenomen in de zeventiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De meeste Nederlandse immigranten die naar het Amerikaanse continent trokken, waren lid van de Gereformeerde Kerk, die geleid werd door een *dominee* – iemand die in de gemeenschap hoog in aanzien stond. Het ligt dan ook voor de hand dat de benaming en titel *dominee* al heel vroeg overgenomen zijn door het Amerikaans-Engels. Ook negentiende-eeuwse Nederlandse immigranten hebben het woord meegenomen. Het normale Amerikaans-Engelse woord bleef echter *minister* – *domine* werd en wordt uitsluitend gebruikt voor de leider van een Nederlandse gemeente en het woord is dus nooit echt onderdeel van het Amerikaans-Engels geworden. Regionaal is het volgens DARE voornamelijk bekend in gebieden waar Nederlanders zijn gevestigd, met name rond New York, en ook daar is het bezig te verouderen.

1669 I perceiue the Little Domine hath played ye Trumpeter to this disorder.

1896 This raised a small Dutch tempest, and the new domine soon left that parish.

1986 I grew up hearing ‘dominie’ in the ‘50s and ‘60s, but I know of few people who use it today except for special effect (though it’s still widely recognized). But Grandma Shirley says that the “older generation” at the nursing home still will say things like “The dominie was here today.” (DARE)

Interessant is nog een tweede betekenis van het woord waarop Craigie wijst, namelijk die van ‘een appelsoort’.

Dit is een verkorting van *dominie apple*; het gaat hier om een grote appelsoort die in de negentiende eeuw in de VS geteeld werd (ook al wordt in het oudste citaat uit 1817 opgemerkt: ‘The Domine was imported from England.’). Waarom de appel zo werd genoemd, is niet helemaal duidelijk – in het Nederlands komt de naam voor zover bekend niet voor -, maar aangezien het om een smakelijke soort ging, zal de naam wel als eerbetoon zijn toegekend, vergelijkbaar met de naam *mandarin (orange)*. Inmiddels is de naam van deze appelsoort volkomen in de vergetelheid geraakt.

dumpler, een baptist (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *dompelaar*, oude naam voor een baptist, afgeleid van *dompelen* ‘onderdompelen’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog bekend als historische term.

* Het baptisme, dat geen kinderdoop maar alleen volwassenendoop toestaat, is als stroming binnen het protestantisme in 1609 in Amsterdam ontstaan onder Engelse vluchtelingen en is vervolgens naar veel Europese landen verbreid. Omdat baptisten regelmatig werden vervolgd, trokken velen van hen – ook uit Nederland en Duitsland – naar de VS, waar het baptisme nog steeds een van de grootste christelijke stromingen is. De Duitse baptisten werden in het Amerikaans-Engels *Dunker* of *Tunker* genoemd, naar de Duitse benamingen, afleidingen van *tunken (dunken)* ‘dopen’. Een Nederlandse naam voor baptisten was *dompelaar*, en ook dit is, als *dumpler*, overgenomen in het Amerikaans-Engels. Inmiddels is internationaal *baptist* het normale woord, waarmee de overige termen historisch zijn geworden.

1778 Among the numerous sects of religion with which this province

abounds, ... there is a sect ... called the Dumplers.

1789 The Tunkers ... are also called Tumblers, from the manner in which they perform baptism ... The Germans sound the letter *t* and *b* like *d* and *p*; hence the words Tunkers and Tumblers have been corruptly written Dunkers and Dumplers.

1801 Among the sects which abound in this country, a very distinguished one is that of the Dumplers.

kermis(s), ook **kermes**, **kirmes(s)**, jaarmarkt (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *kermis* 'jaarmarkt met vermakelijkheden'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog bekend.

* Het Nederlandse *kermis* is eigenlijk een

samenstelling van *kerk* en *mis*, en duidde oorspronkelijk een plechtige mis bij de jaarlijkse viering van de kerkwijding aan. Tijdens deze viering werd een jaarmarkt gehouden, die al spoedig op de voorgrond kwam te staan, waardoor de betekenis van het woord *kermis* verschoof van 'kerkwijdingsfeest' naar 'jaarmarkt'. Verschillende talen hebben het woord leren kennen van de Nederlanders; zo ook het Amerikaans-Engels. De oudste vorm, daterend uit de negentiende eeuw, luidt *kirmess*, en hiermee duidde men een overdekt feest aan – dat is interessant, want in het Nederlands gaat het altijd om festiviteiten in de open lucht. Het Nederlandse woord komt ook voor in het Brits-Engels, maar daarover schrijft Craigie dat het een onafhankelijke ontlending aan het Nederlands is; de gewone Engelse vorm is *kermis*.



Illustratie 2.48 – Kermis (bron: Het vrolijke prentenboek voor kinderen, Amsterdam z.j. [ca. 1850])

1885 The kirmess which opened yesterday in New York is a festival which originated in the Netherlands many years ago.

1888 Salem Mechanic Light Infantry Kirmess ... is destined to prove a brilliant success.

Later is de betekenis van het Amerikaans-Engelse woord gewijzigd en is men met *kermis* en *kirmess* net als in Nederland een festiviteit in de buitenlucht gaan aanduiden. Misschien zijn nieuwe Nederlandse en Belgische immigranten hiervoor verantwoordelijk, en ook Duitse kunnen hieraan hebben meegeholpen (het woord luidt in het Duits *Kirmes*). Maar ook de verschijning in 1865 van het boek *Hans Brinker or The Silver Skates* van Mary Mapes Dodge kan hiertoe hebben bijgedragen. Generaties Amerikaanse kinderen zijn ermee opgevoed – sinds 1865 is het boek altijd in de handel geweest -, en zij zullen zich de beschrijving herinneren van de Nederlandse kermis en de Nederlandse levenswijze, zoals de passage:

‘Men, women, and children go clattering about in wooden shoes with loose heels; peasant girls who cannot get beaux for love, hire them for money to escort them to the kermis*, and husbands and wives lovingly harness themselves side by side on the bank of the canal and drag their pakschuyts to market.’

Hierin werd het woord *kermis* in de kantlijn verklaard met ‘Fair.’

Hoe het ook zij, tegenwoordig betekent *kermis*, *kirmess*, *kermis* in de VS ‘een feest en jaarmarkt, meestal om geld in te zamelen’, aldus Webster, en regionaal gebruikt men het voor ‘een gemeenschapsfeest, meestal in de herfst en gesponsord door een lokale kerk’. Volgens DARE komt het vooral voor in

oostelijk centraal Wisconsin. Het wordt vaak in verband gebracht met Belgische immigranten, die wellicht ook voor een deel Frans gesproken hebben:

in het Frans spreekt men van een *kermesse* – ook dit is ontleend aan het Nederlands.

1931 There is no current holiday so distinctly Belgian as the “kirmess”... In our neighborhood these harvest festivals are a tradition. They begin in late August at Grandlez now Lincoln and spread from community to community – Brussels, Walhain, Rosière, Thiry Daems, Duvall, Sansouver, Tonet, Dyckesville, Namur.

1949 Near [New] Holstein, which was a Protestant '48er community, there was a small Catholic village St. Anna. Every summer, a festival known as “Kermes” was regularly held there in connection with the church.

1950 Kermis and Schut – popular in Holland communities. Kermis was a two-day dance, now obsolete.

1989 Each of the Catholic churches had kermis. Kermis was held on that church's saint's feast day ... First there'd be mass, then a potluck – a big dinner – and then people played cards and danced. We haven't had kermis here for awhile though; it kind of petered out. (DARE)

labadist, lid van een communistische sekte van radicale piëtisten (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *labadist*, volgeling van Jean de Labadie (1610-1674); overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend als historische term.

* De volgelingen van de Franse sekteleider Jean de Labadie worden *labadisten* genoemd, een naam die ongetwijfeld in het Frans is ontstaan. Labadie raakte in

conflict met de autoriteiten en vluchtte in 1666 naar Nederland. Hij omringde zich met volgelingen, maar ook hier moest hij van plaats naar plaats trekken vanwege problemen met de autoriteiten. Uiteindelijk waren er op verschillende plaatsen in Nederland kleine labadistengemeenschappen; de grootste groep zat in Friesland. Na de dood van Labadie probeerden de labadisten gemeenschappen buiten Europa op te richten; in Suriname werd dat geen succes. In 1679 gingen twee prominente labadisten, Jasper Danckaerts en Pieter Sluyter, naar Noord-Amerika om er een geschikt stuk land te kopen. Zij kozen als vestigingsplaats uit wat tegenwoordig Cecil County, in Maryland heet. In 1683 trok een groep labadisten hierheen, maar er woonden hoogstens tussen de honderd en tweehonderd mensen in wat wel genoemd werd 'Labadie Tract' (De Jong 1975: 44-46). Begin achttiende eeuw trokken de meeste leden geleidelijk aan uit deze plaats weg, maar inmiddels hadden zij het woord *labadist* toegevoegd aan het Amerikaans-Engelse vocabulaire. Bovendien heeft Danckaerts een journaal geschreven van de reis die hij in 1679 en 1680 in Noord-Amerika had gemaakt. Dit geldt nog steeds als belangrijk document, omdat het een van de eerste verslagen van het zeventiende-eeuwse leven aan de oostkust van de VS is.

1756 After we had dined, we took our Leave, and a Friend, my Guide, went with me, and brought me to a People call'd *Labadies*, where we were civilly entertained in their Way.

1881 Bohemia Manor, in Cecil County, Maryland, where the Labadists under Peter Schluter had formed a settlement.

1884 The Labadist travelers complained in 1680 that the garden

vegetables in one part of Maryland were 'few and coarse'.

mennist, mennoniet (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *menist*, vroeger ook *mennist*, volgeling van Menno Simonsz; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* De volgelingen van de Friese doopsgezinde kerkhervormer Menno Simonsz (1496-1561) noemden zich in het Nederlands *mennonieten* of *menisten*. Menno stichtte kerkgenootschappen in Holland en Noordwest-Duitsland. Na zijn dood werden er in veel andere Europese landen congregaties gesticht. In Amerika werd de eerste gesticht in 1683 in Germantown, Pennsylvania. Dat gebeurde op instigatie van de Engelse quaker William Penn, de stichter van de Engelse kolonie 'Provincie Pennsylvania' in Noord-Amerika, de latere Amerikaanse staat (Pennsylvania betekent letterlijk 'wouden van Penn'). Zijn moeder was Nederlandse en Penn kwam enkele keren naar Nederland om aanhangers te werven. Dertien families trokken naar Germantown, en hoewel de naam van de plaats anders suggereert, was een deel van hen afkomstig uit Nederland. Aanvankelijk hadden de Nederlanders zelfs het overwicht: de meeste namen van de eerste inwoners waren Nederlands en alle 175 bewoners in 1690, op acht of tien na, waren afkomstig uit Nederland of een Noord-Duitse plaats direct over de Nederlandse grens. Tot 1710 bleef Germantown voornamelijk Nederlands; daarna nam het aantal Duitse immigranten snel toe (De Jong 1975: 40-44). Een van de dingen die deze Nederlandse mennonieten aan het Amerikaans-Engels hebben toegevoegd, is het woord *mennist*, dat alleen in het Nederlands gebruikt wordt naast

de internationale naam *mennoniet* of *mennonite*.

1759 The Nine Waggoners ... where [i.e. were] chiefly Menists.

1771 In the City of Philadelphia you see Churchmen, Quakers, Lutherans, Calvinists, Moravians, Catholics, Menists, ...

1869 The Mennists in many outward circumstances very much resemble the Society of Friends.

paas, christelijk feest ter gedachtenis aan de opstanding van Christus (Craigie). - Van Nederlands *Pasen*, wel verkort tot *Paas*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw maar alleen nog bekend in de regionale plantennamen *pass blummies*, *poss flower* (zie **Easter flower** in 2.2).

* In de negentiende-eeuwse woordenboeken van amerikanismen worden nog de woorden *paas* (ook *paus*) en *paas-egg* vermeld, die ontleend zijn aan het Nederlandse *Pasen* en *paasei*. De normale Engelse woorden zijn *Easter* en *Easter egg*. Al deze woorden werden gebruikt in en rond New York, maar zijn inmiddels totaal verdwenen, anders dan **pinkster**. Alleen in de regionale plantennamen *pass blummies* en *poss flower* is het Nederlandse *Pasen* bewaard gebleven, maar het oorspronkelijke Nederlandse woord is qua vorm en betekenis onherkenbaar veranderd.

1830 Thou canst lighten thy heart in the Paus merry-makings.

1859 *Paas Eggs*. Hard-boiled eggs cracked together by New York boys at the Easter season. They are often dyed of various colors in boiling. (Bartlett)

1872 This attachment to old words and old customs causes also the word *Paas* (Paasch) still to be used for Easter in many families of New

York, and children especially are fond of calling their bright-colored Easter eggs by their venerable name of *Paas-eggs*, when merrily cracking them against each other in Russian fashion, trying to break their neighbor's and not their own. (Schele de Vere)

1908-09 *Paas*, n., Easter [Du., *Paasch* same meaning]. ... The word also occurs in: *Paas-day*, Easter; *Paas-flower*, the yellow daffodil. (Carpenter)

pinkster, pinxter, herinneringsfeest aan de neerdaling van de Heilige Geest (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *Pinkster(en)*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog bekend. * Terwijl *Paas* of *Pasen* inmiddels uit het Amerikaans-Engels is verdwenen, is *pinkster* nog opgenomen in de woordenboeken. Wel geldt het als een regionaal woord dat vooral rond New York bekend was en tegenwoordig alleen gebruikt wordt als men over vroegere tijden spreekt. Varianten zijn *pinxter*, *pinckster* en *pinkster day*. Het woord *pinkster* is ook bewaard gebleven in de bloemennaam **pinkster flower** (zie 2.2).

1797 The settlements along the river are dutch, it is the holiday they call pinkster & every public house is crowded with merry makers.

1821 Upon my word you'd pass well at a pinkster frolic.

1902 *Pinxter* (Dutch *Pinkster*). A familiar name for Whitsuntide in the States of New York and New Jersey, where *Pinxter Monday* is specially well known as a day of great rejoicings. (Clapin)

1945 Pinkster ... I believe the celebration was on "Pink Monday." Traces of it survived into the early

twentieth century; at least my great-aunt, born about 1860, used to mention the festival as late, say, as 1910. She made, I think, a special kind of cake for the day, and gave me, a small boy, some slight present. The Biblical descriptions of Pentecost suggest that the feast was modeled on stories from the Bible ... I cannot recall ever hearing it mentioned by anyone else.

Een van de redenen dat de Nederlandse woorden *Pasen*, *Pinksteren* en *Tweede Kerstdag* (zie **second Christmas (Day)**) door het Amerikaans-Engels zijn overgenomen, is wellicht het feit dat Nederlanders en Duitsers – anders dan Britten, Amerikanen en de meeste andere volkeren – na de feestdag telkens een *tweede* vrije dag hebben. In de negentiende eeuw werd die tweede dag, *Pinkster Monday* genoemd, een volksfeest voor de zwarten, die op die dag een soort carnaval vierden.

ca. 1831 The first Monday in June, or as the Dutch call it, *Pinckster*, was formerly considerable of a festival among the Dutch inhabitants of Long Island ... But now poor *Pinckster* has lost its rank among the festivals, and is only kept by the negroes; with them, however, especially on the west end of this island, it is still much of a holiday.

1848 On Pinxter Monday, the Dutch negroes of New York and New Jersey consider themselves especially privileged to get as drunk as they can. (Bartlett)

1872 [T]he Dutch were faithful to ancient customs in celebrating after Easter their *Pinxter* (German Pflingsten), the Pentecost of our churches, the Whitsuntide of civil life. Nor do their descendants forget the habit of their fathers of extending

the festival over the next day, and *Pinxter Monday* is a great day with their families and servants.

1881 The Pinkster festivities commenced on the Monday after Whitsunday, and now began the fun for the negroes, for Pinkster was the carnival of the African race. The venerable “King of the Blacks” ... originally came from Africa ... [He was] the purchased slave of one of the most ... respectable merchant princes of the olden time ... During Pinkster-day the negroes made merry with games and feasting, all paying homage to the king, who was held in awe and reverence as an African prince.

second Christmas (Day), 26 december (DARE).

- Vertaling van Nederlands *tweede kerstdag* of Duits *zweiter Weihnachtstag*; overgenomen in de negentiende eeuw en regionaal nog bekend.

* Typerend voor zowel de Lage Landen als Duitsland is, zo bleek al onder **pinkster**, dat de belangrijkste kerkelijke feestdagen in paren worden gevierd: na de officiële dag volgt een tweede vrije dag, en de twee dagen worden van elkaar onderscheiden door de toevoeging van *eerste* en *tweede*: zo bestaan er een eerste en tweede kerstdag, een eerste en tweede paasdag, en een eerste en tweede pinksterdag. Gewoonte en benaming zijn door Nederlanders en Duitsers meegenomen naar de VS, waar *tweede kerstdag* regionaal is vertaald als *second Christmas (Day)*. Ook is aangetroffen *second Easter* voor *tweede paasdag*. Daarentegen heette *tweede pinksterdag* in de negentiende eeuw *Pinkster Monday*.

ca. 1860 The day preceding Christmas, preparations were made ... by baking cakes, boiling

doughnuts, &c, on which to feast, especially the second Christmas day, when neighbors visited each other and partook of the good victuals ... The first Christmas was kept holy and reverential as Sunday, and the second as mentioned, on the evening of which the young people generally had a dance.

1940 The Day After Christmas ... What we used to call Second Christmas Day.

2002 When I was a very young child, we often had Christmas Eve with one set of grandparents, Christmas Day with the other set, and then “Second Christmas” at home. ... My own children, born in the 1970s, also experienced “Second Christmas.” (DARE)

2.8 In en om het huis

Er zijn acht woorden geleend waarmee een gebouw, bouwsel of een onderdeel van een huis wordt aangeduid. Met **block** en **bowery** wordt een gebouwencomplex of stadsdeel aangeduid, met **best room**, **caboose** en **clothes room** doelt men op speciale ruimtes binnenshuis (waarbij **caboose** echter een forse betekenisverandering heeft doorgemaakt), **crawl** en **hay barrack** zijn aparte bouwsels, en **stoop** tot slot is een aanbouw aan een huis. Alle woorden zijn in de zeventiende of achttiende eeuw geleend, en ze worden allemaal nog gebruikt, al zijn ze niet allemaal even verbreid. Verreweg het bekendst is **stoop**.

Een woord dat alleen is vermeld in Bartlett 1848 en Farmer 1889, is **portaal**. Bartlett omschrijft het als ‘ingangspoort, hal’, en merkt op dat het gebruikt wordt door mensen van Nederlandse afkomst in New Jersey en New York voor een smalle doorgang of ingang van een huis, en dat het wordt uitgesproken als *pit-till*. De hoofdingang noemen ze volgens hem met een ander Nederlands woord de *gang*. Hieruit blijkt dat **gang** dus ook ooit geleend is.

In DARE worden nog twee andere leenwoorden op dit terrein genoemd, die slechts zeer beperkt bekend zijn, namelijk **klop door** en **louk**, van het Nederlandse *klapdeur* respectievelijk *luik*. Deze woorden zijn door enkele informanten van Nederlandse afkomst genoemd in 1967-1968. Verbreid buiten de kleine Nederlandse gemeenschap zijn deze woorden beslist niet.

best room, salon, ontvangkamer (Craigie, DARE).

- Naar Nederlands *bestekamer*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De vorming van de samenstelling *best room* heeft plaatsgevonden in het

Amerikaans-Engels; Britten spreken van een *parlour*. De *best room* is de kamer die het best, het mooist is ingericht en vaak alleen gebruikt werd op zondagen of voor bijzondere gelegenheden, aldus Craigie. Waarschijnlijk hebben de Amerikanen voor dit begrip een nieuw woord gevormd naar het voorbeeld

van het Nederlandse *bestekamer*.

Dit betekent precies hetzelfde, en er zijn meer woorden op dit terrein uit het Nederlands overgenomen. Alleen Schele de Vere noemt in 1872 dit woord een Nederlands leenwoord, en ik vermoed dat hij daarmee de spijker op de kop slaat. In het Amerikaans-Engels was vroeger ook sprake van *best parlor*; dit woord werd onder andere gebruikt door Knickerbocker (Irving) in zijn *History of New York*: 'All visits of form and state were received with something of court ceremony in the best parlor.'

Met de stijgende welvaart is het begrip zowel in Nederland als in de VS verouderd geraakt. In het regionale Amerikaans-Engels komt het nog voor als verouderd woord. De vermeldingen in DARE stammen allemaal uit plaatsen waar Nederlandse immigranten in de negentiende en twintigste eeuw heen zijn getrokken. Het is dus mogelijk dat het woord zowel door de eerste stroom Nederlandse immigranten als door de tweede is meegenomen naar de VS.

1719 Moodey and I ... were married ... in the best room below stairs. ... Had a very good Dinner ... in the best room.

1771 I should like to have one window in the best Parlour.

1833 The room in which they were incarcerated was the parlor, or 'best room,' of his paternal home.

1841 The main part of the house, containing the 'best parlor,' and other rooms which were not in constant use, was shut up.

1872 The custom, also, to keep one room in the house as the *best room*, and to call it so, which still prevails in most of the Northern States, has been bequeathed to this generation by the first Dutch settlers of New York.

The same name and usage may still be found in all the old towns of Holland, where these rooms are kept as dark as here, to preserve the furniture, and only opened on great occasions, when company is expected. (Schele de Vere)

1907 *Best room* ... Old-fashioned front parlor, used only on formal occasions, such as the visit of the minister.

1941 Most New England houses built more than a generation ago have one 'best' room set aside for use on special occasions only.

1973 Three respondents in Minnesota and Iowa, of Ohio and Connecticut background, reported the use of *best room*, a minor variant in New England.

block, aan elkaar gebouwde groep huizen of andere gebouwen (Craigie, DARE, Webster).

- Waarschijnlijk van Nederlands *blok*, vroeger gespeld als *block*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* Dankzij de in 1984 opgerichte boyband 'New Kids on the Block' kent de hele wereld de Amerikaanse uitdrukking *new kid on the block* 'een nieuwkomer'. En ook de benaming *blockbuster* voor een toneelstuk of film die enorm veel publiek trekt, is door vele andere talen overgenomen. De samenstelling *blockbuster* dateert overigens uit de Tweede Wereldoorlog en had toen een veel onaangzamere betekenis; er werd namelijk 'een bom die een heel huizenblok kon vernietigen' mee aangeduid.

In *new kid on the block* en *blockbuster* zit het woord *block* in de betekenis 'aaneengesloten huizenblok'. *Blok* of *block* is een woord dat in diverse talen

voorkomt met de algemene betekenis ‘massief stuk hout’. Het woord is ontstaan in het Nederlands. Het Nederlandse *blok* is onder andere overgenomen door het Frans, waarna het Brits-Engels het woord al in de veertiende eeuw uit het Frans geleend heeft. Zowel de Engelsen als de Nederlanders namen het woord *block* mee naar het nieuwe continent Amerika. In de zeventiende eeuw kreeg het woord *block* in het Nederlands een nieuwe betekenis, namelijk die van ‘een aantal aaneengebouwde huizen’. Deze betekenis werd onder andere gebruikt door de beroemde wiskundige Simon Stevin. DARE vermoedt dat het Amerikaans-Engels deze betekenis heeft overgenomen uit het Nederlands, en dat zal dan al in de zeventiende of achttiende eeuw zijn gebeurd. Wat de Nederlanders *een blok huizen*, *huizenblok* of *woonblok* noemen, heet in het Amerikaans-Engels *block of buildings* en *block of houses*.

In het Nederlands kan *blok* alleen gebruikt worden voor een groep van meerdere huizen. In het Amerikaans-Engels is de betekenis van het woord uitgebreid: het kan ook gebruikt worden voor een groot alleenstaand gebouw en, volgens DARE voornamelijk in New England, voor een appartementengebouw.

1796 A fire broke out ... and raged with such fury as to baffle all human exertion, till it had laid in ashes the whole block of buildings.

1801 The buildings [in Washington] are brick, and erected in what are called large blocks, that is, from two to five or six houses joined together, and appear like one long building.

1881 In the case of Milwaukee ... solid blocks of houses flush with the sidewalk are very few.

1967 Block houses – a row of houses that fill the block. (DARE)

bowery, beruchte, slecht bekend staande wijk van een stad (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *bouwerij* ‘boerderij’; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* Het woord *bouwerij* heeft in de VS een spannende geschiedenis doorgemaakt. Aanvankelijk werd het gebruikt voor ‘een boerderij in de vroege Nederlandse vestigingen in de staat New York’.

1654 But before we weighed anchor, their boweries were in flames; Dutch and English were slain.

Hier is sprake van het Nederlandse *bouwerij*, een afleiding van *bouwen* ‘landbouw bedrijven’ en vroeger het normale woord voor ‘boerderij’. Tegenwoordig is dit woord in het Nederlands vervangen door *boerderij*, een afleiding van *boer*. Het woord *boerderij* ontstond juist in de periode dat de Nederlanders zich vestigden in Nieuw-Nederland. Peter Stuyvesant kreeg in zijn functie van gouverneur van Nieuw-Nederland, die hij van 1647 tot 1664 bekleedde, de grootste boerderij toegewezen. In 1651 kocht hij een tweede boerderij in de buurt, en omringend land. Het geheel noemde hij *De Grote Bouwerij* – hij gebruikte dus niet het neologisme *boerderij*. Dit land bleef overigens tot 1970 in handen van nakomelingen van Stuyvesant! Het is niet bekend hoe de Nederlanders de weg noemden die naar de boerderijen leidde; in documenten wordt alleen gesproken over *de weg*, *de straat* en dergelijke. Maar in een Amerikaans-Engels document uit 1690 spreekt men van een weg ‘commonly called the Bowry Lane or Highway’. Dit werd in de achttiende eeuw verkort tot *The Bowery*, wat in 1813 de officiële naam werd, en zo is de straat nog steeds bekend.

1787 I ... left the city by way of the Bowery.

In de loop van de achttiende eeuw werd The Bowery een luxe straat met dure woonhuizen en modieuze winkels. Maar een eeuw later was de straat zeer achteruitgegaan, en daardoor kreeg *bowery* de betekenis ‘een straat of wijk berucht vanwege goedkope kroegen en daklozen’. De straatschoffies die hier rondzwierven en zich verenigden in gangs, werden *Bowery boys* genoemd; rond 1900 verdwenen zij, maar een halve eeuw later werd hun leven in een reeks films geromantiseerd door een groep acteurs die zich met de naam The Bowery Boys tooide.

1840 The Bowery boys of New York have, in our opinion, eclipsed the nice young men in Baltimore.

1872 But that crowded thoroughfare of New York, the *Bowery*, which for years reproduced all the fierce violence and reckless crime of ancient Alsatia, has little to remind us of the pleasant *Bowery*, the garden-bower of old Dutch governors, who here enjoyed their fragrant flowers and luscious fruits in quiet rural retreats. (Schele de Vere)

In 1906 kon men *bowery* nog gebruiken in de algemene betekenis ‘slecht bekend staande stadswijk’; zo schreef de *New York Times* over ‘Decatur Street, which in a way is Atlanta’s Bowery’. En nog in 1967-1969 noemden informanten van DARE uit Pennsylvania en Texas een slecht bekend staande wijk in hun stad *the bowery*. Maar sinds de Manhattanse straat The Bowery weer in aanzien en prijzen is gestegen, verdwijnt dit taalgebruik steeds meer naar de achtergrond: moderne Amerikanen zien het verband niet meer tussen de dure Bowery en een achterbuurt. En dankzij deze straatnaam is het Nederlandse woord *bouwerij* aan

iedere Amerikaan bekend, terwijl de meeste Nederlanders het woord *bouwerij* zonder uitleg niet begrijpen.

caboose, laatste wagon van een goederentrein waar bemanningsleden kunnen koken, eten en slapen (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *kombuis*, vroeger ook *kabuis* ‘keuken op een schip’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* De betekenis ‘laatste wagon van een goederentrein’ heeft *caboose* gekregen in de VS. De geschiedenis van het woord begint bij de Nederlandse scheepsterm *kombuis*, ook *kabuis*, voor een keuken op een schip. Dankzij het feit dat de Nederlandse scheepsbouwers in de zeventiende en achttiende eeuw in heel Europa en daarbuiten toonaangevend waren, zijn veel Nederlandse scheepstermen door andere talen overgenomen. Dat geldt ook voor het woord *kombuis*. De Nederlandse zeelieden gingen dit woord in overzeese gebieden ook gebruiken voor een keuken aan de vaste wal – de landrotten in de Lage Landen noemden dat een *keuken*. Als gevolg hiervan is in het Afrikaans *kombuis* het normale woord voor een keuken geworden.

Ook op het Amerikaanse continent werd het Nederlandse *kombuis* geleend, aanvankelijk als ‘scheepskeuken’. Die betekenis is halverwege de achttiende eeuw gevonden; ook het Brits-Engels heeft dit overgenomen, maar pas 20 jaar later.

1747 They shipp’d a Sea which carried overboard ... their Boat and Carpouse.

1848 *Caboose*. The common pronunciation for *camboose* (Dutch *kombuis*), a ship’s cooking-range or kitchen. (Bartlett)

Al snel werd het woord in Amerika ook gebruikt voor 'kampoven, veldkeuken':

1786 For sale, One elegant patent caboose.

Beide betekenissen zijn inmiddels in het Amerikaans-Engels verouderd. Daar staat echter tegenover dat het woord in het Amerikaans-Engels een geheel eigen leven is gaan leiden. Omdat keukens op land vaak in aparte gebouwtjes waren gevestigd, kon de betekenis gemakkelijk verschuiven naar 'keet, barak' in het algemeen.

1839 We have a postmaster in our own little village ... and in his little caboose of a post office I have found electioneering interferences.

De normale, moderne betekenis van *caboose* is ontstaan tijdens de grote negentiende-eeuwse trek naar het westen. De pioniers die in *wagon trains*, lange rijen huifkarren, naar het westen trokken, vervoerden de levensmiddelen in de laatste huifkar, die ze de *caboose wagon* noemden, kortweg de *caboose*. Toen in de loop van de negentiende eeuw de *wagon trains* werden vervangen door spoorwegtreinen, werd de naam overgedragen op het nieuwe vervoermiddel, samen met de gewoonte van de bemanning om in het achterste deel, de *caboose* of *caboose car*, te koken en te eten.

1861 Another midnight ride in the 'Caboose' of a freight train.

1862 No. of Caboose Cars [on Central Railroad of New-Jersey], 6.

In het regionale Amerikaans-Engels heeft *caboose*, zo constateert DARE, nog meer nieuwe overdrachtelijke betekenissen gekregen, namelijk: 'klein, benauwd gebouwtje of ruimte binnen een gebouw; koeienhuid vastgemaakt onder een wagon als bergruimte; en iets dat achteraan komt of laatste is in een reeks,

zoals: a. het achterwerk, de billen (1932), b. het laatstgeboren kind in een gezin (1950), c. iemand die anderen navolgt of imiteert; iemand die zich laat beetnemen (1969).

Terwijl het woord *kombuis* in de Lage Landen slechts een beperkt nautisch gebruik kent, heeft het in de VS een grote vlucht genomen.

clothes room, klerenkast, vertrek waar men kleren ophangt (Craigie, DARE). - Waarschijnlijk gevormd naar Nederlands *kleerkamer*, *kleedkamer* 'vertrek waar men kleren ophangt, gaderobe'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* *Clothes room* wordt in het noorden (vooral het noordoosten) van de VS gebruikt in plaats van het normale *closet*, en het is waarschijnlijk een letterlijke vertaling van het Nederlandse *kleerkamer*, *kleedkamer*. Het woord kan al in de zeventiende of achttiende eeuw zijn overgenomen van de eerste stroom immigranten, net als **best room**, want nog in 1967 wordt het door verschillende informanten uit New York genoemd.

1857 In the attic.. a space for lumber is marked on the plan; but this might be used as a clothes-room.

1865 She vanished up the end staircase, and hid herself away in the old clothes-room.

1967-70 (A built-in space in a room for hanging clothes) Clothes room. (DARE)

crawl, afgeperkte ruimte om verschillende zeedieren levend te houden in ondiep water (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *kraal*, ook *koraal* 'omsloten, afgeperkte ruimte voor vee of andere zoogdieren'; overgenomen in de zeventiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* De Nederlanders hebben het woord *kraal* in Indonesië en Zuid-Afrika geleend uit het Portugees. Een *kraal* duidt een omheinde ruimte aan waarin vee of andere zoogdieren worden gehouden. Het woord is in het Amerikaans-Engels overgenomen, maar in een bijzondere betekenis. Voor een omheinde ruimte voor vee had het Amerikaans-Engels namelijk al een eigen woord; dat heette vanaf het begin van de zeventiende eeuw een *pen* (pas in de negentiende eeuw nam men *corral* over uit het Spaans). De Amerikanen gingen nu het Nederlandse leenwoord *crawl* gebruiken voor ‘een afgeperkte ruimte om zeedieren zoals zeeschildpadden of moerasschildpadden te houden’. Volgens DARE komt dit regionaal momenteel voornamelijk voor in de zuidelijke staten langs de Atlantische Oceaan.

1682 They bring them [turtles] in Sloops alive, and afterwards keep them in Crauls, which is a particular place of Salt Water of Depth and Room for them to swim in, pallisado'd or staked, in round above the Water's surface.

1881 *Crawl*... A pen or *corral* made of upright stakes wattled together, intended to hold sponges while being cleaned; or turtle awaiting a market.

1966 And then they had what they called crawls, that was places fixed where they could come in with their sponge and put 'em in them places. And then they'd clean 'em. (DARE)

1981 The word *crawl* is in current use as a noun in Key West, Florida. I saw sea turtles in crawls there in 1979. Perhaps other sea creatures are also kept in crawls. (DARE)

hay barrack, keet om hooi in op te slaan (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *hooiberg*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* Nederlandse boeren bewaren het hooi in een hoge, vaste stapel binnen een stellage van vier palen met daarop een kap. De naam voor een dergelijke hooiberg is in het Amerikaans-Engels overgenomen. Daarbij is het onherkenbare tweede gedeelte *berg* volksetymologisch veranderd in *barrack*: de stellage lijkt ook wel wat op een keet of huisje. Uit de gegevens van DARE blijkt dat het woord regionaal vooral in het noordoosten en ten zuiden daarvan langs de Atlantische Oceaan voorkomt.

1797 Thomas Shoemaker and I measured at the hay barrack, below the house, where the water left a mark, and found it had been five feet four inches.

1848 *Hay barrack*. (Dutch, *Hooi-berg*, a hay-rick.) A straw-thatched roof, supported by four posts, capable of being raised or lowered at pleasure, under which hay is kept. A term peculiar to New York State. (Bartlett)

1872 *hay-barrack*, a somewhat ludicrous corruption of *hooiberg* (hay-mountain), is in like manner locally applied to a thatched roof supported on four posts, under which hay is protected against the weather. (Schele de Vere)

1965-70 Hay barrack – four corner poles, pole sides added, roof raised as needed on pegs. (DARE)

stoop, bordes, veranda (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *stoep*, tegenwoordig ‘trottoir’, vroeger ook ‘stenen opstap voor de ingang van een huis’; overgenomen in

de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* Het clichébeeld van een Nederlandse *burgher* is een gezette man, gekleed in een jasje, vest en *knickerbockers* met een pijp in de mond gezeten op een bankje op een *stoop*. Dit beeld is grotendeels te danken aan Washington Irvings geesteskind Diedrich Knickerbocker, die in *A History of New York* Stuyvesant een aantal malen opvoert op een *stoop*: bijvoorbeeld in de hoofdstukken 41 en 54:

1809 They found him [Stuyvesant], according to custom, smoking his afternoon pipe on the “stoop,” or bench at the porch of his house

1809 Justice he often dispensed in the primitive patriarchal way, seated on the “stoep” before the door, under the shade of a great button-wood tree.

Voor al de illustraties in het boek zullen de *stoops* brede bekendheid hebben gegeven. Maar het woord komt al eerder voor in het Amerikaans-Engels, bijvoorbeeld:

1755 Houses of one Story & a Stoop to each.

1789 Several persons were in a stoop



Illustratie 2.49 – Stoop voor het Rip van Winkle House in Poughkeepsie (bron: privécollectie)

and at windows within fifteen or twenty feet from the tree.

Tegenwoordig kennen de meeste Nederlandse huizen geen stoepen in de oorspronkelijke betekenis meer, en daar waar ze nog wel voorkomen, heten ze *veranda* of *bordes*. Maar vroeger gebruikte men in het Nederlands *stoep* ook voor ‘kleine veranda met bankjes of stoelen’, en dat is precies de oorspronkelijke betekenis die Craigie vermeldt voor het Amerikaans-Engelse *stoop*. Vanwege het mooie klimaat bouwden de Nederlanders voor hun huisjes stoepen waarop ze ’s avonds buiten konden zitten, en die gewoonte werd door de Yankees overgenomen en ook buiten New England verbreid. Daarbij werd de betekenis van het woord *stoep* in het Amerikaans-Engels verruimd; tegenwoordig gebruikt men het voor ‘ieder klein bordes, veranda, of opgang naar een huisdeur’. Doordat in het Nederlands de oorspronkelijke betekenis van het woord inmiddels verdwenen is, duiden *stoep* en *stoop* tegenwoordig twee heel verschillende dingen aan. De volgende citaten vertellen iets over de verbreiding van het woord *stoop* in de VS.

1848 *Stoop*. (Dutch, *stoep*.) The steps at the entrance of a house; door-steps. It is also applied to a porch with seats, a piazza, or balustrade. This, unlike most of the words received from the Dutch, has extended, in consequence of the uniform style of building that prevails throughout the country, beyond the bounds of New York State, as far as the backwoods of Canada. ... “Nearly all the houses [in Albany] were built with their gables to the streets, and each had heavy wooden Dutch *stoops*, with seats at the door.” ... (Bartlett)

1872 [T]he *stoop* of our houses is ... a genuine addition which we owe to New Netherlands. The good burghers loved to sit on their *stoeps* (seats) smoking their pipes in peace and “lordly silence,” and having wife and children on the *stoep bancke* by their side. The custom was pleasant and well adapted to our climate, and hence soon spread all over the

country; with it the *stoop* became the common name for any covered or open porch with seats, in front of a house. ... In Canada the word is often written *stoup* and in the West occasionally *stowp*, but probably more from inattention than any purpose to naturalize it by a change of form. (Schele de Vere)

2.9 Handel

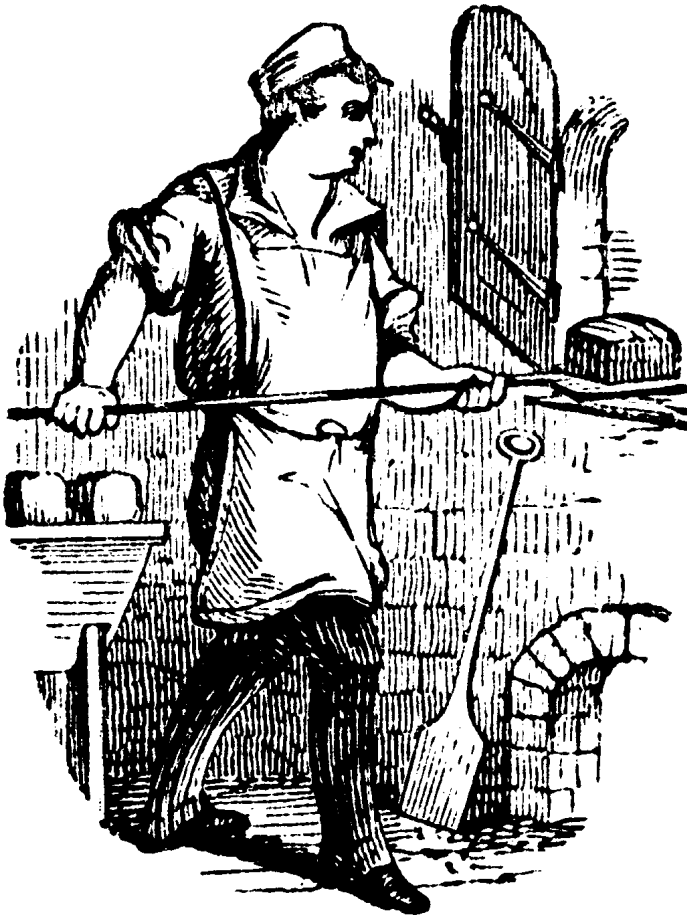
In deze paragraaf staan algemene handelstermen, geen handelsproducten – die zijn elders opgenomen, bijvoorbeeld *duffle* onder de kledingstukken in 2.13. In de zeventiende eeuw is **vendue** geleend uit het Nederlands. In de zeventiende of achttiende eeuw is **beer-cellar** overgenomen en in de negentiende eeuw **beer-hall**, maar deze beide woorden zullen deels ook afkomstig zijn van Duitse immigranten.

De belangrijkste innovatie die het Nederlands op het gebied van de handel heeft gebracht, is de uitgang *-ery*, waarmee woorden worden gevormd die betekenen ‘plaats waar de activiteit die wordt genoemd in het werkwoord, op professionele wijze wordt uitgevoerd’. Het uitgangspunt hiervoor waren de leenwoorden **bakery**, **brewery**, **(book)bindery** en **printery**. **(Book)bindery** is waarschijnlijk in de negentiende eeuw overgenomen; de andere woorden zijn overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw. Nadat deze woorden waren geleend, ging men in het Amerikaans-Engels het achtervoegsel *-ery* met deze specifieke betekenis gebruiken voor het vormen van nieuwe woorden – woorden die niet in het Nederlands bestaan. Ook in het Brits-Engels bestaan woorden op *-ery* met deze betekenis, maar in het Brits-Engels komen zij slechts zelden voor en vaak later dan in het Amerikaans-Engels. Neumann merkt bijvoorbeeld in 1945 op dat het woord *bakery* door Britse bezoekers aan de VS een eeuw eerder werd beschouwd als een amerikanisme.

Mencken geeft in zijn eerste Supplement uit 1945 op pagina’s 348-350 een groot aantal voorbeelden van nieuwvormingen:

‘*Printery*, door Craigie in 1638 voor het eerst genoteerd in Amerika en pas in 1657 in Engeland aangetroffen, lijkt anderhalve eeuw alleen gestaan te hebben, maar nadat *grocery* in 1791 de taal was binnengekomen, volgden er al snel andere vormen op *-ery*, en nieuwvormingen hiermee worden tot op heden gemaakt. Craigie heeft *bindery* aangetroffen in 1810, *groggery* in 1822, *bakery* in 1827, *creamery* in 1858 en *cannery* in 1870; hij noemt al deze woorden amerikanismen. Volgens dit woordenboek zijn de oudste woorden waarschijnlijk gevormd naar het voorbeeld van Nederlandse woorden op *-ij*, zoals *bakkerij* en *binderij*, en volgens een briefschrijver kunnen de vormingen later tevens zijn beïnvloed door Duitse woorden op *-ei*, zoals *backerei* en *konditorei*, maar het achtervoegsel *-ery* en de nevenvorm *-ory*

zijn al oud in het Engels en *buttery*, dat nooit algemeen is gebruikt in de VS, gaat terug tot de veertiende eeuw. Aan deze kant van de oceaan zijn echter verreweg de meeste afleidingen op *-ery* gemaakt, en die nieuwvormingen zijn zowel Engelse toeristen als Amerikaanse taalgeleerden opgevallen. In de VS, zo merkte een Engelsman in 1833 op, heten winkels *stores*, en deze figureren onder namen zoals John Tomkins's *grocery, bakery, bindery* or even *wiggery*. ... Sinds 1900 is een groot aantal aanvullingen op de alsmar langer wordende lijst gerapporteerd, zoals *cobblerly, renewry* (een winkel waar hoeden worden gereinigd), *shoe-renewry* or *shu-renury, shoe-fixery, juicery* (kennelijk een stalletje waar vruchtensap wordt verkocht), *cattery, rabbitry, cyclery, condensery* (fabriek voor gecondenseerde melk), *chickery, bowlerly, sweetery, beanery, eggery, refreshery, henry, eatery, cakery, car-washery, doughnutery, lunchery, mendery, stitchery, nuttury, chowmeinery, drinkery, dancery, hattery, cleanery, drillery* (school die ambtenaren klaarstoomt), *squabery, snackery, breakfastry, smeltery* and *skunkery* (plaats waar stinkdieren voor hun pels worden gefokt). Sommige van deze namen zijn natuurlijk grappig bedoeld ...'



Illustratie 2.50 – Bakery (bron: Menu Designs, Amsterdam 1999)

bakery, plaats waar gebakken wordt en baksels worden verkocht (Craigie, Webster).

- In deze betekenis waarschijnlijk naar Nederlands *bakkerij*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* *Bakery* is waarschijnlijk ontleend aan het Nederlandse *bakkerij* met dezelfde betekenis, dat al in de zeventiende eeuw gebruikt werd en dus is meegenomen door de eerste Nederlandse kolonisten. In het Brits-Engels spreekt men over een *baker's shop*.

Volgens een aantal bronnen is *bakery* in het Amerikaans-Engels afgeleid van het werkwoord *to bake* met het achtervoegsel *-ery*; dat is niet onmogelijk, maar daarnaast zal er, gezien de specifieke betekenis, wel degelijk sprake zijn geweest van invloed van het Nederlandse woord. Het woord *bakery* komt regionaal ook voor in de betekenis 'gebakken waren, baksels'. Deze betekenis, vermeld in DARE, is wél een eigen Amerikaans-Engelse afleiding van *to bake* en heeft niets met het Nederlandse *bakkerij* te maken.

1827 For the year 1826 ...
ten bakeries [employed] 28 hands.

1923 I bought my luncheon at a
different bakery every day.

beer-cellar, bierwinkel in een kelder (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *bierkelder* 'kelder waar bier bewaard of geschonken wordt'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* Het woord kan zowel aan het Duitse *Bierkeller* als aan het Nederlandse *bierkelder* zijn ontleend; waarschijnlijk heeft het Amerikaans-Engels het in sommige regio's uit het Duits en in andere uit het Nederlands

overgenomen. Het dateert al van de eerste kolonisatiestroom die in de zeventiende eeuw op gang kwam, en waarin de Nederlanders een belangrijker rol speelden dan de Duitsers.

1732 At the Beer Cellar, over against
Mr. Elliot's Bridge on the Bay.

1817 Diving into Stews and
beer-cellars to acquire views of vice.

beer-hall, kroeg waar bier wordt geschonken (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *bierhal* 'groot café waar vooral bier wordt geschonken'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* Net als bij *beer-cellar* kan *beer-hall* zowel aan het Duitse *Bierhalle* als aan het Nederlandse *bierhal* zijn ontleend; waarschijnlijk heeft het Amerikaans-Engels het in sommige regio's uit het Duits en in andere uit het Nederlands overgenomen. Overigens is het Nederlandse woord een Duits leenwoord. *Beer-hall* zal later geleend zijn dan *beer-cellar*, want de inrichting van grote drinklokalen vond, zowel in Duitsland als in Nederland en de VS, met name in de negentiende eeuw plaats.

1896 Bicyclists who are making the
concert gardens and beer halls in the
suburbs flourish.

bindery, onderneming waar boeken worden gebonden (Craigie, Webster).

- Waarschijnlijk naar Nederlands *bindery* 'plaats waar boeken worden gebonden'; waarschijnlijk in de negentiende eeuw overgenomen, en nog algemeen in gebruik.

* *Bindery* gaat waarschijnlijk terug op het Nederlandse *bindery*. Het woord deed met name opgang in de negentiende eeuw. Tot en met de achttiende eeuw werden boeken namelijk als losse vellen in de handel gebracht en in opdracht van de

boekverzamelaar ingebonden. Pas in de negentiende eeuw werden boeken in industrieel vervaardigde banden door de uitgever verhandeld. Vanaf dat moment spreekt men van (boek)binderijen.

1810 At Worcester, he ... set up a bindery.

1885 Flavilla ... took her death sloppin' to and from the bindery.

bookbindery, onderneming waar boeken worden gebonden (Craigie, Webster).

- Waarschijnlijk naar Nederlands *boekbinderij* 'plaats waar boeken worden gebonden'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog algemeen in gebruik.

* Het woord is synoniem aan **bindery**, maar samengesteld met *book*; het zal waarschijnlijk gevormd zijn naar het voorbeeld van het Nederlandse *boekbinderij*, zoals *bindery* gevormd is naar het Nederlandse *binderij*. Dat het woord in de negentiende eeuw bekend is geworden (waarschijnlijk van Nederlandse immigranten uit die tijd) blijkt uit het feit dat het woord in het citaat van 1846 tussen aanhalingstekens is geplaatst en dus kennelijk nog relatief onbekend was.

1815 There are [in Pittsburg] ... 5 printing offices; 4 book binderies.

1846 [Harpers] manufacture their own types and paper, and have a 'bookbindery' under the same roof.

1887 It is a sad thing that some of the most beautiful book-bindery and some of the finest rhetoric have been brought to make sin attractive.

brewery, plaats waar bier wordt gebrouwen (Craigie, Webster).

- Waarschijnlijk naar Nederlands *brouwerij*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw

en nog algemeen in gebruik.

* *Brewery* is ontleend aan het Nederlandse *brouwerij*. Het woord *brewery* komt ook voor in het Brits-Engels; de oudste vermelding is het Nederlands-Engelse woordenboek van Hexham uit 1658: 'Een Brouwerie, a Brewerrie, or a brewing-house.' Het is dus mogelijk dat het woord – ook – via het Brits- in het Amerikaans-Engels is beland.

1780 She ... is to be met with at the Brewery.

1794 In the city of New York there are at present a number of very large and respectable breweries established.

printery, bedrijf waar gedrukt wordt (Craigie, Webster).

- Ontleend aan het vroeger normale Nederlandse *prenterij*, *printerij* 'bedrijf waar gedrukt wordt', of als vertaling van het Nederlandse *drukkerij* met dezelfde betekenis; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* In het zeventiende-eeuwse Nederlands gebruikte men voor een bedrijf waar werd gedrukt zowel de benaming *drukkerij* als *prenterij*, *printerij*, vaak gespeld als *printerye*. In het Nederlands werden *drukken* en *prenten* allebei gebruikt voor het overbrengen van letters op papier.

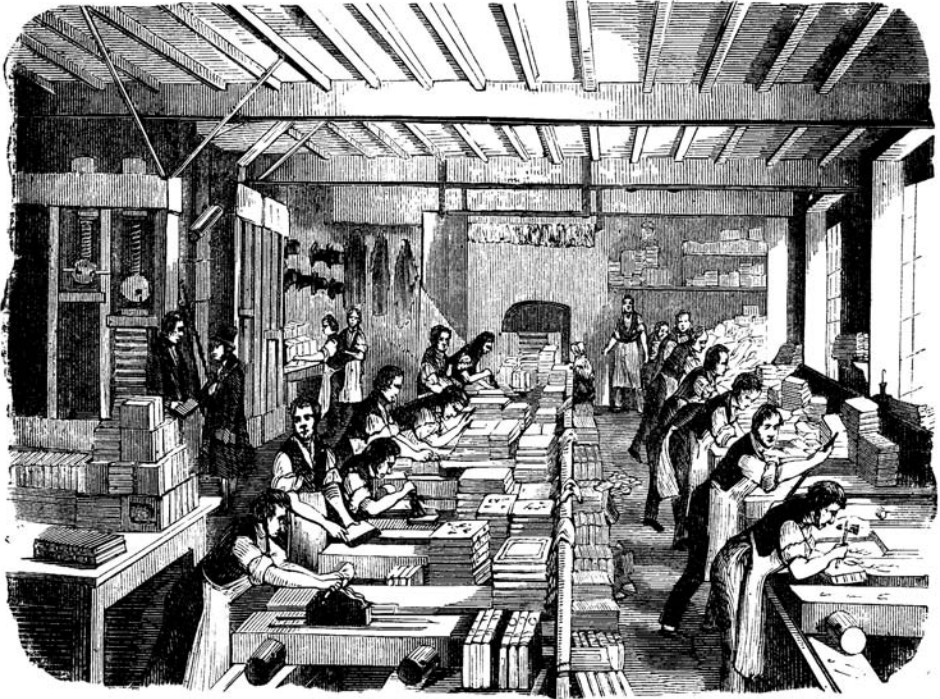
Tegenwoordig bestaan in het Nederlands alleen nog maar *drukken* en *drukkerij*.

Het Amerikaans-Engels kan het Nederlandse *drukkerij* letterlijk vertaald hebben, maar gezien de ouderdom van het woord lijkt het waarschijnlijker dat Amerikaans-Engels *printery* teruggaat op *prenterij*.

1638 Wee haue a printery here.

1848 Bakery, bindery, have long been in use amongst us, and in New York even painterly and printery. (Bartlett, printery)

1906 The bindery division of the public printery.



Illustratie 2.51 - (Book)bindery (bron: *Het boek in onze dagen*, R. van der Meulen, Leiden 1892)

vendue, openbare verkoping (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *vendu*, vroeger ook *vendue* 'openbare verkoping'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* Het Nederlandse *vendu* is ontleend aan het Franse, momenteel verouderde, *vendue*, een afleiding van *vendre* 'verkopen'. In het Nederlands werd dit het normale woord voor een openbare verkoping, en dit werd al vroeg overgenomen in het Amerikaans-Engels, waarin *at (a) vendue* en *by vendue* vaste verbindingen werden. In het Brits-Engels gebruikt men *auction*. In het Amerikaans-Engels kwamen vroeger ook de spellingen *vandue*, *vandew*, *vandoo* voor en de

pleonastische verbinding *public vendue*. Begin twintigste eeuw gold het nog als een woord van de oostkust, maar inmiddels is het woord algemeen verbreid.

1678 The Purchazers were obliged to pay all the vendue Charges etc.

1680 [The] lot was formerly in the teniur or ocoption of trustam hoges and sould to the above sd. finch at a vandue.

1686 Which said lotts of grounde ye common councill will dispose of at a publike vendue or out cry.

1908 One of the treasured resources of the country banker has been the public auction - or 'vendue,' the Easterner might call it.

2.10 Geld en maateenheden

Er zijn in de zeventiende eeuw vier maateenheden overgenomen uit het Nederlands, die alle vier historische termen zijn geworden, ook in het Nederlands overigens: **anker**, **morgen**, **much** en **schepel**. Verder zijn in diezelfde eeuw drie geldnamen overgenomen: **dollar**, **gulden** en **stiver** – hiervan is **dollar** nog in gebruik, en dit is zelfs de munteenheid van de VS en van andere landen geworden. De andere twee termen zijn slechts historische termen.

anker, inhoudsmaat voor vloeistoffen; vat met die inhoud (Craigie, Webster). - Van Nederlands *anker* ‘inhoudsmaat voor vloeistoffen’; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels een historische term geworden (ook in het Nederlands).

* Dit woord werd regelmatig gebruikt in de oudste koloniale periode. Krapp schrijft in 1960 (I, 160) dat de inhoudsmaat *anker*, *anker* veelvuldig wordt genoemd in oude Amerikaanse documenten, bijvoorbeeld de *Hempstead Records*, I, 59 (1658). Hij merkt op dat het van Nederlandse herkomst is, maar ook in Engeland gebruikt werd in de tijd van de Engelse koningin Elizabeth I (1558-1603), zoals blijkt uit de OED. Interessant genoeg is het oudste citaat dat de OED vermeldt afkomstig uit de *Pennsylvanian Archives* uit 1673: ‘one halfe Ankor of Drinke.’ Volgende citaten dateren uit halverwege de achttiende eeuw. Het is dus heel goed mogelijk dat de Engelsen de naam uit Amerika hebben leren kennen. Craigie geeft verschillende citaten vanaf 1654, en ook veel verschillende spellingen, zoals *anker*, *ankor*, *ancher* en *anchor*. De spelling *anchor* lijkt erop te duiden dat de schrijver Nederlands kende: er bestaan in het Nederlands namelijk twee woorden *anker* met verschillende betekenissen: ‘ijzeren gestel om een schip mee vast te leggen’ en ‘inhoudsmaat voor vloeibare stoffen’.

De twee woorden zijn allebei ontleend aan het Latijn, maar aan verschillende Latijnse vormen. Het Amerikaans-Engelse *anchor* heeft dezelfde ambiguïteit.

De maateenheid is in Nederland en de VS verdwenen met de invoering van het metrieke stelsel, en in beide landen is *anker* een historische term geworden.

1654 It is ... ordered, that every ancor of liquors that is landed in any place ... shall pay to the publique treasury 10 ss.

1654 That we brought eighteen ankers of liquers the first voyage.

1723 2/2 Five quarter-casks and an anchor of French brandy, two hogsheads of clarret.

1855 534 An anchor of Geneva, and a box of cocoa, and a bag of coffee.

dollar, 1. een munt; 2. munteenheid van de VS (Craigie, Webster).

- Van het Nederlandse *daler*; overgenomen in de zeventiende eeuw en momenteel zeer verbreid.

* De Nederlandse muntnaam *daalder* (vroeger *daler*) gaat terug op de Nederduitse naam *Daler*. Deze gaat op zijn beurt terug op het Hoogduitse *Thaler*, een verkorting van *Joachims-thaler*. *Joachimst(h)aler* is eigenlijk een munt geslagen uit zilver uit de mijn in Joachimsthal (het huidige Jáchymov in Noord-Bohemen). Dergelijke munten werden vanaf 1519 geslagen. De naam

daler werd in de Lage Landen ook gebruikt voor munten die, al vanaf 1538, in Nederlandse provincies werden geslagen.

De naam *daler* werd door het Brits-Engels overgenomen en op allerlei wijzen gespeld, bijvoorbeeld *daler*, *dallor*, *dolor*, begin zeventiende eeuw ook wel eens *dollar*. In het gewone betalingsverkeer gebruikte men in Engeland echter de pound, shilling en pence, hoewel in de Engelse koloniën in de zeventiende en achttiende eeuw ook *dollars* circuleerden.

Vanaf begin zeventiende eeuw verplaatst de geschiedenis van het woord *daler* zich naar het Amerikaanse continent. De oudste geldgeschiedenis daarvan is mooi beschreven in Flexner (1984: 181-202). De Nederlanders namen hun daalders mee naar Nieuw-Nederland. De eerste daalders die zij meenamen, waren de zogenaamde *leeuwendaalders*, daalders die vanaf 1575 in de Lage Landen werden geslagen en waarop een leeuw stond. Die naam werd overgenomen in het Amerikaans-Engels als *lion dollar*, en daarnaast werd de naam *doller* gebruikt. Die naam bleef in gebruik ook na de machtsovername door de Engelsen. Een andere naam was *dog dollar*; aangezien een variant *hondendaalder* in het Nederlands niet is aangetroffen, zal de afbeelding van de leeuw door het afslijten zo weinig gelijkens met het dier hebben gehad dat de Yankees, wellicht spottend, de variant *dog dollar* hebben gevormd.

1697 Dollers, commonly called Lyon or Dog Dollers, have no vallue ascertained whereby they may pass currantly amongst the inhabitants of this Country.

1708 The said Species of forreigne Coyne being rated as in the said Proclamation saving the Dog Dollars

or Dollars of the Low Countreys.

1720 An Act appointing the Value Lyon Dollars shall pass current for.

1720 Gave to Saml's three children ... each 8s, and to Nat's two ... 1 dog doillar, both valued now at about 15s.

1723 The Current Cash being wholly in the Paper Bills of this Province and a few Lyon Dollars.

De verandering van *daler* in *doller* kan via het Brits-Engels hebben plaatsgevonden, maar in het Brits-Engels was de vorm met een *o* nog lang niet gestandaardiseerd, terwijl uit vele voorbeelden blijkt dat een Nederlandse *a* in Amerikaans-Engelse mond regelmatig veranderde in *o* (denk aan *boss* van *baas*). Die verandering kan dus heel goed in het Amerikaans-Engels hebben plaatsgevonden, en het Nederlandse *daler* is dan zowel door het Brits-Engels als door het Amerikaans-Engels geleend, onafhankelijk van elkaar.

Ook de Nederlandse *rijksdaalder* als naam voor een bepaalde zilveren munt is in de zeventiende eeuw overgenomen in het Amerikaans-Engels, en wel als *rix-dollar* – dit kwam echter maar zelden voor.

1643 Good Rialls of 8/8 and Reix Dollers shall passe betwixt man & man att hue shillings a peece.

Behalve met daalders betaalden de Yankees ook met Spaanse peso's, die sinds 1684 *Spanish dollars* werden genoemd, maar ook gewoon *dollars* heetten – een naam die ze in het Spaans niet hadden. Zo ingeburgerd was de naam *dollar* inmiddels. In het volgende citaat wordt deze munt bedoeld.

1683 There was an act passed ... that pieces of eight royals of Spain, or dollars of Seville ... shall pass in payment.

Vanaf omstreeks 1750 werd iedere peso, of deze nu afkomstig was uit Spanje

of Spaans-Amerika, *Spanish dollar* of kortweg *dollar* genoemd.

Vanaf 1652 ging men in de Britse kolonie New England zelf munten slaan, om niet langer afhankelijk te zijn van de - schaarse en ondermaatse - aanvoer vanuit Europa, en later gingen ook andere kolonies op het Amerikaanse continent hiertoe over. De nieuwe munten hadden een groot aantal namen en waardes, wat de zaak er niet overzichtelijker op maakte. In 1775, een jaar voordat de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog uitbrak, besloot het tweede Continental Congress dat er eenheid moest komen in het geldverkeer, en daarom gaven zij voorlopig *Continental money* uit, waarvan de waarde werd uitgedrukt in dollars. Ondertussen dacht men al tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog na over een eigen monetair stelsel. Senator Gouverneur Morris stelde een rapport op waarin hij een decimaal systeem voorstelde, gebaseerd op *dollars* en *centen*. Hoewel de bankiers liever waren blijven rekenen in Britse ponden, werd zijn voorstel overgenomen en verdedigd door Thomas Jefferson, wat hem de bijnaam 'vader van de Amerikaanse dollar' opleverde. In 1785 schreef Thomas Jefferson een notitie voor het Congress waarin hij beweerde:

1785 The unit or dollar is a known coin, and the most familiar of all to the minds of people. It is already adopted from south to north; has identified our currency, and therefore happily offers itself as an unit already introduced.

Nadat het Congress in 1785 Jeffersons voorstel had overgenomen, werd de *dollar* in 1792 wettelijk ingevoerd als Amerikaanse munteenheid. Tegenwoordig is het ook de munteenheid van een aantal andere landen, zoals

Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en sinds 1 januari 2004 Suriname. Daarmee heeft de *dollar* zijn moeder, de *daalder*, ver voorbijgestreefd: toen in 1816 het decimale stelsel bij wet in de Lage Landen werd ingevoerd, verdween de *daalder* als aparte munt en geleidelijk aan ook uit het taalgebruik; momenteel leeft hij uitsluitend voort in de uitdrukking *de eerste klap is een daalder waard* en in de reclameslogan *op de markt is uw gulden een daalder waard*. Die laatste uitdrukking zal binnenkort onbegrijpelijk worden nu na de *daalder* ook de *gulden* is afgeschaft: ingewisseld voor de euro.

gulden, guilder, een gouden munt (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *gulden*, de naam voor een munt; overgenomen in de zeventiende eeuw en als historische term nog bekend.

* Het Nederlandse woord *gulden* is ook overgenomen in het Brits-Engels, en daar is het woord al verbasterd tot *guilder* en *gilder*, zoals ook in het Amerikaans-Engels voorkomt. Uit een aantal citaten blijkt dat de Nederlandse *gulden* enige tijd in de zeventiende eeuw als betaalmiddel is gebruikt aan de oostkust van Amerika, maar dat is maar heel kort geweest; de normale munteenheid daar was de *dollar*. De *gulden* werd tot de invoering van de euro in 2002 in Nederland gebruikt, en dat zal verklaren waarom de woorden *gulden* en *guilder* nog te vinden zijn in het woordenboek van Webster.

1649 For his bond at the Dutch being 400 Guilders.

1659 In ye case the sayd William setle not upon it [land] ye ensuing spring hee doth by these presents engage to pay fforty guldens to this Town of Rustdorp.

1675 His debt 521 guilders.

1677 The Pl[ain]t[iff] ... sayes that hee can prove the article of twenty fyve guilders about the Cano.

1704 Allowing Two Shillings for each Gilder, ten Gilders making one pound.

1741 Three gilder pieces of Holland twenty penny weight and seven grains, five shillings and two pence one farthing

Ook de *carolusgulden* die in de zestiende eeuw in de Lage Landen was ingevoerd, wordt in het Amerikaans-Engels een enkele maal genoemd als ***carol guilder***.

1657 Whosoever shall refues to gather aney towne rate or rates being ordered by the townesmen shall pay for his refusing it six Carrot [*sic*] guilder for the first refuesall thereof.

1659 I ... doe hereby ... sell and delliver vnto William Smith of Hemsteede aforesaid, ... the meadowland w'th the appurtenances there vnto belonging for and in concideration of six hundred carol guilders.

morgen, oude Nederlandse landmaat (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *morgen* 'oppervlaktemaat voor land'; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels een historische term geworden (ook in het Nederlands).

* De Nederlandse landmaat *morgen* mag dan nu niet meer erg bekend zijn, met deze maat begint wel de Europese geschiedenis van Manhattan. Immers, toen de Nederlander Peter Minuit het eiland Manhattan 'kocht', werd dit aan de Staten-Generaal in Den Haag gemeld met de woorden: 'Hebben t'Eylant Manhattes van de wilde gekoght voor de waerde van 60 gulden; is groot 11000 morgens' (zie ook 1.1). In 1891 werd in de *Financial World* de toenmalige waarde berekend:

'De geraamde waarde van het onroerende goed op dit eiland van elfduizend morgen [was] ... voor 1890 officieel vastgesteld op 1.353.893.473 dollar.' (Mathews)

De Yankees rekenden ook enige tijd in de landmaat *morgen*. In officiële akten is het woord in het Amerikaans-Engels al in 1658 genoemd. *Morgen* overleefde tot 1869, en wordt in dat jaar genoemd in het jaarverslag van de Nationale Gevolmachtigde voor de Landbouw (Mencken 1937, 109-110, noot 2). In het Nederlands betekent *morgen* overigens eigenlijk: zoveel land als men in één morgen, in één ochtend, kan bewerken.

1681 Rod in all amounting to abouth 450 morgen. (Mathews)

1688 Granted him two flatts or plains upon both sides of ye Maquase river ... containing about eleven morgen.

1744 We met several Dutchmen on the island [near Albany, N.Y.], who had rented morgans of land upon it.

much, inhoudsmaat voor vloeistoffen (Craigie).

- Van Nederlands *muts* 'inhoudsmaat voor vloeistoffen'; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels verdwenen.

* Het Nederlandse *muts* duidde in het verleden niet alleen een hoofddekseel aan (zie **mutch** in 2.13), maar ook een bepaalde vochtmaat, vaak in het verkleinwoord *mutsje*. Waarschijnlijk ging het oorspronkelijk om een hoeveelheid die afgemeten werd in een muts. Deze betekenis van het Nederlandse *muts* is ooit in Amerika in gebruik geweest, net als de vochtmaat *anker*. Het woord is nooit erg bekend geweest en inmiddels totaal verouderd. In het Schots en het Noord-Engels kende men het ook, in de verkleinvorm *mutchkin*.

1673 If any man shall Refuse to: go: ... he shall pay six muches of Rume to them that gose [i.e., to run the bounds of the town]

1937 Krapp in *The English Language in America*, adds a few Long Island obsoletisms, e.g., *scule*, from *fiskaal*, meaning a public prosecutor ... and *much*, from *mutsje*, a liquid measure (ditto 1673).

(Mencken 1937 109-110, note 2)

schepel, skipple, inhoudsmaat voor droge waren (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *schepel* 'inhoudsmaat voor droge waren'; overgenomen in de zeventiende eeuw en inmiddels een historische term geworden (ook in het Nederlands).

* De eerste betekenis van het Nederlandse woord *schepel* is 'schop om graan, aardappelen en dergelijke mee te scheppen'; het woord is afgeleid van *scheppen*. Het woord is al vroeg overgenomen in het Amerikaans-Engels, zowel in de Nederlandse vorm als in een verengelste vorm *schipple* of *skipple*. Inmiddels is het een historische term.

1658 Our tithe may be paid unto the Governor according to our agreement, being one hundred schepells of wheate.

1677 20 schipple of wheat to bee delivered att New Yorke.

1702 S. V. Cortland ... [has] said summe in hand, L2: 18: 6, and 4 schepels somer Tarwe, or wheat.

stiver, stuiver, munt ter waarde van een twintigste van een gulden (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *stuiver*, de naam voor een munt; overgenomen in de

zeventiende eeuw en als historische term nog bekend.

* De Nederlandse klank *-ui-* komt niet voor in het Engels, en als gevolg hiervan werd het woord *stuiver*, vroeger ook gespeld als *stuyver*, op verschillende manieren overgenomen, zoals *stiver*, *styver*, *stuyver*. Het woord komt ook in het Brits-Engels voor, maar is onafhankelijk daarvan in het Amerikaans-Engels overgenomen. De munt werd tot de invoering van de euro in 2002 in Nederland gebruikt, en dat zal verklaren waarom het woord *stiver* nog te vinden is in het woordenboek van Webster. Want de Yankees wisselden deze munteenheid al snel om in pennies. Nederlandse kolonisten hielden langer vast aan de stuiver, want in 1848 vermeldt Bartlett nog de uitdrukking: 'He's not worth a *stiver*', die ongetwijfeld teruggaat op het Nederlandse *hij heeft, bezit geen stuiver*.

1676 A horse and man to pay for passage [on the ferryboat] 2 gilders a man with out a horse 10 styvers.

1680 One Thousand Eight hund[re]d forty eight Gilders tenn Stivers Sewant.

1701 The assessment ... [is] approved off, and laid 4\$ stuyver upon ye pound.

1701 Upon which assessment... is laid three stuyvers wampum upon the pound.

1789 Four white grains and three black ones, should pass for the value of a stiver or penny.

1848 *Stiver*. A Dutch coin about the value of a cent. A common expression in New York is, 'He's not worth a *stiver*,' i.e. he's very poor. (Bartlett)

2.11 Kindertaal

Al in de zeventiende eeuw zijn de namen **hoople, hunk, knicker** voor kinderspelletjes overgenomen. En er zijn toen meer namen overgenomen, maar die waren in de negentiende eeuw al bijna verdwenen. Zo vermeldt Bartlett in 1848 **pile**, van Nederlands *pijl*; en hij merkt op dat jongens in New York dit woord nog steeds gebruiken. Hetzelfde geldt volgens hem voor **snore** ‘koord met een knoop aan het eind om het bovineinde mee rond te slingeren’, van Nederlands **snoer** ‘koord, draad’, en voor **scup** ‘schommel’ en **to scup** ‘schommelen’, van Nederlands *schop* ‘schommel’ en *schoppen* ‘schommelen’ – twee woorden die inmiddels ook in het Nederlands in deze betekenis niet meer bestaan. Nog in 1984 gold **sliding pond** ‘glijbaan’ als een typisch woord uit de New Yorkse kindertaal, zo blijkt uit onderzoek van David Gold. Waarschijnlijk ging het in eerste instantie om een ondiepe, bevroren vijver waarover kinderen konden glijden – ook de Nederlandse *glijbaan* ging oorspronkelijk over ijs. Het Amerikaans-Engelse *sliding pond* zal een gedeeltelijke vertaling van deze Nederlandse term zijn: het eerste deel is vertaald en het tweede deel, *pond*, is een volksetymologische aanpassing van het Nederlandse *baan*.

Pinkie is een typisch woord uit de kindertaal, dat ook in de zeventiende of achttiende eeuw is geleend. In de negentiende of twintigste eeuw zijn **bakkes** en **rolle bolle** overgenomen, maar deze woorden zijn slechts bij heel weinigen bekend.

Het enige belangrijke woord dat de Nederlandse kindertaal heeft geleverd aan het Amerikaans-Engels is **Santa Claus** – maar dat is dan ook een woord waar zowel kinderen als volwassenen niet meer buiten kunnen: Santa is de personificatie van het belangrijkste feest van het jaar.

bakkes, ook **bakkie, baks, bax, bah, akkes, akkie, akkes bakkes**, gebruikt voor iets weezinwekkends, uitroep van afkeer of walging; vaak gebruikt als waarschuwing tegen kinderen (DARE). - Van de Nederlandse uitroepen van afschuw *bah*, *akkie bakkie* en dergelijke; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik.

* Het Standaardnederlands kent verschillende uitroepen van afschuw, zoals *bah!*, *jakkes!*, *jakkie!*, *ajakkes!*, *ajakkie!*, *ajakkert!*, *ajasses!*, *ajesses!* Hoewel in geen enkel Nederlands woordenboek vermeld, komen *akkiebakkie* en *jakkiebakkie* in kindertaal veel voor. *Bah* kan ook als zelfstandig naamwoord worden gebruikt, met

name tegen kinderen: *een bah doen* ‘poepen’, *kijk uit voor die bah* ‘kijk uit voor die viezigheid’. Niet alle in het Amerikaans-Engels genoemde varianten staan in Nederlandse woordenboeken, maar dat zegt niet veel: dergelijke spreektaalvormen worden notoir slecht beschreven in woordenboeken, en in de spreektaal kan er vrijelijk op worden geassocieerd. Het is dus mogelijk dat sommige varianten in het Amerikaans-Engels zijn ontstaan uit Nederlandse vormen zoals *bah*, *jakkes* en dergelijke, maar het is eveneens goed denkbaar dat ze ook in de Europese Nederlandse spreektaal voorkwamen of voorkomen. Ze zullen afkomstig zijn van Nederlanders die in de negentiende en twintigste eeuw naar de VS zijn



Illustratie 2.52 – Sliding pond (bron: Voor 't Jonge Volkje, samengesteld door I. en L. de Vries, Utrecht 1980)

geëmigreed. Zie de instructieve citaten uit DARE.

1982 My students confirm that *bakkes*, *bah* and *akkes* are all used to describe filth. The forms *akkie* and *bakkie* are also very common, as is the combination *akkes bakkes*.

The students who know and use these words are from Dutch backgrounds in Lynden, WA; Bellflower, CA; Denver, CO; Sioux Co., IA; Pella, IA; Grand Rapids, MI; Whitinsville, MA; and Paterson, NJ.

1982 *Bakkes* is used as an adjective or as an expression of disgust or revulsion. I use *bakkie* in the same way – so do my kids. Not too long ago, Joel came into the house and said, “I just stepped in something *bakkie*.” A shorter form, *baks* or *bax*, is used only as an exclamation. My German grandfather always used it,

but I assumed that it was a form of our Dutch word. He’d say “Baks!” to warn a child away from something the kid was messing in, but he’d also use it to warn his dog.

1982 I recently caught myself warning my daughter that something was “*bakkie*”. Since then I’ve talked to a lot of Dutch people back in Holland and Grand Rapids about it; most of them know “*bakkie*” as an adjective and “*bakkes*” as an exclamation for something unpleasantly dirty or repulsive. The words are used most often in referring to food or excrement, and usually they’re spoken to children.

En onder het zelfstandig naamwoord *bakkie*:

1982 When the first vowel in *bakkie* is long, the word is specifically a noun meaning excrement: “I want to take a *bakkie*.” When the vowel is shorter, the word is an adjective. Then it doesn’t necessarily refer to biological elimination but can refer to anything filthy or distasteful, including spoiled soup or rancid butter.



Illustratie 2.53 – *Hoople* (bron: *Kroniek van de Kempen, Frans Hoppenbrouwers et al., Kempen Pers, Hapert, 1991*)

hoople, grote houten of ijzeren ring als kinderspeeltuig (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *hoepel*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en regionaal nog in gebruik.

* *Hoepelen*, spelen met een *hoepel*, is een bekend Nederlands kinderspel dat in het Brits-Engels wordt aangeduid met (*play with a*) *hoop*. In het Amerikaans-Engels is het Nederlandse woord overgenomen, ook als *hoople wheel* of *hoopel*. Volgens DARE geldt het woord tegenwoordig als verouderd.

1848 *Hoople*. (Dutch, *hoepel*.) The boys in the city of New York still retain

the Dutch name *hoople* for a hoop.
(Bartlett)

1872 Boys ... were ... ignorant of ... [the] meaning ... of the word *hoople*, by which they called their trundling hoops, and which they little suspected they owed to the *hoepel* of Dutch ancestors. (Schele de Vere)

1902 *Hoople* (Dutch *hoepel*). A common term, amongst New-York boys, for a trundling hoop. (Clapin)

1907 Master Aldrich in his 'hoople' days.

1957 A hoop of iron prodded on with a stick [is called] "hoople wheels" in Iowa.

hunk, vrijplaats, meet of doel (Craigie, DARE, Webster).

- Ontleend aan Nederlands *honk*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* *Honk*, in dialecten en in het Fries ook *hunk*, roepen Nederlandse kinderen bij hun spel als zij 'vrijplaats, meet of doel' bedoelen. In verschillende bronnen van amerikanismen wordt dit Nederlandse woord vermeld. In het regionale Amerikaans-Engels is het nog bekend in New York, maar verouderd, aldus DARE.

1848 *Hunk*. (Dutch, *honk*.) A goal, or place of refuge. A word much used by New York boys in their play.

1889 *Hunk* ... In *tag* and other games, the goal; home: as, to reach *hunk*. On *hunk*; at the goal. [Local, New York.]

1968 (*The place where the player who is 'it' has to wait and count*) *Honk*. (DARE)

Het woord *hunk* heeft in de VS een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Van het zelfstandige naamwoord *hunk* werden namelijk de bijvoeglijke naamwoorden *hunk* en *hunky* afgeleid, bekend vanaf 1843, met de betekenis 'in orde, prima'.

Die betekenis ligt voor de hand: *to be hunk* betekende letterlijk 'het doel bereikt hebben zonder door de tegenpartij te zijn onderschept', ofwel 'veilig zijn, in orde zijn'. Clapin geeft als voorbeelden:

1902 *Hunk* (Dutch *honk*, place, post, home). The goal, or home, in a child's game. Especially used by New-York boys ... also *hunky*, *hunkey*, meaning very fine, tip-top, good, jolly, and *to be hunky*, or *all hunky*, to be all right.

Farmer vermeldt als afleiding van *hunk*:

1889 *Hunkers* or *Old Hunkers* - Also derived from the Dutch *honk*. A local political term, originating in New York in 1844, to designate the Conservative Democrats as opposed to the Young democracy or Barn Burners ... The *Hunkers* themselves clung to the homestead or old principles, but unkind critics insisted that it rather meant a clinging to a large *hunk* of the spoils of office.

Helemaal zeker is de herkomst van dit *hunker* niet. Mathews volgt Farmer, maar in andere andere de *New World Encyclopedia* wordt beweerd dat de term *hunker* was afgeleid van iemand die 'hunkert' (in het Engels *hunkers* of *hankers*) naar een politiek ambt. Ook de naam *Barnburners* die Farmer vermeldt, blijkt Nederlandse wortels te hebben. Niet alleen doordat de partij geleid werd door de eerste president van Nederlands-Amerikaanse afkomst: Martin van Buren (zie **OK** onder **hook** in 2.5), maar ook door de motivatie van de naamgeving, die door Farmer wordt omschreven als:

1889 *Barnburner* - A nickname given to certain progressive New York Democrats, about 1835, who were opposed to the conservative *Hunkers* ... The name is derived from the legend of the Dutchman, who set his barn afire in order to kill rats which



Illustratie 2.54 – Knicker, litho naar een aquarel van de Belgische kunstenaar F. Charlet getiteld ‘Spring in Holland’ (bron: *The Printing Art*, deel 1, maart-aug. 1903, Cambridge University Press)

infested it, the inference being that the democrats in question would fain destroy all existing institutions in order to correct their abuses.

In slang is de uitdrukking *to get hunk on* of *with someone* voor ‘het iemand betaald zetten’ ontstaan, zo vermeldt Webster’s Third. Dit is allemaal niet

zo heel erg bekend, maar dankzij de samenstelling **hunky-dory** (zie 2.14) is *hunk* toch in het dagelijkse spraakgebruik terechtgekomen.

knicker, nicker, balletje van gebakken aarde, marmar of glas waarmee kinderen spelen (Craigie, DARE).

- Van Nederlands *knikker*, afgeleid van het klanknabootsende werkwoord *knikken* 'met het geluid knik tegen elkaar stoten'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en misschien een tweede maal in de twintigste eeuw; regionaal nog bekend.

* Het Nederlandse woord *knikker* is een van de namen voor kinderspelletjes die in het Amerikaans-Engels zijn geleend. Het woord is al vroeg overgenomen en daarom ook aangepast aan de Engelse uitspraak, waarin de *k* in woorden op *kn-* niet wordt uitgesproken. *Nicker* komt, als verouderde term, ook voor in het Brits-Engels, en ook daarin is het geleend uit het Nederlands, maar het lijkt waarschijnlijk dat het Amerikaans- en het Brits-Engels het woord onafhankelijk van elkaar hebben overgenomen. Voor de twintigste eeuw geeft DARE enkele vindplaatsen met de spelling *kinick* en *canick*; in enkele gevallen kan ook sprake zijn van invloed van het Noord-Duitse *Knicker*. En voorts de verkorting *nick*, in het bijzonder voor een kleine of goedkope knikker, die onder andere diverse malen gemeld is in Delaware. Dat een woord uit de kindertaal verbasterd wordt, ligt voor de hand.

1843 "Hit black alley! – knock his nicker! – 'tan't fair!"

1859 Knicker or Nicker, ... a boy's clay marble; a common term in New York.

1890 *Nicker*: the marble to be knocked out of the ring.

1957 *Kinick* – a five cent shooter for playing marbles.

1958 *Canick* ... "real agate marble, 30 c tot \$1.50 apiece."

1967 *Kinicks* – made out of colored stone, agate. (DARE *kinick*)

1968-70 *Nicks* or *commies* – made out of clay. (DARE *nick*)

1970 *Marbles* – *nicks* (small marbles) put in *faddy* (a row) and shot out with

shooter. Whoever hit the most out won. (DARE *nick*)

pinkie, ook **pinky**, vijfde, kleinste vinger (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *pink*, verkleinwoord *pinkje*, *pinkie*; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* De herkomst van het Nederlandse woord *pink* of *pinkje* is onbekend; waarschijnlijk komt het oorspronkelijk uit de kindertaal. In het Amerikaans-Engels gold *pinkie* in de negentiende eeuw ook vooral als een kinderwoord. Het Nederlandse woord is behalve in het Amerikaans-Engels ook overgenomen in het Schots als *pinkie*, en het is dan ook mogelijk dat het woord behalve door Nederlanders ook door Schotten naar het Amerikaanse continent is gebracht. In ieder geval komt het veelvuldig voor in gebieden waar oorspronkelijk Nederlanders gevestigd waren. Het woord wordt nog regelmatig gebruikt: er staan veel voorbeelden, samenstellingen en uitdrukkingen met het woord in het *Urban Dictionary*, onder andere van *pinky swear* 'het voor altijd bezegeling van een belofte door de pinken in elkaar te haken'. Ook Nederlandse kinderen kennen de gewoonte van *pinkie zweren*.

1848 *Pinky*. (Dutch, *pink*.)

The little finger. A very common term in New York, especially among small children, who, when making a bargain with each other, are accustomed to confirm it by interlocking the little finger of each other's right hands and repeating the following doggerel: *Pinky, pinky, bow-bell, / Whoever tells a lie / Will sink down to the bad place / And never rise up again.*

(Bartlett, Appendix)

1934 Ever since I left Mona I had

worn the ring on my pinkie.

1941 [Cartoon caption:] Pinkey Straight Up, That's The Class Way To Drink Tea, Pal!

1955 The assumption of these users of the word in the New York area seems to be that *pinkie* is known the length and breadth of the land ... My own investigations, however – so far as they have gone – reveal vast stretches of the continent in which *pinkie* 'little finger' is known to very few. It has a considerable degree of currency in Connecticut and Massachusetts, and it seems to be known in some parts of upper New York State as well as in the Hudson River region; but to the west and south of New York State there are few areas, with the exception of central and northern Michigan, where it passes current.

1962 When two people say the same thing at the same time, they should say nothing, link their pinkies, i.e., their little fingers, and make a wish ... Variant: they should link their pinky fingers.

2000 "Pinkie swear?" Spoken in reply to a promise; an affirmative response is followed by the discourse participants linking their pinkies with the rest of the fingers in a fist. (DARE)

rolle bolle, also **rol(l)y-bol(l)y**, een spel dat lijkt op bowlen of kegelen, maar dat gespeeld wordt met zware schijven in plaats van ballen (DARE).

- Van Nederlands *rollebol* 'naam van een aantal spelletjes waarbij een knikker of rond voorwerp over de grond wordt gerold'; overgenomen in de negentiende of twintigste eeuw en regionaal nog in gebruik.

* Het Nederlandse *rollebol* is een

samenstelling van *rollen* 'over de kop gaan' en *bol* 'rond voorwerp'. *Rollebol* en het ervan afgeleide werkwoord *rollebollen* komen vooral voor in Zuid-Nederland en België, en het is zowel door Vlaamse als door Nederlandse immigranten meegenomen naar de VS. Volgens DARE is het voornamelijk bekend in de noordelijke Mississippivallei en wordt het alleen gebruikt in Nederlandse en Belgische vestigingsgebieden. Eens per jaar, op Rolle Bolle Day of Roly-Boly Day, wordt het spel in deze contreien nog beoefend. Buiten deze gebieden werd het woord bekend door de bekende song van Eddy Leonard: *Roll them Roly Boly Eyes* uit 1928.

1939 In the portion of Henry County near Annawan, Atkinson, and Kewanee, Belgian settlers play a game called *rolle bolle*. The game, which is played with heavy discs of wood, combines certain features of bowling and horseshoe pitching. So popular is the game in the region that the Henry County Fair, held annually at Cambridge, features a Rolle Bolle Day.

1945 The Hollanders say there are no young men this year to play roly-bolly, a Dutch game of horseshoe.

1947 Garretson, South Dakota, was originally settled by Belgians and there still exist some of the manners, customs, and games of that country. Once a year, in the summer, there is "Roly-Boly Day," but such good times are had that it usually lasts two or three. "Roly-Boly" is a bit like horseshoes.

2000 My grandparents were Belgian and lived in Moline, Illinois. The East End Club in Moline was one of the centers of *rolle bolle* (We said "roily bolly.") I remember watching the old guys play roily bolly in the

'50s and '60s but I think the game is still played there. The disks were rolled not tossed as you would toss a horseshoe. They were rolled toward a mark or an area at the other end of the lane. I think the lanes were clay, not dirt.

Santa Claus, de Kerstman (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *Sante klaas*, een dialectvorm van *Sinterklaas*, dat een verbastering is van *Sint Nicolaas*, een heilige die op zijn naamdag cadeautjes geeft aan kinderen; overgenomen in de zeventiende eeuw en momenteel zeer algemeen verbreid. * De Nederlandse Sinterklaas komt jaarlijks vanuit Spanje aangevaren op een stoomboot, omringd door zijn knechten, de Zwarte Pieten, die pepernoten voor de kinderen strooien. Op de avond van 5 december (de dag voor zijn verjaardag) rijdt Sinterklaas op zijn paard over de daken en gooit cadeautjes door de schoorsteen in de schoenen van de kinderen. Als cadeautje worden onder andere chocoladeletters gegeven. Ondeugende kinderen krijgen geen cadeautjes maar de roe, en er wordt mee bedreigd dat zij in een juten zak door Sinterklaas worden meegenomen naar Spanje. Sinterklaas is gekleed in een roodwitte tabberd, heeft een mijter op, een staf in de hand en draagt een lange baard.

Hoe anders staat het met Santa Claus: die komt aangevlogen vanaf de Noordpool op een slee met belletjes (zie **sleigh** in 2.12), getrokken door rendieren. Ook hij deelt cadeautjes uit aan kinderen, maar dat doet hij op kerstavond, 24 december. De kinderen hangen daarvoor sokken aan de schoorsteen. Santa Claus is een dikke, 'hoohoo'ho'

roepende man, gekleed in een roodwit pak. Hij wordt geholpen door elfen, die de cadeautjes voor hem maken.

Hoe is Sinterklaas nu getransformeerd in Santa Claus? Belangrijk is te bedenken dat de meeste paraferalia van Sinterklaas pas in de negentiende eeuw in de Lage Landen onderdeel zijn geworden van het feest. Toen de Nederlandse kolonisten in de zeventiende eeuw hun sinterklaasfeest overbrachten naar de oostkust van de VS, zag dit er nog anders uit. Kinderen in de Lage Landen zetten in ieder geval vanaf de zestiende eeuw op 5 december, de dag voor de naamdag van Sint Nicolaas (waarvan de naam *Sinterklaas* een samentrekking is), hun schoen bij de schoorsteen, of ze hingen hieraan sokken op. De volgende ochtend vonden ze daarin een cadeautje. In de loop van de zestiende eeuw echter kreeg de Reformatie steeds meer voet aan de grond in de Lage Landen, en de katholieke heiligen werden afgezworen. Het vieren van Sinterklaas werd in de zeventiende eeuw zelfs door sommige gemeentelijke overheden verboden. Dat hielp niet, want het feest was zeer populair bij jong en oud. Ook de Nieuw-Nederlanders hebben dit populaire gebruik met zekerheid meegenomen naar Amerika. Uit een bakkersbonnetje blijkt dat juffrouw Van Rensselaer uit 1675 *sinterklaesgoet* kocht. En in 1773 duikt Sinterklaas opeens op in New York, om nooit meer weg te gaan. Hij heet dan al *Santa Claus*, naar de Nederlandse dialectvorm *Sante Klaas*.

1773 Remember there will be a visit from Santa-Claus to-night. (Mathews)

1773 Last Monday the Anniversary of St. Nicholas, otherwise called St. A Claus, was celebrated at Protestant-Hall. (Mathews)

Op dat moment is het sinterklaasfeest nog



Illustratie 2.55 – Sinterklaas (bron: Sinterklaaslexicon p. 268, gereproduceerd uit C. Singer, *Santa Claus comes to America* (1942))

een lokale New Yorkse aangelegenheid. Ook in de jaren daarop wordt erover gerapporteerd:

1808 The noted St. Nicholas, vulgarly called Santaclaus – of all the saints in the kalendar the most venerated by true hollanders, and their unsophisticated descendants. (OED)

John Pintard, die in 1804 de New York Historical Society had opgericht, promoveerde *Sancte Claus* als beschermheilige van de Society en de stad New York. Hij was bevriend met Washington Irving, en het was dan ook niet toevallig dat diens *History of New York*, gepubliceerd onder het pseudoniem Diedrich Knickerbocker, verscheen op sinterklaasdag 1809. Irving laat hierin de goedheiligman regelmatig optreden en schept een geheel eigen beeld van hem – een beeld waar de VS massaal voor valt. Irving schildert de kindervriend af als een gezette Nederlandse *burgher* met, uiteraard, een pijp in de mond; in hoofdstuk 7 beschrijft hij hem als ‘uitgerust met een lage hoed met brede rand, een enorme Vlaamse pofbroek en een pijp’. En in hoofdstuk 16 schrijft hij:

1809 In de arcadische dagen van Nieuw-Amsterdam verscheen de goede St. Nicholas dikwijls in zijn geliefde stad, ’s middags op een feestdag, opgewekt rijdend tussen de boomtoppen of over de daken van huizen, nu en dan weelderige geschenken te voorschijn halend uit zijn broekzakken, die hij liet vallen in de schoorstenen van zijn gunstelingen. Terwijl hij ons in deze gedegenereerde tijden nooit verlicht met zijn aangezicht, en ons nooit een bezoek brengt, op één nacht per jaar na; dan ratelt hij door de schoorstenen van de afstammelingen van de familiehoofden, terwijl hij

zijn geschenken uitsluitend aan de kinderen geeft, als bewijs hoezeer de ouders zijn gedegenereerd.

In hoofdstuk 55 schrijft hij over Peter Stuyvesant:

Verre van zich uit te leven in onredelijke strengheid, genoot hij ervan als de armen en de arbeiders plezier hadden; en daarom organiseerde hij veel feestdagen. Onder zijn regering werden er met Pasen vele eieren stukgeslagen, Pinksteren floreerde eveneens, en nooit waren kousen beter gevuld op de vooravond van de gezegende St. Nicholas.

Grappig is hoe Irving in hoofdstuk 64 mythe en realiteit met elkaar weet te verbinden. Hij spreekt daar over de afspraken die er zijn gemaakt tussen Stuyvesant en de Engelsen bij de overdracht van de kolonie (zie 2.4), en daarbij geeft hij de volgende opsomming:

Ten slotte, dat hij [Stuyvesant] alle voordelen van de vrije handel zou hebben, en dat hij niet zou worden verplicht enige andere heilige van de heiligenkalender te erkennen dan St. Nicholas, die vanaf dat moment, net zoals vroeger, beschouwd zou worden als de beschermheilige van de stad.

Dankzij Irving was Sinterklaas vanaf 1809 voor alle Amerikanen een realiteit. Ook John Pintard droeg zijn verdere steentje bij aan de bekendheid van de goedheiligman. In 1810 publiceerde hij een prent met een tweetalig gedicht:

Sancte Claus goed heylig man!
Trek uwe beste Tabac aen,
Reiz daer me’e na Amsterdam,
Van Amsterdam na ’Spanje,
Waer Appelen van Oranje,
Waer Appelen van granaten,

Wie rollen door de Straaten.
 SANCTE CLAUS, myn goede Vriend!
 Ik heb U allen tyd gedient,
 Wille U my nu wat geven,
 Ik zal U dienen alle myn Leven.

Saint Nicholas, good holy man!
 Put on the Tabard, best you can,
 Go, clad therewith, to Amsterdam,
 From Amsterdam to Hispanje,
 Where apples *bright of Oranje*,
 And likewise those *granate* surnam'd,
 Roll through the streets, all free
 unclaim'd,
 Saint Nicholas, my dear good friend!
 To serve you ever was my end,
 If you will, now, me something give,
 I'll serve you ever while I live.

Tabard wordt in de kantlijn verklaard als 'toga', *apples bright of Oranje* als 'sinaasappels', en *granate* als 'granaatappels'. Het bijzondere van dit gedicht is dat hierin voor het eerst sprake is van *Spanje* als land van herkomst van Sinterklaas. De informante van wie het gedicht afkomstig was, was een jaar of tachtig, wat betekent dat al in de eerste helft van de achttiende eeuw Nederlandse kindertjes voorgehouden werd dat Sinterklaas vanuit Spanje naar Nederland kwam. Het mag wel bijzonder heten dat wij deze informatie uit Amerikaanse bron leren, want uit de Lage Landen stammen de eerste meldingen dat Sinterklaas uit Spanje komt, pas uit de negentiende eeuw!

In de loop van de negentiende eeuw werd Sinterklaas steeds meer getransformeerd naar de moderne Santy. In 1819 wordt hij verbonden met *cookies* – een ander Nederlands importproduct dat in de negentiende eeuw veelal genuttigd werd op feestdagen zoals nieuwjaarsdag. Ook in Nederland is het nuttigen

van *klaaskoek* en *speculaas* tijdens het sinterklaasfeest trouwens een oude traditie.

1819 In old times ... St. Class used to cross the Atlantic and brought immense supplies of cookies etc. from Amsterdam. (Funk 2005: 143)

De belangrijkste stap naar de nieuwe gedaante werd gedaan op 23 december 1823 toen een gedicht van Clement Clarke Moore – eveneens bevriend met Pintard – werd gepubliceerd, getiteld 'A Visit from St. Nicholas', maar bekender onder de titel 'Twas the Night Before Christmas'. Hierin krijgt Santa de meeste van zijn attributen. Bovendien wordt het feest verschoven van 5 december naar 24 december, zoals blijkt uit de titel van het gedicht. De slee en de rendieren worden opgevoerd, die laatste zelfs met hun namen. Santa wordt afgeschilderd met een rode neus, een dikke ronde buik, een baard en – hier vinden we nog een spoor van Irving – een pijp in de mond.

1823 'Twas the night before Christmas, when all through the house
 Not a creature was stirring, not even a mouse;
 The stockings were hung by the chimney with care,
 In hopes that St. Nicholas soon would be there;
 ...
 When, what to my wondering eyes should appear,
 But a miniature sleigh, and eight tiny reindeer,
 With a little old driver, so lively and quick,
 I knew in a moment it must be St. Nick.
 More rapid than eagles his coursers they came,
 And he whistled, and shouted, and called them by name;

“Now, Dasher! now, Dancer! now,
Prancer and Vixen!
On, Comet! on Cupid! on, Donder
and Blitzen!

...

So up to the house-top the coursers
they flew,
With the sleigh full of toys, and
St. Nicholas too.
And then, in a twinkling, I heard on
the roof
The prancing and pawing of each
little hoof.
As I drew in my hand, and was
turning around,
Down the chimney St. Nicholas came
with a bound.

...

His eyes -- how they twinkled! his
dimples how merry!
His cheeks were like roses, his nose
like a cherry!
His droll little mouth was drawn up
like a bow,
And the beard of his chin was as
white as the snow;
The stump of a pipe he held tight in
his teeth,
And the smoke it encircled his head
like a wreath;
He had a broad face and a little round
belly,
That shook, when he laughed like a
bowlful of jelly.
He was chubby and plump, a right
jolly old elf,
And I laughed when I saw him, in
spite of myself; ...

In deze zelfde periode werd de kerstboom door Duitse immigranten in de VS geïntroduceerd, en al in 1856 worden kerstboom en Santa in één adem genoemd:

1856 Who can think ... of the
anxious children gathered round the
Christmas tree – the fabulous visits

of Santa Claus ... without feeling
that man has other ends than those
that characterize every day life?
(Mathews)

In 1863 tekende Thomas Nast voor *Harper's Weekly* een illustratie van Santa die bepalend is geweest voor zijn beeldvorming: een zeer gezette man met een witte baard en gekleed in een rood-wit pak. Dit pak werd in de jaren dertig van de twintigste eeuw overgenomen in reclames van Coca Cola, en vanaf dat moment werd het een onafscheidelijk onderdeel van Santa's outfit. In 1865 wijdde Mary Mapes Dodge heel hoofdstuk 9 van haar beroemde *Hans Brinker or the Silver Skates* aan het feest van Sinterklaas en de overeenkomsten en verschillen tussen hem en Santa Claus ('Er wordt beweerd dat hij oorspronkelijk uit Holland kwam. Ongetwijfeld klopt dat, maar zoals zoveel buitenlanders veranderde hij zijn leefwijze drastisch nadat hij op onze kust was geland').

Ook in Nederland werd de mythe van Sinterklaas in de negentiende eeuw uitgebouwd tot zijn huidige vorm. Hoewel het sinterklaasfeest dan al eeuwen is gevierd, verschijnt de figuur van Sinterklaas in levenden lijve pas tegen het midden van de negentiende eeuw. Dan worden ook voor het eerst de liedjes die voor hem worden gezongen, vastgelegd. Jan Pieter Heije publiceerde in de bundel *Kinderliederen* uit 1843 een van de oudste en bekendste sinterklaasliedjes, dat begint met de regels: 't Heerlijk avondje is gekomen, / 't Avondje van Sint Niklaas.' Het moderne sinterklaasbeeld is goeddeels het werk van Jan Schenkman, die omstreeks 1850 het vele malen herdrukte prentenboek *Sint Nikolaas en zijn knecht* publiceerde, met de beginregels 'Zie, ginds komt de stoomboot/ Uit Spanje weer aan!'. Dat Sinterklaas per stoomboot



Illustratie 2.56 - Santa Claus in zijn Amerikaanse gedaante (bron: Vignettes, Parijs 2001)

komt, is een uitvinding van Schenkman. Ook was dit het eerste lied waarin de zwarte knecht van Sinterklaas voorkwam, die pas in 1911, in het lied 'Op de hoge, hoge daken' van S. Abramsz, de naam 'Piet' krijgt. Vanaf 1927 wordt zijn naam 'Zwarte Piet'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het sinterklaasfeest niet gevierd, maar na de bevrijding in 1945 hielpen de Canadezen om het feest opnieuw te vieren, en ter verhoging van de feestelijkheid zorgden zij ervoor dat Sinterklaas niet door één knecht maar door een menigte Zwarte Pieten werd bijgestaan. Die gewoonte bleef sindsdien bestaan. Sinds 1990 heeft ook de schimmel van Sint-Nicolaas een naam, die grappig genoeg verwijst naar Amerika: *Amerigo*. Tijdens de landelijke intocht in Elburg in 1990 werd de rol van het paard van Sinterklaas vertolkt door een politiepaard

met de naam *Amerigo*, vernoemd naar *Amerigo Vespucci*, naar wie ook het continent Amerika is genoemd. Sinds deze intocht is de naam *Amerigo* algemeen ingeburgerd als verwijzing naar het paard van Sinterklaas.

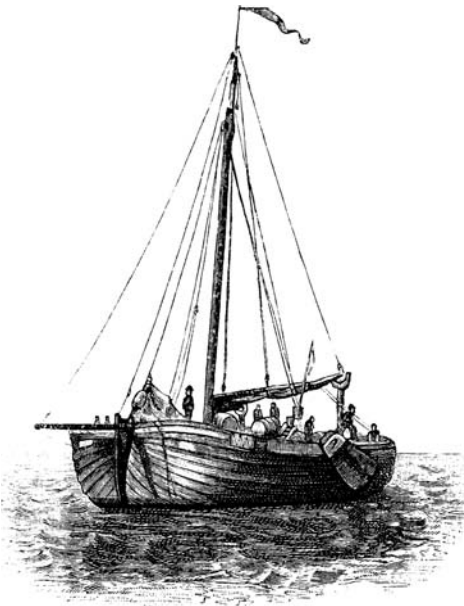
Nadat Santa in de twintigste eeuw – mede dankzij promotie van de middenstand, zo beweren cynici – de hele VS heeft veroverd, deed hij ook in een groot aantal andere landen zijn intrede. Zelfs in Nederland keerde Sinterklaas in de tweede helft van de twintigste eeuw terug in de vorm van Santa Claus, die hier echter *Kerstman* wordt genoemd om verwarring met zijn 'achterneef' te voorkomen. En zo bestaan er nu in de Lage Landen twee feesten vlak na elkaar, op 5 en op 24 of 25 december, waarin cadeautjes worden uitgedeeld door wat oorspronkelijk een en dezelfde heilige was.

2.12 Vervoer over water en land

Er zijn vier namen voor scheepstypen geleend in het Amerikaans-Engels, alle vier in de zeventiende of achttiende eeuw en alle vier nog in meerdere of mindere mate bekend: **hooker**, **keel(boat)**, **pinkie** en **scow**. Behalve in het vervoer over water waren Nederlanders gespecialiseerd in het vervoer over het bevroren land, en daardoor hebben zij zowel het woord **skate** als **sleigh** naar het Amerikaanse continent gebracht; beide woorden zijn overgenomen in de zeventiende eeuw en ze zijn allebei nog zeer verbreid.

hooker, werkboot, vooral om mee te vissen; een oude of plompe boot (DARE). - Van Nederlands *hoeker* ‘bepaalde vissersboot’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik.

* De Nederlandse naam *hoeker* is een afleiding van *hoek* (zie **hook** in 2.5) dat verschillende betekenissen heeft waaronder die van ‘vishaak’ – een betekenis die inmiddels is verouderd. Een *hoeker* was oorspronkelijk een vissersboot waarop men vis ving met een *hoek*.



Illustratie 2.57 – Hooker (bron: privécollectie)

De naam *hooker* is ook overgenomen door het Brits-Engels, maar waarschijnlijk is de ontleening in het Amerikaans-Engels onafhankelijk daarvan gegaan. Er zijn twee redenen die daarvoor pleiten: de eerste is dat het woord in het Amerikaans-Engels een specifieke betekenis heeft gekregen die niet bestaat in het Brits-Engels, namelijk die van ‘werkboot’ en ‘oude, plompe boot’; en ten tweede dat uit DARE blijkt dat het woord vooral in New England voorkomt, waar het overigens enigszins ouderwets aandoet.

1830 My *debut* as a blue jacket took place in 1815, on board an “old barn of a hooker,” that was built during the war, down east.

1910 “He wrote me that he came up the river on a brig.” “Yes, I commanded the old hooker.”

1918 *Hooker* ... A boat, especially of an inferior sort. “It was pretty rugged out there for his old hooker.”

1969 They had two ... they always called them hookers, boats ... They’d load the day’s fish and then go that night [from Washington Island] to Green Bay. (DARE)

1975 *Hooker* – Originally a Dutch fishing boat with sturdy lines; hence any good workboat.

Bij *hooker* zullen de meeste mensen niet zozeer aan een boot denken als wel aan

The Happy Hooker Xaviera Hollander – een pseudoniem voor Vera de Vries. Van haar openhartige autobiografie met deze titel, die in 1971 verscheen, gingen wereldwijd meer dan zestien miljoen exemplaren over de toonbank. Komt ook *hooker* ‘hoer’ uit het Nederlands? Is de vrouwelijke *hooker* afgeleid van de naam van de boot, zoals de zwervende *tramp* is afgeleid van een *tramp steamer*, omdat de oudste tramps zich verplaatsten via boten?

Een aannemelijkere verklaring wordt gegeven door Bartlett. In de tweede druk van zijn *Dictionary of Americanisms* uit 1859 veronderstelt hij dat het woord *hooker* is afgeleid van de naam Corlear’s Hook, kortweg Hook, een landpunt in de East River in New York waar verschillende bordelen voor zeelieden waren ingericht.

1859 *Hooker*. A resident of the Hook, i.e. a strumpet, a sailor’s trull. So called from the number of houses of ill-fame frequented by sailors at the Hook (i.e., Corlear’s Hook) in the city of New York.

Corlear’s Hook heette eerder Corlaers Hook en was genoemd naar Jacobus van Corlaer, die zich daar vestigde vóór 1640 – hij was familie van Arendt van Corlaer die in 1662 de kolonie Schenectady aan de oevers van de Mohawk stichtte, en wiens naam in het Irokees de titel voor hooggeplaatsten werd.

De herkomst die Bartlett geeft, wordt echter in twijfel getrokken omdat *hooker* al eerder, in 1845, is aangetroffen in North Carolina, ver weg van Corlear’s Hook. Maar inmiddels is er een nieuwe vindplaats opgedoken, en wel in de *New York Transcript* van 25 september 1835. Daarin wordt verslag gedaan van een verhoor voor de politierechter waarin een vrouw een *hooker* wordt genoemd, omdat zij ‘hangs around the hook’ – en



Illustratie 2.58 – Keel, detail van een schilderij van Kees Terlouw (bron: *The Printing Art*, deel 4, nr. 5, jan. 1905)

hier is opnieuw sprake van Corlear’s Hook. Desondanks houden sommige etymologen, zoals Quinion en Wilton, de mogelijkheid open dat *hooker* niet een afleiding is van het aan het Nederlands ontleende *hook*, maar van het inheemse Engelse *hook* ‘haak’, en dat de naam impliceert dat een *hooker* haar klanten ‘hooks’, dus aan de haak slaat. Maar een compromis is ook niet uitgesloten: de *hookers* uit de omgeving van Corlear’s Hook werden wellicht naar deze wijk genoemd, en in andere plaatsen dacht men aan een (*fish*)*hook*.

Hoe dit ook zij, er is één etymologie van het woord *hooker* die in geen geval klopt, hoewel zij vaak wordt herhaald: een *hooker* is niet genoemd naar Joseph ‘Fighting Joe’ Hooker, generaal-majoor in het Noordelijke Leger tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog en berucht om zijn levenswandel. Hoewel zijn hoofdkwartier gold als een kruising tussen een bar en een bordeel, kan hij zijn

naam niet geleend hebben aan de *hooker*, om een eenvoudige chronologische reden: Fighting Joe was commandant in 1863 en toen was er al bijna 30 jaar sprake van *hookers*.

keel, keelboat, ondiepe, overdekte rivierboot (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *kiel*, *kielboot* ‘platbodemd vaartuig’; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en een gespecialiseerde en historische term geworden (ook in Nederland).

* Het Nederlandse *kiel* betekent net als het Engelse *keel* ‘bodem, onderste deel van een schip’. Het woord komt voor in de samenstelling *kielboot* voor een vaartuig met een platte bodem, en *kiel* heeft diezelfde betekenis gekregen, misschien als verkorting van *kielboot*, hetzij doordat men *kiel* overdrachtelijk voor het gehele vaartuig ging gebruiken. Kielboten waren heel geschikt om de rivier de Hudson mee te bevaren. De Nederlanders deden dat als eersten en de Yankees namen de boten en hun namen als *keel* en *keelboat* over. De schepen werden ook gebruikt om te varen op de rivieren de Ohio en Mississippi.

1785 Our fleet now consists of twelve small keels and batteaux.

1786 Great numbers of Kentucke and keel boats passing every day; some to the Falls, others to Post Vincent – Illinois Country &c.

1837 Before the introduction of steam-boats on the western waters, its immense commerce was carried on by means of keel-boats and barges. The former is much in the shape of a canal boat, long, slim-built, sharp at each end, and propelled by setting-poles and the cordelle, or long rope.

1883 Some hundreds [of rivers subordinate to the Mississippi] ... are navigable by flats and keels.

pinkie, ook **pinky**, kleine zeilboot met een spitse achtersteven (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *pinkje*, *pinkie*, verkleinwoord van *pink* ‘naam voor een bepaald vaartuig’; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* De herkomst van het Nederlandse woord *pink* als naam voor een bepaald vaartuig is onbekend. Het woord is al vroeg geleend in het Brits-Engels, maar *pinkie* en varianten zijn het eerst vermeld in Noord-Amerika en komen vrijwel alleen daar voor. Varianten die in de VS zijn aangetroffen, zijn *pink (stern)*, *pink(ey)-stern schooner*. Het woord wordt vooral gebruikt in New England, maar is inmiddels ook daarbuiten wel bekend. Het vaartuig wordt gebruikt in de kabeljauwvangst en de kustvisserij.

1636 When the pinckes comes downe I hope the will bringe hay.

1840 Chebacco boats and small schooners are known to him as “pinkies,” “pogies,” and “jiggers.”

1903 On another occasion the Houghton ran into a pinkey-stern schooner.

1932 True smacks were often sharp-sterned craft called pinkys, with rail rising aft to a high peak, ending in a crotch for holding the main boom when sail was lowered. Pinkys, often known as “pinks”, were noted for their seagoing qualities and were, above all others, of purely New England origin.

1975 *Pinky* – A distinctive small schooner with sharp or “pinked” stem. Designed in Massachusetts, they had a vogue in Nova Scotia and were common along the Maine coast in short-haul trading. An occasional *pinkie* is seen today in the summer fleet, preserved by someone who cares.

scow, groot, platbodemd vaarttuig, meestal gebruikt voor het vervoer van zand, kiezel of afval (Craigie, Webster). - Van Nederlands *schouw* 'platboomde schuit'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.

* De Nederlanders namen hun platboomde schouwen mee naar Nieuw-Nederland, en omdat deze boten heel geschikt waren voor het vervoer van goederen over de talrijke rivieren, werden vaartuig en naam al heel vroeg overgenomen door de Yankees. De boten werden ook gebruikt als veerboot. Men zei ook wel *scow-boat* of *scow schooner*. De Nederlandse *schouw* werd ook overgenomen in het Schots en Iers, maar dat gebeurde onafhankelijk van het Amerikaans-Engels en pas later, in de negentiende eeuw.

1669 The Governor hath given me Orders ... to provyde a scow to help ye souldiers in their provision of fire wood.

1828 The ferry flat is a scow-boat.

1835 The Scows, used exclusively for grain, flour, lumber, &c, ... are employed by the farmers to carry their own produce to market.

1913 At the foot of Castro street ... the scow schooners, laden with sand and gravel, lay hauled to the shore in a long row.

De werklieden op de schouwen werden *scow-gang* of *scowmen* genoemd:

1891 The oyster next falls into the hands of the 'scow-gang,' men whose specialty it is to remove them from the floats.

1906 12 Scowmen and bargemen along the North and East River fronts.

In de twintigste eeuw werd de *scow* in de VS doorontwikkeld tot een klein, platbodemd wedstrijdvaartuig, nadat men

de boot al in de negentiende eeuw met zeilen had uitgerust – inmiddels is de *scow* dan al bekend in een groot deel van de VS en al lang niet meer alleen aan de oostkust:

1848 *Scow*. (Dutch, *schouw*.) A large flat-bottomed boat, generally used as a ferry boat, or as a lighter for loading and unloading vessels when they cannot approach the wharf. On Lake Ontario they are sometimes rigged like a schooner or sloop, with a lee-board or sliding keel, when they make tolerably fast sailers. (Bartlett)

1929 The result of these changes was that ten years after the Britannia was built the type of racing yacht had developed into a scow with a fin keel. (OED)

In het verleden was ook een gespecialiseerde *schouw* in de VS bekend, de Nederlandse *modderschouw* die in de mond van de Yankees een **mud-scow** werd en waarmee een modderpraam werd aangeduid, een platbodemd die gebruikt werd als baggerschuit:

1766 To Be Sold, a new Mud-Scow, 24 Foot long, and can carry 12 or 14 Tons Weight.

1848 A *mudscow* (Dutch, *modderschouw*) is a vessel of this description, used in New York for cleaning out the docks. (Bartlett, *scow*)

1894 Charlie Thayer ... could manage any kind of a boat from a crack yacht to a mudscow.

skate, toestel aan de voet om zich over het ijs te bewegen (Craigie, Webster). - Van Nederlands *schaats*; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik. * De Lage Landen stonden bekend om hun schaatstraditie en ijspret, en op vijftiende- en zestiende-eeuwse schilderijen staan dan ook veelvuldig



Illustratie 2.59 - Schaatsend paar (bron: Schaatsenrijden, J. van Buttingha Wichers, Den Haag 1888)



Illustratie 2.60 – ‘Voor het eerst op rolschaatsen’
(bron: Voor ’t Jonge Volkje, samengesteld door I. en L. de Vries, Utrecht 1980, illustratie uit 1880-1900)

schaatsende personen afgebeeld. Hierdoor raakte het woord *schaats* in andere talen bekend, waaronder het Brits-Engels. In de zeventiende eeuw is hier een aantal malen sprake van *Dutchmen on of with scates* – het gaat dan telkens om de beschrijving van een buitenlands verschijnsel, en dat blijft voor het Brits-Engels zo tot in de achttiende eeuw. In het Amerikaans-Engels is het woord *skates* iets later aangetroffen, begin achttiende eeuw, maar dan gaat het direct om een verschijnsel in New York. Dat bewijst wel dat het Brits- en Amerikaans-Engels het woord afzonderlijk uit het Nederlands hebben geleend. De slot-*s* is in het Nederlands onderdeel van het woord; het Nederlandse meervoud is *schaatsen*.

In het Engels echter werd de vorm *skates* opgevat als een meervoud, en in de negentiende eeuw vormde men daarvan het enkelvoud *skate*.

1701 Upon the Ice its admirable to see Men and Women as it were flying upon their Skates.

1756 We proceeded down the lake, on the ice, upon skaits.

1790 Frederick W. Starman ... has just received ... from Amsterdam ... Skates.

1911 The runner of this skate is made of the very best cold rolled cast steel.

Dankzij het bekende kinderboek van Mary Mapes Dodge, *Hans Brinker or the Silver Skates* uit 1865, werd het hardrijden op de schaats in de VS algemeen bekend. Hoezeer Nederlanders en schaatsen met elkaar waren verbonden, blijkt wel uit het feit dat Farmer in 1889 opmerkt dat een bepaald soort schaatsen *dutchers* wordt genoemd:

1889 *High Dutchers*. – Skates, the blades of which are ornamentally curled in front ... The Dutch are well known as the best skaters in the world – hence the name as given to a superior kind of skate.

In de achttiende en negentiende eeuw experimenteerde men met schoenen met wieltjes eronder. In de negentiende eeuw bracht men hier in Amerika enkele technische vernieuwingen in aan, en in 1863 werd er een patent aangevraagd op de zogenoemde *roller skate*.

1863 A roller skate provided with two rows of tubular adjustable rollers, and the whole constructed and operating as shown and described.

1881 Children glide peacefully along the asphalt on roller-skates.

Het vernieuwde product leidde tot een rolschaatsrage in de VS en West-Europa, waaronder Nederland – waar de schoenen

de naam *rolschaatsen* kregen, wat wel een vertaling van het Amerikaans-Engelse *roller-skates* zal zijn geweest.

Eind twintigste eeuw werden in Amerika allerlei nieuwe, snelle en verbeterde varianten van de rolschaats uitgevonden, zoals de *inline skate* met vier wieltjes achter elkaar. Deze rolschaatsen werden meestal gewoon *skates* genoemd, een verkorting van *roller-skates*, *inline skates* etc. Ter onderscheiding werden de vroegere schaatsen voor op het ijs sindsdien *ice skates* genoemd. De vernieuwde *skates* zijn, als zaak en als woord, door Nederland en België uit de VS overgenomen, en zo heeft de oorspronkelijke Nederlandse *schaats* eind twintigste eeuw zijn comeback in het Nederlands gemaakt in de vorm *skate*.

Maar er was geen sprake van eenrichtingsverkeer. In Nederland werd namelijk de 'echte' schaats, waarmee men over het ijs gaat, eveneens vernieuwd: in 1983 werd de *klapschaats* ontwikkeld door medewerkers van de Faculteit Bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit in Amsterdam. De naam drukt uit dat de schaats het mogelijk maakt om bij het afzetten een zetje of klap na te geven, wat invloed heeft op de snelheid. Toen de Nederlandse schaatssters in 1996 de superioriteit van de schaats overtuigend aantoonde, namen andere landen de vinding snel over, inclusief de Nederlandse naam. Aanvankelijk heette de schaats in het Engels *slapskate*. Daarna werd het woord vervangen door *clapskate*, maar vanwege de associatie met *clap* 'geslachtsziekte' en misschien ook wel onder invloed van het Nederlandse woord, is de uiteindelijke benaming ***klapskate*** geworden. Deze naam heeft een officiële status gekregen, doordat de International Skating Union hem gebruikt in haar stukken. Toch worden ook *clapskate* en

slapskate nog wel gebruikt. Dankzij de uitvinding van de klapschaats werd het Nederlandse woord *schaats* dus tweemaal overgenomen in het Amerikaans-Engels.

sleigh, glijdend voertuig voor het vervoer van mensen of goederen over ijs of sneeuw; in het dialect: kinderslee (Craigie, DARE, Webster).
- Van Nederlands *slede*, ook samengetrokken tot *slee* 'voertuig waarmee kinderen over sneeuw of ijs glijden', vroeger 'glijdend voertuig voor het vervoer van mensen of goederen over ijs of sneeuw'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik.
* Dat Nederlanders toonaangevend zijn geweest op het gebied van het vervoer over ijs, blijkt wel uit het feit dat het Engels niet alleen **skate** heeft overgenomen uit het Nederlands, maar dat alle drie de Engelse woorden voor 'slee' – *sled*, *sledge*, *sleigh* – teruggaan op het Nederlands. In alle gevallen gaat het aanvankelijk om een voertuig zonder wielen dat glijdend over ijs en sneeuw voortgetrokken wordt. *Sledge* komt sinds 1617 voor in het Brits-Engels; *sled* is zelfs al vanaf de veertiende eeuw in het Engels bekend, maar wordt tegenwoordig alleen nog in dialecten en in het Amerikaans-Engels gebruikt. *Sleigh* is het enige woord dat in het Amerikaans-Engels direct is overgenomen van Nederlandse kolonisten. Het komt voor in een groot aantal spellingen, zoals *sley*, *slay*, *slae*. In het allereerste citaat is zelfs de Nederlandse spelling nog bewaard gebleven.

1696 It is resolved ... to Present ...
Two good and sufficient horses,
& a Slee. (Mathews)

1703 Corps is brought to Town in
the Governours Slay.

1708 Deleware River so froze that

Loaden Slaes goes from hence upon it to Philadelphia.

1721 They went to church in a sley.

1759 [I] send you twenty-two sleys to transport your sick.

1832 Americans ... draw a distinction between a sled, or sledge, and a sleigh; the sleigh being shod with metal. (*Craigie sled*)

In de negentiende eeuw evolueerde *sleigh*, net als de *slee* in de Lage Landen, van een transportvoertuig in een kinderspeeltuig; misschien als verkortingen van de oudere samenstellingen *handslee* respectievelijk *hand sleigh*.

1841 They prepared a rude hand sleigh ... The flat and wide side was the bottom of the runner, and it was bent up forward.

1869 Wheelbarrows and Childrens' Sleighs.

In diezelfde eeuw werd de slee, die geleidelijk zijn functie als vervoermiddel

over sneeuw en ijs kwijtraakte aan de trein en andere nieuwe vervoersmiddelen, in de VS verbonden met de viering van Kerstmis. In 1857 werd het beroemde liedje 'One-horse open sleigh' geschreven, meestal bekend onder de naam 'Jingle bells'. *Sleigh bells*, de belletjes die bevestigd zijn aan het paardentuig of de slee en die voor het eerst in 1790 zijn vermeld, kregen een belangrijke rol in veel kerstliedjes, onder andere in het zeer populaire kerstlied 'White Christmas' van Irving Berlin uit 1940. En al eerder begon 'Winter Wonderland', geschreven in 1934, met: 'Sleigh bells ring, are you listening.' De slee werd het vaste vervoermiddel van **Santa Claus** (zie 2.11) – het is grappig om te zien hoe twee Nederlandse exportproducten in de VS met elkaar verbonden raakten, terwijl ze in hun land van herkomst geen enkele relatie met elkaar hadden of hebben.



Illustratie 2.61 – Sleigh (bron: Schaatsenrijden, J. van Buttingha Wichers, Den Haag 1888)

2.13 Kleding

De woorden **duffle**, **mutch** en **wamus** zijn in de zeventiende eeuw geleend en worden nog wel gebruikt; **duffle** zelfs frequent, met een nieuwe betekenis. **Knickerbockers** gaat terug op een Nederlandse naam, waarschijnlijk een bijnaam, en heeft in de negentiende eeuw een geheel eigen betekenisontwikkeling doorgemaakt.

Bartlett noemt als enige in 1848 op dit terrein nog het woord **winkle-hawk**, waarover hij beweert dat het komt van het Nederlandse *winkelhaak* en een scheur in de vorm van de letter L betekent, vaak in een stuk stof. Het wordt volgens hem ook genoemd een *winkel-hole*, en het geldt als een New Yorkse term. DARE vermeldt dat *winklehawk* vooral voorkomt in de Hudsonvallei en verouderd is.

duffle, 1. ruwe wollen stof vooral gebruikt voor dekens en jassen en dergelijke; 2. kampeeruitrusting (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *duffel* 'dikke wollen stof, zware (winter)jas van die stof'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog in gebruik

* De benaming *duffel* is afkomstig van de Antwerpse plaats Duffel, waar de stof oorspronkelijk werd vervaardigd. In het Amerikaans-Engels is de stofnaam *duffle* al in 1649 aangetroffen, terwijl hij in het Brits-Engels pas in 1677 is gevonden. Dat betekent dus dat het woord in het Amerikaans-Engels onafhankelijk van het Brits-Engels is geleend. En er werd direct al druk in de stof gehandeld. Ook de *duffelse jas*, in het Amerikaans-Engels *duffle coat* geheten, duikt al vroeg op. En niet alleen de Nederlanders dreven handel in de stof, maar ook anderen: zo werd in 1674 geschreven: '[Indians] buy of them [English, Dutch, and French] for clothing a kind of cloth, called duffils, or trucking cloth, ... made of coarse wool.' En anderhalve eeuw later blijken de indianen nog steeds duffels te dragen, want in 1832 is genoteerd: '[The Indians] lodge in the woods, about a great fire, with the mantle of duffils they wear by day wrapt about them.'

1649 An Inventory: ... 25 yards greene tammy ... 13 peeces of duffles.

1671 He shall have a coat of Duffils, or fifteen shillings.

In het Amerikaans-Engels heeft het woord bovendien in de tweede helft van de negentiende eeuw een betekenis gekregen die het niet kent in het Nederlands, namelijk 'kampeeruitrusting'; een *duffle bag* wordt gebruikt voor een plunjezak.

1884 Every one has gone to his chosen ground with too much impedimenta, too much duffle.

1925 Camp duffle and placer tools lay scattered on the ground.

knickerbockers, wijde kniebroek, waarvan de pijpen onder de knie zijn samengebonden (Craigie, Webster). - Genoemd naar Diedrich Knickerbocker, het pseudoniem waaronder Washington Irving in 1809 *A History of New York* uitgaf. De naam Knickerbocker is waarschijnlijk een verbastering van de Nederlandse bijnaam *Kinnebak* 'kakement'. Het woord *knickerbockers* is nog in gebruik.

* In 1809 werd, na een uitgekende marketingcampagne met prikkelende vooraankondigingen in de krant, het tweedelige boek *A History of New York from the Beginning of the World to the End of the Dutch Dynasty*, by Diedrich

Knickerbocker gepubliceerd. In literaire kringen in New York was vrijwel onmiddellijk bekend dat het boek in feite door Washington Irving was geschreven. Eigenlijk had Irving een parodie willen schrijven op *A Picture of New York*, een reisgids uit 1807 van Samuel Latham Mitchill. Maar gaandeweg werd het een geschiedenis van de zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonie Nieuw-Amsterdam. De satire druipt ervan af; dat blijkt al uit de ondertitel, die luidt:

‘containing, among many surprising and curious matters, the unutterable ponderings of Walter the Doubter, the disastrous projects of William the Testy, and the chivalric achievements of Peter the Headstrong – the three Dutch governors of New Amsterdam: being the only authentic history of the times that ever hath or ever will be published.’

Irving, die vloeiend Nederlands en Duits kon lezen, ging vrij om met de historische feiten. Wel stond in dit boek voor het eerst de Nederlandse geschiedenis van New York centraal, en keek hij kritisch naar het verleden (‘Welk recht hadden de eerste ontdekkers van Amerika om het land in bezit te nemen zonder daarvoor aan de inwoners toestemming te vragen of deze een passende vergoeding voor hun gebied te geven?’), waardoor hij zijn tijdgenoten een spiegel voorhield.

Het boek werd een enorm succes, zowel in de VS als in Europa. Dankzij Irving werden generaties Amerikanen, tot op heden, zich bewust van de Nederlandse wortels van New York en van de geschiedenis van de Knickerbockers – zoals de afstammelingen van de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten al spoedig met een geuzennaam werden genoemd. Zelfs New Yorkers in het

algemeen werden Knickerbockers genoemd.

1841 We Knickerbockers, I fear, do not sufficiently appreciate the leaven of Eastern scholarship.

1857 I am an Albany Knickerbocker – a Dutchman of purest Belgic blood – and I justly claim to be heard.

1881 It has become common to speak of the *élite* of Albany as Knickerbockers – a name derived from Knik-ker-bak-ker (pronounced as spelled), a baker of knickers [marbles].

In de meeste bronnen wordt, zoals in het bovenstaande citaat uit 1881, beweerd dat de naam Knickerbocker teruggaat op Knickerbakker, waarvan men veronderstelt dat het de Nederlandse beroepsnaam *knikkerbakker* is, letterlijk ‘bakker van knickers’ (zie ook **knicker** in 2.11) en teruggaat op een zeventiende-eeuwse Nederlandse kolonist die dit beroep zou hebben uitgeoefend.

Uit het boek zelf blijkt echter dat Irving zich voor de naam heeft laten inspireren door een tijdgenoot, namelijk Herman Knickerbacker, een jurist die in 1808 door Albany, New York gekozen werd als vertegenwoordiger in het Amerikaanse Congres. In het begin van het boek, waarin informatie wordt gegeven over de auteur ervan, staat namelijk dat Diedrich Knickerbocker ‘volle neef van het congreslid met dezelfde naam’ is. Hermans neef heette Derrick Knickerbacker, en die voornaam heeft Irving wellicht geïnspireerd tot Diedrich.

Herman Knickerbacker (tegenwoordig vooral bekend als Herman Knickerbocker) was de zoon van Johannes Knickerbacker (1749-1827), een nazaat van Hermen Jansen Knickerbacker, een van de eerste Nederlandse kolonisten in

de staat New York. Alle Knickerbackers of Knickerbockers in Amerika schijnen af te stammen van deze ene stamvader, die waarschijnlijk rond 1648 is geboren en in 1674 naar de VS is getrokken. Maar waar komt de naam van deze stamvader nu vandaan? De verklaring die Irving zelf geeft, is door niemand serieus genomen. Die luidt (in hoofdstuk 49) dat de Knickerbockers volgens sommigen hun naam te danken hebben aan *knicker* ‘schudden, achteroverslaan’ en *beker*, waarmee wordt verwezen naar het feit dat ze van oudsher stevig innamen. Maar in werkelijkheid is de naam volgens Irving een samenstelling van *knicker* ‘knikkebollen, suffen’ en *boeken*; dit zou verwijzen naar het feit dat ze altijd boven hun boeken zaten te suffen.

Moderne bronnen houden het als gezegd op de beroepsnaam *Knickerbacker* ‘bakker van knikkers’. Dit lijkt echter uiterst onwaarschijnlijk: zou men in de zeventiende eeuw werkelijk voldoende kunnen verdienen met een dergelijk gespecialiseerd beroep? Zeker is dat *knikkerbakker*, in welke spelling dan ook, niet in het Nederlands voorkomt, noch als beroepsnaam, noch als persoonsnaam.

De familie Knickerbacker of Knickerbocker heeft veel moeite gedaan om te achterhalen waar hun naam vandaan komt (zie www.knic.com/Kn_Hist.htm). Zij hebben geïnventariseerd met welke naam Hermen Jansen zelf officiële documenten ondertekende. Vaak was dat Hermen Jansen van Bommel – zijn familie kwam uit het Gelderse plaatsje Bommel, tegenwoordig Zaltbommel. Zelf kwam hij uit Wijhe (Overijssel), en daarom noemde hij zich ook Hermen van Wijhe. In 1682 ondertekende Hermen Jansen een document met: Hermen Jansen van

Wyekycback(e). Dit nu interpreteert de familie als: Hermen Jansen van Wye-Kijk-back. Kijk zou dan het plaatsje Kijk of Kijc zijn waarbij in 1673 door de Nederlandse vloot onder leiding van Michiel Adriaensz. de Ruyter gevochten was, en *back* zou het oude Nederlandse woord voor ‘kaak’ zijn. Men veronderstelt nu dat Hermen Jansen in 1673 meegevochten heeft (hoewel daarvoor verder geen bewijzen zijn) en dat hij gewond is geraakt aan zijn kaak, en daarom de bijnaam Kijk-back heeft gekregen: ‘Kijk-kaak’, of ‘kaak gemerkt in Kijk’. Daarbij zouden klerken bij het lezen en overschrijven van de naam per ongeluk ‘Wye’ gelezen hebben als ‘Nye’, met als gevolg dat de naam veranderd werd in Niekicbacker-Niekerbacker, wat gemakkelijk kon leiden tot Knickerbacker.

Helaas echter is een constructie Kijk-back in het Nederlands onmogelijk. Toch lijkt het een goed uitgangspunt om bij de verklaring van de naam te denken aan een verbasterde bijnaam. Nu bestaat in het Nederlands de bijnaam *Kinnebak* voor iemand met een opvallende mond of kaak (*kinnebak* is een samenstelling van *kin* en *bak* ‘kaak’). Zo woonde er in de veertiende eeuw een *Kennebac* in uizingen (Vlaams-Brabant). Het is heel goed mogelijk dat de naam Knickerbacker een verhaspeling is van Kinneback. Het blijkt dat de naam van Hermen in officiële documenten op een groot aantal manieren is gespeld, zoals toentertijd overigens gebruikelijk was; onderstaand lijstje is opgesteld door de familie (ik vermeld alleen de relevante gegevens):

1682 (Dec.11) Hermen Jansen van

Wyekycback(e); Harme Jansz

Kinnekerbacker

1683 Harmen Jansz Knickelbacker

1684 (May 6) Harmen Jansen

Kinnekerbacker

1695 (July 21) Harmen Knickelbacker

1696-97 (Feb. 26) Harmen Jansen

Knickerbacker Van Wyne

1702 (April 19) Harme Knickelbacker

1704 (May 1) Harmen Jansen

Kinckerbacker

1706-07 (March 15) Harmen Janssen

Nyckbacker.

1707 (Feb. 26) Heermen Jansen

Kynckbacker

We zien hoe onder de vele spellingen ook die van Knickerbacker opduikt, maar dat lijkt bepaald niet de oorspronkelijke spelling geweest te zijn. Duidelijk is dat de naam Knickerbacker een verbastering is van een oudere variant, en ik zet mijn geld op *Kinneback*.

Van dit alles had Irving geen weet: hij baseerde zich gewoon op de naam van zijn tijdgenoot Herman Knickerbacker of Herman Knickerbocker. Dat roept een nieuwe vraag op: sinds wanneer heet de Knickerbackerfamilie eigenlijk Knickerbocker? Voor zover valt na te gaan heeft de naamsverandering plaatsgevonden ná de verschijning van Irvings boek, en waarschijnlijk zelfs als gevolg daarvan. Daarbij kregen ook de voorouders, die zichzelf Knickerbacker hadden genoemd, alsnog met terugwerkende kracht de naam Knickerbocker aangemeten – waardoor voor buitenstaanders moeilijk uit te maken valt wanneer de naamsverandering precies is voltrokken.

Tot zover de oorsprong van de naam Knickerbocker. Maar waarom en wanneer is *knickerbockers* nu de benaming geworden voor een bepaalde kniebroek? Dit gaat terug op het beeld dat Irving schetste van de oorspronkelijke Knickerbockers: het waren gezette mannen met een onafscheidelijke pijp in de mond, gekleed in vest, jasje en ... een wijde kniebroek.

Irving beschrijft dit in hoofdstuk 7: 'De kleding van de oorspronkelijke kolonisten werd ongeschonden van vader op zoon doorgegeven: de identieke breedgerande hoed, de ruime slipjas en de wijd vallende broek gaan van generatie op generatie; en er worden nog steeds verschillende enorme, massief zilveren kniegespen gedragen.' Maar belangrijker nog: het werd uitgebeeld in de illustraties. Al in de tweede druk van het boek uit 1812 werd Diedrich Knickerbocker door William Strickland afgebeeld in een kuitbroek, en nog indrukwekkender waren de illustraties die de beroemde Britse illustrator George Cruikshank in 1834 voor het boek maakte. Deze bijzondere en comfortabele klederdracht kreeg in Amerika al snel de naam *knickerbockers*, en werd populair als vrijetijds- of sportkleding.

1864 Imagine a South-Western Robin Hood, with a tawny beard, homespun knickerbockers, and a Rip-Rap hat.

1883 We donned our knickerbockers, ... and bicycled to the wharf.

1893 [She] darned the great holes which the boys' knees wore in stockings and knickerbockers.

In de jaren tachtig van de negentiende eeuw gingen Engelse vrouwen en kinderen knielange onderbroeken dragen die lijken op een knickerbocker en de verkorte naam *knickers* kregen – tegenwoordig in Groot-Brittannië (niet in Amerika) de normale benaming voor een damesonderbroek. De naam van de kniebroek *knickerbockers* werd in veel talen overgenomen, waaronder het Nederlands (in de enkelvoudige vorm *knickerbocker*). De naam is nog steeds bekend, hoewel het kledingstuk inmiddels uit de mode is geraakt.

Dankzij Irving kreeg New York de bijnaam *Knickerbocker land*. Er zijn veel instellingen, straten en dergelijke

vernoemd naar Knickerbocker – Diedrich of zijn voorzaten, de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten –, denk aan het basketbalteam de New York Knicks, en aan Knickerbocker Avenue, Hotel, Theater en Village – te vinden in diverse plaatsen.

Na *A History of New York* was Diedrich Knickerbocker nog niet uitgeschreven: in 1819 verscheen onder zijn naam *Rip van Winkle* en in 1920 *The Legend of Sleepy Hollow*. Deze twee verhalen gelden als de eerste Amerikaanse korte verhalen. En **Rip van Winkle** (zie 2.6) werd, net als zijn auteur Knickerbocker, een begrip, dankzij hun aller vader Washington Irving.

mutch, hoofddeksel voor vrouwen (Craigie, Webster).

- Direct en indirect ontleend aan Nederlands *muts* 'hoofddeksel'; overgenomen in de zeventiende eeuw en nog bekend.

* Het Nederlandse woord *muts*, waarmee de typische hoofddracht van Nederlandse vrouwen werd aangeduid, is overgenomen in het Amerikaans-Engels. Het is eveneens overgenomen in het Schots en Iers, en geldt daar als historische term. Dat geldt ook voor het Amerikaans-Engels, overigens. Het woord staat in Webster, die ervan uitgaat dat het gaat om het voortleven van het Schotse woord en niet van het Nederlandse. Aangezien het om hetzelfde woord gaat, zal het wel langs beide wegen in het moderne Amerikaans-Engels terechtgekomen zijn.

1680 His wyfe had stole a mutch or Capp.

1704 The Dutch ... women, in their habitt go loose, were French muches wich are like a Capp and a head band in one, leaving their ears bare.

Verouderd en niet meer vermeld in Webster is een Nederlandse samenstelling met *muts* die in het verleden zeker door het Amerikaans-Engels is overgenomen en die veel vaker wordt genoemd dan het ongelede woord *muts*, namelijk de **clockmutch** of **clapmatch**. Ook hiermee werd een hoofddeksel voor vrouwen aangeduid, in het bijzonder een muts bestaande uit losse delen die naar boven geklapt konden worden – vandaar de Nederlandse benaming *klapmuts*, van (*op*)*klappen*. Het was een typische – en opvallende – dracht van Nederlandse vrouwen. Bij de overname in het Amerikaans-Engels veranderde, zoals vaker, de Nederlandse *a* in een *o* (zoals in *boss*). Vervolgens is het woord waarschijnlijk volksetymologisch gewijzigd in *clock*. Het woord is opgenomen in een aantal



Illustratie 2.62 – Zeventiende-eeuwse 'mutch' (bron: *Kleding en het AaBe ervan*, Tilburg 1953)

woordenboeken met amerikanismen uit de negentiende en begin twintigste eeuw, maar was toen al verouderd – ook in Nederland raakten kledingstuk en naam overigens uit de mode. In het Nederlands is *klapmuts* wel nog steeds de gebruikelijke benaming voor een robbensoort, een blaasrob. De mannetjes hiervan hebben een opvallende blaas op de kop die ze kunnen opblazen, zodat het lijkt alsof ze een muts op hebben; ook de Engelse benaming *hooded seal* verwijst hiernaar. Kennelijk is *klapmuts* als naam voor een zeerob ooit ook door het Amerikaans-Engels geleend, want in het citaat uit 1902 wordt meegedeeld dat *clapmatch* tevens wordt gebruikt ter aanduiding van een bepaald soort robbenpels.

1848 *Clockmutch*. (Dutch, *klapmuts*, a night-cap.) A woman's cap composed of three pieces, – a straight centre one, from the forehead to the neck, with two side pieces. A New York term. (Bartlett)

1889 *Clockmutch, clapmatch*. – Literally a night-cap, from the Dutch *klapmuts*. A form of head-dress which, though still worn in Holland, is as rarely seen, in America, even in the most remote parts of the Dutch settlement, as is the old, curtained, coal-scuttle bonnet in England. This cap has been made familiar to English eyes through painters of the old Dutch School. (Farmer)

1902 *Clockmutch* (Dutch *klapmuts*, a night cap). A New-York provincialism designing a quaint, though not unbecoming woman's cap, composed of three pieces, a straight centre one, from the forehead to the neck, with two side-pieces. The *clockmutch* is still worn by some old-fashioned ladies, and a fair representation of it is often

seen in Gerard Dow's paintings. Also *clapmatch*, which besides being used in the above sense, is applied moreover to the designation of a certain kind of sealskin.

wamus, wammus, warmus, een warm werkjasje (Craigie, DARE, Webster).

- Van Nederlands *wambuis*, *wammes* 'kledingstuk voor mannen, een soort vest'; overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog bekend.

* In de middeleeuwen droegen zowel rijke als arme mensen in de Lage Landen een *wambuis*, een woord dat ontleend is aan het Frans. In de spreektaal heette het *wammes*. Dit kledingstuk was een soort vest; het werd over een onderhemd en onder het overkleed of de maliënkolder gedragen. Het bedekte het lichaam van de hals tot het middel en was vrij dik en daardoor lekker warm. In de loop van de eeuwen werd het kledingstuk door rijke mensen vervangen door andere kledingstukken die in de mode raakten. In de negentiende eeuw droegen bijvoorbeeld bedienden en werklieden nog vaak een *wambuis*.

De naam voor het kledingstuk is in de spreektaalvorm *wammes* overgenomen door het Amerikaans-Engels in de vormen *wamus*, *wammus*, *waumus*, *warmus*. De vorm *warmus*, in 1841 gespeld als *warm-us*, is ongetwijfeld volksetymologisch veranderd onder invloed van *warm*. De *wamus* werd vooral gedragen door werklieden. Het woord komt tegenwoordig vooral in het zuiden en westen van de VS voor. Mogelijkerwijs heeft het Duitse *Wams* meegeholpen aan de verbreiding ervan, maar de oorspronkelijke bron van het leenwoord kan, gezien de vormen met twee lettergrepen, toch alleen het Nederlands zijn.

1805 I got up, and found that my

waumus was bloody, which I had not observed before.

1841 His long, matted locks overhung the back of a red flannel *warm-us*.

1847 The '*warmus*' is a working garment, similar in appearance to a 'roundabout,' but more full, and being usually made of red flannel, is

elastic and easy to the wearer.

1872 Instead of a coat he wore that unique garment of linsey-woolsey known in the West as *wa'mus* (warm us?), a sort of over-shirt.

1912 *Wammus*, a coat-like jacket worn by men in such work as threshing wheat. (Western Indiana)



Illustratie 2.63 – Wamus. Hugo de Groot droeg deze kleding als vermomming toen hij in 1621 in een boekenkist uit Loevestein ontsnapte. Het is de typische kleding van een metselaar uit die tijd. (bron: foto van Historisch Museum Rotterdam)

2.14 Varia

Onder varia komt een klein aantal woorden ter sprake die niet ondergebracht kunnen worden in de vorige categorieën, namelijk **bazoo**, **dingus**, **hunky-dory**, **poppycock** en **spook**. Al deze woorden dateren uit de negentiende eeuw; het zijn allemaal woorden uit de spreektaal, met uitzondering van **spook**, dat waarschijnlijk via de literatuur bekend geworden is en wel afkomstig zal zijn van de eerste kolonisten.

Het is aardig om hier nog te wijzen op een aantal constructies die regionaal in het Amerikaans-Engels gebruikt worden en gebaseerd zijn op het Nederlands en/of het Duits. Uit DARE blijkt dat men regionaal wel het voorzetsel **under through** gebruikt in plaats van het normale *under*, in gebieden met Nederlandse of Duitse vestigingen, naar het Nederlandse *onderdoor* of het Duitse *untendurch*. Voorts worden halve uren in de tijdsaanduiding wel weergegeven door *half* gevolgd door het uur, met de betekenis 'dertig minuten voor het genoemde uur': het Standaardengelse *half past one* wordt regionaal aangeduid met **half-two**, naar het voorbeeld van het Nederlandse *half twee* (of in sommige gebieden naar het Duitse *halb zwei*). Vergelijk uit 1832 'Waggon set off at half-two o'clock' en uit 1987 'Half two means 1:30, it was commonly heard in the Pennsylvania Dutch country as recently as ten years ago, and is still heard in parts of Wisconsin.' Kurath (1949: 24) voegt hier nog aan toe de constructies **right good**, **right smart**, die waarschijnlijk letterlijke vertalingen van het Nederlandse *recht goed*, *recht slim* zijn.

bazoo, mond, waffel (Craigie, DARE).
- Verbastering van Nederlands *bazuin* 'soort trompet of hoorn'; overgenomen in de negentiende eeuw en nog algemeen in gebruik als slangwoord.
* De betekenissen die Craigie vermeldt, tonen de betekenisontwikkeling aan. Aanvankelijk is het woord overgenomen met de Nederlandse betekenis '(speelgoed)trompet'; en vandaar als naam voor een krant, *The Bazoo*. Hieruit ontstond de betekenis 'grootspraak': het luid verkondigen – 'trompetteren, rondbazuinen' – van de eigen roem; *he blows his own bazoo* voor iemand die opschept en zich opdringt. De volgende stap is naar dat waarmee men pocht: de mond. De chronologische ontwikkeling van de betekenissen blijkt ook uit onderstaande citaten uit Craigie:
1877 *Blowin' his bazoo*, gasconade.
1884 People ... listen to the silvery

tinkle of his bazoo.

1888 Among the far-west newspapers, have been, or are, ... *The Bazoo*, of Missouri.

1902 You are jest my sort of a Christian – better'n me, a sight, fer you don't shoot off yore bazoo on one side or t'other.

1906 We've had enough of your bazoo.

1906 Shut up your bazoo.

In het Amerikaans-Engelse slang worden *bazoo* 'mond' en de uitdrukking *shooting off one's bazoo* voor 'overdreven en opschepperig praten' nog steeds gebruikt. Dit zijn allemaal eigen ontwikkelingen van het Amerikaans-Engels, want in het Nederlands betekent *bazuin* alleen maar 'trompet'.

DARE vermeldt dat deze betekenissen ook voorkomen in het regionale Amerikaans-Engels, waarbij die van



Illustratie 2.64 – Bazoo, advertentie voor Bell Company Telephones (bron: *The Printing Art*, deel 5, nr. 4, jun. 1905)

‘opschepperij’ tegenwoordig vooral in het westen gebruikt wordt. Interessant is nog een betekenis die alleen regionaal bekend is, namelijk die van ‘achterwerk’. Deze betekenis is als spotnaam genoteerd, ook uitgesproken als *bazoon* of *bazookas*. Hoe deze betekenis is ontstaan, is niet direct duidelijk.

Voorts vermeldt DARE de regionale benaming *bazoo wagon*, met een citaat uit 1977 waar als verklaring wordt gegeven: ‘de laatste wagon van een goederentrein’. *Bazoo wagon* is gevormd van *bazoo* ‘mond’ en *wagon*; waarschijnlijk ook beïnvloed door *zoo*, en in klank door *caboose* (zie **caboose** in 2.8).

Van *bazoo* is in het Amerikaans-Engels het woord **bazooka** afgeleid als naam voor een trombone-achtig

instrument, dat omstreeks 1935 algemeen bekend is geworden door de Amerikaanse komiek Bob Burns. In 1942 werd de naam van het muziekinstrument overgedragen, vanwege de vormgelijkheid, op ‘een buisvormig wapen om kleine raketten mee af te vuren’. Met die betekenis is het woord *bazooka* door vele talen, waaronder het Nederlands, geleend uit het Amerikaans-Engels.

dingus, hoe-heet-het-ook-al-weer, huppeldepup, ding waarvan men de naam kwijt is (Craigie, DARE, Webster). - Van Nederlands *dinges* ‘hoe-heet-het-ook-al-weer, huppeldepup’; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* Het Nederlandse woord *dinges* is, waarschijnlijk onder invloed van het Duitse *Dings*, afgeleid van *ding*. Het is typische spreektaal, net als het Amerikaans-Engelse *dingus*. Het wekt dan ook geen verbazing dat er in het Amerikaans-Engels diverse spellingvarianten bestaan; zo vermeldt DARE de vormen *dangus*, *dinkus*, *dingass*, *dingis*. In het Amerikaans-Engels wordt het eufemistisch en vulgair ook gebruikt voor ‘penis’. Dankzij een contaminatie van *dingus* in deze betekenis en het gelijkbetekenende *dick* is bovendien de vorm *dink* voor ‘penis’ ontstaan, ook gebruikt als minachtend woord voor een persoon of dier.

1876 The latest thing in the way of a soul-warmer that the youths of Pioche have got up is a dingis made thusly.

1882 Taking a plug out of the end of it, they pull out a dingus and three joints of fish-pole come out.

1955 At the top of the plant was a queer-looking, half-formed cluster of pale berries. “What kind of a dingus

do you call that?” Reno asked.

1982 I have secretly recorded some of the unusual phrases ... in my mother’s conversation ... Dinkus = penis.

2009 The word “dingus” came about through the popular movie, “The Maltese Falcon” where the star, Humphrey Bogart, refers to the Maltese falcon as “The Dingus”. So, the definition of the word “dingus” is a way of referring to any noun (including people) in an offhand manner. — Who did you go to the movies with? Eh, some dingus. — Could you please pass the dingus? (*Urban Dictionary* op internet)

2009 A complete moron, usually used in a joking manner to a friend. “Dude, stop being such a dingus.” (*Urban Dictionary* op internet)

hunky-dory, prima, in orde, kits (Craigie, DARE, Webster).

- In de negentiende eeuw afgeleid van *hunk*, dat is ontleend aan Nederlands *honk* ‘vrijplaats, meet’; *hunky-dory* is een algemeen verbreid slang-woord.

* Het oudste citaat waarin *hunky-dory* voorkomt, uit 1866, gaat direct al over de vraag waar het beeldende woord eigenlijk vandaan komt:

1866 I cannot conceive on any theory of etymology that I ever studied why anything that is ‘hunkee doree’, or ‘hefty’ or ‘kindy dusty’ should be so admirable.” (*The Galaxy*, October 1866)

De auteur heeft geen idee, maar inmiddels is het inzicht gelukkig voortgeschreden. Zeker is dat de kiem van het woord ligt in het Nederlandse kinderspel dat als *hunk* ‘vrijplaats, meet of doel’ was overgenomen in het Amerikaans-Engels (zie **hunk** in 2.11).

Van dit zelfstandige naamwoord werd het bijvoeglijke naamwoord *hunky* afgeleid, bekend vanaf 1843, met de betekenis ‘prima, in orde’. Hierna werd *dory* toegevoegd. Dat zal in de spreektaal zijn gebeurd, waarschijnlijk als grappige, verlengde vorm – al eerder, in 1842, was de reduplicatie *hunkum-bunkum* gevonden (‘Everything was hunkum-bunkum for immediate flight’), en *hunky-dory* (of *honkey-dorey*) zal een variatie hierop zijn geweest. Op woorden die ‘prima, in orde’ betekenen, wordt vaker gevarieerd; denk bijvoorbeeld aan *okey-dokey* naast *OK, okay*.

1868 [Even Samuel Slater admitted that Tostee, when and if she sang, was] hunky-dory.

1875 He was all ‘hunky-dory,’ in certain quarters.

1894 ‘Oh, we’re hunkidori in a box!’ declared the bridegroom.

2009 I checked the situation; everything is hunky dory, we have nothing to worry about. (*Urban Dictionary* op internet)

In 1877 gaf Bartlett een andere verklaring voor de herkomst van *hunky-dory*, die nog regelmatig wordt herhaald, namelijk: ‘*Hunkidori* ‘heel erg goed’; het woord zou geïntroduceerd zijn door “Japanese Tommy” en afgeleid zijn van de naam van een straat of markt in Tokyo.’

Japanese Tommy was de toneelnaam van de variétéartiest Thomas Dilward die in de jaren zestig van de negentiende eeuw in de VS heel populair was. Hij was een zwarte dwerg, en hij kende geen Japans en was waarschijnlijk ook nooit in Japan geweest: hij werd *Japanese* genoemd om zijn echte etnische achtergrond te verbergen voor het blanke publiek. Het is mogelijk dat Tommy de uitdrukking *hunky-dory* populair gemaakt heeft of zelfs heeft verzonnen.

Daarbij is hij dan uitgegaan van de bestaande woorden *hunky* en *hunkum-bunkum*, en heeft hij het element *dori* toegevoegd. Niet uitgesloten is dat hij daarbij is geïnspireerd door matrozen die in Japan waren geweest en daar de Japanse term *honcho-dori* hadden opgepikt; dit betekent ‘hoofdstraat’ – misschien hadden de matrozen toen ze thuis kwamen wel de mond vol over de Japanse *hunky-dori*-straat waar allerlei vermaak werd geboden. Maar noodzakelijk is de Japanse connectie niet: *hunky-dori* kan gewoon een goed klinkende variant van *hunky* zijn geweest. Ook de naam van de zanggroep de Christy Minstrels wordt trouwens in dit verband wel genoemd: deze groep zong volgens het *Morris Dictionary of Word and Phrase Origins* tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) een zeer populair lied, getiteld ‘Josephus Orange Blossom’, met daarin de regel *red-hot hunky-dory contraband*. De populariteit van de uitdrukking *hunky-dory* werd in deze periode kennelijk via verschillende wegen vergroot.

poppycock, kletspraat, onzin (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *poppekak*, letterlijk ‘kak, stront van een pop’; overgenomen in de negentiende eeuw en nog in gebruik.

* In het Amerikaans-Engels klinkt het informele *poppycock* behoorlijk oubollig; er zijn andere en sterkere synoniemen voor in de plaats gekomen, zoals *crap*, *bull* of *bullshit*. Het zijn tegenwoordig meer keurige Britten die spreken van *poppycock*. Toch is het woord aanvankelijk overgenomen in de VS. In de meeste woordenboeken valt te lezen dat het woord teruggaat op het Nederlandse *pappekak*, letterlijk ‘kak zo zacht als pap, zachte poep’, een samenstelling van

pap en *kak*. Dat woord is echter nooit aangetroffen in het Nederlands, ook niet in de vorm *papkak*.

Daarom veronderstelt men tegenwoordig dat het woord teruggaat op het Nederlandse *poppekak*, letterlijk ‘kak van een pop’, samengesteld uit *pop* en *kak*. Een bekende Nederlandse uitdrukking luidt *zo fijn als gemalen poppestront*, waarmee een streng gelovig iemand wordt bedoeld. In het Fries zegt men: *hy is sa fyn as poppestront* ‘hij is poepvroom, ultra-orthodox en een tikkeltje schijnheilig’. *Stront* en *kak* zijn synoniem, en hoewel de uitdrukking *zo fijn als gemalen poppekak* niet is aangetroffen in geschreven bronnen, ligt het voor de hand dat hij bestaan heeft naast de versie met *poppestront* – omdat de uitdrukking geldt als vulgair wordt ze niet snel opgeschreven. *Poppestront* komt in Nederlandse dialecten ook voor met de betekenis ‘nodeloze drukte, overdreven vriendelijkheid’; die betekenis heeft bijvoorbeeld het Limburgse *póppesjtróntj*. *Wat een poppestront!* betekent dan ‘wat een ophef!’, en de stap naar ‘wat een onzin!’ is dan snel gemaakt.

Het is niet duidelijk wanneer het Amerikaans-Engels het woord geleend heeft, maar het meest waarschijnlijk lijkt in de negentiende eeuw, want een uitdrukking als *zo fijn als gemalen poppestront* hoort eerder thuis in de kritische negentiende eeuw dan in de zeventiende, toen het geloof nog zo’n belangrijk onderdeel was van de maatschappij, dat het onwaarschijnlijk is dat men zich negatief uitliet over mensen die sterk gelovig waren. Terwijl het woord *poppestront* of *poppekak* in het Nederlands zeker in de negentiende eeuw als vulgair gold, doorzagen de Engelsprekenden de letterlijke betekenis niet, en daardoor kon

de uitdrukking in het Amerikaans-Engels een veel grotere verbreiding krijgen dan in het Nederlands. Dat de betekenis niet doorzien wordt, blijkt wel uit het feit dat de Lincoln Snacks Company een bekende geglaceerde popcornsoort verhandelt onder de merknaam *poppycock* – volgens de bedrijfslegende is de snack uitgevonden door Howard Vair in de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

Het woord *poppycock* maakte in het Amerikaans-Engels de normale klankverandering door: de *a* in *kak* veranderde in *o* (vergelijk *boss*), en de tussenklank werd *-y-* (vergelijk *pannicake*). Het woord is vanuit het Amerikaans-Engels omstreeks 1910 verbreid naar Groot-Brittannië.

1852 ‘Justice,’ said the policeman,
... ‘I’m blamed if this will do.’

‘Poppycock,’ answered the Justice,
‘it’s all right; sit down and mingle.’

1865 You won’t be able to find such
another pack of poppycock gabblers
as the present Congress of the United
States.

1890 All their alleged wealth and
respectability is poppycock.

1904 ‘Bosh!’ cried the lawyers.
‘Poppycock,’ the cynics sneered, and
the courts rule out the cases.

spook, geest (Craigie, Webster).

- Van Nederlands *spook*; waarschijnlijk overgenomen in de zeventiende of achttiende eeuw en nog in gebruik, met nieuwe betekenissen.

* Vrijwel alle Nederlandse leenwoorden die zijn overgenomen in het Amerikaans-Engels zijn bekend geworden door mondelinge contacten tussen Engels- en Nederlandssprekenden. Maar dat lijkt niet te gelden voor *spook*. Dit woord wordt pas in 1801 voor het eerst genoemd, wat laat is voor een woord dat met de

eerste stroom Nederlandse kolonisten is meegenomen. Kennelijk is het lange tijd alleen in Nederlandse kringen gebruikt, misschien omdat men spookverhalen alleen in huiselijke kring vertelde. Het Amerikaans-Engels heeft het woord waarschijnlijk leren kennen via de literatuur, want de oudste twee citaten zijn allebei literaire citaten. De eerste vermelding is in een gedicht in de *Massachusetts Spy* van 15 juli 1801, geschreven door een zekere Hans, waarin Nederlands en Duits aandoende woorden en spellingen voorkomen (geciteerd in Thornton):

1801 If any wun you heart shool
plunder,
Mine horses I’ll to Vaggon yoke,
Und chase him quickly; – by mine
dunder

I fly so swift as any spook

Ook het volgende citaat is uit een literair werk:

1840 Be’t you for sartain, or only your
spook?

Maar daarna is het woord kennelijk algemeen bekend geworden – het wordt nu in een krant gebruikt:

1884 He was really run out of a fine
position by spooks.

En in 1896 is te lezen ‘You look just ’s if you’d seen a spook!’, wat een letterlijke vertaling is van het Nederlandse

je ziet eruit alsof je een spook hebt gezien!

Overigens kan het Duitse woord *Spuk* ook invloed hebben gehad op het Amerikaans-Engels, zoals Schele de Vere terecht opmerkt:

1872 ... *spook*, which may be the
Dutch *spook*, a spirit or a ghost, or the
German *Spuek*, a phantom or a vision.
The manner of writing it speaks for
the former presumption, and so does
the fact that the word is not only
used in the British colonies, but even

by classic writers like Lord Lytton.

But, on the other hand, *spooks* prevail most in regions where Germans abound, as in the great Valley of Virginia and in the Northwest.

Waar het succes van het woord in het Amerikaans-Engels aan te danken is, is niet duidelijk: waarom voldeden *ghost*, *phantom* en dergelijke niet?

Al in 1854 werd het bijvoeglijk naamwoord *spooky* afgeleid en in 1867

vinden we het werkwoord *to spook* –

ook dat verschijnt voor het eerst in een gedicht: ‘Yet still the New World spooked it in his veins, / A ghost who could not lay with all his pains.’ En in 1942, midden in de Tweede Wereldoorlog, noemden Amerikanen hun spionnen *spooks*.

Het Brits-Engels heeft het woord *spook* en zijn afleidingen overgenomen uit het Amerikaans-Engels.



Illustratie 2.65 – *Spook*; tekenaar: Howard Chandler Christy; uit: James Whitcomb Riley, ‘An olde sweetheart of mine’, 1903 (bron: *The Printing Art*, deel 3, nr. 4, juni 1904)

2.15 Nederlandse leenwoorden die niet afkomstig zijn van immigranten

De hierboven genoemde woorden zijn telkens overgenomen van Nederlandse immigranten en ze tonen de taalkundige invloed van deze immigranten op het Amerikaanse continent. In de twintigste eeuw en vooral na de Tweede Wereldoorlog zijn er ook Nederlandse woorden terechtgekomen in het Amerikaans-Engels die niet te danken zijn aan mondelinge contacten tussen Nederlandssprekenden en Engelssprekenden, maar die zijn overgenomen via wetenschappelijke contacten, sport, journalistiek of handel. Hieronder worden enkele voorbeelden vermeld. Ze gelden slechts als illustratie. Ze vallen namelijk eigenlijk buiten het kader van dit boek, omdat het gaat om Nederlandse woorden die internationaal carrière gemaakt hebben en dus niet duiden op specifieke Nederlandse invloed op het Amerikaans-Engels – het thema van dit boek. Het gaat bovendien vaak om woorden die slechts bekend zijn in een kleine kring van specialisten, en om woorden die snel – door nieuwe uitvindingen – weer uit de woordenschat verdwijnen.

De grootste invloed heeft het Nederlands in de twintigste eeuw gehad op de taal van de wetenschap, bijvoorbeeld doordat een Nederlandse wetenschapper zijn naam wist te verbinden aan de theoretische of praktische vondst die hij had gedaan. Dat lukte bijvoorbeeld de natuurkundigen Johannes van der Waals, Pieter Zeeman, H.B.G. Casimir en H.A. Lorentz, de geneeskundigen Christiaan Eijkman en Willem Einthoven, de scheikundige J.H. van 't Hoff, de sterrenkundigen Jan Hendrik Oort en Gerard Kuiper, en de bioloog-schrijver Leo Vroman. In het Amerikaans-Engels spreekt men van **van der Waals forces** (van Nederlands *vanderwaalskrachten*), **Zeeman effect** (van Nederlands *Zeeman-effect*), **Casimir effect** (van Nederlands *Casimireffect*), **Lorentz transformation** (van Nederlands *Lorentztransformatie*), **Eijkman's test** (van Nederlands *Eijkmans test*), **Einthoven's law** (van Nederlands *wet van Einthoven*), **van 't Hoff equation** (van Nederlands *vergelijking van Van 't Hoff*), **Oort cloud** (van Nederlands *Oortwolk*), **Kuiper belt** (van Nederlands *Kuiper gordel*) en **Vroman effect** (van Nederlands *Vroman-effect*). Een wetenschapsterm waarin de naam van een Belg schuilgaat, is **bakelite**. Dit is genoemd naar de in Gent geboren en naar Amerika geëmigreerde uitvinder Leo H. Baekeland. Er zijn zeker meer Nederlandse wetenschappers naar wie een uitvinding is vernoemd, maar de genoemde voorbeelden volstaan als illustratie van het verschijnsel.

Diverse Nederlandse wetenschappers verzonnen een naam voor een nieuwe vinding. Zo gaan de termen **superconductor** en **superconducting** terug op de Nederlandse woorden *supergeleider* en *supergeleiding*: verschijnsel en naam zijn in 1911 beschreven door de Leidse wetenschapper Heike Kamerlingh Onnes, die er in 1913 de Nobelprijs voor kreeg. De Nederlandse romanist Marius Valkhoff gebruikte in zijn inaugurale rede van 1932 als eerste de taalkundige term **adstratum** voor 'taalelementen die wijzigingen veroorzaken in een taal die verder dominant is'. Hij vormde het woord in navolging van de taalkundige termen *substratum* 'taalkundige onderlaag' en *superstratum* 'taalkundige bovenlaag'.

Twee Nederlandse automerken hebben de wereld veroverd: **Daf** en **Spyker**, die trouwens twee heel verschillende marktsegmenten bedienen. Op 26 oktober 2005 schreef de *New York Times* over Yahoo Autos Groups onder de kop 'Repairing

Your Daf? Places to Get Some Tips'. *Daf* was oorspronkelijk een afkorting van *Van Doorne's Aanhangwagenfabriek*, later *Van Doorne's Automobielfabriek*. Ook het Nederlandse vliegtuigmerk **Fokker** ('he flew a Fokker') is in het Amerikaans-Engels terechtgekomen.

Het van oorsprong Eindhovense elektronicaconcern Koninklijke Philips Electronics N.V., kortweg Philips, grossiert in overgenomen merknamen. Philips verkoopt wereldwijd scheerapparaten onder de geregistreerde merknaam **Philishave**. Ook de (**compact**) **audio tape cassette**, in het Nederlands kortweg *audiocassette* of *compactcassette* genoemd, is een vinding van Philips. Vanaf 1963 kwam het product op de markt onder de in Nederland verzonden naam. Zijn opvolger, de **compact disc**, is eveneens afkomstig van dit bedrijf. De *compact disc* is in de jaren tachtig van de twintigste eeuw door Philips en het Japanse Sony ontwikkeld. Voor het woord *compact disc* stond het oudere woord *compactcassette* model, eveneens een Nederlandse ontwikkeling en in het Amerikaans-Engels overgenomen als **compact cassette**. De namen zijn, uiteraard om marketingtechnische redenen, samengesteld uit bestaande Engelse woorden of woorddelen, waardoor ze niet speciaal Nederlands lijken. In samenwerking met de Nederlandse firma Douwe Egberts ontwikkelde Philips in 2001 het zeer succesvolle *Senseo* koffiezetapparaat. De naam **Senseo** wordt zelfs wel gebruikt voor het product: 'Can I make you a Senseo?'

Nederland was het eerste land dat een keurmerk oprichtte dat toegekend wordt aan producten uit ontwikkelingslanden die tegen een eerlijke prijs zijn geproduceerd. In 1988 werd namelijk in Nederland het Max Havelaar-keurmerk opgericht. *Max Havelaar* is de titel van een roman die Eduard Douwes Dekker in 1860 onder het pseudoniem Multatuli publiceerde en waarin hij de kwalijke praktijken op de koffieplantages in Indonesië aan de kaak stelde. Momenteel worden in veertien Europese landen en dertien daarbuiten, waaronder de VS, **Max Havelaar**-producten verkocht.

Enkele Nederlandse uitvindingen zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw met hun Nederlandse naam in Amerika terechtgekomen. Een voorbeeld hiervan is de **rollator**, die in 1986 van de band van het Nederlandse bedrijf Premis Medical rolde onder de naam *Provo rollator*. Op 28 juli 2008 noemde de *New York Times* deze rollator 'The Cadillac of Walkers'. In 1964 bouwde stedenbouwkundige Niek de Boer in de Nederlandse gemeente Emmen het eerste **woonerf**. De term werd in de VS ingevoerd door ir. Boudewijn Bach van de TU Delft tijdens een lezingentournee binnen het Fulbright-uitwisselingsprogramma. Het concept sloeg aan, en zelfs de moeilijk uitspreekbare naam werd overgenomen, al wordt er vaak een verklaring aan toegevoegd zoals 'street for living', 'living street', 'living yard', 'residential yard', 'urban yard', 'living environment' of 'home zone'. Men spreekt zelfs over bijvoorbeeld *woonerf streets*.

Een Nederlandse vinding op een heel ander terrein is *snoezelen*: een therapie bedoeld voor verstandelijk gehandicapten en demente bejaarden, die in een ruimte – de *snoezelkamer* of *snoezelruimte* – worden geplaatst met voorwerpen, beelden, kleuren, geuren en geluiden die de zintuigen aangenaam prikkelen. Op 23 december 2003 schrijft de *New York Times* over het verschijnsel **snoezelen**: 'An import from Europe, Snoezelen, or multisensory stimulation for the elderly and for disabled children and adults, is being discovered in the United States. About 500 to 600 Snoezelen rooms have opened here.'

Op het gebied van sport kwam hierboven onder **skate** (zie 2.12) al de **klapskate** ter sprake. Een oudere vinding is die van *korfbal*, in het Amerikaans-Engels **korfball**. De naam is verzonnen door de Nederlandse onderwijzer Nico Broekhuijsen, die in 1903 de Nederlandsche Korfball Bond oprichtte. Vanaf de jaren zeventig wordt de sport internationaal beoefend en sinds 1993 wordt er op de uitvoering toegezien door de International Korfball Federation.

Soukhanov noemt in *Word watch* uit 1995 **mudwalking** ‘de sport om vele mijlen door moerassige en modderige ondieptes langs de Nederlandse kust van de Noordzee te lopen’. Het verschijnsel wordt nader verklaard in de *Washington Post* van 23 augustus 1992: ‘Over the past 25 years, *mudwalking* – *wadlopen* – has become a popular pastime in the northern province of Friesland. While the Swiss scale the Alps and the Norwegians crisscross their mountain ranges on skis, the Dutch are busy walking in the *wad*. *Wad* is Dutch for tidal flat.’

De bijdrage van het Nederlands aan de Amerikaanse muziektaal is gering, maar hij bestaat wel: **gabber** of *gabba* is een housestroming die in het begin van de jaren negentig in Rotterdam ontstond onder de naam *gabberhouse*, en die inmiddels wereldwijd is verbreid. In *The Oxford Dictionary of New Words* uit 1997 staat het omschreven als ‘a harsh, aggressive type of house music with a rapid beat. A direct borrowing from the Dutch *gabber* “mate, fellow, lad”.’ In de VS wordt *gabba* onder anderen geproduceerd door de Chicaagse hardcore techno DJ en producer Dave Rodgers, beter bekend als Delta 9. Overigens wordt de muziekstroming in *A Dictionary of New English 1963-1972* van Barnhart et al. *Dutch house* genoemd.

Op literaire invloed kunnen de Nederlanders in de twintigste eeuw nauwelijks bogen, als we de lijst van de honderd invloedrijkste boeken van na de Tweede Wereldoorlog moeten geloven die de *Times Literary Supplement* in 2005 publiceerde. Daarop stond namelijk geen enkel Nederlands werk. Maar hieraan voegden de samenstellers toe dat de situatie anders zou zijn, als er ook gekeken was naar boeken van voor de Tweede Wereldoorlog. In dat geval zou ***The Waning of the Middle Ages***, de Engelse titel van de baanbrekende studie *Herfsttijd der Middeleeuwen* van de Nederlandse historicus Johan Huizinga uit 1919, over de adellijke cultuur van de Late Middeleeuwen zeker een plaats gekregen hebben. De titel van dit werk is zo bekend dat hij ook buiten de context van Huizinga’s boek wel wordt gebruikt en dat erop wordt gevarieerd (*‘The Waning of the Renaissance’*).

Ook op staatkundig en economisch terrein heeft het Amerikaans-Engels enkele Nederlandse woorden overgenomen. In 1940 bedacht de Nederlandse pedagoog en onderwijshervormer Kees Boeke het woord *sociocratie* (al eerder, in 1851, had de Franse filosoof August Comte dit in een andere betekenis gebruikt). Boeke gebruikte het als naam voor een manier van besturen die uitgaat van de gelijkwaardigheid van alle individuen en gebaseerd is op consensus. Hij richtte een school op volgens zijn principes, waar onder meer de huidige koningin Beatrix leerlinge was. Een andere leerling was Gerard Endenburg, later hoogleraar aan de Universiteit Maastricht met als leeropdracht ‘De Lerende Organisatie, in het bijzonder de sociocratische kringorganisatie’. Dankzij Endenburg werd ***sociocracy*** in de moderne betekenis in de VS bekend: hij verbleef enige tijd in Amerika en deed talloze publicaties over het onderwerp het licht zien.

In de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw ging de Nederlandse regering uit van een soortgelijk consensusmodel als dat van Boeke; in deze periode noemde men dit het *poldermodel*, een term die ook in de VS bekend werd, als **polder model**, maar vaker als *the Dutch miracle*, *the Dutch model* of *the third way*. Op 16 juni 1997 schreef de *New York Times*: ‘As Europeans wring their hands over what is usually presented as a choice between heartless American-style modernizing of their economies and preserving the old European social safety nets, many people say the Dutch have found a “third way” combining an open, vigorous market with generous social benefits and a measure of social justice’, en op 1 oktober 2004: ‘Under the Polder model, the Netherlands was described as an economic miracle in Europe.’

In de jaren zestig domineerde in het buitenland het beeld van de **Provos** of the *Dutch Provo movement*. Het woord is opgenomen in het neologismenwoordenboek van Ayto. Jonathon Green vermeldt in zijn woordenboek met nieuwe woorden sinds 1960 **Kabouter**: ‘a member of a Dutch group of political activists who promoted pacifism and anarchism; the kabouters – literally the “dwarves” – were best known outside Holland for their “white bicycles” scheme of the mid-1960s: white bicycles were left all over Amsterdam, free for anyone to use.’ Later, omstreeks 1980, leidde de Nederlandse recalcitrante houding inzake plaatsing van Amerikaanse kernwapens in West-Europa tot de verachtelijke term **Hollanditis** of *Dutch disease*. De term *Hollanditis* werd voor het eerst gebruikt door de bekende commentator Walter Laqueur in zijn artikel: ‘Hollanditis: a new stage in European neutralism’ uit 1981.

Met *Polder model*, *Provos*, *Kabouter* en *Hollanditis* worden Nederlandse verschijnselen beschreven die niet bestaan in de VS. Dat geldt ook voor het woord **coffeeshop**. Met dit woord is iets zeer interessants aan de hand: het gaat om een Amerikaans-Engels woord dat in het Nederlands een nieuwe betekenis heeft gekregen – een betekenis die, althans in Nederlandse context, ook aan Amerikanen bekend is. Met *coffeeshop* wordt in de VS een onschuldige gelegenheid aangeduid waar men koffie, een lichte maaltijd of versnaperingen kan kopen. In een Nederlandse **coffeeshop** worden echter softdrugs verkocht, en deze attractie trekt veel toeristen – ook Amerikaanse – naar grote steden zoals Amsterdam.

Het laatste woord dat vermelding verdient is **LAT-relation** of **LAT-relationship** – waarin *LAT*, zoals iedereen weet, staat voor *living apart together*. Engelser kan toch niet, zou je zeggen. Maar niet alles is wat het lijkt. Het begrip is namelijk niet afkomstig uit het Engels maar uit het Nederlands: het is ontleend aan de film *Frank en Eva*, *Living Apart Together*, die de Surinaams-Nederlandse filmregisseur Pim de la Parra in 1973 vervaardigde. Door de film werd *lat-relatie* een gangbaar begrip in Nederland; sociologen namen het rond 1980 over. En vanuit Nederland verbreidde het zich naar onder andere de VS. Zo meldt de *New York Times* op 4 mei 2006: ‘[R]esearchers are seeing a surge in long-term, two-home relationships. They have even identified a new demographic category to describe such arrangements: the “living apart together,” or L.A.T., relationship. These couples are committed to sharing their lives, but only to a point.’

2.16 Besluit

Van de woorden die het Amerikaans-Engels heeft overgenomen van Nederlandse immigranten en die zijn genoemd in 2.1 t/m 2.14, is ruim 70 procent afkomstig van de eerste stroom Nederlandse immigranten; slechts 30 procent is afkomstig van de tweede stroom (zie voor redenen daarvoor de paragraaf 'Wat er rest van de negentiende- en twintigste-eeuwse Nederlandse taal' in 1.5). Bij de voedingsmiddelen is de invloed van de eerste en de tweede stroom ongeveer even groot, bij de eigenschappen en persoonsaanduidingen en bij de varia is de invloed uit de negentiende en twintigste eeuw groter dan die uit de zeventiende en achttiende. Maar in alle andere elf categorieën hebben de leenwoorden uit de zeventiende of achttiende eeuw de overhand; de termen op het gebied van landschap, in en om het huis en vervoer dateren zelfs uitsluitend uit de zeventiende en achttiende eeuw. De meeste Nederlandse leenwoorden zijn nog steeds bekend in het Amerikaans-Engels, sommige slechts regionaal. Maar met name de woorden uit de eerste stroom staan grotendeels nog steeds in woordenboeken, al zijn sommige termen inmiddels historisch geworden. Dat betekent dat de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten ook in de taal tot op de dag van vandaag in Amerika hun sporen hebben nagelaten.

De Nederlanders hebben de basis gelegd voor de Amerikaanse staatsinrichting, die uitgaat van democratische waarden, van de vrijheid van personen in geloof, handel en wandel, en van het idee dat iedereen gelijk is en dus dezelfde kansen heeft om op te klimmen op de maatschappelijke ladder: iedereen kan *boss* worden. Al deze waarden lagen besloten in de Nederlandse woorden waarmee de verschillende staatsburgers en de staatsinrichting werden aangeduid en die enige tijd zijn overgenomen door het Amerikaans-Engels, zoals *burgher*, *scout* en dergelijke. Op termijn zijn deze Nederlandse woorden vervangen door Engelse, maar daarbij is de inhoud van de Nederlandse woorden overgedragen op de Engelse, zodat de Nederlandse invloed bewaard bleef. Tekenend voor de situatie, het is al eerder gezegd, is dat de benaming voor een Noord-Amerikaan of zelfs een Amerikaan in het algemeen – *Yankee* – teruggaat op een Nederlands woord. Op godsdienstig gebied hebben de Nederlanders weliswaar het idee van godsdienstvrijheid naar de Amerikaanse oostkust gebracht, maar Nederlandse religieuze leenwoorden hebben geen voet aan de grond gekregen.

Voor wat de overige Nederlandse invloed betreft, moet opgemerkt worden dat deze erg concreet is geweest: er zijn geen abstracte woorden geleend, geen hoogstaande begrippen voor culturele verschijnselen, literaire of filosofische begrippen, of woorden op het terrein van kunsten en wetenschappen. Wel zijn overgenomen namen voor gerechten, lokroepen voor huisvee, gebruiksvoorwerpen uit het boerenbedrijf, kinderspelletjes en dergelijke. Anderzijds: op iedere menukaart van een Amerikaans café of restaurant staan wel enkele namen die van oorsprong Nederlands zijn. Het belangrijke en internationale begrip *dope* is afkomstig van het Nederlands, net als de Amerikaanse munteenheid *dollar* en niet te vergeten *Santa Claus*, die op zijn *sleigh* – ook Nederlands! – komt aanglijden. Ook de Amerikaanse flora en fauna en het Amerikaanse landschap zouden er in talig opzicht heel anders uitzien zonder de Nederlandse bijdrage. Op het gebied van de handel hebben de Nederlanders zelfs een achtervoegsel geïntroduceerd dat in het Amerikaans-Engels aanzienlijk productiever

is geworden dan het ooit in het Nederlands is geweest, namelijk *-ery* voor ‘plaats waar een bepaalde activiteit op professionele wijze wordt uitgevoerd’. En ook de Amerikaanse spreektaal kan niet buiten Nederlandse woorden zoals *assing around*, *dingus*, *dumbhead*, *hunky-dory*, *poppycock*, *the whole boodle*, *the whole caboodle* en *shooting off one’s bazoo*.

Het is aardig hier tot besluit nog even te wijzen op enkele algemene klankveranderingen die Nederlandse leenwoorden hebben doorgemaakt in het Amerikaans-Engels. Een Nederlandse *a* is heel vaak veranderd in een *o*; dit kan teruggaan op de Hollandse zeventiende-eeuwse uitspraak (zie 1.2), maar het kan ook invloed van het Engels zijn. De verandering vond plaats in *bockey*, *boss*, *canol* (naast *canal*), *clockmutch*, *dollar*, *mossbunker*, *poppycock* en *woffle iron* (naast *waffle iron*). De Nederlandse lange *-a-* veranderde in het Amerikaans-Engels wel in *-aw-* of *-au-*, vergelijk *canawl* (naast *canal*), *crawl* en (*Santa*) *Claus*.

Een Nederlandse tussenklank *-e-* werd *-i-* of *-y-*, vergelijk *killifish*, *pannicake* en *poppyock*. Zo ook in ***potty-baker***, alleen genoemd door Bartlett in 1848 en ontleend aan het Nederlandse *pottenbakker*.

Opvallend is het grote aantal Nederlandse woorden dat in het Amerikaans-Engels in de verkleinvorm is geleend. Dit lijkt wel het vooroordeel te bevestigen dat het Nederlandse volkskarakter afgelezen kan worden aan het veelvuldige gebruik van verkleinwoorden die – al dan niet valse – bescheidenheid uitdrukken (denk aan de auteur die zijn nieuwste roman van 1100 pagina’s een ‘boekje’ noemt) of gebruikt worden als eufemisme (‘hij heeft een buikje’, ‘het is me het weertje wel’).

De verkleinvorm luidt in het Standaardnederlands *-je* (met varianten), wat in de spreektaal wordt uitgesproken als *-ie*. In die vorm is het overgenomen door het Amerikaans-Engels (gespeld als *-y*, *-ie* en *-ey*). Die uitgangen komen Amerikanen niet vreemd voor, want het Engels kent ze ook. De uitgangen *-ie* en *-y* komen bovendien ook in het Engels als verkleinvorm voor, vergelijk *dearie*, *auntie*, *Billy*, *pussy*. Een reeks Nederlandse woorden is geleend met de verkleinvorm *-ie* die volgt op een *k*: *blickey*, *bockey*, *cookie*, *kliekies*, *pinkie*. Voorts zijn enkele woorden geleend die in het Nederlands de verkleinvorm *-etje* hadden; de woorden zijn allemaal overgenomen in het meervoud, en leverden in het Amerikaans-Engels de vormen *applejees*, *blumachies*, *noodlejees* en *rollichies* op.

Tot slot zijn een paar Nederlandse woorden overgenomen met de verkleinvorm *-tje*, die in het Amerikaans-Engels *-chie* werd, bijvoorbeeld in *frowchey*. Deze uitgang komt verder nog voor in twee volstrekt verouderde Nederlandse leenwoorden, die nog niet eerder ter sprake zijn gekomen, namelijk ***prawchey*** en ***terawchey***. *Prawchey* gaat terug op het Nederlandse *praatje*; Clapin noemt dit in 1902 ‘een pijnlijke verbastering van het origineel’. Het betekende volgens hem een praatje, een aangenaam gesprek als tussen goede burens, en het was op het moment dat hij dit schreef al vrijwel volledig verdwenen. Ook Farmer kent het in 1889.

Veel minder makkelijk te herkennen is de bron van *terawchey*. Clapin schrijft: ‘*Terawchey* (Nederlands *te-ratje*). Een vertrouwd woord dat in New Yorkse kinderkamers nog te horen is en hetzelfde is als het Engelse “creep-mouse.” Dit woord is op precies dezelfde wijze gevormd als *prawchey*, van *praatje*.’ Deze verklaring behoeft wel enige uitleg. Creep-mouse is een spel dat ouders met kleine kinderen spelen door met

hun vingers over het kind heen te lopen, zeggend 'Here... comes... the creep-mouse... from... the barn... into... the house...' In het Nederlands zeggen ouders dan iets als: 'Er komt een muisje aangelopen / Trippel trippel trip / Stiekem in jouw nekje gekropen / Trippel trippel trip.' In het Nederlands en Engels is dus sprake van een muisje, maar in Nederlandse dialecten komen ook wel ratjes aangelopen. Het spelletje is kennelijk met het Nederlandse *ratje* meegenomen naar de VS, waar het woord in de kindertaal volkomen verbasterd is geraakt: in de spreektaal zei men 't *ratje*, met het Nederlandse lidwoord 't; dit klonk als *teratje* en veranderde in het Amerikaans-Engels in *terawchey*. Helaas is dit mooie Nederlandse woord inmiddels verdwenen uit het Amerikaans-Engels, maar het vormt een passend slot van dit glossarium.

HOOFDSTUK 3.

Nederlandse invloed op
Noord-Amerikaanse
indiantalen

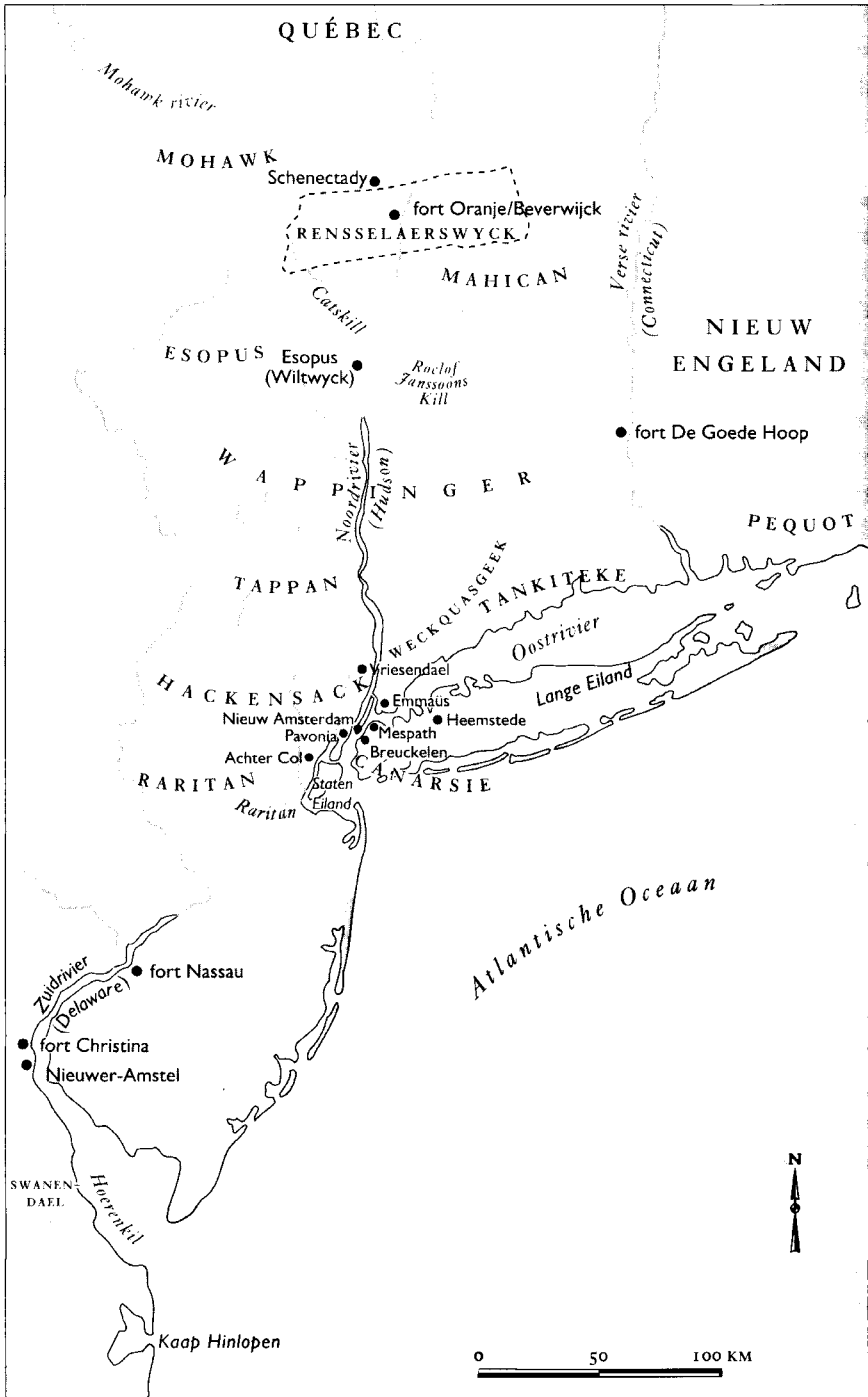
3.0 Inleiding

De Nederlandse leenwoorden in indianentalen zijn verzameld uit de werken van Peter Bakker, Ives Goddard, Jay Miller en J. Dyneley Prince (zie verder de literatuur achter in dit boek). Er zullen meer Nederlandse leenwoorden in indianentalen zijn geweest: veel informatie is natuurlijk sinds de zeventiende eeuw verloren gegaan. Cecil Brown vermeldt in zijn boek uit 1999 dat er Nederlandse leenwoorden zijn aangetroffen in Onondonga en Oneida, maar hij noemt hiervan geen concrete voorbeelden. (Bij navraag bleken de data van het oorspronkelijke onderzoeksmateriaal niet meer beschikbaar.)

3.1 Delaware Jargon

In 1.1 kwam al ter sprake dat er direct bij de eerste aankomst van de Nederlanders contact gelegd werd met indianen. Nederlanders en indianen dreven druk handel met elkaar, en later ontstonden ook enkele conflicten. Om met elkaar te kunnen handelen en onderhandelen ontwikkelden de Europese kolonisten en de indianen een eenvoudige omgangstaal, een pidgin. Misschien wel meer dan één, maar er is slechts informatie overgeleverd over één pidgin, die was gebaseerd op de indianentaal Unami Delaware (zie 3.2). Deze pidgin wordt tegenwoordig ‘Delaware Jargon’ genoemd. De grammaticale structuur van deze taal was extreem eenvoudig, en de woordenschat, die slechts enkele honderden woorden omvatte, bestond uit een mengeling van indianenwoorden en een beperkt aantal leenwoorden uit andere talen, met name het Nederlands, Engels en Zweeds. De Amerikaanse taalkundige Buccini verdedigt de stelling dat het Delaware Jargon is ontstaan doordat zowel de indianen als de Nederlanders om pragmatische redenen in de communicatie met elkaar vereenvoudigde vormen van hun moedertaal gebruikten. De indianentalen bezitten namelijk een zeer grote vormenrijkdom, die voor anderen moeilijk te leren is. Omdat de indianen zich dat realiseerden, hanteerden zij tegenover de Nederlanders een vereenvoudigde vorm van het Unami Delaware, en deze vereenvoudigde taal vormt de basis van het Delaware Jargon. Ook de Nederlanders gebruikten waarschijnlijk een versimpelde vorm van Nederlands; dat blijkt uit de namen voor enkele dieren (zie 3.4 en 3.5).

Het Delaware Jargon was in de zeventiende eeuw een belangrijke taal, die werd gebruikt door Engelse, Nederlandse en Zweedse kolonisten. De oudste concrete gegevens over het Delaware Jargon zijn te vinden in *Novus Orbis* van de Nederlander Johannes de Laet uit 1633. De Laet, die diverse aardrijkskundige en volkenkundige



Illustratie 3.1 – Nieuw-Nederland met de belangrijkste indianenstammen en Europese bewoningskernen omstreeks 1650 (bron: Frijhoff 1995: 716)

werken publiceerde, was bewindhebber van de in 1621 opgerichte West-Indische Compagnie en werd later medepatroon van Rensselaerswyck – hoewel hij nooit in Amerika is geweest. In zijn *Novus Orbis* staan slechts enkele woorden in het Delaware Jargon. De meeste informatie over deze taal is afkomstig uit een handgeschreven lijst met 261 woorden en zinnen in het Engels gevolgd door de vertaling in het Delaware Jargon, onder de titel ‘The Indian interpreter’. Deze lijst is gevonden in een akte uit 1684 en zal dus ongeveer uit dat jaar stammen.

Er waren Nederlanders die een of meer indianentalen leerden en indianen die Nederlands leerden en als tolk voor de Nederlanders optraden. Hoe goed zij elkaars taal spraken, blijft natuurlijk gissen. In 1628 schreef dominee Jonas Michaëlius in ieder geval dat de communicatie ‘bycans soo vele int wysen met duym ende vingeren [geschiedde] als door spreken’. Zeker is dat er in de achttiende eeuw groepen indianen waren die als enige Europese taal het Nederlands begrepen, want in 1750 moesten Engelse ambtenaren Nederlanders te hulp roepen om als tolk te dienen bij gesprekken met indianen.

3.2 Indianentalen die in de zeventiende eeuw aan de Amerikaanse oostkust werden gesproken

De Nederlanders hadden met verschillende groepen indianen contact, die verschillende talen spraken. Dat was hun ook opgevallen. Zo konden volgens Adriaen van der Donck in zijn *Beschryvinge van Nieuw-Nederlant* uit 1655 de indianentalen worden onderverdeeld in vier groepen, namelijk ‘Manhattan, Minquas, Savanoos en Wappanoos’. Onder de ‘Minquas’ rekende hij ook de ‘Senecas’, ‘Maquaas’ en andere stammen in het binnenland. De ‘Savanoos’ woonden volgens hem in het zuiden en de ‘Wappanoos’ in het oosten.

Tegenwoordig gebruiken we meestal andere namen voor de verschillende stammen en talen. Aan de bovenloop van de Hudson River leefden Mahican-indianen. Langs de Delaware woonden (Munsee en Unami) Delaware. De Mohawks of Irokezen waren gevestigd rond Lake Mohawk. De grootste Irokese stam werd gevormd door de Seneca, die woonden rond wat nu Seneca Lake heet. Op een smalle strook langs de kust van de huidige staat Connecticut woonden tot slot Pequot-indianen.

Door de contacten met de Nederlandse kolonisten leerden de indianen enkele Nederlandse begrippen kennen, die ze als leenwoord in hun taal overnamen. Dergelijke leenwoorden zijn gevonden in de talen Mahican, Munsee Delaware, Unami Delaware of Lenape, Western Abnaki, Mohegan-Pequot, Loup en Mohawk of Irokees. Alle genoemde talen behalve het Mohawk zijn aan elkaar verwant en behoren tot de Algonkin-taalfamilie. Het Mohawk behoort daarentegen tot de Irokese taalfamilie. De oudste informatie over het Mohawk is te vinden in het dagboek dat Harmen Meyndertsz van den Bogaert bijhield van een tocht door de Mohawkvallei in 1634-1635. Hierin heeft hij een woordenlijst opgenomen van het Mohawk. Een aantal woorden hieruit is voor het eerst gepubliceerd door Johannes de Laet in zijn *Notae ad dissertationem Hugonis Grotii De origine gentium Americanarum* uit 1643. Een jaar later, in

1644, werd een brief van dominee Johannes Megapolensis gepubliceerd, getiteld *Een kort ontwerp van de Mahakvase Indiaenen, haer Landt, Tale, Statuere, Dracht, Godes-Dienst ende Magistrature*. Megapolensis, die zending bedreef onder de indianen, vertelt daarin dat de taal van de ‘Mahakuaas’ (het Mohawk) heel moeilijk is, en dat hij de taal probeerde te leren en een woordenlijst aanlegde door de indianen te vragen hoe zij bepaalde dingen noemden.

Het is goed mogelijk en zelfs zeer waarschijnlijk dat het Nederlands ook leenwoorden heeft geleverd aan andere indianentalen dan de genoemde, maar dat valt helaas niet meer te achterhalen, omdat sommige indianentalen die in de zeventiende eeuw aan de oostkust gesproken werden, niet of nauwelijks zijn beschreven en inmiddels niet meer bestaan. Zo is van het Loup, dat ooit gesproken moet zijn in het noordwesten van New England door de ‘Loups’, een Franse naam die letterlijk ‘Wolven’ betekent, slechts een achttiende-eeuws manuscript bewaard gebleven (het Algonkin woord *Mahigan*, *Mohikaan* betekent overigens ook ‘wolf’).

De indianentalen die nog wel bestaan, worden meestal op andere plaatsen gesproken dan in de zeventiende eeuw, en de meeste hebben nog maar weinig sprekers. Al in de Nederlandse periode trokken veel indianen naar andere gebieden om op zoek te gaan naar bevers en marters die in Nieuw-Nederland en omstreken overbejaagd waren, of omdat ze verdrongen werden door Europese kolonisten of door andere indianenstammen. In de loop van de tijd verhuisden de indianen bovendien, al dan niet vrijwillig, naar speciale reservaten. Zo wonen de meeste Mohawk sinds



Illustratie 3.2 – Mohawk-indianen (bron: gravure uit David Pietersz. de Vries, *Korte historiael*, 1655:156)



Illustratie 3.3 – Rituele dans van de indianen (bron: gravure uit David Pietersz. de Vries, *Korte historiael*, 1655: 177)

de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog van eind achttiende eeuw in Canada, samen met de Western Abnaki – wier taal inmiddels vrijwel uitgestorven is. Ook van het Unami Delaware zijn geen moedertaalsprekers meer, terwijl het nauw verwante Munsee Delaware nog slechts door enkele oudere mensen in Wisconsin en Ontario wordt gesproken.

De Pequot-indianen, die in de zogenoemde Pequot-oorlog met de Engelsen in 1637 grotendeels uitgemoord werden, gingen op in de stam van de Mohegan. Inmiddels is de taal van de Mohegan en Pequots uitgestorven, maar in of rond 1903 heeft een Amerikaanse taalkundige uit de mond van een indiaanse vrouw die in Mohegan nabij Norwich, Connecticut woonde, Fidelia A.H. Fielding, nog enkele Nederlandse leenwoorden opgetekend.

Algemeen bekend is tot slot het lot van de Mahicanen. In de achttiende eeuw raakten zij verwickeld in de strijd tussen de Engelsen en de Fransen om de koloniale macht in de VS. Het boek dat James Fenimore Cooper in 1826 aan deze strijd wijdde, vereeuwigde door zijn titel *The last of the Mohicans* de naam van de indianenstam, en in veel talen werd de boektitel een gevleugelde uitdrukking voor ‘de laatste van een bepaalde groep of partij’. Dit is enigszins ironisch, want Cooper had zich in de naam van de indianenstam vergist: de historische hoofdpersoon Uncas behoorde namelijk niet tot de stam van de Mahicanen of Mohicanen, maar tot die van de Moheganen. Het Mahican is inmiddels, net als het Mohegan, uitgestorven, maar in 1755 heeft Schmidt, een zendeling van de hernhutters die zendingswerk onder de Mahicanen deed, een woordenboek van de taal gemaakt en religieuze gezangen in het Mahicaans vertaald.

Uit het *Kort ontwerp* van dominee Megapolensis uit 1644, de *Beschryvinge van Nieuw-Nederlant* van Van der Donck uit 1655 en het in datzelfde jaar gepubliceerde

Korte historiael van David de Vries leren we niet alleen iets over de taal van de indianen, maar ook over hun levenswijze; de Nederlandse historicus Jaap Jacobs heeft in zijn *New Netherland: A Dutch Colony in Seventeenth-Century America* uit 2005 de feiten hiervan op een rijtje gezet. De lichaamsbouw van de indianen was vergelijkbaar met die van de Nederlanders. Zij hadden een geelachtige huidskleur, zwartbruine ogen en gitzwart haar. De vrouwen droegen het haar in lange vlechten, maar de mannen schoren hun hoofdhaar af en droegen alleen een over het midden van het hoofd lopende hanekam. De mannen schilderden hun gezichten in diverse kleuren. Tot afschuw van de Nederlanders wasten de indianen zich nooit. De indianen kleedden zich 's winters in dierenvellen en huiden. In de zomer droegen de mannen volgens Van der Donck slechts *clootlappen* 'lendedoeken'. De indianen woonden in dorpen, in grote houten hutten waarin verschillende families leefden. De indianenleiders, door de Nederlanders met een leenwoord uit de indianentalen *sachem*, *sackimas* of *sackemackers* genoemd, zorgden er door het uitwisselen van geschenken voor dat er geen ruzies ontstonden. De indianen aanbaden geen god, maar wel kenden zij aan de zon, maan en de planeten bepaalde krachten toe. Zij brachten plengoffers en dreven door middel van rituelen kwade geesten uit hun zieken. De eerste drie dominees, Jonas Michaëlius, Everardus Bogardus (Evert Willemsz.) en Johannes Megapolensis, hebben alle drie zonder succes geprobeerd de indianen te bekeren. Voor hun levensonderhoud hielden de mannen zich bezig met jagen en vissen, en de vrouwen bedreven landbouw. Het belangrijkste gewas was mais, waarvan een soort pap werd gemaakt die de Nederlanders met een leenwoord *sappaen* noemden (zie **sup(p)awn** in 2.1). Daarnaast aten de indianen bonen die werden gekookt met vers vlees. De vis werd gekookt of gedroogd.

3.3 Thematisch overzicht van Nederlandse leenwoorden

Wat voor soort woorden hebben de Noord-Amerikaanse indianen overgenomen van de Nederlanders? Het gaat, zo blijkt, om duidelijk omlinjende betekenisvelden (de begrippen zijn vet en tussen aanhalingstekens gezet). Veel van de Nederlandse leenwoorden komen bovendien in meerdere indianentalen voor. Voor een precieze opsomming van de overgenomen woorden en verdere informatie, zie het alfabetische overzicht in 3.4.

Voedingsmiddelen

Het grootste aantal woorden betreft de namen voor voedingsmiddelen die in het nieuwe continent onbekend waren en door de Nederlanders zijn geïntroduceerd. Het gaat om in totaal vijftien woorden. Zo zijn de volgende namen voor gewassen overgenomen in indianentalen: '**appel**' (overgenomen door Loup, Mahican, Mohegan-Pequot, Munsee en Unami Delaware), '**komkommer**' (overgenomen door Loup, Mahican, Munsee en Unami Delaware), '**kool**' (overgenomen door Mahican),

Illustratie 3.4 - Een pijprokende indiaan.

In de negentiende eeuw werden indianen vooral in Engeland vaak commercieel gerelateerd aan het gebruik van tabak en snuif (bron: *Graphic ornaments*, Amsterdam 2007)

'**perzik**' (overgenomen door Mahican, Munsee en Unami Delaware), '**sla**' (overgenomen door Munsee Delaware), '**vlas**' (overgenomen door Mahican) en '**watermeloen**' (overgenomen door Loup en Munsee Delaware). Een aantal van de genoemde planten gingen de indianen zelf verbouwen, onder andere komkommers, kool en watermeloenen. Het Amerikaans-Engels heeft overigens *coleslaw* ontleend aan het Nederlands (zie 2.1).



Ook zuivelproducten waren nieuw – logisch, want op het Amerikaanse continent zijn koeien en het houden van gedomesticeerd vee door de Europeanen geïntroduceerd. '**Boter**' is overgenomen door Loup, Mahican, Munsee en Unami Delaware en '**melk**' door Munsee Delaware. Het typisch Nederlandse gerecht '**pannenkoek**', vervaardigd van onder andere melk, eieren en boter, was voor de indianen nieuw; de naam ervoor is geleend door Loup, Munsee Delaware en Western Abnaki. Het woord is ook bekend in het Amerikaans-Engels (zie 2.1).

De Nederlanders brachten hun voedsel op smaak met specerijen, suiker en zout en verhandelden deze producten ook met de indianen. De Nederlandse woorden voor '**peper**' en '**suiker**' zijn geleend door Munsee en Unami Delaware, en het woord voor '**zout**' is geleend door Loup en Mahican.

De laatste twee woorden in de categorie 'voedingsmiddelen' zijn eerder genotsmiddelen. De Europeanen introduceerden de sterkedrank als betaalmiddel en als smeermiddel bij onderhandelingen; voor de indianen was dit 'vuurwater' tot dan onbekend. De Nederlandse autoriteiten en de indianenopperhoofden hadden overigens afgesproken dat er geen sterkedrank mocht worden verkocht aan de indianen, maar daar trok niet iedereen zich wat van aan. Het Delaware Jargon en het Mahican hebben dan ook het woord voor '**brandewijn**' uit het Nederlands geleend. Overigens is ook het Engelse *brandy* in deze periode ontleend aan het Nederlandse *brandewijn*. In het Engels is *brand-wine* in 1622 aangetroffen, al in 1657 verkort tot *brandy* (zie ook 2.1). Het laatste leenwoord in deze categorie is het woord '**snuif**' voor 'fijngemalen, prikkelende tabak om op te snuiven', overgenomen door het Mahicaans. Dit leenwoord is opmerkelijk, want tabak was in Europa onbekend en men had het juist uit Amerika leren kennen. Voor de Mahicanen was het gebruik om fijngemalen tabak op te snuiven kennelijk nieuw.

Huisraad en gereedschap

Op de tweede plaats, met dertien leenwoorden, staan allerlei benamingen voor huisraad en gereedschap. Opvallend is dat ook het Amerikaans-Engels veel van dit soort woorden heeft overgenomen, zo bleek in hoofdstuk 2, zij het andere dan de indianentalen. In de indianentalen vinden we aan namen voor huisraad: **'bed'** (overgenomen door Mohegan-Pequot), **'fles'** (overgenomen door Loup en Mahican), **'kan'** (overgenomen door Mahican), **'kist'** (overgenomen door Munsee Delaware), **'mand'** (overgenomen door Mohegan-Pequot), **'pan'** (overgenomen door Munsee Delaware), **'pinnetje'** (overgenomen door Munsee Delaware) en **'zak'** (overgenomen door Munsee Delaware). De volgende gereedschapsnamen zijn geleend: **'hamer'** (overgenomen door Munsee Delaware), **'mes'** (overgenomen door Loup in de betekenis 'ijzer'), **'moker'** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware), **'schop'** (overgenomen door Munsee Delaware) en **'zweep'** (overgenomen door Munsee Delaware).

Dierenamen

Op de derde plaats, met zeven leenwoorden, staan de namen voor vee en huisdieren die door de Nederlanders meegenomen zijn: **'kalkoen'** (overgenomen door Mohegan-Pequot), **'kip'** (overgenomen door Loup, Mahican, Mohawk en Munsee Delaware), **'varken'** (overgenomen door Munsee Delaware), **'koe'** (overgenomen door Loup, Mahican en Munsee Delaware), **'schaap'** (overgenomen door Mahican en Munsee Delaware), **'pauw'** (overgenomen door Munsee Delaware) en **'poes'** (overgenomen door Loup, Mahican, Mohawk, Mohegan-Pequot, Munsee en Unami Delaware). Door de introductie van vee en huisdieren gingen de indianen hun leefwijze veranderen: zo gingen zij varkens en kippen houden. Het Nederlandse vee leidde echter ook regelmatig tot conflicten: koeien dwaalden af naar korenvelden van indianen en veroorzaakten daar grote schade. Soms doodden de indianen het vee dan, wat weer leidde tot schadeclaims van Nederlandse boeren.

Geld en maateenheden

Op de vierde plaats staan woorden voor geld en maateenheden. Als betaalmiddel gebruikten de indianen *wampum* (een streng witte schelpen) of *sewant* (een streng donkere schelpen), of zij ruilden artikelen. Van de kolonisten leerden zij Europese munteenheden en maateenheden kennen, en daarbij namen ze soms de Nederlandse namen hiervoor over. Zo zijn de volgende Nederlandse woorden geleend: **'gulden'** (overgenomen door Delaware Jargon), **'halfanker'**, de naam van een oude inhoudsmaat en de standaardmaat waarin sterkedrank werd verhandeld (overgenomen door Munsee Delaware), **'pond'** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware, met de betekenis 'wegen'); **'stuiver'** (overgenomen door Delaware Jargon) en **'zilver'** (overgenomen door Loup, Mahican en Munsee Delaware en zowel gebruikt

Illustratie 3.5 – Mondharp (bron: detail uit een gravure naar het schilderij ‘Het zottenfeest’ van Pieter Breughel de oudere)

voor ‘zilver’ als voor ‘geld’). Ook in het Amerikaans-Engels zijn enkele woorden op dit terrein uit het Nederlands overgenomen, onder andere *anker*, *gulden* en *stiver* (zie 2.10).



Kleding

Op de vijfde plaats staan woorden voor kledingstukken of onderdelen daarvan. De Nederlandse manier van kleden was nieuw voor de indianen: zowel het materiaal (wol, katoen en dergelijke) als de kledingstukken zelf. Al snel gingen de indianen hemden dragen. De volgende namen voor kledingstukken zijn geleend uit het Nederlands: **‘broek’** (overgenomen door Munsee Delaware), **‘hemd’** (overgenomen door Mahican, Munsee en Unami Delaware), **‘katoen’** (overgenomen door Munsee Delaware), **‘knoop’** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware) en **‘want’** (overgenomen door Munsee Delaware). In 2.13 bleek dat ook het Nederlandse *duffel*, door het Amerikaans-Engels overgenomen als *duffle*, een geliefd handelsproduct was, maar de naam hiervan is vooralsnog niet in een indianentaal aangetroffen.

Overige categorieën

De overige categorieën zijn slechts klein. Zo zijn er twee Nederlandse namen voor muziekinstrumenten geleend: **‘mondharp’** (overgenomen door Munsee Delaware) en **‘viool’** (overgenomen door Mahican en Munsee Delaware).

In een tijd dat er geen televisie of radio bestond, hield men zich in zijn vrije tijd vooral onledig met kaarten, vaak om geld. En de indianen namen die gewoonte over, samen met de begrippen ervoor: **‘schoppen’** is overgenomen door Loup, en Munsee en Unami Delaware, en betekent in die talen ‘speelkaarten’ in het algemeen; in het Unami Delaware is van dit woord ook een werkwoord afgeleid met de betekenis ‘gokken’. Nog in 1970 en 1976 hebben onderzoekers in Noordoost-Oklahoma aan enkele

Unami Delaware-sprekers de namen voor speelkaarten gevraagd, en daarbij bleek dat zij uit het Nederlands behalve de naam voor ‘schoppen’ ook nog de begrippen **‘harten’**, **‘ruiten’** en **‘klaver’** kenden.

een Mahakwas Indianen, met hun Steden en wonsingen



Illustratie 3.6 – Een Mohawk, met op de achtergrond indiaanse dorpen (bron: Johannes Megapolensis, Kort ontwerp, 1644: 15)

De indeling van een week met zeven dagen was typisch Europees. In Mohegan-Pequot zijn alle namen voor de wekdagen (**'maandag'**, **'dinsdag'** etc.) overgenomen uit het Nederlands. Ook de manier waarop de Nederlanders het begin van een nieuw jaar vierden, was nieuw voor de indianen, vandaar dat het Nederlandse woord voor **'Nieuwjaar'** werd geleend door Munsee Delaware.

Tot slot hebben de indianentalen een klein aantal woorden overgenomen uit het Nederlands die op enigerlei wijze de Nederlandse samenleving of cultuur weerspiegelen. De indrukwekkende versterking Fort Amsterdam leidde tot de overname van het woord voor **'kasteel'** (overgenomen door het Mahican voor 'het Nederlandse fort'). Er werd een aantal beroepsnamen of persoonsbenamingen overgenomen: **'smid'** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware), **'Fransman'** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware), **'bisschop'** (overgenomen door Mahican) en **'gemeente'** 'kerkgemeente' (overgenomen door Mahican) – de laatste twee begrippen hadden betrekking op de, voor de indianen onbekende, kerkelijke organisatie. Het woord voor **'koning'** is misschien overgenomen door het Mohegan-Pequot, waar *kunnung* 'hoofd' betekent – de betekenis zal dan overgedragen zijn via die van koning als 'hoofd' van de mensen. Lezen en schrijven waren nieuw voor de indianen, en zij leenden dan ook de Nederlandse begrippen **'lezen'** (overgenomen door Mahican) en **'papier'** (overgenomen door Munsee en Unami Delaware).

Er is wel gesuggereerd dat Mohegan-Pequot *piskut* ontleend is aan Nederlands **'penis'**, maar alleen al vanwege het feit dat dit op geen enkele wijze past binnen de soort woorden die verder door de indianen zijn overgenomen, lijkt dit minder waarschijnlijk. Ook de klank van het woord zou dan wel erg verbasterd zijn.

Wél zeker is dat de naam van Arendt van **Corlaer** nog voortleeft in het moderne Irokees in Canada. Van Corlaer stichtte in 1662 de kolonie Schenectady aan de oevers van de Mohawk River. Zijn naam is in het Irokees verbasterd tot *Kora*, een woord dat gebruikt wordt als titel van de gouverneur of van de koning van Engeland.

3.4 Alfabetisch overzicht van Nederlandse leenwoorden

Hieronder wordt een alfabetisch overzicht gegeven van de Nederlandse leenwoorden in indianentalen. Als ingang wordt het Nederlandse woord gegeven dat is uitgeleend, gevolgd door informatie over de indianentaal of -talen waarin het Nederlandse leenwoord figureert. Voor de leesbaarheid is de spelling van de indianenwoorden vereenvoudigd: *š* wordt weergegeven door *sh*, *č* door *ch* en *sjwa* door *e*; er is geen lengte aangegeven op klinkers of medeklinkers. Een accent (*á*) geeft de klemtoon aan.

Nederlandse leenwoorden zijn, uiteraard, aangepast aan het klanksysteem van de indianentalen. Zo kent het Delaware geen onderscheid tussen *p*, *b*, *f* en *v*; al deze medeklinkers zijn in het Delaware *p* geworden. Ook kennen veel indianentalen geen verschil tussen *r* en *l*. Wanneer een woord in een indianentaal een andere betekenis heeft gekregen dan het Nederlandse woord waaraan het is ontleend, is dat aangegeven.

appel is overgenomen als: Loup *abel*; Mahican *ápenes* ‘appels’; Mohegan-Pequot *appece* (misschien uit het Engels); Munsee Delaware *ápelesh*; Unami Delaware *ápelesh*.

bed is overgenomen als: Mohegan-Pequot *beed* (misschien uit het Engels).

bischof is overgenomen als: Mahican *bishop* (misschien echter in de achttiende eeuw overgenomen uit het Duits van de hernhutters).

boter is overgenomen als: Loup *boutel*; Mahican *póten*; Munsee Delaware *pótel*; Unami Delaware *pótel*.

brandewijn is overgenomen als: Delaware Jargon *brandywyne*; Mahican *p'natt'weñ*.

broek is overgenomen als: Munsee Delaware *pelók*.

Corlaer: de naam van Arendt van Corlaer, die in 1662 de kolonie Schenectady aan de oevers van de Mohawk River stichtte, is in het Irokees in de vorm *Kora* de titel van de gouverneur of de koning van Engeland geworden.

dinsdag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *doosetar*.

donderdag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *dozortar*.

fles is overgenomen als: Loup *plas*; Mahican *pnásch*.

Fransman is overgenomen als: Munsee Delaware *pelánsheaman*; Unami Delaware *pelánsheaman*.

gemeente is overgenomen als: Mahican *geménde* ‘kerkgemeente’.

gulden is overgenomen als: Delaware Jargon *gull* ‘munt’.

halfanker ‘oude inhoudsmaat’ is overgenomen als: Munsee Delaware *halpánkel*.

hamer is overgenomen als: Munsee Delaware *hámel*.

harten ‘kleur in het kaartspel’ is overgenomen als: Unami Delaware *halet*.

hemd is overgenomen als: Mahican *hámed* en *hamet* ‘linnen stof’; Munsee Delaware *hémpet*; Unami Delaware *hémpes* ‘hemd, kleding, stof’.

kalkoen is overgenomen als: Mohegan-Pequot *goongeyox*.

kan ‘kruik’ is overgenomen als: Mahican *kánnisch* met een Mahicaanse verkleiningsuitgang.

kasteel is overgenomen als: Mahican *gasténik*, met een Mahicaanse uitgang, ter aanduiding van ‘Fort Albany, het Nederlandse fort’.

katoen is overgenomen als: Munsee Delaware *káton*.

keus, koes, loknamen voor een ‘varken’,

ook *keuskeus*, is overgenomen als: Munsee Delaware *kóshkosh*; dit woord komt ook voor in andere Algonkintalen, zoals Cree en Ojibwe, en is waarschijnlijk deels verbreid vanuit het Munsee Delaware.

kip, als loknaam kipkip, is overgenomen als: Loup *kipkip*; Mahican *kikipus* (meervoud *keképsak*); Mohawk *kitkit*; Munsee Delaware *kikípush* (met een Delaware verkleiningsuitgang).

kist is overgenomen als: Munsee Delaware *kesht*.

klaver(en) ‘kleur in het kaartspel’ is overgenomen als: Unami Delaware *kwales*.

knoop is overgenomen als: Munsee Delaware *kenóp*; Unami Delaware *kenóp*.

koe, in de volksmond *koei*, is overgenomen als: Loup *kui*; Mahican *kójak* ‘koeien’ met meervoudsuitgang; Munsee Delaware *kówey*, *koj*.

komkommer is overgenomen als: Loup *kemegom*; Mahican *kumkumsch*; Munsee Delaware *komkómesh*; Unami Delaware *kúkumes*.

koning is misschien overgenomen als: Mohegan-Pequot *kunnung* ‘hoofd’.

kool is overgenomen als: Mahican *gónan* (met meervoudsuitgang).

lezen is overgenomen als: Mahican *lesówu* ‘hij/zij leest’, maar het woord kan ook overgenomen zijn van de Duitse hernhutters.

maandag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *mundetar*.

mand is overgenomen als: Mohegan-Pequot *manodah*.

mek, **mekkie**, **mekketje**, loknamen voor een schaap die zijn afgeleid van het werkwoord *mekkeren*, is overgenomen als: Mahican *mamaksimsák* ‘schapen’; Munsee Delaware *memekis* ‘schaap’.

melk is overgenomen als: Munsee Delaware *melek*.

mesje is overgenomen als: Loup *meschu* ‘ijzer’.

moker is overgenomen als: Munsee Delaware *mókel*; Unami Delaware *mókel*.

Nieuwjaar is overgenomen als: Munsee Delaware *núwejal* ‘nieuwjaarsdag’.

pampier, de normale zeventiende-eeuwse vorm voor *papier*, is overgenomen als: Munsee Delaware *pámpil* ‘(blad) papier, krant, boek’; Unami Delaware *pámpil*.

pan is overgenomen als: Munsee Delaware *pán*.

pannenkoek is overgenomen als: Loup *panegug*; Munsee Delaware *pán’kok*; Western Abnaki *pongoksak* ‘pannenkoeken’.

pauw is overgenomen als: Munsee Delaware *páw*.

penis is misschien overgenomen als: Mohegan-Pequot *piskut*.

peper is overgenomen als: Munsee Delaware *pipel*, *pépel*; Unami Delaware *pépel*.

pierk, een dialectnaam voor de perzik, is overgenomen als: Mahican *pénegesak* ‘perziken’; Munsee Delaware *pilkesh*; Unami Delaware *pílkesh*.

pinnetje is overgenomen als: Munsee Delaware *pinch*.

poes, roepwoord ook *poesje*, *poessie*, *poespoes*, is overgenomen als: Loup *puspus*; Mahican *póschees*, *poshesh*; Mohawk *takús*, met het voorvoegsel *ta-*; Mohegan-Pequot *bopoose*; Munsee Delaware *póshish*; Unami Delaware *póshis*.

pond is overgenomen als: Munsee Delaware *ponthe* ‘wegen’ (met een Delaware uitgang); Unami Delaware *púntahkat* ‘het weegt’.

ruiten ‘kleur in het kaartspel’ is overgenomen als: Unami Delaware *lish*.

schop, **schup**, **schep** ‘gereedschap’ is overgenomen als: Munsee Delaware *shkep*.

schoppen ‘kleur in het kaartspel’ is overgenomen als: Loup *skebai* ‘speelkaarten’; Munsee Delaware *shkep*

‘schoppen’ en ‘speelkaart’, en *shephamaaw* ‘hij speelt kaart’ (met een Delaware uitgang); Unami Delaware *shkupháma* ‘hij gokt’ en *shkepa* ‘schoppen’.

sla is overgenomen als: Munsee Delaware *shelásh*.

smid is overgenomen als: Munsee Delaware *shemét*; Unami Delaware *shemit*.

snuif ‘fijn gemalen tabak om te snuiven’ is overgenomen als: Mahican *snup*.

stuiver is overgenomen als: Delaware Jargon *steepa*.

suiker is overgenomen als: Munsee Delaware *shókel*; Unami Delaware *shókel*.

tromp ‘blaasinstrument’ is overgenomen als: Munsee Delaware *telémp* ‘mondharp’.

viool is overgenomen als: Mahican *pion*; Munsee Delaware *peyól*.

vlas is overgenomen als: Mahican *pnax*, maar het woord kan ook geleend zijn uit het Engels.

vrijdag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *beitar*.

want ‘handschoen zonder vingers’ is

POWHATAN
Blue

KING PHILIP
Red

HIAWATHA
Gray

MASSASOIT
Green

U N C A S
Light Blue

SAMOSET
Brown

9 CENTS
PER
POUND

Sample Books
on Application

CARRIED IN
20 x 25½ - 60
22½ x 28½ - 75
Five Hundred
Sheets to Ream

COLONIAL
COVERS

THE ARNOLD
ROBERTS Co.
PAPER
167 CONGRESS ST.
BOSTON, MASS.

DEALERS IN CARDBOARD, MACHINE
FINISH & SUPER BOOK, COATED, LITHO
GRAPH, WRITING & MANILLA PAPERS

Illustratie 3.7 - Het woord papier is in twee indianentalen geleend. Aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw gaven sommige Amerikaanse papierfabrikanten hun producten namen die naar de geschiedenis van de indianen verwezen (bron: *The Printing Art*, deel 2, nr. 3, nov. 1903; reclame voor producten van papierfabrikant The Arnold Roberts Company)

overgenomen als: Munsee Delaware *wañt*.
waterlimoen, een oude vorm voor ‘watermeloen’, is overgenomen als: Loup *watelamu*; Munsee Delaware *watelamókan*.
woensdag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *wonsartar*.
zak is overgenomen als: Munsee Delaware *shakinótay* (met een Delaware uitgang die ‘tas’ betekent).
zaterdag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *zotortar*.
silver is overgenomen als: Loup *sinibat*,

chinebat, *chinibat* ‘zilver, geld’; Mahican *sehn patt*, *senpett* ‘zilver’; Munsee Delaware *shelpel* ‘geld’.
zondag is overgenomen als: Mohegan-Pequot *zunatar*.
zout is overgenomen als: Loup *sat*; Mahican *saschuak*, maar het woord kan ook overgenomen zijn van de Duitse *hernhutters*.
zweep is overgenomen als: Munsee Delaware *shewíp*.

3.5 Besluit

Uit het bovenstaande blijkt dat de meeste Nederlandse leenwoorden zijn overgenomen in het Munsee en Unami Delaware. Aangezien ook de pidgintaal die als omgangstaal tussen kolonisten en Indianen ontstond, gebaseerd was op het (Unami) Delaware, lijkt het erop dat de Nederlanders vooral contact hadden met indianen rond de Delaware-rivier, die het nauw aan elkaar verwante Munsee of Unami Delaware spraken. Maar hier past wel een woord van waarschuwing: er is zoveel informatie over de zeventiende-eeuwse indianentalen onbekend gebleven of verloren gegaan, dat er ook gewoon sprake kan zijn van toeval. In ieder geval kan gesteld worden dat het aantal bekende Nederlandse leenwoorden in indianentalen – in 3.4 worden 69 woorden opgesomd die in minimaal één indianentaal zijn aangetroffen – beslist omvangrijk genoemd kan worden, als we er rekening mee houden hoe kort Nederlandse kolonisten de dienst hebben uitgemaakt aan de oostkust van Amerika.

De woorden die de indianen overgenomen hebben van het Nederlands geven een prachtig inkijkje in de ‘vernieuwingen’ die de Nederlanders naar Noord-Amerika hebben gebracht. Het zijn merendeels huis-, tuin- en keukenwoorden voor dagelijkse dingen: eenvoudige voedingsmiddelen, huisraad, gereedschap, huisdieren, kleding en dergelijke. De Nederlanders die naar Noord-Amerika trokken, waren voornamelijk van eenvoudige komaf. Zij gingen er niet heen om cultuur te verbreiden of om de vooraanstaande Nederlandse wetenschap, literatuur, schilderkunst en dergelijke bekend te maken, maar om hun financiële positie op het nieuwe continent te verbeteren. Dit bleek ook al bij de leenwoorden in het Amerikaans-Engels, maar wordt bevestigd door de leenwoorden in indianentalen. Hun eenvoudige afkomst blijkt ook uit het feit dat voor de namen van varken, kip, schaap en poes niet de gebruikelijke Nederlandse benamingen zijn geleend, maar juist de lokwoorden ervoor. Zijn deze woorden door de indianen gehoord terwijl ze op bezoek waren bij Nederlandse kolonisten? Of krijgen we hier een inkijkje in de manier waarop Nederlanders en indianen in een pidgin met elkaar communiceerden? De Amerikaanse taalkundige Buccini houdt het erop dat de Nederlanders klankwoorden of lokroepen gebruikten omdat deze voor de indianen

makkelijker te begrijpen en te onthouden waren dan de normale Nederlandse dierennamen.

Opvallend is ook welke woorden *niet* zijn geleend. Zo is geen enkel woord geleend voor ‘vuurwapen’, terwijl bekend is dat de indianen de vuurwapens van de kolonisten leerden kennen en aanschaffen, eerst om meer bevers te kunnen doden – de indianen plaatsten traditioneel vallen – en later om te gebruiken tegen zowel rivaliserende groepen indianen als tegen de Nederlandse kolonisten. Maar hiervan vinden we geen spoor in de indiaanse woordenschat.

Uit vergelijkend onderzoek naar de invloed van Europese talen op indianentalen is gebleken dat andere Europese talen leenwoorden hebben geleverd op dezelfde of vergelijkbare terreinen: kolonisten die naar het nieuwe continent trokken, hadden kennelijk een vergelijkbare achtergrond. Ook bleek uit dit onderzoek dat de grootste invloed op indianentalen in het algemeen is uitgegaan van het Spaans, gevolgd door het Engels. Andere talen, zoals Nederlands, Frans en Portugees, hadden een veel geringere invloed.

Er is bepaald geen sprake geweest van eenrichtingsverkeer: de Europese kolonisten kwamen op het Noord-Amerikaanse continent in aanraking met een groot aantal tot dan onbekende zaken, vooral onbekende dieren en onbekende planten, en daarvan hebben zij meestal de indiaanse naam overgenomen. De aanraking met de Nieuwe Wereld had diepgaande invloed op de levenswijze van zowel de bewoners van Noord-Amerika als die van Europa. Beide continenten leerden nieuwe nuttige planten, dieren en voedingsmiddelen kennen. Zo werden vanuit Noord- en Zuid-Amerika de aardappel, ananas, cacao, chocolade, maïs en tomaat in Europa geïntroduceerd, die er op termijn verantwoordelijk voor waren dat het voedingspatroon van de Europese bevolking ingrijpend veranderde. Maar ook genotsmiddelen werden uitgewisseld: tabak kwam naar Europa en sterkedrank vloeyde terug naar Amerika.

Het Nederlands gebruikt voor de aanduiding van de nieuwe Amerikaanse producten vaak een leenwoord uit een indianentaal, maar die dateren meestal van na de Nieuw-Nederlandse periode en zijn overgenomen via een andere Europese taal, meestal het Spaans of het Engels. Blijvende sporen hebben de kortstondige contacten met indianentalen, die slechts ruim een halve eeuw duurden, niet in het Nederlands nagelaten. Wel is bijzonder dat de Nederlanders in hun vestigingen één woord – de naam voor een steekmug – overgenomen hebben uit het Munsee Delaware, dat vervolgens via het Nederlands terecht is gekomen in het Amerikaans-Engels en in die taal nog voortleeft: zie **punkie** in 2.2. Ook de naam van de indianenstam **Seneca** (zie 2.4) en die van het gerecht **sup(p)awn** (zie 2.1) heeft het Amerikaans-Engels aan het Nederlands te danken. Tot slot verdient het feit vermelding dat J. Dyneley Prince in 1910 nog ten minste twee leenwoorden uit het Munsee Delaware heeft geïdentificeerd die voorkwamen in het Jersey Dutch dialect, namelijk *hăspân* ‘wasbeer’ en *tahäaim* ‘aardbeien’. Het Jersey Dutch dialect werd op dat moment nog gesproken door afstammelingen van de oorspronkelijke Nederlandse kolonisten in Bergen County, New Jersey. Het moet hier wel gaan om heel oude leenwoorden, want sprekers van het Munsee Delaware waren toen allang weggetrokken uit Bergen County.

Literatuur

- Algeo, John (red.) (1991), *Fifty Years Among the New Words. A Dictionary of Neologisms, 1941-1991*, Cambridge.
- Algra, B.C., et al. (1952), *Friesland. Toen, nu, straks*, Leeuwarden.
- Anema, T., T. de Graaf & H.F. Schatz (1988), 'The Frisian Language in America', in: *Nowele* 12, 91-108.
- Ayto, John (1999), *Twentieth Century Words. The Story of the New Words in English over the Last Hundred Years*, Oxford.
- Bachman, Van Cleef (ca. 1980), *Introduction to Low Dutch Dictionary*, ongepubliceerd manuscript.
- Bachman, Van Cleef (1982), 'The Story of the Low Dutch Language', in: *De Halve Maen* 56: 3, 1-3, 21; 57: 1, 10-13.
- Bachman, Van Cleef (1983), 'What is Low Dutch?', in: *De Halve Maen* 57: 3, 14-17, 23-24.
- Bachman, Van Cleef, Alice P. Kenney & Lawrence G. van Loon (1980), "'Het Poelmeisie". An Introduction to the Hudson Valley Dutch Dialect', in: *New York History* 61, 161-185.
- Bakel, Jan van (1996), *Lokwoorden voor huisdieren in Nederland*, Amsterdam.
- Bakker, D.M. & G.R.W. Dibbets (1977), *Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde*, 's-Hertogenbosch.
- Bakker, Peter (1995), 'Nederlandse leenwoorden in Noordamerikaanse Indianentalen', in: *Yumtzi'lob* 7.1, 5-16.
- Bakker, Peter (te verschijnen), 'Nederlandse leenwoorden in de talen van Ghana (met een noot over Nederlandse woorden in een Amerikaanse Indianentaal)', in *Trefwoord*, <http://www.fryske-akademy.nl/fa/uitgaven/trefwoord>.
- Barnhart, Clarence L., Sol Steinmetz & Robert K. Barnhart (1973), *A Dictionary of New English 1963-1972*, Londen.
- Barnhart, David K. & Allan A. Metcalf (1997), *America in So Many Words. Words That Have Shaped America*, Boston/New York.
- Barnhart, Robert K. (red.) (1988), *The Barnhart Dictionary of Etymology*, z.p.
- Bartlett, John (1848), *The Dictionary of Americanisms*, New York. Verschillende edities. Zie ook Keijzer.
- Berrey, Lester V. & Melvin van den Bark (1953), *The American Thesaurus of Slang*, New York.
- Brinks, Herbert J. (1978), *Schrijf spoedig terug. Brieven van immigranten in Amerika 1847-1920*, Den Haag.
- Brown, Cecil H. (1999), *Lexical Acculturation in Native American Languages*, New York.
- Bryson, Bill (1994), *Made in America*, Londen.
- Buccini, Anthony F. (1995), 'The Dialectical Origins of New Netherland Dutch', in: *Dutch Linguistics in a Changing Europe. The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1993*, red. Thomas Shannon & Johan P. Snapper, Lanham, MD, etc., 211-263.
- Buccini, Anthony F. (1996), 'New Netherlands Dutch, Cape Dutch, Afrikaans', in: *Taal en Tongval*, thema-nummer 9, 35-51.
- Buccini, Anthony F. (2000), 'Swannekens Ende Wilden: Linguistic Attitudes and Communication Strategies Among the

- Dutch and Indians in New Netherland', in: *The Low Countries and the New World(s): Travel, Discovery, Early Relations*, red. Johanna Prins et al., Lanham, MD, etc., 11-28.
- Carpenter, Wm. H. (1908-1909), 'Dutch Contributions to the Vocabulary of English in America. Dutch Reminders in New York State', in: *Modern Philology* 6, 53-68.
- Carver, Craig M. (1987), *American Regional Dialects. A Word Geography*, Ann Arbor.
- Cassidy, Frederic G. & Joan Houston Hall (hoofdred.) (1985-), *Dictionary of American Regional English*, Harvard University Press.
- Clapin, Sylva (z.j. [1902]), *A New Dictionary of Americanisms, Being a Glossary of Words Supposed to Be Peculiar to the United States and the Dominion of Canada*, New York.
- Cohen, David Steven (1974), *Ramapo Mountain People*, New Brunswick, NJ.
- Craigie, William A. & James R. Hulbert (1938-1944), *A Dictionary of American English on Historical Principles*, Chicago.
- Daan, Jo (1970), 'Trouw aan het Fries in de U.S.A.', in: *Flecht op 'e kooi*, Groningen, 177-188.
- Daan, Jo (1971), 'Verschuiven van isoglossen', in: *Taal en Tongval* 23, 77-80.
- Daan, Jo (1987), *Ik was te bissie... Nederlanders en hun taal in de Verenigde Staten*, Zutphen. Vertaling door W.H. Fletcher (1995), *Dutchmen and Their Language in the United States*, Ann Arbor, MI.
- Daan, Jo (1988), 'Problems of Code-switching: Dialect Loss of Immigrants of Dutch Descent', in: *Papers from the Third Interdisciplinary Conference on Netherlandic Studies*, held at the University of Michigan, Ann Arbor, 12-14 June 1986, red. Ton J. Broos, Lanham, MD, etc., 149-155.
- Daan, Jo (1989), Recensie van Philip E. Webber (1988), *Pella Dutch. The Portrait of a Language and Its Use in One of Iowa's Ethnic Communities*, in: *Taal en Tongval* 41, 179-180.
- Daan, Jo (1997a), Recensie van Caroline Smits (1996), *Disintegration of Inflection: The Case of Iowa Dutch*, in: *Nederlandse Taalkunde* 2, 70-75.
- Daan, Jo (1997b), 'Dutch in the United States of America', in: *Dutch Overseas. Studies in Maintenance and Loss of Dutch as an Immigrant Language*, red. J. Klatter-Folmer & S. Kroon, Tilburg, 237-253.
- DARE = *Dictionary of American Regional English*. Zie Cassidy.
- Davis, Daniel R. (red.) (2003), *Glossaries of Americanisms*, deel 2, Londen/New York.
- Dodge, Mary Mapes (1865), *Hans Brinker or The Silver Skates*, New York. <http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/lookup?num=764>
- Dosker, Nicholas H. (1880), 'De Nederlandsche taal in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika', in: *Noord en Zuid* 3, 45-48, 226-231.
- Dunkling, Leslie (1993), *The Guinness Book of Curious Phrases*, Enfield.
- Elsevier (2009), *Ons Amerika. 400 jaar Nederlandse sporen in de Verenigde Staten. Speciale uitgave*, maart 2009.
- Elwyn, A.L. (1859), *Glossary of Supposed Americanisms*, Philadelphia.
- Farmer, John S. (1889), *Americanisms - Old and New. A Dictionary of Words, Phrases and Colloquialisms Peculiar to the United States, British America, the West Indies, etc., etc., Their Derivation, Meaning and Application, Together with Numerous Anecdotal, Historical, Explanatory, and Folk-lore Notes*, Londen.
- Feister, Lois M. (1973), 'Linguistic Communication Between the Dutch and

- Indians in New Netherland 1609-1664', in: *Ethnohistory* 20, 1, 25-38.
- Fishman, Joshua A. et al. (1966), *Language Loyalty in the United States. The Maintenance and Perpetuation of Non-English Mother Tongues by American Ethnic and Religious Groups*, Londen etc.
- Flavell, Linda & Roger Flavell (1999), *The Chronology of Words and Phrases. A Thousand Years in the History of English*, Londen.
- Flexner, Stuart Berg (1976), *I Hear America Talking. An Illustrated History of American Words and Phrases*, New York.
- Flexner, Stuart Berg (1982), *Listening to America. An Illustrated History of Words and Phrases from Our Lively and Splendid Past*, New York.
- Friederici, Georg (1926), *Hilfswörterbuch für den Amerikanisten. Lehnwörter aus Indianer-Sprachen und Erklärungen altertümlicher Ausdrücke*, Halle.
- Frijhoff, Willem (1995), *Wegen van Evert Willemsz. Een Hollands weeskind op zoek naar zichzelf 1607-1647*, Nijmegen.
- Funk, Elisabeth Paling (1987), 'Netherlands' Popular Culture in the Knickerbocker Works of Washington Irving', in: *New World Dutch Studies. Dutch Arts and Culture in Colonial America 1609-1776*, red. R.H. Blackburn & N.A. Kelley, 83-93.
- Funk, Elisabeth Paling (1992), 'De literatuur van Nieuw-Nederland', in: *De Nieuwe Taalgids* 85, 383-395.
- Funk, Elisabeth Paling (2005), 'Knickerbocker's New Netherland: Washington Irving's Representation of Dutch Life on the Hudson', in: *Amsterdam-New York: Transatlantic Relations and Urban Identities since 1653*, red. George Harinck, 135-147.
- Gehring, Charles T. (1973), *The Dutch Language in Colonial New York. An Investigation of a Language in Decline and Its Relationship to Social Change*, Ann Arbor, MI.
- Gehring, Charles T. (1984), 'The Survival of the Dutch Language in New York and New Jersey', in: *De Halve Maen* 58, nr. 3, 7-9, 24.
- Gehring, Charles T. & William A. Starna (1985), 'A Case of Fraud: The Dela Croix Letter and Map of 1634', in: *New York History* 66, July, 249-261.
- Gehring, Charles T., William A. Starna & William N. Fenton (1987), 'The Tawagonshi Treaty of 1613: The Final Chapter', in: *New York History* 68, October, 373-393.
- Ginneken, Jac. van (1913-1914), *Handboek der Nederlandsche taal. De sociologische structuur*, 's-Hertogenbosch.
- Goddard, Ives (1974), 'Dutch Loanwords in Delaware', in: *A Delaware Indian Symposium*, red. H.C. Kraft, 153-160.
- Goddard, Ives (1982), 'The Historical Phonology of Munsee', in: *International Journal of American Linguistics* 48, 16-48.
- Gold, David L. (1981), 'Three New-York-cityisms: Sliding Pond, Petsy, and Akey', in: *American Speech* 56, 17-32.
- Gold, David L. (1984), 'More on a Dutch-origin Word in New York City English: Sliding Pon(d)', in: *Leuvense Bijdragen* 73, 171-175.
- Goode, G. Brown (1888), *American Fishes. A Popular Treatise upon the Game and Food Fishes of North America with Especial Reference to Habits and Methods of Capture*, Boston. <http://www.archive.org/details/americanfishespoogood>.
- Gove, Philip Babcock (hoofdred.) (1961), *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, unabridged, Springfield; 1e druk van *Webster's Dictionary* (1828) online op: <http://1828.mshaffer.com/>, 2e druk (1913): <http://1913.mshaffer.com/>.
- Green, Jonathon (1991), *Neologisms*.

- New Words Since 1960*, Londen.
- Green, Jonathon (2005), *Cassell's Dictionary of Slang*, Londen.
- Griffis, William Elliot (1909), *The Story of New Netherland. The Dutch in America*, Boston/New York.
- Harrison, F. (1730), *The English and Low-Dutch School-master*, New York. (Herdruk 1976.)
- Heyden, Ulrich van der (1992), *Indianer-Lexikon. Zur Geschichte und Gegenwart der Ureinwohner Nordamerikas*, Berlijn.
- Hinte, Jacob van (1985), *Netherlanders in America. A Study of Emigration and Settlement in the 19th and 20th Centuries in the United States of America*, Grand Rapids (vertaling van: *Nederlanders in Amerika. Een studie over landverhuizers en volksplanters in de 19e en 20ste eeuw in de Verenigde Staten van Amerika*, 1928, Groningen).
- Hodge, Frederick Webb (red.) (1959), *Handbook of American Indians North of Mexico*, deel 1, 'Dutch influence', Washington.
- Irving, Washington (1809), *A History of New York from the Beginning of the World to the End of the Dutch Dynasty*, by Diedrich Knickerbocker, Londen. <http://www.online-literature.com/irving/knickerbockers>.
- Jacobs, Jaap (2005), *New Netherland: A Dutch Colony in Seventeenth-Century America*, Leiden (gebaseerd op *Een zegenrijk gewest. Nieuw-Nederland in de zeventiende eeuw*, 1999, Amsterdam).
- Jong, Gerald F. de (1975), *The Dutch in America, 1609-1974*, Boston.
- Jong, Gerald F. de (1978), *The Dutch Reformed Church in the American Colonies*, Grand Rapids, MI.
- Keijzer, M. (1854), *John Russell Bartlett's Woordenboek van Americanismen*, bewerkt door M. Keijzer, Gorinchem.
- Kenney, Alice P. (1975), *Stubborn for Liberty. The Dutch in New York*, Syracuse, NY.
- Klein, Ernest (1971), *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam/Oxford/New York.
- Knowles, Elizabeth & Julia Elliott (red.) (1997), *The Oxford Dictionary of New Words*, Oxford/New York.
- Krabbendam, Hans (2006), *Vrijheid in het verschiet. Nederlandse emigratie naar Amerika 1840-1940*, Hilversum.
- Krapp, George Philip (1960), *The English Language in America*, New York.
- Kurath, Hans (1949), *A Word Geography of the Eastern United States*, Ann Arbor, MI.
- Lagerwey, W. (1982), *Neen Nederland, 'k vergeet u niet*, Baarn.
- Laird, Charlton (1972), *Language in America*, Englewood Cliffs.
- Lammers, A. (1989), *Uncle Sam en Jan Salie. Hoe Nederland Amerika ontdekte*, Amsterdam.
- Lieberman, Anatoly (2005), *Word origins ... and How We Know Them*, Oxford.
- Lieberman, Anatoly (2008), *An Analytic Dictionary of English Etymology. An Introduction*, Londen.
- Lighter, J.E. (1994-), *Random House Historical Dictionary of American Slang*, New York.
- Ligtenberg, Lucas (1999), *De Nieuwe Wereld van Peter Stuyvesant. Nederlandse voetsporen in de Verenigde Staten*, Amsterdam.
- Logeman, Henri (1929), 'The Etymology of "Yankee"', in: *Studies in English Philology: A Miscellany in Honor of Frederick Klaeber*, red. Kemp Malone, 403-413.
- Lokotsch, Karl (1926), *Etymologisches Wörterbuch der amerikanischen (indianischen) Wörter im Deutschen*, Heidelberg.

- Loon, L.G. van (1938), *Crumbs from an Old Dutch Closet. The Dutch Dialect of Old New York*, Den Haag.
- Loon, L.G. van (1939a), 'Ave atque vale. Jersey Lag Duits verdwijnt', in: *Onze Taaltuin* 8, 91-95, 107-119.
- Loon, L.G. van (1939b), 'Hedendaagsche Nederduitsche cultuursporen uit de XVIIe eeuw in New York en New Jersey', in: *Eigen Volk*, 337-344.
- Loon, L.G. van (1939-1940), 'Letter from Jeronimus de la Croix to the Commissary at Fort Orange and a Hitherto Unknown Map Relating to Surgeon Van den Bogaert's Journey into the Mohawk Country', in: *The Dutch Settlers Society of Albany Yearbook* 15, 1-9.
- Loon, L.G. van (1968), 'Tawagonshi, the Beginning of the Treaty Era', in: *Indian Historian* 1, 22-26. (Herdruckt in Rupert Costo (red.) (1974), *The American Indian Reader*. Deel 4. *History*, San Francisco, 38-44).
- Lucas, Henry S. (1955), *Netherlanders in America. Dutch Immigration to the United States and Canada, 1789-1950*, Ann Arbor, MI/Londen.
- Lucas, Henry S. (1997), *Dutch Immigrant Memoirs and Related Writings*, Grand Rapids, MI/Cambridge.
- Marckwardt, Albert H. (1980), *American English*, New York/Oxford, 2e druk herzien door J.L. Dillard.
- Marle, Jaap van (1997), 'Waarom er geen Amerikaans Zeeuws bestaat', in: *Nehelennia* 114, 47-56.
- Marle, Jaap van (2000), 'Het Fries in Amerika', in: *Philologia Frisica Anno 1999*. Lêzingen fan it fyftjinde Frysk filologekongres 8, 9 en 10 desimber 1999, red. P. Boersma, Ph. H. Breuker, L.G. Jansma & J. van der Vaart, Leeuwarden, 165-179.
- Marle, Jaap van (2001), 'American "Leeg Duits" ("Low Dutch") – a Neglected Language', in: *Global Eurolinguistics: European Languages in North America: Migration, Maintenance and Death*, red. P. Sture Ureland, Tübingen, 79-101.
- Marle, Jaap van (2003), 'Toen cowboys en Indianen Nederlands spraken'. Interview in: *Taalschrift. Tijdschrift over taal en taalbeleid* 14-11-2003. (taalschrift.org/reportage/000303.html)
- Marle, Jaap van (2006), 'Preservation of the Language and Perseverance of the Saints: Critical Comments on Religious Orthodoxy and the Loss of the Native Tongue', in: *Morsels in the Melting Pot. The Persistence of Dutch Immigrant Communities in North America*, red. George Harinck & Hans Krabbendam, Amsterdam, 125-130.
- Marle, Jaap van (2008a), 'Myths and Forgeries Relating to American "Low Dutch"', with Special Reference to Walter Hill's Notebook', in: *From De Halve Maen to KLM. 400 Years of Dutch American Exchange*, red. Margriet Bruyn Lacy, Charles Gehring & Jenneke Oosterhoff, Münster, 321-329.
- Marle, Jaap van (2008b), 'Yankee Dutch Literature as a Marker of Acculturation', in: *Dutch-American Arts and Letters in Historical Perspective*, red. Robert P. Swierenga, Jacob E. Nyenhuis & Nella Kennedy, Holland MI, 61-67.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (1989), 'Morphological Erosion in American Dutch', in: *Vielfalt der Kontakte*, red. Werner Enninger, Bochum, 37-65.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (1993), 'The Inflectional Systems of Overseas Dutch', in: *Historical Linguistics 1989*. Papers from the 9th International Conference on Historical Linguistics, Rutgers University, 14-18 August 1989, red. Henk Aertsen & Robert J. Jeffers, Amsterdam/Philadelphia, 313-328.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (1995),

- 'On the Impact of Language Contact on Inflectional Systems: The Reduction of Verb Inflection in American Dutch and American Frisian', in: *Linguistic Change under Contact Conditions*, red. Jacek Fisiak, Berlijn/New York, 179-206.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (1996), 'American Dutch: General Trends in Its Development', in: *Language Contact Across the North Atlantic*, red. P. Sture Ureland, 427-442.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (1997), 'Deviant Patterns of Lexical Transfer: English-origin Words in American Dutch', in: *Dutch Overseas. Studies in Maintenance and Loss of Dutch As an Immigrant Language*, red. J. Klatter-Folmer & S. Kroon, Tilburg, 255-272.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (2000), 'De ontwikkeling van het Amerikaans-Nederlands: een schets', in: *Overzees Nederlands*, red. J. Berns & J. van Marle, Amsterdam, 63-83.
- Marle, Jaap van & Caroline Smits (2002), 'On the (Non-)Persistence of Dialect Features in American Dutch (1): General Aspects', in: *Present-day Dialectology. Problems and Findings*, red. Jan Berns & Jaap van Marle, Berlijn/New York 231-242.
- Mathews, M.M. (1956), *A Dictionary of Americanisms on Historical Principles*, Chicago.
- M[encken], H.L. (1926), 'Americanism', in: *The Encyclopaedia Britannica*, 13e druk.
- Mencken, H.L. (1937-1948), *The American Language. An Inquiry into the Development of English in the United States*, 4e druk, 1937, New York; *Supplement I*, 1945, New York; *Supplement II*, 1948, New York.
- Metcalf, Allan (1999), *The World in So Many Words. A Country-by-country Tour of Words That Have Shaped Our Language*, Boston/New York.
- Miller, Jay (1978), 'Delaware Terms for Playing Cards', in: *International Journal of American Linguistics* 44, 2, 145-146.
- Morris, William & Mary Morris (1988), *Morris Dictionary of Word and Phrase Origins*, New York.
- Mulder, Arnold (1947), *Americans from Holland*. Philadelphia/New York.
- Naborn, Robert A. (2002), 'NT2 in New Jersey in 1730. Francis Harrison's *De Engelsche en Nederduytsche School-Meester nader bekeken*', in: *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 21, 113-142.
- Neumann, J.H. (1945), 'The Dutch Element in the Vocabulary of American English', in: *Journal of English and Germanic Philology* XLIV, 274-280.
- Nieland, Dirk (1919), *Yankee Dutch*, Grand Rapids, MI.
- Nieland, Dirk (1929), 'n *Fonnie Bisnis*, preface by Frederick ten Hoor, vocabulary by Annie Nieland-de Boer, pen drawings D. Lam, Grand Rapids, MI.
- Noordegraaf, Jan (2008), 'Nederlands in Noord-Amerika. Over de studie van het *Leeg Duits* (Low Dutch)', December 2008, 1-29, in: *Trefwoord*: <http://www.fryskeakademy.nl/fa/uitgaven/trefwoord>.
- Noordegraaf, Jan (2009a), 'Vreemde woorden, valse vrienden. Over het woordenboek van het *Leeg Duits* (Low Dutch)', in: *Fons verborum, Feestbundel voor prof. dr. A.M.F.J. (Fons) Moerdijk*, red. Egbert Beijk et al., Leiden, 73-83.
- Noordegraaf, Jan (2009b), 'The Dutch Language and Literature in the United States, 1624-1782', in: *History of Dutch-American Relations, 1609-2009*, red. Hans Krabbendam, Cornelis A. Van Minnen & Giles Scott-Smith, Amsterdam/New York.
- OED = *Oxford English Dictionary*. Zie Simpson.
- Onions, C.T. (hoofddred.) (1983), *The Oxford Dictionary of English Etymology*, Oxford.
- Ostyn, Paul (1972), *American Flemish:*

- A Study in Language Loss and Linguistic Interference*, Rochester, NY.
- Philippa, Marlies, Frans Debrabandere, Arend Quak, Tanneke Schoonheim & Nicoline van der Sijs (2003-2009), *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam.
- Prince, J. Dyneley (1910), 'The Jersey Dutch Dialect', in: *Dialect Notes* 3, 459-484.
- Prince, J. Dyneley (1912), 'An Ancient New Jersey Indian Jargon', in: *The American Anthropologist* 14, 508-524.
- Prince, J. Dyneley (1913), 'A Text in Jersey Dutch', in: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 32, 306-312.
- Prince, J. Dyneley & Frank G. Speck (1999), *A Vocabulary of Mohegan-Pequot*, Southampton.
- Pyles, Thomas (1954), *Words and Ways of American English*, Londen.
- Quinion, Michael (2004), *Port Out, Starboard Home: and Other Language Myths*, Londen.
- Read, Allen Walker (1963-1964), 'O.K.', in: *American Speech* 38, 1, 2; 39, 1, 2, 4.
- Reenen, Pieter van (1999), *The Hollandish Roots of Pella Dutch in Iowa* (Vrije Universiteit Working Papers in Linguistics 46), Amsterdam.
- Reenen, Pieter van (2000), 'De Zuidhollands-Gelderse herkomst van het Pella Dutch in Iowa', in: *Nederlandse Taalkunde* 5, 301-324.
- Reenen, Pieter van (2007), 'The Hollandish Roots of Pella Dutch in Iowa', in: *Historical Linguistics 2005*, Selected Papers from the 17th International Conference on Historical Linguistics, Madison, WI, 31 July-5 August 2005, red. Joseph C. Salmons & Shannon Dubenion-Smith, Amsterdam, 385-401.
- Room, Adrian (1986), *Dictionary of True Etymologies*, Londen/New York.
- Sanders, Ewoud (1993), *Eponiemenwoordenboek*, Amsterdam.
- Sanders, Ewoud (1995), *Geoniemenwoordenboek*, Amsterdam.
- Schele de Vere, M. (1872), *Americanisms. The English of the New World*, New York.
- Schulte Nordholt, J.W. & Robert P. Swierenga (red.) (1992), *A Bilateral Bicentennial. A History of Dutch-American Relations 1782-1982*, Amsterdam.
- Shetter, William Z. (1957), 'Brabants dialect in Wisconsin', in: *Taal en Tongval* 9, 183-189.
- Shetter, William Z. (1958), 'A Final Word on Jersey Dutch', in: *American Speech* 33, 243-251.
- Shorto, Russell (2004), *The Island at the Center of the World. The Epic Story of Dutch Manhattan and the Forgotten Colony That Shaped America*, New York. (Nederlandse vertaling: *Nieuw-Amsterdam. Eiland in het hart van de wereld*, Amsterdam 2004).
- Sijs, Nicoline van der (1996), *Leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*, Sdu, Den Haag (2e druk 2005).
- Sijs, Nicoline van der (1998), *Geleend en uitgeleend. Nederlandse woorden in andere talen & andersom*, Amsterdam.
- Sijs, Nicoline van der (2001), *Chronologisch woordenboek van het Nederlands. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*, Amsterdam.
- Sijs, Nicoline van der (2006), *Klein uitleenwoordenboek*, Den Haag.
- Sijs, Nicoline van der & Roland Willemyns (2009), *Verhaal van het Nederlands. Twaalf eeuwen Nederlandse taal*, Amsterdam.
- Simpson, J.A. & E.S.C. Weiner (hoofdred.) (1989), *Oxford English Dictionary*, 2e druk, Oxford; 3e druk online: <http://dictionary.oed.com/>.
- Smits, Caroline (1996), *Disintegration of Inflection: The Case of Iowa Dutch*, Amsterdam.

- Smits, Caroline (2001), 'Iowa Dutch Inflection: Translations versus Conversations', in: *Sociolinguistic and Psycholinguistic Perspectives on Maintenance and Loss of Minority Languages*, red. Tom Ammerlaan et al., 299-318.
- Smits, Caroline (2002), 'On the (Non-) Persistence of Dialect Features in American Dutch (2): The Case of Iowa Dutch', in: *Present-day Dialectology. Problems and Findings*, red. Jan Berns & Jaap van Marle, Berlijn/New York 243-268.
- Sonneck, O.G.T. (1909), *Report on 'The Star-Spangled Banner', 'Hail Columbia', 'America', 'Yankee Doodle'*, Washington.
- Soukhanov, Anne (1995), *Word Watch: The Stories Behind the Words of Our Lives*, New York.
- Stellingwerff, J. (1975), *Amsterdamse emigranten. Onbekende brieven uit de prairie van Iowa 1846-1873*, Amsterdam.
- Stewart, George R. (1970), *A Concise Dictionary of American Place-Names*, Oxford.
- Storms, James B.H. (1964), *A Jersey Dutch Vocabulary*, with illustrations by Joel Altshuler, Park Ridge, NJ.
- Stott, Annette (1998), *Holland Mania: The Unknown Dutch Period in American Art and Culture*, New York. (Nederlandse vertaling: *Hollandgekte. De onbekende Nederlandse periode in de Amerikaanse kunst en cultuur*, 1998, Amsterdam.)
- Stoutenburgh, John L. jr. (1960), *Dictionary of the American Indian*, New York.
- Swierenga, Robert P. (1976), 'Netherlanders in America', in: *The American and the Dutch*, Den Haag, 24-28.
- Swierenga, Robert P. (1992), 'Exodus Netherlands, Promised Land America: Dutch Immigration and Settlement in the United States', in: Schulte Nordholt, J.W. & Robert P. Swierenga (red.) (1992), 127-147.
- Swierenga, Robert P. (2000), *Faith and Family. Dutch Immigration and Settlement in the United States, 1820-1920*, New York/Londen.
- Tauber, Gilbert (samensteller), *Old Streets of New York. A Guide to Former Street Names in Manhattan*. <http://www.oldstreets.com>.
- Thornton, R.H. (1912), *An American Glossary Being an Attempt to Illustrate Certain Americanisms upon Historical Principles*, Philadelphia/Londen.
- Trigger, Bruce G. (red.) (1978), *Handbook of North American Indians. Vol.15: Northeast*, Washington, D.C.
- Tulloch, Sara (1992), *The Oxford Dictionary of New Words. A Popular Guide to Words in the News*, Oxford/New York.
- Urban Dictionary, <http://www.urbandictionary.com>. (selecties gepubliceerd in boeken samengesteld door Aaron Peckham)
- Vande Kopple, William J. (1982), 'Hendrik and Jipke Den Hollander and American English: "De Dutch Most Furgit Us"', in: *Papers in Linguistics* 15, 139-162.
- Vander Werf, Dorothy De Lano (1958), 'Evidence of Old Holland in the Speech of Grand Rapids', in: *American Speech* 33, 301-304.
- Veen, P.A.F. van & Nicoline van der Sijs (1997), *Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*, Utrecht/Antwerpen.
- Veltman, Peter (1940), 'Dutch Survivals in Holland, Michigan', in: *American Speech* 15, 80-83.
- Vermeule, C.C. (1928), 'Raritan Valley, Its Discovery and Settlement', in: *Proceedings of the New Jersey Historical Society* 13, 3, 282-298.
- Voort, J.H. van der (1894), *Hedendaagsche amerikanismen*, Gouda.

- Vries, Jan W. de (1991), 'Dutch Influence on American English and Indonesian', in: *The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1989. Issues and Controversies, Old and New*, red. Thomas F. Shannon & Johan P. Snapper, 85-96.
- Walker, Jessica (2006), 'Thomas Jefferson and the New American Language', in: *Trans, Internet journal for cultural sciences*, nr. 16/2005. http://www.inst.at/trans/16Nr/03_2/walker16.htm.
- Webber, Philip E. (1979), 'Pella Dutch': Mogelijkheden voor sociolinguïstisch onderzoek', in: *Taal en Tongval* 31, 83-84.
- Webber, Philip E. (1980), 'Nederlanders en Vlamingen in Iowa', in: *Ons Erfdeel* 23, 458-460.
- Webber, Philip E. (1988), *Pella Dutch. The Portrait of a Language and Its Use in One of Iowa's Ethnic Communities*, Ames, Iowa.
- Webster = *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. Zie Gove.
- Wentworth, Harold (1944), *American Dialect Dictionary*, New York.
- Wentworth, Harold & Stuart Berg Flexner (1960), *Dictionary of American Slang*, Londen, etc.
- White, Robert J. (1994), *An Avalanche of Anoraks*, New York.
- Wilton, David (2004), *Word Myths. Debunking Linguistic Urban Legends*, New York.
- Winkel, J. te (1896), 'Het Nederlandsch in Noord-Amerika en Zuid-Afrika', in: *Vragen van den dag*, 337-362, 418-442, 483-505.
- Woordenboek der Nederlandsche Taal* (1882-2001), online: <http://wnt.inl.nl>.

Lijst van illustraties

Woord vooraf

Gravure van een drukkerij met het moment waarop de naam *America* voor het eerst in druk verschijnt, in 1507. In dat jaar liet de Duits-Franse cartograaf Martin Waldseemüller (op de gravure in het midden) in Saint-Dié, Vozezen, de eerste wereldkaart drukken die het hele Amerikaanse continent toonde: *Universalis cosmographia secundum Ptholemaei traditionem et Americi Vespucii aliorumque lustrationes* (een tekening van de hele aarde in de traditie van Ptolemeus en de reizen van Amerigo Vespucci en anderen). Amerika werd, uiteraard, vernoemd naar de ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci. In mei 2003 slaagde de Library of Congress erin het enig overgebleven exemplaar van deze wereldkaart aan te kopen. (Bron: *The Printing Art*, deel 4, nr. 5, jan. 1905.)

Hoofdstuk 1

1.1 Naar de kaart van Nieuw-Nederland door Nic. Joh. Visscher, in 1655 uitgegeven door Justus Danckerts (bron: Daan 1987: 66)
1.2 Vestigingen in Nieuw-Nederland (bron: Kenney 1975: 21)
1.3 Chief Cornplanter – opperhoofd van de Seneca, met pijp (bron: Wikimedia Commons, naar een schilderij van F. Bartoli, 1796)
1.4 Indianen in Nieuw-Nederland (bron: gravure uit David Pietersz. de Vries, *Korte historiael*, 1655: 175)

1.5 ‘Peter Stuyvesant’s Army entering New Amsterdam’, tekening van William Heath (1795-1840) voor *A History of New York* van Diedrich Knickerbocker (Washington Irving); voorop lopen de Van Brummels, ‘uitvindere van suppawn’ (zie 2.1), gevolgd door de cider zuipende Van Klotens en de op bont jagende Van Pelts (bron: Collectie Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL HOTZ 3844))
1.6 Tekening van een schoolklas van Joel Altshuler (bron: Storms 1964)
1.7 Verbreiding van de Nederduits Gereformeerde Kerken in 1775 (bron: Bachman 1982: 3)
1.8 Gebieden met Nederlandse bevolking eind achttiende eeuw (bron: Kenney 1975: 111)
1.9 New York ten tijde van de Amerikaanse Revolutie (bron: Kenney 1975: 156)
1.10 Benjamin Franklin in zijn drukkerij (*printery*, een Nederlands leenwoord). Rechts de drukker aan de pers; links is een ‘bok’ met ‘zetkast’ te onderscheiden. (bron: collectie Ed Schilders; litho waarschijnlijk circa 1935)
1.11 Tekening van Joel Altshuler bij de letter D van het woordenboek van James B.H. Storms uit 1964
1.12 Foto van Lawrence G. van Loon (bron: www.ancientfaces.com/research/photo/351750, overgenomen met toestemming van de familie)
1.13 Twee pijprokende kolonialen, gekleed in knickerbockers. Blijkt uit de gelaatstrekken dat de linkerman van Nederlandse en de rechterman van Engelse afkomst is? (bron: advertentie

voor de treinverbinding New York – Philadelphia; in: *The Printing Art*, deel 9 nr. 3, mei 1907)

1.14 ‘The Clove at the Catskills’, schilderij van Thomas Cole, 1827 (bron: privécollectie)

1.15 Cripple, houtsnede 1872 (bron: privécollectie)

1.16 Kaartje van de verbreiding van *Dutch lunch* (bron: DARE 2: 244)

1.17 Kaartje van de verbreiding van *Dutch rub* (bron: DARE 2: 247)

1.18 Kaart van Nederlandse nederzettingen in Michigan rond 1880 (bron: Lagerwey 1982: 33)

1.19 Kaart van de Verenigde Staten van Amerika met de plaatsen waar Nederlanders zijn gevestigd (bron: Lagerwey 1982: 140)

1.20 De Nederlandse plaatsen van herkomst van immigranten naar Pella (bron: Van Reenen 2000: 305)

1.21 De ontschepping en aankomst van de Hollandse emigranten; kermisprent, 1864, die de spot drijft met emigratie (bron: Lagerwey 1982: 21)

1.22 Song of the Holland-Americans (bron: Lagerwey 1982: 62)

1.23 Voorbeeld van Yankee Dutch: ‘Wat is dat piese roop daar behain de boot?’ (bron: pentekening van D. Lam in Nieland 1929: 133)

1.24 Kaartje van de verbreiding van *ik doet* versus *ik doen* in de Nederlandse dialecten (bron: Van Reenen 1999: 72)

1.25 Voorbeeld van Yankee Dutch: ‘Ja, maar die kous willen mij niet doorlaten’ (bron: pentekening van D. Lam in Nieland 1929: 123)

1.26 Advertentie voor erwtensoep (bron: krantenknipsel ca. 1960 voor Royco-soepen)

1.27 ‘Father Knickerbocker visits Washington Irving’ (bron: *Our Literary Heritage – A Pictorial History of the Writer*

in America, Van Wyck Brooks & Otto Bettmann; ongedateerde herdruk door Paddington Press van de editie 1956)

Hoofdstuk 2

2.1 Webster’s Dictionary (bron: *The Printing Art*, deel. 5, nr. 2, april 1905)

2.2 Brandy, uithangbord uit Noord-Holland uit de negentiende eeuw met als opschrift ‘In de drie kemphaantjes – Wyn Bier en Brandewyn’ (bron: Van Lennep & Ter Gouw, *De uithangtekens*, deel 2, 1868)

2.3 Cole (bron: *Menu Designs*, Amsterdam 1999)

2.4 Cookies, reclamegravure (bron: Tijdschrift Panorama circa 1955)

2.5 Kaartje van de verbreiding van *to lose*, *spill*, *toss one’s cookies* ‘overgeven’ (bron: DARE 1: 760)

2.6 Kaartje van de verbreiding van *cruller* (bron: DARE 1: 870)

2.7 Kaartje van de verbreiding van *dope* ‘bovenste laagje op een pudding of ijsje’ (bron: DARE 2: 140)

2.8 Kaartje van de verbreiding van *dope* ‘koolzuurhoudende drank’ (bron: DARE 2: 140)

2.9 Headcheese – hoofdkas – zult. Cartoon van de Brabantse tekenaar Cees Robben. Onderschrift: ‘Headcheese? Well eh... ma’am, that’s a pig, but all mixed up. But very tasty!’ (bron: Archief Cees Robben Stichting; verschenen 23-11-1973 in het *Nieuwsblad van het Zuiden*)

2.10 Kaartje van de verbreiding van *headcheese* (bron: DARE 2: 937)

2.11 Pannicake (bron: Internet <http://graphic-design.tjs-labs.com/index>)

2.12 Kaartje van de verbreiding van *pot cheese* (bron: DARE 4: 308)

2.13 Kaartje van de verbreiding van *Dutch cheese* (bron: DARE 2: 243)

2.14 Waffle iron (bron: *Kroniek van de*

- Kempen, Frans Hoppenbrouwers et al., Hapert, 1984)
- 2.15 Abele tree (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)
- 2.16 Blauser (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.17 Corporal (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.18 Easter flower (anemoon) (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)
- 2.19 Fetticus (bron: Wikimedia Commons)
- 2.20 Groundhog (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.21 Kaartje van de verbreiding van groundhog (bron: DARE 2: 819)
- 2.22 Kaartje van de verbreiding van killifish (bron: DARE 3: 216)
- 2.23 Kip (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)
- 2.24 Pinkster flower (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)
- 2.25 Pit (bron: *Vignettes*, Parijs 2001)
- 2.26 Punkie (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.27 Kaartje van de verbreiding van punkie (bron: DARE 4: 380)
- 2.28 Sea bass (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.29 Kaartje van de verbreiding van skillpot (bron: DARE 4: 995)
- 2.30 Span (bron: *Vignettes*, Parijs 2001)
- 2.31 Spearing (bron: *Grosser Bildvorlagenatlas*, Amsterdam 2001)
- 2.32 Weakfish (bron: J.G. Heck, *The Complete Encyclopedia of Illustrations*, 1879)
- 2.33 Bake-oven met bake-pan (bron: *Menu Designs*, Amsterdam 1999)
- 2.34 Bed-pan (beddenwarmer) (bron: privécollectie)
- 2.35 Bockey, reclame voor Saratoga Springs & gezond water (bron: *The Printing Art*, deel. 3, nr. 3, mei 1904)
- 2.36 Cuspidor (bron: Wikimedia Commons)
- 2.37 Fyke net (bron: Mathews 1956: 676)
- 2.38 Sawbuck (bron: *Kroniek van de Kempen*, Frans Hoppenbrouwers et al., Hapert, 1984)
- 2.39 Kaartje van de verbreiding van sawbuck (bron: DARE 4: 759)
- 2.40 Archibald Willards schilderij 'The Spirit of '76' (ca. 1895). Willard schilderde diverse variaties van dit tafereel: de opmars van de yankees op een slagveld gedurende de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. De voorstelling staat ook bekend onder de naam 'Yankee doodle'. (Originele schilderij in de Western Reserve Historical Society; bron: Wikipedia)
- 2.41 Binnewater (bron: Staalgravure naar een tekening van William Henry Bartlett, 1837)
- 2.42 'Canal near Dordrecht', schilderij van Walter C. Hartson. Het schilderij werd bekroond met de prijs van 500 dollar binnen de categorie Landschappen in The Osborne Company's Artists' Competition van 1905. (bron: *The Printing Art*, deel 5, nr. 6, aug. 1905)
- 2.43 Clove (bron: *The Printing Art*, deel 4, nr. 4, nov. 1904)
- 2.44 Cripple, houtsnede circa 1880 (bron: privécollectie)
- 2.45 Kaartje van de verbreiding van logy ('zwaar, log') (bron: DARE 3: 408)
- 2.46 De jonge Rip van Winkle; de negentiende-eeuwse Amerikaanse acteur Joseph Jefferson in zijn gevierde rol van Rip Van Winkle. Origineel in de New York Public Library (bron: Wikimedia Commons)
- 2.47 The Return of Rip Van Winkle, schilderij van John Quidor, 1849. Andrew W. Mellon Collection, National Gallery of Art, Washington D.C. (bron: Wikimedia Commons)
- 2.48 Kermis (bron: *Het vrolijke prentenboek voor kinderen*, Amsterdam z.j. [ca. 1850])

- 2.49 Stoop voor het Rip van Winkle House in Poughkeepsie (bron: privécollectie)
- 2.50 Bakery (bron: *Menu Designs*, Amsterdam 1999)
- 2.51 (Book)bindery (bron: *Het boek in onze dagen*, R. van der Meulen, Leiden 1892)
- 2.52 Sliding pond (bron: *Voor 't Jonge Volkje*, samengesteld door I. en L. de Vries, Utrecht 1980, illustratie uit 1880-1900)
- 2.53 Hoople (bron: *Kroniek van de Kempen*, Frans Hoppenbrouwers et al., Kempen Pers, Hapert, 1991)
- 2.54 Knicker, litho naar een aquarel van de Belgische kunstenaar F. Charlet getiteld 'Spring in Holland' (bron: *The Printing Art*, deel 1, maart-aug. 1903, Cambridge University Press)
- 2.55 Sinterklaas (bron: *Sinterklaaslexicon* p. 268, gereproduceerd uit C. Singer, *Santa Claus comes to America* (1942))
- 2.56 Santa Claus in zijn Amerikaanse gedaante (bron: *Vignettes*, Parijs 2001)
- 2.57 Hooker (bron: privécollectie)
- 2.58 Keel, detail van een schilderij van Kees Terlouw (bron: *The Printing Art*, deel 4, nr. 5, jan. 1905)
- 2.59 Schaatsend paar (bron: *Schaatsenrijden*, J. van Buttingha Wichers, Den Haag 1888)
- 2.60 'Voor het eerst op rolschaatsen' (bron: *Voor 't Jonge Volkje*, samengesteld door I. en L. de Vries, Utrecht 1980, illustratie uit 1880-1900)
- 2.61 Sleigh (bron: *Schaatsenrijden*, J. van Buttingha Wichers, Den Haag 1888)
- 2.62 Zeventiende-eeuwse 'mutch' (bron: *Kleding en het AaBe ervan*, Tilburg 1953)
- 2.63 Wamus. Hugo de Groot droeg deze kleding als vermomming toen hij in 1621 in een boekenkist uit Loevestein ontsnapte. Het is de typische kleding van een metselaar uit die tijd (bron: Foto van Historisch Museum Rotterdam)
- 2.64 Bazoo, advertentie voor Bell Company Telephones (bron: *The Printing Art*, deel 5, nr. 4, juni 1905)
- 2.65 Spook; tekenaar: Howard Chandler Christie; uit: James Whitcomb Riley, 'An olde sweetheart of mine', 1903 (bron: *The Printing Art*, deel 3, nr. 4, juni 1904)

Hoofdstuk 3

- 3.1 Nieuw-Nederland met de belangrijkste indianenstammen en Europese bewoningskernen omstreeks 1650 (bron: Frijhoff 1995: 716)
- 3.2 Mohawk-indianen (bron: gravure uit David Pietersz. de Vries, *Korte historiael*, 1655: 156)
- 3.3 Rituele dans van de indianen (bron: gravure uit David Pietersz. de Vries, *Korte historiael*, 1655: 177)
- 3.4 Een pijprokende indiaan. In de negentiende eeuw werden indianen vooral in Engeland vaak commercieel gerelateerd aan het gebruik van tabak en snuif (bron: *Graphic ornaments*, Amsterdam 2007)
- 3.5 Mondharp (bron: detail uit een gravure naar het schilderij 'Het zottenfeest' van Pieter Breughel de oudere)
- 3.6 Een Mohawk, met op de achtergrond indiaanse dorpen (bron: Johannes Megapolensis, *Kort ontwerp*, 1644: 15)
- 3.7 Het woord *papier* is in twee indianentalen geleend. Aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw gaven sommige Amerikaanse papierfabrikanten hun producten namen die naar de geschiedenis van de indianen verwezen (bron: *The Printing Art*, deel 2, nr. 3, nov. 1903; reclame voor producten van papierfabrikant The Arnold Roberts Company)

Index op de
Amerikaans-Engelse
woorden uit
hoofdstuk 2

N.B. Spelvarianten zijn niet opgenomen.

- abele tree 146-147
- adstratum 284
- advocaat 95, 118-120
- almond letter 134
- anker 244, 300
- Antwerp 146-148
- apples and speck 117-120, 133, 135, 142
- assing around 218, 219, 289
- astamagootis 218, 219
- audio tape cassette 285
- bakelite 284
- bake-oven 170-172
- bake-pan 171, 172
- bakery 239-242
- bakkes 249
- balkenbry 95, 117, 118, 121, 133
- banket 117, 121-122, 134-135
- barracade 170-172
- bazoo 278, 279, 289
- bazooka 279
- bed-pan 170, 172-173
- bed-spread 170, 172-173
- beer-cellar 239, 241
- beer-hall 239, 241
- benaut 96, 218, 219
- best room 232, 233
- bindery 239, 241
- binnacle 53, 206
- binnewater 53, 206, 207
- blauser 146, 148-149
- blickey 170, 173-174, 289
- block 232-234
- blumachie 120, 151, 161-162, 202, 289
- blummie 151, 160
- bockey 170, 174-175, 289
- boerenjongens 95, 118, 122-123
- boerenmeisjes 123
- boodle 50, 170, 175-177, 289
- bookbindery 239, 242
- boonder 170, 176
- boor 183-185
- boss 25, 145, 159, 175, 184-187, 194, 209, 245, 275, 282, 288, 289
- bowery 52, 143, 234-235
- brandy 118, 119, 122-124, 298
- brewery 239, 242
- bry 117, 124
- buck 115, 170, 176, 181
- bunker 160
- burgher 183-184, 187-189, 288
- burgomaster 184, 187-188
- bush 52, 53, 206-209
- butter letter 134
- caboodle 170, 176-177, 289
- caboose 232, 235-236, 279
- canal 206, 208-209, 289
- carol guilder 247
- Casimir effect 284
- clapmatch 275, 276
- clockmutch 275, 276, 289
- clothes room 232, 236
- clove 53, 206, 210-211
- coffeeshop 287
- coleslaw 118-119, 124-125, 298
- compact cassette 285
- compact disc 285
- cookie 117, 119, 126-128, 137, 289
- corporal 146, 149-150
- crawl 25, 209, 232, 236-237, 289
- cripple 53, 206, 211-213

- cruller 117, 119, 128-129
cuspidor 118, 170, 177-178
Daf 284-285
dingus 95, 278-280, 289
dobber 115, 170, 178-179
dollar 244-247, 288, 289
domine 225-226
dope 118-119, 129-132, 288
dorp 53, 206, 213
duffle 271, 300
dumbhead 218-220, 289
dumpler 225, 226
Easter flower 120, 146, 150-151
Eijkman('s) test 284
Eindhoven's law 284
erwten soup 95, 117-118, 132-133
feest 42, 96, 218, 220-221
fetticus 146, 151-153
file 170, 179
filibuster 184, 188-189
fingers (to have long -) 218, 221
fly 53, 206, 213-214
Fokker 285
frow 183, 189-190
frowchey 189-190, 202, 289
fyke (net) 170, 179-180
gabber 286
gang 232
gat 53, 206, 214
groundhog 146, 153-156
gulden 244, 246, 300
half-two 278
handler 183, 190
hay barrack 60, 232, 237
headcheese 117-118, 132-134
Hollanditis 59, 287
hook 53, 206, 215, 263-264
hooker 263-265
hoople 249, 251-252
hunk 249, 252-253, 280
hunky-dory 253, 278, 280-281, 289
hutspot 95, 117-118, 134
Kabouter 287
keel(boat) 263-265
kermis(s) 110, 225, 227-228
kill 53, 206, 216
killifish 146, 156-157, 202, 289
kip 146, 157-158
kish 146, 158-159
kliekies 118, 289
klop door 232
knicker 249, 253-254, 272
knickerbockers 143, 271-274
korfbal 286
Kuiper belt 284
labadist 225, 228-229
LAT-relation(ship) 287
letter 117, 121-122, 134-135
lion dollar 245
logy 218, 221-223
Lorentz transformation 284
louk 232
lute 170, 180
mauger 218, 223
Max Havelaar 285
mennist 225, 229-230
metworst 117-118, 135
morgen 244, 247
mossbunker 146, 159-160, 289
Moving Day 184, 190-192
muche 244, 247-248
mud-scow 266
mudwalking 286
mutch 271, 275-276
mynheer 183, 192
noodles 117, 119, 135-136
oliebollen 117-118, 126, 136
olykoek 95, 117, 126, 136-137
Oort cloud 284
overslaugh 1 184, 192-193
overslaugh 2 206, 216-217
paas 150, 225, 230
pannicake 117, 137-138, 157, 202, 282, 289
pass blummies 146, 150, 230
patron 17, 184, 193-195
patroonship 194
Philishave 285
pickle 118
pile 249
pinkie 1 249, 254-255, 289

- pinkie 2 263, 265
 pinkster 160, 161, 225, 230-231
 pinkster flower 146, 160-161
 pinxter bloom 160
 pinxter blummachee 160-161
 pit 146, 162-163
 polder model 287
 poppycock 278, 281-282, 289
 portal 232
 poss flower 146, 150, 230
 pot cheese 117-118, 138-141
 pot eten 95, 118, 134
 potty-baker 289
 prawchey 289
 printery 239, 242
 Provo 287
 punkie 146, 163-164, 306
 right good/smart 278
 rijsttafel 119
 rip van winkle 218, 224-225
 rollator 285
 rolle bolle 111, 249, 255
 rolliche 117-118, 120, 140-141
 sambal oelek 119
 Santa Claus 110, 249, 256-262, 288, 289
 sap bush 146, 164
 sawbuck 170, 176, 181-182
 schepel 244, 248
 schepen 184, 195
 scol 184
 scoop 170
 scout 184, 195-196, 288
 scow 263, 266
 scup 249
 sea bass 146, 165-166
 second Christmas (Day) 225, 231-232
 Seneca 184, 196-197, 294, 306
 Senseo 285
 skate 263, 266-269, 286
 skein 170, 182-183
 skillpot 146, 166-167
 sleigh 263, 269-270, 288
 sliding pond 249-250
 smear-case 117-118, 140-141
 snert 95, 118
 snoezelen 285
 snoop 117, 119, 141-142
 snore 249
 sociocracy 286
 span 146, 167-168
 spearing 146, 168-169
 speck 117-121, 142
 spook 223, 278, 282-283
 spree 173
 Spyker 284
 stadt-house 184, 197
 statehouse 197-198
 stiver 244, 248, 300
 stoop 232, 237-239
 stuyvesant 118, 142-143
 superconducting 284
 superconductor 284
 sup(p)awn 118, 144, 297, 306
 terawchey 289-290
 thick-milk 118
 trummel 170
 tye 159
 under through 96, 278
 van der Waals forces 284
 van 't Hoff equation 284
 vendue 239, 243
 vetbollen 118
 Vroman effect 284
 waffle 117, 119, 144-145
 waffle iron 145, 289
 wamus 271, 276-277
 Waning of the Middle Ages 286
 weakfish 146, 168-169
 winkle-hawk 271
 woonerf 285
 Yankee 183-186, 198-203, 288
 Yankee Doodle 199-200
 Yonkers 52, 183, 203-205
 Zeeman effect 284

